

בקיאות כהלכה

לשון הנמרא וביאורה

ועד ההלכה

על מסכת

סוטה

תפילה בכניסתו לבית המדרש

יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אנשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

תפילה ליציאתו מבית המדרש

מודה אני לפניך ה' אלהי ואלוהי אבותי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת, שנאמר: 'ואתה אלהים תורדם לבאר שחת, אנשי דמי ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך'

בקיאות כהלכה על מסכתות השי"ם

המעלות שבהיבור זה

- ❖ לשון הגמרא (השמטות קלות).
- ❖ רש"י ותוספות מתומצתים בסוגרים סמוך לגמרא, מועיל מאוד לשינון מהיר.
- ❖ קטעי קישור קצרים למען ירוץ הקורא.
- ❖ ביאורי ראשונים ואחרונים להבנת העניין.
- ❖ פסקי הרמב"ם והש"ע, ונימוקי הפסיקה בסוף כל סוגיא.
- ❖ ביאורי אחרונים על הש"ע בקצרה.
- ❖ ביאורים נפלאים על חלק מאגדות חז"ל.
- ❖ הרחבה בנושאים שכיחים.

השתדלתי בעזה"י שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אך כבר ידוע מאמר החכם
"כשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלי שגיאות"
לכן אבקש מהלומדים שאם ימצאו טעויות, יועילו בטובם להודיעני
שאוכל לתקנם במהדורה הבאה.

ניתן לרכוש את סדרת הספרים בקיאות כהלכה,

בכריכה רכה וצבעונית, במחיר מוזל

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

הספרים שיצאו בעזה"י עד עתה א. ברכות ב. מגילה ומו"ק ג. תענית וחנוכה

ד. ראש השנה ה. סוכה וביצה ז. קידושין ז. גיטין ח. ב"מ ט. מכות י. מנהדרין

כל המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים, ולסייע בהפצה של סדרת הספרים

'בקיאות כהלכה', תע"ב. ניתן להקדיש לברכה, להצלחה, ולעילוי נשמת.

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

הקדמה

ישתבחה הבורא ויתפאר היוצר, שזיכני להוציא לאור עולם חיבור זה, שהלומד בו בעזה"י ימצא בו תועלת בכמה עניינים. לאחר שהלומד למד את דפי הגמרא במקורם, יוכל ע"י חיבור זה לשנן את המסכת ביתר קלות, מטעם שעיקר דברי רש"י והתוספות הובאו בצמוד לגמרא, דבר שמקל מאוד שהחזרה תהיה קולחת וזורמת, כיון שהקורא קורא הכל ברצף אחד, כך שהמחשבה אינה מתנתקת, וכן הוספתי מילות קישור למען ירוץ הקורא. **וביתר הבנה**, שכן השתדלתי לבאר דברי התוספות, וכן קטעים קשים, בלשון שתהיה יותר קלה לקורא. וכן הבאתי מקצת מדברי קודשם של רבותינו הראשונים והאחרונים להשלמת ההבנה, הן בדברי הגמ', והן בדברי רש"י והתוס'.

אמנם עיקר העניין שבעבורו נכתב חיבור זה, הוא כדי להביא בסוף כל סוגיא את פסקי הש"ע או את פסקי הרמב"ם (באופן שש"ע לא כתב בזה) היוצאים מסוגיית הגמ', וכן השתדלתי לבאר כיצד פסקם נובע מתוך הסוגיא (אא"כ הדבר ברור מאליו), וכן הבאתי גם כן הערות נצרכות באחרונים, כך שחויץ מהביאור הנרחב על הגמרא, יקבל הלומד מטען של הלכות, שבודאי יוטמעו אצלו, כיון שלימוד הסוגיא קדם להם. ואף שאין די בזה לקבל דברים מוגמרים, לא בגמ', ולא בהלכה, מ"מ הלומד יקבל בקיאות טובה במסכת הנלמדת ובהלכות היוצאים ממנה, וגם המעוניין להשלים הדברים יוכל להיעזר בחיבור זה.

השתדלתי, שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אמנם כיון שהמלאכה הייתה רבה, הן בביאור הגמ', והן בפסקי ההלכה, חושש אני פן ח"ו נפלה תקלה תחת ידי. לכן, **מגלה אני דעתי** שאין לסמוך על שום דבר שנכתב, וק"ו שאין לסמוך על הלכות שנכתבו, אלא המעיין יראה הדברים במקורם, ואדרבה, אשמח להיעזר בלומדים שיעמידוני על שגיאותיי.

רואה אני צורך בכותבי הקדמה זו, לחזק, שאין לזנוח את לימוד הבקיאות, וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קנו) שכתב דברים נפלאים בעניין זה, וזה חלק מדבריו 'ומה שהביא בשם הגאון מוהרי"ז סאלאווייציק אבדק"ק בריסק שלמד כל הש"ס כולו קודם שמילא שש עשרה שנה, ושאלו מאביו וצוק"ל מרן הגר"ח שזה נגד שיטתו ודרכו שצריך להתעמק בתורה, ולא ללמוד בשטחיות לבקיאות, והשיב שקודם שיודעים כל הש"ס כולו, אין הפלפול שמפלפלין אלא פלפול של הבל, הנה הדברים ידועים והוא באמת גמרא מפורשת במס' ע"ז, ועיין רש"י שם, וכ"כ הגר"א ז"ל, וכבר הארכתני בזה בכמה מקומות, וודאי מרן הגר"ח לא יחלוק על גמ' מפורשת ח"ו, ועל כל הראשונים ואחרונים, וגם אני שמעתי שלעת שהשתדך הגרי"ז וצוק"ל התפאר עליו אביו הגר"ח וצוק"ל שיודע ש"ס עם פרש"י עכ"פ, אין צריך ראייה שכל התורה נתנה לנו מסיני, ולא רק כמה דפיין מאיזה מסכתות ח"ו ודי בזה' עכ"ל.

במעמד זה, ברצוני להודות ולברך למורי ורבותי שהדריכוני עד הלום, וכן לכל התומכים והמסייעים, ובפרט לרבנים, הרב אורן נזרית שליט"א מקים עולה של תורה בעיר האבות, שמשחר נעורי נטע בי אהבת תורה ויר"ש. לראש ישיבת 'קריית מלאכי' הרב יהודה עמית שליט"א ולרבני הישיבה היקרים. לראש כולל 'אורך ואמתך' הרב מאיר חדד שליט"א, שאני לומד תחת חסותו כבר

חמש עשרה שנה, שדאג ודואג לכל מחסורנו. לרב ישראל דויטש שליט"א מקים עולה של תורה בשכונת רמות בירושלים בביהמ"ד 'מניין אברכים' שם אני מסתופף בשאר הזמנים. יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות ליבם לטובה לעבודתו יתברך, ויזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת ישראל מתוך נחת ושלוה, וירו נחת מכל יוצאי חלציהם.

וכן להודות להורי היקרים מר אבי עזרא, ומרת אמי אסתר, ולחמותי מרת נעימה, הי"ו, אשר עמדו ועומדים לצידנו בכל עניין, יה"ר שהקב"ה יתמיד בריאותם, ויזכרם ה' לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם. וכן להנציח את זכרו של מר חמי ז"ל ר' מרדכי שרגא שכל ימיו תמך ועזר שנזכה להיות שקועים בעמלה של תורה, תנצב"ה.

ועל כולם לברך לאשתי מרת רחל שתחיה, אשר לרוב מסירותה והשגחתה במיפול הילדים אשר חנן ה' אותנו, והשגחתה על צרכי הבית, זיכני ה' והביאני עד הלום. יה"ר שנזכה לראות את כל ילדנו גדולים בתורה ויר"ש, ומקדשי שמו ברבים, ולא תמוש התורה מפינו, ומפי זרענו עד עולם.

אסיים בהודאה להקב"ה, שזיכני להסתופף באוהלה של תורה, וגומל עמי חסדים טובים בכל רגע. מודה אני לו בכל ליבי על העבר, ומתחנן על העתיד, אנא ה', תזכני בתוך כלל עמך בית ישראל, לעבוד אותך באמתיות, באמונה, ללמוד תורתך, ולשמור מצוותיך, ויה"ר שנזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו, ובניין בית מקדשנו ותפארתנו אכי"ר.

חותם לכבוד התורה ולומדיה
פעיה"ק ירושלים כג' אלול תשפ"ב
שמואל כהן – זדה

מקרא

כדי שהקורא יפיק את מירב התועלת מחיבור זה, אציג לפני הקורא את דרך עבודתנו בחיבור זה. דברי רש"י לפעמים בשלמותם, לפעמים בקוצר, הובאו בסוגרים עגולות או מרובעות בגודל אותיות זהה לדברי הגמ', וכן לפעמים באותיות קטנות יותר (לפעמים מילות קישור, וביאורים שנכתבו על ידי הובאו ג"כ באותיות קטנות, הקורא יזהה לפי הלשון והסגנון, אם אלו דברי רש"י או דברי). דברי התוספות, ביאורים של הראשונים והאחרונים, הובאו בכתב מוקטן, וציינו בתחילת דבריהם את שם המפרש.

בסוף כל סוגיא אם יש פסקים של הש"ע הבאנו אותם, ואם ש"ע לא דיבר בזה הבאנו את פסקי הרמב"ם, והשתדלנו להסביר את טעם הפסק (אם הדבר איננו מובן מאליהו). קורא שלעת עתה איננו מעוניין ללמוד את פסקי הרמב"ם והש"ע יכול לדלג לתחילת הפסקה הבאה, וכן אם אינו מעוניין לראות את דברי התוס', או שאר ראשונים ואחרונים, ידלג לסוף הסוגריים.

מעברי עמודים מסומן בצללית כך [דף ב ע"א], וכן בראש כל עמוד בצד שמאל הבאנו את הדף בו אוחזים. שיש מספר תירוצים מרוחקים זה מזה, או שלא ברור כל כך שזה תרוץ נוסף, גם אותם סימנתי בצללית אמנם יותר בהירה [כך]. יה"ר מלפניו יתברך שתחיה תועלת גדולה ללומדים בחיבור זה, והיה זה שכרי.

ספר זה נתרם לעילוי נשמות

יהודה בן עזרא ורבקה
נלב"ע כב' טבת

בימוני בת רחל
נלב"ע יח' סיון תשס"ז

עזרא בן פנחס ואלמם
נלב"ע כו' שבט

אברהם בן משה ורבקה
נלב"ע ד' חשוון תש"ם

שרה בת יחזקאל ושמחה
נלב"ע טו' תמוז תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

לזכרון עולם

בהיכל ה'

לע"נ מר חמי איש החסד בהצנע

ר' מרדכי

בן חיים ושרה שרגא

נלב"ע ז"ד מר חשון תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

קושר חבל למעלה מדדיה] יזיר עצמו מן היין (שהיין מביא לידי קלות ראש, והוא גרם לה) וליתני סוטה והדר ליתני נזיר (שכך היא סמיכת פרשתייהו)? אידי דתנא כתובות ותנא המדיר (פרק בכתובות 'המדיר את אשתו') תנא נדרים (אחר כתובות), ואידי דתנא נדרים תנא נזיר דדמי לנדרים [שאף הנזירות באה על ידי נדר הקשו התוס', תימה והא בניזיר (ב.) אמר דלא תנא ליה (לנזיר) אלא אגב סוטה כדרכי (ולא כמו שמבואר כאן, שניזיר נשנית אחר מסכת נדרים משום קדומה לה) וי"ל דלא קבעה בסדר נשים אלא אגב סוטה, ומשום דדמיו לנדרים קבעה בתר נדרים מ"ר. ותימה אמאי לא קבעה (לנזיר צסלר נסים) אגב נדרים, דהא בפ"ד דנזיר תנא משניות טובא דמיירי בנדרים נשים ובהפרת בעל (למה נלכך לומר שנסנית צסלר נסים אגב סוטה) ויש לומר דעדיפא ליה למימר משום סוטה דפרשיות נמי נסמכו, ובשבועות (ב:) דייק נמי בכח"ג] וקתני סוטה כדרכי.

'המקנא' דיעבד אין, לכתחילה לא [פירש רש"י (למדה הגמ' למיירי דיעבד...)] מדלא תני רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי שנים'. כתבו התוס', וא"ת (בשלב הזה מצנינים התוס' שהגמ' למדה שהוא ליעבד מהאות 'ה' שצאלה צריש מילת 'מקנא') וכי כל היבא דתני 'ה' בתחילתן לשון דיעבד הוא, והא קתני בפסחים (מט.) ה"הולך לשחוט את פסחו, ובע"ז (סמ.) המניה עובד כוכבים בהנותו, דמסיק בחולין (ג.) דמיירי לכתחילה, ובחולין (לו.) השוחט את המסוכנת, ובביצה (ו:) השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות (בכל אלו צרוך, שאין הכוונה לעניין ליעבד). ויש לומר דכל היבא דאיבא למיתלי בלישנא (שסיד לומר שהוא ליעבד) דייק הכי כגון הכא, ובחולין (כו.) והתם נמי (טו:) השוחט במגל יד ובביצה (ו:) השוחט חיה ועוף יחפור בדקר ובשבת (קמז.) הרוחץ במי מערה או במי טבריא. ותימה היכי דייק מהכא דאסור לקנאות, אמאי לא מתרין המקנא שבא כדמתרין בביצה (ז:) ועל פרחך אית לן למימר דהכא ממשנה יתירא דייק כדפרש"י] קסבר תנא דידן אסור לקנאות (שמביא עצמו לידי תגר ואת אשתו לידי ניוול ואפי' היא טהורה).

א"ר שמואל בר רב יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה, אמר הכי אין מוּוּגִין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו (צנועה לצדיק ופרוצה לרשע) שנא' פִּי לֹא יִנּוֹחַ שֶׁבֶט הַרְשָׁע עַל גִּזְרֵי הַצְּדִיקִים (לא יזדווג ממשלת רשע

פרק המקנא

[דף ב ע"א] משנה המקנא לאשתו (לישנא דקרא נקט וקנא את אשתו) רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים (אם בא להשקותה צריך להביא שני עדים שאמר לה בפניהם אל תסתרי עמו, ואם לא קינא לה בפני שנים אינה נאסרת עליו בסתירתה ואינו משקה) ומשקה על פי עד אחד או ע"פ עצמו (ואפי' אין עדים שנסתרה אלא עד אחד או הוא עצמו אומר ראיתיה שנסתרה אחר שקינאתי לה נאסרת בסתירה עד שתשתה, ולקמן ילפינן מקראי שסתירתה אוסרתה עליו מספק) רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים ומשקה ע"פ שנים.

(המשך המשנה) כיצד מקנא לה, אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני, ודברה עמו [שלא במקום סתר (זהו רק להוה אמניא (ה:) דלוקא שלח צמקום סתר, אצל למסקנה מפרשין חס קינא לה אל תדברי עם פלוני אפילו נסתרה לא נאסרה לאינו קינוי, ורק חס אמר אל תסתרי ונסתרה נאסרה)] עדיין היא מותרת לביתה (לשמש עם בעלה) ומותרת לאכול בתרומה (אם אשת כהן היא). נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה (כדי העראה) אסורה לביתה [מספק כדילפינן (כח.) שלשה ונטמאה אמורים בפרשה 'וקנא את אשתו והיא נטמאה', 'ונסתרה והיא נטמאה', 'תחת אישה ונטמאה', אחד שאסורה לבעל ואחד שאסורה לבעל אם ימות בעלה או יגרשנה, ואחד שאסורה לתרומה] ואסורה לאכול בתרומה, ואם מת (קודם שהשקה ואין לו בנים והיא זקוקה ליבם) חולצת (לינשא לשוק) ולא מתייבמת.

[גמרא] מכדי תנא מנזיר סליק (כן סדר המשנה סוטה אחר נזיר) מאי תנא דקא תנא סוטה (מאי תנא בניזירות דדמי לסוטה דתנא סוטה בתרה)? כדרכי דתניא, רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך, שכל הרואה סוטה בקלקולה [בניווילה ובכשתה שמנוולין אותה כדקתני מתני' (ו:)]

ב.

הכמינו ז"ל אמרו בסוטה על הפסוק מושיב יחידים ביתה שיש זווג א' וב', ומ"ש קשה לזווגם כקריעת ים סוף איירי בזווג ב', דאין הכנת זווג א' וב' כפשוטו, דהא יש כמה זווגים שניים שהם טובים מן הראשונים, וכאשר תראה כן מעשים בכל יום. אבל ביאור הענין דע, כי כאשר האדם הוא חדש ר"ל כי אז הוא פעם הראשונה שבא בעוה"ז דאז בת זוגו נולדה עמו כנודע, הנה כשיגיע זמן לקיחתו אותה מזדמנת לו כרגע בלי שום טורח כלל, ואמנם אם זה האיש הטא איזה הטא והוצרך להתגלגל בסביבתו אלא שהוא מאותם שכתוב בהם ויצאה אשתו עמו ככו' בסבא דמשפטים שמגלגלים גם בת זוגו שתחזור להתגלגל לטובתו, הנה האדם הזה כשיגיע זמן לקיחתו אותה אינה מזדמנת לו כרגע, אלא אחר טורח גדול, לפי שכיון שנתגלגל על סיבת עון יש מקטרגים עליו למעלה ורוצים למנוע אותה ממנו, ומכניסים ביניהם קטמות, ועל זה נאמר קשה לזווגם כקריעת ים סוף, וזהו הנקרא זווג שני, ר"ל שהיא בת זוגו האמיתית אלא שכבר נזדמנה לו פעם אחרת בתחלה, ועתה בזה הגלגול נקרא זווג שני כי אשה זו היא עצמה האשה הראשונה, אבל הזווג הוא שני, ולכן לא אמרו זווג שנית אלא שני, דחזור אל הזווג ולא אל האשה ובה יתבאר לך, איך לפעמים נושא אדם אשה ברגע בלי שום טורח וקטמה כלל, ולפעמים אינו נושא אשה אלא ע"י קטמות גדולות עד שישאנה, ואחר שנשאה הם בשלום ושלוחה, וזה יורה על היות זווג גמור, אלא שהוא זווג פעם ב', ואלו לא היתה בת זוגו, לא היה שלום ביניהם אחר שנשאה אותה. עוד כתב בהקדמה ח' וז"ל דע כי הנשמות יתגלגלו לכמה סבות, א' היא לפי שעבר על איזו עבירה מעבירות שבתורה ובא לתקן, הב' הוא לתקן איזו מצוה שחסר ממנו, הג' היא שבא לצורך אחרים להדריכם ולתקנם... ועוד יש סבות אחרות ואלו הם כי לפעמים יתגלגל ליקח את בת זוגו כי לא זכה בראשונה לקחתה, ופעמים שכבר לקח בת זוגו אלא שחטא באיזו עבירה והוצרך להתגלגל לתקן אותה כנז"ל ואז אינו בא רק יחידי, ופעמים הוא שיש לו זכויות ולכן אע"פ שהיא אינה צריכה להתגלגל מחזירים אשתו להתגלגל עמו בסוד ויצאה אשתו עמו, ופעמים הוא שלא זכה בראשונה ליקח בת זוגו אמנם נזדמנה לו אשה לפי מעשיו ובכל נשמות הנשים שבעולם אין מי שתהיה קרובה אליו כאשה זו אע"פ שאינה בת זוגו ממש וכאשר הטא, ונתגלגל מגלגלים עמו לאשה הזאת אע"פ שאינה צריכה לגלגול, ואע"פ שאינה בת זוגו ממש.

ר"א אומר מקנא לה על פי שנים... עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה (כלומר עד כאן לא שמענו מפלוגתייהו דבעינן שני עדים אלא בקינוי לר"א, ובסתירה לר' יהושע) אבל

בגורל צדיק). אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין (לפני המקום) לזווג (הנך דלפי מעשיו) כקריעת ים סוף (שנשתנו סדרי בראשית). הובא בקובץ קול התורה קובץ מט' נ"ל שבודאי אין הביאור שקשה לה, שאין דבר קשה לו והוא כל יכול בלי שום קושי, אלא הכוונה היא כמו דאיתא בפסחים (ק"ח). קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, ופירש רש"י כלומר נס גדול עושה לו הקב"ה למי שנותן לו מזונות כאשר עשה לישראל שקרע להם ים סוף, ונ"מ למכעי רחמי. והיינו שיש טבע שה' הנהיג בבריאה, ויש נס, ובודאי קל לה' לעשות נס כמו הטבע, ומ"מ כיון שיש הנהגת הטבע, אז כדי לזכות לנס שחויץ מהטבע צריך לבקש יותר רחמים. וא"כ י"ל בסוגיין שכיון שע"פ הטבע קשה לזווג זיווג שני שאינה בת זוגו כדפרש"י, אין זה מדרכי הטבע הרגילים, וא"כ צריך לבקש יותר רחמים לזכות לזיווג שני כראוי) שנאמר אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בְּיָתֶהּ (אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווגם יחד ומיישב מהם בית) מוֹצֵיא אֲסִירִים בְּפוֹשְׁרוֹת (הוציא את ישראל ממצרים בחדש כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים ליציאת מצרים).

איני [מי הוי זיווג לפי רשע וזכות, והא מקודם יצירתם שאין נודע רשעו וזכותו מכריזין את זוגו, ואם תאמר הכל גלוי לפניו, הכל בידי שמים חויץ מיראת שמים כדאמר במסכת נדה (טז:): מלאך הממונה על ההריון נוטל טיפה ומביאה לפני המקום ואומר לפניו טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני אבל צדיק ורשע לא קאמר ליה דאין זה בידי שמים] והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד (כתבו התוס') נראה לרבי קודם יצירת הזכר בין אם לא נולדה הנקיבה עדיין בין אם נולדה) בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני? לא קשיא הא בזוג ראשון (לפי המזל) הא בזוג שני [לפי מעשיו וקשה לזווג לפי שאינה בת זוגו הקשו התוס', תימה במו"ק (יח:): דאמר שמואל מותר לארס בחוה"מ שמא יקדמו אחר קפריך ליה מהכא ארבעים יום קודם יצירת הולד אמאי לא מוקי התם מלתיה דשמואל בזוג שני. בשער הגלגולים שער כ' מובאת הבנה אחרת בביאור זוג ראשון ושני וז"ל דע כי הנה

רואה מחלון זה. אבל קשיא דנבי שבועת העדות כתיב 'זהו עד' ומחייבין אפילו אחד כדתנן (שבועות לא): כפר אחד והודה אחד הכופר חייב וי"ל דשבועת העדות לא חייבה תורה אלא בתביעה כדילפינן התם מקראי, הילכך כל היכא דמפסידו ממון מיחייב (צעל אחד) דבהפסד ממון תליא מילתא עד שיפרוט לך הכתוב אחד, ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד, והיא לא נתפשה אסורה.

אלא טעמא דכתיב 'לא יקום עד אחד באיש' (דההוא מוכח לך דהאי ועד אין בה בתרי קאמר) הא לאו הכי, הוה אמינא עד דסוטה חד הוא (וקאמרינן אפילו אחד אין בה) ואי אפילו חד ליכא, אלא במאי מיתסרא?

איצטריך (לא יקום עד אחד לגלוי עליה דהאי ולאשמעינן דחד מהימן, דאי לאו הכי הוה אמינא כל סתם 'עד' אחד הוא, ובסוטה לא הוה אמינא דמיתסרא ואפי' בעד א' וכל שכן בלא עד, והכי הוה דרשינן ליה 'ועד אין בה' דקא אמר רחמנא) מד"א עד אין בה אין נאמן בה (אלא שנים).

אין נאמן בה (בתמיה) ואלא מאי בעי, עד דאיכא תרי (בתמיה אמאי אתא קרא להאי...) לישתוק קרא מיניה, דאתיא דבר דבר מממון (כתיב בנואפת כי מצא בה ערות דבר וכתוב בדיני ממונות ע"פ שני עדים יקום דבר) ואנא ידענא מידי דהוה אכל עדיות שבתורה?

איצטריך (לא יקום לגלוי עליה דהאי עד דבשנים הכתוב מדבר, דאי לא גלי עליה, הוה אמינא עד חד משמע, ואין נאמן בה קאתא קרא לאשמועינן, ודקשיא לך למה לי קרא) מד"א סוטה (שאחר קינני וסתירה בא עד אחד והעיד שנטמאה באותה סתירה) שאני (וראוי להאמינו כאן שהרי...) רגלים לדבר, שהרי קינא לה ונסתרה, ליתיהמן בה עד אחד.

ומי מצית אמרת (דאי לא גלי רחמנא דכל עד שנים הם דאנא אמינא דהאי עד אין בה...) דאין נאמן בה ושריא (א"כ בא הכתוב

בטומאה עד אחד מהימן (אם יש עדים בקינני וסתירה ויש עד אחד שקילקלה בסתירתה נאמן, ואינה שותה אלא יוצאה בלא כתובה, ואסורה לבעל ולבועל ולתרומה הקשו התוס', תימה אדרבה איכא למימר איכא אבל בטומאה בעינן בי תרי ומשום דאוסרתה איסור עולם, ואי לאו ממתני' דמייתי, מהיכא פשיטא ליה למימר הכי, וי"ל דעדיפא ליה טומאה מקינני וסתירה אע"ג דאוסרתה איסור עולם משום דרגלים לדבר) ותנן נמי עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת (באותה סתירה) לא היתה שותה.

מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד (בטומאה של סתירה אחר קינני)? דתנו רבנן 'ועד אין ב' בשנים הכתוב מדבר [וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו אלא עד א' וקרא בטומאה קמישתעי ושכב איש אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא א', והיא לא נתפשה לא נאנסה, וממילא שמעינן דמהימן מדכתיב והיא לא נתפשה להחמיר עליה בא הכתוב לדונה כמזידה, ומרישא דקרא נמי שמעת דמהימן דקאמר, ומעלה בו מעל ושכב איש אותה ואין מעיד בדבר אלא זה, ולקמן (ג.) מפרש דהאי קרא בתר קינני כתיב דכתיב בתריה 'ועבר עליו רוח קנאה...' ודרשינן ליה לקמן שכבר עבר] או אינו אלא אפילו באחד (דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין בה ולקמן פריך אלא במאי מיתסרא דקאמר קרא והיא לא נתפשה אלמא פשיטא דנטמאת מדמהדר בתר אונס ורצון)? ת"ל לֹא־יִקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ (מהאי קרא שמעינן דכל עד האמור בתורה שנים הם כדמפרש ואזיל) [דף ב ע"ב] ממשמע שנאמר לא יקום עד (ולא נאמר עדים) באיש, איני יודע שהוא אחד, מה ת"ל אחד (שמע מינה דעד, שנים משמע, דאינו אלא לשון עדות וסתם עדות שנים) זה בנה אב כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים וכתבו התוס' ואחד דכתיב גבי 'ועד אחד לא יענה בנפש' מוקי לה בסנהדרין (לד.) ללמד שלאחר שנפסק הדין לזכות, לא יוכל תלמיד לשוב לערר עליו לחובה, ולא יומת על פי עד אחד דרשינן במכות (ו): לעדות מיוחדת לאפוקי אחד רואה מחלון זה ואחד

מתני' (דקתני לר"א דקינני בשנים וסתירה על פי עצמו) דלא כי האי תנא (דקתני לר"א סתירה בשנים וקינני על פי עצמו) דתניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום ר' אליעזר המקנא לאשתו, מקנא ע"פ עד אחד או ע"פ עצמו, ומשקה לה על פי שנים, השיבו חכמים לדברי רבי יוסי ברבי יהודה, אין לדבר (אין לדברי ר' אליעזר) סוף. מ"ט דר' יוסי ברבי יהודה? אומר קרא 'בה' בה ולא בסתירה. ואימא בה ולא בקינני? קינני איתקש לטומאה, דכתיב וְקָנָא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָיָא נְטֻמָּאָה. סתירה נמי איתקש לטומאה, דכתיב וְנִסְתַּרְתָּה וְהָיָא נְטֻמָּאָה? ההוא, לכמה שיעור סתירה כדי טומאה הוא דאתא.

'השיבו חכמים לדברי ר' יוסי בר' יהודה, אין לדבר סוף'. מאי ניהו (אין לדבר סוף דקאמר) דזמנין דלא קני ואמר קנאי (כשכועס עליה אומר קנאתי לה מפלוני ומביא עדים שנסתרה עמו סתירה כל שהוא דכיון דלא קינא לה לא נזהרה בו). הא למשנתינו יש לדבר סוף (לדברי רבי אליעזר בתמיה) זמנין דלא איסתתר (ואומר ראיתיה שנסתרה) ואמר איסתתר? אומר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה, אין לדבר סוף. אף לדברי רבי יוסי בר' יהודה, ולא מיבעיא למשנתינו (בתמיה), אדרבה, למשנתינו איכא עיקר (שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס) התם ליכא עיקר (ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי והוא ימצא לה סתירות הרבה)? אלא אי איתמר הכי איתמר, א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן לדברי ר' יוסי בר' יהודה, אף למשנתינו אין לדבר סוף.

א"ר חנינא מסורא לא לימא איניש (אפילו בינו לבינה) לאיתתיה בזמן הזה לא תיסתרי בהדי פלוני, דילמא קי"ל כרבי יוסי בר' יהודה, דאמר קינני על פי עצמו, ומיסתתרא (ונסתרת ונאסרת עליו) וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה, וקאמר לה עילויה איסורא דלעולם נבשאלתות בבה"ג ובמאירי ביארו שהחשש

להקל עליה) והא מדכתיב והיא לא נתפשה, מכלל (דפשיטא לך) דאסורה (והיכי קאמר והיא לא נתפשה אועד אין בה, נהי דרישא דקרא איכא למימר ע"י שנים עדים ושכב איש אותה בעדים, ועד אחד אין נאמן בה, אלא והיא לא נתפשה היכי קאי אין נאמן בה הא אמרת דלא מחזקי לה בנבעלת)? איצטריך, סד"א אין נאמן בה עד דאיכא תרי, ובתרי נמי היא דלא נתפשה, קמ"ל.

'רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים...' מ"ט דרבי יהושע וכתבו התוס' בירושלמי מפיק ליה מהני קראי מאי טעמא דרבי אליעזר 'כי מצא בה ערות דבר' ערוה זו הסתירה, דבר זו הקינני, וילפינן דבר דבר, מה דבר האמור להלן על פי שנים אף כאן ע"פ שנים, תני רבי יוסי בר' יהודה... משקה ע"פ שנים נאמר כי מצא ואין מציאה בכל מקום אלא על פי עדים, מה מקיים רבי אליעזר דבר, דבר שהוא מרגיל לבה לידי ערוה. עוד בירושלמי כתיב זעבר עליו רוח קנאה... שלא יקנא לה מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך גאות אלא מתוך דבר של אימה, עבר וקינא לה מחמת הדברים הללו מה את אמרת למצוה או לעיכוב, אם תאמר למצוה קינני קינני, אם תאמר לעיכוב אין קינני קינני, אומר רבי מנא אתיא כהדא כל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב (א"כ קינני מתוך שחוק וכו' אינו קינני לפי' ליעבל)? אומר קרא 'בה' בה (בטומאה קאי, דהא מינה סליק, והיא נטמאה ועד אין בה, ודרשינן אין בה תרי אלא חד) ולא בקינני, בה ולא בסתירה. ורבי אליעזר אומר, בה ולא בקינני. ואימא בה ולא בסתירה? סתירה איתקש לטומאה, דכתיב וְנִסְתַּרְתָּה וְהָיָא נְטֻמָּאָה. קינני נמי איתקש לטומאה, דכתיב וְקָנָא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָיָא נְטֻמָּאָה? הא מיעט רחמנא בה. ומה ראית? מסתברא סתירה עדיפא (לאחמורי בה) שכן אוסרתה (על הבעל ועל הבעל מספק) כטומאה [ודאית כדדרשינן לקמן מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה בסוטה (כה)]. אדרבה, קינני עדיף, שכן עיקר גרם לה (שע"י הקינני סתירתה אוסרתה)? אי לאו סתירה, קינני מי איכא. ואי לאו קינני, סתירה מאי אהני? אפ"ה סתירה עדיפא, דאתחלתא דטומאה היא.

ריש לקיש אמר אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות, שנא' אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׁטָה אִשְׁתּוֹ, תִּשְׁטַח כתיב.

תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה, שרגלים לדבר (שנטמאת) שהרי קינא לה ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה.

אמר ליה רב פפא לאביי, והא כי כתיבה קינוי בתר סתירה וטומאה הוא דכתיבה (דאיתיהימן בה עד אחד כתיב ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה... וסמיך ליה ועבר עליו... אלמא בלא קינוי נמי עד אחד מהימן בטומאה) א"ל 'ועבר' וכבר עבר. אלא מעתה, וְעָבַר לְכֶם פֶּלֶא־חֲלוּץ (בבני גד ובבני ראובן כתיב שהיה משה מצוה אותם לעבור עם יהושע את הירדן) ה"נ? התם, מדכתיב וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנָי ה' וְאַתָּר תִּשְׁבּוּ מִשְׁמַע (מוכיח) דלהבא, אלא הכא אי ס"ד כדכתיבי, ועבר בתר טומאה וסתירה, קינוי למה לי.

תנא דבי רבי ישמעאל אין אדם מקנא לאשתו אא"כ נכנסה בו רוח (ממרום ולקמן מפרש רוח טהרה או רוח טומאה ע"י שטן הבא להחטיאו להקניט את אשתו) שנאמר וְעָבַר עָלָיו רִיח־קִנְיָהּ וְקָנָה אֶת־אִשְׁתּוֹ.

מאי רוח? רבנן (דבי רב אשי) אמרי רוח טומאה, רב אשי אמר רוח טהרה (ששונא את הפריצות). ומסתברא כמאן דאמר (דרוח דקאמר רבי ישמעאל) רוח טהרה, דתניא וְקָנָה אֶת־אִשְׁתּוֹ רשות, דברי ר' ישמעאל, ר"ע

אומר חובה נהקשו התוס', תימה לרבי, וכי לית להו הא דאמר במכות (כג): שש מאות וי"ג מצות נאמרו למשה מסיני, וכי לרבי ישמעאל דאמר רשות בצר להו (מתני' ג' מלות) או לר' עקיבא טפי להו. ונראה דבשאר מצות דמפיק ר' ישמעאל מקרא עביד ליה ר' עקיבא אסמכתא ודריש ליה לדרשה אחריתי (כ"ל הג' מלות הנ"ל שלר"ע הם חובה, הם צחוד התני' ג' מלות, ולר' ישמעאל לא, כיון שהם רשות. א"כ, לר' ישמעאל חסר ג' מלות (בתני' ג' מלות), לכן מתלמיס התוס' שיש ג' מלות אחרות שר' ישמעאל לומד אותם מפסוקים, ואילו ר"ע כיון

הוא שמא תיסתר בעדים, שהרי כן דעת ר' יוסי בר' יהודה אמנם ברמב"ם (אישות כדכה) מבואר שנאסרת אף שלא היו עדים לא בקינוי ולא בסתירה ומכאן ביאר בית הלוי (ח"ב סי' מא) שעדי הסתירה באים רק כדי לברר הדבר, וכל שיודע שנסתרה, נאסרת אף בלעדס, ומה שהצריך ר' יוסי בר' יהודה, עדים לסתירה, זה רק כדי להשקותה, אבל כדי שתיאסר, אי"צ כלל עדים, כל שיודע שנסתרה].

אמר ריש לקיש מה לשון קינוי? דבר המטיל קנאה (כעס, כמו הם קנאוני בלא אל, כי קנאה חמת גבר) בינה לבין אחרים. אלמא קסבר קינוי על פי עצמו, וכולי עלמא לא ידעי דקני לה, ואמרי מאי דקמא (מה יש לפנינו מה אירע עכשיו) דקא בדלה (שזו בודלת מן האנשים) ואתו למיעבד קנאה בהדה.

ורב ימר בר ר' שלמיא משמיה דאביי אמר דבר המטיל קנאה בינו לבינה. אלמא קסבר קינוי על פי שנים עדים, וכולי עלמא ידעי דקני לה (שהעדים מגלין הדבר ואינן שונאין אותה) ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה (שזו מקניטתו על שחושדה).

[דף ג ע"א] אלמא קסברי, דאסור לקנאות. ומאן דאמר מותר לקנאות, מהו לשון קינוי? אמר רב נחמן בר יצחק אין קינוי אלא לשון התראה, וכן הוא אומר וְקָנָה ה' לְאָרְצוֹ (התרה בילק וחסיל וגזם שלא ישחיתו עוד את ארצו דבשילוח גובאי משתעי פרשה לעיל, 'לארצו' על ארצו, כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו, האתם תריבון לבעל).

תניא, היה רבי מאיר אומר אדם עובר עבירה בסתר (כגון אשה פרוצה עוברת בסתר) והקב"ה מכריז עליו בגלוי (שנותן בלב בעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי) שנאמר וְעָבַר עָלָיו רִיח־קִנְיָהּ, ואין עבירה אלא לשון הכרזה (הקב"ה מתכוין להעביר קול) שנאמר וַיִּצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְבֵּה.

התורה כולה (בכל עשה שבתורה) הכי פליגי, דמר אמר רשות, ומר אמר חובה (א"כ אין לך מצות עשה לרבי ישמעאל חובה)?

א"ל הכא בקראי פליגי וקנא את אשתו רשות, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר חובה. מ"ט דר' ישמעאל? סבר לה כי האי תנא דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר, כלפי (אחרי) שאמרה תורה לֹא־תִשָּׂא אֶת־אִתְּךָ בְּלִבְךָ (שאסור להביא עצמו לידי שנאה ותגר) יכול כגון זו (שיראה את אשתו עוברת על דת יהודית נסתרת עם שכיניה לא יקנא לה)? ת"ל וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קְנָאָה וְקָנָא אֶת־אִשְׁתּוֹ (אם רצה לקנא הרשות בידו ומשום דאי לא כתיב קרא הוה אמינא דאסור הוא דא"ר ישמעאל הכא רשות, אבל בכל מצות עשה שבתורה לא אמר הכי). ור"ע, קינוי אהרינא כתיב (ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה חד לרשות וחד לחובה). ורבי ישמעאל (אמר לך) אידי דבעי למיכתב והיא נטמאה והיא לא נטמאה (שספק הוא בידינו ואעפ"כ אסרה הכתוב מספק) כתיב נמי וְקָנָא אֶת־אִשְׁתּוֹ (ואע"ג דמצי למיכתב הכי ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה אפילו הכי אורחיה דקרא לחזור ולשנות את האמור מפני דבר אחר המתחדש בכפילתו) לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה נהקשו התוס' תימה לרבי, היכא דאיכא למדרש כי הכא אמאי לא דרשינן לה, כדאמר גבי קל וחומר מילתא דאתיא מקל וחומר טרה וכתב לה קרא, ואפילו הכי היכא דאיכא למדרש דרשינן, וכן בפסחים (כד:); כל היכא דאיכא למדרש לא מוקמינן ליה בלאוי יתירי (א"כ כנ"ד קסה שלכאו' עליף ללוס שחובה לקנאות מאסר לומר שהפרסה נשנית בשביל דבר שנתחדש בה).

לָהּ יִטְמָא רשות, דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר חובה (תוס' גרסו מצוה) וכתבו התוס' ונ"מ לעוסק במצוה (וז"ל חמהרש"א משמע להו לתוס') דודאי לא מיירי אלא ביש לה (ללחיות) מתעסקים אחרים, דאל"כ הו"ל מת מצוה ואינו קרוב

שהפסוקים ההם זלך אסמכתא, לכן לא נימנים זמנין המלות). בירושלמי אמרי' דר' אליעזר אמר חובה (לקנאות) ואין להקשות הא אמרינן לעיל המקנא דיעבד אין, אלמא קסבר אסור לקנאות (כ"ל שלכאו' מוקשה על הידושלמי מהמסנה שכתוב 'מקנא' היינו דיעבד) דתנא דידן דוקא דתני כי הך לישנא סבירא ליה הכי, אבל ר' אליעזר לא סבירא ליה הכי (זילור המסנה 'המקנא' לשטחו כ"ל לומר מקנא לה על פי שנים... 'המקנא' לשטחו זה תנא אחר ולינו דצבי כ"ל) והכי נמי אמרינן בקידושין (כא). וגאל את ממכר אחיו ר' אליעזר אומר חובה, וגיטין (לח:); נמי אמרינן לעולם בהם תעבודו חובה. ואין להקשות נמי ממכות (יב). דאמר ר' עקיבא זרצה גואל הדם' רשות, מי כתיב ירצה, והכא אמרינן וקנא חובה דשאני הכא משום דכתיב תרי קינויין. אבל קשיא מירושלמי דרבי יהושע אמר התם רשות (לקנאות) ומפרש טעמא אתיא דר' יהושע כבית הלל דבית הלל אומרים אפי' הקדיחה תבשילו (יכול לגרשה לפום כן הוא אמר רשות, רצה לקנא וקנא, רצה לגרש יגרש, והא ר' עקיבא מיקל התם טפי מבית הלל ואמר התם אפילו מצא אחרת נאה הימנה מגרשה ואפי' הכי אמר חובה, והתם בירושלמי פליג רבי אליעזר עליה דר' יהושע ואמר חובה, ואמר אתיא דר' אליעזר כבית שמאי, דבית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר, מצא בה דברים כעורים, לגרשה אינו יכול שלא מצא בה ערות, לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים כעורים, לפום כן הוא אמר חובה, והא תניא משום בית שמאי אין לי אלא היוצאת משום ערות, מנין היוצאת משום דראשה פרוע וצדדיה מפורמין וזרועותיה חלוצות ת"ל כי מצא בה ערות דבר, אמר רבי מנא קיימת כאן בעדים וכאן שלא בעדים. ותימה לפי בירושלמי כיון דתליא קינוי בגירושין הוה ליה למיתני סוטה בתר גיטין ובתר סוטה נזיר כסדר פרשיות, ובתר נזיר נדרים ובתר נדרים כתובות). אי אמרת בשלמא רוח טהרה שפיר (אי רשות אי חובה) אלא אי אמרת רוח טומאה, רשות וחובה לעיולי לאיניש רוח טומאה בנפשיה (בתמיה).

גופא וקנא את אשתו רשות, דברי רבי ישמעאל, ורבי עקיבא אומר חובה. לָהּ יִטְמָא רשות, דברי רבי ישמעאל, ור"ע אומר חובה. לְעֵלְמָם בָּהֶם תַּעֲבְדוּ רשות, דברי רבי ישמעאל, ר' עקיבא אומר חובה (שאסור לשחרר עבדו).

אמר ליה רב פפא לאביי, ואמרי לה רב משרשיא לרבא לימא, ר' ישמעאל ור"ע בכל

והגרגשי והאמורי והכנעני והפריזי והחוי (והיבוסים) לֹא תִחַיָּה כָּל־נִשְׁמָה, איצטריך נמי למיכתב לְעֵלָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ, למישרי אחד מכל האומות (משאר שבעים אומות פתבו התוס' מהכא נפקא לן דבאומות הלך אחר הזכר) שבא על הכנענית (כל ז' אומות נקראו על שם כנען) והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו (דהלך אחר האב ומותר להחיותו לך לעבד) דתניא (דלחכי אתא קרא) מנין לאחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד, ת"ל וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשְׁבִים הַנְּקָרִים עִמָּכֶם מֵהֵם תִּקְנֶנּוּ (לעיל מיניה כתיב מאת הגוים אשר סביבותיכם מהם תקנו עבד ואמה, אשר סביבות ארצכם ולא מבני ארצכם דשבעה אומות, וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשְׁבִים' כל תושב היינו שבא ממקום אחר ונתיישב כאן וקאמר קרא שמותר לקנות מבניהם אשר יהיו להם מבנות ארצך) יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד, ת"ל אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאֶרְצְכֶם, מן הנולדים בארצכם (בנים הנולדים בארצכם והם בני התושבים דהיינו אחרים שנשאו בארצכם נשים אתה רשאי לקנות) ולא מן הגרים בארצכם (ולא מן הבנים הנולדים לבני ארצכם במקום אחר מבנות שאר אומות והביאום לבניהם לגור שם). ור"ע, מִמֵּהֶם תִּקְנֶנּוּ נִפְקָא, לעולם בהם תעבודו למה לז' לחובה. ורבי ישמעאל, בהם ולא באחיכם (עבודת עבד). ור"ע, באחיכם מסיפא דקרא נִפְקָא וּבְאֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאִתּוֹ לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ בְּפִרְדּוֹ. ור' ישמעאל, אידי דכתי' ובאחיכם, כתי' נמי בהם לכדתני דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה ופתבו התוס', ואת' הא אצטריך, דדרשינן בב"מ (עג:) מנין אם ראיתו נוהג שלא כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו... וי"ל אסמכתא בעלמא הוא, וקנס חכמים הוא כדי לייסרן].

נמי מטמא לו, וא"כ אין סברא היכא שיש לו מתעסקים שיחייב הכהן לטמאות עצמו לקרובים, וכי גרע הוא משאר אדם שאינו כהן, דהיכא שיש לו מתעסקים שאינו חייב לטמאות עצמו לקרובים, ואחכי קאמרי נ"מ לעוסק במצוה (ר"ל כוונת ר"ע צלומרו מלוה, היינו שאף שאינו חונן לו צלופן שיש מתעסקים אחים, מ"מ אם מיטמא הוא בכלל העוסק במלוה דפטור מן המלוה. עוד נפק"מ...) וכדאמרינן לקמן (מד.) ולטמאותו בעל כרחו אם לא ירצה לטמאות כדאמרי' בזבחים (ק.) מעשה ביוסף הכהן... (הצלתי את צילור המהרש"א למנס הקרן אורה הקשה על דכיו, ותיכף, וז"ל ולא כתבו אלא הנפ"מ צין קסות למלוה, לאפילו עושה הוא מ"מ נפ"מ לעוסק במלוה, וע"ע באחרונים שהרחיבו בזה).

מ"ט דר' ישמעאל? אידי דכתיב אמור אָמַר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרָן וְאֶמְרַתְּ אֲלֵהֶם לְנַפְשׁ לֹא־יִטְמָא בְּעַמּוּי, איצטריך למיכתב לה יטמא (לומר שמותר ליטמא לקרובים הללו). ור"ע, מִכִּי אִם־לְשֹׂאָרוֹ נִפְקָא (לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו... ולאחותו הבתולה, וממילא שמעינן דמיטמא לאלו) לה יטמא למה לי, לחובה. ורבי ישמעאל לה מיטמא, ואין מיטמא לאיבריה [אם אחד מאלו מוכה שחין ואיבריו נופלין אין מיטמא להן דקיימא לן בחולין (קכה:)] אבר מן החי מטמא כאבר מן המת ואיצטריך לה למעוטי איבריה]. [דף ג ע"ב] ור"ע, א"כ (דלאו לחובה אתא אלא להך דרשא) ליכתוב רחמנא לה ופתבו התוס' תימה לרב חסדא דאמר בניזיר (מג:)] לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאיברים, לדידה לא איצטריך לה לאיברים, מאי הוי דריש ב'לה יטמא' ויש לומר הוה דריש לחובה כדר"ע, ואידי דכתיב יטמא כתב לה] ולישתוק (דמשמע לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו... ולאחותו הבתולה, לה כלומר לגופה שלם ולא לאיבריה) יטמא, למה לז' ש"מ. ור' ישמעאל, אידי דכתיב לה, כתב נמי יטמא לכדתני דבי ר' ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה.

לְעֵלָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ רשות דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר חובה. מאי טעמא דרבי ישמעאל? אידי דכתיב (בשבעה אומות כתיב החתי

ממזון) עדות האחרונה (טומאה שהיא אחר הסתירה) שאוסרתה איסור עולם (פתבו התוס' תימה דהוה מצי למפרך מה לעדות האחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה) אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים, ת"ל וְעַד אֵין פְּהָה, כל שיש בה (כל עדות שיש בה נאמן, כדדרשינן לעיל וְעַד אֵין בה' תרי אלא חד, וקא אמר אסורה, ואטומאה קאי, דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין בה הקשו התוס', תימה כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתי עד א' דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחיש ליה א"כ מאי צריך קרא דעד אחד נאמן, אפילו טומאה בעלמא בלא קנוי וסתירה ככי האי גוונא היה מהימן כדאיתא בקדושין (סו.) אשתו זינתה בעד אחד... תינה לרבא דאמר התם הוה דבר שבכערוה אלא לאביי דאמר מהימן מאי איכא למימר, אלא ע"כ אית לן למימר דלאביי לא איצטריך קרא אלא היכא דמכחיש אע"ג דקינא לה). וק"ו (שתתקיים בעד אחד) לעדות הראשונה מעתה ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד, ת"ל (באשה מקלקלת) פִּי-מִצָּא בְּהָ עֵרְוַת דְּבָרָה, ולהלן הוא אומר עַל-פִּי שְׁנֵי עֵדִים אֵו עַל-פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דְּבָרָה, מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים, אף כאן על פי שנים. האי מכי מצא בה ערות דבר נפקא, מבה נפקא בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה, מיבעי ליה (דכיון דכתיב בה מיעוטא הוא ולא גמרינן שאר עדיות דאשה מינה וקמו להו במלתייהו ככל עדיות שבתורה)? הכי נמי קאמר תלמוד לומר בה, בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה (וגזירה שוה למילתא אחריתי נקט ומתניתין חסורי מיחסרא והכי תנא ליה ת"ל בה ולא בקינוי וסתירה, וגזירה שוה לטומאת אשה דעלמא שלא קינא לה בעלה ובא עד אחד ואמר אני ראיתיה שנטמאה דלא מהימן, והכא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר).

וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן? נאמר כאן פִּי-מִצָּא בְּהָ

א"ר חסדא זנותא בביתא כי קריא (תולעת) לשומשמא (תולעת של שומשמין האוכלתן כך הזנות מחרבת את הבית).

וא"ר חסדא תוקפא (כעס) בביתא כי קריא לשומשמא. אידי ואידי (תוקפא זנותא דאמרינן דמחרבת את הבית) באיתתא (כשהאשה מזנה או כעסנית לפי שהאשה מתעסקת בזנוניה ואינה עושה מלאכתה ולא משמרת ביתה ומפקרת את של בעלה למנאפים) אבל בגברא לית לן בה.

ואמר רב חסדא בתחילה, קודם שחטאו ישראל (בעריות) היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד (בביתו) שנאמר פִּי הוּ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלְלֶיךָ בְּקֶרֶב מִחֲנֶךָ, כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם (מלבא לביתם דאינו יכול לראות בעבירות שבביתו) שנאמר וְלֹא-יֵרָאָה בְּךָ עֵרְוַת דְּבָרָה וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ.

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז, מקדמתו (לפני מיתתו מכרזת לפניו) והולכת לפניו לעוה"ב, שנאמר וְהִלְךְ לְפָנָיִךָ צְדָקָה, וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז, מלפפתו (כורכתו) והולכת לפניו ליום הדין, שנא' וְלִפְתּוֹ אֲרָחוֹת דְּרַכָּם יַעֲלוּ בְּתַהוֹ וַיֵּאבְדוּ. ר"א אומר קשורה בו ככלב, שנאמר וְלֹא-שָׁמַע אֵלֶיךָ לְשֹׁכֵב אֶצְלָה לְהוֹיֹת עִמָּה, לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה לעולם הבא (וז"ל המהרש"א קשורה בו ככלב ר"ל שהעבירה דבוקה בו לעולם הפרסם חטאו בעוה"ז, ויליף ליה מדכתיב לשכב אצלה' ולא כתיב לשכב עמה' כמו שכבה עמי... ואמר עוד מיתורא דלהיות עמה שהיא קשורה בו עוד להיות עמו גם בגיהנם לעוה"ב).

תנן (לקמן לא). (אמאי דקתני אמר עד אחד ראיתיה שנטמאה לא היתה שותה) שהיה בדין (שלא להאמינו, אי לאו דכתיב קרא) ומה עדות הראשונה (סתירה) שאין אוסרתה איסור עולם (שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולתרומה) אינה מתקיימת בפחות משנים (כדבעינן למיגמר דבר דבר

לכה עד שתתרחצה) קמ"ל כדי ביאה (לחודה דאיכא למימר קודם הסתירה נתרצית לו) ואי תנא כדי ביאה, הוה אמינא כדי גמר ביאה, קמ"ל כדי העראה [דקי"ל ביבמות (נד). העראה כגמר ביאה לכל העריות] ואי אשמעינן כדי העראה (ולא תנא ברישא כדי טומאה) ה"א כדי העראה וארצותה (ואפי' תנא כדי ביאה כדי העראה לא הוה מימעיט ארצותה דאנא אמינא העראה למעוטי גמר ביאה ומיהו ארצותה בעינן דהכי הוי משמע כמה שיעור סתירה כדי ביאה ואנא אמינא כל צרכי ביאה דהיינו ארצותה וגמר ביאה והדר מפרש מה היא ביאה העראה אכתי ארצותה לא אימעיט הילכך תנא ברישא כדי טומאה דמשמע טומאה וארצותה והדר פריש ומה היא טומאה כדי ביאה ועל כרחיך אימעיט ארצותה דהא ביאה כולה גמר ביאה משמע ולא מיעט אלא ארצותה, והדר תנא ומה היא ביאה העראה למעוטי דלא בעינן גמר ביאה וממילא שמעי' מינה נמי ואי לא תנא כדי ביאה אכתי לא הוה ממעטא ארצותה דכדי טומאה גמר ביאה וארצותה משמע והעראה דפריש בתרה לא ממעטא אלא גמר ביאה הילכך איצטריכו כולהו) קמ"ל כדי טומאה, וכמה (הוא שיעור) כדי העראה? כדי הקפת דקל (והא ליכא לאקשווי הואיל וסוף סוף שיעורא כדי הקפת דקל הוא ליתני כמה שיעור סתירה כדי הקפת דקל דאיבעי ליה לתנא לפרושי איסור סתירה משום מאי או גמר ביאה או העראה משום הכי תנא כדי טומאה כדי ביאה כדפרישית).

ורמינהי 'זנסתרה' וכמה שיעור סתירה לא שמענו, כשהוא אומר והיא נטמאה, הוי אומר כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה, כדי חזרת דקל (קס"ד השתא דהיינו הקפה) דברי ר"א, רבי יהושע אומר כדי מזיגת הכוס. **בן עזאי אומר** כדי לשתותו, ר"ע **אומר** כדי לצלות ביצה, **רבי יהודה בן בתירא אומר** כדי לגומעה. קס"ד היינו הקפת דקל היינו חזרת דקל (קס"ד השתא דהיינו

עֲרֻנַת דְּבָר, ונאמר להלן על־פיו שְׁנֵי עֲדִים אֶזְרוּ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה עֲדִים יָקוּם דְּבָר (הקשו התוס', תימה למה לי ג"ש, אפילו בלא ג"ש מהיכא תיתי ליה דליתיהימן בה עד אחד, מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא) מה דבר האמור להלן עדים שנים, אף כאן עדים שנים.

תנו רבנן אי זו היא עדות הראשונה, זו עדות סתירה. עדות אחרונה, זו עדות טומאה. [דף ד ע"א] וכמה שיעור סתירה (כתבו התוס' בירושלמי כל אלן שיעורין אחר התרת סינר)? כדי טומאה, (ומהו כדי טומאה...) כדי ביאה, (ומהו כדי ביאה...) כדי העראה (דהיינו נשיקת אבר באותו מקום וכמה שיעורה...) כדי הקפת דקל (שיוכל האדם לילך סביבות הדקל ולקמן מפרש למה לי למיתני כולהון) **דברי רבי ישמעאל, ר"א אומר** כדי מזיגת הכוס (למזוגו במים וסתם כוס רביעית, ולקמן אמרינן כל אחד ואחד מן החכמים הללו בעצמו שיער כמה שהוא שוהה בהעראתו) **רבי יהושע אומר** כדי לשתותו **בן עזאי אומר** וכתבו התוס' האי דמקדים בן עזאי לר"ע אע"ג דר"ע היה רבו כדאמר בבבכות (סב.) בן עזאי עד כאן העזת פניך ברכך, משום דצלייה קודמת לגמיעה והאי דמקדים ליה באידך ברייתא משום דמסיק שיעורין דשייכי בכוס **אבל תימה** אמאי מקדים רבי ישמעאל למילתייהו דרבי אליעזר ורבי יהושע מיהו י"ל דסדר אכילה ושתיה סמך] כדי לצלות ביצה ר"ע **אומר** כדי לגומעה **רבי יהודה בן בתירא אומר** כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו **ר"א בן ירמיה אומר** כדי לקשור גרדי נימא **הנין בן פנחס אומר** כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם (מבין שיניה) **פלימו אומר** כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר, אע"פ שאין ראייה (גמורה) לדבר (דקרא לאו הושטת יד לסל כתב ביה יש זכר ורמוז מקצת דהוקשה אשה זונה לככר לחם) זכר לדבר **פי' בעד-אשה זונה עד-כפר לָחֶם.**

וכל הני למה לי (למיתני ברישא, ליתני שיעור סתירה כדי טומאה כדי הקפת דקל)? צריכי, דאי תנא כדי טומאה, הוה אמינא כדי טומאתה וארצותה (שיפתה אותה וידבר על

ד. - ד:

אצלייה דבן עזאי דלעיל מיניה קא מוסיף לה, ובבתרייתא דקאמר כדי לצלות ביצה, לצלות ולגמע קאמר, דסתם צלייה גמיעה בתרה שגומעו חם שלא יצטנן). ולימא אידי ואידי חד שיעורא הוא? אם כן, היינו בן עזאי (כתבו התוס' ה"ה דהוה מצי למימר היינו רבי יהודה בן בתירא אלא ברייתא קמייתא נקט).

התם א"ר יהודה בן בתירא כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו, הכא אמר כדי לגמעה? לדבריו דר"ע קאמר דקאמר משערין בצליאה ובגמיעה, אימא שיעור גמיעה לחודה, כדי לגמע שלש ביצים זו אחר זו, דהיינו צליאה וגמיעה.

ר"א בן ירמיה אומר כדי שיקשור גרדי נימא' בעי רב אשי דמרחק (שני ראשי הנימא הנפסקות מרוחקות זה מזה דאיכא שהיה טפי) או דמקרב (כתבו התוס' בחזרת דקל לא קמבעי ליה בגדול או בקטן משום דידע שיעוריה דהיינו כדי מזיגת הכוס, וכן בצליית ביצה במדורה גדולה או קטנה משום דפי' כבר דהיינו כדי שתיית הכוס, אבל בהקפת דקל תימה אמאי לא קמביעי ליה?) תיקו.

חנין בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם. בעי רב אשי דמהדק (הקיסם בדוחק בין השינים) או דלא מהדק? תיקו.

פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר' בעי רב אשי דמהדק (הככר בדוחק בתוך הסל) או דלא מהדק? בחדתא או בעתיקא (סל ישן חלק הוא ונוח להשתמש מן החדש, שהחדש יוצאין לתוכו ראשי קיסמין של אריגה?) בחמימא (לחם חם נמעך ונשמט מן היד וצריך להוציאו בנחת ושוהה בהוצאתו) או בקרירא? [דף ד ע"ב] בדחטי או בדשערי (של חטין חלק ונשמט יותר משל שעורים?) ברכיכא (נשמט יותר, רכיכא, שנילושה העיסה רכה) או באקושא? תיקו.

א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כל אחד ואחד (מן התנאים הללו) בעצמו שיער (כמה שהיה

הקפה) התם א"ר ישמעאל כדי הקפת דקל ופליג ר"א עליה, הכא אמר ר' אליעזר כדי חזרת דקל? אמר אבוי הקפה ברגל, חזרה ברוח (שהרוח דוחפתו להענף והוא חוזר למקומו).

בעי רב אשי חזרה ברוח כי היכי דאזיל והדר אתי, או דילמא כי היכי דאזיל ואתי והדר קאי בדוכתיה (נח מניענעו)? תיקו.

התם אמר ר"א כדי מזיגת הכוס, הכא כדי חזרת דקל? אידי ואידי חד שיעורא הוא.

התם א"ר יהושע, כדי לשתותו, הכא אמר כדי מזיגת הכוס? אימא כדי למזוג ולשתות (והאי כדי לשתותו דקאמר לעיל אמזיגה דקאמר ר"א קא מוסיף ר' יהושע ואמר שתיה נמי בעינן עם המזיגה, וכדי מזיגה דתנא הכא בבתרייתא מזיגה ושתיה קאמר דסתם מזיגה למשתייה מיד הוא שאחר שמזוגו מתקלקל אם משהה אותו). ולימא אידי ואידי חד שיעורא הוא? א"כ, היינו ר"א (דהא ר"א בקמייתא כדי מזיגת הכוס קאמר וקא פליג ר' יהושע ואמר כדי לשתותו ובבתרייתא אמר ר"א חזרת דקל ואוקימנא דהיינו כדי מזיגה, ואי מזיגה דקאמר ר' יהושע בתריה בלא שתיה קאמר היינו ר"א כתבו התוס' ה"ה דהוה מצי למימר אי הכי היינו בן עזאי אלא ברייתא קמייתא נקט א"נ יתרון בבן עזאי כדי למזוג ולשתותו).

התם אמר בן עזאי כדי לצלות ביצה, הכא אמר כדי לשתותו (לכוס)? אידי ואידי חד שיעורא הוא (וליכא לאקשווי א"כ היינו ר' יהושע, דבקמייתא אמר כדי לשתותו לכוס ואמר בן עזאי בתריה כדי לצלות ביצה דהוה כדי שתיה, לאו קושיא היא, דהא אוקימנא כדי לשתותו דר' יהושע כדי למזוג ולשתות וקאמר ליה בן עזאי כדי לצלות ביצה דהוה כדי שתיה לחודה דכוס).

התם אמר ר"ע כדי לגמעה, הכא אמר כדי לצלות ביצה? אימא כדי לצלות ביצה ולגמעה (גמיעה דקאמר ר"ע בקמייתא

ד:

אמר רב חייה בר אשי אמר רב מים ראשונים (שלפני המזון) צריך שיגביה ידיו (ראשי אצבעותיו שיהו המים משפעין לצד זרועותיו) למעלה, מים אחרונים (של אחר הסעודה שחייבו חכמים מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים) צריך שישפיל ידיו למטה (כדי שתתיר הזוהמא של תבשיל שבידיו שהרי להעביר הזוהמא הן).

תניא נמי הכי הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה, שמא יצאו המים הוץ לפרק ויהזור ויטמאו את הידים [כדתנן במסכת ידים (בג.) שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים והראשונים מטהרין את הידים והשניים מטהרין את המים הטופחים על ידיו שנטמאו בתחילה מחמת ידים, ותנן התם הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק כלומר מן הפרק ולמטה גזרו עליהן להיות שניות ופוסלות את התרומה ומטהרות בנטילה עד הפרק, שעד הפרק צריך נטילה, נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים שהרי טיהרו השניים את הראשונים, נטל את הראשונים הוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה. כלומר, יצאו הראשונים הוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו הראשונים אלא עד הפרק כמשפטם חזרו הראשונים ליד טמאה שהרי נטמאו תחלה מחמת הידים והשניים לא טיהרו את היוצאים הילכך צריך שיגביה ראשי אצבעותיו למעלה שמא יצאו מים הראשונים ויחזרו ויטמאו את הידים, אח"כ לניח לנגב ידיו, וכי לעולם יסאלי ידיו למעלה].

אמר רבי אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידים (דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה...) כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' כִּכָּה יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לֶחֶם טָמֵא...

ומאי וַאֲשֶׁת אִישׁ נִפְשׁ יִקְרָה תְּצוּר (סיפיה דקרא דלעיל הוא כי בעד אשה זונה עד כבר לחם)? אמר רבי חייה בר אבא א"ר יוחנן כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש

שוהה בביאתו). והאיכא בן עזאי דלא נסיב [כדאמר ביבמות (סג.): אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים]? איבעית אימא נסיב ופירש הוה, ואיבעית אימא מרביה שמיע ליה, ואיבעית אימא סוד ה' ליראני.

דרש רב עזירא זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, זמנין אמר לה משמיה דרבי אסי, כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה, שנאמר כִּי בְעַד־אִשָּׁה זוֹנָה עַד־כָּכָר לֶחֶם (השתא דריש ליה מסיפיה לרישיה בשביל כבר לחם אדם מתחייב בעונש של אשה זונה).

אמר רבא האי 'בעד אשה זונה עד כבר לחם' בעד כבר לחם עד אשה זונה מיבעי ליה (דמשמע בשביל כבר לחם רב העונש עד כדי עונש אשה זונה, וה"ה נמי אי הוה כתיב עד אשה זונה בעד כבר לחם לא הוה קשיא לרבא מידי, דודאי מסיפיה לרישיה מדריש קרא, אלא עד ובעד קא קשיא ליה דגבי כבר לחם הוה ליה למיכתב בעד, וגבי אשה זונה הוה ליה למיכתב עד)? אלא אמר רבא כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש כבר לחם.

א"ר זריקא אמר ר"א כל המזלזל בנטילת ידים (שאוכל תמיד בלא נטילת ידים) נעקר מן העולם ופירש רש"י דעובר על דברי חכמים חייב מיתה דכתיב, ופורץ גדר ישכנו נחש. הקשו התוס', תימה לר"י לפי' רש"י דפי' דעובר על דברי חכמים חייב מיתה, מאי אריא נטילת ידים אפי' כל דברי חכמים נמי, ועוד קשיא דאמר הכא (המזלזל בנ"י) דעונשו מיתה (נעקר מן העולם) ובשבת (סב:) אמרינן דעונשו עניות כדאמר שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות המזלזל בנטילת ידים ובעירובין (כא:): מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים... עד מה אעשה שחכירי חייבו עליה מיתה. ונראה דולול שמזלזל בה תמיד עונשו עקירה ע"י עניות דקשה ממיתה ע"י נחש. ונעקר מן העולם דאמר בסוכה (מה:): וסנהדרין (סג.). כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, ובנדרים (סב.) כל המשמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם לאו בחדא מחיתא נינהו דעניות, אלא מיתה חטופה או משונה.

ד - ה.

מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאָפֵנוּ כִּי־בָמָּה נִחְשָׁב
הוא, אל תיקרי בָּמָּה אלא בָּמָּה.

מאי יָד לֵיד לֹא־יִנְקָה? אמר רב כל שיש בו
גמות הרוח, אפי' הקנהו להקב"ה שמים וארץ
(השליטו בשבחו על הכל) כאברהם אבינו
(שקראהו קונה שמים וארץ, והיינו יד ליד
אפילו דומה לאברהם) דכתיב ביה הִרְמֹתִי
יְדֵי אֱלֹהֵי אֵל עֲלִיּוֹן קָנָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ, לא
ינקה מדינה של גיהנם.

קשיא להו לדבי רבי שילא (אהך דרשה דרב)
האי יד ליד לא ינקה, ידי (לא ינקה) מיבעי
ליה (סקך כומו על אנרהס אצניו)? **אלא אמרי דבי**
רבי שילא אפילו קיבל תורה כמושה רבינו
(שקבל מיד הקב"ה לידו תורה) דכתיב ביה
מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, לא ינקה מדינה של
גיהנם.

קשיא ליה לר' יוחנן האי יד ליד, יד מיד
מיבעיא ליה (דהא קרא במקבל מוקמינן ליה
ולא בנותן, והוה ליה למיכתב יד מיד לא
ינקה, יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה)? **אלא**
א"ר יוחנן [דף ה ע"א] אפילו עושה צדקה
בסתר דכתיב מִתֵּן בְּסֵתֶר יְכַפֵּה אָף (שנותן
מידו לידו של העני והכי משמע יד הנותנת
ליד)... לא ינקה מדינה של גיהנם (לאו דשייך
האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא,
שאע"פ שמכפה אף וחימה, אינו מכפר על
גמות הרוח).

אזהרה לגסי הרוח (שלא יהא גם רוח) מנין?
אמר רבא **אמר זעירי** שְׁמַעוּ וְהֶאֱזִינוּ
אֶל־תִּנְבְּהוּ. **רב נחמן בר יצחק** **אמר** מהכא
וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ (אלמא מגובה לב בא
לידי שכחה ששוכח את בוראו) וכתיב
(כשכחה הוא מוזהר) הִשְׁמַר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ, וכדרבי אבין **אמר** רבי
אילעא, ד**אמר** רבי אבין **אמר** רבי אילעא כל
מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא בלא
תעשה.

(והכי קאמר בעד אשה זונה עד כבר לחם
ואשת איש זונה נפש היקרה הגבוהה היא
תצודנה רודף אחריה וצד אותה ומגיעה)
שנא' ואשת איש נפש יקרה תצוד.

אמר רבא האי נפש יקרה, נפש גבוהה
מיבעי ליה. ועוד, היא תצוד מיבעי ליה (כיון
דמסיפיה לרישיה קדרשת ליה, הכי איבעי
ליה למכתב, ואשת איש נפש יקרה היא
תצוד אותה, אבל השתא משמע שאשת איש
צדה את הנפש היקרה)? **אלא אמר רבא** כל
הבא על אשת איש, אפילו למד תורה,
דכתיב בה יִקְרָה הָיָא מְפַנְיָנִים מכה"ג שנכנס
לפני ולפנים [דאפילו ממזר ת"ח קודם לכהן
עה"א לפתוח ראשון ולברך ראשון ומהאי
קרא ילפינן ליה בהוריות (יג.)] היא תצודנו
לדינה של גיהנם וכתבו התוס' ואמר נמי בהגיגה
(ט:): כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן
העולם (משמע שאין לו חלק לעוה"ב, כיון שאין לו תקנה
לקלקלו). וק"מ מב"מ (נמ). דאמר הבא על אשת
איש מיתתו בהנך ויש לו חלק לעוה"ב וי"ל דהתם
מיירי כשעשה תשובה, והכי משמע ביבמות (כב):
היכא דלא הוליד ממזר דבר תשובה הוא, ותשובה עם
יסורין דוקא, דאמר בסנהדרין (קז). אמר דוד כל הכי
נטרוד ההוא גברא, א"ל קבל עליך יסורים, והנך נמי
כיסורין דכל המומתים מתוודין, והאי דאמר נטרד מן
העולם פ"י מן העולם עם אותו עון, דכך הוא המזר
אשת איש האוסרה על בעלה כמו על אחותו פנויה
והוליד ממנה ממזר ריב"א (ניאלר המנחת סוטה למייכי
בלא תשובה) א"נ היכא דלא באו עליו יסורים נטרד מן
העולם).

א"ר יוחנן משום ר"ש **בן יוחי** כל אדם שיש
בו גמות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים,
כתיב הכא תוֹעֵבֶת ה' כָּל־גְּבוּהַ־לֵב, וכתיב
התם וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ. **ורבי**
יוחנן ידידיה **אמר** כאילו כפר בעיקר, שנאמר
וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ (מעלה אני
עליך כאילו שכחתו) **ר' חמא בר חנינא** **אמר**
כאילו בא על כל העריות, כתיב הכא תוֹעֵבֶת
ה' כָּל־גְּבוּהַ־לֵב, וכתיב התם פִּי אֶת־כָּל־
הַתוֹעֵבֶת הָאֵל... **עולא** **אמר** כאילו בנה במה
(עבודת כוכבים) שנאמר חֲדָלוּ לְכֶם

ה.

א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גמות הרוח ראוי לגדעו כאשירה (יגדע וישרש אחריה כאשירה שצריך גידוע אחריה כדכתיב ואבדתם את שמם) כתיב הכא וְרָמִי הַקּוֹמָה וְדוֹלֵעִים, וכתוב התם וְאֲשִׁירָהֶם תִּגְדְּעוּן.

וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גמות הרוח אין עפרו ננער [מקיץ בתחיית המתים הקשו התוס', תימה אמאי לא חשיב האי במשנת חלק, והא (לא החשיב במשנת חלק) דאמר בכתובות (קיא.) מתים שבחז"ל אינן חיים ותו (לא החשיב...) גרסינן התם ע"ה אינן חיים אא"כ יהנו תלמידי חכמים ומלוי רביות מצינו באגדה שאינן חיים לעוה"ב, תוס' ר"י] שנא' הִקְיִצוּ וְרַגְנֵנוּ שִׁכְנֵנוּ עִפָּר, שכבי בעפר לא נאמר (דלישתמע על כל המתים) אלא שכבי עפר, מי שנעשה שכן לעפר (משפיל עצמו לעפר) בחייו.

ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו גמות הרוח שכינה מיללת (מקוננת) עליו, שנאמר וְנִבְחָה מִמְרַחֵק יִידָע (רישיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה 'וגבוה' והגבוה, 'ממרחק' מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים 'יידע' שכינה מתאוננת ומשתברת עליו, כמו וידע אלמנותיו, ויודע בהם אנשי סכות, יודע כמביא למעלה לשון שבר).

דרש רב עזירא, ואיתימא רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם גבוה רואה את הגבוה (לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו כמו כביכורה בתאנה בראשיתה, ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לקרבם ולחבבם) ואין גבוה רואה את השפל, אבל מדת הקב"ה אינו כן, הוא גבוה ורואה את השפל, שנא' כִּי־רָם הו' וְשָׁפַל יִרְאֶה.

אמר רב חסדא, ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גמות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנא' מִלְשֵׁנִי בִּפְתָרוֹ רִיעָהוּ אוֹתוֹ אֲצַמִּית גְּבוּהַ־עֵינַיִם וְרַחֵב לִבִּי אֹתוֹ לֹא אוֹכֵל, אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל.

דרש רב עזירא, זמנין אמר לה משמיה דרב אסי, זמנין אמר לה משמיה דרב אמי כל אדם שיש בו גמות הרוח לסוף מתמעט (מחשיבותו) שנאמר רָוַמוּ מְעַטוּ (כיון שרומזו מתמעט) ושמא תאמר ישנו בעולם (מתקיים)? ת"ל ואיננו, ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו, שנאמר וְהִמְכּוּ כָּפְלָ (כאותן שנאמר בהן כל) יִקְפְּצוּן (מן העולם ימותו מות ישרים. אברהם כתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל, יצחק כתיב ביה ואוכל מכל, יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי כל והכי מפרש בהדיא בבראשית רבה) כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, ואם לאו וּכְרָאשׁ שִׁבְלֵת יִמְלוּ. מאי וכראש שבולת? רב הונא ורב חסדא, חד אמר כי סאסא דשיבלתא (גבהו של שבולת שקורין זקן השבולת והוא נשבר ונופל מאליו) וחד אמר כשיבולת עצמה.

בשלמא למאן דאמר כי סאסא דשיבלתא (גבהו של שבולת שקורין זקן השבולת והוא נשבר ונופל מאליו) היינו דכתיב וכראש שבולת, אלא למ"ד כי שובלתא עצמה, מאי וכראש שבולת? אמר רב אסי, וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו, גבוהה גבוהה הוא מלקט (והיינו וכראש שבולת שראשה נראית למעלה מחברותיה).

וְאֶת־דָּפְאֵל וְשָׁפַל־רוּחַ, רב הונא ורב חסדא, חד אמר אתי דכא (אני מגביהו עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא) וחד אמר אני את דכא (אני מרכין שכינתי אצלו). ומסתברא כמ"ד אני את דכא, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה.

א"ר יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו (לאהוב את הנמיכות) שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות (כגון תבור וכרמל שבאו שם כדכתיב למה תרצדון הרים גבנונים) והשרה שכינתו על הר סיני.

ה. - ה.:

שהוא קשה) שנא' וְהָיָה מְדֵי-חֵדֶשׁ בְּחֶדְשׁוֹ וּמְדֵי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ יָבֹוא כָּל-בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֹר הוּא (להתפלל אותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני, אבל גמי הרוח לא יבואו). א"ר זירא בשר כתיב ביה ונרפא (ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא, אדם כי יהיה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם לא כתיב בחד מינייהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו, אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו) אדם לא כתיב ביה ונרפא (למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה כלומר כולו הבל לכך אל יתגאה. מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה).

א"ר יוחנן אד"ב א"פ, ד"ם, מ"רה? בשר' ב"ושה, ס"רוחה, ר"מה. איכא דאמרי שאול (מקום שאול ביתו) דכתיב בשין.

א"ר אשי כל אדם שיש בו גמות הרוח לסוף נפחת (מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים) שנאמר [דף ה ע"ב] ולשאת ולספחת (על ידי שמנשא עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל) ואין שאת אלא לשון גבוה, שנא' וְעַל כָּל-הַתְּרִים הֲרָמִים וְעַל כָּל-הַנְּבָעוֹת הַנְּשָׂאוֹת, ואין ספחת אלא טפילה (דבר שאינו חשוב בעצמו אלא נטפל באחרים) שנאמר סִפְחֵנִי נָא (אספני נא בנבואת בית עלי משתעי קרא אעמיד כהנים גדולים אחרים שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם ויצטרכו לבקש מהם לאוספם ולקולטם אצלם) אֶל-אֶחָת הַכְּהֻנָּה (כאחת מן המשמרות) לְאֶקְל פֶּת-לְחָם.

א"ר יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה, שבשעה שבית

איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע (משום רישא דקרא מלשני בסתר רעהו), שנא' מְלִשְׁנֵי בִּסְתָרוּ רַעְהוּ אוֹתוֹ אֲצֻמִּית.

א"ר אלכסנדרו כל אדם שיש בו גמות הרוח אפילו רוח קימעה עוכרתו (פורענות קלה טורפתו ומאבדתו) שנאמר וְהָרְשָׁעִים (גמי הרוח דקראי דלעיל משתעי בשפלים ונדכאים להחיות רוח שפלים... כי לא לעולם אריב עם אותן שפלים בעון בצעו... דרכיו ראיתי... בורא ניב שפתים... אבל הרשעים שאינן שפלים ונדכאים) פְּיָם נִנְרָשׁ (כים המגרש ומשליך רפש וטיט לשפתיו סביביו) ומה יש שיש בו כמה רביעיות (לוגי מים אנו רואים ש... רוח קימעה עוכרתו (עוכרת את מימיו) אדם שאין בו אלא רביעית אחת (שברביעית דם הוא מתקיים שיעור זה הלכה למשה מסיני שרביעית דם מת מטמא באהל מפני שהיא נפש וקרינא ביה על כל נפשות מת לא יבא כתבו התנ"ח פר"ח הוא דם הצלול שממנו משתית הלב, אין בו אלא משקל כ"ה סלעים שהיא רביעית הלוג) על אחת כמה וכמה.

א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית (משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהיה בו מעט נאווה שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם). א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא (גמות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת).

אמר רבא בשמתא דאית ביה (גמות הרוח), ובשמתא דלית ביה (גמות פורתא לפי שאין בני עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם). א"ר נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה (לא יחפוץ אדם לא בכלה ולא במקצתה) מי זומר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב?

אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר (שהוא רך ולא כאבן

ה:

ומותרת לאכול בתרומה, אלמא דבור לא כלום הוא? אמר אביי, הכי קאמר (אמר לה לאו פירושא דכיצד מקנא לה הוא אלא תרתי קתני זה"ק...) אל תדברי ודברה, אל תדברי ונסתרה, אל תסתרי ודברה עמו, עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה, נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה [עד שתשתה ולקמן (כה). יליף מונטמאה ונטמאה שלש פעמים אחד לבעל ואחד לבעל ואחד לתרומה].

'ואם מת (בלא בנים, עד שלא השקה) חולצת ולא מתייבמת' אמאי, תתייבם נמי יבומי? אמר רב יוסף, אמר קרא וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהִיְתָה לְאִישׁ-אַחֵר (לעיל מיניה כתיב כי מצא בה ערות דבר... ויצאה מביתו... 'לאיש אחר' למה לי למכתב, אי למשרייה לאנסובא על ידי גט כריתות לכתוב 'ויצאה מביתו והיתה לאיש', למה לי למכתב 'לאחר', אלא למעוטי יבמה, היכא דלא גרשה בעל אחר שמצא בה ערות דבר, והכי משתמע קראי 'כי מצא בה ערות דבר' יגרשנה בספר כריתות 'ויצאה מביתו' כלומר ובכל צד שתצא מביתו בין ע"י גירושין בין ע"י מיתה אם באת לינשא לאיש אחר תנשא ולא ליבם שאינו אחר אצל נשואין של זו שמכח נשואי ראשון היא נזקקת לו) לאיש אחר ולא ליבם [כתבו התוס' אין להקשות מכתובות (פא.) בשמעתין דשומרת יבם, דפריך התם והא בעינן לכתנשאי לאחר תמלי מה שכתוב ליכי, אמר רב אשי יבם כמו אחר דמי (ולילו כלן משמע סינסי אינו 'אחר') דלענין לשון תנאי ב"ד שוייה כאחר, אבל באחר דקרא אין האה בכלל (סגלסון הסורה 'אחיו' אינו נקרא אחר) והכי נמי משמע בערכין (כה:) דקתני 'אם מכר את השדה לאיש אחר' לאחר ולא לבן, או אינו אלא לאחר ולא אה כשהוא אומר איש הרי אה אמור הא מה אני מקיים לאחר לאחר ולא לבן דמשמע טעמא דכתיב איש הא לאו הכי לא הוי אה בכלל אחר וכ"ש גבי יבם דבא מכח נשואי אחיו דלאו אחר הוא, והכי אמרינן נמי בקידושין (יג:) אמר קרא פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה. מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי אימא מאן אחר יבם ומשני דיבם לא מקרי אחר. אבל

המקדש קיים, אדם מקריב עולה שכר עולה בידו (ולא שכר קרבן אחר) מנחה שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר זָבַחַי אֱלֹהִים רוּחַ נְשָׁפָרָה, ולא עוד, אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר לִב־נְשָׁבֵר וְנִדְרָה אֱלֹהִים לֹא תִבָּזֶה.

ואמר ריב"ל כל השם אורחותיו (מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה) בעולם הזה, זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר וְשֵׁם הַרְרָךְ אֲרָאָנוּ בַּיְשׁוּעַ אֱלֹהִים, אל תקרי ושם אלא ושם דרך.

'כיצד מקנא לה...' הא גופא קשיא (כתבו התוס' תימה לרבי אמאי לא נקט הכא לישנא דריש מ'ס' מכות (ב.) כיצד העדים נעשים זוממין כיצד אין העדים נעשים זוממין מבעי ליה, הכא נמי הוה ליה למימר הכי כיצד מקנא לה, כיצד אין מקנא לה מבעי ליה, והתם מתרין שפיר, אבל הכא אפילו לפי התירוץ הוה ליה למיתני כיצד אין מקנא לה. ונראה דלחכי לא פריך הכא משום דמצי למימר אל תדברי דרישא פירושו סתירה דהיינו קינוי גמור, ואתי שפיר לישנא דכיצד מקנא לה ולא קשיא מידי אלא רישא לסיפא וה"פ הכא, אלמא פירוש דמתני' דדיבור סתירה הוא מדקתני כיצד מקנא ולשון נקי הוא כדתנן בכתובות (יג.) ראוה מדברת ומפרש בגמ' מאי מדברת נסתרה א"כ תיקשי סיפא דקתני דיברה עדיין מותרת לביתה, ואי פירוש דדיבור דמתניתין סתירה אמאי מותרת אלא דיבור ממש הוא. ולפי הירושלמי משמע דבעי לתרוצי דדיבור דרישא סתירה אלא דנקט לשון נקי והכי איתא התם סוף דבר שתדבר עמו אם נסתרה עמו ולא דברה אין סתירתה כלום (בתמיסה) דבורה אתא מימר לך אפי' דברה עמו ולא נסתרה עדיין מותרת לביתה לשון נקי הוא מתני' פי' דיבור דרישא לשון נקי מיהו דסיפא אית לן למימר על כרחך דיבור ממש) אמרת 'אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני זה' אלמא דבור סתירה הוא (אפי' מדברת עמו בשוק סתירה חשיב לה מדקאמר זה הקינוי דאי לאו דסתירה הוא ולא מיתסרא בה מאי קינוי איכא ולמה לי דמתרה בה) והדר תני (דכי עברה על התראתה...) דיברה עמו, עדיין מותרת לביתה (לשמש ביתה לשון תשמיש הוא)

יבום קודמת למצות חליצה, אבל בהא אסור למימר ליה, וממילא אשמועינן קרא דאסור ליבמה דלא שייך בה יבום והויא כאשת אח שלא במקום מצוה כתבו התוס' הכא הוה מצי למיפרך כדפריך לבסוף דאמר אלא מעתה נשאת לאחר ומת בלא בנים לא תתייבם דלא נסתריה לביתייה?

ואיכא דאמרי, אמר רב יוסף הכתוב קראו אחר (למי שנושאה) שאין בן זוגו של ראשון, שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכנים רשעה לתוך ביתו, ואת אמרת תתייבם נמי יבומי (ותרמי עליה בעל כרחיה).

אמר ליה אביי אלא מעתה, נשאת לאחר (שגרשה ראשון שמצא בה ערות דבר וניסת...) ומת בלא בנים, לא תתייבם, דהכתוב קראו אחר (דהשתא נמי אחר הוא ואין בן זוגו של ראשון אם ישאנה וקרמית לזה עליה במצות יבום)? גביה דהאי (אחר, אחיו של זה) מיהא בשם טוב הוה קיימא (ואיכא למימר הדרה בה ואין קרוי אחר אלא הנושאה מתוך אלמנות או גירושין על מי שקלקלה תחתיו).

רבא אמר (האי דקתני מתניתין ולא מתייבמת) ק"ו, אם נאסרה (בסתירה זו) במותר לה (בבעלה שהיה מותר לה, ונתקלקלו עכשיו הנישואין ליאסר עליו) באסור לה (דהיינו יבמה שהוא אסור לה בחיי בעלה) לא כל שכן (שנאסרו נשואי הראשון שלא להתייבם מכח אותן הנישואין).

אמר ליה אביי אלא מעתה, כ"ג שקידש את האלמנה (שהיא אסורה עליו) ומת, ויש לו אח כהן הדיוט, לא תתייבם (מכח ק"ו זה אם נאסרה...) אם נאסרה במותר לה, באסור לה לא כל שכן? נאסרה, הא אסירא וקיימא? מותר לה, אסור לה הוא?

אלא (הכי פריך) אשת כהן שנאנסה (ונאסרה עליו דאשת כהן אסורה אפילו באונם, אבל אשת ישראל מותרת דכתיב 'והיא לא נתפשה' הא נתפשה מותרת, ומדכתיב

קשיא מקדושין (סז): דנפקא לן מהכא (מהפסוק 'ולאסה מציתו והלכה והיתה ללוי אחר') דלא תפסי קדושין באחות, אשה אימר דאיצטריך קרא דוקא ליבם משום דרמיא עליה ליבומי כדאמרי' בשמעתין ואכתי אחות אשה מנלן ועוד תקשה דהכא אע"ג דכתיב איש אחר מומעטינן יבם ובערכין מרבינן יבם מאיש וממעטינן בן מאחר, וא"ת מ'איש' ממעטינהו קרובים ומ'לאחר' יבם, סוף סוף 'ואיש אחר יקחנה' מאי דרשת ביה (התוס') נשאלו נשאלה. עוד כתבו התוס' אי קשיא והא האי קרא ('ולאסה מציתו...') בסוטה ודאי ע"י עדים כתיב, דילפינן דבר דבר מממון בגיטין (ז. וסוטה ודאי אמר בפ"ק דיבמות (יא): דפטורה בלא חליצה משום דכתיב בה טומאה כעריות תריץ ד'לאחר' לא איצטריך למיכתב אלא ליוצאת משום סתירה כיון דנפקא לן סוטה ודאית מטומאה דכתיב בה).

א"ל אביי אלא מעתה, חליצה נמי לא תיבעי (דהא פטרה רחמנא ושרייה לאיש אחר בכל ענין שתצא מביתו אחר שנמצא בה ערות דבר)? א"ל אילו איתיה לבעל, מי לא בעיא גמ' (הא כתיב 'וכתב לה ספר כריתות' אפי' מצא בה ערות דבר, כריתות בעיא), השתא נמי תיבעי חליצה (דיבם במקום בעל קאי. כתבו התוס', הקשה רבי בשם ר' אברהם בר מרדכי ז"ל והא סוטה ודאית, ואיילונית היכא דהכיר בה, ואשת סרים דבעו גמ' מבעל היכא דאיתיה, ואפ"ה פטורות מיבם בלא חליצה. ויש לתרץ סוטה ודאית לא דמיא להכא כיון דטומאה סתם הרי היא כערוה גמורה דגזירת הכתוב הוא דפטורות, ואשת סרים ואיילונית היכא דאיתיה לבעל שרו ליה ואפ"ה אימעוט בפ"ק דיבמות מדין יבום דלא צריך בהו כלל, אבל סוטה ספק לא אימעוט אלא גבי איסורא דבעל, וקמ"ל קרא כיון דכא מכח נשואי אחיו הרי הוא במקום בעל דאסורה לו ליבם, אבל חליצה בעיא).

ואית דאמרי **אמר רב יוסף**, רחמנא אמר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, דלא ליסתריה לביתייה (כדאמר לעיל זנותא בביתא כי קריא לשומשמא) ואת אמרת תתייבם נמי יבומי (כתבו התוס' ר"ה הטעמים דבריו ופירש ורחמנא אמר 'אשר לא יבנה' לבנות ולא לסתור).

אמר ליה אביי אלא מעתה, לאחר לא תינשא, דלא תיסתריה לביתייה? אמר ליה **דף ז ע"א** מי קא רמינן לה עליה (למינסבה) בעל כרחיה (דאילו ליבם אמרינן ליה מצות

אם עד הטומאה הוא אחד מעדי הסתירה, ואפי' עבד או שפחה או אשה או קרוב, כשר לעדות אה"ע (קעה,יד). ה. לא יאמר אדם לאשתו, ואפילו בינו לבניה אל תסתרי עם פלוני, דדלמא קיימא לן כרבי יוסי ברבי יהודה דאמר קינא לה בינו לבניה הוי קינוי (ביאר הפת"ש הנה דעת הטור ומרן בש"ע כאן נראה לכאורה פשוט דס"ל עיקר לדינא דלא קי"ל כר' יוסי ולכן בדיעבד אם עבר וקינא בינו לבניה ונסתרה אחר כך לא נאסרה עליו שהרי כתבו להדיא הטור והש"ע סעיף הקודם וכן אם נסתרה... ולא קינא לה בפני עדים מותרת שאין אוסרים... אא"כ קינא לה תחלה בפני שנים. אלא דמ"מ כתבו הך דלא יאמר אדם לאשתו... לענין זהירות לכתחלה שלא להכניס עצמו בספק (לכתחלה) (הגה ועכשיו אין לנו מי סוטה, ואם נסתרה אחר הקינוי, אסורה לו לעולם, ואם שכח וקינא לה, ימחול לה מיד על הקינוי א"י). אה"ע (קעה,ז). ו. מצות חכמים על בני ישראל לקנאות לנשותיהם, וכל מי שאינו מקפיד על אשתו ועל בניו ובני ביתו ומוזהרין ופוקד דרכיהם תמיד עד שידע שהם שלמים מכל חטא ועון, הרי זה חוטא שנאמר ז'פקדת נוך ולא תחטא' וכל המקנא את אשתו נכנסה בו רוח טהרה. ולא יקנא לה מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך מריבה, ולא להטיל עליה אימה. ואם עבר וקינא לה בפני עדים מתוך אחד מכל הדברים האלו, הרי זה קינוי אה"ע (קעה,כא). ז. צריך ליזהר בנטי"י, שכל המזלזל בנטיילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם או"ח (קנה,ט). ח. הנוטל צריך להגביה ידיו (דהיינו ראשי אצבעותיו) למעלה (מ"ב תיכף אחר מים שניים עד הניגוב) שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים. (הגה וה"ה אם משפילן מתחילת הנטיילה עד סופה דשפיר דמי, רק שיזהר שלא יגביה תחילה ראשי אצבעותיו ואח"כ ישפילם, דאז יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים) והיינו כשאינו נוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הזרוע, אבל אם נוטל עד שם, א"צ להגביה ידיו (ויש חולקים בזה). וכן אם שפך על שתי ידיו רביעית בפעם אחת, כיון דאין שם מים

והיא' מיעוטא הוא, ומשמע דיש אחרת שאפילו נתפשה אסורה) ומת, ויש לו אח (מאביו) חלל (שנולד לאביו מן הגרושה ונתחלל מן הכהונה ומותר בנשים הפסולות לכהונה כדכתיב בכהנים הנושאים פסולות ולא יחלל זרעו אלמא זרעו חלל) לא תתיבם (מק"ו זה) אם נאסרה במותר לה (בבעילה זו לבעלה שהיה מותר לה) באסור לה (ביבמה האסור לה באותה שעה) לא כל שכן (שנאסרו עליו נישואי אחיו שלא ליבמה מכח נישואין)? אונם בישראל מישראל שרי, וגבי דהאי ליכא איסורא (ואצלו הוא היתר גמור, ואין זה ק"ו. אבל בוינתה ברצון שהבעל והיבם שוין באיסור זה אם היתה תחתיו הוי ק"ו שהרי מחמת נישואין הראשונים היא נזקקת ליבום ואם על הבעל נתקלקלה ק"ו ליבם. כתבו התוס', וא"ת אמאי לא תני לה ביבמות (פד). גבי אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן יש לומר הא תני ליה חייבי לאוין וזו מהיבוי לאוין כדאמר ביבמות (נו): הכל היו בכלל אחרי אשר הוטמאה... והכי מתרין התם דפריך מפצוע דכא. אבל יש לתמוה אמאי לא פריך הכא ישראל שנשא כשרה ונעשה פצוע דכא ויש לו אח כשר דדמי למתני' מאי הוי ליה לתרוצי).

פסק הש"ע א. כיצד הקינוי, אומר לה בפני שנים אל תסתרי עם איש פלוני... אה"ע (קעה,ב). **ב.** כיצד היא הסתירה, שנסתרה בפני עדים עם אותו פלוני שקינא לה, ושהתה כדי טומאה, שהיא כדי לצלות ביצה ולגמעה אה"ע (קעה,ד). **פסק בר"ע** דהלכה כמותו מחבירו. **ג.** אומר לה בפני שנים, אל תדברי עם איש פלוני, אין זה קינוי, אפילו נסתרה עמו ושהתה עמו כדי טומאה, מותרת. וכן אם אמר לה אל תסתרי עם איש פלוני, ודברה עמו בפני עדים, מותרת. וכן אם נסתרה בפני עדים ושהתה כדי טומאה עמו, ולא קינא לה בפני עדים, מותרת, שאין אוסרים על הייחוד אפילו נסתרו יחד על דעת ערוה, אא"כ קינא לה תחלה בפני שנים... אה"ע (קעה,ו). **ד.** בא עד אחד והעיד שנטמאה מאותו שקינא לה, תצא בלא כתובה. אפילו

מיהו מסתברא דה"ה לעד אחד כדעולא דאמר לקמן (לא): כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים] והאומרת איני שותה, ושבעלה אינו רוצה להשקותה, ושבעלה בא עליה בדרך [דשוב אין המים בודקין אותה כדלקמן (כה). 'זנקה האישה מעון' בזמן שהאיש מנוקה שלא בא עליה מאחר שנאסרה עליו אז האשה ההיא תשא את עונה, אין האישה מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו].

(גמרא) אמר רב עמרם הא מילתא אמר לן רב ששת, ואנהר לן עיינין (הביא לנו ראייה לדבריו) ממתניתין, סוטה שיש לה עדים במדינת הים (שראו שנטמאה מזה) אין המים בודקין אותה. מ"ט, דאמר קרא וְנִסְתַּרְהָ וְקָיָא נְטָמְאָה וְעַד אֵין פְּהָה (אע"ג דדרשינן לעיל לעד אחד נאמן בסוטה ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד, אין מקרא יוצא מידי פשוטו ודרשינן ליה נמי הכי ז'עד אין בה' הוא דאמר והביא האישה את אשתו וכל הפרשה, הא יש בה עד אין המים בודקין אותה) דליכא דידע בה, לאפוקי הא, דהא איכא דידע בה. ואנהר לן עיינין ממתני' (משום דקרא לאו ראייה הוא כל כך דהא דרשיניה לסוטה ודאית שיש בה עד אחד לפנינו וללמד שלא תשתה) דקתני ושבאו לה עדים שהיא טמאה, דאתו עדים אימת, אי נימא מקמי דתשתי, זונה היא (ופשיטא דאסורה בתרומה דהא תנא ליה האומרת טמאה אני) אלא לבתר דשתאי (ואיצטריך לאשמועינן דלא מחזקינן להו כשקרי על אשר לא בדקה המים) אי אמרת בשלמא אין המים בודקין אותה שפיר (ומשום הכי לא מחזקינן להו כשקרי, דמשום דהוו ידעי בה לא בדקי לה מיא) אלא אי אמרת מים בודקין אותה, תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו.

אמר ליה רב יוסף לעולם אימא לך מים בודקין אותה (אפשר לחלוק על רב ששת ולומר שגם אשה שיש עליה עדים וטרס צלו להעיל, המים בודקין אותה, ואם זינתה היא תמות מהמים. ומה שהקשינו לפי זה

טמאים כלל, א"צ להגביה ידיו, וכן המטביל ידיו, א"צ להגביה ידיו. (הנה י"א דאם שופך על ידיו ג"פ א"צ ליזהר בכל זה, וכן נהגו להקל). או"ח (קסבא). ט. צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה, כדי שתירד הזוהמא או"ח (קפא.ה). י. וינגבם היטב קודם שיבצע, שהאוכל בלי נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא (מ"ב כתב הכ"י דהיינו משום דמים הראשונים ששופך על ידיו טמאים הם שנממאו מחמת ידיו כדלקמן בסימן קס"ב ואף דשופך מים שניים לטהר המים כדאיתא שם מ"מ לכתחלה צריך להעביר את הראשונים לגמרי ע"י נגוב. ורש"ל כתב דעיקר הניגוב הוא משום נקיות דכשידיו לחים ממי הנטילה יש בו משום מיאום) או"ח (קנח.יב). יא. אשה שנתגרשה משום פריצות, אין ראוי לאדם כשר שישאנה אה"ע (קיט.ה). יב. אשת ישראל שנאנסה, אע"פ שמתרת לבעלה, אסורה לכהונה אה"ע (ו,יא). **פסק הרמב"ם** ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח, ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך, ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה... דעות (בג).

משנה ואלו אסורות מלאכול בתרומה (אם הוא כהן) האומרת טמאה אני לך נהקשו התוס' אי קשיא בנדרים (צ): דפליגי רבה ורב ששת באומרת טמאה אני לך דרב ששת אומר אוכלת בתרומה (כלי סלא תוליא לעז על זניה)... תריין דהכא מיירי אחר קינוי וסתירה, דרגלים לדבר, אפילו רב ששת מודה. והכי מפרש לה בירושלמי] ושבאו עדים שהיא טמאה [פתכו התוס' מספקא לרבי אי דוקא נקט עדים שנים אבל עד אחד לא מהימן, דמוקמינן ליה בגמ' דמיירי לאחר ששתתה, דדוקא קודם ששתתה האמינה תורה לעד אחד, ורב ששת דאמר בגמרא סוטה שיש לה עדים במדינת הים דאין המים בודקין אותה דוקא עדים נקט ולא עד א' או דילמא כיון דהאמינה תורה לעד אחד אחר קינוי וסתירה ליכא חילוק בין אחד לשנים

מיבדקה, השתא נמי על ידי זו... נמי אתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו, והן אומרים טמאות היו, אלא שיש להן עדים במדינת הים? לר"ש קאמרת, לר"ש, מדזכות לא תליא (משום האי טעמא דחייש הוא ללעז על הטהורות) עדים נמי לא תלו.

מתיב רב, ואלו שמנחותיהן נשרפות (מנחות קנאות שלה עשירית האיפה קמה שעורים נשרפות למטה על בית הדשן שאינן ראויות ליקרב ולא לפדות וליצא לחולין) [דף ו ע"ב] האומרת טמאה אני (שהודתה לבית דין על קלקולה, שהיו מאיימין עליה כדתני מתני) ושבאו לה עדים שהיא טמאה. דאתו עדים אימת, אילימא מקמי דתקדוש (בכלי שרת) תיפוק לחולין (בפדיון, שלא היה קדושת הגוף אלא קדושת פה וכל המנחות נפדות כל זמן שלא קדשו בכלי) אלא לבתר דקדוש (דכלי שרת מקדשין את הראוי להם שלא לצאת עוד לחולין כדתנן כל הנוגע בהם יקדש, וליקרב אינה ראויה שהרי אינה באה אלא להזכיר עונה של זו שתבדק, והרי היא בדוקה ועומדת, ולנדבה נמי לא חזיא להקריבה דמנחת שעורים אינה כשירה אלא לסוטה ולעומר). אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה (אם שתתה עד שלא באו עדים) אלמא (בשעה שניתנה בכלי) בת מקדש ומקרב היא (ראויה היתה לכלי שרת, מספק כשאר מנחת סוטה, הלכך כי קדיש בכלי שפיר קדיש, ומשום הכי כי אתו עדים איפסלא מהקרבה מכאן ולהבא ולא נפקא לחולין ונשרפת) וכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש, ומשום הכי מנחתה נשרפת והקשו התוס', קשיא כיון דהוא היה מביא מנחתו עליה אמאי נשרפת, מאי שנא מהא דתנן בנזיר (כד): האשה שנדרה בנזיר והפרישה את בהמתה בנזיר והיפר לה בעלה אם שלו היתה הבהמה תצא ותרעה בעדר ואם שלה היתה הבהמה חטאת תמות, ואע"ג דבשעת הקדש הות בת מקדש דק"ל דבעל מינו גיזי ואפ"ה אמר כיון דמשלו היתה תצא ותרעה בעדר דנפקא לחולין (כתב הכ"ס לע"ד שגא ושגא, להתם החוב לקרנות מוטל עליה רק שהיא חייב להציל צעדה לר"י מתנאי ז"ל ולכרנן מייכי לאקני לה

מהמסנה, שנוקטת שהעלים לזכרים אמת צעדותם, והאסקה נאסרת בתרומה, אף שאנו נוקטים שאם המים בודקים נמלא שהעלים הללו הם שקרנים, כי אם כדצריהם, היא היתה מטה, אין זה קשה, כי... והוא אימור זכות תולה לה [דאמר לקמן (ב). זכות תולה במים המרים].

במאי קמיפלגי (רב ששת ורב יוסף אס ניתן להוכיח מהמסנה את הדין הזה או לא)? במתנוונה דרבי [דקאמר לקמן (כב):] גבי אשה שתלה לה זכות] דתנן, רבי אומר זכות תולה במים המרים (שלא יצבה בטנה מיד) ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה מכחשת והולכת, לסוף שהיא מתה באותה מיתה (צבוי בטנה ונפול ירך). רב ששת סבר בין לרבי ובין לרבנן הויה מתנוונה (לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא שסוף שהיא מתה באותה מיתה לחוד, אבל במתנוונה לא איפלוג, דכל מי שזכות תולה לה מנוונה היא, וזו הואיל ולא נתנוונה, לא תלה לה זכות אלא שאינה ראויה ליבדק כלל משום עדים) ורב יוסף סבר לרבי הויה מתנוונה, לרבנן לא הויה מתנוונה (ראויה ליבדק היא אלא זכות תולה לה, ואי משום דלא נתנוונה הא מני רבנן היא דאמר לקמן זכות תולה לה דקסברי לא הויה מתנוונה כלל).

מתיב רב שימי בר אשי, ר' שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים, ואם אתה אומר זכות תולה במים המרים, מדחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות (שלא יהו יראות מהם להודות שהיא טמאה ולא ימחה שם הקדוש על המים). כתבו התוס', וא"ת לרב ששת דאמר בין לרבי בין לרבנן מתנוונה, א"כ אהיבא קאי ר"ש דאמר מדחה אתה, והלא יראו דמתנוונת והיאך יוכלו להוציא שם רע על הטהורות ששתו כשלא יתנוונו. יש לומר הנשים העומדות משום ייסור ולא יהא ניכר לאלתר כשעומדת בעזרה נתנוונה, יוציאו שם רע והבויעל יגיד להם שקלקל עמה, ולא ידעי שזו מתנוונת. אי נמי לא יתלו נוונה במים המרים, וכן היא לא תתלה במים המרים, אלא בחולי אחר) ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו, והן אומרים טמאות היו, אלא שתלה להן זכות, ואם איתא יש לה עדים במדינת הים (לא

נמי מדאורייתא יצאת לחולין אצל... מדרבנן (היא נשרפת לפי שאין הכל בקיאיין בהלכות לידע שבשביל שהיו לה עדים לא היתה ראויה לקדש) גזירה שמוא יאמרו מוציאין מבלי שרת לחול (כתבו התוס' ואי תקשה כל הני דתנן תצא ותרעה בעדר (הרצה אופנים מצואר שבהמה שקדשה בטעות, ההקדש בטל, והבהמה תלך לחולין) נגזור (כמו שלצדדי רב פפא גוזרים כאלו) שמוא יאמרו מוציאין מקדושת הגוף לחולין תריין התם לא מוכחא מילתא, וליכא היכירא בין קדושת פה לקדושת הגוף, ויאמר קדושת הפה היה (יאמרו שהאדם הקדישה לדמיה, ולכן יולאת לחולין) אבל הכא איכא היכירא בין קדושת הפה לקדושת כלי שרת (כיון שהמנחה כזר הוקדשה בכלי) וצ"ע במנחות (ז.) ובדף (עט:); (ביאר הדבר שאלו שכוונת התוס' לומר שקשה על רב מרי לקמן שהקשה על רב פפא, ומשמע שלדעתו לא חששו חכמים ולא גזרו כן, והא' במנחות משמע שגזירה זו מוסכמת).

מתיב רב מרי נטמאת מנחתה (של הסוטה) עד שלא קדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות (שנטמאו עד שלא קדשו בכלי) ותפדה (ויביא בדמיה את המנחה) משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף, קדש הקומץ (שקמצה ונתן הקומץ בכלי שרת קדש בקדושת קומץ שהמנחה טעונה ארבע עבודות כנגד ארבע עבודות של דם זבחים, קמיצה מתוך כלי שרת¹ כנגד שחיטה, שהסכין של כלי שרת מקדש את הדם, ומתן כלי להקדיש הקומץ בכלי שרת שני² כנגד קבלת דם, הולכה³ כנגד הולכה, והקטרת הקומץ⁴ כנגד זריקת הדם) ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא (ושוב אינה שותה דאמאן בעינן למשרייה) או עד שמתה היא, הרי היא ככל המנחות (שאירע בהן פסול בין קמיצה להקטרה) ותשרף (למטה). קרב הקומץ ולא הספיק (כהן) לאכול שירים עד שמת הוא או עד שמתה היא הרי היא ככל המנחות, ותאכל, שעל הספק באת מתחילה, כיפרה (מנחה זו, את...) ספיקה והלכה לה (האי כפרה לאו כפרת עון הוא ולא הזכרת עון, אלא כפרה הראויה לה קאמרינן, שעשתה מנחה זו בשעת הקטרת קומצה כל מה שיש עליה לעשות, שהרי בהכשר קרבה, יבא וישקה

אמרינן שפיר כי חייבונו ז"ל או כי מקני מילתא לכריכה... אצל הכא התורה הטילה עליו הוצאת המנחה בעלם ולמיא להיכא שהבהמה שלה) ותנן נמי התם בנזיר (לב.) מי שנדר בנזיר והלך להביא בהמתו אם עד שלא נגנבה בהמה נדר הרי הוא נזיר ואם משנגנבה בהמה נדר אינו נזיר, והכי נמי הוו עדים בעולם קודם הקדש ולא אדעתא דהכי הקדיש (לאס היה יודע שיש עלים זכר לא היה מקליט, ול"כ הוי מקח טעות) ועוד אמאי נשרפת כיון דקי"ל כבית הלל דאמרי בב"ב (קכ:) ובנזיר (לא:); דיש שאלה להקדש למה אינו נשאל עליה ותצא לחולין] אלא אי אמרת אין המים בודקין אותה (הואיל ולא ליבדק עומדת ולא ראויה היא למנחה) תיגלי מילתא למפרע [נדלא היתה ראויה לכלי, ואין כלי שרת מקדשין אלא הראוי להם כדאמר בזבחים (פג:)] דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש [כתבו התוס' ואין להקשות והא' אשם תלוי אע"ג דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש דלא חזי לכפר מידי היכא דלא הטא, ואפ"ה תנן בכריתות (נג:)] המביא אשם תלוי ונודע שלא הטא ירעה עד שיסתאב דהא מפרש התם טעמא משום דלבו נוקפו (על הספק שכן חטא) גמר ומקדיש (אצל במנחת סוטה, סנדל' זו לא שייכת, שהרי עיקר מנחה זו אינה לכפרה).] ותיפוק לחולין (בלא פדיון, שקדושת פה שלה וקדושת כלי שלה הכל בטעות, שהיינו סבורים שהיא טעונה מנחה ואינו כן והקדש טעות אינו הקדש)?

אמר רב יהודה מדיסקרתא כגון שזינתה בעזרה (לאחר שקדשה בכלי ועל זנות זה באו העדים ולא על טומאה של סתירה ראשונה הילכך...) דכי קדוש (בכלי) מעיקרא שפיר קדוש (דלא הוו לה עדים).

מתקיף לה רב משרשיא והלא פירחי כהונה מלזין אותה? שזינתה מפירחי כהונה עצמן. רב אשי אמר כגון שנצרכה לנקביה (והניחוח והלכה וזינתה) דאמו פירחי כהונה בכיפה (של ראשה) תלי לה (תלויים לה שלא תשמט מידם)?

רב פפא אמר לעולם כדאמרינן מעיקרא (כדהוה סלקא דעתיה ברישא שעל טומאת סתירה ראשונה באו, ואפילו הכי לא קשיא לרב שישת) ודקאמרת תיפוק לחולין (אין הכי

הוה מצינו למיקרי בה ונקתה ונזרעה זרע. וכן הראני רבי בירושלמי זנקה האישה מעון אינה חושש שמא תלה זכות, ואתיא כמ"ד הזכות תולה ואינה ניכרת (אמנם ללעת הסוכרים, קזכות תולה, אך האשה מיד מתנוונת לה, אכן בעלה אסור בה, שהרי ניכר שהיא טמאה) 'היא' (ולא הניצולת מן המים על ידי שהיה קלקולה מפורסם לכל...) ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה (נשים טוות בלבנה).

ור"ש (דאמר אין זכות תולה) נהי דין לא דריש, והא איכא [דף ז ע"א] יש לה עדים (נפקא מקרא) במדינת הים (קשיא, דאתה מוציא שם רע על המהורות ויאמרו עדים היו להם)? לא שכיחא (ולא מסקי אינשי אדעתייהו למחשידינהו למהורות בהכי, והא דשני לעיל לר"ש מדוכות לא תלה עדים נמי לא תלו, משום דאכתי לא הוה קיימא לן דרשא דהאי קרא כתבו התוס' וה"ה בא עליה בעלה בדרך נמי לא שכיח). **פסק הרמב"ם** באו עידי טומאה אחר ששתת הרי זו תצא בלא כתובה ואסורה לבעלה ואפילו לא אירע לה דבר מדברים האלו מפני שאין המים בודקין אלא מי שאין לה עדים שמודיעין זנותה, ועוד שמא בעלה אינו מנוקה מעון ולפיכך לא בדקו המים את אשתו, אבל אם בא עד אחד והעיד שהיא טמאה הרי זו תשב תחת בעלה שהרי ששת סוטה (ג,כג).

משנה כיצד עושה לה, מוליכה לבית דין שבאותו מקום, ומוסרין לו שני תלמידי חכמים, שמא יבא עליה בדרך (שצריך להשקותה בירושלים בב"ד הגדול) רבי יהודה אומר בעלה נאמן עליה (שלא יבא).

(גמרא) תרי ואיהו הא תלתא, לימא מסייע ליה לרב, דאמר רב יהודה אמר רב לא שנו (הא דתנן בקידושין אבל אשה מתייחדת עם שני אנשים) אלא בעיר, אבל בדרך עד דאיכא שלשה, שמא יצטרך אחד מהן לנקביו, ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה (הכא נמי הואיל ושניהם אסורין בה לא סגי בתרי שמא יצטרך הבעל או שליה ב"ד

אותה ותיבדק, וכיון דבהכשר קרבה שיריה נאכלין כל זמן שלא אירע בהן פסול בגופן כתבו התוס' נראה דהוא הדין אם קרב הקומץ ובאו עדים שנטמאה דאמר נמי כיפרה ספיקה דהכי אמר בכריתות (כו: גבי הטאת העוף הבא על הספק אם משמיצה דמו נודע לה שילדה אסורה אפילו בהנאה שעל הספק באת, כיפרה ספיקה) באו לה עדים שהיא טמאה (אמעיקרא קאי קודם הקטרה) מנחתה נשרפת, נמצאו עדיה זוממין (עדי סתירתה שעל ידיהם באה לכך כתבו התוס' נראה דאקדשה בכלי קאי וקודם קמיצה, דלאחר הקמיצה איכא איסורא דרבנן ונשרפת דמוקמינן נמי התם (כריתות כז:) הא דתנן משנמלקה נודע לה (מיידי) באשה שהביאה חטאת העוף מספק שמא ילדה ולד המחייבה חטאת, שאם לאחר שהוקרבה החטאת נודע שהיא ילדה, ואכן היתה מחוייבת בזוללות בקרבן, אותה חטאת אסורה בהנאה כלן חטאת שהוקרבה על הספק, כיון שצנעת הקרבת החטאת, עליין לא נודע, שהיא מחוייבת בקרבן (זוללות) הרי זו תקבר בנודע לה שלא ילדה ובדין הוא דמותרת בהנאה ומאי טעמא תקבר מדרבנן) מנחתה חולין (לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועלין בה דבטעות הוה, אלמא לא אמרינן תישרף מדרבנן כי נמצאו עדיה זוממין שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול, וש"מ כי קתני באו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת מדאורייתא קאמר דבת מקדש הואי? עדים זוממין קאמרת, עדים זוממין קלא אית להו (הכל יודעין שהקדישה טעות).

תניא כוותיה דרב ששת (דאין המים בודקין סוטה שיש לה עדים) ולא מטעמיה (ד'ועד אין בה' דההוא לאו לספק סוטה מידריש אלא לסוטה ודאית בעד אחד אלא מקרא אחרינא נפקא) 'טהורה' (ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע, והוה ליה למיכתב ואם לא נטמאה ונקתה... וטהורה היא לדרשה למידרש הכי טהורה נזרעה זרע...) ולא שיש לה עדים במדינת הים (בטומאתה כל לא נאמר זנזעה זרע) וטהורה (ו' אמר קרא ונזרעה זרע כתבו התוס' מהכא משמע דבעלה מותר בה לאלתר, ולא אמרינן ימתין עד שלש שנים שמא זכות תלתה לה, דאם היה אסור בה היכי

בלאו לא כ"ש, אמרו לו לא, אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר (לכשתטהר לפיכך אין יצרו תוקפו שמובטח הוא לאחר זמן) תאמר בסוטה שאין לה היתר (אם תמצא טמאה ולפיכך לבו רודף אחריה) ואומר מִים־גְּנוּבִים (כלומר דבר האסור לו יצרו רודף אחריו כתבו התוס' נראה דהאי 'ואומר' פירושו הכי (תוס' נל"ס) לְסוּלֵל שְׁאִינוּ טַעַם נוֹסֵף מְדוּעַ יֵשׁ לְהַחֲמִיר בְּסוּטָה יוֹתֵר מִנְּסֵלָה (כלומר מאי תלי בהכי שאין היתר לאיסורה חדא דיצרו תוקפו מאחר שאין היתר לאיסורה אין מתון בדבר אם לא עכשיו אימתי, וא"ת לא יתקפנו יצרו על אשתו הואיל ובעלה כבר, מים גנובים ימתקו) יִמְתְּקוּ... ר' יהודה אומר מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן, שנא' וְהָבִיִּא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ?

אמר להו ק"ו ברישא ופרכוה (כדאמר שכן יש לה היתר ביארו התוס', יש לומר דוקא בפירכא שכן יש היתר לאיסורה פרכוהו (ל' יהודה, ומחמתה הוא חזר צו) אבל בהיא הנותנת (שנדה שהיא חמוכה יותר נהלים זה יותר) לא פרכוהו ולכך הוצרכה לפירכא אחריתי (והטעם לכך) דאשכחן בדוכתי סגיאין דחמירא להו לאינשי עבירה קלה ומסתפו מינה טפי מעבירה חמורה כגון בכתובות (ד: דחמירא להו אבילות דהוא דרבנן מנדה שהיא בכרת, ובגמטין (נד). באתריה דרבי יהודה חמירא להו שביעית דליכא אלא לאו משבת שהוא בסקילה, ובביצה (ב: אמר האי דקיל צריך הרחקה טפי דאמר מ"ש גבי שבת דסתם לן תנא כר"ש וגבי יום טוב כרבי יהודה, שבת דחמיר סתם לן כר"ש, י"ט דקיל סתם לן כר"י, אלא זימנין בדילי מקילתא טפי מחמירתא וזימנין איפכא. והשתא צריך ליישב חברייא (שלימדה, שמחמת הפירכא שנדה יש לה היתר לאיסורה משאי"כ בְּסוּטָה, משום פירכא זו חזר צו ר' יהודה) לפי הירושלמי והתוספתא, דהכי מיתניא בתוספתא (פ"א) ר' יהודה אומר נאמן עליה בעלה מק"ו, ומה נדה שחייב על ביאתה כרת... ר' יוסי אומר הכתוב האמינו שנא' והביא האיש את אשתו... ובירושלמי מיתניא הכי רבי יהודה אומר בעלה נאמן... אמרו לו לא אם אמרת בנדה שיש לה היתר... אמר להם רבי יהודה גזירת הכתוב הוא והביא האיש את אשתו... אמרו לו ובלבד בעדים. והשתא אית לן למימר דבהיא תוספתא פרכוהו והדר אמר להו קרא כהיא דירושלמי. אבל מדרכי יוסי איכא לתמוה דמעיקרא אמר להו קרא, והדר אמר להו ק"ו) והדר אמר להו קרא.

רבי יהודה היינו ת"ק (דברייתא)? איכא בינייהו אבל אמרו (לר' יהודה לית ליה).

לנקביו)? לא, הכא היינו טעמא, כי היכי דליהו עליה פהדי (אם יבא עליה יעידו עליו לב"ד הגדול ולא ישקוה).

תלמידי חכמים אין, כולי עלמא לא, לימא מסייע ליה לאידך דרב, דאמר רב יהודה אמר רב לא שנו (דאשה מתייחדת עם שני אנשים) אלא כשרין, אבל פרוצין אפילו עשרה נמי לא, מעשה היה והוציאוה עשרה (לאשת איש חוץ לעיר) במטה (במטה בחזקת מתה לקלקל עמה)? לא, הכא היינו טעמא, דידיעי לאתרוויי ביה (ולומר לו מן התורה כשאין האיש מנוקה מעון שבא עליה משנאסרה עליו אין המים בודקין את אשתו כתבו התוס' והכי אמרינן נמי במכות (ט: גבי גולין לעיר מקלט ומוסרין לו שני ת"ח שמא יהרגנו בדרך ודייק בגמ' מאי לאו דאתרו ביה, דאי קטיל בר קטלא הוא, אלא גבי התראה בעינן ת"ח).

רבי יהודה אומר בעלה... תניא רבי יהודה אומר בעלה נאמן (ואין צריך להעמיד עדים אצלו) מק"ו, ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה (חקשו התוס', תימה דמשמע בע"ז (לו: דיהוד דערויות דאורייתא, א"כ יהוד דנדה מנלן דשרי ויש לומר דוקא יהוד דערויות דאין להן היתר דומיא דבן עם אמו אסרה תורה, אבל נדה לא) סוטה שהיא בלאו [דלא יוכל בעלה הראשון... דאמרינן ביבמות (יא: מה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה] לא כל שכן.

ורבנן, היא הנותנת (המדה הזאת שהבאת ראייה לדברך היא הנותנת את הדין שאנו אומרים שצריך עדים) נדה בכרת חמירא ליה (ואינו בא עליה) ומחומן, סוטה דלאו, לא חמירא ליה, ולא מהימן.

ורבי יהודה מק"ו מייתי לה, והא רבי יהודה מקראי מייתי לה, דתניא וְהָבִיִּא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן מן התורה האיש מביא את אשתו, אבל אמרו חכמים מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך. רבי יוסי אומר בעלה נאמן עליה מק"ו, ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא

לעמוד בחלל השער, שאם היה כהן מוציא את דם האשם חוץ לעזרה הרי הוא נפסל ביוצא לפיכך צריך להכניס ידו לתוך חלל העזרה וביאת מקצת שרא רחמנא. 'נקנור' אדם גדול היה והביא דלתות נחושת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער ונעשו בו נסים כדתנן ביומא (לז.) ונקרא על שמו) ששם משקין את הסוטות (דבעינן לפני ה' כדיליף לקמן) ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעין, וכהן אוהו בבגדיה (בבית הצואר שלה [כתבו התוס' במכות (כב:) תניא נמי הכי חזן הכנסת אוהו בבגדיו... ונראה משום דכתיב בו ונקלה מצוה לנולו. בתוספתא (פ"א) איתא כהנים מטילים גורלות וכל מי שיעלה גורלו אפילו כ"ג יוצא ועומד כצד סוטה ואוחז בכגדיה] אם נקרעו, נקרעו (ואינו חושש), ואם נפרמו, נפרמו [ואינו חושש, פרימה גדולה מקריעה שנקרעה לקרעים הרבה] עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה, רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה, לא היה מגלהו ואם היה שיערה נאה לא היה סותר [כתבו התוס' אע"ג דגזירת הכתוב הוא שב ואל תעשה לאו מיעקר הוא, כדאיתא ביבמות (צ.)]. היתה מתכסה בלבנים, מכסה בשחורים. היה עליה כלי זהב [דף ז ע"ב] וקטליאות (תכשיט הוא כמין חצי עיגול פתוח וסוגרת בו את חלוקה ומקיף את גרונה מן הצדדין) נזמים וטבעות, מעבירין ממנה כדי לנוולת. ואחר כך מביא חבל מצרי (עשוי מצורי דקל מסיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו) וקושרו למעלה מדדיה (כדי שלא ישמטו בגדיה לארץ). וכל הרוצה לראות בא לראות, חוץ מעבדיה ושפחותיה, מפני שלכה גם בהן (כשאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה ואנו מבקשין שתודה ולא ימחה שם הקדש על המים). וכל הנשים מותרות לראותה (לקמן פריך והא תנא רישא כל הרוצה לראות בה רואה ואפילו אנשים) שנאמר וְנָקְרוּ כָל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשִׂינָהּ כְּמוֹתֶיהָ.

(גמרא) מנהגי מילי [דבעיא ב"ד הגדול, נהי דבירושלים בעינן להשקותה כדכתיב והעמיד

פסק הרמב"ם כיצד סדר השקאת שוטה, הבעל בא לבית דין שבעירו ואומר להן אשתי זו קנאתי לה עם פלוני ונסתרה עמו ואלו עידי והרי היא אומרת שהיא טהורה ואני רוצה להשקותה לבדוק הדבר, ובית דין שומעין דברי העדים ומוסרין לו שני תלמידי חכמים לשמרו שמא יבא עליה קודם שתייה שהרי נאסרה עליו עד שתשתה ומשלחין אותו לירושלם שאין משקין את השוטה אלא בית דין הגדול של שבעים זקנים במקדש סוטה (ג,א). **פסק** כת"ק דר' יהודה.

משנה היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלים, ומאיימין עליה (שתהא מודה) כדרך שמאיימין על עדי נפשות [כדאמרין בסנהדרין הווי יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות... (לז.)] ואומר לה בתי, הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה (וגורם לנערה ילדה שתבא לידי קלקול, ושמא אמת הדבר, אל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולת זו) הרבה שכנים הרעים עושין (יודעים לפתות ומצויין לה תמיד) עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים, ואומר לפני דברים שאינם כדי לשומען (אינה ראויה לה שאומר לפני דברי הודאות צדיקים הראשונים אלא כדי שתודה על קלקולה כדאמרין לקמן יהודה הודה ולא בוש) היא וכל משפחת בית אביה. אם אמרה טמאה אני שוברת כתובתה, ויוצאת (כותבת שובר על כתובתה זנית והפסדתי כתובתי ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן, ואינה נהרגת שלא התרו בה עדים בשעת מעשה). ואם אמרה טהורה אני, מעלין אותה לשער המזרח (שער החיצון שבו נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים) שעל פתח שער נקנור (מפני שלא נתקדש בקדושת עזרה עובי חלל אותו השער מפני המצורעין שמכניסין ידיהן לבהונות ליתן מדם האשם על בוהן ידו ומחוסר כפורים שנכנס לעזרה בכרת לפיכך לא קדשו, שיוכל

הודה ולא בוש, מה היה סופו, נחל חיי העוה"ב, ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו, נחל חיי העוה"ב. ומה שכתב, מה שכתב, כדקא אמרינן? אלא מה שכתב בעולם הזה, לְהֵם לְבָדָם נִתְּנָה הָאָרֶץ [יהודה זכה למלכות בתוספתא דברכות (פ"ד) ראובן נטל חלק תחילה בארץ בעבר הירדן] וְלֹא-עָבַר זָךְ בְּתוֹכָם (דרש רבי תנחומא אימתי לא עבר זר בתוכם כשבא משה לברכן כתבו התופ, פירש ר"י בשם רבי שמואל היינו בחלוקת הארץ לעת"ל שמוכא בספר יחזקאל, שראובן ויהודה שכנים).

בשלמא ביהודה אשכחן דאודי, דכתיב וַיִּכָּר יְהוֹדָה וַיֵּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי, אלא ראובן מנלן דאודי, דא"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן, מאי דכתיב יְחִי רְאוּבֵן וְאֶל-יָמָת... וְזֹאת לִיהוּדָה (אין לך בברכת כל השבטים מתחלת וזאת חוץ מזו) כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון [עצמות כל השבטים העלו ממצרים והוא שאמר יוסף וזהעליתם את עצמותי מזה אתכם] עם עצמותיכם, והיו עצמות כל השבטים שלדן קיימת ויהודה איבריו מתפרקין ומתגלגלין בארוננו מפני שנידה את עצמו בערבוננו של בנימין וחסאתי לך כל הימים אפי' לעולם הבא, ומהכא נפקא לן (מכות יא:): נידוי של חכם אפילו על תנאי הוא בא] עד שעמד משה ובקש עליו רחמים, אמר לפניו רבש"ע, מי גרם לראובן שהודה (במעשה יצועי אביו) יהודה (שהודה במעשה תמר, וכן היה מסורת בידיהם ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד ראובן ואמר בלבלתי יצועי אבי, ועכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת ליהודה שהוא מתגלגל) וְזֹאת לִיהוּדָה מִיד שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, על איבריה לשפא [למקום שנתקו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין מב:)] ולא הוה קא מעיילין ליה למתיבתא דרקייעא (לישא וליתן עם שאר החכמים) וְאֶל-עַמּוֹ תְּבִיאֵנּוּ, ולא הוה קא ידע משקל ומטרח (לישא וליתן) בשמעתא בהדי רבנן,

הכהן את האשה לפני ה', אבל ב"ד הגדול דהיינו שבעים ואחד, מנלן דלא נתכשרו בה אחד משני בתי דינין שהיו שם של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה כדאמר בסנהדרין (פ"ו:)? א"ר חייא בר גמדא א"ר יוסי בר' חנינא אתיא תורה תורה, כתיב הכא וְעָשָׂה לְה' כְּכֹלֶן אֵת כָּל-הַתּוֹרָה, וכתיב התם על-פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֶדָה, מה להלן (בזקן ממרא) בשבעים ואחד [דכתיב מן המקום ההוא מקום מיוחד דהיינו לשכת הגזית שאפילו מצאן אבי פגי והמרה עליהן ילפינן מיניה דאין המראתו המראה (סנהדרין יד.) הקשו התופ' תימה אמאי לא תני להו לסוטה וזקן ממרא בפ"ק דסנהדרין (ב.) בהדי הני דהוו כב"ד של שבעים ואחד וי"ל משום דגמר של סוטה וזקן ממרא לא היה בבית דין של שבעים ואחד] אף כאן בשבעים ואחד.

זמאיימין עליה... ורמינהו כדרך שמאיימין עליה שלא תשתה כך מאיימין עליה שתשתה, אומרים לה בתי, אם ברור לך הדבר שטהורה את, עמדי על בורייד (היסמכי על נקיותיך) ושתי, לפי שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש שמונח על בשר חי, אם יש שם מכה מחלחל ויורד, אין שם מכה אינו מועיל כלום? לא קשיא כאן קודם שנמחקה מגילה (כדי שלא ימחה, השם מאיימין שלא לשתות) כאן לאחר שנמחקה מגילה (אומרים לה דברי תנחומין לשתות אם נקיה היא, כדי להתירה לבעלה, שלא תירא מן המים ותאמר 'טמאה אני' והיא טהורה, ותוציא לעז על עצמה ועל בניה).

זאומר לפניה... ת"ר אומר לפניה דברים של הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים (בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו דאשר חכמים יגידו ויודו על הטאם ולא כחדו עונם מאבותיהם, ומי הם ראובן במעשה בלהה כדלקמן, ויהודה במעשה תמר צדקה ממני) כגון אֲשֶׁר-חִכְמִים יִגִּידוּ וְלֹא כִּחְדוּ מְאֹבֹתָם, יהודה

יהודה שכותבין שובר דטוב לו שיהא בידו קצת ראייה שפרע כדי שלא תחזור ותביא עדי מיתה אחרים בבית דין אחר ותתבענו כתבו התוס' מקשים, הא במקום שכותבין, אין כותבין שובר, ובב"ב (קע"א:) אמר ה"ג מסתברא דכותבין שובר דאי אין כותבין יאכל הלה וחדי, א"ל אביי אלא מאי כותבין, אבד שוברו יאכל הלה וחדי, א"ל רבא אין עבד לזה לאיש מלוה, אלמא דקיבל (לנל) אותה סברא דכותבין ונראה דרבא ס"ל כותבין, אבל הכא דחייה בעלמא הוא דליכא למשמע מהכא דכותבין שובר.

ואם אמרה טהורה אני, מעלין אותה לשערי מזרח' מעלין אותה [דף ח ע"א] התם קיימא [בלשכת הגזית, כדקאמרת שיאיימו עליה ב"ד הגדול ולשכת הגזית בעזרה היתה חציה בקודש וחציה בחול כדאמר ביומא (כה.):] דמסקינן לה ומחתינן לה (מכל הר הבית לאחר שיאיימו עליה) כדי לייגעה (ותדאג מן המים ותודה כשתראה בצרתה) דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר בית דין מסייעין את העדים (שמעידים עדות נפשות וכשבדקין אותן היו מסייעין אותן מפינה לפינה ומלשכה ללשכה) ממקום למקום, כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן.

ששם משקיין את הסוטות... [כתבו התוס' זז"ל התוספתא בסוטה (א, ד-ה) מעלין אותה לשער ניקנור ששם משקיין את הסוטות ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעין שנ' אֵת אֲשֶׁר יִחַטֵּא אִישׁ לְרַגְלוֹ וְנִשְׂאָרְבוּ אֵלָהּ לְהֶאֱלֹתָּ... וְאֶתְהוּ תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעִשְׂתָּ וְשִׁפְטָה אֶת־עַבְדְּיָךְ. לְהַרְשִׁיעַ רֶשַׁע לְתֵת דְּרָכָו בְּרֹאשׁוֹ וצבתה כטנה ונפלה ירכה, וְלַהֲצַדִּיק צַדִּיק לָתֵת לוֹ כְּצַדִּיקָהּ וְאִם לֹא נִטְמָאָה הָאִשָּׁה וְטָהוּרָה הִיא וְנִקְתָה וְנִזְרְעָה זֶרַע. הִיא עוֹמֶדֶת מִבְּפָנַיִם וְהִכְהֵן עוֹמֵד בְּחוּץ שֵׁנ' וְהַעֲמִיד הִכְהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה', אִשָּׁה לִפְנֵי ה' וְאִין כְּהֵן לִפְנֵי ה' בְּשִׁלְמָא סוֹטוֹת, דְּכִתִּיב וְהַעֲמִיד הִכְהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה' (והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל באי עזרה) מצורעין נמי, דכתיב וְהַעֲמִיד הִכְהֵן הַמְטַהֵר, אלא יולדת מאי טעמא, אילימא משום דאתיין וקיימין אקורבנייהו (כשמקריבים את קרבן קיניהם לטהרם באכילת קדשים ומצוה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו, ונפקא לן בספרי מתשמרו

יְדִילוּ רֶבֶב לָו (יהא לו נצחון לריב ריבו, והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא, מלחמתה של תורה) לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהילכתא (לא היה זוכה לומר דבר המתקבל הקשו התוס' תימה והיאך ניצול מכולן והלא לא ניצול מיצר הרע בעידנא דלא עסיק בתורה וי"ל סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו ועוסק בה ומהרהר כל שעה ואינו הולך ד' אמות בלא תורה) וְעֶזְרַר מְצַרְרֵינוּ תְהִיָּה.

בשלמא יהודה דאודי, כי היכי דלא תישרף תמר, אלא ראובן למה ליה דאודי, והאמר רב ששת חציף עלי דמפריט הטאיה (לרבים נראה שאינו נכלם בדבר)? כי היכי דלא ליחשדו אחוהי (שלא יהו שאר אחיו נחשדין מאביהם).

ואם אמרה טמאה אני... שמעת מינה כותבין שובר [ופלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי היא בב"ב (קע:) דקאמר רבי יהודה אין כותבין שובר אלא יקרעו את השטר דאם כן צריך זה לשמור שוברו מן העכברים הקשו התוס', תימה והא הכא לא אפשר בלא שובר אם היא אומרת אבדה כתובתי כמה יכוף אותה להחזיר כתובתה, בשלמא לזה בעלמא מעכב הפרעון עד שיחזיר מלוה את השטר, אבל כאן אין פרעון שהרי כאן אבדה כתובתה, והיכא דלא אפשר דברי הכל כותבין וי"ל שהיה יכול לעכב את הגט אצלו עד שתחזיר לו הכתובה. אבל תמיה לפום מאי דמסיק במקום שאין כותבין כתובה כותבין שובר, למה לי למיכתב שובר יקרע הגט ויכתוב עליו גיטא דנן דקרענוהו לא משום דגיטא פסולא הוא, אלא דלא תחדר ותגבי ביה זימנא אחריתי כדאמרינן בכתובות (פט:) ובב"מ (יה.) וי"ל דהכא מיירי מן הסכנה ואילך (שגזרו העכו"ם על המזנות, שהיתה ירצה לשמוך את הגט) דאמר בכתובות (פט:) דגובה בעדי גירושין אפילו בלא גט?

אמר אביי תני מקרעת (שטר כתובתה). א"ל רבא והא שוברת קתני? אלא אמר רבא במקום שאין כותבין כתובה עסקינן (אלא סומכין על תנאי בית דין שתקנו לכתולה מאתים ולאלמנה מנה, וכשמגרשה מוציאה גיטה וגובה בה, וכשנתאלמנה מביאה עדי מיתה וגובה, והתם כיון דלא אפשר מודי רבי

שלא יהא לבה גם בה, זו אנו רואין שאין לבה גם בה, ולמאן דלא דריש טעמא דקרא אלא גזירת הכתוב, אין משקין עמה אחרת כתבו התוס' נראה דהוה מצי למימר איכא בינייהו אשה אחרת שאינה סוטה, לר"ש מותר, לר' יהודה אסור להעמיד אצלה שום אשה בשער נקנור דאמר ביומא (מב:): דפליגי נמי הכי רבי ור"ש בקרא ד'הווציא אותה' דכתיב גבי פרה, ואמר איכא בינייהו חמור דלרבי דאמר אותה לבדה אסור להוציא עמה חמור).

ורתתת מי משקין (עמה אחרת נהי דאין לבה גם בה) והא אין עושין מצות חבילות חבילות (שנראה כמו שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו הקשו התוס', תימה מאי פריך, והלא אין עושין מצות חבילות ליכא אלא איסור מדרבנן, משום דמיחזי עליה כמשא, ואינהו פליגי בקראי) דתנן אין משקין שתי סוטות כאחת, ואין מטהרין שני מצורעין כאחת, ואין רוצעין שני עבדים כאחת, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות?

אמר אביי, ואיתימא רב כהנא, לא קשיא כאן בכהן אחד (אין משקים שמי סוטות יחד ע"י כהן אחד הוי חבילות, וכן לגבי עבדים בב"ד אחד ובאדון אחד התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו תימה, והא מהרת ב' מצורעין דמי לשני עבדים של שני בני אדם) כאן בשני כהנים.

'והכהן אוהו בבגדיה' תנו רבנן ופָּרַע' (בכל מקום לשון גילוי הוא) אֶת־רֵאשׁ הָאִשָּׁה. אין לי אלא ראשה, גופה מנין (כדתנן מגלה את לבה)? ת"ל האשה. אם כן, מה ת"ל ופרע את ראשה? מלמד, שהכהן סותר את שיערה (מרבה בגילוייה שסותר קליעתה).

ר' יהודה אומר אם היה לבה... למימרא, דר' יהודה חייש להרהורא (שלא יתנו הרואין את לבם בה) ורבנן לא חיישי, והא איפכא שמעינן להו, דתניא האיש מכסין אותו (כשנסקל) פרק אחד מלפניו (התיכת בגד מלפניו ושאר כל גופו ערום) והאשה שני פרקים, אחד מלפניה ואחד מלאחריה, מפני

להקריב לי במועדו, ומי שיכול ליכנס בעזרה נכנס, ואלו שלא היו יכולות מפני שהיו מחוסרות כפרה עומדות בחלל שער נקנור (שלא נתקדש) דתניא אין קרבנו של אדם קרב אלא אם כן עומד על גביו. אי הכי, זבין וזבות נמי (כשמקריבין קרבניהם הן מחוסרי כפרה ואינן יכולין ליכנס) אה"נ, ותנא חדא מינייהו נקט.

ת"ר אין משקין שתי סוטות כאחת וכתבו התוס' נראה לפרש שיעמיד שתייהן בעזרה כבת אחת להשקותן אע"פ שאין שותות כאחת, וכן רציעה, ובתוספתא דפרה (פ"ג) תנא נמי אין שתי פרות נעשות כאחת משנעשית אפר מביא אחרת ושורפה על גבה. ותימה וכי היה אוסר בכה"ג לשחוט שני זבחים כאחד כגון שני עולות או שני הטאות שיעמיד שניהן בעזרה וישחוט א' ואחר כך ישחוט השני, והא דאמרינן בחולין (כט:): תזבחהו שלא יהא א' שוחט שני זבחים מיירי שיחתוך שני צוארין כאחד דאיכא איסור דאורייתא, אבל בכה"ג לא מיירי התם, ובגדרים (עג.) בעי מהו שיפר אדם לשתי נשיו כאחד אותה דוקא או לאו דווקא, ופשיט להו מהכא) כדי שלא יהא לבה גם בחבירתה (שמא האחת עומדת על בורייה ואינה מודה לומר טמאה אני וחברתה שהיא טמאה רואה את זו שאינה מודה וסובלת את בושתה ולבה מתגבר עליה לעשות כמו זו ואינה מודה) רבי יהודה אומר לא מן השם הוא זה (לא זהו הטעם שאמרת העיקר הנאמר בדבר) אלא אמר קרא 'אותה' (והשביע אותה כהן) לבדה.

ות"ק, הכתיב אותה? ת"ק ר"ש היא, דדריש טעם דקרא [בב"מ (קטו.)] דקא אמר 'לא תחבל בגד אלמנה' בעניה נאמר ולא בעשירה, דטעם המקרא שאם אתה ממשכנה ואתה חייב להחזיר לה ואתה נכנס שחרית ליטלו וערבית להחזירו משיאה שם רע בשכינותיה] ומ"ט קאמר, מה טעם אותה לבדה, כדי שלא יהא לבה גם בחבירתה.

מאי בינייהו (בין רבי יהודה לר"ש, אי משום לבה גם בה, ואי משום גזירת הכתוב)? איכא בינייהו רותתת (אשה שאנו רואים בה שהיא רותתת מאימת המים ואינה מודה, למ"ד

טעמא מאי (אמרי רבנן שמצוה לביישה ואפילו היא טהורה) משום וְנִסְרָוּ כָּל-הַנְּשִׁים (שלא יביאו עצמן לידי חשד ותהיינה צנועות) התם (שהיא נסקלת) אין לך ייסור גדול מזה (לאחרות). וכי תימא, לעביד בה תרתי (מיתה ובושה)? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח, אמר קרא וְאַהֲבַתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ, ברור לו מיתה יפה.

לימא, דרב נחמן תנאי היא? לא, דכ"ע אית להו דרב נחמן, והכא בהא קמיפלגי, מר סבר בזיוניה עדיף ליה (חשוב על האדם ושנוי לו) טפי מצערא דגופיה (הילכך מיתה יפה היא לו ליסקל לבוש ואע"פ שצערו נמשך שאינו ממהר למות ולא ליסקל ערום ויתבזה) ומר (רבי יהודה) סבר צערא דגופיה עדיף ליה טפי מבזיוניה (זו היא מיתה יפה לו ליסקל ערום ואע"פ שמתבזה ולא יסקל בלבושו וימשך צערו).

'היתה מכוסה לבנים...' תנא אם היו שחורים נאים לה, מכסין אותה בגדים מכווערים.

'היו עליה כלי זהב...' פשיטא, השתא נווילי מנווילי לה, הני מיבעיא? מהו דתימא בהני אית לה בזיון טפי (שהיא ערומה עד לבה וראשה פרוע ויתן עליה תכשיטי זהב גנאי הוא לה שדרך בני אדם להתלוצץ באדם ערום ומנעלו ברגליו) כדאמרי אינשי שליה ערטייל (שליח מופשט) וסיים מסאני, קמ"ל.

'ואחר כך מביא חבל...' וכתבו התוס' בירושלמי מפרש חבל המצרי וכפיפה המצרית באין משירי הלשכה כחומת העיר ומגדליה, ולא ידענא אי סודר שנחנק בו וסייף שנהרג בו דאמרינן בסנהדרין (מג.) דבאין משל צבור אי פירושו נמי משירי הלשכה כי הכא בעא מיניה רבי אבא מרב הונא חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה, משום שלא ישמטו בגדיה מעליה הוא, ובצלצול קטן נמי סגי, או דילמא משום דאמר מר (לקמן במדה שאדם מודד בה מודדין לו) היא חגרה לו (חגרה את עצמה) בצלצול (נאה להתנאות

שכולה ערוה (אחוריה ופניה שבית הבשת נראה משני צדדין) דברי רבי יהודה, וחכ"א האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה וחקשו התוס', תימה מאי קשיא דרבנן אדרבנן והא מפרש טעמא בסנהדרין (מה.) משום דכתיב אותו בלא כסותו ואין אותה בלא כסותה, א"כ למה היה לנו לנוולה מאחר שהכתוב אומר שלא לנוולה אם היינו מנוולין אותה א"כ אנו עוקרין הכתוב בידים י"ל בין לר' יהודה בין לרבנן דאותו לא בא אלא למעט על הכסות שלו, הילכך לרבנן לא שמענו מן התורה מה דינה והרשות ביד בית דין לעשות כמה שירצו ובגמ' מפרש במאי פליגי, להכי קשיא דרבנן אדרבנן כיון דלא חיישינן להרהורים היה לנו לנוולה משום יסור)?

אמר רבה הכא טעמא (דר' יהודה) מאי, שמא תצא מב"ד זכאית (שטהורה תמצא ולא יבדקוה המים) ויתגרו בה פרחי כהונה (יהיו רודפים אחריה כל ימיה, פרחי כהונה נקט על שם שהיו מצויין בעזרה יותר משאר העם חקשו התוס' תימה כיון דלאו חובה לאנשים לראותה יתלו סדין של בוץ בינה לבין האנשים ויסתור שיערה כדאמר קרא, ואי משום כהן המשקה אותה יהפוך פניו לצד אחר. והכי תני בספרי בהדיא, ופרע את ראש האשה סדין של בוץ פורש בינו לבין העם, כהן פונה לאחוריו ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה ולרבי יהודה נמי נעשה כך וי"ל לר' יהודה אם היו פורסין סדין בינה לבין האנשים לא היה ניוול כל כך בפני הנשים כמו באנשים שאין אשה בושה מפני חברותיה ולא יסרו) התם הא מסתלקא, וכי תימא, אתי לאיגרווי באחרנייתא (על ידי שראו את זו ערומה מתגרה יצרם בנשים אחרות) האמר רבא גמירי (מסורת בידי מרבותי) דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות וכתבו התוס' מקשינן מהגיגה (יא:) דאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו ולא קשיא מידי דהתם ה"פ מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם אפי' שלא בפניה אבל מחמת שראה הנסקלת ערומה אינו מהרהר אחר (אחרת).

אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן ל"ק (בתמיה, דשנית רבי יהודה ולא חיישת לשנויי דרבנן)? אלא אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה ל"ק כדשנינן, דף ח ע"ב דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא, הכא

(ג,ב). ב. עמדה בדבורה שהיא טהורה, מביאין אותה לשער מזרחי של עזרה שהוא כנגד קדש הקדשים, ומעלין אותה ממקום למקום ומקיפין בה כדי לייגעה עד שתקצר נפשה אולי תודה סוטה (ג,ג). ג. ואחר כך כהן אחר בא אליה מכתני העזרה ואוחז בבגדיה מכנגד פניה וקורע עד שהוא מגלה את לבה ומגלה שערך וסותר מחלפות ראשה כדי לנוולה, ומביא חבל מצרי כדי להזכירה מעשה מצרים שעשת ואם לא מצאו מצרי מביא חבל מכל מקום וקושרו למעלה מדדיה כדי שלא יפלו הבגדים ונמצאת ערומה שהרי נקרעו סוטה (ג,יא). ד. אם עמדה בדבורה מביאין אותה כנגד שער המזרח מבחוץ ומעמידין אותה שם. היתה מתכסה בלבנים מתכסה בשחורין ואם היו השחורין נאין לה מתכסה בכגדים שאין לה בהן נוי, ומסירין כל חלי כסף וזהב שעליה סוטה (ג,ד). ה. ומקבצין עליה קבוץ גדול של נשים שכל הנשים הנמצאות שם חייבות לראותה שנ' 'ונסרו כל הנשים...' וכל איש שיחפוץ לבא לראותה יבא ויראה, והיא עומדת ביניהן בלא רדיד ובלא מטפחת אלא בכגדיה וכופה שעל ראשה כמו שהאשה בתוך ביתה סוטה (ג,ה). ו. ואין מניחין שם לא עבדיה ולא שפחותיה מפני שהיא מכרת אותן ודעתה מתיישבת בהן סוטה (ג,ו). ז. ומאיימין עליה שתשתה ואומרין לה בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את עמדי על בריך ושתי ואל תפחדי לפי שאין המים דומין אלא לסם יבש מונח על בשר חי יש שם מכה מחלחל ויורד אין שם מכה אינו עושה כלום סוטה (ד,ה). ח. ואין משקין שתי שוטות כאחת שנ' והעמיד אותה סוטה (ד,ב).

משנה במדה שאדם מודד בה מודדין לו, היא קשטה את עצמה לעבירה, המקום נוולה. היא גלתה את עצמה לעבירה, המקום גלה עליה. בירך התחילה בעבירה תחילה (בדרך תשמיש הירך נהנת תחילה בקירוב בשר לפיכך תלקה ירך תחילה לקלל אותה דכתיב

בפניו) לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה, מעכב? א"ל, תניתוה (דעיקר הבאתו אינו אלא כדי שלא ישמטו) ואח"כ מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה, כדי שלא ישמטו בגדיה מעליה (כתבו התוס' ולא ידענא מאי פשיט מהכא טפי מהא דקתני היא חגרה לו בצלצול דמשמע דחבל מצרי בעינן ממש, ועוד קשה דעל כרחך לכתחילה למצוה בעינן אבל לאו דוקא לעכב, דהיכא כתיב בתורה חבל המצרי או שום קשירה ולמה היה לו לעכב. מיהו המדקדק בפירוש רש"י לא קשיא מידי דעיקר הבאתו קמבעיא ליה אי משום מדה במדה דוקא חבל או משום שמיטת כגדים הואיל וצריך לקשור צלצול לקשור חבל כדי ליפרע ממנה, מיהו היכא דליכא חבל המצרי ואיכא צלצול לא מהדרנא יותר מדאי בתר חבל).

זבל הרוצה לראות בה יראה... הא גופא קשיא, אמרת כל הרוצה לראות בה רואה, אלמא לא שנא גברי ולא שנא נשי, והדר תני כל הנשים מותרות לראותה, נשים אין, אנשים לא? אמר אביי תרגמה (פרש אותה, לרישא דקתני כל הרוצה...) אנשים. אמר ליה רבא והא כל הרוצה לראות בה רואה קתני? אלא אמר רבא כל הרוצה לראות בה רואה לא שנא גברי ולא שנא נשי, ונשים חייבות לראותה, שנאמר וְנִסְרוּ כָּל-הַנְּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָהּ כְּזַמְתְּכֶנָּה.

פסק הרמב"ם א. הגיעו לירושלם בית דין הגדול מושיבין אותה ביניהן ומאיימין עליה שלא בפני בעלה ומפחידין אותה פחד גדול שלא תשתה ואומרין לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים, אל תגרמי לשם הגדול שנכתב בקדושה שימחה על המים. ואומרין לה בתי הרבה קדמוך ונשטפו ואנשים גדולים ויקרים תקף יצרן עליהן ונכשלו ומגידין לה מעשה יהודה ותמר כלתו ומעשה ראובן בפלגש אביו על פשטו, ומעשה אמנון ואחותו, כדי להקל עליה עד שתודה, אם אמרה הין נטמאתי או איני שותה יוצאה בלא כתובה והולכת לה סוטה

(והארס שורפו), מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות [ומיתת מלכות מתיזין את ראשו בסייף והרג נמי סייף הוא כדאמרינן בסנהדרין (נב:)] או ליסטיין באין עליו, מי שנתחייב הניקה או טובע בנהר או מת בסרוני (והוא חולי בגרונו).

תניא, היה רבי אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, שנאמר בְּסֹאֲפָאָה (בתוך אותה סאה עצמה) בְּשִׁלְחָה (כשאתה משלחה לאבדון) תְּרִיבְנָה. אין לי אלא סאה (עבירה גדולה) מנין לרבות תרקב (חצי סאה, תרי וקב, דהיינו ג' קבין) וחצי תרקב, קב וחצי קב, רובע וחצי רובע, תומן ועוכלא [משקלות קטנים הן ושיעורן כ"ב (צ:)] מנין? תלמוד לומר כִּי כָל־סֹאֵן סֹאֵן בְּרֵעֵשׁ. ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול (ואע"פ שלא נפרעו ממנו פעם ראשונה ושניה לא ויתרו לו עליהם אלא מצטרפין לו אותן לחשבון)? תלמוד לומר אֶתְּתָ לְאֶתְּתָ לְמִצָּא חֶשְׁבֹּן.

וכן מצינו בסוטה, שבמדה שמדדה בה מדדו לה, היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו, לפיכך כהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל, היא פרסה לו (כנגדו) סודרין נאין על ראשה, לפיכך כהן נוטל כפה (צעירף) מעל ראשה ומניחו תחת רגליה, היא קשטה לו פניה, לפיכך [דף ט ע"א] פניה מוריקות (הכי תני לקמן אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות) היא כחלה לו עיניה, לפיכך עיניה בולטות, היא קלעה לו את שיערה, לפיכך כהן סותר את שיערה, היא הראתה לו באצבע (רמוזה לו לבא אצלה) לפיכך ציפורניה נושרות, היא חגרה לו בצילצול, לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה, היא פשטה לו את יריכה, לפיכך יריכה נופלת, היא קיבלתו על כריסה, לפיכך בטנה צבה, היא האכילתו מעדני עולם, לפיכך קרבנה מאכל בהמה (שעורים) היא השקתהו יין משובח בכוסות

בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה) ואחר כך הבטן, לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן, ושאר כל הגוף לא פלג.

(גמרא) אמר רב יוסף אע"ג דמדה (עצמה) בטילה (שפסקו ארבע מיתות בית דין) במדה לא בטיל (שמודדין להם לעוברי עבירה במדה שמתחייבים בה ומתים בדוגמת אותה מיתה) דאמר רב יוסף (הגמרא קאמר דאמר רב יוסף נמי בעלמא) וכן תני ר' חייא מיום שחרב בהמ"ק [כתבו התוס' וה"ה דבזמן הבית נהגו דין ד' מיתות מי שנתחייב בהן בלא עדים והתראה שלא לדונו בסנהדרין כדאמר בסנהדרין (ז:)] מעשה ברבי שמעון בן שטח שהיה בזמן הבית דתניא אמר רבי שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי... עד שהשיכו נחש. ומקשינן והאי בר נחש הוא והתני רבי חייא... אלא האי דנקט מיום שחרב בית המקדש, מלתא דפסיקא נקט דבטלו ארבע מיתות לגמרי] אע"פ שבטלה סנהדרי, ארבע מיתות לא בטלו. והא בטלו? אלא דין ארבע מיתות (דין שמים שהיא דוגמתו) לא בטלו, מי שנתחייב סקילה [כתבו התוס' מקשינן מב"מ (פג:)] דראב"ש הוה תפיש גנבי, יומא חד פגע בהווא כובס (והכובס קרא לראב"ש חומץ בן יין, על שום שהווא תופס את הגנבים, אמר לראב"ש מלחליף כולי האי, קטע הווא) אמר להו (לראב"ש ללאנשי המלך) תפסוהו ותפסוהו וזקפוהו (תלו את הכובס) וקא בכי, אמר לו רבי אל ירע לך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביוה"כ, וזה שנתלה נחנק. ואמאי לא פריך והאי בר הכי הוא, בר סקילה הוא? אבל לפרש"י לא קשיא מידי דפירש התם משום הכי נתלה משום דכל הנסקלין נתלין, דלאו דוקא נקט נופל מן הגג או חיה דורסתו אלא מעין מיתה שנתחייב בה יהרג (עפי המהלכ"א). ויש מפרשים דכנו בעל תחילה דהויא לה בעולה, דמיתתו הויא בחנק. אבל קשיא לרבי מהא דאמר במכות (י: דרש ריש לקיש והאלהים אנה לידו זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג עולה ונופל והורגו והא לאו בר סקילה הוא ותיירץ אע"ג דלאו בר סקילה מיהו מדה במדה היא דזורק על חבירו דרך ירידה הוא כדכתיב זיפל עליו וימות' ואלו מתים דרך ירידה, ואם הרגו בסייף הקב"ה נפרע מהם בענין אחר] או נופל מן הגג [דומיא דסקילה דתנן (סנהדרין מה.) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות אחד מן העדים בא ודחפו] או חיה דורסתו (ארי דורסו בצפרניו ומפילו לארץ וגם זה דומה לנסקל) מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו

וגר מצרי שתהא היא שניה לגירות) כדי שיהא בן בני מותר לבא בקהל [כדי שיהא בן בני שלישי וראוי לישא בת ישראל דכתיב בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה', שאם הייתי משיא לבני מצרית ראשונה היה בן בני שני מצד האם דאמר ביבמות (עח.) ובקידושין (סז.) בנים אשר יולדו להם הלך אחר פסולן אלמא עדיין מצרים הם, דאילו שאר אומות מותרין לבא בקהל מיד, מנימין לית ליה הא דאמר בברכות (כה.) שהעמונים והמצרים מותרין לבא בקהל ושכבר עלה סנהריב ובלבל את כל האומות והכי נמי קתני בתר דהך מילתא בתוספתא דקדושין אמר לו ר"ע מנימין טעית שכבר עלה סנהריב ובלבל כתבו התוס' מקשים ממסכת ברכות (כה.) דאמר בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש ואמר להם מה אני לבא בקהל אמר לו ר"ג אסור אתה, א"ל ר' יהושע מותר אתה, א"ל ר"ג והלא כתיב לא יבא עמוני ומואבי, אמר לו ר"י וכי עמוני ומואב במקומם הן יושבין, והלא כבר עלה סנהריב מלך אשור ובלבל את כל העולם כולו, א"כ אפילו מנימין היה מותר לבא בקהל, ועוד מקשינן אההיא דמסכת ברכות דאמר במגילה (יב:) זיל לגבי עמוני ומואב דיתבי אדוכתייהו כחמרא אדורדיא שנאמר שאנן מואב מנעוריו... מיהו הכא בשמעתין לא קשיא מידי כמו שפרש"י דמנימין היה מועה וסבור שלא נתבלבלו כדקתני סיפא בתוספתא דפ' בתרא דקדושין אמר לו רבי עקיבא מנימין טעית הלכה כבר עלה סנהריב ובלבל את האומות לא מצרים במקומם ולא עמונים ומואבים במקומם, אלא עמוני נושא מצרית ומצרי נושא עמונית ואחד מן אלו מותר בכל משפחות האדמה ואחד מכל משפחות האדמה נושא את אלו, והכא הכי פירושא עד כאן לא פליגי אלא אם נתבלבלו אי לאו, אבל כולי עלמא מודו דישנן בעולם, אבל ההיא דמגילה תיקשה. ופר"ת דסנהריב אע"פ שבלבל את כל העולם כולו ארץ מצרים לא בלבל כדכתיב בפרעה נכה ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בכל מנחל מצרים עד נהר פרת' אלמא סנהריב לא בלבל, והכי תנא בסדר עולם מיום שעלה מלך בכל על ארץ מצרים עוד לא זקפה ראש אבל עמוני בלבל דכל הנהו לא אשכחן בהדיא שלא בלבלן כדכתיב 'מי בכל אלהי הארצות...' ובמצרים אשכחן בהדיא שלא בלבלן אלא שטפן (כנשן) כדאמרינן בסדר עולם כשהלך לתרהקה מלך כוש ועל אותה שעה אמר בתוספתא אמר לו רבי עקיבא מנימין טעית... וגמרא שלנו לא

משובחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש (פחותה ומגונה שבכוסות) היא עשתה בסתר, יושב בסתר עליון שם בה פנים (פנאי ליפרע ממנה ושמתי אני את פני ונתתי פני כולן לשון פונה אני מכל עסקי ועוסקני בהן) שנאמר וְעַיִן נֹאֲרָו שְׁמֶרְהָ נִשְׁפָּךְ לְאֹמֶר לֹא־תְשׁוּרְנֵי עֵינַי... ד"א היא עשתה בסתר, המקום פירסמה בגלוי, שנאמר תִּפְסָה שְׁנָאָה בְּמִשְׁאֵן (המכסה דבר השנוי למקום במשאון בחשך כמו שואה שעושה מעשיו בחושך) תִּנְגְּלָה רְעָתוֹ בְּקֶהֱל... (החמא).

ומאחר דנפקא ליה (שאפילו על עזירות קטנות ציור נענסי, וסן מלטרפות לעונס גדול) מאחת לאחת למצא חשבון, פִּי כָּל־סֵאוֹן סֵאָן בְּרַעַשׁ (שבא ללמדנו שאף עבירות קטנות נפרעות הימנו) למה לי (מאחת לאחת נפקא)? לכמדה (שבמדה שמודד מודדין לו הפרעון מעין החמא).

ומאחר דנפקא ליה (את הכלל של מדה כנגד מדה) מכי כל סאון סואן ברעש, בסאסאה בשלחה תריבנה למה לי? לכדרב חייננא בר פפא, דא"ר חייננא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שילוחה (איבודה מן העולם) שנאמר בְּסִאסָאָה בְּשִׁלְחָה...

איני, והאמר רבא שלשה כוסות (בחלומו של שר המשקים) האמורות במצרים למה, אחת ששתת בימי משה, ואחת ששתת בימי פרעה נכה (לבא נבוכדנצר מלך בבל להכות את ארץ מצרים) ואחת שעתידה לשתות עם חברותיה (לימות המשיח, אלמא לא נטרדה במכה ראשונה) וכי תימא, הנך אזדו (הראשונים כלו כולן) והני אחריני נינהו (מאומות אחרות היו שנתישבו בארץ מצרים) והתניא, אמר רבי יהודה מנימין גר המצרי היה לי חבר מתלמידי ר"ע, אמר מנימין גר המצרי אני מצרי ראשון (הוא עצמו נתגיר) ונשאתי מצרית ראשונה, אשיא לבני מצרית שניה (בת מצרית גיורת

נאווה תהלה, אלא נוה תהלה (על עסקי נוה בתים שבנו יהללוהו) זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם (להיות נהנים מהם) דוד דכתיב **טָבְעוּ בְּאֶרֶץ שְׁעָרֶיהָ** ולעיל מיניה כתיב חשב ה' להשחית חומת בת ציון ועלה כתיב **טָבְעוּ בְּאֶרֶץ**, ומצודת ציון היא עיר דוד וביתו, וכשבאו צרים בימי צדקיהו טבעו השערים דלתות השערים שהיו של נחושת או של זהב כדי שלא ישאום אויבים ועצים לא נשאו אתם) משה דאמר מר משנבנה מקדש ראשון, נגנזו אהל מועד, קרשיו, קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו. היכא, אמר רב חסדא אמר אבימי תחת מחילות של היכל.

תנו רבנן סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה (שאסורה לבוטל) ומה שבידה נטלוהו ממנה (אם שותה מים מתה, ואם הודתה נאסרה לבעלה והפסידה כתובתה) שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו. **[דף ט ע"ב]** וכן מצינו בנחש הקדמוני (נתן עיניו בחוה ובא עליה והיינו דכתיב הנחש השיאני לשון תשמיש ונשואין הוא) שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו, מה שביקש לא נתנו לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו (קומה זקופה) אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה (שלכך עשאו ערום מכל) ועכשיו אָרְוֶה אֶתְּהָ מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה, אני אמרתי יהלך בקומה זקופה (מקללתו אתה למד וכן כל אלה אתה למד מקללתן) עכשיו על־גַּחֲזֵיךָ תֵּלֵךְ, אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו וְעַפְרָה תֵּאָכֵל, הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו וְאִיְבָהּ אִשִּׁית בֵּינֶךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זָרְעֶךָ וּבֵין זָרְעֶיהָ. וכן מצינו בקין (נתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל ששתי תאומות נולדו עמו והיינו דכתיב את אחיו את הבל שני אתים שני ריבויים) וקרח (על הכהונה ונבלע)

חש להזכיר לפי שלא היה כיבוש גמור אלא כשטיפת שבנא וסיעתו, וגם מואב שטף כדאמרינן בסדר עולם שלש שנים ונקלה כבוד מואב שסנהריב שטפן אבל כיבוש ובלבול לא הוה, ובמואב אשכחן בהדיא דלא בלבול כדכתיב שאנן מואב מנעוריו, וכי אמר ירמיה להאי קרא הוה שאנן מכלל דלא בלבול, ובמגילה גרסינן זיל גבי מואב דיתיב אדוכתייה ול"ג עמו, דעמוון לא יתבי אדוכתייהו, ובברכות (כת). אמרינן וכי עמוון ומואב במקומן הן יושבין ול"ג ומואב. וחורבן נבוכדנצר לא חשיב בלבול, דכי היה מהריב נבוכדנצר היה מניח דלת הארץ במקומם, אבל סנהריב היה מעביר לארץ ומבלבלן והכי אמרינן (מו): גבי לוז היא לוז שלא בלבול סנהריב ולא ההריבה נבוכדנצר ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור שם, ובכ"מ תולה בלבול בסנהריב וחורבן נבוכדנצר, ולפום רהיטא גרם עמוון בהדי מואב וליתא כדפרישית ותו לא מידי ע"כ פירושו וקשה לפירושו מן התוספתא (סקוזלת לעיל) דקתני לא מצרים במקומם הם יושבין ויש לנו לשבש כמו כן לפירושו הא דקתני 'לא מואבים במקומם' ואי ל"ג מואבים בתוספתא ועמוון במגילה לא קשיא מידיו?

אלא אי איתמר הכי איתמר, א"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן המלך עד שעת שילוחו, שנאמר **בְּסִפְסָפָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיַבְנָה**...

אמימר מתני להא דרב חנינא בר פפא אהא (מן המקרא הזה) **מ"ד כִּי אֶנִּי ה' לֹא שִׁנִּיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתֶם**, אני ה' לא שניתי לא הכיתי לאומה ושניתי לה **וְכַתְּבוּ הַתּוֹסֵף ה"ה** דאהא (על מימרא זו שטוענת שסקהקז"ה מכה אומה, מכה אותה מכה עולמית שאין לה תקומה) הוה מצי למיפרך הא דרבא והא דמינוין (שמלנו סהקז"ה לא מכלה את האומה לגמרי במכה אחת) ותימח מאי הוה מצי לתרין, דלא הוי מצי לתרין (כמו שתיכז לעיל) למלך של אומה (והטעם שלא יכל לתרין כו...) מדקאמר ואתם בני יעקב, דמשמע אכל בני יעקב קאמר ובאומה שלימה מיירין ואתם בני יעקב לא כליתם, היינו דכתיב **חֲצִי אֶכְלֶה־בָּם**, חצי כלין (מכותי כלות) והן אינן כלין.

אמר רב המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר **בְּמִלְאוֹת שִׁפְקוֹ יִצָּר לּוֹ** (תבואנו צרה)...

דרש ר' חנינא בר פפא, מאי דכתיב **רַבְּנֵי צְדִיקִים בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל נֶאֱמָר תְּהַלְּהוּ**, אל תקרי

פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת־עֵינָיו. אבשלום נתגאה בשערו, לפיכך נתלה בשערו, ולפי שבא על עשר פלגשי אביו, לפיכך נתנו בו עשר לונביות (הניתות) שנאמר וַיִּסְבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נְשָׂאֵי פְּלִי יוֹאָב. ולפי שגנב ג' גנבות, לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל (דכתיב אלכה נא ואשלמה את נדרי... וכתיב את אבשלום הלכו מאתים איש קרואים והולכים לתומם, ואמרינן בסוטה דירושלמי קרואים מדוד שעל ידי מצות דוד הלכו עמו, אמר לו כתוב לי שילכו עמי אותן שנים שאבחר וכתב לו, והיה מראה חותמו של דוד לשנים והולכים אחריו וכן לשנים אחרים עד שכינס מאתים וכולן ראשי סנהדראות, הרי לב אביו ולב ב"ד, ולב אנשי ישראל דכתיב בקרב איש להשתחוות... וכתיב מי ישימני שופט בארץ וכתיב ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל) לפיכך נתקעו בו ג' שבטים, שנא' וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקַעֵם בְּלֵב אֲבִשָׁלוֹם. וכן לענין הטובה, מרים המתינה למשה שעה אחת וכתבו התוס' לאו דוקא נקט שעה אלא שליש שעה או רביע דקתני בתוספתא מדה טובה מרובה ממדת פורענות על אחת חמש מאות. אבל קשיא לרבי והא במרגלים נפרע מהם יום לשנה יום לשנה, א"כ היתה מרובה מדת פורענות ממדה טובה של מרים, ועוד בחגיגה (ה:) דדרש רבי יוחנן אותי יום יום ידרושון שכל העוסק בתורה אפילו יום אחד כאילו עוסק כל השנה כולה, וכן במדת פורענות כתיב במספר הימים אשר תרתם את הארץ מ' יום... אלמא דכי הדדי נינהו] שנאמר וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחֶק, לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר, שנאמר וְהָעָם לֹא נָסַע עַד־הָאָסֶף מִרְיָם.

(המשך המשנה) יוסף זכה לקבור את אביו, ואין באחיו גדול ממנו (שהיה מלך, הרי מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים, ובו במדה מדדו לו שנקבר הוא בגדולים, דמי לנו לענין כבוד קבורה לקבר בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול מישראל ואין בישראל גדול ממנו הרי שבמדה שמדד לקבור את יוסף ע"י גדול בה מדדו לו שאין לנו גדול בכבוד קבורה כמשה שלא נתעסק

ובלעם (בממונו של בלק לקלל את ישראל ונהרג במדין שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שנפלו מישראל בעצתו) ודואג [אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה ונתקנא בדוד שראהו נבון דבר ואיש תואר ומראה פנים בהלכה כדכתיב הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי... ואמר באגדה דחלק (צג:) דכל הפסוק הזה דואג אמרו בלה"ר] ואחיתופל [נתן עיניו במלוכה כדאמר בסנהדרין (קא:) ראה אש יוצא מאמתו וכסבור שעתיד למלוך, ומה שבידו נטלו הימנו לא יחצו ימיהם] וגחזי (בממונו של נעמן ונצטרע) ואבשלום, ואדוניהו (באבישג ונהרג) ועוזיהו (בכהונה, והצרעת זרחה על מצחו) והמזן, שנתנו עיניהם כמה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם.

'בירך התחילה בעבירה...' מנא ה"מ, אילימא משום דכתיב בְּתֵת ה' אֶת־יְרֵכָךְ נִפְלֵת וְאֶת־בְּטָנְךָ צָבָה, והכתיב וְצָבָתָה בְּטָנָה וְנִפְלְתָה יְרֵכָה? אמר אבבי כי לייט לייט תחילה ירך והדר בטן לייט, ומיא כי בדקי כי אורחייהו בדקי, בטן ברישא והדר ירך (שבמעיים נכנסו תחילה ומקלקלות אותן ואח"כ נופלות לירך). בקללה נמי כתיב לְצַבּוֹת בָּטָן וְלִנְפֹל יְרֵךְ? ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך, שלא להוציא לעז על מים המרים (שיאמרו לא עשו כסדר האלה ואין פורענות זו על ידן). פסק

הרמב"ם אם טהורה היא יוצאה והולכת לה והרי היא מותרת לבעלה, ואם טמאה היא מיד פניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאה גידין גידין והן אומרין הוציאוה הוציאוה שלא תפרוש נדה והנדות מטמאות עזרת נשים והן מוציאין אותה מעזרת נשים שהיא עומדת בה, ובטנה צבה בתחלה ואחר כך תפול ירכה ותמות סוטה (ג,טז).

משנה שמשון הלך אחר עיניו, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שנאמר וַיֵּאחֲזֶנּוּהוּ

ט:

וַתֵּרָא דְלִילָה כִּי־הִנִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ מִנָּא ידעה (הלא כמה כזבים אמר לה קודם לכן ומצאתו שקרן)? א"ר חנין א"ר ניכרין דברי אמת (מתקבלין ומיושבין ודבורים על אופניהם, ראתה שערו גדול ולא היה שותה יין, והבינה שהדברים האחרונים שאמר לה שבדבר הזה היה כחו גדול אמת הן). אביי אמר ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה, כיון דאמר נזיר אלהים אני, אמרה השתא ודאי קושטא קאמר.

וַיְהִי כִּי־הֲצִיקָה לּוֹ בַּדְּבָרֶיהָ כָּל־הַיָּמִים וַתֵּאֲלָצֶהוּ (לשון דוחק ומצוקה) מאי ותאלצהו? אמר רבי יצחק דבי רבי אמי בשעת גמר ביאה (תאות האדם מרובה) נשמטה מתחתיו. (ביאר הבן יהודע נראה ודאי דלאו משום הנאתו נצטער אותו צדיק עד גדר שתקצר נפשו למות, אלא נצטער על השחטת זרע קודש לבטלה מחמת שנשמטה בגמר ביאה היה זורה הזרע בחוץ).

וַעֲתָה הַשְּׂמֵרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי נֵיִן וְשִׁכְרִי וְאַל־תֵּאֲכָלִי כָּל־טָמֵא. מאי כל טמא, ותו, עד השתא דברים טמאים קאכלה? א"ר יצחק דבי רבי אמי דברים האמורים בנזיר (משרת ענבים כגון נזיר ששרה ענבים במים ויש בהם טעם יין דלא נפקא מכל אשר יעשה מגפן היין).

וַיִּבְקַע אֱלֹהִים אֶת־הַמִּכְתָּשׁ (מקום קביעות השן) אֲשֶׁר־בְּלַחֲי. א"ר יצחק דבי רבי אמי הוא איזה לדבר טמא (לישא בת אל נכר) לפיכך נתלו חייו בדבר טמא (לחי החמור שאלמלא הוא היה מת בצמא).

וַתִּחַלֵּי רֵיחַ הוּא (רוח נבואה ששרתה על יעקב) לַפְעָמוֹ בְּמַחְנֵה־דָן א"ר חמא בר' חנינא חלתה נבואתו של יעקב אבינו, דכתיב וַתִּחַלֵּי רֵיחַ הוּא (לחי החמור שאלמלא הוא היה מת בצמא).

לפעמו במחנה דן א"ר יצחק דבי רבי אמי מלמד, שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג

בו אלא הקב"ה) שנאמר וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו... וַיַּעַל עִמּוֹ נִסְיָן נִסְיָן נִסְיָן, מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה. משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו, שנאמר וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, מי גדול ממה שלא נתעסק בו אלא המקום, שנאמר וַיִּקַּבֵּר אֹתוֹ בְּנֵיאָה. לא על משה בלבד אמרו, אלא על כל הצדיקים, שנא' וַתִּחַלֵּי לְפָנָיו צִדְקָתוֹ כְּבוֹד הוּא יֵאסֵפָה.

(גמרא) ת"ר שמשון בעיניו (ע"י עיניו) מרד (בבוראו) שנאמר וַיֹּאמֶר שְׁמֹשׁוֹן אֶל־אָבִיו אֹתָהּ קַח־לִי כִּי־הָיָא יִשְׂרָה בְּעֵינָי, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שנאמר וַיֵּאחֲזִיזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת־עֵינָיו. איני, והכתיב וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מְהֻלָּה הוּא (שחשק באותה אשה כדי להתגרות בפלשתים)? כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל.

תניא, רבי אומר תחילת קלקולו בעזה, לפיכך לקה בעזה. תחילת קלקולו בעזה, דכתיב וַיִּלְךְ שְׁמֹשׁוֹן עִזְתָּה וַיֵּרָא־שָׁם אִשָּׁה זֹנָה... לפיכך לקה בעזה, דכתיב וַיִּוְלִידוּ אוֹתָהּ עִזְתָּה. והכתיב וַיַּרְדֵּן שְׁמֹשׁוֹן תַּמְנָתָה (וירא שם אשה מבנות פלשתים וטיטב בעיני שמשון ומעשה של זו שבתמנת קודם למעשה של זו שבעזה)? תחלת קלקולו מיהא בעזה היה (דהיא דתמנת לאו קילקול הוא כולי האי שלקחה לו לאשה ולא בא עליה בזנות).

וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיֵּאָתֶב אִשָּׁה בְּנַחַל שָׂרָק וַשְּׂמָה דְלִילָה. תניא, רבי אומר אילמלא נקרא שמה דלילה, ראויה היתה שתקרא דלילה, דילדלה (עקרה) את כחו (כמו אבני הר שנדלדלו), דילדלה את לבו, דילדלה את מעשיו. דילדלה את כחו, דכתיב וַיִּסַּר פֶּהוּ מַעֲלָיו, דילדלה את לבו, דכתיב וַתֵּרָא דְלִילָה כִּי־הִנִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לִבּוֹ, דילדלה את מעשיו, דאיסתלק שכינה מיניה, דכתיב וְהוּא לֹא יָדַע כִּי הוּא סֹר מַעֲלָיו.

וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים א"ר יוחנן אין טחינה אלא לשון עבירה, וכן הוא אומר תִּטְּתֵן לְאַחַר אֲשֶׁתִּי, מלמד, שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר הימנו. אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי קמי דשתי חמרא חמרא (לפני כל אדם מביאין מזה שהוא רגיל בו לפני שותני יין מביאין יין) קמי רפוקא גרידיא דובלא (לפני עובד אדמה וחופר בגנות שרגיל לאכול ירק מביאין סל מלא ירק, דובלי מין ירק הוא).

וא"ר יוחנן כל המזנה אשתו מזננת עליו, שנאמר אִם-נִפְתָּה לְבִי עַל-אִשָּׁה וְעַל-פֶּתַח רְעִי אֶקְרַבְתִּי, וכתוב תִּטְּתֵן לְאַחַר אֲשֶׁתִּי וְעַלֶיךָ יִכְרְעוּן אֲחֵרִין. והיינו דאמרי אינשי איהו בי קארי, ואיתתיה בי בוציני (קארי ובוציני מין אחד הוא, אלא שאלו גדולים ואלו קטנים, כלומר במה שהוא עוסק היא עסוקה).

וא"ר יוחנן שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר דֵּן יִדְּיָן עַמּוֹ כְּאֶחָד (כיהודו של עולם במשפט צדק)... וא"ר יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא (משמע שכינהו בשמו של הקב"ה ממש) שנאמר כִּי שָׁמְשׁו (לשון חומה כמו ושמתי כדכוד שמשותיך) וּמִגֵּן הָיָה אֱלֹהִים... אלא מעתה (ששמו של הקב"ה הוא שמש) לא ימחה ויהא אסור למחוק את המילה שמש הקשו התוס', תימה לרבי, מאי שנא מ'שלוש' דאמר בשבת (י) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום דשם גופיה איקרי שלום כדכתיב ויקרא לו ה' שלום, ולא קא חשיב ליה במס' סופרים (פ"ד) בהדי שמות שאין נמחקין ונראה דתנא ושייר (ובלמט אסור למחוק את השם 'שלוש') ועדיף מחנון ורחום דאמר בשבועות (לה). דנמחק, דלא אשכחן שקרא הקב"ה שמו כך חנון (אלא תיאר מילותיו של ה') והכא פריך אהא דקאמר על שמו של הקב"ה נקרא משמע דשמו נקרא כך, דקא דחי אלא מעין שמו כמו חנון על שם שהוא חנון ומרחם על בריותיו?

אלא מעין שמו של הקב"ה (שאין שמש שם ממש אלא מגן ומציל, משמע שכינהו בשמו של הקב"ה ממש) מזה הקב"ה מגין על כל

(ללוותו באשר הולך) כתיב הכא לפעמו במחנה דן, וכתוב התם פְּעָמָן וְרַמָּן.

בין צְרָעָה ובין אֲשֶׁתָּאֵל אמר ר' אסי צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו, ועקרן שמשון וטחנן זה בזה.

והוא יחל להושיע את ישראל אמר רבי חמא ברבי חנינא [דף י ע"א] הוחל (במלה) שבועתו של אבימלך (לשון לא יחל דברו לפי שהם עברו על השבועה תחילה) דכתיב אִם-תִּשְׁקַר לִי וּלְגִינִי וּלְנִכְרִי.

וַיִּגְדַּל הַנְּעָר וַיִּבְרַכְהוּ ה' במה ברכו (כל ברכה שבמקרא לשון ריבוי הוא דבר המרבה ומצוי בו שובע, ומה ברכה נמצא בו לא מצינו עושר בשמשון)? אמר רב יהודה אמר רב שברכו באמתו (להיות זרעו כנחל שוטף למה שנתאוה נתברך) אמתו כבני אדם וזרעו כנחל שוטף.

וַיִּקְרָא שְׁמֵשׁוֹן אֶל-ה' וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הוֹי זָכְרָנִי נָא וְחִזְקֵנִי נָא אֲךָ הַפַּעַם הַזֶּה הָאֱלֹהִים וְאַנְקַמָּה נִקְם-אֶחָת מִשְׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים (שכר אחת מעיני תן לי בנקמה זו ושכר האחרת לעולם הבא) אמר רב, אמר שמשון לפני הקב"ה רבש"ע, זכור לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום.

וַיִּלְכֵּד שְׁמֵשׁוֹן וַיִּלְכַּד שְׁלֹשׁ-מְאֹת שׁוּעָלִים מאי שנא שועלים? אמר רבי איבו בר נגדי א"ר חייא בר אבא, אמר שמשון יבא מי שחוזר לאחוריו (כשצדין אותו אינו מחזיק לברוח אלא חוזר עקלקלות) ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתן.

תניא, א"ר שמעון החסיד בין כתיפיו של שמשון ששים אמה היה, שנאמר וַיִּשְׁקַב שְׁמֵשׁוֹן עַד-חֻצֵי הַלַּיְלָה וַיִּקָּם בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה וַיֵּאָחֵז בְּדַלְתוֹת שַׁעַר-הָעִיר (בעזה משתעי קרא) וּבִשְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וַיִּסָּעֵם עִם-הַבְּרִיחַ וַיִּשָּׁם עַל-כַּתְּפָיו (כשיעור כתיפיו). וגמירי, דאין דלתות עזה פחותות מששים אמה.

העולם כולו, אף שמשון מגין בדורו על ישראל.
 וא"ר יוחנן בלעם חיגר ברגלו אחת היה, שנאמר וַיִּגְלַךְ שָׁפִי, שמשון חיגר בשתי רגליו היה, שנא' שָׁפִיפָן (שפייה כפולה) עַל־אָרְחָת.
 ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה (נשתנו מן התחתונים לתפארת) וכולן לקו בהן, שמשון בכחו, שאול בצוארו, אבשלום בשערו, צדקיה בעיניו, אסא ברגליו. שמשון בכחו דכתיב וַיִּסַּר פָּחוּ מֵעַלְיוֹ. שאול בצוארו (ויגבה מכל העם משכמו) דכתיב וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיַּפֵּל עָלֶיהָ (מקום שהורגין בהרב והיינו צואר) אבשלום בשערו כדבעינן למימר קמז. צדקיה בעיניו (לא ידענא מנלן דנשתנה לשבחה וכן אסא ברגליו אלא כן שמע מרבו) דכתיב וְאֶת־עֵינָי צִדְקִיָּהוּ עֹזֵר אִסָּא בִּרְגָלָיו דכתיב רַק לְעֵת זְקִנְתּוֹ תִּלָּה אֶת־רַגְלָיו, ואמר רב יהודה אמר רב שאחזתו פדגרא (שם חולי הוא שאוחזו ברגלים וקורא לו פודגרא).

וַתִּשָּׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם א"ר אלכסנדר מלמד, שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו, מקום שכל עינים צופות לראותו (שהיו רגליו להתקבל שם וללון והיה חביב עליהם). ר' חנין א"ר מקום הוא ששמו עינים, וכן הוא אומר תְּפִיחַ וְהָעֵינִים. ר' שמואל בר נחמני אמר שנתנה עינים לדבריה (דוגמא ופתח היתר נתנה לעצמה שאין עבירה בדבר) כשתבעה, אמר לה שמא נכרית את, אמרה ליה גיורת אני (ואיני עובדת כוכבים וראויה לך) שמא אשת איש את, אמרה ליה פנויה אני (ומותרת לכל אדם) שמא קיבל כך אביך קידושין, אמרה ליה יתומה אני (והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחיי ואין נישואין לער ואונן כלום לאסור עליו משום כלתו ואין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה אלא האב זוכה בה כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה, ולהך סברא לאו בתו של שם היתה שמשנת ששים ליעקב כלו שנותרו של שם ויעקב כבר היה יותר מבן מאה ועשר) שמא טמאה את? אמרה ליה טהורה אני (מנדה).

א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי פדגרא? א"ל כמחט בבשר החי. מנא ידע? איכא דאמרי מיחש הוה חש ביה ואיכא דאמרי מרביה שמע ליה ואיכא דאמרי סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם.
 דרש רבא מפני מה נענש אסא (לחלות) מפני שעשה אנגריא (עבודת המלך) בתלמידי חכמים, שנאמר וַתִּמְלֹךְ אֶסָּא הַשְּׁמִיעַ אֶת־כָּל־יְהוּדָה (הזעיקן וישאו את אבני הרמה שהיה מלך ישראל בונה עליה כרך לבלתי תת יוצא ובא לאסא) אֵין נָקִי מאי אין נקי? אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

כתיב וַיִּרְדַּם שְׁמֶשׁוֹן תַּמְנַתָּה (אלמא תמנת בירידה) וכתיב הִנֵּה חָמֶיךָ עָלָה תַמְנַתָּה (אלמא עלייה היא, ושמשון ויהודה תרווייהו בארץ ישראל הוו)? א"ר אלעזר שמשון שנתגנה בה (שנשא מבנות פלשתים

וַיִּטַּע אֲשֶׁל בְּבֶאֱר שָׁבַע אמר ריש לקיש מלמד, שעשה פרדם ונטע בו כל מיני מגדים (לההנות עוברים ושבים). רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר פרדם, וחד אמר פונדק (ללון שם אורחים ולשון אש"ל נוטריקון הוא אכילה שתיה לזיה שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ

כתוב וַיִּרְדַּם שְׁמֶשׁוֹן תַּמְנַתָּה (אלמא תמנת בירידה) וכתיב הִנֵּה חָמֶיךָ עָלָה תַמְנַתָּה (אלמא עלייה היא, ושמשון ויהודה תרווייהו בארץ ישראל הוו)? א"ר אלעזר שמשון שנתגנה בה (שנשא מבנות פלשתים

תמה (מקום מילה שהוא ראוי למכה היה תם ושלם שלא הוצרך לחסרו) שנולד כשהוא מהול. ד"א מכתם כשם שבקטנותו (קודם שמלך) הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה, כך בגדולתו (לאחר שמלך, ולשון מכתם שהיתה תמה מכתו מתחלתו ועד סופו לא נחסר ענוותנותו, ולא נשתנית).

וְהָיָא שְׁלֵחָה אֶל-חַמְיָה לְאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר-אַלְהָה לוֹ אֲנָכִי הִרְהָה (ולא שלחה לו לאמר ממך אני הרה והרי סימנין שלך) ותימא ליה מימר (לשליח אמור לו שממנו אני הרה ואלו סימניו)? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב הנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש וכתבו התוס' כדאמר בב"מ (נח:): כל היורדין לגיהנם עולין הויך משלשה וחד מינייהו המלבין פני חבירו ברבים ואומר נמי (נמ:): נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנלן מדוד. ונראה האי דלא חשיב ליה בפסחים (כה:): בהדי ג' עבירות שאין עומדים בפני פקוח נפש עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, משום דעבירת הלכנת פנים אינה מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עבירות המפורשות (עולה מדברי החוס' ק"ט דין יהרג וכל יעבור על הלכנת פנים וכן משמע מדברי יונה בשע"ת ג, קלט. אמנם מהמאירי משמע שאינו חיוז גמור. בשו"ת בנין ליון סימן קע"ב פסק כדברי החוס' אמנם השפת אמת העיר על דברי החוס' 'תמוה צעני') ואל ילבין פני חבירו ברבים (אף זו נוח היה לה לשרף ואל תלבין פניו לפיכך שלחה לו אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר יגלה ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר). מנלן, מתמר.

הַפְּרִיָא א"ר חמא ברבי חנינא בהכר בישר לאביו (דבר שנצטער בו) בהכר בישרוהו, בהכר בישר הַפְּרִיָא הַפְּתִיָת בְּנֵי הָוָא, בהכר בישרוהו הַפְּרִיָא לְמִי. נא אין נא אלא לשון בקשה, אמרה ליה בבקשה ממך, הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני.

וַיִּכְרַח יְהוָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִפְּנֵי הַיַּיִנוּ דְאָמַר רב חנין בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקדש ש"ש בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת

מלווה אותך). בשלמא למ"ד פרדס, היינו דכתיב וַיִּטֶּע אֱלֹהִים לְמִדְּ פּוֹדֵק, מאי ויטע? כדכתיב וַיִּטֶּע אֱלֹהִים אֶפְרָיִם...

וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם אָמַר רִישׁ לְקִישׁ אֵל תִּיקְרִי וִיקְרָא [דף י ע"ב] אלא ויקריא (למד לבריות לקרות שם בשם ה' אל עולם) מלמד, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב, כיצד, לאחר שאכלו ושתו (משלו) עמדו לברכו, אמר להם וכי משלי אכלתם, משל אלהי עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם.

וַיִּרְאֶה יְהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פְּנֵיהָ מִשׁוּם דְּכִסְתָה פְּנֵיהָ חֲשֵׁבָה לְזוֹנָה? א"ר אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה (ולא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו לפיכך לא הכיר בה) דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים. מנלן? מתמר. נביאים, דכתיב תְּזוֹן יִשְׁעֵיהֶוּ בֶן-אֲמוּן. מלכים, מדוד, ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בדינו מאבותינו, אמוץ (אביו של ישעיהו) ואמציה מלך יהודה אחים הוו ואמציה מזרע דוד היה ואמוץ אחיו נביא היה אלמא נביאים נפיק מינה) ואמציה אחים הוו.

הוּא מוֹצֵאת (משמע לשון מציאה) היא מיתוצאת מיבעי ליה (משמע לשון הוצאה בעל כרחיה היא מוצאת)? א"ר אלעזר לאחר שנמצאו סימניה (חותמו ופתילים ומטה) בא סמאל (שהוא שר של אדום) וריחקן (כדי שתשרף ולא יצא דוד ממנה המכה את אדום בגיא מלח) בא גבריא וקירבן, היינו דכתיב לְמַנְצְחוֹ עַל-זִוְנַת אֱלֹהִים רְחֻקִים (על עסקי הרחקה שנעשו סימניה רחוקים) לְדָוִד מִכְתָּם (לאותה שהיתה ראויה ועומדת לצאת ממנה דוד) א"ר יוחנן משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת, 'לדוד מכתם' שיצא ממנה דוד שהיה מך (עניו) ותם (תמים בדרכיו) לכל. ד"א 'מכתם' שהיתה מכתו

יז - יא.

וְהַמְלִיךְ לְאֵט אֶת־פְּנֵיו וַיִּזְעַק הַמְּלִיךְ קוֹל נְדוּל
 בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אַבְשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי. הַנִּי תַמְנִיא
 בְּנֵי לַמָּה? שִׁבְעָה, דַּאֲסָקִיה מוֹשְׁבַעָה מְדוּרֵי
 גִיחַנָּם, וְאִידֶךְ, אִיכָא דַּאֲמֵרִי דְקָרִיב רִישִׁיה
 לַגְּבִי גּוֹפִיה [שְׁהִיָּה רַאשׁוֹ מוֹשְׁלֶךְ רַחוּק מְגוּפּוֹ
 וְקִירְבוֹ הִקְשׁוֹ הַתּוֹסֵף, תִּימָה ר"מ דַּאֲמֵר בְּסַנְהֶדְרִין
 (קג): אַבְשָׁלוֹם אִין לֹ חֶלֶק לְעוּה"ב, א"כ סְבִירָא לִיה
 דְקָרִב רִישִׁיה לַגְּבִי גּוֹפִיה וְלֹא סְבִירָא לִיה דַּאֲיִתִּיה
 לְעֵלְמָא דַּאֲתִי. מ"מ, אֲסָקִיה מוֹשְׁבַעָה מְדוּרֵי דְגִיחַנָּם,
 וְא"כ אַמַּאי לֹא חֲשִׁיב לִיה בְּהַדִּי אַחוֹ וְאַחוּיָה דַּאֲמֵר לֹא
 חִיין וְלֹא נִידוּנִין וַי"ל דְּלֹא חֲשִׁיב אֲלֵא מַלְכִים) וְאִיכָא
 דַּאֲמֵרִי דַּאֲיִתִּיה לְעֵלְמָא דַּאֲתִי וְכַתְּבֵנו הַתּוֹסֵף,
 וְאִי קְשִׁיָּא הָא דַּאֲמֵרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (קד). בְּרַא מוֹזְכֵי אַבָּא,
 אַבָּא לֹא מוֹזְכֵי בְּרַא כְּדַכְּתִיב וְאִין מִיּוֹדֵי מְצִיל, אִין
 אַבְרָהָם מְצִיל אֶת יִשְׁמַעְאֵל, וְלֹא יִצְחָק אֶת עֵשׂוֹ אַבְל
 הַבֵּן מְצִיל אֶת הָאֵב, כְּגוֹן יֹאשִׁיָּהוּ שְׁלֹא מִנּוֹ אֶת אַמּוֹן.
 וַי"ל מוֹשׁוֹם דַּאֲבְשָׁלוֹם נִמְלֵ אֶת שְׁלוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה שְׁנַהֲרַג
 בְּמִיתָה מוֹשׁוֹנָה הוֹעִילָה לֹ חֶלֶק אֲבִיו דּוּמִיא דִּיהוּיָקִים
 דַּאֲמֵר הַתָּם שְׁהִיָּה כְּתוּב עַל גּוֹלְגַלְתּוֹ זֹאת וְעוֹד אַחֲרַת
 וְנִפְרַע מִמֶּנּוּ לַאֲחֵר מִיתָה לֹא מִנּוֹ אוֹתוֹ. וְעוֹד אַבְשָׁלוֹם
 לֹא עֲבַד עֲבוּדַת כּוֹכָבִים אֲ"נ מְצִי לְמִימְרָא הָא דַּאֲמֵר
 אַבָּא לֹא מוֹזְכֵי בְּרַא הֵינּוּ מוֹשׁוֹם כְּבוֹד הָאֵב אִין מוֹנַעִין
 מִלְּמַנְתּוֹ עִם רְשָׁעִים בְּלֹא תַפְלָה, אַבְל תַּפְלָה מוֹעֵלַת,
 וְדוּד הַתַּפְּלָל עַל אַבְשָׁלוֹם (עוֹד צִיָּאֵר הַהֲגָהוֹת יַעֲבִ"ץ וַי"ל
 עוֹד אַבְשָׁלוֹם מוֹטַעָה הִיָּה ע"י אַחִיוֹתָפֶל וְזָקֵי יִשְׂרָאֵל שְׁהִיָּה
 יֵדֵם עִמּוֹ שְׁחַשְׁבוּ 'אַלְהִים עֲזָבוּ' לְפִי שְׂבָח עַל א"ל, וְלִפְ"ד אִין
 לֹ חֶלֶק, וְכִיּוֹן שְׁהוּא גֵרֵם לְפִיכְךָ הֲרַבָּה לְהַתְּחַנֵּן צַעֲדוֹ שְׁעַל
 יָדוֹ נִעֲרַד וְלִכְּנָן הוֹעִילָה לֹ חֶלֶק, וְכֵן שְׁנִינוּ אַבְשָׁלוֹם נֹזֵר
 עוֹלָם הִיָּה, מַכְלָל שְׁלֹא הִיָּה רַשָּׁע צְדָקָה אַחֲרֵי כִי אִם צְמִרָד
 אֲצִי שְׁחַשְׁבָּה לֹ לְצַדִּיקָה צַעֲלָת הַמַּסְכִּיתִים וְזוֹלַת זֶה פְּרוֹשׁ הִיָּה
 וַי"ל הַמַּהֲרָש"א אַע"ג לְאַבְרָם לֹא מוֹזְכֵי בְּרַא הַכָּא ה"ק כִּיּוֹן
 דְּמַעֲשָׂה צַח שְׂבַע גֵרֵמָה לֹ חֶלֶק הַנְּנִי מִקִּים גו' אִמֵר כִּיּוֹן
 שְׂבַנו נַעֲנֵשׁ עַל יָדוֹ יִזְכֵּה נִמִּי בְּצַדִּיקוֹ לְהַעֲלוֹתוֹ מִמְדוּרֵי גִיחַנָּם
 וַי"ש מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחֲתִיךְ שְׁהִיָּה עוֹנִי גֵרֵמָה לֹ זֹאת).

וְאַבְשָׁלוֹם לְקַח וַיִּצְבֵּלֵוּ בְּחֵייל מַאי לְקַח? אִמֵר
 רִישׁ לְקִישׁ שְׁלֶקַח מִקַּח רַע לְעַצְמוֹ (וְהַכִּי
 קֹאמֵר קֹרָא וְאַבְשָׁלוֹם לְקַח לֹ חֶלֶק אֶת הַמַּצְבָּה
 הַזֹּאת בְּחֵייל וַיִּצְבֵּל לֹ חֶלֶק אֶת מַצְבַּת אֲשֶׁר בְּעַמֻּק
 הַמְּלֶךְ).

אֶת־מַצְבַּת אֲשֶׁר בְּעַמֻּק־הַמְּלֶךְ... א"ר חֲנִינָא
 בְּרַ פֶּפֶא בְּעַצָּה עֲמוּקָה שֶׁל מַלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם
 (שְׁגִזֵר עַל דוּד כֵּן בְּמַעֲשָׂה בַת שִׁבְעָה) [דף יא
 ע"א] דְּכַתִּיב הַנְּנִי מִקִּים עָלֶיךָ רַעָה מִבֵּיתְךָ
 (הַצִּיב אַבְשָׁלוֹם אוֹתָהּ עַצָּה וְקִימָה מַצְבַּת

מִשְׁמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, דְּכַתִּיב עֵדוֹת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ,
 יְהוּדָה שְׁקֵדֵשׁ ש"ש בְּפִרְהַסְיָא זָכָה וְנִקְרָא כּוֹלוֹ
 עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה. כִּיּוֹן שְׁהוּדָה וְאִמֵר צַדִּיקָה
 מִמֶּנּוּ, יִצְתָה בַת קוֹל וְאִמְרָה אֶתָּה הַצִּלַּת
 תִּמְרָ וְשֵׁנִי בְּנִיָּה מִן הָאוּר, חִיִּיךְ שְׁאֵנִי מְצִיל
 בְּזִכְרוֹתְךָ ג' מְבַנֶּיךְ מִן הָאוּר מִאֵן נִינְהוּ, חֲנַנְיָה
 מִישְׁאֵל וְעִזְרִיָּה.

'צַדִּיקָה מִמֶּנּוּ' מִנָּא יָדַע (שְׁמַמְנוּ הִיא מְעוּבֵרַת
 שְׁמָא אַף אַחֲרִים בָּאוּ עֲלֶיהָ)? יִצְתָה בַת קוֹל
 וְאִמְרָה מִמֶּנּוּ יִצְאוּ כְּבוּשִׁים וְדַבְרִים עֲלוּמִים
 שְׁנַגְזְרוּ מִלְּפָנֵי שִׁיִּצְאוּ מִזּוֹ מַלְכִים, וְאִי אִפְשָׁר
 לְצַאֵת אֲלֵא מִיְהוּדָה דְּכַתִּיב גּוֹר אֲרִיָּה יְהוּדָה.
 'כְּבוּשִׁים' דְּבָרֵי סֵתֵר גְּזִירַת הַמֶּלֶךְ כְּמוֹ בְּהַדִּי
 כְּבִישֵׁי דְקַב"ה לְמָה לֶךְ גְּבִי חֲזָקִיה (בְּרִכּוֹת י.).

וְלֹא־יִסְרָף עוֹד לְדַעְתָּהּ אִמֵר שְׁמוּאֵל סְבִיא
 חֲמוּה דְרַב שְׁמוּאֵל בְּרַ אֲמִי מִשְׁמִיָּה דְרַב
 שְׁמוּאֵל בְּרַ אֲמִי כִיּוֹן שִׁידְעָה (שִׁידְעָה בַּה שְׁהִיא
 צַדִּיקָה וְלִשְׁם שְׁמַיִם נִתְּכוּוּנָה) שׁוֹב לֹא פִסְק
 מִמֶּנּוּ, כְּתִיב הַכָּא וְלֹא־יִסְרָף עוֹד לְדַעְתָּהּ,
 וְכַתִּיב הַתָּם קוֹל נְדוּל וְלֹא יִסְרָף.

'אַבְשָׁלוֹם נִתְּגָאָה בְּשַׁעֲרוֹ...' ת"ר אַבְשָׁלוֹם
 בְּשַׁעֲרוֹ מֵרַד, שְׁנִאֲמֵר וְכָאֲבְשָׁלוֹם לֹא־הָיָה
 אִישׁ־יִפְהָ... וְנִבְגְּלָחוּ אֶת־רַאשׁוֹ, וְהָיָה מִקְּיָן
 יָמָיו לְיָמָיִם (מִשְׁנָה לְשִׁנָּה שְׁנִזִּיר עוֹלָם הִיָּה
 וּמִגֻּלָּה אַחַת לִי"ב חוֹדֵשׁ) אֲשֶׁר יִגְלַח כִּי־כָבֵד
 עָלָיו וְנִגְלַחוּ וְשָׁקַל אֶת־שַׁעֲרָ רַאשׁוֹ מֵאֲתָיִם
 שְׁקָלִים בְּאַבְנֵי הַמְּלֶךְ תִּנָּא אַבְנֵי שְׁאֲנִישֵׁי
 טְבִירָא וְאַנְשֵׁי צִיפּוּרֵי שׁוֹקֵלִים בַּה לְפִיכְךָ
 נִתְּלָה בְּשַׁעֲרוֹ, שְׁנִאֲמֵר וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לְפָנָי
 עֲבָדֵי דְיוֹד וְאַבְשָׁלוֹם רִכְבָּ עַל־הַפָּרָד וַיָּבֵא
 הַפָּרָד תַּחַת שׁוֹבֵךְ הָאֱלֹהִים הַגְּדוֹלָה וַיַּחֲזִק
 רַאשׁוֹ בְּאֵלָה וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ
 וְהַפָּרָד אֲשֶׁר־תַּחֲתָיו עָבַר, שְׁקַל סְפַסִּירָא בְּעַא
 לְמִיפְסָקִיה, תִּנָּא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּאוֹתָהּ
 שַׁעָה נִבְקַע שְׁאוֹל מִתַּחֲתָיו.

וַיִּרְגַּז הַמְּלֶךְ וַיַּעַל עַל־עֲלִית הַשַּׁעֲרָ וַיִּבְךְ וַיִּכְהוּ
 אֲמֵר בְּלִכְתּוֹ בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם
 מִי־יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַחֲתֶיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי...

יא.

דכתיב מִרְחֹק ה' נִרְאָה לִי, 'לדעת' דכתיב כִּי אֶל דְּעוֹת ה', 'מה' דכתיב מָה ה' אֶלֶּהֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֶךָ, 'עשה' דכתיב כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי ה' דְּבָר, 'לו' דכתיב וַיִּקְרָא־לוֹ ה' שְׁלֹם.

וַיִּקָּם מִלֶּךְ-חֲדָשׁ... רב ושמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו. מאן דאמר חדש ממש, דכתיב חדש, ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו, דלא כתיב וימת (מלך מצרים וימלוך תחתיו אחר) וימלוך.

אֲשֶׁר לֹא-יָדַע אֶת-יוֹסֵף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה כלל.

וַיֹּאמֶר אֶל-עֲמֹן הַנְּהָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּנֵא הוּא הַתְּחִיל בַּעֲצָה תְּחִילָה, לפיכך לקה תחילה. הוּא הַתְּחִיל בַּעֲצָה תְּחִילָה, דכתיב וַיֹּאמֶר אֶל-עֲמֹן לְפִיכֵךְ לָקַח תְּחִילָה, כדכתיב וּבָבָה וּבְעַמְּהָ וּבְכָל-עַבְדֵיךָ.

הָבָה נִתְחַכְמָה לָּו, להם מיבעי ליה? א"ר חמא ברבי חנינא באו ונחכם למושיעין של ישראל (לבקש לנו חכמה כנגדו) כמה נדונם (שלא יוכל לדון אותנו בו, שידענו מדרכיו שמדד מדה כנגד מדה לדור המבול ולאנשי סדום)? נדונם באש, כתיב כִּי-הִנֵּה ה' בָּאֵשׁ יָבֹא, וּכְתִיב כִּי בָאֵשׁ ה' נִשְׁפָּט... כחרב, כתיב וּבְחַרְבּוֹ אֶת-כָּל-בָּשָׂר, אלא בואו ונדונם במים, שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר כִּי-מִי נָחָה זֵאת לִי... והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת הוא מביא. אי נמי, הוא אינו מביא, אבל הן באין ונופלין בתוכו, וכן הוא אומר וּמַצְרַיִם נָסִים לְקַרְאָתוֹ. והיינו דא"ר אלעזר, מאי דכתיב כִּי בְּדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם? בקדירה שבישלו (לשון ויזד יעקב נזיד) בה נתבשלו. מאי משמע דהאי זדו לישנא דקדירה הוא? דכתיב וַיִּזַּד יַעֲקֹב נְזִיד.

א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה (דנתחכמה לו) בלעם, ואיוב, ויתרו, בלעם שיעין נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שכרח זכו מבני בניו שישבו

דבריו של הקב"ה כדכתיב לעולם ה' דברך נצב, ויקרא למצבת על שמו, גרם לאותה רעה שתקרא על שמו ויקרא לה יד אבשלום כך היא נקראת). כיוצא בדבר אתה אומר וַיִּשְׁלַחֵהוּ מֵעַמְּךָ חֶבְלֹן (ביוסף משתעי קרא כששלחו יעקב אצל אחיו, והוא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים) א"ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון (אברהם) דכתיב יָדַע תְּדַע כִּי-נָגַד יְהוָה זְרַעֲךָ.

כִּי אָמַר אֵינְלִי בֶן וְלֹא הוּוּ לִיה בְּנִי, והכתיב וַיִּנְוְלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלוֹשָׁה בָנִים וּבַת אַחַת? אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי שְׁלֹא הִיה לֹו בֶן הַגּוֹן לְמַלְכוּת. רַב חֲסֵדָא אָמַר (מתו נחיוו 7...)

גמירי כל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן ליורשו, ואיהו קלייה לדיואב, דכתיב וַיֹּאמֶר אֶל-עַבְדָּיו רְאוּ חִלְקַת יוֹאָב אֶל-גִּדִּי וְלֹו-שָׁם שְׁעָרִים לָכוּ וְהַצִּיתוּהָ בָּאֵשׁ וַיִּצְתּוּ עַבְדֵי אַבְשָׁלוֹם אֶת-חִלְקָהּ בָּאֵשׁ.

זכן לענין הטובה... מרים... מי דמי, התם (מרים המתינה רק) חדא שעתיא, הכא (המתינו לה כל יסאל) שבעה יומי? אמר אביי, אימא ולענין הטובה אינו כן (דיותר ממה שהוא מודד מודדים לו). א"ל רבא הא זכן לענין הטובה קתני? אלא אמר רבא, הכי קתני זכן לענין הטובה דבאותה מדה (דוגמא מעין אותו ענין, ומיהו יותר ממה שעשה משתלם דמדה טובה מרובה בתשלומין ממדת פורענות) ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות וּפְתִיחוּ הַתּוֹפִי, וא"ת הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה דכתיב איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה גבי מדת פורענות, וגבי מדה טובה כתיב ורדפו מכם חמשה מאה וי"ל דעדיין גבי מדת פורענות מיירי רדיפה ולא הריגה, אבל הכא דכתיב ורדפו מכם חמשה, סיפא דקרא ונפלו אויביכם לפניכם לחרב.

וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחֹק א"ר יצחק פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר 'ותתצב' דכתיב וַיָּבֵא ה' וַיִּתְצַב, 'אחותו' דכתיב אָמַר לְחַכְמָה אַחֲתִי אַתְּ (שהיא אצל הקב"ה ומפיו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה) 'מרחוק'

יא. - יא:

וַיִּבְנוּ עָרֵי מְסֻכָּנוֹת לְפָרְעָה, רב ושמואל, חד
אמר שמסכנות את בעליהן **וחד** אמר
 שממסכנות [מדלדלות (את המלכים), כדכתיב
 וינצלו את מצרים, ובשביל עבודה זו (שזיעזו
 זישראל) אירע להן (שזעזור זה נעשו המלכים עניים,
 פעם ישראל נטלו לזכוף את ממונם). ולהאי לישנא
 לא גרסינן דאמר מר כל העוסק בבנין
 מתמסכן ומאן דגרים לה מתרגמינן להך דרב
 ושמואל נמי אכל בניינים של כל אדם
 מסכנות פעמים שנופל מהבנין ומת
 ממסכנות שמביא את האדם לידי עניות
 דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן) את
 בעליהן (שעל ידי אותן הערים ואותה עבודה
 נסתכנו מצרים ליטבע בים) דאמר מר כל
 העוסק בבנין מתמסכן.

אֶת־פְּתָחַם וְאֶת־רַעְמָסֶס רב ושמואל, חד **אמר**
 פיתום שמה, ולמה נקרא שמה רעמסס,
 שראשון ראשון מתרוסס (כשהיו בונין קצת
 היה מתרוסס ונופל וחוזרין ובונין והוא נופל)
 וחד אמר רעמסס שמה, ולמה נקרא שמה
 פיתום, שראשון ראשון פי תהום בולעו
 (נבלע בארץ).

וְכֹאשֶׁר יֵעָנּוּ אֹתוֹ בֵּן יִרְבֵּה וְבֵן יִפְרֹץ כֵּן רבו
 וכן פרצו מיבעי ליה? אמר ר"ל, רוח הקדש
 מבשרתן (לישראל ואומר למצרים אין מועיל
 לכם...) בֵּן יִרְבֵּה וְבֵן יִפְרֹץ.

וַיִּקְצְנוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַלְמַד, שהיו דומין
 בעיניהם כקוצים (כאילו עיניהם וגופן מלאים
 קוצים בראותם את ישראל פרים ורבים).

וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרְךְ [דף יא
ע"ב] בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך
 (משכום בדברים ובשכר עד שהרגילום
 לעבודה) רבי שמואל בר נחמני אמר
 בפריכה (בשברון גוף ומתנים וחזקה).

וַיִּמְרְדוּ אֶת־חַיִּיתָם בַּעֲבֹרָה קִשָּׁה בְּחֹמֶר
 וּבְלַבָּנִים... אמר רבא בתחילה בחומר
 ובלבנים, ולכסוף ובכל עבודה בשדה.

בלשכת הגזית, שנאמר וּמִשְׁפָּחוֹת סִפְרִים
 יִשְׂבִּי יַעֲבֹץ [תלמידי יעבץ אדם גדול בתורה
 היה כדכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם
 ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי
 בתלמידים...] ויבא אלהים את אשר שאל
 (תמורה טז.) [תְּרַעְתִּים (מפרש בספרי ששמעו
 תרועה בהר סיני ל"א תרעתיים על שם שהיו
 יושבים בשערי ירושלים) שְׁמַעְתִּים (ששמעו
 מצות אביהם דבבני יונדב בן רכב משתעי
 קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש
 ואזיל המה הקנים) שוֹכְתִים (על שם שהיו
 יושבים בסוכות כדכתיב ונשב באהלים וקרי
 להו משפחת סופרים דהיינו סנהדרין וכן
 תרעתיים זקני שער) הֵמָּה הַקִּינִים הַבְּאִים
 מִחַמַּת אָבִי בֵּית־רַקֵּב, וכתוב וּבְנֵי קִינֵי חֲתָן
 מִשָּׁה...

וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ ועלינו מיבעי ליה
 (יגרשנו מן הארץ מאי ועלה הלואי שיצאו
 שונאיהם מארצם הואיל ויראים מפניהם?)
 א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו
 (ואינו מעוניין להוליא צפה קללה מפיו על עצמו) ותולה
 קללתו בחבירו.

וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שְׁרֵי מְסִים, עליהם מיבעי ליה?
 תנא דבי ראב"ש מלמד, שהביאו מלבן (כמין
 דפום שבו עושין הלבנים שממלאין אותו טיט
 ומחליקין אותו והיא הלבנה) ותלו לו לפרעה
 (דעליה קאי קרא ומיניה סליק ויאמר אל
 עמו... הבה נתחכמה לו... וישמו עליו שרי
 מסים) בצוארו, וכל אחד ואחד מישראל
 שאמר להם איסטנים אני (מפונק ואינו יכול
 לעשות מלאכה) אמרו לו כלום איסטנים
 אתה יותר מפרעה, שרי מסים (דבר שמשים
 רידוי של שומה שמרגילין ומשימין לעבודה
 אותו מלבן שתלו לו היה לישראל רידוי של
 השמה) דבר שמשים (לבנים).

לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, ענותם מיבעי ליה?
 למען ענותו לפרעה, בסבלותם דישראל
 (בשביל סבלותם דישראל שיטו שכם לסבול).

יא:

והורשין על גבן, שנאמר על-גבי חרשיו חרשים... לאחר שהולכין היו מבצבצין ויוצאין כעשב השדה, שנאמר רבקה בצמח השדה (גדילים מן הארץ כצמח השדה) נתתיך וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהן, שנאמר נתרבי נתגדלי נתבאי (לבית אביך) בערי עדיים, אל תקרי בעדי עדים אלא בעדרי עדרים, וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו (שראו שכינתו כבר) תחלה, שנאמר זה אלי (שראיתי כבר) ואנוהו.

ויאמר מלך מצרים למילדת העברית... רב ושמואל, חד אמר אשה ובתה, וחד אמר כלה וחמותה. מ"ד אשה ובתה, יוכבד ומרים. ומ"ד כלה וחמותה, יוכבד ואלישבע (בת עמינדב אשתו של אהרן). תניא כמ"ד אשה ובתה, דתניא שפרה זו יוכבד, ולמה נקרא שמה שפרה, שמשפרת את הולד (כמו שעושיין לתינוקות ליישב את איבריהם ולתקנן שניתקין מצער הלידה) ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה. פועה זו מרים, ולמה נקרא שמה פועה, שהיתה פועה (פירש רש"י לולד, משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתינוקות בדברים ערכים לשעשעו. אמנם התוס' בשם ר"י פירשו לוחשת לחישה ויוצא הולד כמו שעושים אלו עכשיו באזני האשה) ד"א פועה (צועקת כמו כיולדה אפעה) שהיתה פועה ברוח"ק, ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל.

ויאמר בגלדכן את העבריות... מאי אבנים? א"ר חנן סימן גדול (פרעס) מסר להן (שלא תמלנו האם ותחביאנו ותאמר נפל היה, זה לכם הסימן של לידה ואז תמלוהו ותהרגוהו) ד"א להכי קרי ליה למשבר של אשה אבנים) אמר להן בשעה שכורעת לילד, יריכותיה מצטננות כאבנים. ואית דאמר כדכתיב וארד בית היוצר והנה הנא עשה מלאכה על-האבנים (ואשה נמי ליוצר דמיא) מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן (עץ עב שעליו יושב ומגלגל הבצים לעשותן בדפוס הכלי לפי

את כל-עבדתם אשר-עבדו בהם בפרך אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים (וזה היא קשה שלא היו רגילים בכך). ולמ"ד נמי התם בפה רך (בפרך קמא בפה רך) הכא (בפרך בתרא....) ודאי כפריכה (דהכתיב וימררו).

דרש רב עזרא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, בשעה שהולכות לשאוב מים, הקב"ה מזמן להם דגים קמנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופתות (כשמושיבין הסיר על גבי כירה קרי לה שפיתה) שתי קדירות אחת של חמין (לרחוץ רגלי בעליהן בשדה) ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונזקקות להן בין שפתים (בין מצרי השדות מקומות צנועין מצר גבול השדה גבוה מכאן וחבירו מכאן וחרין באמצע) שנאמר אם-תשכבון בין שפתים.... בשכר תשכבון בן שפתים זכו ישראל לביזת מצרים, שנאמר כנפני יונה (ישראל שנאמר יונתי תמתי) נחפה בכסף ואברותיה בירקק חרוץ, וכיון שמתעברות באות לבתיהם וכיון שמגיע זמן מולדיהן, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתיך (לצאת ממעי אמך)... והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר (מנקה) ומשפיר אותן (כמו שעושיין לתינוקות ליישב את איבריהם ולתקנן שניתקין מצער הלידה) כחיה זו שמשפרת את הולד, שנאמר ומולדותיך ביום הולדת אתך לא-כבת שרך (לא היה לך מיילדת לחתוך טיבור הולד) ובמים לא-רחצת למשעי (להחליק בשר כמו חלקת צואריו שעיעות) ומלקט להן שני עגולין (כעין כבר עגול) אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר וינגקו דבש מפלע... וכיון שמכירין בהן מצרים באין להורגן, ונעשה להם גם ונבלעין בקרקע, ומביאין שוורים

יא: - יב.

עֲזוּבָה (אשת כלב) וַיִּקַּח לָּוּ כָּלֵב אֶת־אֶפְרַת (לאחר שנתרפאת חזר ולקחה לו, אלמא אפרת קרי מרים) וַתֵּלֶד לָּו אֶת־חֹנִי, וכתוב וְדוֹד בֶּן־אִישׁ אֶפְרַתִּי..

וְכָלֵב בֶּן־חֲצֹרֹן הוֹלִיד אֶת־עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת־יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶ יִשָּׂר וְשׁוּבָב וְאַרְדּוֹן 'בן חצרון' בן יפנה הוא, בן שפנה מעצת מרגלים (תירוצא הוא דקא מתרין לעולם בן חצרון הוא ולמה נקרא בן יפנה על שם מעשיו). ואכתי בן קנז הוא, דכתיב וַיִּלְכְּדָה עֲתַנְיָאֵל בֶּן־קִנְזִי אֶת־יְכָלֵב? אמר רבא חורגו דקנז הוה (בן אשתו של קנז היה כלב, ונמצא עתניאל אחיו מאמו). [דף יב ע"א] דיקא נמי, דכתיב (קרא אחרינא כי משתעי בכלב לא קריה בן קנז כדכתיב בעתניאל אלא...) הקניזי (מאנשי ביתו ומגידוליו של קנז), ש"מ.

'עזובה' זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה, שהכל עזובה מתחילתה (שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה נמי חלאה, ועזובה שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה). 'הוליד' והלא מינסב הוה נסיב לה (כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו... אלמא איתתיה הואי)? א"ר יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים [כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם בב"ב (ק"י)] מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. 'יריעות' שהיו פניה דומין ליריעות (בלי תואר אדמומית, דמחמת חוליה היתה ירקרקת).

וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶ אֵל תַּקְרִי בְּנִיה אֵלָּא בּוֹנִיה (אלו שמות בעלה שבנאה ועשאה מכונה כשאר נשים בנישואין ובנים, ישר ושובב וארדון). 'ישר' שישר את עצמו (מלטעות את טעות המרגלים) 'שובב' ששיבב את יצרו (מעצתן לשון הבת השובבה יוצאנית ומורדת, והכי נמי קרי ליה מרד בקרא אחרינא, על שם שמרד בעצת מרגלים) 'וארדון' שרדה את

גדלו וקטנו) באמצע, אף אשה ירך מכאן וירך מכאן והולד באמצע.

אִם־בֶּן הוּא וְהִמְתֵּן אֹתוֹ א"ר חנינא, סימן גדול מסר להן (וראיתן על האבנים אם בן הוא שם אתן יכולות לראות מיד אם בן הוא בלא שום הגבהה) בן פניו למטה (כדרך תשמישו) בת פניה למעלה [כדרך תשמישתה, והכי מפרש במסכת נדה (לא)]. בשו"ת טוב טעם ודעת סימן רפד, וכן בשו"ת תורה לשמה סימן תפ"א כתבו בזה, דכיום נשתנו הטבעים]

וַתִּירָאן הַמְּיֻלְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבְרַר אֱלֹהֵיהֶן מִלֵּד מִצְרַיִם להן מיבעי ליה (אליהן משמע על עיסקי ביאה לשון ויבא אליה)? א"ר יוסי בר' חנינא מלמד, שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו.

וַתִּחְיֶינן (הוה ליה למיכתב ולא המיתו הילדים וזתחיין משמע שהיו מסייעין להחיותן) אֶת־הַיְלָדִים תנא לא דיין שלא המיתו אותן, אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון (טומנות אותן בבתיהן ומגדלות אותם).

וַתֵּאמְרַן הַמְּיֻלְדֹת אֶל־פְּרָעָה כִּי לֹא כְנָשִׁים... מאי חיות, אילימא חיות ממש (מילדות), אטו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולודה? אלא אמרו לו, אומה זו כחיה נמשלה (וחיה השדה אינה צריכה למילדת) יהודה גור ארניה יהודה, הן יהי'דן נחש, נפתלי אגלה שקלחה, יששכר חמר גרם, יוסף בכור שורו, בנימין זאב יטרף, דכתיב ביה כתיב ביה (מי שכתוב בו שנקרא בשם בהמה וחיה הרי כתיב בו) ודלא כתיב ביה (הרי...) כתיב (בכל כנסייתן יחד) מַה אִמְרָה לְבִיָּא בֵּין אַרְיֹת רַבְּצָה (אמך כנסת ישראל כולה נקראת לביאה)...

וַיְהִי כִּי־יִרְאוּ הַמְּיֻלְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים רַב וּשְׂמוּאֵל, חד אמר בתי כהונה ולויה, וחד אמר בתי מלכות. מ"ד בתי כהונה ולויה, אהרן ומשה (שיצאו מיוכבד) ומ"ד בתי מלכות, דוד נמי ממרים קאתי, דכתיב וַתִּמָּת

יב.

הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו, אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות (שלא יולידו לא זכר ולא נקיבה) פרעה לא גזר אלא בעוה"ז (שנולדים ומתים וחוזרים וחיים הן לעוה"ב) ואתה בעוה"ז ולעוה"ב (שכיון שאינם נולדים אינן באין לעוה"ב) פרעה הרשע, ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר וְתִזְנֶרְ-אֶמְרָ וַיִּקָּם לָךְ, עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

'זיקח' ויחזור מיבעי ליה? א"ר יהודה בר זבינא שעשה לו מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו אִם-הַבָּנִים שְׂמֹחִה.

'את בת לוי' אפשר, בת מאה ושלושים שנה הוא (כדמפרש ואזיל שנולדה בירידתן למצרים וישראל עמדו שם ר"י שנה ומשנולד משה לא נתעכבו אלא פ' שנים כדכתיב ומשה בן שמונים שנה... בדברם אל פרעה, ואותה שנה יצאו נמצא שעברו מירידתם עד שנולד משה ק"ל שנה, וכשהחזיר עמרם את יוכבד היתה מעוברת ממשה כדאמרינן לקמן בשמעתין) וקרי לה בת, דא"ר חמא בר' חנינא זו יוכבד (בפרטן של יורדי מצרים אתה מוצא שבעים חסר אחת ובכללן אתה אומר הבאה מצרימה שבעים זו יוכבד שהשלימה מנינן בכניסתן לעיר) שהורתה בדרך ולידתה בין החומות, שנאמר אֲשֶׁר יִלְדָה אֶתְּךָ לְלֵוִי בְּמִצְרַיִם, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים, א"ר יהודה שנולדו בה סימני נערות (חזרה לימי עלומיה באורה כנשים, ובתואר פנים, ופשטו הקמטים).

וַתִּהְיֶה הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן, והא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא (מקמי דאהדרה כדלקמן)? א"ר יהודה בר זבינא מקיש לידתה

יצרו (שהיה מסיתו לטעות עמהן) ואיכא דאמרי על שהיו פניה דומין לורד.

וּלְאִשְׁחֹר' אָבִי תִקְוֶה הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֲלָאָה וְנַעֲרָה, אשחור זה כלב, ולמה נקרא שמו אשחור, שהושחרו פניו בתעניות (שקבל עליו תעניות הרבה שינצל מעצת מרגלים) 'אבי' שנעשה לה כאב (להתעסק בה ברפואות ומזונות הצריכין לחולה) 'תקוע' שתקע את לבו לאביו שבשמים (שלא להיות בעצת מרגלים). הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים נַעֲשָׂה מֵרִים כַּשְּׁתֵּי נָשִׁים, חֲלָאָה וְנַעֲרָה לא חלאה ונערה הואי, אלא בתחילה חלאה ולבסוף נערה (שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פנים כנערה).

וּבְנֵי חֲלָאָה צָרַת וְצָחַר וְאַתְנָן, צרת שנעשית צרה לחברותיה (מתקנאות ביופיה) צחר שהיו פניה דומין כצהרים, אתנן שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו (שהיה מתאוה למשכב נשים).

וַיִּזְנוּ פְרָעָה לְכָל-עַמּוֹ א"ר יוסי בר' חנינא אף על עמו גזר (דרש רבי תנחומא יום שנולד משה אמרו איצטגנינו היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם מצרי הוא או יהודי ועמד וקיבץ כל עמו ובקש מהן ליתן לו הנולדים בו ביום וגזר אף על עמו).

וְאָמַר ר"י בְר' חֲנִינָא שלש גזירות גזר בתחילה אִם-בֵּן הוּא וְהַמִּתֵּן אֹתוֹ (לא הושיב שומרים אלא סמך על המילדות) ולבסוף כָּל-הַבֵּן הַיֵּלֹד הַיֵּאָרֵה תִשְׁלִיכֶהוּ (שהושיב שומרין וקסדורין לדבר) ולבסוף אף על עמו גזר (כדפרישית וכיון שעבר היום ועדיין רואין איצטגנינו שלא לקה העמיד הגזירה עד יום שהושלך ליאור).

וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי לְהִיכֵן הַלֵּךְ, אמר רב יהודה בר זבינא שהלך בעצת בתו. תנא עמרם גדול הדור היה (והיו הכל נשמעין לדבריו) כיון שגזר פרעה הרשע כל הבן

משתמר גופו יותר בשל עצים שקשים וחזקים) וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

רבי שמואל בר נחמני אמר דבר רך, שיכול לעמוד בפני דבר רך ובפני דבר קשה (בזה הוא משתמר יפה מן הכל לפי שהדבר הקשה כשהמים מוליכין אותו בחזקה הוא נתקל והוא נישוף ונשבר, אבל דבר קל נתקל ונודקר באבן לאחוריו).

נתחמקה בחמור ובזפת תנא חמר מבפנים וזפת מבחוץ, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע (של זפת כתבו התוס' פירש רבי בשם ר"ש בר קלונימוס זה וזה בתוך התיבה, והחמר היה מכסה את הזפת, אבל מבחוץ לא זיפפה שלא ירגישו כי הגומא דומה לקנה היאור ולא יבחינו התיבה בתוך קנה היאור).

נתשם בה' את הילד ונתשם בסוף רבי אלעזר **אומר** ים סוף **רבי שמואל בר נחמני אמר** [דף יב ע"ב] אגם (של עצי ערבה וקנים דקין והוא קנה וסוף דקרא קנה קנים סוף ערבה דקה) כדכתיב קנה וסוף קנה קנה קנה.

נתרד בתפרעה לרחץ על הַיָּאָר א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד, שירדה לרחוץ מגלולי אביה (לטבול שם לשם גירות), וכן הוא אומר (שהשב ומתנקה מעונו קרוי רחויץ) אִם רָחַץ אֶדְנִי אֵת צִאֲת בְּנוֹת צִיּוֹן...

ונערתייה הלכת על גיד היאר א"ר יוחנן אין הליכה זו אלא לשון מיתה (כדמפרש ואזיל שהיו ממחות בידה הצלתו של צדיק) וכן הוא אומר הִנֵּה אֲנִי הוֹלֵךְ לְמוֹת.

נתרא את התבה בתוך הסוף כיון דחוו דקא בעו לאצולי למשה, אמרו לה גבירתנו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם גוזר גזירה, אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה בניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת על גזירת אביך, בא גבריאל וחבטן בקרקע.

ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר ידה, וחד אמר שפחתה.

להורתה (לא נכתב הריון זה אלא לדרוש כך) מה הורתה שלא בצער, אף לידתה שלא בצער, מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקה של חוה (בגזר דין שלה ושטר גזירות קללתה דעצבון והריון).

נתרא אתו כִּי־טוֹב הוּא, תניא, ר"מ אומר טוב שמו, ר' יהודה אומר טוביה שמו, רבי נחמיה אומר הגון לנביאות (ראתה ברוח"ק שעתיד להיות הגון לנבואה) אחרים אומרים נולד כשהוא מהול וכתבו התוס' ומקשים מדקאמר ר"מ טוב שמו מכלל דאחרים לאו היינו ר"מ, ובהוריות (יג:) אמר דאסקוה לר"מ אחרים, ובברכות (ט:) בגמ' מאימתי קורין שמע בשחרית אפליגו ר"מ ואחרים וא"ר שראה בקונטרס, צרפת שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה קבעום בשם אחרים מפני שהיה שמו אחר, אבל שאר שמועות קבעום בשמו. **ולא מסתברא** דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים, ואית לך שכל שמועותיו קבעו כך, ולר"מ נמי עשו כיוצא בו. **אלא נראה** דלאחר דאסקוהו אחרים חזר בו ואמר נולד כשהוא מהול וכן בגמ' בברכות] וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא **נתרא אתו כִּי־טוֹב הוּא, וכתיב התם וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר כִּי־טוֹב.**

נתצפנהו שלשה ירחים דלא מנו מצרים אלא משעה דאהדרה, והיא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא (שלשה חדשים יכלה להצפינו שלא הלכו המצרים לבדוק אחריה אלא לסוף תשעה חדשים משהחזירה, והיא הוה מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא ומחבא נפק"ל). **ולא יכלה עוד הצפינו** אמאי, תצפניה ותיזיל (מאחר שצפון במסתרים היה כדכתיב ותצפנהו, מה יש לה לדאג?) אלא כל היכא דהוו שמעי מצראי דמתיליד ינוקא, ממטו ינוקא התם כי היכי דלישמעינהו ומעוי (וצועק שם, ודרך תינוק לצעוק כששומע קול תינוק חבירו) דכתיב אֶחָזוּ־לָנוּ שׁוֹעֲלִים שׁוֹעֲלִים קִטְנִים מְחַבְּלִים...

נתקחלו תבת גמא מאי שנא גומא? א"ר אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן (שדמיו מועטין ואע"פ שהיה

יב:

מילתא לאו ר"א קאמר לה, דקרא לאו
 אמצרים קאי אלא גמ' קאמר לה, וקאי אהא
 דאמרינן לעיל ואין אחר נופל, וכדרכי אלעזר
 דאמר שאין יודעים מה הוגין, הילכך ראו
 המצרים ולא ידעו מה ראו) עמדו וגזרו כל
 הבן הילוד היאורה תשליכוהו, כיון דשדיוה
 למשה (במים, כל זמן שהיה ביאור אין לקות
 גדולה מזו ובטלה סימן של לקייה) אמרו תו
 לא חזינן כי ההוא סימנא, בטלו לגזירתיהו,
 והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה.
 והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי
 דכתיב הַמָּה מִי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ הַמָּה שְׂרָאוּ
 איצטגניני פרעה וטעו. והיינו דקאמר משה
 שֶׁשֶׁמְּאֹת אֶלְךָ רָגְלִי... אמר להן משה
 לישראל בשבילי נצלתם (שביטלו מצרים את
 גזירתם) כולכם (חקשו התוס', תימה אדרבה
 בשבילו נגזרו הגזירות שראו איצטגניני פרעה יש לומר
 הוא היה הראשון המושלך ליאור, וגזירה ראשונה אם
 בן הוא והמתן אותו לא בשבילו היתה אלא משום
 ונלחם בנו, ודרך אנשים להלחם). ר' חנינא בר
 פפא אמר אותו היום עשרים ואחד בניסן
 היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה
 רבש"ע, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום
 זה (בכ"א בניסן נאמרה כדתניא בסדר עולם
 מרעמסם לסוכות ומסוכות לאיתם ומאיתם
 לפני פי החירות הרי ג', ברביעי ויוגד למלך
 מצרים כי ברח העם, חמישי וששי רדפו
 מצרים, אור שביעי ירדו לים שנאמר ויאר
 את הלילה, לשחרית אמרו שירה ויום שביעי
 היה ויו"ט אחרון של פסח היה) ילקה ביום
 זה, רבי אחא בר חנינא אמר אותו היום
 ששה בסיון היה, אמרו מלאכי השרת לפני
 הקב"ה רבש"ע, מי שעתיד לקבל תורה מהר
 סיני ביום זה, ילקה ביום זה.

בשלמא למ"ד (שמשה היה ציאו) בששה בסיון,
 משכחת לה ג' ירחי, דאמר מר בשבעה
 באדר מת [בקיבושין (לה)]. ילפינן לה מקראי
 דכתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות
 מואב שלשים יום, וכתיב משה עבדי מת,
 ועתה קום עבור, וכתיב כי בעוד שלשת ימים

מ"ד ידה, דכתיב אמתה. ומ"ד שפחתה,
 מדלא כתיב ידה. ולמ"ד שפחתה, הא אמרת
 בא גבריא אל וחבטן בקרקע? דשייר לה חדא,
 דלאו אורחא דבת מלכא למוקם לחודה.
 ולמאן דאמר ידה, ליכתוב ידה? הא קמ"ל,
 דאישתרבב אישתרבובי, דאמר מר (גבי
 שרביט הזהב דאחשורוש במסכת מגילה) וכן
 אתה מוצא באמתה של בת פרעה, וכן אתה
 מוצא בשיני רשעים (דעוג מלך הבשן
 במסכת ברכות) דכתיב שְׁנֵי רֶשָׁעִים שֶׁבְרָתָהּ,
 ואמר ריש לקיש אל תיקרי שברת אלא
 שריבבתה (לשון דאישתרבובי).

נתפתח ונתראהו את-הילד ותרא מיבעי ליה?
 א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה שכינה עמו
 (והאי את לשון עם, כמו לא שלח יעקב את
 אחיו הסכינה נמזת בלוחות 'ס' ו' י').

והנה-נער פכה קרי ליה ילד וקרי ליה נער
 (גדול משמע) תנא הוא ילד וקולו כנער, דברי
 רבי יהודה, אמר לו רבי נחמיה א"כ, עשיתו
 למשה רבינו בעל מום (והוא לוי ונפסל בקול
 לעבודת השיר) אלא, מלמד שעשתה לו אמו
 חופת נעורים בתיבה, אמרה שמא לא אזכה
 לחופתו.

נתחמל עליו ונתאמר מילדי העבדים זה מנא
 ידעה? א"ר יוסי ברבי חנינא שראתה אותו
 מהול. 'זה' א"ר יוחנן מלמד, שנתנבאה שלא
 מדעתה, זה נופל ואין אחר נופל (ליאור
 שאותו היום בטלו גזירתם) והיינו דאמר רבי
 אלעזר, מאי דכתיב וְכִי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם
 (העובדי כוכבים) דְרִשְׁוּ (כמותינו) אֶל־הָאֲבוֹת
 וְאֶל־הַיְדֵעָנִים הַמְצַפְּצִים וְהַמְהַלְלִים (נביא
 קרי לשון גנאי שהם מצפצפין כעגורים
 ומהגים כיונים מוציאין קול בגרונם ואין
 יודעין מה אומרים, כך דרך איצטגנינין אינן
 רואין אלא סימן אבל לא פירושו של כל דבר)
 צופין ואינם יודעין מה צופין, מהגים ואינן
 יודעים מה מהגים, ראו (איצטגניני פרעה)
 שמושיען של ישראל במים הוא לוקה (והך

יב: - יג.

וּתְקַח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אָחוֹת אֶהֱרֹן... אחות אהרן ולא אחות משה, אמר רב עמרם אמר רב, ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב, מלמד, שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן (עד שלא נולד משה והיינו הנביאה אחות אהרן) [דף יג ע"א] ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל, וכיון שנולד משה, נתמלא כל הבית כולה אור, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה בתי, נתקיימה נבואתיך, וכיון שהמילוחו ליאור, עמד אביה וטפחה על ראשה, אמר לה בתי, היכן נבואתיך, והיינו דכתיב וַתִּתְצַב אַחֲתָיו מִרְחֹק לְדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה לָּו, לידע מה יהא בסוף נבואתה.

'יוסף זכה...' מאי שנא מעיקרא דכתיב וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו וַיַּעַלֵּי אִתּוֹ כָּל־עַבְדָּיו פְּרֹעֹה... והדר וְכָל־בֵּית יוֹסֵף וְאָחָיו וּבֵית אָבִיו (דאקדמינהו למצרים מקמי אחי יוסף) ומאי שנא לבסוף דכתיב וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרָיִם הוּא וְאָחָיו וְהָדָר וְכָל־הָעָלְיִם אִתּוֹ לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו? א"ר יוחנן בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל (אך יושבי כנען וסכאל כינלו את אחי יוסף) לא נהגו בהן כבוד, ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד, דכתיב וַיָּבֹאוּ עַד־גִּבְרֵן הָאֶמְטָה, וכי גורן יש לו לאטד (דרך לאסוף אמדין ולעשות מהן גורן)? א"ר אבהו מלמד, שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד (גדר של קוצים) שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה.

תנא כולם למלחמה באו, כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב, נטלו כולן כתריהן ותלאום בארונו של יעקב. תנא שלשים ושישה כתרים נתלו בארונו של יעקב (י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים נמנו בעשו. וא"ת כ"ה הן, תימן וקנז נמנו ב' פעמים. וא"ת קרח נמנה ב' פעמים, שני קרח הן אחד מבני אליפז ואחד מבני אהליבמה, ומ"מ ל"ה הן וכתרו של יוסף הרי ל"ו).

אתם עוברים את הירדן... וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון צא מהן ל"ג למפרע, תמצא שבשבעה באדר מת משה ומנין שבשבעה באדר נולד שנאמר ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום... מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי] ובשבעה באדר נולד משה, ומשבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי (היו והן ג' חדשים שהצפינתו) אלא למ"ד בעשרים ואחד בניסן, היכי משכחת לה? אותה שנה מעוברת היתה, רובו של ראשון (לא חסר אלא ז' ימים) ורובו של אחרון (דהיינו ניסן) ואמצעי (אדר השני) שלם.

וּתְאָמַר אַחֲתָו אֶל־בַּת־פְּרֹעֹה הַאֵלֶּךְ וְקַרְאֲתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעֵבְרִית וּמֵאֵי שְׁנֵי מַעֲבְרִיּוֹת (דקאמרה לה מכלל דמצריות לא ניהא לה) מלמד, שהחזירוהו למשה על כל המצריות כולן ולא ינק, אמר פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא וזו שאכילתה דברים טמאים והתינוק טועם בחלבה כל מה שתאכל כדאמרין ביומא (עה). גבי לשד השמן? והיינו דכתיב אֶת־מִי יוֹרְהָ דַעַת... למי יורה דעה ולמי יבין שמועה, לגמולי מחלב ולעתיקי משדים (למי לימד הקב"ה תורה למי שגמל והפריש עצמו מחלב טמא ונעתק מן השדים הטמאים כמו ויעתק משם).

וּתְאָמַר לָהּ בַת־פְּרֹעֹה לְכִי... א"ר אלעזר מלמד, שהלכה בזריזות כעלמה (שכל כחה עליה כמו חזק ואמץ תקיף ועלם). ר' שמואל בר נחמני אמר העלמה שהעלימה את דבריה (שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו).

וּתְאָמַר לָהּ בַת־פְּרֹעֹה הִילִיכִי אֶת־הַיֵּלֶד הַזֶּה אמר רבי חמא בר' חנינא מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה, היליכי הא שליכי.

וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שִׁכְרֵךְ א"ר חמא בר' חנינא לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן, אלא שנותנין להן שכרן.

אֲשֶׁל נִסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד תֵּנָא אִפִּי
 סוּסִים וְאִפִּילוּ חֲמוּרִים. כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לַמְעֵרָת
 הַמְכַפְלָה, אֵתָא עֲשׂו קָא מַעֲכָב (שֶׁלֹּא יִקְבְּרוּהוּ
 שָׁם) אִמְר לֵהֵן מִמְרָא קִרִית הָאֲרַבְעָ (קִרִית
 אַרְבַּע שְׁמָה שְׁאִינָה מַחֲזֶקֶת אֵלֶּא ד' זִוְגוֹת הָא
 דֵּא"ר יִצְחָק לֹאז מִלְתָּא דְעֲשׂו הִיא אֵלֶּא גִמְרָא
 קֵאמֵר לִיה לְמִימֵר טַעֲמָא דְעִיכּוּבָא דּוּדָאִי בֵּן
 הוּוּ כְּדַבְרֵי עֲשׂו שְׁאִינָה מַחֲזֶקֶת אֵלֶּא ה' (קִבְרִים)
 הִיא חֲבֵרוֹן, וְאִמְר רַבִּי יִצְחָק קִרִית
 אַרְבַּע אַרְבַּע זִוְגוֹת הִיוּ, אָדָם וְחוּה, אַבְרָהָם
 וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרַבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה, אִיהוּ (יַעֲקֹב)
 קִבְרָה לְלֵאָה בְּדִידִיה (בְּחֶלֶק הַמְּגִיעוּ כְּדַכְתִּיב
 וְשָׁמָה קִבְרֵתִי אֵת לֵאָה) וְהָאִי דְפִישׁ דִּידִי
 הוּא. אִמְרו לִיה זְבִינְתָּה (כְּשִׁמְכַרְתָּ הַבְּכוֹרָה)
 אִמְר לֵהוּ נְהִי דְזְבִינִי בְּכִירוֹתָא (וְלֹא אֲטוּל פִּי
 שְׁנִים אֵלֶּא כְּמוֹהוּ) פְּשִׁיטוֹתָא מִי זְבִינִי (חֶלְקִי
 בְּחֶלֶק פְּשׁוּטָא לֹא מְכַרְתִּי) אִמְרו לִיה אִין
 (פְּשִׁיטוֹתִיךְ נְמִי זְבַנְתָּ חֶלְקֶךָ בְּמַעֲרָה זֹו לְגַמְרֵי
 שְׁכַךְ אִמְר אֲבִינוּ בְּשַׁעַת מִיתָתָא...) דְּכַתִּיב
 בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי וְא"ר יוֹחָנָן מִשׁוּם ר"ש
 בֵּן יְהוֹצֶדֶק אִין כִּירָה אֵלֶּא לְשׁוֹן מְכִירָה (כְּמוֹ
 וְאִכְרָה לִי בַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף) שְׁכַן בְּכַרְכִּי
 הִים קוֹרִין לְמְכִירָה כִּירָה. אִמְר לֵהוּ חֲבֹו לִי
 אִיגְרָתָא (הִרְאוּ שְׁטַר מְכִירָה) אִמְרו לִיה
 אִיגְרָתָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הִיא. וּמֵאֵן נִיזִיל,
 נִיזִיל נִפְתְּלִי, דְּקָלִיל כִּי אִיִּלְתָּא, דְּכַתִּיב נִפְתְּלִי
 אֵילָה שְׁלַחַה הַנְּתֵן אֲמֵרֵי־שֹׁפָר, א"ר אֲבָהוּ אֵל
 תְּקִרִי אִמְרֵי שֹׁפָר אֵלֶּא אִמְרֵי סֶפֶר.

וְאִי לֹא עֵסֶק בֵּיה יוֹסֵף, אֲחִיו לֹא הוּוּ מַעֲסִקִי
 בֵּיה (כְּלוּמַר הִיאךְ הִנִּיחוּהוּ אֲחִיו לְיוֹסֵף לְיִטּוּל
 לוֹ אֵת הַשֵּׁם לְבָדוּ שֶׁל קְבוּרַת אֲבִיהֶם, וְכִי
 פִּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶן הָעוֹל וְלֹא חֲשׂוּ לוֹ, וְאִם לֹא
 נִתְעַסֵּק בּוֹ הוּא, הֵם לֹא הִיוּ עֲסוּקִין בּוֹ)?
 וְהַכְּתִיב וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנֵי אֶרְצָה פְּנֵעַן (אֵלֶּמָּא
 אָף הֵם הִיוּ עֲסוּקִין בְּמִשְׁאוֹ וְקְבוּרָתוֹ, וּמִסְקָנָא
 כְּתִיב אַחֲרֵי קִבְרוּ אֵת אֲבִיו תִּלְהָה הַכְּתוּב בּוֹ
 שֶׁהוּא הִיָּה עֵיקַר הַדְּבָר)? אִמְרו (אֲחִיו בִּינִיהֶן)
 הִנִּיחוּ לוֹ (לְהַתְעַסֵּק בּוֹ כְּנֶגֶד כּוֹלְנוֹ) כְּבוּדוֹ (שֶׁל
 אֲבִינוֹ) בְּמַלְכִים יוֹתֵר מִבְּהַדְיוּטוֹת (שִׁיוֹסֵף מֶלֶךְ
 הוּא).

מִי לָנוּ גְדוֹל מִיוֹסֵף...? ת"ר בֵּא וְרֵאָה כְּמָה
 חֲבִיבוֹת מִצְוֹת עַל מֹשֶׁה רַבִּינוּ, שְׁכַל יִשְׂרָאֵל
 כּוֹלֵן נִתְעַסְקוּ בְּבִיזָה (שֶׁל מִצְרַיִם) וְהוּא
 נִתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת, שְׁנֵאֲמַר חֲכָם־לֵב יִקַּח
 מִצְוֹת... וּמִנֵּין הִיָּה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבִּינוּ הֵיכַן
 יוֹסֵף קִבּוּר, אִמְרו סֵרַח בַּת אֲשֶׁר נִשְׁתַּיִּירָה
 מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר [הַקְּשׂוֹ הַתּוֹסֵף, תִּימָה וְהֵלֵא מְכִיר וַיֵּאִיר
 בֵּן מִנְשָׁה נּוֹלְדוּ בִימֵי יַעֲקֹב וְהָיוּ מְבֹאֵי הָאָרֶץ לְמָה לֹא
 שְׁאַלֵם מֹשֶׁה וְהֵם הִיוּ מְבִנֵי בְּנֵי שֶׁל יוֹסֵף י"ל שְׁמוּד
 הַגְּאוּלָּה נִמְסַר לְסֵרַח כְּדֵאִיתָא בְּפִירְקֵי ר"א (פֶּרֶק מֹח)
 וְכִיּוֹן שְׁבֵא מֹשֶׁה הִלְכוּ זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל אֲצִלָּה לְפִי שְׁכַבֵּר
 נִכְשְׁלוּ עַל יְדֵי בְנֵי אֲפֵרַיִם שִׁיבְּאוּ שְׁלִישִׁים שְׁנָה לְפָנַי
 הִקִּץ וּנְמַלְכוּ עֵתָה בַּהּ וְאִמְרָה לְהֵם מַה לְשׁוֹן אִמְר לְכֵם
 הַמּוֹשִׁיעַ הַזֶּה אִמְרוּ לֵה פְּקוּד פְּקִדְתִּי, אִמְרָה לְהֵם א"כ
 הוּא הוּא, לְכַךְ הִלְךְ גַּם מֹשֶׁה אֲצִלָּה) הִלְךְ מֹשֶׁה
 אֲצִלָּה, אִמְר לֵה כְּלוּם אֵת יוֹדַעַת הֵיכַן יוֹסֵף
 קִבּוּר, אִמְרָה לוֹ אֲרוֹן שֶׁל מִתְכַּת עֲשׂו לוֹ
 מִצְרַיִם וְקִבְעוּהוּ בְּנִילוּם הַנְּהַר, כְּדִי שִׁיתְּבַרְכוּ
 מִימֵיו (תְּמִיד לְפִי שְׁאִין אֲרִץ מִצְרַיִם שׁוֹתָה
 מִמִּי גְּשָׁמִים אֵלֶּא שְׁכוּלָה עֲשׂוּיָה יְאוּרִים
 וְחֲרִיצִים מְנִילוּם עַד סוּף הַמְּדִינָה כְּמָה
 פֶּרְסָאוֹת וְנִילוּם עוֹלָה וּמִשְׁקָה וּמִתְבַּרְךְ,
 וּמִמְלָא אֹתָן יְאוּרִים וּמִשְׁקִין מֵהֵן הַשְּׁדוֹת
 וְהֵינֵנו דְּכַתִּיב וְהָיָה אִם לֹא יַעֲלֶה מְכַל
 מִשְׁפָּחוֹת... לֹא עֲלִיהֶם יִהְיֶה הַגֶּשֶׁם וְאִם

חֹוֹשִׁים בְּרִיָּה דְּדֵן תְּמֵן הוּוּ וַיִּקְרִין לִיה אוֹדְנִיָּה
 (כְּבָדוֹ אֲזַנְיוֹ מִשְׁמוּעַ) אִמְר לֵהוּ מֵאִי הָאִי
 (לְמָה אִינְכֶם קוֹבְרִין אוֹתוֹ) וְאִמְרו לִיה קָא
 מַעֲכָב הָאִי, עַד דָּאֲתִי נִפְתְּלִי מֵאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם, אִמְר לֵהוּ וְעַד דָּאֲתִי נִפְתְּלִי מֵאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם יִהְיֶה אֲבִי אֲבֵא מוּטַל בְּכִזְיוֹן, שְׁקַל
 קוּלְפָא (מִקַּל) מַחֲיִיָּה אֲרִישִׁיָּה, נִתְרַן עֵינִיָּה
 וְנִפְלוּ אֲכַרְעָא דִיעֲקָב, פִּתְחִינְהוּ יַעֲקֹב לְעֵינִיָּה
 וְאַחִיד, וְהֵינֵנו דְּכַתִּיב וַיִּשְׁמַח צְדִיק בְּיַתְּוֹתָהּ
 נְקָם פְּעַמָּיו וַיִּרְחֵץ בְּרַגְלָיו הַרְשָׁעָה. בְּאוֹתָהּ שַׁעָה
 נִתְקִימָה נְבוֹאָתָהּ שֶׁל רַבְקָה, דְּכַתִּיב לְמָה

'וטבוה טבה והכנ' זו השבת, וכן הוא אומר 'והכינו את אשר יביאו' וכן כל י' הדברות).

ואי לא עסיק ביה משה (כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו, וכי לא חשו לשבועה, ואם לא נתעסק בו משה...) ישראל לא הוו מיעסקי ביה, והכתיב וְאֶת-עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר-הָעֵלּוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֶׁכֶם (אלמא לאחר שנפטר משה בערבות מואב נתעסקו בהן ישראל והעבירום את הירדן).

ותו, אי לא איעסקו ביה ישראל (לאחר שנפטר משה...) בניו לא הוו מיעסקי ביה (והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק בו) והכתיב (בשכם) וַיְהִי לְבְנֵי-יוֹסֵף לְנַחֲלָה (אלמא בנחלתם קברוהו דחביב היה עליהן)? אמרו (בניו בעצמם הניחו לו (שיתעסקו בו כל ישראל) כבודו במרוכים יותר מבמועטין ותו (ישראל) אמרו (בעצמם בעוד משה קיים) הניחו לו (שיתעסק בו משה לבדו) כבודו בגדולים יותר מבקטנים.

'קָבְרוּ בְּשֶׁכֶם' מאי שנא בשכם? אמר ר' חמא בר' חנינא משכם גנבוהו (כדכתיב וישלחו מעמק חברון ויבא שכמה ושם היו רועין, ודוּתן אינה מקום, והאי דכתיב ויאמר האיש נסעו מזה... כך אמר לו אתה אומר את אחי אנכי מבקש סעו מן האחוה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחין לד, כי שמעתי אומרים נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו אם יבא אצלנו) ולשכם נחזיר אבידתו.

קשו קראי אהדדי, כתיב וַיִּקַּח מֹשֶׁה (ולא שאר העם) אֶת-עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, וכתיב וְאֶת-עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר-הָעֵלּוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל... א"ר חמא בר' חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו. רבי אלעזר אומר אף מורדין אותו מגדולתו (מן השמים למתחיל ואינו גומר, אלא אם כן נאנס כמשה שמת

משפחת מצרים לא תעלה ולא תבא ולא עליהם ואין כתיב כאן הגשם אלא ולא עליהם יהיה אותו נהר שהן שותין ממנו, ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהם תיסק (נילום). הלך משה ועמד על שפת נילום, אמר לו יוסף, יוסף, הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך מוטב, אם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך, מיד צף ארונו של יוסף. ואל תתמה היאך ברזל צף, שהרי כתיב (בתלמידי אלישע) וַיְהִי הָאֶחָד מִפִּיל הַקּוֹרֶה וְאֶת-הַבְּרֹזֶל נִפְּלָ אֶל-הַמַּיִם... וַיֹּאמֶר אֶהְיֶה אִדְנִי וְהוּא שָׁאוּל (השאלוהו לו): וַיֹּאמֶר אִישׁ-הָאֱלֹהִים אָנֹכִי נִפְּלָ וַיִּרְאֶהוּ אֶת-הַמָּקוֹם וַיִּקְצֹב-עַיִן וַיִּשְׁלַךְ-שֵׁמֶה וַיִּצָּף הַבְּרֹזֶל, והלא דברים ק"ו ומה אלישע תלמידו של אליהו ואליהו תלמידו של משה (ולא שלמד מפיו אלא תורתו של משה למדו לאליהו) צף ברזל מפניו, מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה. רבי נתן אומר בקברניט (בקברות) של מלכים היה קבור, הלך משה ועמד על קברניט של מלכים, אמר יוסף, הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך מוטב, ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך, באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף, נטלו משה והביאו אצלו. וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה, והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו, אמרו אחד של מת ואחד של שכינה, וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה, אמרו [דף יג ע"ב] קיים זה כל מה שכתוב בזה (אגדה זו מפורשת במכילתא בפרשת בשלה, כתיב בזה 'אנכי' וכתיב בזה 'התחת אלהים אנכי' כתיב בזה, 'לא יהיה לך' וכתיב בזה 'האלהים אני ירא', 'לא תשא', 'חי פרעה', 'זכור את יום השבת'

שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, דכתיב אֶת־מִסְפַּר יְמֵיךָ אֲמַלֵּא (ביאר העיני שמואל נראה הטעם דהנה אמרו בשבת נה. דאין מיתה בלא חטא, וקחשיב שם הנך דמתו מחמת עטיו של נחש, שהמיתה הטבעית היא הכרח מחמת חטא אדה"ר. ולכן מי שמת מחמת חטאו, אינו מת ביום שנולד דוקא, אבל מי שמת מחמת חטא הנחש, א"כ תיכף בעת שנולד נגזר עליו המיתה מחמת שנולד, לזאת אינו מת בשאר הימים אלא בעת יבוא היקף גלגל היומי שנולד בו אז מת מחמת שנולד).

לֹא־אוֹכַל עוֹד לְצַאת וּלְבֹא מֵאֵי לְצֵאת וּלְבֹא, אֵילִימָא לְצֵאת וּלְבֹא מִמֶּשׁ, וְהַכְּתִיב וּמִשָּׁה בֶן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתָו... וְלֹא־נָס לָחָה (לא ברח לחלוחית כחו) וְכָתִיב וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבַת מוֹאָב אֶל־תַּרְגֵּימָו, וְתֵנִיא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעְלוֹת הָיוּ שֵׁם, וּפְסֵעַן מִשָּׁה בַּפְּסִיעָה אַחַת? א"ר שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי א"ר יוֹנָתָן לְצֵאת וּלְבֹא בְּדַבְרֵי תוֹרָה, מִלְּמַד, שֶׁנִּסְתַּמּוּ מִמֶּנּוּ שְׁעָרֵי חֲכָמָה.

וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְנַצְּבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד תֵּנִיא אוֹתָהּ שֶׁבַת שֶׁל דִּיּוּ זוּגֵי הֵיתָה (שְׁנֵי זוּגוֹת שְׁנֵי חֲבִירִים הָיוּ, כִּהְתַּחֲלַת הַיּוֹם לְמֹשֶׁה וּסּוּפוּ לִיהוֹשֻׁעַ) נִימְלָה רְשׁוֹת מוֹזָה וְנִיתְנָה לְזָה.

א"ר יְהוּדָה אֵילְמָלָא מִקְרָא כְּתוּב אֵי אִפְשָׁר לְאוּמְרוּ, הֵיכֵן מִשָּׁה מַת, בְּחִלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, דְּכָתִיב וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבַת מוֹאָב אֶל־תַּרְגֵּימָו, וְנָבוּ בְּחִלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן קֵימָא, דְּכָתִיב וַיִּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנֵיו... וְאֶת־נְבֹו... וְהֵיכֵן מִשָּׁה קְבוּרָה, בְּחִלְקוֹ שֶׁל גֵּד, דְּכָתִיב וַיִּקְרָא יְרָאשִׁית לָו... וּמְחִלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן עַד חִלְקוֹ שֶׁל גֵּד כְּמָה הָיוּ, ד' מִילִין, אוֹתָן ד' מִילִין מִי הוֹלִיכוּ, מִלְּמָד, שֶׁהִיא מִשָּׁה מוּטָל בְּכַנְפֵי שְׂכִינָה (בְּכַנְפֵי לְבוּשׁ הוֹדוֹ) וּמִלְּאֵכֵי הַשְּׂרָת אוֹמְרִים צְדָקָתָהּ עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל, וְהַקְּב"ה אוֹמֵר מִי־יִקְוֶם לִי עִם־מְרַעִים (לְהוֹכִיחַם לְשִׁמּוֹי) מִי־יִתְנַצֵּב לִי עִם־פְּעֻלֵי אָוֶן. וְשְׁמוּאֵל אוֹמֵר מִי־פָתַחְתְּכֶם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דְּבָר (שֶׁהִיא יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת פֶּשֶׁר) בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר וְהִתְקַמְתָּ מֵאֵין תִּמְצָא. וְרַב נַחֲמָנִי אוֹמֵר וַיִּמָּת שָׁם מִשָּׁה...

כְּעֵבֶר הִירְדָן) דְּכָתִיב וַיְהִי בְּעֵת הַהוּא וַיִּרְדּוּ יְהוֹנָדָה (שֶׁהוּא הַתַּחֲלִיל בְּהַצֵּלַת יוֹסֵף כְּשֶׁאָמַר מַה בַּצַּע, וְלֹא גָמַר). רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אוֹמֵר אַף קוֹבֵר אֶשְׁתּוֹ וּבְנָיו, דְּכָתִיב וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אִשְׁת־יְהוֹנָדָה... וְכָתִיב וַיָּמָת עַד וְאוֹנָן. אוֹמֵר רַב יְהוּדָה אוֹמֵר רַב מִפְּנֵי מַה נִּקְרָא יוֹסֵף עֲצֻמוֹת בַּחַיּוֹ (שֶׁנֶּאֱמַר וְהַעֲלִיתֶם אֶת עֲצֻמוֹתַי מִזֶּה וְעוֹדְנֵנו חַי) מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מִיַּחַד כְּכַבּוּד אֲבִיו, דְּקָאמְרֵי לִיהַ עַבְדְּךָ אֲבִינִי, וְלֹא אוֹמֵר לְהוּ וְלֹא מִיָּדִי.

וְאוֹמֵר רַב יְהוּדָה אוֹמֵר רַב, וְאֵיתִימָא רַבִּי חֲמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא מִפְּנֵי מַה מַּת יוֹסֵף קוֹדֵם לְאֲחָיו, מִפְּנֵי שֶׁהִנְחִיג עֲצָמוֹ בְּרַבְּנוֹת.

וַיּוֹסֵף הַיּוֹרֵד מִצְרַיִמָה א"ר אֲלֵעָזָר אֵל תִּיקְרֵי הוֹרֵד אֲלֵא הוֹרִיד, שֶׁהוֹרִיד אֵיִצְטַגְנִינִי פֶרְעָה מְגִדוֹלְתָן (כְּשֶׁפָתַר אֶת הַחֲלוּם וְהֵם לֹא יָדְעוּ לְפוֹתָרוֹ).

וַיִּקְנְהוּ פוּטִיפֶר סְרִיס פְּרַעֲהָ אוֹמֵר רַב שְׁקִנְאוּ לַעֲצָמוֹ (לְמַשְׁכָּב זָכוֹר מִתּוֹךְ יוֹפִיו) בֵּא גְבִרְיָאֵל וּפִירְעוֹ (הֵינּוּ סִירוּס יִתִּירָא) מַעִיקְרָא כְּתִיב פוּטִיפֶר, וְלִבְסוּף פוּטִיפֶרְעָה.

'מִי לָנוּ גְדוֹל מִמִּשָּׁה... וַיִּאֶמֶר ה' אֵלַי רַב־לֵךְ א"ר לוי ברב בישר (את בני מחלקותו רב לכם בני לוי, והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ונענש באותה מדה) ברב בישרוהו. ברב בישר רב־לְכֶם, ברב בישרוהו רב לך. דבר אחר רב לך, רב יש לך, ומנו, יהושע (הגיע מלכותו של יהושע ואין לך מלכות נוגעת בחבירתה). דבר אחר רב לך (די לך אל תרבה בבקשה...) שלא יאמרו הרב כמה קשה ותלמיד כמה סרבן (מפציר) וכל כך למה, תנא דבי ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא (לפי כח הגמל מרבין במושאו, אף כאן לפי צדקתו מדקדק אחריו).

וַיִּאֶמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנְכִי הַיּוֹם שֶׁאֵין ת"ל הַיּוֹם, הַיּוֹם מִלְּאֵו יָמֵי וּשְׁנֹתַי (בְּיוֹם זֶה נּוֹלַדְתִּי) לְלַמְדֶּךָ, שֶׁהַקְּב"ה מְשַׁלֵּם

עֹר וְיִלְבָּשׁם, אַף אַתָּה הַלְבַּשׁ עֲרוּמִים. הַקְּבִ"ה בִּיקָר חוֹלִים, דְּכַתִּיב וַיִּרְא אֱלֹהִים הוֹי בְּאֵלֵינוּ מִמָּרָא, אַף אַתָּה בִּיקָר חוֹלִים. הַקְּבִ"ה נִיחָם אַבְלִים דְּכַתִּיב וַיְהִי אַחֲרַי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנֵו (נִיחָמוּ עַל אַבִּיו וּבְרָכוּ בְרַכַּת אַבְלִים) אַף אַתָּה נָחַם אַבְלִים. הַקְּבִ"ה קָבַר מֵתִים דְּכַתִּיב וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי־אֵ, אַף אַתָּה קָבַר מֵתִים.

פְּתֻנֹת עֹר רַב וּשְׁמוּאֵל, חָד אָמַר דְּבַר הַבֵּא מִן הָעוֹר (שֶׁל צֹמֵר הוּא) וְחָד אָמַר דְּבַר שֶׁהָעוֹר נִהְנָה מִמֶּנּוּ (שֶׁל פֶּשֶׁתָן שֶׁאָדָם לֹוֹבֵשׁ סִמּוֹךְ לָעוֹרוֹ).

דַּרְשׁ ר' שְׁמַלְאֵי תוֹרָה תַּחֲלִתָּה גְּמִילוֹת חֲסָדִים (הַלְבִּישׁ עֲרוּמִים) וּסּוּפָה גְּמִילוֹת חֲסָדִים. תַּחֲלִיתָה גְּמִילוֹת חֲסָדִים, דְּכַתִּיב וַיַּעַשׂ הוֹי אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ פְּתֻנֹת עֹר וְיִלְבָּשׁם וּסּוּפָה גְּמִילוֹת חֲסָדִים, דְּכַתִּיב וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי־אֵ.

דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאֵי מִפְּנֵי מָה נִתְּאוּה מוֹשֶׁה רַבִּינוּ לִיכְנָס לְאִ"י, וְכִי לֹא כֹל מִפְּרִיָה הוּא צְרִיךְ, אוֹ לְשָׁבוּעַ מִטּוֹבָה הוּא צְרִיךְ, אֵלֹא כַךְ אָמַר מוֹשֶׁה הַרְבֵּה מִצּוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל וְאִין מִתְקַיִּימִין אֵלֹא בְּאִ"י, אִכְנָס אֲנִי לְאֶרֶץ כַּדִּי שִׁיתְקַיִּימוּ כּוֹלֵן עַל יָדֵי, אָמַר לוֹ הַקְּבִ"ה כְּלוֹם אַתָּה מִבְּקִשׁ אֵלֹא לְקַבֵּל שְׂכָר, מַעֲלָה אֲנִי עֹלֵד כִּאִילוֹ עֲשִׂיתָם, שְׁנֵאמַר לָכֵן אֶחְלַק־לָו בְּרַבִּים וְאֶת־עֲצוּמִים יַחְלַק שְׁלָלִי תַּחַת אֲשֶׁר הָעֵרָה (הַרִיק) לְמֹנֵת נִפְשׁוֹ וְאֶת־פְּשָׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֲטָא־רַבִּים נִשָּׂא וְלִפְשָׁעִים יִפְגִּיעַ (כְּשֶׁבִיל פּוֹשְׁעִים הַפְּגִיעַ). לִכֵּן אֶחְלַק לוֹ בְּרַבִּים יִכּוֹל כִּאֲחֵרוֹנִים וְלֹא כִּרְאשׁוֹנִים, ת"ל וְאֶת־עֲצוּמִים יַחְלַק שְׁלָלִי, כִּאֲבֵרָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב שֶׁהֵן עֲצוּמִים בְּתוֹרָה וּבְמִצּוֹת תַּחַת אֲשֶׁר הָעֵרָה לְמֹנֵת נִפְשׁוֹ שֶׁמִּסֵּר עֲצוּמוֹ לְמִיתָה, שְׁנֵאמַר וְאִם־אִין מִתְּנִי נָא... וְאֶת־פְּשָׁעִים נִמְנָה שְׁנִמְנָה עִם מֵתֵי מוֹדֵבֵר, וְהוּא חֲטָא־רַבִּים נִשָּׂא שְׁכִיפֵר

סְמָלִיוֹן (פִּירֵשׁ רִשׁוֹי שֵׁם חֲכָם. הַתּוֹס' הֵבִיאוּ כִּשְׁמ ר"ח עוֹד פִּירֵשׁ דְּהוּא מִלֵּאךְ) אָמַר וַיִּמַּת שֵׁם מוֹשֶׁה סְפָרָא רַבָּה דִּישְׂרָאֵל.

תְּנִיָא, רַבִּי אֲלִיעֶזֶר הַגְּדוֹל אָמַר יב' מִיֵּל עַל יב' מִיֵּל כְּנִגְדַּ מַחְנָה יִשְׂרָאֵל, בַּת קוֹל מִשְׁמַיָּע וְאָמַר וַיִּמַּת מוֹשֶׁה סְפָרָא רַבָּה דִּישְׂרָאֵל. וַיֵּשׁ אָמַרִים לֹא מַת מוֹשֶׁה, כְּתִיב הִכָּא וַיִּמַּת שָׁם, וְכַתִּיב הַתֵּם וַיְהִי־שָׁם עִם־הוֹי, מָה לְחַלֵּן עוֹמֵד וּמִשְׁמֵשׁ, אַף כֵּאֵן עוֹמֵד וּמִשְׁמֵשׁ.

וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי־בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר א"ר בְּרַכִּיָּה סִימֵן בְּתוֹךְ סִימֵן (כְּלוֹמַר סִימָנִים הַרְבֵּה בְּאֶרֶץ מוֹאָב בְּגִיָא מוֹל בֵּית פְּעוֹר) וְאִפְ"ה וְלֹא־יִדַּע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ. וְכִבֵּר שְׁלַחַה מַלְכוּת הַרְשָׁעָה אִצֵּל [דָּף יָד ע"א] גְּסִטְרָא (מוֹשֵׁל) שֶׁל בֵּית פְּעוֹר הִרְאֵנוּ הִיכָן מוֹשֶׁה קָבַר, עִמְדוֹ לְמַעֲלָה נִדְמָה לָהֶם לְמַטָּה, לְמַטָּה נִדְמָה לָהֶם לְמַעֲלָה, נִחְלַקוּ לְשֵׁתֵי כִּיתוֹת, אוֹתָן שְׁעוֹמְדִים לְמַעֲלָה נִדְמָה לָהֵן לְמַטָּה, לְמַטָּה נִדְמָה לָהֵן לְמַעֲלָה, לְקִיִּים מָה שְׁנֵאמַר וְלֹא־יִדַּע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ.

ר' חֲמָא בְר' חֲנִינָא אָמַר אַף מוֹשֶׁה רַבִּינוּ אִינוּ יוֹדַע הִיכָן קָבַר, כְּתִיב הִכָּא וְלֹא־יִדַּע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ, וְכַתִּיב הַתֵּם וַיִּזְאֵת הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר בְּרַךְ מוֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים.

וְא"ר חֲמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא מִפְּנֵי מָה נִקְבַּר מוֹשֶׁה אִצֵּל בֵּית פְּעוֹר, כַּדִּי לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר (כְּתִבוּ הַתּוֹס' וּמְדַרְשׁ אַגְדָּה כְּכֹל שְׁנָה וְשְׁנָה בַּעַת שְׁחֵטְאוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכַנּוֹת מוֹאָב בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק בֵּית פְּעוֹר עוֹלָה לְמַעֲלָה כַּדִּי לְקַטְרַג וּלְהַזְכִּיר עוֹן, וְכִשְׁהוּא רוֹאֵה קָבְרוֹ שֶׁל מוֹשֶׁה חוֹזֵר וְשׁוֹקַע, שְׁמִשְׁה רַבִּינוּ שְׁקַעוּ בְּקַרְקַע עַד חוֹטְמוֹ וְכֹל שְׁעָה שְׁעוֹלָה חוֹזֵר וְנִשְׁקַע לְמָקוֹם שֶׁשְׁקַעוּ מוֹשֶׁה רַבִּינוּ).

וְאָמַר רַבִּי חֲמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מֵאִי דְכַתִּיב אַחֲרַי הוֹי אֱלֹהִים תִּלְכּוּ, וְכִי אִפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְחַלֵּךְ אַחֵר שְׁכִינָה, וְהִלָּא כִּבֵּר נֵאמַר פִּי הוֹי אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֶכְלָה הוּא, אֵלֹא לְחַלֵּךְ אַחֵר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקְּבִ"ה, מָה הוּא מְלַבִּישׁ עֲרוּמִים, דְּכַתִּיב וַיַּעַשׂ הוֹי אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ פְּתֻנֹת

מנחת חוטא) וזו אינה טעונה (דכתיב בה לא יצוק עליה שמן) לא שמן ולא לבונה. כל המנחות באות מן החטין (דכתיב סלת חטים תעשה אותם) וזו באה מן השעורין. מנחת העומר אע"פ שבאה מן השעורין, היא היתה באה גרש [דכתיב גרש כרמל תקריב את מנחת בכוריד ובמנחות (סו:)] אמרינן במנחת העומר הכתוב מדבר. 'גרש' בשעורים מובחר שבו מנופה ב"ג נפה כעין סולת חטים] וזו באה קמה (הכל מעורב פשתןכמו שנמחק) ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה, כך קרבנה מאכל בהמה.

(גמרא) תניא, אבא חנין אומר משום רבי אליעזר, וכל כך למה (למה אנו טורחין) כדי ליגעה, כדי שתחזור בה, אם ככה חסה תורה על עוברי רצונו (שאם זינתה עברה על רצונו של מקום ורוצה שתודה שלא תיבדק) ק"ו על עושי רצונו. וממאי משום דחסה הוא, דילמא כי היכי דלא תימחק מגילה? קסבר (האי תנא) [דף יד ע"ב] משקה (המים) ואח"כ מקריב את מנחתה [ופלוגתא היא לקמן (יט.)] ומיהו כל זמן שלא קרבה מנחתה אינה נבדקת דכתיב מזכרת עון ואע"פ ששתתה מניחין אותה בידה כדי ליגעה ותודה והשתא ודאי משום חסיון הוא... דאי משום מגילה, הא אימחיקא לה [פתבו התוס' היה קשה לרבי והאמרינן לעיל (ז:)] דלאחר שנמחקה מגילתה מאיימין עליה שתשתה (שלא ימחק סס ה' לשוא). ונראה דעל כרחק אית לן למימר דר"א לית ליה איום שתשתה אפי' אחר מחיקת מגילה, ומדלא פריך (לר"א) נהי דמשקה ואחר מקריבה, אימא דלאחר מחיקה לאלתר היה נוטל המנחה מעל ידיה (שהכי אין טעם ליגעה שלא תימחק המגילה) ש"מ דפשיטא ליה דעד שעת הקרבה היה מניחה על ידיה, אם כן למ"ד מאיימין עליה שתשתה (ללא כר"א) אית לן למימר דסבירא ליה מקריב מנחתה ואח"כ שותה דכבר נקרבה (ביאר היד דוד כוונת התוס' לר"א עיקר הכוונה שאנו עושין כדי שתודה ופילו אחר שנמחקה המגילה, וא"כ למה מאיימין עליה כדי שתשתה ולא תודה, וא"כ הוה שני הפכים, ובעל כרחק ל"ל לר"א לאמר לחסין עליה כדי שלא תמות לא ס"ל דמאיימין עליה שתשתה. אלא שעדיין יש לומר להך מ"ד לעיל דמאיימין עליה (שלא תימחק המגילה לחינם) ס"ל

על מעשה העגל ולפושעים יפניע (בשביל פושעים הפגיע) שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר וְאַתָּה אֱלֹהֵינוּ בְּעַד־הָעַם הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בְּעַדְּךָ רִגְוָה וְתִפְלֶה וְאַל־תִּפְנֹעַ־בִּי.

פרק היה מביא

משנה היה מביא את מנחתה [הבעל דכתיב והביא את קרבנה עליה כתבו התוס' אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין, שהרי כך סדר הפרשה קינא לה ונסתרה, מעלה האשה ומביא את מנחתה, הכהן מביא פיילי של חרם ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור ונותן בו עפר, מעמיד האשה בשער נקנור ואוחז בבגדיה וסותר את שיערה ונותן את המנחה על ידיה, וביד הכהן מים המרים, ומשביע ומתנה עמה, וכותב את המגילה ומוחק ומשקה ונוטל מנחתה מתוך כפיפה מצרית, ונותן לתוך כלי שרת מניף ומגיש קומץ ומקטיר. ולא ידענו למה שינה התנא הסדר, ואם סדר התנא דוקא או סדר הפרשה (תוס' לקמן דף יז: כתבו ססדר המסנה עיקר)] בתוך כפיפה מצרית (סל של נצרי דקל זרדים שגדילין סביב הדקל) ונותנה על ידיה כדי ליגעה [כתבו התוס' שהרי היתה נתונה על ידה עד גמר כל הסדר כדי שתחזור ותודה, ולא שייך למימר דדריש טעמא דקרא (כ"ל שהטעם הנ"ל הוא לא רק לר"ש דלריש טעמא דקרא, אלא לכ"ע, והטעם שאין לומר שהוא למאן דלריש טעמא דקרא, משום לארינן הכי...)] אלא היכא דנפקא לן מינה מידי דמרבי מיניה (המהרש"ל ביאר שאין הכוונה דוקא לריבוי, אלא הכוונה לכל חידוש שיואל מחמת לרישת טעם המקרא, אפי' מיעוט, כפי שיואל מהדוגמא של משכון אלמנה) וקרא פתמא כתיב וכולל הכל ואנו דורשין טעמו ואומרים זהו הטעם של פסוק הואיל וטעמו בשביל כך איכא דוקא, כגון לא תחבול בגד אלמנה משמע בין עניה ועשירה, וקאמר ר"ש טעמא דקרא שאם אתה ממשכן אותה אתה משיא לה שם רע בשכינותיה מתוך שאתה משיב לה העבוט ונאמר עניה דוקא אין ממשכנין אותה (ב"מ קטו.) כל המנחות תחילתן וסופן בכלי שרת (השתא משמע כשמביאה מביתו מביאה בכלי שרת לעזרה) וזו תחלתה בכפיפה מצרית וסופה בכלי שרת (קודם קמיצה). כל המנחות טעונות שמן ולבונה (דכתיב ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה. ולקמיה פריך והאיכא

יד:

אימר דא"ר יוסי בר' יהודה בחשובין (בכלי עץ חשובין) בפחותין מי אמר, לית ליה לר' יוסי בר יהודה הקריביתו נא לפתחך (סיפא דקרא הירצך או הישא פניך)?

ונתנה לכלי שרת, ומקדשה בכלי שרת' שמעת מינה כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת (שהנותנו בהן צריך שיתנו לשם כך. וא"ת הרי מנחה קדושה ועומדת שהקדישה בפה (אינו דומה קדושת פה לקדושה בכלי...) קדושת פה אינה אלא קדושת דמים ואינה קדושת הגוף ואינה נפסלת בטבול יום ובלילה ואם נטמאת נפדית, קדשה בכלי קידשה קדושת הגוף ונפסלת בטבול יום ובלילה ואין לה פדיון)? אימא נותנה בכלי שרת לקדשה בכלי שרת (התורה הצריכתו ליתנו בכלי שרת כדי שיקדשנה הכלי ואפילו אינו מתכוין לכך).

ונותן עליה (הזור) שמנה ולבונתה (ואין צריך כהן לכך) שנאמר ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה (והדר והביאה אל בני אהרן).

ומוליכה אצל כהן דכתיב והביאה אל בני אהרן...

זכה מוליכה אצל מזבח דכתיב והגישתה אל המזבח.

מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו' מנלן? דכתיב וזאת תורת המנחה (כל המנחות במשמע) תקרב אתה בני אהרן לפני ה' אל בני המזבח, ותניא לפני ה' יכול במערב (יגיענה לדופן מערבי של מזבח דהיינו לפני ה', שההיכל במערב והמזבח בחצר ל"ב אמה רחבו ממוצע באמצע העזרה, וכן ההיכל ממוצע באמצע העזרה זה מול זה ל"ב אמה היכל וכתליו חללו כ' וכתליו ו' אמה עובי כותל צפוני, וששה לכותל דרומי, נמצא מערבו של מזבח לפני ה' דאין מפסיק כלום בינו לבין ההיכל, דאילו אולם שלפני ההיכל פתוח הוא ורחבו

למשקין ואח"כ מקריב מנחה. אמנם כתבו מדהוכיח הגמרא לר"א דהטעם הוא דחס עליה מפני דסבר למשקה ואח"כ מקריב, ואכתי מאי ראייה דילמא לעולם משום מחיקת השם, ובאמת אחר ההשקאה היו לוקחין מידה המנחה (שהרי שוב אין טעם שלא ימחק שם ה' לחינם) ובעל כרחך ל"ל דסברא פשוטה היא ללריך שיהיה המנחה צידה עד שעת הקרבה ואין צוה חולק. ולפ"ז ל"ל דלמ"ד ללעיל דמאיימין עליה ששתה אחר שנמחקה המגילה, בעל כרחך ס"ל דמקריב מנחה ואח"כ היה משקה, ול"כ כבר קרבה המנחה, ואח"כ מאיימין עליה ששתה, דאי ס"ד שמשקה ואח"כ מקריב, ול"כ בעל כרחך היה לריך להיות מנחה צידה עד שעת הקרבה, קשה למה ל"ל שתודה, הא הך מ"ד ס"ל דבעינן שלא תודה, וקודם ההשקאה היו מאיימין עליה, אלא ודאי דסבר מקריב ואח"כ (משקה).

כל המנחות... ורמינהו סדר מנחות כיצד אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות (בעין סלים אדם מביא מנחתו לעזרה מתוך ביתו בקלתות...) של כסף ושל זהב, ונותנה (בעזרה) לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת (קס"ד שצריך לתתה ע"מ כן שיהא דעתו שיקדשנה הכלי) ונותן עליה שמנה ולבונתה ומוליכה אצל כהן, וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה (מגיע את הכלי) בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו. ומסלק את הלבונה לצד אחד (בתוך הכלי עצמה) וקומץ ממקום שנתרבה שמנה (ממקום שהיא נבללת יפה בשמן) ונותנו לתוך כלי שרת (שני) ומקדשו בכלי שרת, ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו ומעלהו (לגבי מזבח) ומקטירו בכלי שרת, ומולחו ונותנו על גבי האישים (על האש) קרב הקומץ שיריה נאכלין, ורשאין הכהנים ליתן לתוכה (לתוך השירים) יין ושמן ודבש, ואין אסורין אלא מלחמין. קתני מיהא בקלתות של כסף ובקלתות של זהב (ואילו במשנתנו שנינו כל המנחות תחילתן וסופן ככלי שרת)? אמר רב פפא, אימא בכלים הראויין לכלי שרת (אם היה מקדישין).

מכלל דכפיפה מצרית לא חזיא, כמאן, דלא כרבי יוסי ברבי יהודה, דתניא כלי שרת שעשאן של עץ רבי פוסל, ור' יוסי בר' יהודה מכשיר? אפי' תימא רבי יוסי ברבי יהודה,

כנגד היכל וכתליו ביומא (טז.) ור"א בן יעקב אית ליה כוליה מזבחה בדרום קאי דאמר צפוני שהוא צד פנוי מכלום, ור' יוסי הגלילי אית ליה כוליה מזבחה בצפון קאי בזבחים (נמ.). הלכך לר"א דהכא דשמעינן ליה ע"כ דקאמר זוית דרומית של מזבחה לפניו מכנגד זוית של היכל הוא ופליג אדר"י ואדר"א בן יעקב מוקמינן ליה כר' יוסי הגלילי דס"ל דכוליה מזבחה בצפון ולא מוקמינן ליה במחלוקת רביעית).

מאי ודיו (מאי תיסק אדעתיה דנבעי טפי)? א"ר אשי איצטריך, ס"ד אמינא תיבעי הגשת מנחה גופה (ולא הכלי שהיא בה, אלא יכוף הכלי שיהא נוגע סולת למזבחה) קמ"ל. ואימא הכי נמי? אמר קרא וְהִקְרִיבָהּ אֶל-הַפֶּתַח וְהִנִּישָׁהּ אֶל-הַמִּזְבֵּחַ, מה הקרבה אצל כהן בכלי, אף הגשה אצל מזבחה בכלי.

'ומסלק את לבונתה לצד אחד...' כי היכי דלא תקמוץ בהדי מנחה, כדתנן קמוץ, ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט לבונה פסול (משום דהוה קומץ חסר).

'וקומץ ממקום שנתרבה שמנה'. מנלן? דכתיב מִסְלֶתָהּ וּמִשְׁמֶנָּה... מִגֶּרְשָׁהּ וּמִשְׁמֶנָּהּ.

'ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת' למה לי, הא קדשה חדא זימנא? מידי דהוה אדם, דם אע"ג דקדישתיה סכין נהוי כלי שרת דתניא (יומא יב:) כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מהנכתן בצואר בהמה, הדר מקדיש ליה בכלי שרת (שמקבלו בכלי שרת כדכתיב וישם באגנות) הכא נמי לא שנא.

ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו. דכתיב וְאֵת כָּל-הַלֶּבֶנָה אֲשֶׁר עַל-הַמִּנְחָה (גבי הקטרה כתיב דמקטר קומץ ולבונה כי הדדי).

ומעלהו **[דף טו ע"א]** ומקטירו בכלי שרת. בכלי שרת מקטיר ליה? אלא אימא מעלהו

עשרים אמה ככל חללו של היכל) ת"ל אל פני המזבחה, אי אל פני המזבחה יכול בדרום, ת"ל לפני ה'. הא כיצד, מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו (כל מה שיכול לקרבו כלפי מערב ובלבד שיהא שם קצת דרום משום אל פני המזבחה דאי לאו כנגד חודה ליכא לפני ה' כלל שהרי זויות ההיכל כולם כנגד זויות המזבחה) רבי אלעזר אומר יכול יגישנה במערבה של קרן או לדרומה של קרן (דורשו למקרא בענין אחר וכך דורשו מתוך שנאמר לפני ה' אל פני המזבחה יכול יגישנה לאחד מהן רצה למערב רצה לדרומה) אמרת כל מקום שאתה מוצא שני מקראות, אחד מקיים עצמו ומקיים דברי חבירו, ואחד מקיים עצמו ומבטל דברי חבירו, מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חבירו ותופסין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו (דכיון דאפשר לקיים את שניהם תו לא תוקמה רצה זה עושה רצה זה עושה אלא תפוס המקיים את שניהם) כשאתה אומר לפני ה' במערב ביטלתה אל פני המזבחה בדרום, וכשאתה אומר אל פני המזבחה בדרום קיימתה לפני ה' במערב, הא כיצד, מגישה לדרומה של קרן (ה"ג לה בת"כ לדרומה של קרן ולא בעי כנגד חודה). והיכן קיימתה (הלא חוץ לכנגד זויות ההיכל הוא) אמר רב אשי, קסבר האי תנא (ר' אלעזר) כוליה מזבחה בצפון קאי (בחלק צפוני של עזרה ולית ליה דמזבחה מכוון כנגד ההיכל וכתליו, נמצא דרומו של מזבחה כנגד אמצע פתח ההיכל, הלכך יגישנה אל פני המזבחה בדרום ובלבד שיהא סמוך למערב נמצא מקיים את שניהם, וה"ה נמי אם היה מזבחה משוך מעט מכנגד זויות דרומית ההיכל ולצפון שיהא דרומו של מזבחה כנגד ההיכל הוה מצי לקיים את שניהם דכנגד ההיכל קרינן ביה לפני ה' ובלבד שיגיש סמוך לקרן דהיינו אצל מערב, והא דנקט למשמע מינה כוליה מזבחה בצפון קאי משום דג' מחלוקות הן בדבר זה ר' יהודה אית ליה מזבחה מכוון

החטין ובאה סלת, מנחת העומר אע"פ שהיא באה מן השעורין טעונה שמן ולבונה ובאה גרש, וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה ובאה מן השעורין ובאה קמה.

תניא, אמר ר"ש בדין הוא שתהא מנחת חוטא טעונה שמן ולבונה, שלא יהא חוטא נשכר (להקל במנחתו יותר משאר מנחות) ומפני מה אינה טעונה, שלא יהא קרבנו מהודר. ובדין הוא שתהא חטאת חלב (כל חטאת סתם קרי חטאת חלב, דבתר חלב כתיב, 'כל חלב וכל דם לא תאכלו' וכתיב בתריה פרשת חטאת) טעונה נסכים (סולת למנחה, ועשרון לכבש יין, ושמן רביעית ההין כמו שמקריבין לעולה ושלמים) שלא יהא חוטא נשכר, ומפני מה אינה טעונה (דכתיב בפרשת נסכים 'לפלא נדר או בנדבה' הבא בנדר ונדבה טעון נסכים, ואין חטאת ואשם טעונים נסכים) שלא יהא קרבנו מהודר, אבל חטאתו של מצורע ואשמו טעונין נסכים [איתרבו בהדיא לנסכים (מנחות צא.)] לפי שאין באין על חטא.

איני, והאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן על שבעה דברים נגעים באין ומפרש להו בערכין (טז.)? התם מנגיעה (יסורים וכשת של נגע) הוא דאיכפר ליה (על אותו חטא) כי מייתי קרבן לאשתרווי בקדשים הוא דקא מייתי (שיש טומאות שהצריכן הכתוב כפרה לטהרתן, זב וזבה ויולדת ומצורע ונזיר שנטמא).

אלא מעתה, חטאת נזיר (שמביא במלאת ימי נזרו חטאת ועולה ושלמים) תהא טעונה נסכים לפי שאינה באה על חטא וכתבו התוס' אין לומר (שחטאת נזיר) אינה טעונה נסכים משום דאינה בנדר ונדבה ד"ל ה"פ בדין הוא מאחר שהוא חוטא היה צריך לעונשו להביא קרבן גדול (ואף שאינו נזיר ונדבה יציא נסכים) אבל בכור ומעשר אינו בדין (עליהם לא היה קשה מדוע שלא יציא נסכים, כיון שהם לא נזיר ונדבה, ואין סיבה נוספת שילאו מהכלל ויצאו נסכים)? סבר לה כר"א הקפרי, דאמר נזיר נמי חוטא הוא [שציער עצמו מן היין כתבו התוס' הכא

בכלי שרת להקטירו (כלומר מעלהו בכלי שרת להקטירו לאחר שימלחנו).

ומולחו ונותנו על גבי האישים. דכתיב וְכָל-קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמִּלֵּחַ תִּמְלֶחָה...

'קרב הקומץ שיריה נאכלין'. מנלן? דכתיב וְהַקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת-אֲזָקָתָהּ... וכתיב וְהַנֹּתֵרֶת מִן-הַמִּנְחָה לְאֵהָרֶן וּלְבִנָּיו. למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה (קרב הקומץ דקתני דמתיר שירים באכילה מאימת חשיב קריבה להתיר שירים לרבי יוחנן כדאית ליה משתיצת האור ברובו, ולרבי חנינא משתשלוט בו ואפילו מעט) דאיתמר הקומץ מאימתי מתיר שיריים באכילה, רבי חנינא אמר משתשלוט בו האור, רבי יוחנן אמר משתיצת האור ברובו.

ורשאיין הכהנים ליתן לתוכו יין ושמן ודבש. מאי טעמא? אמר קרא (גבי מתנות כהונה, לך נתתים...) לְמִשְׁחָה לְגְדוּלָהּ, כדרך שהמלכים אוכלין.

זאין אסורין אלא מלחמין דכתיב לֹא תֹאֲפֹה חֶמֶץ חֶלְקֶם, א"ר שמעון בן לקיש אפילו חלקם לא תאפה חמין (אפילו חלקם שירים לא תאפה חמין דדרשינן ליה האי חלקם דקרא נמי לפניו אלא תאפה).

'כל המנחות...' וכל המנחות טעונות שמן ולבונה, והאיכא מנחת חוטא (הבא על חטא דמטמא מקדש, ושבועת העדות, ושבועת ביטוי) דרחמנא אמר לא-יִשִּׁים עָלֶיָהּ שֶׁמֶן וְלֹא-יִתֵּן עָלֶיָהּ לְבִנְיָהּ? ה"ק (כלומר לא קתני מילתא באנפי נפשיה אלא כרוך ותני הכי כל המנחות טעונות שמן ולבונה ובאות חמין כלומר ושאינם טעונות באות מיהת חמין ובאות סולת כלומר חדא מהני מעליותא אית בהו כיצד מנחת חוטא אף על פי שאינה טעונה) כל המנחות טעונות שמן ולבונה ובאות מן החיטין ובאות סלת, מנחת חוטא אע"פ שאינה טעונה שמן ולבונה באה מן

טהור, ובשבועות (ה.) נמי לא מתרין כמו בכריתות, דלאו משום כפרה אתי (למסקנת התוס') עולים הדברים הצאים א. מהגמ' כאן משמע של"ש נזיר טהור ג"כ נקרא חוטא ב. לדעת ר"א הקפר אליבא דהסוגיא כאן נזיר טהור נקרא חוטא, אולם לשמואל במסכת נזיר אליבא דר"א הקפר רק נזיר טמא נקרא חוטא ג. לדעת חכמים בכל מקום גם נזיר טמא אינו נקרא חוטא ד. יש סתיקה בדברי שמואל שבמסכת תענית משמע שסבך שניזיר טהור נקרא חוטא, ובמסכת ב"ק שאמר שתענית אינה חטא, משמע שסבך שניזיר טהור אינו חוטא). עוד הקשו התוס', תימה לי אמאי תלי מילתיה דר"ש בר"א הקפר והא איהו גופיה אומר נמי בפ"ק דנדרים (י.) אבל בנזירות לא התנדבו שלא יקראו חוטאין שנאמר וכפר עליו מאשר חטא וי"ל אגב שיטפיה דנקט בכל דוכתא הכי נקט נמי הכא כי האי לישנא.

'רבן גמליאל אומר כשם... תניא, אמר להן רבן גמליאל לחכמים סופרים, הניחו לי ואדרשנה כמין חומר [לעז"י רש"י כפתור הוא של זהב וחותרים בו שני צוארי חלוק לנוי כתבו התוס' פי' רבי הילל מרגלית ענין אחר בושם כמו חומרתא דפילון (שבת סב.) בשמים מעורבין תרגום בלולה דפילא ענין אחר פי' רבינו סעדיה גאון כמין המעשה, דבלשון ארמית אומר אדם לחבירו מה המרד כלומר מה מעשיך] [דף טו ע"ב] דשמעיה לר"מ דקאמר היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, א"ל התינח עשירה, עניה (לא האכילתו מעדנים למה מביאה מאכל בהמה) מאי איכא למימר? אלא, כשם שמעשיה מעשה בהמה (שהפקירה עצמה לתשמיש למי שאינה בן זוגה) כך קרבנה מאכל בהמה.

משנה היה מביא (הכהן) פילי (כוס של מים) של חרם, ונותן לתוכה חצי לוג מים (שיעור שלט ג' מים) מן הכיור (דכתיב מים קדושים, ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי, הכי תניא בסיפרי) ר' יהודה אומר רביעית (שיעור ז' מים) וחצי כשם שממעט (רבי יהודה) בכתב (המגילה לקמן במתני') כך ממעט (כאן) במים. נכנס להיכל ופנה לימינו, ומקום היה שם (ניכר מתוך שאר רצפת ההיכל) אמה על אמה, וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה (לאחזה בטבעתה) כשהוא מגביה (מבין

משמע דר"ש ור"א הקפר סבירא להו דאפילו נזיר טהור חוטא הוא, דהא נזיר טמא היה מביא חטאת העוף ועופות אינם טעונים נסכים כדאיתא במנחות (צ:.) והכי איתא בהדיא בנדרים (י.) ובנזיר (יט.) דאע"ג דקרא בנזיר טמא כתיב, אנן אפילו נזיר טהור קאמרינן, דקסבר ר"א הקפר חוטא הוא והיינו מעמא דכתב קרא בנזיר טמא הואיל ושנה בחטא (גם לער עלמו מן היין וגם נטמא). וקשה מנזיר (ב:) דתנן 'אהא נאה' הרי זה נזיר, (ומקשה הגמ'...) ודלמא אתנאה לפניו במצות קאמר, אמר שמואל (מלובל שזמן שאמר 'אהא נאה' הוה...) תפוס בשערך ואמר אתנאה. נזירא עביד מילתא דעבירה, ואמרינן ליה נאה (בתמיה) אין אפילו ר"א הקפר דאמר נזיר חוטא הוא הני מילי גבי נזיר טמא, דאידי דבעי מיסתר (נזירותו הרגילה), ולכך למנות נזירות (מחלש) דילמא אתי למיעבר על נזירותיה (ויבוא לשחות יין) אבל נזיר טהור לאו חוטא קרינן ביה. וא"ת (לכרך הקוסיא) שמואל סבירא ליה התם אליבא דר"א הקפר דנזיר טהור לאו חוטא, וסתמא דגמרא דהכא ודנזיר (יט.) לאו כשמואל, וסתמא דמתניתין דקרי ליה נאה אליבא דרבנן דאמרי לאו חוטא, לפום סתמא דגמרא, א"כ תקשה דשמואל אדשמואל דאמר בתענית (יא.) כל היושב בתענית נקרא חוטא, סבר לה כר"א הקפר, ותענית כנזיר טהור הוא דאמרינן בנדרים (י.) רבי אלעזר הקפר אומר... מכאן שיושב בתענית נקרא חוטא והתם מיירי בנזיר טהור כדפרישית ומדמי ליה יושב בתענית. והשתא אית לן למימר דסתמא דגמ' דנדרים נמי מדמיי יושב בתענית לנזיר טהור דלא כשמואל דאיהו הוה מדמי ליה דוקא לנזיר טמא לפי שמצער את עצמו מכל דבר שהרי יושב בתענית ומתחרט כנזיר טמא שמתחרט משום צער דבעי מיסתר נזירותיה, אבל נזיר טהור אינו צער. מיהו תיקשה דשמואל אדשמואל דאמר לעיל (יא.) דיושב בתענית נקרא חוטא, ובב"ק (צא:) פריך ואין אדם רשאי לחבול בעצמו והתניא יכול נשבע להרע לעצמו... מה הטבה רשות אף הרעה רשות, ומוקי לה שמואל ביושב בתענית דהוא רשות (והכי למי דתענית נקרא חוטא) ועוד קשיא מכריתות (כו.) דאמר חטא שאין אנו מכירין בו אלא המקום יום הכפורים מכפר, וקא פריך ספק נזיר שעבר עליו יום הכפורים לא נייתי דהא כפר עליה יום הכפורים ומשני לכל הטאתם ולא לכל שומאתם, ולר"א הקפר מאי איכא למימר נזיר כי מייתי קרבן לאו לכפרה מייתי אלא לאהולי עליה נזירות טהרה א"נ למישרי נפשיה בייק, אלמא דקרבן נזיר לר"א הקפר לאו לכפרה אתי, והכא משמע משום דכא על חטא אינה טעונה נסכים והכי אמר נמי בנזיר (יט.) דחטאת העוף לר' ישמעאל בא על חטא דאע"ג דבעל מיעקר עקר מייתי, ואכתי הוה מצי למיפרך התם לר"ש דהכא ולר' ישמעאל מספק נזיר, לר' ישמעאל מספק נזיר טמא לר' שמעון אפי' מספק נזיר

תניא אידך (פליגא אהך קמייתא ותנאי היא כדקתני בה פלוגתא דתנאי והך דלעיל מיתוקמא כאיסי בן מנחם) ומן העפר אשר יהיה... (מדלא כתיב מקרקע המשכן יקה, אינו מקפיד אלא שיכנים להיכל) מלמד, שהיה מתקן מבחוץ ומכנים בקרקע המשכן (ונותן אל המים, וא"צ להניחו בקרקע ההיכל) איסי בן יהודה אומר (בקרקע המשכן למאי אתא, כיון דילפינן מאשר יהיה דא"צ ליטלו מעל גבי קרקעית) להביא קרקע [דף טז ע"א] שילה, נוב וגבעון, ובית עולמים וגוי רש"י בספרי 'להביא קרקע בית עולמים' וביאר לא גרם לרבות שילה ונוב וגבעון ובית עולמים, דשילה משכן הוא ולא צריך לרבויה דהוא עיקר הכתוב, ונוב וגבעון אין משקין בה סוטות דהא כמה הואי ולא הוה שם ארון אלא מזבח הנחושת לבדו ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע כדאמר בזבחים (ק"ז). ובמגילה (ט:): אבל בית עולמים הוצרך לרבות שלא תאמר משכן נאמר ולא מקדש, בית המקדש שבירושלים קרי ליה בית עולמים לפי שאין אחר קדושתו היתר במקום אחר ושוב לא שרתה שכינה במקום אחר. התוס' הביאו את גירסת רש"י וכתבו ושיבש הגירסא 'שילה נוב וגבעון' משום דנוב וגבעון אין משקין בהן סוטות משום דהויא מנחת יחיד שאין קבוע לה זמן. ותימא ששיבשה משום קושיא זו, דילמא קסבר איסי בן יהודה כרבי יהודה דאמר בזבחים (ק"ז). כל שהצבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר (סהיה שעת איסור צמות והקריבו סם כל הקרבנות הן נדבה והן חוצה) מקריבין (גם כן צבמה גדולה) באהל מועד שבגלגל (שהוא שעת היתר צמות, וסוכר רבי יהודה סהיחוד מקריב קרבנות חובותיו צבמה גדולה אף שלא מקריב צבמה קטנה, ומשמע מדבריו שצדן זה חולק הוא על רבי מאיר וחכמים, ונמלא כי לעתס לא הקריב היחיד חובותיו כלל אף צבמה גדולה) ואין חילוק אלא בבמת יחיד שבראש גגו (אהל מועד שצמדכר לא היו צמות מותרות אז לכל יחיד, אהל מועד שצנגלגל היו הצמות מותרות ליחיד) והשתא הוצרך לרבות נוב וגבעון משום דבמה הוו (לומר שמעשה הסוטה נהג צמקומות אלו, ולא רק צמקו). עוד כתבו התוס', מקשינן אמאי איצטריך לרבות בית העולמים, והאמר בשבועות (טז:): דמשכן אקרי מקדש ומקדש אקרי משכן, ואי לא הוה כתיב אלא את משכן ה' טמא הוה נמי מקדש בכלל, הכא נמי נימא הכי, ובעירובין (ב). דנפקא לן שלמים ששהטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולים במקדש משום דמקדש אקרי משכן ואע"ג דושחטו פתח אהל מועד במשכן כתיב. ולפי גירסת הספר הזה (הג"י) שלפנינו לרבות נוב גבעון ובית עולמים, ולא כרס"י שגרס רק

לא קפיד אישניו קפיד וקשיא לרבי מתוספתא דנגעים ר"א אומר עין ארו ואזוב ושני תולעת שנאמר בתורה שלא נעשית בהן מלאכה, אלמא דמלאכה פוסלת בהן לר"א גופיה? התם דאיקלוף איקלופי (שעל ידי המשווי נתקלפו מקליפתן דשינויא דלא הדר הוא). פסק הרמב"ם ואחר כך מביא כלי חרש שלא נעשה בו מלאכה מעולם ולא יראה ככלי בלה מאורך הזמן, ואם החזירו לכבשן עד שנתחדש כשר, ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור, ובחצי הלוג שהיה במקדש היה מודדו, ונכנס בו להיכל סוטה (ג,ט). ביאר הכס"מ, מ"ש הרמב"ם 'כלי חרש שלא נעשה בו מלאכה מעולם, ולא יראה ככלי בלה מאורך הזמן' משמע שהבין שדברי רבא ל"ש אלא שלא נתאכמו פניו לרבי ישמעאל קאמר, שאע"פ שהוא חדש אם נתאכמו פניו פסול, ולא כדפירש"י דלרבנן קאי ופסק רבינו כר' ישמעאל משום דרבא דבתרא הוא מפליג אליביה. ומ"ש הרמב"ם 'ואם החזירו לכבשן כתב הכס"מ 'איני יודע למה פסק רבינו בה (את צעית הגמ') לקולא, ואפשר שטעמו משום דכיון דלרבנן לא בעינן חדשה טפי, אית לן למימר דבהחזירו לכבשן כשר כי היכי דלא נשוי כ"כ פלוגתא ביניהו'.

נכנס להיכל ופנה לימינו... מ"ט? דאמר מר [ביומא (נח): ובזבחים (סב:)] ויליף לה מפונים פונים דשנים עשר בקר דים שעשה שלמה] כל פינות שאתה פונה, לא יהו אלא דרך ימין.

'מקום היה שם אמה...' תנו רבנן ומן העפר אשר יהיה (אי לא היה כתיב בקרקע משמע דאינו מקפיד אלא שיכנים העפר להיכל) יכול יתקן מבחוץ (יזמין עפר מבחוץ) ויכנים (בהיכל, ודיו בכניסתו) תלמוד לומר בקרקע המשכן (בקרקעיתו) אי בקרקע המשכן (קא דרשינן, ולא כתיב אשר יהיה) יכול (לא מצא שם עפר תיחוח נוח לינטל...) יחפור בקרדומות, תלמוד לומר אשר יהיה (ומדלא כתיב ומקרקע המשכן יקה, ש"מ לא הקפיד אלא שיהא מונח בקרקעית המשכן שעה אחת) הא כיצד, יש שם (עפר תיחוח) הבא (משם) אין שם, תן שם (על הקרקעית והוזר ונוטלו ונותנו לתוך המים).

משם, הילכך למעוטי אפר אתא ולמידרש דבעינן דומיא דקרקע המשכן) או דילמא האי בקרקע המשכן לכדאיסי בן יהודה ולכדאיסי בן מנחם הוא דאתי?

ת"ש דא"ר יוחנן משום ר' ישמעאל, בשלשה מקומות הלכה (למשה מסיני) עוקבת (מקפחת את עקבו מעמדו ועוקרת) מקרא (פסוק) התורה אמרה בעפר (לענין כסוי הדם ולא הכשיר דבר אחר) והלכה בכל דבר (המגדל צמחים כגון הגיר והזרניך והסיד והרסית ולבינה שכתשה) התורה אמרה בתער (לא יעבור על ראשו בנזיר) והלכה בכל דבר [דתנן (נזיר למ.) נזיר שגילה בין בזוג בין בתער או שספסף כל שהוא חייב, וא"ת אין זו עקירה אלא תוספת איברא עקירה היא שמלקין אותו על כך, ואסור להכות את ישראל בחנם שהרי אמרה תורה לא יוסיף פן יוסיף ואע"ג דבכולהו קראי דרשינן (שנאסי נלמח לכבוד) בחולין (פח:) ובגיטין (כא:) ובנזיר (למ:) לר' ישמעאל לא משמע ליה קראי, דוכתב לה דמרבין מיניה לרבות כל דבר דריש ליה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף כדרשינן לה התם וכן כולן, אלא אהלכה למשה מסיני סמכינן וקראי אסמכתא בעלמא הוא, הלכך שאר מדרשים ריבויין דכל התורה כולה לא חשיב להו ר' ישמעאל כהלכה עוקבת מקרא אלא הני תלת, ובמסכת קידושין ירושלמי מצאתי משנה זו דר' ישמעאל ואין תער מן השלשה אלא מרצע והכי תניא התם התורה אמרה ספר והלכה בכל דבר התלוש, התורה אמרה עפר והלכה בכל דבר המגדל צמחים, התורה אמרה מרצע והלכה אמרה אפי' סול וסירה, והוא נראה בעיני מאד דהך דתער מוספת הוא] התורה אמרה ספר (לענין גט כריתות) והלכה בכל דבר (שכתבו עליו על עלה של זית על הנזיר ועל הלוח). ואם איתא (דאפר נמי כשר ליחשב נמי דבהא הלכה עוקבת מקרא דהתורה אמרה עפר והלכה אמרה אף אפר וממשעותיה לא משמע לן דהא לרבי

בית עולמים) אתי שפיר דהוי מצי למימר עיקר ריבויא לא הוה צריך אלא משום נוב וגבעון, ובית עולמים נקט אנב שיטפיה. אבל ר"י פירש האי דאיצטרך הכא לרבות בית עולמים משום דכתיב קרקע משמע היכא דאיכא קרקע לאפוקי בית העולמים דהואי ריצפה ולא **מסתברא** משום דמריבויא דקרקע מרבינן בית העולמים דאי לא הוה כתיב קרקע לא הוה בית העולמים בכלל, ולפירושו לא הוה צריך למיכתב קרקע כלל. ועוד קשיא (על מה שאמר לעיל שכל מקום שיש משכן ה"ה מקלט) מיומא (מד.) דמייתי ברייתא וכל אדם לא יהיה באהל מועד, אין לי אלא אהל מועד שבמדבר, שילה ובית העולמים מנין אלמא דשילה לא הוה בכלל אהל מועד וכן בית העולמים ובעירובין (ב.) אמר דבית העולמים הוה בכלל אהל מועד ושחמו פתח אהל מועד הואיל ומקדש איקרי משכן, וכן ביומא (נג.) רב ששת אמר אין לי אלא אהל מועד שבמדבר שילה ובית עולמים מנין ת"ל וכסה (ל"כ לריך כיצוי מיוחד) איסי בן מנחם אומר אינו צריך (לרבות בית העולמים) ומה בטומאה קלה (ליכנס בטומאת הגוף למקדש שאינה במיתת ב"ד אלא כרת) לא חלק הכתוב (בין מקדש למשכן שנאמרו בפרשת פרה אדומה שני פסוקים 'כי את מקדש ה' טמא', 'את משכן ה' טמא') בטומאת אשת איש המורה לא כ"ש (שהושוו מקדש ומשכן לבודקה ולבערה מתוכן) א"כ, מה ת"ל בקרקע המשכן, שלא יביא מתוך קופתו (לתוך כלי ויכנים להיכל אלא מקרקעיתו יטול, ואם אין שם יביא ויניח שם ואח"כ יטלנו ונתקיים אשר יהיה ונתקיים בקרקע כדרשינן לעיל, ובספרי לא תני הכי להך ברייתא ואומר אני מדרש שני הוא (בפנים אחרים).

איבעיא להו אין שם עפר מהו שיתן אפר? אליבא דבית שמאי לא תיבעי לך, דאמרי לא מצינו אפר שקרוי עפר, כי תיבעי לך אליבא דבית הלל, דאמרי מצינו אפר שקרוי עפר [פלוגתא דב"ש וב"ה בחולין (פח:) גבי כיסוי הדם אליבא דב"ה דאמרי אפר קרוי עפר דכתיב ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וב"ש אומרים עפר שריפה נקרא, עפר סתמא לא אקרין מאי, אע"ג דאיקרי עפר הכא בקרקע המשכן כתיב (וקרא יתירא הוא דהא אתרבי מאשר יהיה דאין צריך לחופרו

וביום השביעי מגלחו, תגלחת שניה כתגלחת ראשונה (אלמא שניה נמי כדלעת דהא תנא ליה בתגלחת ראשונה מעביר תער על כל בשרו)?

אמר רב נחמן בר יצחק כי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא, הא עוקבת מדרבנן היא (מצורע לא שוירא הוא, דכי קא חשיב הלכה עוקבת מקרא כגון ספר תער עפר דכתיב בהדיא והלכה עוקבת מוספת על המקרא). **רב פפא אמר** כי קא חשיב הלכה עוקבת ועוקרת, הא עוקבת ומוספת היא.

רב אשי אמר הא מתניתא (דקתני מקום כינוס שיער ונראה) מני, רבי ישמעאל היא, דדריש כללי ופרטי [כל התורה כולה בכלל ופרט כדאמרינן בשבועות פ"ג (כו.) רבי ישמעאל שימש את רבי נחוניא בן הקנה שהיה דורש את כל התורה בכללי ופרטי, ור"ע שימש את נחום איש גם זו שהיה דורש כל התורה בריבוי ומיעוטי, וכבר פירשתי כל משמעות כלל ופרט וריבוי ומיעוט והילוקן כמס' סוכה (ג:)].

דף טז ע"ב כדלעת מני (הא דקתני מגלחו תגלחת שניה כראשונה)? ר"ע היא, דדריש ריבוי ומיעוטי דתניא 'והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו' ריבה, 'את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו' מיעט, 'ואת כל שערו יגלח' חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל, מאי ריבה, ריבה דכוליה גופיה, ומאי מיעט? מיעט שיער שבתוך החוטם.

מאי הוי עלה (דבעיין דלעיל אם אין שם עפר מהו שיתן שם אפר הקשו התוס' תימה, מאי קא בעי כיון דלאו שוירא הוה אם כן תפשוט וי"ל דלא איתבריר להו האי דשוירא אי משום טעמא כדפרישית ולא שוירא הוא, אי משום דתנא נחת לשוירא)? ת"ש, דאמר רב הונא בר אשי אמר רב אין שם עפר, מביא רקבובית ירק ומקדש. ולא היא, רקבובית ירק הוא דהואי עפר, אפר לא הואי עפר (ולא גרם ולא היא). **פסק**

ישמעאל עפר לאו ממשמעותיה ממש נפקא ליה לענין כיסוי הדם) ליחשוב נמי האי (הקשו התוס' תימה היכי מצי למיפשט מדר' ישמעאל והא סבירא ליה כבית שמאי דאפר לא איקרי עפר ואליבא דבית שמאי לא קמביעה ליה אלא אליביה דב"ה, א"כ ה"נ אפר בכלל משמעותא דעפר משום דהכא בקרקע כתיב)?

תנא ושייר (לא חשבינהו לכולהו מקומות הקשו התוס' ואי קשיא היכי מצי למימר תנא ושייר והא שלשה קתני, ואמר בקידושין (טז:)) גבי הענקה וכי תימא הכא נמי תנא ושייר והא ארבעה קתני ונראה דהתם דוקא כיון דנחת למניינא, דוקא הוא משום דקתני כסיפא ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן... ואם איתא דמיתת האב נמי מוציאה היה יכול לומר ארבעה באשה).

ומאי שייר דהאי שייר, שייר מצורע [בתגלחת שניה שהוא צריך שני תגלחות דכתיב (בתגלחת ראשונה) וכבם המטהר את בגדיו... והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו... בתגלחת ראשונה לא כתב כלל ופרט אלא את כל שערו סתם דמשמע כל גופו זרועותיו ושוקיו ובית השחי שיהא כל גופו חלק כדלעת, ובתגלחת שניה כתוב בכלל ופרט דמשמע מקום כינוס שיער שיהא שם קיבוץ שיער הרבה למעוטי זרועותיו ושוקיו שאינו מכונס ונראה למעוטי בית השחי] דתניא וְהָיָה בְיוֹם הַשְּׁבִיעִי יִגְלַח אֶת-כָּל-שְׁעָרוֹ כֻּלּוֹ, אֶת-רֹאשׁוֹ וְאֶת-זָקְנוֹ וְאֶת גִּבְתֵּי עֵינָיו פֶּרַט, וְאֶת-כָּל-שְׁעָרוֹ יִגְלַח חֹזֵר וְכֻלּוֹ, כֻּלּוֹ וּפְרָט וְכֻלּוֹ אִי אֵתָהּ דָן אֵלָא כְעֵין הַפֶּרַט, מַה פֶּרַט מְפֹרָשׁ מִקוּם כִּינוּס שְׁעַר וְנִרְאָה, אִף כֹּל מִקוּם כִּינוּס שְׁעַר וְנִרְאָה, רַבִּי שִׁיעָר הַרְגָלִים (דאותו מקום ולישנא מעלייתא נקט) מאי מיעט, מיעט דבית השחי ודכוליה גופיה (שער של כל הגוף, מכלל המקומות שנזכרו שאינו מקום כינוס שיער, אף שנראה הוא לעין).

והלכתא מגלח כדלעת (אף בתגלחת שניה קתני דמגלח כל גופו) דתנן (נגעים יד, ב) בא לו להקיף (לגלחו כולו לשון לא תקיפו פאת ראשכם) את המצורע מעביר תער על כל בשרו (ובתגלחת ראשונה קאי) וקתני סיפא

לרבי, הכא אמר דרבנן פליגי עליה דרבי ישמעאל, ובנזיר (לה.) קא חשיב ליה בהדי עשר רביעיות מחמש חזירותא (י"ט ו' דברים שקיעורם רביעית, ה' זלצע לזן וה' זלצע אלום) וקא פריך התם, ותו ליכא, והא איכא, ומייתי מתניתין דהכא היה מביא פיילי של חרם... ומשני בפלוגתא לא קא מיירי, והא דמצורע נמי פלוגתא היא וקא חשיב ליה (א"כ נאמר שאין צוה מחלוקת, לא כמו שכתוב כאן שהיא מחלוקת רבי ורבנן) ונראה דהא פלוגתא דהכא לא דמיא לפלוגתא דמייתי התם (יסוד החילוק מה שאמרו שאין מונין לין הסני במחלוקת, הוא רק במקום שכל תנא פוסל דינו של הסני) כגון נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים ור' יוסי דפליג התם במסכת ידים (א,א) ואמר לא סגי ליה לשנים ברביעית דבעי לאהרון נמי רביעית, וכן במתניתין היה מביא פיילי של חרם דת"ק דרבי יהודה לא סגי ליה ברביעית, וכן גבי ביטול מי רגלים דקאמר ת"ק כל שהוא, אבל הכא רבנן מודו בפחות מרביעית לא אפשר ואי בעי סגי ברביעית (היינו זלצעל מהני) מיהו לכתחילה מביא חצי לוג כדתנן בריש פרק י"ד דמסכת נגעים כיצד מטהרין את המצורע היה מביא פיילי של חרם חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים חיים, והא דתנן במנחות (פח.) רביעית מה היתה משמשת רביעית מים למצורע, ר' ישמעאל היא. ורבי ישמעאל, אם כן, לכתוב רחמנא וטבל בהם, בדם ובמים למה לי? לניכר. ורבנן, אי כתב רחמנא וטבל בהם, הוה אמינא האי לחודיה והאי לחודיה, כתב רחמנא בדם ובמים לערבן. ור' ישמעאל, לערבן קרא אחרנא כתיב (ששוחט לתוך המים והרי הן מעורבין מעיקרא) וְשָׁחַט אֶת־הַצֵּפֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלֵי־חָרֶשׁ עַל־מַיִם חַיִּים (הרי שאין סם הליפור עומד לזרו ומיס לזרם, אלא מעורבים הם)... ורבנן, אי מההוא, הוה אמינא לישחטיה סמוך למנא, ונינקטינהו לוורדין (יאחזם בין אצבעותיו שלא יצא מהן דם) ולקבליה לדם במנא אחרנא, קמ"ל.

בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא גדולה ומדחת את המים (שאינ מים ניכר מפני רוב הדם) קטנה ונדחית מפני המים, מהו [הקשו התוס', תימה אליבא דמאן קא מיבעיא ליה, אי לרבי ישמעאל פשיטא דפסול, דהא בעי שיהא דם צפור ניכר, אי לרבנן הא לא קפדי אחיכר מים. ונראה דהא בעיא לא לשון ספיא אלא שהיה תמיה על דברי ר' ישמעאל דאמר רביעית לעולם דם צפור ניכר בהן, והא פעמים שאינו ניכר, שהמים מדחין אותו כגון קטנה ופעמים שאין המים ניכרין כגון גדולה, והיכי קים לרבנן

הרמב"ם לא היה שם עפר בהיכל מביא עפר מבחוץ ומניחו בהיכל ולוקח ממנו ונותן על פני המים, ואינו מביא אפר אבל מביא רקבובית שהיא כעפר סוטה (ד"ב).

'כדי שיראה על המים' תנו רבנן, שלשה צריכין שיראו, עפר סוטה (דכתיב אל המים שיראה עליהן מדלא כתיב במים) ואפר פרה (דגזירה שוה גמירי מהדדי עפר סוטה ואפר פרה כדלקמן) ורוק יבמה (לעיני הזקנים דכתיב לעיני הזקנים והלצה וירקה) משום רבי ישמעאל אמרו אף דם צפור (של מצורע ששוחטו אל כלי חרם על מים חיים וצריך שלא יתן מים אלא כשיעור שיהא דם צפור ניכר בהן).

מאי טעמא דרבי ישמעאל? דכתיב וְטָבַל אֹתָם בְּדָם הַצֵּפֶר... ותניא בדם יכול בדם ולא במים? ת"ל במים ('מים' גרם ולא גרם 'במים' דהא על המים החיים כתיב בקרא) אי מים יכול במים ולא בדם? ת"ל בדם. הא כיצד, מביא מים שדם ציפור ניכר בהן, וכמה, רביעית [כדמפרש לקמן, בצפור דרור שיערו חכמים שאין במינה גדולה שמדחה את המים ולא קטנה שנדחת מפני המים שהן רביעית כתבו התוס' וא"ת וכי אינו ניכר ביותר מרביעית, והא תנן במסכת מקואות (ז,ה) ומייתי לה בגמרא בכמה דוכתי בחולין (כו.) ומכות (ג.) ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין, אלמא דאפילו יין ניכר בג' לוגין וכ"ש דם דסומק טפי י"ל ניכר דקאמר ממשותו של דם ולא בשינוי מראה דעלמא, והשתא לא תיקשה מה שהיה תמיה רבי נמי מהא דקאמרינן במנחות (כב.) ובחולין (צח:) לרבי יהודה דיליף למין במינו דאינו בטל ממאי דכתיב 'ולקח מדם הפר ומדם השעיר' הדבר ידוע שדמו של פר מרובה משל שעיר אלמא דמין במינו לא בטיל, ורבנן (לסכרי מין צמינו צטל, אומרים שאין ללמוד מלם הפך ולם השעיר ל...) אמרי עולין (על המזבח) אין מבטלין זה את זה (כיון שכל אחד חסוד ואינו מתצטל לשני) והא הכא דהוה מין שלא במינו והדבר ידוע שהמים מרובין על הדם ואפילו הכי כתיב בדם (ולא צטל הדם צמיס, וקשה הרי לכ"ע מין צטלינו מינו צטל) וי"ל כיון דממשותו ניכר הרי הוא בעין ורבנן, ההוא לגופיה דהכי קאמר רחמנא אטביל בדם ובמים [ואפי' אין ניכר הקשו התוס' קשיא

עפר לכתחילה) ומה כאן (בפרה הקדים עפר למים כשר כדמפרש ואזיל) הקדים עפר למים כשר, אף להלן הקדים עפר למים כשר.

והתם מנלן (גבי פרה דאם הקדים עפר למים כשר) תרי קראי כתיבי, כתיב עליו (ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו (על האפר) מים חיים) אלמא אפר ברישא, וכתיב מים חיים אל כלי (משמע מים לצד הכלי ולא עפר חוצץ בינתיים) אלמא מים ברישא, הא כיצד, רצה זה נותן רצה זה נותן. ורבנן (דאמרי לעיל בסוטה הקדים עפר למים פסול אמרי לך בפרה נמי פסול ד...) אל כלי דוקא (דמשמע מים ברישא, והא דכתיב ונתן...) עליו (מים) לערבן (לאחר שנתן אפר אל המים צריך להפך המים עליו ולערבן). ואימא עליו דוקא (שיהא עפר תחילה, והא דכתיב מים חיים...) אל כלי (לאו למימרא שיהו המים לצד הכלי אלא למימור...) שתהא חיותן בכלי (שלא יטול מן המעיין בכלי אחר ויתן לתוך זה אלא בכלי זה ישאבם מן המעיין)? מה מצינו בכל מקום (בסוטה) מכשיר למעלה [עפר הוא המכשיר את המים לבדוק אותה (ניאנ נש"י נחמויה יב: שהי לפילו ר"ט מודה, סליך ליתן לכתחילה עפר למעלה) וכן דם צפור של מצורע שמכשיר את המים להזאה] אף כאן מכשיר למעלה. **פסק הרמב"ם** אם נתן האפר תחילה ואח"כ נתן עליו המים פסול, ומהו זה שנאמר בתורה ונתן עליו מים חיים, כדי לערב את האפר במים פרה אדומה (ט,א). **פסק בת"ק**.

[דף יז ע"א] משנה בא לו לכתוב את המגילה, מאיזה מקום הוא כותב, מלא שָׁכַב אִישׁ אֶתְּךָ (ממסד וכותב) וְאִם-לֹא שָׁטִית טְמֵאָה תַּחַת אִישׁךָ הִנְקִי מִמֵּי הַמְּאָרְרִים הָאֵלֶּה שֶׁהֵן קַלְלוֹת הַבָּאוֹת מִחַמַּת בְּרַכּוֹת דְּמִשְׁמַע, הֵא אִם שָׁטִית לֹא הִנְקִי וְאִתְּךָ פִּי שָׁטִית תַּחַת אִישׁךָ (וכי נְטַמְּאָת וַיִּתֵּן אִישׁ בְּךָ אֶת-שָׁכְבְּתוֹ מִבְּלַעְדֵּי אִישׁךָ וְאִינוּ כוֹתֵב וְהִשְׁבִּיעַ הַפֶּתֶן אֶת-הָאִשָּׁה, וְכוֹתֵב (וַיִּתֵּן הִי) אֶתְּךָ לְאֵלֶּה וְלִשְׁבַּעָה וְכָאוּ הַפִּיִם הַמְּאָרְרִים

לשעוריה בצפור שיהא דמה ניכר לעולם ברביעית, דומיא דפ"ק דר"ה (יג.) דאמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא מי קים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא? א"ל, לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהילכתא (כל דברי חכמים שנקבעו אל תהרהר אחריהן) בצפור דרור שיערו רבנן אין לך גדולה שמדחת את המים, ואין לך קטנה שנדחת מפני המים. **פסק הרמב"ם** א. ...ולוקח עפר מקרקע המשכן ונותנו על פני המים כדי שיראה על פני המים... סוטה (ג,י). ב. ...מביא שתי צפורים דרור טהורות לשם טהרת צרעת שנאמר ולקח למטהר, ושוחט את הברורה שבשתיהן על המים שבכלי חרס וממצה עד שיהיה הדם ניכר במים... טומאת צרעת (יא,א).

ת"ר הקדים עפר למים (בסוטה) פסול (כדכתיב ונתן אל המים, אלמא מים ברישא וכתיב ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, דבעינן כסדר הכתוב בפרשה) ור"ש מכשיר.

מ"ט דר"ש, דכתיב וְלָקַחוּ לְטָמֵא מִעֵפָר שְׂרִפַּת הַחֲטָאֹת, וְתִנִּיא, אָמַר ר"ש וְכִי עֵפָר הוּא, וְהֵלֵא אָפֵר הוּא (שריפת פרה), שִׁינָה הַכְּתוּב בְּמִשְׁמַעוֹ [וְהִקְשׁוּ הַתּוֹסֵף תִּימָה לְרַבִּי, וְכִי שִׁינּוּי הוּא שֶׁנִּקְרָא אָפֵר עֵפָר, וְהַכְּתִיב (בַּיִשְׁכּוֹ הַמֶּלֶךְ) וַיִּשְׂרֹף אוֹתָהּ (לֹא הִשְׂרִיף) בְּנַחַל קְדְרוֹן וַיִּדַּק לְעֵפָר, וְכֵן (בַּמָּסָה) שְׁלֹמֹה מָסָה עַל הַעֲגֹל וַאֲשֶׁרֹף אוֹתוֹ בְּאֵשׁ וְאִכּוֹת אוֹתוֹ טַחֲוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דָּק לְעֵפָר. וַיִּלֵּא אוֹתָן שְׁלֹא נַעֲשִׂית אָפֵר עַיִי שְׂרִיפָה אֵלֶּה צְרִיכִין כְּתִישָׁה (לְאַחַר הַסְּרִיפָה כְּלוּ שִׁיפְטוֹ לְאַפְרָיִם) נִקְרְאוּ עֵפָר (לְעַ"פּ סְהוּל עַיִי שְׂרִיפָה) אֲבָל פְּרָה עֵיבָר מִצּוֹת שְׂרִיפָתָהּ לְאַפְרָיִם (הֵינּוּ עַיִי שְׂרִיפָה מִמוֹסָכָה) אֲעַ"פּ שֶׁאִם הֵיוּ שֵׁם אוֹדִין הֵיוּ כּוֹתְשִׁין אוֹתָם כְּדֹאִיתָא בְּסַפְרֵי וְכִדְתַּנְן בְּפ"ג דְּפְרָה נִשְׂרַפָה חוֹבְטִין אוֹתָהּ בְּמִקְלוֹת מִשּׁוּם אוֹדִין שְׁלֹא נַעֲשׂוּ אָפֵר, מִיְהוּ עֵיבָר מִצּוֹת שְׂרִיפָתָהּ לְאַפְרָיִם הוּא] לְדוֹן הֵימְנוּ גִז"ש [וְהִקְשׁוּ הַתּוֹסֵף, תִּימָה וְכִי מִפְּנֵי כֵךְ שִׁינָה וְהֵאמַר בְּחֻלוֹן (פּה:)] דְּלִכְךָ שִׁינָה אֵלִיבָא דְב"ה לְלַמֵּד שֶׁאָפֵר נִקְרָא עֵפָר וַיִּלֵּא תְרֵי שְׁמַע מִיְהוּ נֵאמַר כֵּן עֵפָר וְנֵאמַר לְהֵלֵן עֵפָר, מָה לְהֵלֵן (בְּסוֹטָה) מִצּוֹתוֹ לְכַתְּחִילָהּ עֵפָר עַל גְּבֵי מִים (כְּדַכְּתִיב בְּה) אָף כֵּן (בְּפְרָה) עֵפָר עַל גְּבֵי מִים (מִצּוֹתוֹ כֵּן לְכַתְּחִילָהּ, וְלֹא תִימָא וְנָתַן עֵלָיו דּוּקָא דְּמִשְׁמַע

י.

ושבתורת כהנים, אבל 'ה' דהאלה לא תדרוש למעוטי צוואות וקבלות דאתא את ורבינהו ו'ה' דהאלה אורחיה הוא) 'את' לרבות צוואות וקבלות. ור"מ, אתים לא דריש. ור' יהודה, כולו (ההי"ן דקרא) במיעוטי דריש להו. 'אלות' אלות ממש, 'האלות' למעוטי קללות הבאות מחמת ברכות. אלה, למעוטי קללות שבמשנה תורה, האלה למעוטי צוואות וקבלות.

ורבי מאיר, מ"ש האי 'ה' דמרכי ביה, ומאי שנא האי 'ה' דמעייט ביה? 'ה' דגביה דריבויא (דהאלות דקאי אוכתב) ריבויא היא, 'ה' דגביה דמיעוטיא (אלה דמיעוטיא הוא אלה ולא אחרות) מיעוטיא.

והא לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן (דשמעינן ליה דבעי תנאי כפול דתנן ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי דכתיב ביה אם יעברו ואם לא יעברו, הא לא כפליה מכלל לאו לא

תשמע הן ואם כן ה"ס 'מכלל הן אהה שומע לאו' ל"כ כילל לומד 'הינקי אם לא שטית' וממנו משתמע שאם לא 'לא הינקי'? אומר רבי תנחום הנקי כתיב **פירש רש"י** בלא י' דמשתמע הנקי אם לא שכב, ותדרוש הכי טומאה תחת אישך הנקי. כתבו התוס' דבשבועות (לו). פירש רש"י אחרת, הנקי בלא י' כמו הנקי, וקאי אקרא דבתריה ואת כי שטית דמשמע הכי הנקי ממים המרים האלה ואת כי שטית, והתם אומר כי לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן בממונא, באיסורא אית ליה, וסוטה איסורא דאית ביה ממונא הוא. **ונשאל רבי** והא בנדרים (יא). אומר

בגמרא מאי לחולין לא חולין ליהוי אלא לקרבן, מני מתני' אי ר"מ הא לית ליה מכלל לאו, והכי דייק נמי שם (יג: , יד.). אע"ג דאיסורא גרידתא הוא **והשיב רבי** דהתם נמי איסורא דאית ביה ממונא הוא שאסר ממונו על חבירו. **פסק הרמב"ם** וכותב כל

הדברים שהשביע אותה בהם אות באות ומלה במלה וכותב את השם ככתבו ואינו כותב אמן אמן סוטה (ג,ח). **כתב הכפ"מ** פסק כת"ק.

דריש ר"ע איש ואשה, זכו (ללכת בדרך) ישרה שלא יהא הוא נואף ולא היא נואפת) שכינה ביניהן (שהרי חלק את שמו ושיכנו

האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך (והשביע הפהן את האשה בשבעת האלה) ואמר הפהן לאשה אינו כותבו, דאינו אלא צוואה שמצוה הכהן להשביע) ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן (דהיינו קבלה שהאשה תקבל עליה שבועה, ואין זו מן האלות) רבי יוסי אומר לא היה מפסיק (משהתחיל אם לא שכב איש אותך' עד 'אמן אמן', שהיה כותב צוואה ד'זהשביע הכהן את האשה' וקבלה ד'ואמרה האשה אמן אמן') ר' יהודה אומר כל עצמו (לישנא בעלמא הוא יזהר בעצמו שלא יהא כותב אלא אלות לבדו ואפילו אם לא שכב איש אותך' ו'הנקי' לא היה כותב, וכ"ש 'זהשביע הכהן' ואינו כותב 'ואמרה האשה אמן אמן' שהוא סוף המקרא הזה) אינו כותב אלא יתן ה' אותך לאלה ולשבעה... וקאי הפהן המאדרים האלה במעיך... ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן.

(גמרא) במאי קא מיפלגי? בהאי קרא קמיפלגי **וכתב את האלה** הפהן בספר ר"מ (ת"ק) סבר אלות, אלות ממש (יתן ה' אותך ובאו המים המאדרים האלה במעיך...) האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות [הנקי ממי המרים הקשו התוס', תימה לרבי דהכא דריש ר"מ 'ה' דהאלות, ובהוריות (ה). אומר ר"מ קהל הקהל לא דריש. ותו איכא למיתמה דר"י דריש הכא 'ה' דריבויא למעט, והתם דריש קהל הקהל לרביא. ותו קשיא דר' יהודה אדרבי יהודה, דהכא משמע דלא דריש את האלות, ובמנחות (יא:) אומר ר"י סבר את כל הלבונה לרבות קורט אחר] אלה (מיעוטיא הוא) למעוטי קללות שבמשנה תורה (דאי כתב קרא וכתב את האלות בספר הוה משמע אלות שבמשנה תורה יככה ה' בשחפת דאלה איקרו דכתיב והיה בשמעו את דברי האלה הזאת) האלה למעוטי צוואות (והשביע הכהן את האשה, דלא תימא לא ידלג, הילכך איצטריך למעטינהו) וקבלות אמן, ורבי יוסי כולו (ריבויא) כדקאמרת (אלות, אלות ממש. האלות, הקללות הבאות מחמת ברכות. אלה, למעוטי שבמשנה תורה

לה בספרי דאיצטריכו כל הני משום דלא
 אשכחן קראי אלא ברקיע שדומה לכסא
 הכבוד הילכך תכלת דומה לים וים דומה
 לרקיע, דתכלת לא דמי לרקיע כל כך אלא
 דומה לדומה כמו תכלת דומה למראה הים
 ואנן קחוינן דים דומה למראה הרקיע פתבו
 התוס' בירושלמי דפ"ק דברכות מגיד שהתכלת דומה
 לים, והים דומה לעשבים, ועשבים לרקיע, ורקיע לכסא,
 והכסא לספיר, וכתיב ואראה והנה אל הרקיע...
 (יהווקאל י) וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא
 הכבוד שנא' (קראי קדריש דכתיב ברקיע...) **וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשָׂה
 לְבִנְתַּת הַסַּפִּיר וּכְעֵצֵם הַשָּׁמַיִם לְטָהַר, וְכָתִיב
 (בכסא הכבוד) כְּמִרְאֵה אֲבֵן סַפִּיר דִּמְוֹת
 כֶּסֶא.**

משנה אינו כותב לא על הלוח (של עין) ולא
 על הנייר (של עשבים שכותשין ומדבקין
 אותן בדבק ועושין כמו עור) ולא על **דף יז**
ע"ב הדיפתרא (עור שאינה מעובד כל
 צרכה דמליח וקמיה ולא עפיין, שהיו מעבדין
 הקלפים בעפצים) אלא על המגילה והקשו
 התוס', תימה בשבת (עה:) דתנן קלף כדי לכתוב עליו
 פרשה קטנה שבתפילין שמע ישראל, אמאי לא קתני
 פרשת סוטה דשיעור זוטא טפי אור"י דפרשת סוטה
 לא שכיח כפרשת תפילין, ואמרינן התם (עה.) כל
 מילתא דשכיח ולא שכיח אזול רבנן בתר שכיח
 לקולא. עוד הקשו התוס', תימה אמאי לא
 מרבינן כל מילי מוכתב כדאמרינן בגיטין (כא:) ספר
 אין לי אלא ספר מנין לרבות כל דבר ת"ל וכתב מ"מ,
 אם כן מה ת"ל ספר, מה ספר שאין בו רוח חיים.
 ורבנן, אי כתב בספר כדאמרת, אלמא כל היכא דכתיב
 בספר כ"ע מודו דמרבינן כל מילי בר מדבר שיש בו
 רוח חיים. מיהו לפי ר"ת לא קשיא מידי דפי' התם
 בכלל ופרט וכלל דרשינן ליה דחזר וכתב ונתן לה, אבל
 הכא כלל ופרט הוא ואין בכלל אלא מה שבפרט א"נ
 התם קרא יתירא הוא דקא דריש משום דכתיב תרי
 זימני וכתב לה ספר כריתות. **ובירושלמי** מקשה
 ליה נמי הכא כתיב ספר, והכא כתיב ספר, הכא (בגט)
 את אומר כל דבר שהוא בתלוש, והכא (בסוטה) את
 אומר הכין (רק בקלף), שנייא היא (תרוץ לקושיא) הכא
 דכתיב בספר (אצל בגט כחוב ספ' ולכן לומדים לכל
 דבר) אבל בגמ' דידן לא אמר התם הכי (כ"ל דגמ' צדלי
 אין לה את לימוד הירושלמי) דאמר, אי כתיב בספר כדקא
 אמרת דהוי מרבינן כל מילי דתלוש בר מדבר שיש בו

ביניהן י' באיש ו'ה' באשה) לא זכו אש
 אוכלתן (שהקב"ה מסלק שמו מביניהן
 ונמצאו אש ואש).

אמר רבא ודאשה עדיפא מדאיש (אש של
 אשה קשה וממהרת לאכול וליפרע משל
 איש) האי מצרף (אש של אשה נוחה להדליק
 מהר שאין אות של שם מפסיק אלא מחובר
 הוא ונקרא אש, אבל של איש אין אותיות
 של אש מצטרפות יחד שהי' של שכינה
 מפסקת) והאי לא מצרף.

אמר רבא, מפני מה אמרה תורה הבא עפר
 לסוטה, זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו,
 דכתיב ביה עפר וְאָפֶר, לא זכתה תחזור
 לעפרה.

דריש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו
וְאָנֹכִי עֶפְרָא וְאָפֶר, זכו בניו לב' מצות אפר
 פרה, ועפר סוטה. והאיכא נמי עפר כיסוי
 הדם? התם הכשר מצוה איכא, הנאה ליכא
 (ואין זה קיבול שכר, אבל כאן יש הנאה
 בסוטה לתת שלום, ושלא ירבה ממזרים
 בישראל אם זונה היא, ואם נקתה ונזרעה
 זרע, ומבטלת לעז מעל בניה, ואפר פרה
 לטהרן ולזכות את ישראל ממעשה העגל).

דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו
אִם-מַחֹוט וְעַד שָׂרוּךְ-נָעַל (שהבריה עצמו מן
 הגזל) זכו בניו לב' מצות חוט של תכלת
 (כנגד מחוט) ורצועה של תפלין (כנגד שרוך
 דהיינו רצועה).

בשלמא רצועה של תפלין (קיבול שכר הוא
 דאיכא הנאה) דכתיב **וְרָאוּ כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי
 שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיהָ, וַתֵּנִי, ר"א הגדול** אומר
 אלו תפלין שבראש, אלא חוט של תכלת מאי
 היא (מאי הנאה איכא) דתניא, היה ר"מ
 אומר מה נשתנה תכלת (שהזקיקו הכתוב
 לציצית) מכל מיני צבעונין, מפני שהתכלת
 דומה לים (בא ללמדנו שכל המקיים מצות
 ציצית כאילו הקביל פני שכינה והכי תניא

היפך והשאר כתב כהילכתן) פסולה, דכתיב וְכָתַב אֶת־הָאֱלֹת הָאֱלֹהִים כִּי דַכְּתִיבָא [משמע כמו שהן סדורין בפרשה. הקשו התוס', תימה לר"י לקמן (לב): ואיתא נמי בברכות (יג.) ובמגילה (יז): דק"ש לא יקראנה למפרע לרבנן מוהיו ולרבי מדברים הדברים, ורבנן דברים הדברים לא משמע להו, הילכך איצטריך והיו שלא יקראנה למפרע ואמאי לא נפקא להו מהאלה כי הכא הדברים האלה כדכתיבא וי"ל כיון דקיבלו וגמירי מרבתינו דשמע אית לן למדרש בכל לשון שאתה שומע, אייתר לך והיו שלא יקראנה למפרע, והאלה דרשי להו לדרשא אחריתי).

(המשך לפני נבא) כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה שנא' והשביע ואחר כך וכתב והקשו התוס' ירושלמי ר' קרוספא אמר איתפלגון ר' יוחנן ור"ל, חד אמר משביע ואח"כ כתב, וחד אמר כתב ואח"כ משביע, ומפרש טעמא כדי לסמוך שבועה להשקאה, והתם משמע דבהכי פליגי מ"ד משביע ואח"כ כתב אית ליה חוקה ותורה מעכב על הסדר, ומאן דאמר כתב ואח"כ משביע אית ליה אע"ג דמעכב אינו על הסדר. ותימה א"כ כמאן ס"ל לא כר"י ולא כר' נחמיה ביומא (ס.) דמשמע דכ"ע סבירא להו היכא דכתיב חוקה מעכב נמי על הסדר. ותימה רבי דבסנהדרין (מט): אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סממנין רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ד' מיתות ואידך בפלוגתא לא קא מיירי רב פפא אומר אף סדר יומא ואידך ההוא לחומרא בעלמא, דמשמע הא לאו הכי הוה חשיב ליה, ואמאי לא חשיב סדר סוטה דהא איתו אמר הכא כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה, ומשמע בירושלמי דבעי כל הפרשה על הסדר. ונראה דלא חשיב אלא היכא דשנוין על הסדר אבל סדר סוטה אינה נישנית על הסדר, שהרי אין סדר המשנה וסדר הפרשה מכוונין כמו שפירשנו בראש הפרק וסדר הפרשה עיקר אבל סדר המשנה אפילו למצוה בעלמא לא, ולהכי לא אמר נמי התם דאמר זהו סדר תמיד לאפוקי ממצות חליצה, אבל לאפוקי מסדר סוטה ליכא למימר דאפילו בדיעבד נמי לא (ר"ל קאפי' זליענזל אין לעשות כסדר המשנה לענין סוטה).

(המשך לפני נבא) כתבה איגרת (בלא שרטוט) פסולה, בספר אמר רחמנא נפירש רש"י והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ואי קשיא מאי איריא משום דנקראת ספר תיפוק לי דבלאו הכי אמור לכתוב שום פסוק בלא שרטוט דאמרינן בפ"ק דגיטין (ז): אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא, ועוד הא

רוח חיים. ירושלמי תניא ר"א בן שמוע אומר אין כותבין על עורות בהמה טמאה, אמר ר"ש מכיון דאיתמר למחיקה ניתנה למה אינו כותב, תני ראב"ש בר שמועון אומר רואה אני את דברי ר"א בן שמוע מדברי אבא, שמו תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז על עור בהמה טמאה. ותו התם ר' לוי בר סיסי בעי קמיה רבי מגילת סוטה מהו שתטמא את הידים א"ל הרי זו שאלה (טובה) א"ר יוסי אינה שאלה, כלום גזרו על הספרים שיטמאו את הידים לא מפני קדושתן, וזו למחיקה נתנה (ולאין זה קלושה) לא צריכא דלא (אכן) אס לא הייתה ניתנת למחיקה לא הייתה צעיה שתטמא את הידים, אצל הצעיה היא, אכרעה... הואיל ונתנה למחיקה (אעפ"כ יתכן לומר שיש במגילה קדושה, אלא שהתורה גזרה למחוק אותה) שנא' בספר (קלף).

(המשך המשנה) ואינו כותב לא בקומום (שרף האילן, ומתיכו במים וכותב הימנו) ולא בקנקנתום ולא בכל דבר שרושם אלא בדיו (שלנו של שרף) שנאמר וּמָחָה, כתב שיכול למחות (כתבו התוס', בירושלמי איתא אי מחה יכול במשקה או במי פירות ת"ל וכתב. הא כיצד, כתב שיכול לימחק ואיזו זו דיו שאין בו קנקנתום, והא תני אם מחק מתוך הספר כשר, תיפתר כהדין תניא דתנא אמר ר"מ כל ימי שהיינו למדין אצל ר' ישמעאל לא היינו נותנין קנקנתום לתוך הדיו).

(גמרא) אמר רבא מגילת סוטה שכתבה בלילה פסולה, מ"ט, אתיא תורה תורה, כתיב הכא וְעָשָׂה לָהּ הַפְּלִיגָה אֶת פְּלִי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, וכתב התם על־פי התורה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְעַל־הַמְּשֻׁפֵּט, מה משפט ביום [בסנהדרין (לד): נפקא לן מוהיה ביום הנחילו] אף מגילת סוטה ביום וכתבו התוס' כל מעשה סוטה ילפינן מהכא בפ"ב דמגילה (כ): דהשקאה ביום (ר"ל סהלימוד מכאן אינו רק לכתיבה, אלא גם להשקאה). רש"י פי' (כאן) דמשפט ביום, בסנהדרין נפקא לן מוהיה ביום הנחילו את בניו. ולא מסתברא דהא על פי התורה כתיב גבי זקן ממרא דמשתעי בדיני נפשות, והאי קרא דביום הנחילו משתעי בדיני ממונות. אלא מוהוקע אותם לה' נגד השמש נפקא לן התם דביום. ונראה לי דכל דין סוטה בין גמר בין תחילה פסול בלילה דומיא דדיני נפשות, ולא כדיני ממונות דתחילת דין ביום אבל גמר דין אפילו בלילה.

(המשך לפני נבא) כתבה למפרע (ירך ולנפיל בטן לצבות במעיך... כסדר הזה או אחד מהן

ובמגילה (יה): הילכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט, ומקשה מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורדין הא משום שרטוט לא ומשני תנאי היא, מדלא משני במשורטטין ש"מ דאפי' מנהג ליכא, הואיל וכן אין צריך לשרטטן דגרסינן בירושלמי בפרק במה מדליקין כל הפטור בדבר ועושהו נקרא הדיוט **השתא י"ל** הא דאין צריכין שרטוט היינו בין השיטין, אבל בד' פיאות צריכין שרטוט דלא גריעי משלש אין כותבין. **מיהא** לפירושו לא תירין מאי איצטריך למימר גבי מגילת סוטה דפסולה בלא שרטוט כיון דאפילו ס"ת הוא סגי ליה בשרטוט לארבע פיאות. **מצאתי בתוספות** ריב"א במסכת גיטין, שמעתי מר' אליהו הצרפתי שהיה אומר מה שאנו כותבים בכתבים בלא שרטוט ליכא למיחש, דלא כתבין לשום פסוק אלא לאמירה בעלמא לפרום בשלום בלשון עברי או לדבר בו בלשון צה, אבל כשכותב שמביא אותו לשום פסוק כי האי גוונא אסור למכתב בלא שרטוט, ולא ידענא מנלן לכתוב בפירושים פסוקים בלא שרטוט כשמביא לשום פסוק.

(המשך דברי רבא) **[דף יח ע"א]** כתבה על שני דפין (פירש רש"י כדפין של ספר תורה העשויין עמודים. **כתבו התופ'** מקשים לפירוש רש"י שפירש בדפין של ס"ת, מוגיטין (פז: גסג גט יס לין לכותבו על ספר ולא על צ' ספרים) דתנן שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני והעדים מלמטה כשר ולא חשיב ליה שני ספרים כיון דמעורה (סהעמודים צחוכרים) כדאמרינן בגיטין (כ:): אהא הרי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת... בעי רב פפא בין שיטה לשיטה בין תיבה לתיבה מהו וקפריך ותיפוק ליה משום דספר אחד אמר רחמנא ולא שנים לא צריכא דמעורה (טיס קלת חיבור צין כל חלקי הגט השייכים לאשה, כגון שהאותיות שצראש כל תיבה היו ארוכות מסורה לשורה) ובמנחות (לג.) גבי מזוזה אמר נמי אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניח בשני סיפין (משקופים) פסולה, הא בסף אחד כשירה (תרוז...): ראויה לשני סיפין קא אמר (מה שאמר שמואל כתבה על שני דפין לפסולה, הכונה שאם כתבה על צ' דפים נפרדים הרואים להניח על צ' משקופים, פסולה) אלמא דשני דפין דקאמר שמואל בנחתכין זה מזה קאמר שאין מעוררין להכי מפרש דקאמר שמואל בנחתכין זה מזה קאמר שאין מעוררין להכי מפרש נמי הכא שני דפין שאינן מעוררין (וקשה על רש"י שסתם דכריו לפסול אף צמעורים). **ופירש ר"י** הא דאמר נמי בר"ה (כו.) אפי' לרבנן דאמרי קרן פרה פסול כיון דאית בה גילדי כשנים ושלש שופרות דמי ואע"ג דמהברי (ולכאוף) נלאה כמו לעת רש"י, גסג דכרים המחוכרים לגמרי, נחשבים כאילו הם נפרדים, כיון שאינם דבר אחד. אינו קשה ל...): התם נמי

איהו דשלה ליה לרב יהודה בני אדם העולים משם לכאן הן קיימו בעצמם ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו וכתב ליה בלא שרטוט וא"ר יצחק שתים כותבין שלש אין כותבין, ואמרינן ביבמות (קז:): אמר אביי האי מאן דכתב גיטא דחליצתא לכתוב הכי אקרינוה לדידה מומאן יבמי עד יבמי ופירושו משום דלא מצי למכתב שלש תיבות רצופין בלא שרטוט, כדמסיק מר זוטרא שירטט וכתב ליה לכולה פרשתא, מתקיף לה מר בר רב אידי והא לא ניתין ליכתב (אסור לכתוב פסקה שלמה על קלף צנפרל) והילכתא כמר זוטרא אע"ג דלא ניתין ליכתב (מז' הגמות הג"ל מוכח דכסכותזים כמה תיבות מפסוק לריך שירטוט, א"כ קשה מודע צסוטה לריך ללמוד מ'צספר' לריך שירטוט) תריין אי לאו משום דנקראת ספר הוה אמינא אע"ג דאסור לכתוב בלא שירטוט המגילה עצמה אינה פסולה קמ"ל דפסולה ונראה שלא היו המים בודקין על ידה (א"כ התיכון לכיון שכתוב ספר, השירטוט גס מעכב). **מיהו**, לא ידענא אם שרטט אותה בין שיטה לשיטה לאחר כתיבה אע"ג דבשעת כתיבה כתב באיסורא אי המגילה כשירה בהכי או לא (צסו"ת רעק"ל מה"ק סי' נ' הוכיח שלא מועיל השירטוט לאחר הכתיבה). והא דאמרינן במנחות (לב:): ובמגילה (יה): הילכתא מזוזה צריכה שירטוט אבל לא תפילין נראה דהכי הילכתא גמירי לה דאין לו לשרטט תפילין, דאי לא תימא הכי, אלא הא דפסיק אבל לא תפילין דלא מופסלי אי כתבן בלא שרטוט מיהו צריך לשרטט משום דאסור לכתוב בלא שרטוט, א"כ הא דמקשה התם מהא דתפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה שאין מורדין אותו מקדושה המורה לקדושה קלה טעמא דאין מורדין אבל משום שרטוט לא ומשני תנאי היא, אי הוה מצי לשרטט להו הוה מצי למימר במשורטטין, אלא ש"מ דהכי גמירי לה דלא מצי לשרטט להו. **אבל ר"ת פירש** הא דאמרינן שלש אין כותבין היינו אם לא שרטט כלל, אבל אם שרטט בד' פיאות הגליונים אע"פ דלא שרטט בין שיטה לשיטה חשוב שירטוט אפי' לענין ס"ת אלא משום זה אלי ואנוהו צריך לשרטט בין כל שיטה ושיטה, וכן מוכיח בפ"ק דמגילה (טז:): דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה, ופירש ר"ה דלאו היינו ס"ת אלא מזוזה ולישנא דאמיתה משמע כיחידה של תורה דהיינו מזוזה דיש בה עול מלכות שמים, וכן עיקר, דאי ס"ת ממש משתעי ההוא קרא דואמת, א"כ הא דגרסינן במגילה (יט.) מגילה נקראת ספר (כמו ס"ת) ונקראת אגרת, נקראת ספר שאם תפרה בפשתן פסולה. מאי איריא משום ספר תיפוק ליה משום 'ואמת' (הפסוק שהוצא צמגילת אסת' לזכרי שלום ואמת) ונימא צריכה שירטוט ותפירה כאמיתה של תורה, אלא ש"מ לשרטוט דמזוזה איצטריך, דהתם תפירה ליכא, ולענין תפירה נקראת ספר. והשתא לא תקשי הא דפסקינן במנחות (לב:)

משעה שנתן לשני אפשרות להשתמש, ונחשב השני כשואל על חלקו של ראשון, ולכן חייב על כל ההיזק, ולעת לאב"י הסובר שיש צריכה, ונחשב שחלקו של כל שותף מצורכ צור, חייב השני רק משעה שמסר לו הראשון את כסו הצור, שאל"כ נחשב השני משתמש רק בחלקו) דהתם לא הוכר חלקו של אחד מהן לעולם, אבל הכא הוכר הכתב ונתערב. וכן ברירה משני לוגין שאני עתיד להפריש דמייתי בב"ק (סמ:): נמי לא הוכר המעשר מעולם (איזהו תרומה ואיזהו מעשר) וכן לכולהו ברירות דמייתי בגיטין (כה:). אבל דמי לברירה דמייתי בעירובין (לז:). שתי נשים שלקחו קניהן בעירוב או שנתנו דמי קניהן לכהן איזה שירצה יקריב הטאת ואי זה שירצה יקריב עולה אע"ג דהוכרו מתחילה דמי כל אחת לא אמרי' זו מתכפרת במה שנקח מדמי חברתה, או שתי קנין של אחת יקריב כולן לעולה ושל חברתה להטאת א"ג איפכא דאמרינן ברירה, ואע"ג דדחי ליה התם כשהתנו, מיהו חזינן דקא מייתי לה אשאר ברירות, אלמא דליכא לאיפלוגי בין ברירה שהוכרה מתחילה לשאר ברירות. וכן (מלנו שמלמיס לין צריכה צמקוס שהוכר תחילה ונתערב, לדין צריכה צמקוס שמעולם לא הוצרכו הדבר) ביומא (נה:). צמקוס היו יג' קופות ללכסיס שונים של ציהמ"ק) דמייתי מתני' ר' יהודה אומר לא היו מביאין שופרות לקיני חובה (אלא רק לקיני נדבה) מפני התערובות ומסיק משום תערובות דמי הטאת שמתה בעליה (שדינה למיתה, וא"כ תפסול את כל המעות) וקא פריך ונברור ד' זווי ונשדי במיא והנך לישתרו, ר' יהודה לית ליה ברירה. מנלן (שלא יאמר לין צריכה) ומייתי ההיא דהלוקח יין מבין הכותים ומסיק מדתני איז אלמא דמדמי ברירה דאם בא חכם למזרח אע"ג דליכא היכרא מעיקרא, לברירה דארבעה זווי דהוכר מעיקרא. א"כ רבא מאי קא מבטיא ליה דלא פשיט מהני. ומהא נמי דתנן במעילה (כא:). פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכים או שאמר פרוטה בכים זה הקדש כיון שהוציא הראשונה מעל דברי ר"ע, והכ"א עד שיוציא את כל הכים, אלמא לר"ע אית ליה ברירה כי האי גוונא דאמר בפרוטה ראשונה הוברר הדבר שפרוטה ראשונה שעלתה בידו היא היתה של הקדש שנפלה (הכי שאף צמקוס שהלכר היה מצורכ קודם שנתערב, אומריס שיש צריכה) מיהא לא איתבריר לן התם במאי פליגי (אם צסכרל של צריכה או לא, וא"כ א"א לפשוט את הספק). ומהא נמי ליכא למפשט דמייתי בבכורות (כב:). סאה תרומה טמאה שנפלה לק' חולין ר"א אומר תירום ותירקב שאני אומר היא סאה שעלתה היא סאה שנפלה, ה"נ נימא שהמחך של לאה יגיע ללאה, דהתם מקילינן בדרבנן דמדאורייתא חד בתרי במל. וריב"א הקשה ביומא (נה:). אהא ונברור ד' זווי (שמהסוגיא סס למדנו לעיל שאומריס לין צריכה גם צלכר שניכר ונתערב) דתניא בתוספתא דמעילה (פ"א) נזיר שהפריש מעות ואמר אלו להטאתי

דרכו להוסיף בכל שנה גלד אחד, והרי הוא כמביאו משופר אחר ומדבקו לזה כדתנן דיבק שברי שופרות פסול מפני שמתחילתו לא היתה ברייתן בבת אחת וניכר התוספת ולא מהני חיבורו ודומה כאילו גט שכתבו על ב' דפין ותפרן יחד דפסול. והנה יש לדעת דאהא דוקא כשכתב חצי מגילת סוטה על דף זה וחציה על דף אחר אמרינן דחשיב שני ספרים, וה"ה אם כתב לה שתי מגילות ומחקו לתוך כוס אחד (שלא ידעו למחוק רק ספר אחד ולא שנים) וכן גבי גט אם נתן לה שני גיטין אע"ג דכל חד וחד שלם הוא וספר אחד בפני עצמו פסולין ולא מיגרשא בתרווייהו משום שנים או שלשה ספרים כדאמרינן בב"ק (מ:). גבי פור של שותפים סגנה, לין אומריס שכל שותף ישלם כופר שלם) כופר אחד אמר רחמנא ולא שנים או שלשה כופרין, ובסוכה (לה:). לינקוט תרתי תלת (פלפליס לל' מיניס, סגס הס טעס העץ והפלי סוק) פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים או שלשה פירות, ואין להקשות מאי שנא משנתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ולא חשיב ליה כשני שופרות, דהתם בשמיעה תליא מילתא והוא לא שמע אלא קול הפנימי) פסולה, ספר אחד אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה ספרים.

(המשך דכתיב כאל) כתב אות אחת ומחך אותה (על המים, וחזר...) וכתב אות אחת (שלאחריה) ומחקה (עד שהשלים את כולה) פסולה דכתיב ועשה לה הפהין את כל התורה הזאת (עד שתהא כולה כאחד).

בעי רבא כתב ב' מגילות לשתי סוטות ומחקן לתוך כוס אחד, מהו, כתיבה לשמה (בספר לעצמו דכתיב ועשה לה לשמה) בעינן והאיכא, או דילמא בעינן נמי מחיקה לשמה (לעצמה שיהא ניכר המחיקה שהיא לשמה). ואת"ל בעינן נמי מחיקה (בכוס) לשמה, מחקן בב' כוסות וחזר ועירבן, מהו, מחיקה לשמה בעינן והאיכא, או דילמא הא לאו דידה קא שתיא והא לאו דידה קא שתיא? ואת"ל הא לאו דידה קא שתיא והא לאו דידה קא שתיא, חזר וחלקן מהו, יש ברירה או אין ברירה וכתבו התוס' האי לא דמי לברירה דמדלה מן הבור פלוגתא דראב"י ורבנן בב"ק (נא:). צ' אנסיס שיש להם שותפות צור, והשתמש צו הראשון ולא כסהו וכן השני, ולאחר מכן היזק הצור, הדין הוא שהשני חייב, ונחלקו חכמים וראב"י מתי מסתלק הראשון מחיוב השמירה, ללעת חכמים לס"ל לדין צריכה הוא מסתלק

בעי רב אשי נשפכו מהן ונשתיירו מהן, מהו? תיקו. **פסק הרמב"ם א.** כתבה אגרת פסולה שנ' בספר, כתבה על שני דפין פסולה שנ' בספר, ספר אחד, ולא שנים ושלשה. ואינו כותב לא על הנייר ולא על הדפתרא אלא במגילת ספר שנ' בספר, ואם כתבה על נייר או דפתרא פסולה סוטה (ד,ה). **ב.** אינו כותבה לא בקומום ולא בקלקנתום ולא בכל דבר שרישומו ניכר ועומד אלא בדיו שאין בו קלקנתום שנ' וכתב ומחה כתב שהוא יכול להמחות ואם כתב בדבר המתקיים פסולה סוטה (ד,ט). **ג.** מגילת שוטה שכתבה בלילה פסולה שנ' וכתב וגו' והשקה וגו' והקריב כשם שקרבנה ביום כך כתיבת המגילה והשקייתה ביום, ...כתבה למפרע פסולה שנ' האלה על הסדר, כתבה קודם שתקבל עליה השבועה פסולה שנ' והשביע וכתב סוטה (ד,ז). **ד.** נשאר במגילה רושם כתב ניכר פסולה עד שימחוק יפה יפה. כתב אות אחת ומחקה וחזר וכתב אות שנייה ומחקה עד שהשלים פסולה עד שתהיה כולה כתובה סוטה (ד,י). **ה.** כתבה שלא לשמה או שמחקה שלא לשמה פסולה, כתב שתי מגילות לשתי שומות ומחקן לתוך כוס אחד או לתוך שני כוסות ועירבן בכוס אחד והשקה לשתייהן פסולה שכל אחת מהן לא שתת מגילתה. מחקן לשני כוסות ועירבן וחזר וחלקן בשני הכוסות לא ישקה אותן ואם השקה כשר, ואם נשפכו המים הרי זה כותב מגילה אחרת ומביא מים אחרים, נשפכו ונשתייר מהן לא ישקה את השאר ואם השקה כשר סוטה (ד,יא). **כתב הכס"מ** פסק כמנהגו שסובר דכי אמרינן את"ל נקטינן כאילו הוא בעיא אפשיטא הכי, ובבעיא בתרייתא פסק דבדיעבד אינה צריכה לחזור ולשתות דמספיקא לא מחייבינן לה. **עוד כתב הכס"מ** משמע לרבינו דמדלא איבעיא לן אלא בנשתייר מהן משמע דפשיטא לן דהיכא דלא נשתייר מהן שכותב מגילה אחרת ומביא מים אחרים.

א"ר זירא אמר רב ב' שבועות האמורות בסוטה למה, אחת קודם שנמחקה מגילה, ואחת לאחר שנמחקה. מתקיף לה רבא

ואלו לעולתי ואלו לשלמי ונתערבו הרי לוקח בהן ג' בהמות בין ממקום אחד בין משלשה מקומות ומחלל דמי הטאת (על זהמט חטאת, דלמי עולה על זהמט עולה) וכו', ודוקא בכי האי גוונא שרי אבל ליקח שלישי המעות וליקח בהן בהמה לחטאת ונימא הוברר הדבר דאלו הוו דמי הטאת לא אמרינן (הכי שלא אומרים צריכה צדכר שהיה ניכר ואח"כ התערב, וללא כהגמ' ציומא) מיהו מכל הני הוה מצי רבא למיפשט (וקסה מדוע רבא נשאר צתיקו) ועוד תימא אי אית לן למימר ברירה כי האי גוונא (צדכר שניכר ונתערב) אם כן כל התערובות שבעולם יחזור ויחלק משום ברירה, ועוד אמאי לא פשיט ליה מר"ה (ג): דקיימא לן דיש בילה לשמן ויין נמצא דאין ברירה בדבר לה, ובזבחים (פ.) מיייתי ליה פלוגתא דר"א ורבנן צלוחית של הטאת שנפל לתוך מים... **ונראה** (מחמת כל הקושיות הנ"ל, להסדיר את ספיקו של רבא צלופן אחר. כתב הרש"ש לצריכה מנומגמס ולריכס להגה"ה, ולכן נסדיר כולל צילחו האלחוניס) דבר ברור שצריך למחוק את מגילת סוטה לשם אותה אשה, אך יש להסתפק האם גם צריך למחוק לתוך מים מיוחדים בשבילה, ולכן בתחילה הסתפק רבא מה הדין במחוק ב' מגילות לתוך כוס אחת. והמשיך לדון שאף אם נאמר שצריך שגם המחיקה תהיה לתוך מים המבוררים לכל אשה, עדיין יש להסתפק אם מחק ב' מגילות לב' כוסות, ואח"כ עירב את המים, שבזה גם מחק את הכתב לשם אותה אשה וגם מחק לתוך מים המיוחדים לה, ורק אח"כ עירב את המים, והספק הוא האם גם בשעת שתיה צריך שיהיו המים מבוררים לכל אחת ואחת. והמשיך רבא לדון, שאף אם נאמר שגם בשעת השתיה צריך שיהיו המים מבוררים, עדיין יש להסתפק מה הדין מחק ב' מגילות לב' כוסות ועירבם ואח"כ חזר וחילקם, ובזה דן אם יש ברירה, ואין זה דומה לכל דיני ברירה שמצינו, אלא הנידון הוא האם יש ברירה כיון שכעת לכל אחת יש מים המיוחדים לה, שהרי אינה צריכה לשתות מהדיו שכתבו לשמה, שהרי בין כך מוחקים את הכתב, והעיקר שתשה מים המיוחדים לה, או שצריך שמשמעת המחיקה ועד הסוף יהיו המים מבוררים עבור מי הם מיועדים וההשלכה לפסק זה באופן שתשה והמים לא יבדקו אותה, נתלה לומר שהמגילה לא נמחקה כהלכתה, או שנאמר שהאשה טהורה? תיקו.

בעי רבא השקה בסיב (שהוא הלול כדרך שהתינוקות שותין) מהו וכתבו התוס' אין לפשוט מהא דאמר רבא בפסחים (קטו:) כרכן בסיב אף ידי מצה לא יצא אלמא אין דרך אכילה בכך, דהתם מפסיק הסיב בין המצה ובין בית הבליעה, אבל הכא דלא מפסיק קא מיבעיא ליה? בשפופרת, מהו? דרך שתיה בכך, או אין דרך שתיה בכך? תיקו.

(היינו קבלת אלה, כדרך שהשביעה כדאמר לעיל בגמ' משביעני עליך שלא נטמאת ואם נטמאת יבאו ביד, והיינו פירושו דאמן על השבועה אמן על האלה דתניא ברישא) ר"מ אומר אמן שלא נטמאתי, אמן שלא אטמא (שאם טמא לאחר זמן מים מערערין אותה לאחר שתטמא, כדתניא בברייתא בגמרא כתבו התוס' ירושלמי לא שהיה ר"מ אומר המים בודקין אותה מעכשיו, אלא המים פקודים בה לכשתטמא המים בודקין אותה למפרע). הכל שוין, שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש (ואפילו לר"מ דאמר מתנה על העתיד) נסתרה לאחד ונטמאת (בגירושיה) ואח"כ החזירה לא היה מתנה עמה (דאינה נאסרת עליו לחזור לו אלא א"כ נישאת על ידי קידושין, דכי כתיב לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה' אחר קידושין ונישואין כתיב, כדכתיב והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון). זה הכלל כל שתבעל ולא היתה אסורה לו לא היה מתנה עמה.

גמרא אמר רב המנונא שומרת יבם שזינתה (כשהיא שומרת יבם) אסורה ליבמה (כאשה שזינתה תחת בעלה שאסורה לבעלה כתבו התוס' פי' אפי' לרבנן דאמרי קידושין תופסין בחייבי לאוין ופליגי אדר"ע, הכא מודו כדאמר ביבמות (צב:) דכתיב בה לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר' לא תהא בה הויה לזר, אלמא דקרא משוי לה כערוה דלא תפסי בה קידושין משום דאגידא ביה והויא כארוסתו שזינתה). ממאי, מדקתני שומרת יבם (שמשביעה על זנות שזינתה כשהיא שומרת יבם) וכנוסה, אא"כ (זנתה) אסירה (נאסרת עליו) משום הכי מתנה בהדה (ע"י גלגול אף על אותו זנות) אלא אי אמרת לא אסירה, היכי מתנה בהדה, והתנן, זה הכלל כל שאילו תיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה.

אמרי במערבא לית הילכתא כרב המנונא וכתבו התוס' בסנהדרין (יז:) מפרש דאמרי במערבא היינו רבי ירמיה. ונראה אע"ג דפסיק דלית הילכתא כרב המנונא, הילכתא כוותיה דאמר ביבמות (צב:)

תרוייהו קודם שנמחקה מגילה כתיב? אלא אמר רבא אחת שבועה שיש עמה אלה (דכתיב בחדא מינייהו בשבועת האלה, ולקמיה מפרש היכי דמי) ואחת שבועה שאין עמה אלה.

היכי דמי שבועה שיש עמה אלה, אמר רב עמרם אמר רב משביעני עליך (כשם ומזכיר שם) שלא נטמאת (שאת אומר אמת שלא נטמאת היינו שבועה שאין עמה אלה) שאם נטמאת יבואו ביד (המים לצבות בטן... והיינו אלה). אמר רבא אלה לחודה קיימא, ושבועה לחודה קיימא (שבועה ואלה יש כאן ושניהן על האשה וקרא כתיב בשבועת האלה שהשבועה של אלה)? אלא אמר רבא משביעני עליך שאם נטמאת יבואו ביד (דאיכא השתא שבועת האלה שמשביע את האלה שתחול). אמר רב אשי אלה איכא, שבועה ליכא (על האשה וקרא כתיב והשביע את האשה)? אלא אמר רב אשי משביעני עליך שלא נטמאת, ואם נטמאת יבואו ביד (משביעני עליך שיהא אמת מה שאמרת בפנינו שלא נטמאת ואם נטמאת יבואו ביד המים דקיימא שבועה אאשה שלא נטמאת, ואאלה שתחול).

משנה על מה היא אומרת אמן אמן וכתבו התוס' בשבועות (כט:): כל העונה אמן כאילו מוציא שבועה מפיו, ובשבועות (לו:): אמן יש בו קבלה יש בו שבועה ויש בו האמנת דברים? אמן על האלה, אמן על השבועה (לכך הוצרכה לכפול) אמן מאיש זה, אמן מאיש אחר, אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה (ע"י גלגול שבועה הוא מגלגל עליה זנות של אירוסין אע"פ שלא היה בו קינוי, ומכאן לגלגול שבועה מן התורה) [דף יח ע"ב] ושומרת יבם וכנוסה (ואם היתה יבמתו וכנוסה וקינא לה ונסתרה מגלגל עליה שבועה שלא נטמאת כשהיא שומרת יבם, שומרת יבם מצפה וממתנת ליבם שייבמנה כמו 'ואביו שמר את הדבר' לא תשמור על הטאתי) אמן שלא נטמאתי (היינו קבלת שבועה) ואם נטמאתי יבאו בי

נמי שהיא עליו בלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר אוסרה על יבמה) ומשוי לה (לחייבי לאוין) כי ערוה (דכרת). **פסק הש"ע** שומרת יבם שזינתה, לא נאסרה על יבמה, אם הוא ישראל (פ"ש אבל לכהן אסורה דהא היא חייבי לאוין לאחר) אה"ע (קנמג). הבי"י פסק כפשט דברי הגמ' אמרי במערבא לית הלכתא כרב המנונא דאמר שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, ודלא כדברי התוס'.

בעי רבי ירמיה מהו שיתנה אדם על נישואין הראשונים (כגון גירשה והחזירה וקינא לה ונסתרה)? על נישואי אחיו, מהו (לגלגל זנות שתחת אחיו, דהא דתנן במתני' ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה, לאו בחדא אתתא קאי שישקנה יבם וישביענה על האירוסין ונישואין של אחיו, אלא מילי מילי קתני, אם הבעל משקה מתנה עמה על ארוסה ונשואה ואם היבם שכנסה משקה מתנה עמה שומרת יבם וכנוסה)?

ת"ש, זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה הא אסירה ה"נ דמתנה [וזו נאסרת עליו בזנות נישואין הראשונים לעולם וכן בזנות נישואי אחיו כדאמר לעיל (ב.) ואם מת חולצת ולא מתייבמת] ש"מ.

ר"מ אומר אמן שלא נטמאתי... תניא, לא כשאמר ר"מ אמן שלא אטמא (עלתה על דעתו) שאם תטמא מים בודקין אותה מעכשיו (על העתיד) אלא לכשתטמא מים מערערין אותה (חוזרין לה לתוך גרונה כאדם הנחנק ע"י משקה נראה כעושה ערער והוא לשון זעקת שבר יעוערו) ובודקין אותה.

בעי רב אשי מהו שיתנה אדם על נישואין האחרונים [לר"מ דאמר מתנה על העתיד מהו שיתנה עמה בגלגול שבועה שלא תטמא אם יגרשנה ויחזירנה ותטמא כתבו התוס' ירושלמי, א"ר ינאי פשיטא שאדם מוחל על קניו, גירש כמי שמחל (על הקניו) היך עבידא (כלל המעשה) קינא לה וגירשה החזירה ונסתרה, אי תימא

דרב סבירא ליה דאין קידושין תופסין ביבמה, ושמואל מספקא ליה ואמר בעניותינו צריכה גמ, ופסיק אמירר כשמואל, ורב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב נישואין יש בה בזנות (ש"ס נישאת לז, אף שעדיין לא נבעלה לו, הרי הוא כזנות, ונאסרת על יבמה) כדרב המנונא (ש"ס זנות ציבמה) וכן ר' יוחנן ור' ינאי סבירא להו התם דאין קידושין תופסין ביבמה ופשיטא לה ר' יוחנן ממתניתין דלאחר שיהלויין ליה יבמין, וא"ל רבי ינאי אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה, וא"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה, הוה אמינא מתני' ר"ע היא, ומיהו ר"ל לא פליג אדר' יוחנן דהא מוקי התם (צה.) הא דקתני זמה במקום שבא על האיסור קל נאסר האוסר' בשומרת יבם וכדרב המנונא, ובסוף ההיא גמרא ובדף (ממ:) אמרינן נמי אביי מספקא ליה אי כרב אי כשמואל, ובגמ' (פ:) פליגי לישני דגמרא אי מתני' הוה תיובתא לרב המנונא אי הוה סיעתיה והתם מצוי למידחי סיעתיה כי הכא לאוקמיה מתניתין כר"ע אלא דדחי לה מלישנא דמתני' גופיה. בירושלמי מפרש היאך קילם רבי ינאי לרבי יוחנן שקרא עליו 'הזלים זהב מכים בני אל יליוז מעיניך, חכם בני ושמה לבי תן לחכם ויחכם עוד ישמע חכם ויוסף לקח' א"ל ר"ל בתר כל אלו פסקי קילוסיה יכול הוא פתר ליה כר"ע ותו דהי ליה התם ויתיבניה מה איכפת לו ממזר גבי קינוי התורה אמרה וקנא את אשתו אפילו מקצת אשתו, ולפום מסקנא דהתם משמע דלית הילכתא כרב המנונא והכי גרס התם שומרת יבם שזינתה ר"א אומר מותרת לביתה ר' יהושע בן לוי אומר אסורה לביתה, א"ר ינאי שומרת יבם שזינתה מותרת לביתה, ותני כן ונעלמה מעיני אישה ולא מעיני יבמה, רבי יעקב בן זבדי בשם ר' אבהו מעשה היה וכהנת היתה והותרה לביתה א"ר יוסי בר בון אף לא מכות אין בה. לפי הירושלמי משמע דפליגי רבי ינאי ארבי ינאי הא דאמר בהאשה רבה (צ"ל) א"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו אין קידושין תופסין ביבמה, וכן גרסי' הכי (בתחילת דבני ה...) ירושלמי א"ר שמואל לא כן א"ר ינאי נמנו שלשים וכמה זקנים מנין שאין קדושין תופסין...). אלא הא דקתני שומרת יבם וכנוסה! הא מני, ר"ע היא, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין (לאשה האסורה על המקדשה בלאו, ורבנן פליגי עליה ואמרי בחייבי כריתות הוא דלא תפסי אבל בחייבי לאוין תפסי, אלמא לר"ע משוי חייבי לאוין חמורות לענין איסוריהם כחייבי כריתות שהולד ממזר ולגבי לאסור על בעלה נמי כי היכי דהבא על אשת איש שהיא בכרת אסורה על בעלה, כן הבא על שומרת יבם

(להכניס מים לעולי רגלים בשדות ובדרכים) שהאשה שותה ושונה, וקיבלנו עדותו בשני אנשים אבל לא באיש אחד (אם מת בעלה זה שהשקה ונישאת לאחר וקינא לה והיא נסתרה קבלנו עדותו של נחוניא שישקנה השני, דרבי יהודה דריש זאת למעוטי שאינה שותה ושונה על ידי בעל א', אם חזר וקינא לה, ודריש תורת לרבות ששותה פעם שניה על ידי בעל שני, ומדקאמר ר' יהודה דע"י בעל שני חוזרת ושותה, מכלל דלת"ק אפילו בעל א' משקה שני פעמים, והיינו דפרכינן ות"ק הא כתיב זאת ומאי קא ממעט מיניה כתבו התוס' צ"ע בקידושין (יח). דמוקינן התם הא דקתני בגניבתו כיון שנמכר פעם אחת שוב אי אתה רשאי למוכרו בשני בני אדם אבל באדם אחד נמכר ונשנה ולפירוש רש"י התם ניהא שפיר (זילא קס את הגמ' שהכל תלוי בהעמדה לדון, קאס העמידו לדון פעם אחת על הרבה גניבות, הוא נמכר פעם אחת, ואס העמידו לדון ב' פעמים על ב' גנבות, הוא לכן נמכר פעמיים. ולכן לזילאורי דברי ר' יהודה מזולאריס היטב לכיון שהשקאה מחמת ב' זעלים קונים למי לשני העמדות לדון) אמנם לתוס' שם (שכתבו שהכלל זין גנב מאדם אחד ב' פעמים, לזין גונב מב' אנשים קונים) קשה וחב"א אין האשה שותה ושונה (כתבו התוס' בירושלמי איתא כורכמית תוכיה ששתתה ושינתה ושילשה לפני שמעיה ואבטליון) בין באיש אחד בין בב' אנשים.

ות"ק נמי הכתיב זאת, ורבנן בתראי נמי הא כתיב תורת [כתבו התוס', וא"ת הא דרשינן ליה בפ"ב דכריתות (ט):] שאדם מביא קרבן אחד אפילו אם קינא לאשתו על ידי אנשים הרבה וי"ל דהתם מיירי קודם ששתתה קינא לה מפלוני ונסתרה וקינא לה מפלוני ונסתרה וכן פעמים הרבה משקה בפעם אחת על כולן ומביא מנחה אחת על כולן ונפקא לן מקנאות, אבל הכא דרשינן תורת לשותה ושונה שחזר וקינא לה לאחר שתיה ונסתרה שהוזרת ושותה שנית? אמר רבא באיש אחד ובו על אחד דכ"ע לא פליגי דאין האשה שותה ושונה [דף יט ע"א] דכתיב זאת (ומסתברא דהא מיהת קממעט שלא יקנא לה בעל זה פעם אחרת) בשני אנשים ושני בוועלין (לאחר שהשקה זה מת ונישאת לאחר וקינא לה מבוועל אחר) דכולי עלמא לא פליגי דהאשה שותה ושונה,

גירש כמי שמחל צריך לקנאות לה פעם שניה, אי תימא גירש כמי שלא מחל אין צריך לקנאות לה פעם שניה, אבל אם קינא לה ונסתרה וידע בה וגירשה והחזירה ונסתרה שתתה ולא בדקו אותה המים מהורה היא או מאחר שאין המים בודקין את האשה ממאה היא ואסורה לביתה? השתא מיהא לא אסירה ליה, או דילמא זימנין דמגרש לה והדר מהדר לה? ת"ש הכל שוין, שלא היה מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש, נסתרה לאחד ונטמאת ואח"כ יחזרנה לא היה מתנה, הא יחזרנה ותיטמא ה"נ דמתני, ש"מ. **פסק הרמב"ם** יש לבעל לגלגל עליה בשבועה שלא זינתה עם איש זה שקינא לה בו ולא עם איש אחר ושלא זינתה תחתיו משנתארסה קודם שתנשא ולא אחר שנשאת, אבל אינו מגלגל עליה שלא זינתה קודם האירוסין ולא אחר שגירשה אם גירשה והחזירה, שאם זינתה בעת זה לא תאמר עליו, וכל שתבעל ולא תהיה אסורה לו אינו מתנה עמה. לפיכך אם כנס יבמתו אינו מגלגל עליה שלא זינתה כשהיתה שומרת יבם אבל מגלגל עליה שלא זינתה תחת אחיו שאם זינתה תחת אחיו הרי זו אסורה עליו, וכן אם גירשה והחזירה מגלגל עליה שלא זינתה תחתיו בנישואין הראשונים. וכן יש לו לגלגל עליה בלהבא שלא תזנה תחתיו ושלא תזנה אחר שיחזירה אם יגרש ויחזיר, לפיכך כשתזנה להבא מים בודקין אותה ויארעו לה אותן המאורעות לכך נאמר 'אמן אמן' אמן מאיש זה אמן מאיש אחר, אמן נשואה אמן ארוסה, אמן לשעבר אמן להבא. השנת הראב"ד ז"כ יש לו לגלגל עליה בלהבא שלא תזנה תחתיו ושלא תזנה אחר שיחזרנה אם יגרש ויחזיר' א"א כל זה לדעת ר"מ ואפשר שהלכה כמותו דסוגיין כוותיה סוטה (ד,יז).

ת"ר זאת תורת הקנאות (תורה אחת לכל הקנאות שבכולן יעשה לה כתורה הזאת) מלמד, שהאשה שותה ושונה, רבי יהודה אומר זאת (מיעוטא הוא, זאת ולא אחרת) שאין האשה שותה ושונה. אמר ר' יהודה מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין

נותנה כמו כן לתוך כלי שרת) מתוך כפיפה מצרית, ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידה (להניף) וכהן מניח ידו מתחתיה [ובגמ' יליף דתנופה צריכי יד בעלים ויד כהן, ובעלים דמנחת סוטה היא האשה כתבו התוס' האי דאיצטריך תו למיתני וכהן מניח את ידו תחתיה ולא קתני בסתם ומכנים את ידו לאשמועינן דתנופה בכהן. **איתא בירושלמי** וכהן מניח את ידו תחתיה, (מקסה גמ') ואין הדבר כיעור? (מתלכת הגמ') מניח מפה (סתחלוך בין יליהס. שאלת הגמ'...) ואינו הוציץ (הכי המפה חוללת בין היל לכלי) מביא כהן זקן (כלומר, לעולם לא הייתה קס מפה, ומה ששאלת הכי זה מכוונ, כיון קזה נעשה ע"י כהן זקן אין כלן כיעור. תיחזן נוסף...) ואפילו תימא כהן ילד שאין יצר הרע מצויה לשעה. תני ר' חייא סוטה גידמת שני כהנים מניפין על ידיה אבל בגמרא דידן אמרינן לקמן (כז.) דגידמת לא היתה שותה וי"ל דפליגי אי בעינן קרא כדכתיב] ומניפה. הניף והגיש [לקרן מערבית דרומית כדתניא במנחות (יט:)] וכולהו הנך כתיבי במנחת סוטה תנופה והקרבה קמיצה והקטרה כתבו התוס', **איתא בירושלמי** יליף הא דאמר במנחות (ס:) 'זהבאת' לרבות מנחת העומר להגשה, 'והקריבה' לרבות מנחת סוטה להגשה, וכתיב בתריה 'זהרים' (היינו שמקריב את הקומץ) והיכן הוא תנופה (הכי חסרה, אלף ל...) כבר קדמה (ול"כ שתנופה קדמה להגשה) ומהתם יליף נמי דשיריה (של המנחה) נאכלין, דכתיב בתריה והנותרת מן המנחה לאהרן... [קמיץ והקטיר, והשאר נאכל (שכל הנקמצות שיריהן נאכלין דכתיב תורת בסתם מנחה וזאת תורת המנחה... עד והנותרת ממנה...)] לכהנים. היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה, רבי שמעון אומר מקריב את מנחתה ואח"כ היה משקה, שנאמר **וְאַחַר יִשְׂקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמִּיִּם**, אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה.

(גמרא) אומר ליה רבי אלעזר לרבי יאשיה דדריה (אמורא הוא ובדורו של ר"א בן פדת ועוד היה ר' יאשיה שהיה תנא בר פלוגתא דר' יונתן בכוליה גמרא, והיינו דקאמר לר' יאשיה דדריה דלא תימא לרבי יאשיה הזקן דלאו אורח ארעא למימרא ליה הכי שגדול וזקן ממנו היה) לא תיתב אכרעך עד

דכתיב תורת (והא מיהת אתא לרבווי) כי פליגי באיש אחד ושני בועלין, בשני אנשים ובעל אחד, ת"ק סבר תורת לרבווי כולהי, זאת למעוטי איש אחד ובעל אחד, ורבנן בתראי סברי זאת למעוטי כולהי, תורת לרבווי שני אנשים ושני בועלין, ור' יהודה זאת למעוטי תרתי, תורת לרבות תרתי, זאת למעוטי תרתי איש אחד ובעל אחד, איש אחד ושני בועלין. תורת לרבווי תרתי, שני אנשים ובעל אחד, שני אנשים ושני בועלין (סבירא ליה, דאחר שריבה הכתוב ומיעט ולא פירש מה ריבה ומה מיעט על כרחך לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לפרש לך לפי חכמתם מה ריבה ומה מיעט ומסתברא דריבויהו אשני אנשים קאי ואפילו בבעל אחד ולא אשני בועלים ובעל אחד כיון דקינא לה כבר ונמצאת נקיה נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוין להקניטה, הילכך לא שנא מחשד ראשון ולא שנא מאחר). **פסק הרמב"ם** שתת מי המרים ונקתה מהן וחזר וקינא לה עם האיש שהשקה על ידו ונסתרה עמו אינו משקה אותה על ידו פעם שנייה אלא תאמר עליו לעולם ותצא בלא כתובה, אבל אם קינא לה עם אחר ונסתרה עם האחר בעדים משקה אותה פעם שנייה ואפילו כמה פעמים, והוא שישקה כל פעם בגלל איש אחר סוטה (א"ב). **ביאר הגהמ"י** כת"ק לגבי רבי יהודה ולגבי רבנן בתראי.

פרק היה נוטל

משנה היה נוטל את מנחתה (פירש רש"י הבעל, דהא אמרינן דאין מצות כהונה במנחות אלא מקמיצה ואילך, והגשה נמי תחילת קמיצה היא שאין זר קרב למזבה, אבל קידוש כלי ויציקה ובלילה שטעונות שמן כשר בזר. **כתבו התוס'** בירושלמי כתיב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות, וכי על ידו הוא מניף ולא על ידה הוא מניף, אלא מכאן שהוא נוטלה מתוך כלי חול ונותנה בכלי שרת, **היינו משמע** דלא כפירוש רש"י דפירש דבעל היה נוטל, ומצינו למימר דקידוש המנחה כשירה כהן, מיהו מצוה בכהן ליטול המנחה מידה ומאחר שהיה נוטלה היה

המים, וההוא דוקא הוא ואין הראשון דוקא דמדכתיב ואחר ישקה את האשה ש"מ השקאה אחר הקטרה היא ומה ת"ל והשקה את האשה אחר המחיקה ללמדך... שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה (ולא הודית לומר טמאה אני) מערערין אותה (כלומר פותחין פיה שלא בטובתה) ומשקין אותה בעל כרחיה (ואפי' נמחקה מגילה קודם הקטרה, דשלא כדין עשו הכהנים, דכיון דאינה שותה עד לאחר הקטרה לא היה להם למחוק דכל מה שיש שהות לאחר את המחיקה מאחרין שמא תודה אפילו הכי הואיל ונמחקה ואפילו שלא כדין אין שומעין לה לאמר איני שותה אלא או תשתה או תודה ולכך נאמר והשקה אחר המחיקה ולא תשתה מיד עד לאחר הקטרה אלא הא קמשמע לן שהמחיקה גורמת לה לשתות) דברי ר"ע, ר"ש אומר (לא פליג אדר"ע אלא מר דריש האי קרא ומר דריש האי קרא והכי אמר לקמן בשמעתין דתרווייהו ס"ל מקריב מנחתה ואחר כך משקה) ואחר ישקה מה ת"ל, והלא כבר נאמר (פסוק שלישי) והשקה (את המים לאחר הקטרה, מה ת"ל ואחר ישקה) אלא לאחר כל מעשים כולן האמורין למעלה (ומה אמור למעלה השבעה וקבלה וכתובה ומחיקה והקטרת המנחה) מגיד, ג' דברים (הללו) מעכבין בה עד שלא קרב הקומין, ועד שלא נמחקה מגילה, ועד שלא תקבל עליה שבועה.

'עד שלא קרב הקומין' ר"ש לטעמיה, דאמר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה.

'עד שלא נמחקה מגילה' אלא מאי משקה לה, אמר רב אשי לא נצרכה לשרישומו ניכר (שאם היה רישומו ניכר צריך לחזור ולמחוק עד שלא יהא רישומו ניכר).

'עד שלא תקבל עליה שבועה', מישתא הוא דלא שתיא, הא מיכתב כתבי לה (כהן) למגילה קודם קבלת שבועה, בתמיה) והאמר

דמפרשת לה להא מילתא, מנין למנחת סוטה שטעונה תנופה, מנא לן, והניף כתיב בה? בבעלים מנלן (שתהא האשה מניפה עם הכהן דהא קרא בכהן לחודיה כתיב ולקח הכהן מיד האשה) אתיא יד יד משלמים (מתנופת חזה ושוק ואימורין דשלמים) כתיב הכא וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה, וכתוב התם יָדוֹ תְּבִיאֶינָהּ (בבעלים כתיב וגבי תנופה כתיב) מה כאן כהן (בסוטה כתיב כהן בתנופת מנחתה) אף להלן כהן, ומה להלן בעלים אף כאן בעלים, הא כיצד, מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף.

'הניף והגיש קמין... היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה'. הא אקריב (קודם השקאה דקתני קמין והקטיר והדר תניא היה משקה) הכי קאמר סדר מנחות כיצד הניף והגיש קמין והקטיר, והשאר נאכל לכהנים (הא דתנא רישא הניף והגיש קמין והקטיר, לאו דוקא קודם השקאה נקט ולא איירי בהשקאה כלל, אלא איירי בסדר הקרבת מנחת סוטה שכן הוא תנופה והגשה קמיצה והקטרה, והכי קאמר כשבא להקריבה היה נוטלה מתוך כפיפה... והדר איירי מי קודם או השקאה קודם כל אלה או אם כל אלה קודמין להשקאה ופליגי בה ר"ש ורבנן) ובהשקאה גופה פליגי רבי שמעון ורבנן, דרבנן סברי משקה ואח"כ מקריב את מנחתה, ורבי שמעון סבר מקריב את מנחתה ואחר כך משקה, שנאמר ואחר ישקה.

ז"אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה' [דף יט ע"ב] ת"ר (והכי פירוש סדר המקראות וכתב ומחה והשקה והניף המנחה והקריב דהיינו הגשה וקמין והקטיר ואחר ישקה את האשה את המים והדר תו כתיב השקאה שלישית והשקה את המים והיתה אם נטמאה...) והשקה (את האשה דכתיב קודם הקטרת המנחה) מה ת"ל, והלא כבר נאמר (אחר הקטרת המנחה) והשקה (את

יט:

ומקריב ומוחק ומשקה, כ"ע מודו שמחיקה סמוך להשקאה. ותו גרסינן (בירושלמי) התם קרבה מנחתה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחיה (לזו זה רק...) בר"ש (לליליה קודם מקריבים ואח"כ משקים, ולכן לשיטתו אם קרבה משקים אותה בעל כרחיה) ברם כרבנן (לא שייך לומר לזו זה, שהרי משקרה מנחתה...) כבר שנתה, השתא (לאמרינן גוס לרבנן אם עבר והשקה אחר ההקרבה כשרה) אית לך למימרא אע"ג דלרבנן דרשינן והשקה בתרא לאונס (שלא עבר הכהן והקריב, שאונסים אותה לשתות, וא"כ למה אומרים שהבנייתא שאמרה 'משקריב מנחתה אונסים אותה לשתות' לא כרבנן) קא סברי דאונס במחיקת מגילה תליא מילתא (ר"ל, שחכמים סובכים שדין זה שפופין אותה לשתות תלוי רק במחיקת המגילה) וקרא יתירא קא דרשי לאונס (ולקטורו מייחור מילת 'השקה', ואינו שייך כלל להקרבת המנחה, וא"כ הבנייתא שנתה שאחר ההקרבה אונסים אותה לשתות, לא אחיא כרבנן) והשקה בתרא (נמי אקודם הקטרה קאי ולדרשה אתא...) שאם נמחקה מגילה ואומרת איני שותה, מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחיה.

ור"ש סבר 'ואחר ישקה' לגופו, שמקריב את מנחתה ואח"כ משקה (דדוקא הוא) והשקה קמא שאם השקה ואח"כ הקריב את מנחתה כשרה, והשקה בתרא שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה, מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה [ודוקא אחר הקטרה דבדין אימחיק משקין אותה בעל כרחיה, והיינו דאיכא בין לר"ע (שהוצא צנזייתא) בין לר"ש, דר"ע לית ליה אם השקה ואח"כ הקריב מנחתה כשרה הילכך והשקה קמא דריש לבעל כרחיה ואע"ג דשלא כדין אימחיק קודם הקטרה, ואחר ישקה לרישומו ניכר, והשקה בתרא לגופיה לומר שמקריב מנחתה ואח"כ משקה].

ורבנן, בדיעבד לא פתח קרא (אין דרך הכתוב לומר בתחילת דבריו שלא כדרך מצותן אלא בתחילה סדר משפט דבריו ולבסוף מרבה מקראות לדרוש).

וסבר ר"ע משקין אותה בעל כרחיה, והתניא, רבי יהודה אומר כלבוס של ברזל (שני שינים יש לו) מטילין לתוך פיה [ונותן לתוך פיה

רבא מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום (דכי כתיב וכתב את האלות אחר קבלת שבועה כתיב)? כדי נסבה (שלא לצורך, דהא אפילו מיכתב לא כתבינן).

במאי קמיפלגי (אמתני' קאי, וברייתא נקט ברישא לאשמועינן מהיכא יליף ר"ש טעמיה וקבעי רבנן השתא היכי דרשי להו לקראי, ור"ש היכי דריש להו לכולהו) תלתא קראי כתיבי, והשקה קמא, ואחר ישקה, והשקה בתרא. רבנן סברי והשקה קמא (דקודם הקטרה דוקא הוא, ואע"ג דכתיב ואחר ישקה דמשמע דוקא, על כרחך מקרא האמור ראשון אינו נדרש אלא...) לגופו (ומקראות יתירות האמורים אחריו ניתנו לדרוש, הילכך קמא דוקא לומר...) שמשקה ואח"כ מקריב את מנחתה (ועל כרחך...) ואחר ישקה (אע"פ שנכתב אחר הקטרה, אקודם הקטרה קאי ואחר דקאמר אמחיקה קאי הכתובה למעלה) מיבעי ליה לשרישומו ניכר [וקאמרי רבנן דאם לא נמחקה יפה לא ישקנה כתבו התוס' פירוש (לרבנן דס"ל לקודם משקה ואח"כ מקריב את מנחתה, הכי לרשינן מלכתוב 'ואחר ישקה' למשקה) ואע"פ שהקריב מנחתה כבר (וללא כפיוס רש"י לעיל דלאמחיקא קאי). והוא הדין אי שלא כדין עבוד כהנים דלא מחקו למגילה כלל עד לאחר הקרבה (שהרי לרבנן מחיקה ושתיה קולמים למנחה) דמוחק לה בתר הכי. ונראה דלאו דוקא נקט דקרא אתי לרישומו ניכר, דכיון דכתיב ומחה ממילא שמעינן אי רישומו ניכר דלאו מחוי הוא, דהא ממעטינהו התם דאין מטילין קנקנתום לתוך הדיו משום דרישומו ניכר, והוי כתב שאינו יכול למחוק, אלא עיקר קרא לאם הקריב מנחתה ואח"כ השקה כשירה כדדריש ר"ש והשקה קמא, והכי אמרינן בירושלמי דלרבנן הקריב מנחתה ואח"כ השקה כשירה והתם דריש אליבייהו דרבנן ואחר ישקה למערערין וה"ג התם 'ואחר ישקה' על כרחיה שלא בטובתה, מודה ר"ש לחכמים שאם השקה ואח"כ הקריב מנחתה שהיא כשירה ומוזים חכמים לר' שמעון שאם הקריב את מנחתה ואח"כ השקה שהיא כשירה, מה ביניהון מצוה, רבנן אמרי מנחת קנאות היא שהיא בודקתה, ור"ש אומר המים הן בודקין אותה. מאי טעמא דרבנן, מנחת זכרון מזכרת עון, מאי טעמא דר"ש ובאו בה, רבנן אמרי כתב ומוחק ומשקה ומקריב, ר"ש אומר כתב

יט: - כ.

מגילה, אי נמי אמחוק מגילה, דשלא כדין עביד כהנים דמחקי, מצי הדרא בה, משקרב הקומין, דבדין עביד כהנים דמחקי לא מצי הדרא בה.

[דף כ ע"א] קשיא דר"ע אדר"ע, התם אמר מחיקה מעכבא (את האונס, דכל זמן שלא נמחקה, אם אמרה איני שותה יכולה לחזור בה ולא אנסינן לה להשקותה, אבל אם נמחקה המגילה מערערין אותה על כרחא ואפי' לא קירב הקומין דהא והשקה קמא דקודם הקטרה להכי דרשינן) והכא אמר קומין מעכב (את האונס דכל כמה דלא קרב קומין אי אמרה איני שותה לא אנסינן לה להשקותה)? תרי תנאי ואלביא דר"ע.

איבעיא להו אמרה איני שותה מחמת בריותא, וחזרה ואמרה שותה אני (לר"ע) מהו (להשקותה מרצונה) כיון דאמרה איני שותה טמאה אני קאמרה, וכיון דאחזיק נפשה בטומאה לא מציא הדרה בה, או דילמא כיון דאמרה שותה אני, גליא דעתה דמחמת ביעתותא הוא דאמרה? תיקו.

אמר אבוה דשמואל צריך שיתן מר (דבר מר) לתוך המים. מ"ט, דאמר קרא גַּי הַפְּרִים שמרים כבר (קודם מחיקה, אלמא מחמת דבר אחר הם מרים, ואין מרירה על שם קללת בדיקתם נקרא, דהא מקמי מחיקה לאו בני מיבדק נינהו). **פסק הרמב"ם א.** ואחר כך משקה אותה ואחר שתשתה לוקח כלי השרת שבו המנחה ונותנו על ידיה וכהן מניח ידו תחתיה ומניפה במזרח כשאר כל התנופות מוליך ומביא ומעלה ומוריד, ואחר שמניף מגיש המנחה לקרן דרומית מערבית של מזבח כשאר מנחות של יחיד וקומין ומקטיר הקומין והשאר נאכל לכהנים סוטה (ג.טו). **כתב הכפ"מ** וידוע דהלכה כת"ק. **ב.** אמרה איני שותה קודם שתמחק המגילה הרי מגילתה נגזרת ואינה כשרה להשקות בה שוטה אחרת ומנחתה מתפורת על הדשן,

זקוף כתבו התוס' בסנהדרין (נב). פליגי ר"י ורבנן במצות הנשרפין דתנן נותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אילך וזה מושך אילך עד שפותח את פיו וזורק את הפתילה לתוך פיו, ר"י אומר אם מת בידם לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא פותח פיו בצבת... ותימא לר"י מאי שנא הכא דלרבי יהודה בכלבוס והתם בצבת ופי' ר"י דהכא נמי היו פותחין פיה בצבת אלא לאחר שפותחין פיה בצבת היו מטילין לתוכה כלבוס שלא תוכל לחזור ולקפוץ פיה. ורבנן מודו נמי הכא דאין פותחין פיה על ידי סודרין, דהתם טעם דרבנן משום דשריפה חמורה מחנק והיו מקרבין מיתתו ע"י הנק וגמר מיתתו בשריפה משום ואהבת לרעך כמוך, אבל הכא אין לקרב מיתתה] שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה, מערערין אותה ומשקין אותה בע"כ, אמר רבי עקיבא כלום אנו צריכין אלא לבדקה (אם טהורה אם טמאה) והלא בדוקה ועומדת (דכיון דאמרה איני שותה מודה שהיא טמאה) אלא, עד שלא קרב הקומין יכולה לחזור בה (ולומר איני שותה, ואין אונסין אותה דהא מודה דטמאה היא) משקרב הקומין אינה יכולה לחזור בה (ולקמיה פריך היא גופא קשיא אמאי אינה יכולה לחזור והלא בדוקה ועומדת היא).

וליתעמיד, תיקשי לך היא גופה משקרב הקומין אינה יכולה לחזור בה, והלא בדוקה ועומדת? לא קשיא הא (דמפליג בין קרב ללא קרב) דקהדרא בה מחמת רתיתא (שאנו רואין אותה רותתת, דאיכא למימר דאינה מאמנת שלא יבדקה המים, ואפילו היא טהורה ורוצה היתה לסמוך על טהרתה ולשתות ולפיכך היא רותתת וכשמגעת לשתות חוזרת בה) והא (דקתני בדוקה ועומדת) דקהדרא בה מחמת בריותא (שאינה רותתת וקאמרה איני שותה, ודאי טמאה היא, ולכך אינה רותתת דסמכא מעיקרא ואמרה כי מטינא למשתי לא שתינא ולא שנא קרב קומין ולא שנא לא קרב לא שתינא) והכי קאמר כל מחמת בריותא כלל כלל לא שתינא, מחמת רתיתא עד שלא קרב הקומין, דאכתי לא אמחוק

כ.

(דדלמא טהורה היא ומחמת רתיתותה קאמרה). אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידין (הגידין שבלחיה נופחין ונראות כמליאה גידין וגם בשרה נעשית שיטה שיטה של נפיחה והכי תניא בספרי כמין שרכיטין מזורקין בה) והם אומרים הוציאוה, שלא תטמא העזרה (שערי נקנור או עזרת נשים שתצא דרך שם).

(המסך המטה) אם יש לה זכות היתה תולה לה (תראה ותלמד בפרשת סוטה שהזכות תולה דילפינן מונקתה ונזרעה זרע, ונקתה ע"י זכויות כדי זריעת זרע ט' חדשים וי"א יותר כדמפרש בגמ') יש זכות תולה שנה אחת (כתבו התוס' ירושלמי יש זכות תולה שנה אחת מנבוכדנצר לקצת ירחין תרין עשר, יש זכות תולה שתי שנים מאמנון ויהי לשנתים ימים, יש זכות תולה שלש שנים מאחאב וישבו שלש שנים אין מלחמה. אמר ר' יוסי כל אותן שלש שנים (סהזכות תלתה ללחאז) היה עסוק במצות, וכל אותן שתי שנים (סהזכות תלתה ללחאז) היה עוסק בתורה. עוד בירושלמי 'מנחת זכרון' כלל 'מוזכרת עון' פרט. כמדומה הכי פירושו, אימא דממנחת זכרון ליכא למילף זכרון זכות (סהזכות תולה) אלא זכרון עון, ואין בכלל אלא מה שבפרט, אם אומר אתה כן לא נמצאת מדת הדין מקופחת, מה אם מדת הפורענות מעושה הרי מוזכרת, מידת הטובה מרובה על אחת כמה וכמה, אלא (אין ללוש כלל ופרט, אלא...) 'מנחת זכרון' יש לה זכות, 'מוזכרת עון' אין לה זכות) יש זכות תולה ב' שנים, יש זכות תולה ג' שנים. מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה. ר"א אומר כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות (ביאר הרמב"ם הוא השוא ודיברי ההבל אמנם הפרטנורא ביאר 'חבור משכב אנשים' שמתוך התורה היא מבינה ערמימות ועושה דבריה בהצנע). ר' יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות ממי' קבין ופרישות. הוא היה אומר חסיד שופה, ורשע ערום, ואשה פרושה, ומכות פרושין (מפרש בגמ' שמכה את עצמו בכתלים להראות שהוא עניו וצנוע) הרי אלו מבלי עולם.

ואם אמרה איני שותה אחר שנמחקה המגילה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה סוטה (ד,ד). כדברי המשנה לקמן. ג. ... ונותן לתוכו דבר מר כגון לענה וכיוצא בה שני' מי המרים, ומוחק לתוכן המגילה לשמה וימחוק יפה יפה עד שלא ישאר במגילה רושם הניכר סוטה (ג,י). ד. שוטה שאמרה איני שותה מחמת יראה ופחד יש לה לחזור ולומר הריני שותה, אבל אם אמרה איני שותה והיא בריאה ואינה יראה ולא פוחדת אינה יכולה לחזור ולומר הנני שותה סוטה (ד,ג). ביאר במים חיים לפר"ח בעיא דלא איפשיטא ומשום דהוי ספיא דאורייתא אזלינן לחומרא ואינה שותה. משנה עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנות (בצדי ההיכל דכל כתבי הקדש שאינן ראויין לקרות בהן נגנוזין שלא יתבזו כתבו התוס' ירושלמי תני נגנות תחת צירו של היכל למה בשביל לשחקה, לול קמן היה שם ושם המים נשפכים. תני אין בהן משום קדושה, מהו לגבל בהן את המים, מה בכך המים נשפכים תני (לעה לחמה) יש בהם משום קדושה. נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה למה שגרמה לשם שימחה, כמה ימחה (כמה ימחה מהמגילה עד סילטרכו לעלעל אותה) תני רבי חנין ב"ש אומרים אחת (אס נמחקה לוח אחת מהמגילה מערערים אותה) ובה"א שתיים (שתי אותיות) א"ר אילעאי טעמא דב"ה כדי לכתוב י"ה) ומנחתה מתפזרת על הדשן [שהיא בעזרה ששורפין שם פסולי קדשי קדשים, ופסולי אימורים שמחיצתן לפנין מן הקלעים כדאמרינן בזבחים (קד): שלשה בית הדשן הם דהואיל וקדשה בכלי נשרפת בעזרה והאי מתפזרת היינו נשרפת כדאמר לקמן (כג.) ואלו שמנחותיהם נשרפות וקא חשיב להא האומרת איני שותה] ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת (דבעינן כתיבה לשמה דכתיב ועשה לה הכתן לה לשמה). נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין (כיון דאמרה טמאה אני בדוקה ועומדת היא ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק) ומנחתה מתפזרת על בית הדשן. נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה

כ. - כ:

אסור וזה מותר, ועל מה כל דבר נסמך, ועל איזה מקרא. וזה תלמוד שהיה בימי התנאים ולהבין דבר מתוך דבר כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מהיכן ילמדוהו ולא יזוה משנה ידמוהו) אלא אסרה אאסרה קשיא? קשיא.

תניא רבי יהודה אומר, אומר היה ר"מ לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו, [דף כ ע"ב] חוץ מפרשת סוטה בלבד (ואפי' בס"ת) רבי יעקב אומר משמו (של ר"מ) חוץ מפרשת סוטה של מקדש (של כל סוטה וסוטה). מאי בינייהו (כלומר במאי קמיפלגי, באיזה טעמא)? א"ר ירמיה למחוק לה מן התורה איכא בינייהו (מפרשת סוטה שבספר תורה.. לת"ק מחקינן לר' יעקב לא מחקינן.

כתבו התוס' תימה לרבי והא בימי ר"מ נפקו כבר המים המרים כדאמרינן (מז:). דר' יוחנן בן זכאי הפסיקן (ול"כ כיון שצפועל לא מוחקין לה מן התורה, לכא' אפטר קיהיה הכתב לא ניתן להימחק) ועוד האמר רבא לעיל (יז:): מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום, א"כ מ"ט דמ"ד מוחקין לה מן התורה, וליכא למימר מ"ד מוחקין לה מן התורה לית ליה דרבא, א"כ אמאי אמר לר"ש לעיל (יט:): כדי נסבת, לימא לית ליה דרבא, אלא הכי משמע דבהא דרבא כ"ע מודו. ואיכא למימר מ"ד מוחקין לה מה"ת כגון אם נכתבה אותה פרשה בתורה לאחר שקבלה עליה שבועה אע"פ שהסופר לא נתכוין לשם סוטה אלא לשם ס"ת, ומה שאין מטילין קנקנתום לתוך הדיו לפרשת סוטה אפי' בזמן הזה משום דכתיב בה ומחה דבעינן כתב שיכול למחות, וכיון דס"ל מוחקין לה מן התורה, ש"מ דקסבר דאאותה פרשה אפילו כתובה בתורה קפיד קרא דבעינן שיכול למחוק).

והני תנאי כי הני תנאי (דאיפלגו נמי בכתיבה לשמה) דתניא אין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת, רבי אחי בר יאשיה אומר מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת.

אמר רב פפא דילמא לא היא, עד כאן לא קאמר ת"ק התם, אלא כיון דאינתיק (מכל נשים לשמה של זו) לשום רחל לא הדרא מינתקא לשום לאה, אבל תורה דסתמא

(גמרא) א"ר יהודה אמר שמואל משום ר"מ כשהייתי למד תורה אצל ר"ע, הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר, כשבאתי אצל ר' ישמעאל, א"ל בני, מה מלאכתך, אמרתי לו לבלר (סופר) אני, אמר לי בני, הוי זהיר, שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא תחסיר אות אחת (כגון א' וה' אלהים אמת) או תתיר (תייתר) אות אחת (כגון בראשית ברא' אלהים) נמצאת אתה מחריב את כל העולם כלו, אמרתי לו דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו, אמר לי וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו, התורה אמרה ומחה, כתב שיוכל למחות (ורבי ישמעאל סבר מוחקין לה מן התורה ולא בעי כתיבה לשמה ואפרשת סוטה לחודה קא קפיד). מאי קא"ל (ר' ישמעאל) ומאי קא מהדר ליה (ר"מ, דבר אחד יש לי שעושה רושם ואינו נמחק מה ענין קנקנתום אצל היסור ויתור) הכי קא"ל לא מבעיא בחסירות ויתירות דבקי אנא, אלא אפילו למיחש לזכוב דדילמא אתי ויתיב אתגיה ד'ד' ומחיק ליה ומשוי ליה רי"ש, דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו (ואינו נמחק לגמרי).

איני, והא תניא, אמר רבי מאיר כשהייתי למד תורה אצל ר' ישמעאל, הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו, ולא אמר לי דבר, כשבאתי אצל ר"ע אסרה עלי, קשיא שמוש אשמוש (דקאמר לעיל שימוש דר"ע קודם, ואמר הכא דר"י קודם) קשיא אסרה אאסרה? בשלמא שמוש אשמוש לא קשיא, מעיקרא אתא לקמיה דר"ע, כיון דלא מצי קם אליביה (על עיקרי טעמיה שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, ועל טהור טמא ומראה לו פנים) אתא לקמיה דר"י וגמר גמרא (המשניות סתומות כמו שהן כדגמיר להו מרבו ורבו מרבו) הדר אתא לקמיה דר"ע סבר סברא (לעמוד על עיקר טעמי המשנה מפני מה זה טמא וזה טהור זה

כ:

למיפרך להאי גיסא) עד כאן לא קאמר רבי אחי בר יאשיה התם, אלא במגילה דאיכתוב לשום אלות בעולם, אבל תורה דלהתלמד כתיבה, הכי נמי דלא מחקינן.

ורבי אחי בר יאשיה לית ליה כתב לגרש את אשתו ונמלך, מצאו בן עירו (ששמו כשמו והוא מאותה העיר) ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך (ובני עיר אחת אנחנו וגם זה ראוי לי תניהו לי ואגרש בו את אשתי) פסול לגרש בו (דרשינן לה לשמה דכתיב וכתב לה ספר כריתות והכא נמי כתיב ועשה לה הכהן?) אמרי התם וכתב לה אמר רחמנא, בעינן כתיבה לשמה. הכא נמי ועשה לה, מאי עשייה, מחיקה. כתב ערוך השולחן ומ"מ דברי הרמב"ם בפ"י דמצריך עומד דווקא צריך ביאור דמשמע שהוא מעלה והרי אדרבא הדיו יוכל להמחות כמ"ש בעצמו בפ"א וקנקנתום אינו יכול להמחק ובגמ' עירובין [י"ג א] וסוטה [כ' א] יש מי שאוסר לכתוב ס"ת בקנקנתום מטעם זה שאינו יכול להמחק וכבר היה מי שהורה כך וכתב הרמב"ם בפ"י המשנה דסוטה שם שמעיה דלפי המסקנא אין האיסור רק בפרשת סוטה שבמקדש משום דשם בעינן כתב שיכול למחות וקנקנתום אינו יכול למחות אבל בכתיבת ס"ת מותר יו"ד סי' רע"א סכ"ט. **פסק הרמב"ם א.** אינו כותבה לא בקומום ולא בקלקנתום ולא בכל דבר שרישומו ניכר ועומד אלא בדיו שאין בו קלקנתום שנ' וכתב ומחה כתב שהוא יכול למחות ואם כתב בדבר המתקיים פסולה סוטה (ד"ט). **ב.** כתבה שלא לשמה או שמחקה שלא לשמה פסולה סוטה (ד"א). **ביאר הכפ"מ** עפ"י הגמ' בדף יח.

'אינה מספקת לשתות עד שפניה...' מני (הא דקתני דכיון ששתתה נבדקת) ר"ש היא, דאמר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה, דכמה דלא קרבה מנחתה לא בדקי לה מ"א, דכתיב מנחת זקרון מזבחת עון. אימא סיפא יש לה זכות היתה תולה לה, אתאן לרבנן,

כתיבה, הכי נמי דמחקינן ופתבו התוס' לפום האי דיהוי ה"מ למיפרך (ר"ל סגמ' יכלה להקשות על רב פפא) וכי לית ליה לת"ק הא דתנן כל גמ שנכתב שלא לשם אשה פסול, כיצד היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרינן... (ולא יתכן שת"ק של הכתיבה יקשה על מסנה 12) וה"מ (רב פפא) לתרוצי (קושיא 12) דילמא עד כאן לא אמר גבי גמ דסתמא פסול משום דאשה לאו לגירושין עומדת, אבל סוטה, אחר שקינא לה ונסתרה סתמא להשקות עומדת כדאמרינן בזבחים (ב:): א"נ עד כאן לא פסלינן גבי גמ אלא משום דהתם וכתב לה אמר רחמנא (ולכן חייב כתיבה לטעם האשה המתגרשת, מושא"כ בסוטה ניתן למחקה מס"ת) מיהו (בסוטה) היכא דאינתיק לשם רחל לא הדרא מנתקא ע"י מחיקה לשם לאה. ולרבי אחי בר יאשיה (לקמן מוצא סכנז"י אמר רב אחי בר יאשיה, שמגילת סוטה שנכתבה לאשה אחרת כשרה, אך מגילה שנכתבה לטעם ס"ת פסולה) נמי אע"ג דעשייה דידה (מה שהתורה אומרת בסוטה יעשה לה הכהן את כל התורה הזאת) מחיקה היא (ואילו כתיבה לטעם אשה אחרת אינו פוסל זה) מיהו מהני קצת דכתב בסתמא יעשה לה' ולא כתב 'ומחה לה' דרשינן ליה נמי אכתיבה דבעינן דלכתוב לשם אלות בעולם (אבל תורה לא נכתבה לטעם אלות אלא משום קדושת ס"ת ולכן פסול) מיהו אהני נמי האי דלא כתב 'וכתב לה' אע"ג דנכתבה לשום אשה אחרת, דכשר לפום דיהוי דרב נחמן בר יצחק. וא"ת (כך גרס רש"י) האי דקאמר הכא התם (בגמ) וכתב לה אמר רחמנא אבל הכא (בסוטה) לא כתיב אלא וכתב (כלי לה) ולה כתיב גבי עשייה (ועשה לה, א"כ רק העשיה לריכה להיות לשמה, היינו המחיקה לדעת רב אחי בר יאשיה) והא (וקשה והרי...) בגיטין (כד:): מפרש מ"ט פסלינן לכל הני גיטין, אי כתיב ונתן ספר כריתות הוה אמינא למעוטי האיך קמא שנכתב שלא לשום אשה כתב רחמנא וכתב, ואי לא כתיב אלא וכתב הוה אמינא למעוטי האי דלא איהו כתב לה, אבל יש לו ב' נשים דאיהו קא כתב לה כשר כתב רחמנא וכתב לה דממעטינן היו לו שתי נשים... אלמא דמעוטי התם מוכתב גרידא (כלי תיבת 'לה') היכא דנכתב לשם אשה אחרת. וי"ל דשאני התם דלא הוה צריך למיכתב אלא ונתן לה ספר כריתות הילכך הוי וכתב קרא יתירא למעוטי נכתב לשם אשה אחרת, אבל הכא (בסוטה) לאו יתירא הוא האי וכתב הילכך לא ממעטינהו מיניה אלא היכא דלא אכתיב לשם אלות בעולם (היינו למעט כתיבה של ס"ת) כדכתיב וכתב את האלות].

אמר רב נחמן בר יצחק דילמא לא היא (איהו נמי פריך דהני תנאי לאו כי הני תנאי ופריך לאידך גיסא ואית ליה נמי דרב פפא וה"ק איכא למיפרך להאי גיסא ואיכא

נדה. והא אגן תנן חרדה מסלקת דמים? פחדא צמית (דאגה שאינה באה פתאום אלא דואגת שמא יבואו אויבים להורגה צומת את המקור מלהוציא דם ואפי' בשעת וסתה וההיא דנדה אדאגה איתמר דקתני הגיע שעת וסתה ולא בדקה טמאה מפני שאורה בזמנו בא, ר"מ אומר אם היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה טהורה אם בדקה אחרי כן ומצאתה טהורה, ולא אומר אורה בזמנו בא שחרדה מסלקת את הדמים) ביעתותא (הבאה פתאום כגון זו שלא היתה חרידה עד עכשיו ופתאום היא מרגשת בצערה, וכן באסתר שבאת לה שמועת מרדכי פתאום) מרפיא (הדמים פותח את המקור כתבו התוס', תימה לר"י והא בנדה (עא.) כגמרא ב"ש אומרים כל הנשים מתות נדות מ"ט דב"ש אגב ביעתותא דמלאכא דמותא חזיא וב"ה פליגי עליה, וקא מקשה התם, אלא הא דתניא ב"ש אומרים כל הנשים מתים זבין קרי כאן מבשרו ולא מחמת אונסו, אלא טעמא דב"ש... אלמא דלא אמרי' ביעתותא מרפיא וי"ל ביעתותא דמלאך לא מרפיא דלא חזי אלא בשעת הוצאת הנפש).

פסק הרמב"ם א. טמא מת אפילו המת עצמו מותר להכנס להר הבית שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחנה הלוייה ביאת המקדש (ג,ד). **ב.** אם טהורה היא יוצאה והולכת לה והרי היא מותרת לבעלה ואם טמאה היא מיד פניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאה גידין גידין, והן אומרים הוציאה הוציאה שלא תפרוש נדה והנדות מטמאות עזרת נשים והן מוציאים אותה מעזרת נשים שהיא עומדת בה, ובטנה צבה בתחלה ואחר כך תפול ירכה ותמות סוטה (ג,טז).

יש לה זכות היתה... מני מתני' (דקתני יש זכות תולה ג' שנים)? לא אבא יוסי בן חנן, ולא ר"א בן יצחק איש כפר דרום, ולא רבי ישמעאל, דתניא אם יש לה זכות תולה לה שלשה חדשים, כדי הכרת העובר (דדריש ונקתה ע"י זכות כדי ונזרעה זרע כשיעור

דאי ר"ש, האמר אין זכות תולה במים המרים (כב:)? אמר רב חסדא הא מני ר"ע היא [דאמר (יט.)] דאמר מקריב את מנחתה ואח"כ משקה, ובזכות סבר לה כרבנן וכתבו התוס', פירש ר"י דאשכחן הכי בספרי ובירושלמי בהדיא דסבר ר"ע זכות תולה, דגרם בירושלמי תני ר"ט אומר כל זכרונות שנאמרו בתורה לטובה הוי' מוזו שהיא של פורענות, אמר לו ר"ע אילו נאמר מזכרת עון ושתק הייתי אומר כדבריה, הא אינו אומר מנחת זכרון אלא לטובה, אבל אי לא הוי אמר ר"ע בהדיא דזכות תולה, הוה מוקי לה (הגמ') כרבי דמתני' (כב:) וסבר לה כר"ש (ע"כ דלני ר"י). ונראה (חולק על ר"י) דלא הוה מצי לאוקמא כרבי, דמודסיפא רבי רישא לאו רבי, ועוד איכא למ"ד (ו.) דבמתנוונה פליגי רבי ורבנן. וזהם אומרים הוציאה... מ"ט, דדילמא מתה. למימרא, דמת אסור במחנה לוייה (בהר הבית, דהא עזרת נשים וגם שער נקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה, והרי הן כשאר הר הבית) והתניא טמא מת מותר ליכנס למחנה לוייה, ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו וכתבו התוס' קשיא לר' דהכא משמע דמכנים מת, חמור מטמא מת הנכנס, ובעירובין (קד:) אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל המכנים טמא שרץ במקדש חייב, שרץ עצמו פטור שנאמר 'מזכר ועד נקבה תשלחו' מי שיש לו טהרה במקוה, ומת נמי אין לו טהרה במקוה. ויש לתרין דהתם מיירי במכנים שרץ שלא נגע בו, ושרץ לא מטמא במשא, ולהכי נקט נמי שרץ ולא נבילה, דאם נטמא המכנים תיפוק ליה משום גופו שהיה נכנס טמא שרץ במקדש, והכא ה"פ ולא טמא מת בלבד אמרו לאחר שפירש מן הטומאה, אלא אפי' מת עצמו דהויא טומאה בחיבורין במכניסו דחמירי טפי מטומאה שלא בחיבורין כדאיתא בע"ז (לז:) שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו, עמו במחיצתו (ובמדבר נמי היו ג' מחנות, לפניו מן הקלעים מחנה שכינה, והלויים יחנו סביב למשכן העדות' זה מחנה לוייה, והדגלים ג' פרסאות זה מחנה ישראל, ומשה היה לוי וקאמר עמו)?

אמר אביי שמא תפרוש נדה נאגב ביעתותא דמים המרים. והנדה והזב והזבה ובעל קרי אסורים במחנה לוייה כדילפינן בפסחים (סז.).

למימרא, דבעיתותא מרפיא? אין, דכתיב ונתת לחל הפלטה מאד, ואמר רב שפירסה

(דכתיב 'ולמדתם אותם את בניכם' ולא את בנותיכם וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה)? אלא זכות דמצוה. זכות דמצוה מי מגנא כולי האי, והתניא, את זו דרש רבי מנחם בר יוסי פ' ג' מ'צוה ו'תורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור, את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה, ואת התורה באור, לומר לך מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר ב'התהלכתך לתורה אתך בשכבך תשמור עליך ו'תקיצותך היא תשיחה'. בהתהלכת תנחה אותך' זה העוה"ז, 'בשכבך תשמור עליך' זו מיתה, 'ותקיצות היא תשיחה' (תליץ בעדך את זכותך) לעתיד לבא. משל, לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים (גומות) ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הלסטיין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נדמנה לו אבוקה של אור (כך זכה לקיים מצוה) ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים (ניצל ממקצת פורעניות) ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטיין (שדרכן לילך בלילה פן יפגעו בו דכתיב תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער) ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר (ואף כאן זכה לתורה) ניצל מחיה רעה ומן הליסטיין (ניצל מן החטא ומן היסורין) ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך (שמא יכפנו יצרו ליבטל וישיב עליו יצה"ר ופורענות) הגיע לפרשת דרכים (ושם הכיר את דרכו, ואף כאן הגיע ליום המיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו) ניצל מכולם ד"א עבירה מכבה (שכר) מצוה, ואין עבירה מכבה (שכר מי שעסק ב...) תורה (קודם לכן, אלמא מצוה לא מגנא כולי האי) שנאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האתונה (זו תורה דכתיב הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה, יין סוד)?

שהעובר ניכר במעוברת) דברי אבא יוסי בן חנן, ר"א בן יצחק איש כפר דרום אומר ט' חדשים, שנאמר ונקתה ונזרעה זרע, ולהלן הוא אומר זרע יעבדנו יספר, זרע הראוי לספר (להיות ולבא לידי סיפור שבחו של מקום) רבי ישמעאל אומר שנים עשר חדש, ואע"פ שאין ראייה לדבר (דזכות תולה י"ב חודש) זכר לדבר, דכתיב לתן מלפא מלפא ישפר עליך (דניאל אמר לנבוכדנצר כשפתר לו החלום שיהא נטרד מן האנשים ולהיות עם בהמה וחיה להן מלכא אמנם המלך מלכי ישפר עליך עצתי תיטב בעיניך להאמין לעצתי) וחסאך בצדקה פלך (חטאך ע"י צדקה פדה) ועונתך במתן ענין (ועונותיך בחנינת העניים) [דף בא ע"א] הן תהנא ארקה לשלחתך (ואז תהא אורדך זמן לשלומך שלא יבאו עליך הפורענות וכן עשה נבוכדנצר היה מקבץ בכל יום עניי ישראל שהביא בגולה והיו צריכין מזונות ומפרנסם. ואף דניאל כשהשיאו עצה זו לכך נתכוין שראה את ישראל בגולה מחורין על הפתחים), וכתיב פלא מלא (כל הפורענות הגיע על נבוכדנצר) על נבוכדנצר מלפא, וכתיב לקצת ירחין תרי עשר (אלמא תלה לו הזכות י"ב חדש)?

לעולם (מתני' דקתני ג' שנים) רבי ישמעאל, ואשכח קרא דאמר ותני (שונה בהארכת זמן כלומר מקרא כתוב שהקב"ה מאריך זמן עד ג' פעמים הלכך הוה להו ג' שנים) דכתיב פה אמר ה' על שלשה פשעי אדם.

ומאי אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר? דלמא שאני עובדי כוכבים, דלא מפקיד דינא עלייהו (אין ממהרין מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעוה"ז, אבל מישראל ממהרין ליפרע בעה"ז ומדקדיקן אחריהם).

זיש זכות תולה ג' שנים... זכות דמאי (מגינה כל כך) אילמא זכות דתורה (שהיתה עוסקת בתורה) הא אינה מצווה ועושה היא

כא.

בנייהו (שטורחות על בניהן להביאן לבית הספר לקרוא מקרא ולשנות משנה) ונטרן להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא (וממתינות לבעליהן שיוצאין לעיר אחרת ללמוד תורה) מי לא פלגאן בהדייהו.

מאי פרשת דרכים (מהו מדמה להגיע לפרשת דרכים, דהא אבוקה היינו מצוה, עמוד השחר היינו תורה, אלא פרשת דרכים מאי היא)? א"ר חסדא זה ת"ח ויום מיתה (והוא תלמיד חכם ביום מותו, וידע שלא פירש לפרוק מעליו עול תורה) רב נחמן בר יצחק אמר זה ת"ח ויראת חטא (זכה ליראת חטא אחר שזכה לתורה ניצל מכולן שהתורה מלמדנו דברי מצוה ודברי איסור וממה שהוא צריך לפרוש ויראת חטא מונעו מלרדוף אחרי יצרו) מר זוטרא אמר זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא (וה"ק עלה עמוד השחר ניצול מן החיה... זכה לתורה ניצול מיצה"ר ומן החטא, ועדיין אינו יודע באיזו דרך מהלך אם יזכה שיסייעוהו מן השמים להתקבל דבריו בין חבריו להורות כהלכה וכמשפט הגיע לפרשת דרכים כלומר זכה לכך ניצול מכולם).

ד"א עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה' א"ר יוסף דרשיה רבי מנחם בר יוסי להאי קרא כי סיני, ואילמלא דרשוה דואג ואחיתופל הכי, לא רדפו בתר דוד, דכתיב לְאֵמֹר אֱלֹהִים עֲזָבוּ... (כך היו אומרים עליו אלהים עזבו שבא על אשת איש ואין אנו נענשין עליו, רדפו ותפסוהו כי אין מציל אין לו זכות שיצילנו שהעבירה כבתה זכותיו) מאי דרוש, וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֲרֵנְתָּ דְבָר (עבירה) ואם יראה (ושב מאחריך)... והן אינן יודעין, שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה (הקשו התוס', תימה והא אמר לעיל בין לרב יוסף בין לרבא מצוה אגוני מגנא מן הפורענות אפילו בעידנא דלא עסיק בה, ועבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד לבא כמו שפרש"י).

א"ר יוסף (לעולם מגינה על היסורין הרבה ומאי אינה מגינה' דקאמר ת"ק, מן החטא שלא יתקפנו יצה"ר קאמר) מצוה, בעידנא דעסיק בה (והיינו לפי שעה) מגנא (מן היסורין) ומצלא (מיצה"ר שלא יכשילנו לחטא) בעידנא דלא עסיק בה (משנגמר המצוה ואינו עסוק בה) אגוני מגנא (מן הפורענות) אצולי לא מצלא (ודקתני כברייתא עבירה מכבה מצוה לאו מלהגין מן היסורין קאמר אלא מליטול שכר לעתיד) תורה, בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא.

מתקיף לה רבה אלא מעתה, דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה, אמאי לא הגינה עלייהו (מיצר הרע שהחטיאם ועשאם רשעים גמורים כלומר אמאי לא תציליהו מן העבירות וז"ל ספר מראית עין לחיד"א אני הדל בפתח עינים הבאתי דברי הרב המופלא עיר וקדיש מו"ר ניהו רבא כמהר"ר חיים בן עמר ז"ל שכתב דרב יוסף יתרין לקושיית רבא דדואג ואחיתופל עסקי שלא לשמה... ואחר זמן רב בא לידי ילקוט קדמון... מרוז"ל ושם ראיתי שאומר בסתם כלשון הזה, 'שנו רבותנו תורה בין בעידנא... בין... אגוני מגנא ואצולי מצלא ודואג ואחיתופל לא עסקי לשמה' עכ"ל וכיון הרב אור החיים ז"ל לדברי מדרש רז"ל)?

אלא אמר רבא תורה, בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא, בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא, אצולי לא מצלא. מצוה, בין בעידנא דעסיק בה, בין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא, אצולי לא מצלא (הקשו התוס', ותימה מאי האי דקתני כברייתא 'תלה את המצוה בנר מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה' אי מיצה"ר אינה מגינה כלל, אי מן הפורענות מגינה לעולם, ותורה נמי למה תלאה הכתוב באור משום דמגינה לעולם אי מן הפורענות מצוה נמי מגנא לעולם, ואי מיצה"ר דמצלא הא לא מצלא אלא לפי שעה).

רבינא אמר לעולם זכות תורה (ולא שעוסקת בתורה אלא שטורחת בבנה ובבעלה שיעסקו) ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרין ומתניין

כא. - כא:

א"ר יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמושים עצמו כמי שאינו, שנאמר וְהִתְקַמְּהָ מֵאֵין תִּמְצָא (מן העשוי כאין).

'רבי יהושע אומר רוצה אשה...' מאי קאמר? הכי קאמר רוצה אשה בקב ותיפלות עמו (חפיצה ליוזן במזונות מועטין ויהא תיפלותה מצויה לה בתשמיש כתבו התוס', פ"ח רוצה אשה שיהא בעלה חמר ויהא מצויה אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא קב חטים בלבד, ולא יהא גמל שהולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונה אלא אחת לשלשים יום ואע"פ שמביא לה לשכרו מ' קבין, חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות ל' יום.

ורבי פירש בשם רב האי המשרה אשתו ע"י שליח לא יפחות לה מקביים היטין מן שבת לשבת כדמוכח בגמ' בכתובות (סד:) ועונתה מצויה לה ואילו המורד על אשתו (שם סג.) מוסיפין על כתובתה ג' דינרים בשבת, ושער בינוני הוא ד' סאין בסלע, וסלע ד' דינרים, נמצאת סאה בדינר וג' סאין בג' דינרים שהן י"ח קבין, הרי שחכמים עמדו על סוף דעתה שהיא רוצה בתיפלות ועמו שני קביים מ"ח קביים שיפרוש ממנה, דקביים אחד מט' בי"ח קבין) מתשעת קבין ופרישות (לפרוש מן התיפלות, לפיכך אין טוב שתלמוד תורה ביאר המהרש"א

גם שהתורה ודאי הזהירה לפרוש מן התיפלות מתוך שהיא חפיצה בה יותר, לא תשגיח באזהרת התורה, ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מוידוין. הליקוטי הלכות ביאר דכיון שחפיצה האשה ביותר בתיפלות, לא טוב לה שתלמוד תורה, לפי שהתורה מלמדת את האדם למעט מהתיפלות, ודבר זה היפך טבעה של האשה, ולא תהיה התורה חביבה עליה. בספר ברית הלוי ביאר כמה ביאורים א. דכשתלמוד תורה ותכנס בה ערמימות תדע לעשות דבריה בהצנע וערמימות. ב. דכשתלמוד תורה ותדע חילוקי חיובי העונות כמבואר בכתובות תדע להכביד על בעלה לבחור להיות טייל וכיו"ב ולא תלמיד חכם כדי שלא לרחק עונתה. ג. ע"פ מש"כ הרמב"ם שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, וא"כ כאן שהאשה להוטה לתיפלות, אין מקום בלבבה לדברי חכמה, ולפיכך אין טוב שתלמוד תורה. ומשכבר הימים אמרתי שחכמים אסרו ללמוד כליל שבת לאור הנר שמוא יטה, גם היתה כוונתם למעט כליל עונת ת"ח מת"ת, שיהא לבבם פנוי מחכמה ויקיימו מצות עונה, כידוע כי בכל גזירת חכמים יש טעמים גלויים ונסתרים).

'הוא היה אומר חסיד שומטה...' היכי דמי חסיד שומטה, כגון דקא טבעה איתתא

מאי פוז יביוזו לוי? אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה (תנא הוא במשנה קמייתא דזבחים ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות למודו של שמעון לכך הוא נקרא על שם עזריה אחיו), ולא כר' יוחנן דבי נשיאה (ר' יוחנן למד ע"י הנשיא שהיה מפרנסו) אלא כהלל ושבנא, דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הו, הלל עסק בתורה [מתוך עוני רב כדמפרש ביומא (לה:)] שבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב וליפלוג, יצתה בת קול ואמרה אס-י'תן איש א'ת-כ'ל-ה'ון ב'יתו...

[דף כא ע"ב] 'מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמוד את... (כתבו התוס' ירושלמי, דבן עזאי דלא כר"א בן עזריה דדריש (הגנה ג.) הקהל את העם האנשים והנשים והמטף אנשים באו ללמוד נשים לשמוע ונראה דפי' דמצוה לשמוע הנשים כדי שידעו לקיים מצוה ולא משום שידעו שזכות תולה. מטרונה שאלה את ר' אלעזר מפני מה הטא אחת במעשה העגל והן מתין בה ג' מיתות, אמר לה אין אשה חכמה אלא בפלך, אמר לו הורקנום בנו בשביל שלא להשיבה דבר אחד מן התורה אבדת ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה, א"ל ישרפו ד"ת ולא ימסרו דברי תורה לנשים) ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תיפלות' תיפלות ס"ד (וכי תורה תיפלות קרא לה)? אלא אימא כאילו למדה תיפלות (שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהצנע).

א"ר אבהו מ"ט דר"א, דכתיב אַנִּי-חֲכָמָה (תורה) שְׁכַנְתִּי עִרְמָה, כיון שנכנסה חכמה (תורה) באדם נכנסה עמו ערמומית. ורבנן, האי 'אני חכמה' מאי עבדי ליה? מיבעי ליה לכדרבי יוסי בר' חנינא, דא"ר יוסי בר' חנינא אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן (שפירש מכל עסקים ונעשה עליה עני וחסר כל ל"א גרסינן 'שמושים עצמו ערום עליה' שמערים שיתקיים תורתו לקבוץ על יד וללמוד מכל אדם) שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה.

כא:

בכתובות (קג.) יתומים שמכרו מדור אלמנה לא עשו ולא כלום, ומ"ש מדר' אסי א"ר יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים... התם לא משתעבדי לה מחיים **אי נמי** בית זה עצמו דרה בו בחיי הבעל אבל מזונות בכל יום צריכה למזונות, ולא דמו מזונות אשה למדור. **והוא הדין** אם מכרו בנכסים מרובין מה שמכרו מכרו דמטלטלי לא משתעבדי למזונות, ואמרינן (סט.) בין מכרו בין משכנו אין מוציאין למזונות, והאי דנקט נכסים מועטין אורחא דמילתא נקט דלא מזבין אינש נכסים משום הפסד מזונות היכא דאיכא נכסים מרובים. **רבי פי'** בתוספתו דר' יוחנן (שאלמל שקשע ערוס הוא היועץ ליתומים שימכרו נכסים מועטים, כלי להפסיד מזון הצנות) פליג אההיא דמסקינן (קט.) אמר רבי יצחק בן אילעאי משמיה דחזקיה כל מקום שאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו, וגבי נכסים מועטין תנינא התם (קה) ובב"ב (קלט:) אמר אדמון וכי בשביל שאני זכר הפסדתי, ואמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון (וא"כ יזונו הצננים והצנות נשוא) **לא ידענא** (תוס' מקשים על רבס) מאי דחקיה לפרש כך אליבא דאדמון טפי מאליבא דרבנן (היינו שגם אליבא דלדמון שסובר שחלק הצננים והצנות שוה, אם מכרו הצננים זכו, וא"כ אין קושיא).

אביי אמר זה המשיא עצה למכור בנכסים כרבן שמעון בן גמליאל דתניא נכסי לך ואחריו לפלוני, וירד הראשון ומכר ואכל, השני מוציא מיד הלקוחות, דברי רבי, רשב"ג. **אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון וכתבו התוס', רשב"ב פי' בב"ב (קלז.)** משום דגרם לעבור על דברי הנותן, וערום דאהנו מעשיו, והרי הוא הוטא ולא לו, ומיהו המוכר עצמו דהיינו ראשון לא מיקרי רשע, ואע"ג דלכתחילה אסור לעשות כך, דלא חמיר איסוריה, שהרי השליטו הנותן בגוף ופירות לעשות כרצונו. **וקשיא לפירושו** בכתובות (צה:) דאמר אביי (אמר הצעל לאשתו) נכסי לך (במתנה) ואחריו לפלוני (ולא ליורשיך) ועמדה וניסת (ומתה) בעל לוקח הוי, ואין לאחריו במקום בעל כלום. ומי אמר אביי הכי (נכסי לך ואחריו לפלוני ועמדה וניסת, הצעל מוליך מיד הלקוחות) והאמר אביי איזהו רשע ערום זה המשיא... (הכי שאין לעשות כן?) מי קאמר תינשא ניסת קאמר, אלמא דמדמי מוכר עצמו למשיא (וא"כ מוכח שגם המוכר נקרא רשע, ולא רק המשיא עלה). ומיהו יש לפרש כיון דמשיא נקרא רשע מכלל דלמוכר אסור לעשות לכתחילה אע"ג דלא נקרא רשע (וכלצני רש"ס) כדקתני התם אין לו לראשון אלא אכילת פירות בלבד. **ואי קשיא** מדקאמר אביי זה המשיא עצה... כרשב"ג מכלל דאביי ס"ל כרשב"ג והכי אמר אביי נמי בהדיא בפרק (שם) בעל לוקח הוי ואין לאחריו במקום לוקח כלום, ובב"ב

בנהרא, ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה (כתבו התוס' ירושלמי ראה תינוק מבקע בנהר אמר לכשאחלוץ תפילין אצילנו עד כשהוא חולץ תפילין הוציא זה את נפשו).

היכי דמי רשע ערום? **אמר רבי יוחנן** זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו (דמשנקבעו בלב הדיין שערי זכויותיו לדבריו של זה קשין לסלקן והרי ערמותו ורשע הוא שעובר על לא תשא שמע שוא).

ר' אבהו אומר זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז (ומעתה לא יטול לקט ויש לו קרובים שיטלום **כתבו התוס'** הא דרבי אבהו והא דרבי יוחנן ומבריה מזונות מן האלמנה קרי ירושלמי מכות פרושים. ותו גרם התם חד תלמיד מדר' בון הוו לו מאתים זוז חסר דינר, והוה רבי יליף למזכי עמיה חד לתלת שנים מעשר מסכני (כדי למוד לזכות אורתו צמעש עני פעם צלש שנים) חד זמן עבדין ביה תלמידיו עין בישא ומלוזן ליה (מלאו לו עוד דינר, ולא היה ראוי למעשך עני) אתא בעי מזכי עמיה היך דהוה יליף, א"ל רבי אית לי שיעורא, אמר זה מכת פרושים נגעו ביה (עושים עלמס פרושים לכל צכוונתם להזיק) רמו לתלמידיו ואעלוניה לקפילין וחסרוניה חד קרט (לקחו אורתו לחנות וגרמו לו שילס וממילא נחסר ממנו ושוב היה לאוי לקבל מה שהיה נגיל) וזכה עמיה היך דהוה יליף. שנינו במשנה פאה (הט) מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהן ה"ז לא יטול, ובגמ' הדא אמר חמשיין דעבדין טבין מן מאתן דלא עבדין) **דתנן מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני**, היה לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו באחת הרי זה יטול.

רבי אסי אמר רבי יוחנן זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטין [דתנן (ב"ב קלט:) מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו, נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים] דאמר רבי אסי א"ר יוחנן יתומים שקדמו ומכרו (קודם שבאו הבנות לב"ד והעמידום ב"ד לנכסים בחזקת בנות) בנכסים מועטין מה שמכרו מכרו ו**כתבו התוס'** ונראה דוקא לענין מזון הבנות אמרינן מה שמכרו מכרו, אבל לענין מזון האשה, כיון דמשועבד לה בעל למזונות בחייו הנכסים בחזקתם שאינם יכולין למכור כדאמרינן

כא: - כב.

אתמר קרא ושנה ולא שימש ת"ח ר' אלעזר
אומר הרי זה עם הארץ (שחשוד על
 המעשרות ועל הטהרות) ר' שמואל בר
נחמני אומר הרי זה בור לגרוע מעם הארץ
כתבו התוס' תימה כמהן ס"ל, לא כאחרים ולא כר'
 יהודה דאחרים לא קרו בור אלא לשנה ולא קרא, ור'
 יהודה אפי' עם הארץ לא משוי ליה, דאמר בב"מ (לג):
 דדרש ר' יהודה בר אילעאי שמעו דבר ה' החרדים אל
 דברו... 'החרדים אל דברו' אלו תלמידי חכמים 'אחיכם'
 אלו בעלי מקרא 'שנאיכם' אלו בעלי משנה 'מנדיכם'
 אלו עם הארץ אלמא דבעלי משנה או בעלי מקרא לאו
 בכלל ע"ה נינהו) ר' ינאי אומר ה"ז כותי (ואסור
 לאכול פיתו ויינו דכיון שלא שימש חכמים
 אינו מקפיד על דברי חכמים לדעתם ולא
 שנה אלא להראות עצמו כת"ח) **רב אחא בר**
יעקב אומר הרי זה מגוש (מכשף האוחז את
 העינים וגונב את הלכות ואף זה כן). אמר
 רב נחמן בר יצחק מסתברא כרב אחא בר
 יעקב, דאמרי אינשי רמינ מגושא ולא ידע
 מאי אמר (תרגום חובר חבר הוא מגוש
 לוחש המכשף את לחשיו ואינו מכין מה הם
 ומה פירושם אלא כך מעשיהם שהמכשפות
 בא ע"י אותם הלחשים) תני תנא ולא ידע
 מאי אמר (ואף זה תנא שלא שימש בתלמוד
 שונה משנתו ואינו יודע מה היא).

ת"ר איזהו ע"ה (שנחשד על הטהרות ועל
 המעשרות ומוחזק מגעו טמא) כל שאינו
 קורא ק"ש שחרית וערבית בברכותיה (דהא
 ודאי אינו יודע כלום אבל יודע לקרות וקורא
 לא ע"ה הוא) **דברי ר"מ** [חקשו התוס', תימה
 לר"י דאמר בגיטין (סא). ובברכות (מו): איזהו עם
 הארץ כל שאינו אוכל חולין בטהרה דברי ר"מ **ופירש**
 דהרבה ענייני עם הארץ הן, ויש שאין מקבלין ממנו
 עדות כדאמרינן בפסחים (מט): ששה דברים נאמרו
 בעם הארץ אין מקבלין מהן עדות... ובחגיגה (כב).
 כמהן מקבלין סהודתא מעם הארץ כר' יוסי, ויש כשר
 לענין עדות ונחשד על הטהרות ועל המעשרות או
 לענין זימון או לענין שביעית **א"נ** לענין דברים שאינן
 נקחין אלא מן המומחה כדאיתא בע"ז (לט):.
בירושלמי אשה פרושה זו היא שיושבת ומלעבת
 (לועגת) בדברי תורה ותאמר אלי תבא וישכב עמה
 בלילה הוא (מסניר קרנן העלה מסנירה סתבעה ללא את
 יעקב צפה, ולא"כ היא לנעוה יותר מלמה) א"ר אבהו (מזכר

(קלו). מפרש טעמא משום דקסבר קנין פירות כקנין
 הגוף דמי, ובגיטין (מה): אמר אביי נקטינן בעל בנכסי
 אשתו צריך הרשאה אע"ג דפירות ידידה הוי הגוף
 צריך הרשאה דמשמע דס"ל דלאו כקנין הגוף דמי. **יש**
לתרין דוקא גבי אחרין ס"ל לאביי דכקנין הגוף דמי,
 דאפי' ר"ל דאמר לאו כקנין הגוף דמי מתרצינן אליביה
 אחרין שאני ופי' רשב"ם דאחרין משמע גוף ופירות
 נתן לראשון דהא בהדיא פי' אחרין ירש פלוני ואף
 הוא פסק שם כרשב"ג וז"ל בעלמא סבירא לן דלאו
 כקנין הגוף דמי כדפסקי' ביבמות (לו): הכא אחרין
 שאני, וכן עיקר דלא תקשי הלכתא אהלכתא, דפסקינן
 כר"ל פרק החולין, ובהא דאחרין קיימא לן כרשב"ג
 דפסקי' הלכתא לקמיה ולא פליג ר"ל, ומדאביי נמי
 איכא למשמע דהכי קיימא לן כדאמר אביי איזהו
 רשע... ולקמן נמי ההיא אתתא דהוה לה דיקלא
 בארעא דרב ביבי... אזל איהו אקנייה לבנו קמן
 כרשב"ג עד אפילו רשב"ג לא קאמר, מהתם שמעינן
 דהלכה כרשב"ג הלכך בעינן לפרושי דרשב"ג ס"ל
 כר"ל דלאו כקנין הגוף דמי, והכא היינו טעמא דאחרין
 שאני ולא תקשה הלכתא אהלכתא. **תימה לר'**
 אמאי לא קא חשיב נמי ההיא דאלו הן הנשרפין
 (סנהדרין עו): אמר רב כהנא משום ר"ע איזו עני
 ורשע ערום זה המשהה בתו בוגרת ויש לומר דעני
 ורשע לא קא חשיב].

רב יוסף בר חמא אומר רב ששת זה המכריע
 אחרים באורחותיו (ראו ועשו כמוני ולכו
 בדרכי, לא נתכוון זה אלא להראות עצמו
 כחסיד בעיני הבריות, ואין תוכו כברו, אלא
 שלא ידקדקו אחריו לבדוק בתועבותיו).

רבי זריקא אומר רב הונא זה המיקל לעצמו
 ומחמיר לאחרים.

עולא אומר זה [דף כב ע"א] שקרא ושנה ולא
 שימש תלמידי חכמים (ללמוד סברת הגמרא
 בטעמי המשנה מה הם, רשע הוא, שאין
 תורתו על בורייה ואין ללמוד הימנו, שע"י
 הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני
 ממונות לזכות ולחייב ובטהרות לטמא
 ולטהר כדאמר בכמה דוכתי, מ"ט אמר מר
 חכי ומר חכי, ואמר מאי בינייהו איכא
 בינייהו כך וכך, וערום הוא, שהשומע את
 קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי
 בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים).

כב.

עולם בהוראות טעות, דכיון דאין יודעין טעמי המשנה, פעמים גורמין שמדמין לה דבר שאינו דומה, ועוד יש משניות הרבה דאמרינן הא מני פלוני הוא ויחידאה היא ולית הלכתא כוותיה, ועוד שאינן יודעים במחלוקת תנאים הראשונים הלכה כדברי מי הלכך מורין הוראות טעות). תניא נמי הכי, א"ר יהושע וכי מבלי עולם הן, והלא מיישבי עולם הן, שנאמר הליכות עולם לו (השונה הלכות עולם שלו בזכותו)? אלא, שמורין הלכה מתוך משנתן.

'אשה פרושה...' ת"ר בתולה צליינית (בעלת תפלה) ואלמנה שובבית (בעלת שכינות הולכת ומבקרת שכינותיה תמיד) וקטן שלא כלו לו חדשיו (לקמן יבואר) הרי אלו מבלי עולם (שאינן אלא נואפות ומכשפות ומראות עצמן כצדקניות שלא יבדקו אחריהן).

איני, והאמר רבי יוחנן למדנו יראת הטא מבתולה, וקיבול שכר מאלמנה (שהיתה שורחת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר כדמפרש ואזיל, למדנו שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר) יראת הטא מבתולה, דר' יוחנן שמעה להחיא בתולה דנפלה אאפה, וקאמרה רבש"ע, בראת גן עדן ובראת גיהנם, בראת צדיקים (לנחול ג"ע) ובראת רשעים (לירש גיהנם) יהי רצון מלפניך שלא יכשלו בי בני אדם (להפסיד חלקם על ידי מגן עדן ולירש גיהנם) קיבול שכר מאלמנה, דהחיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיכבותה, כל יומא הות אתיא ומצלה בי מדרשיה דר' יוחנן, אמר לה בתי, לא בית הכנסת בשיכבותך, אמרה ליה רבי, ולא שכר פסיעות יש לי?

כי קאמר (מבלי עולם) כגון יוחני בת רמיבי (אלמנה מכשפה היתה וכשמגיע עת לידת אשה היתה עוצרת רחמה במכשפות ולאחר שמצטערת הרבה היתה אומרת אלך ואבקש רחמים אולי תשמע תפלתי והולכת וסותרת

שלאמת אינו כן כטענתה) כביכול היה במחשבה הוא לבדו יודע שלא עלתה על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים. **עוד הובא בירושלמי** הוסיפו עליהם בתולתא ציימנית (יושבת צהענית. ומדוע עושה כך) מציימה אובדת בתוליה (נבעלה בזנות, וכשצאה להינשא אומרת שאיננה בתולה מהלומות שלמה) ואלמנה שובבית (אשה שהולכת לזכר שכנותיה שילדו, ואומרת להן שתתפלל עבדון, וצאמת צאה לעשות כישוף לעצור רחמן שלא ילדו עוד, מי ז... מי חגלה נסבת שם ביש (אשה אחת שקראו לה חגלה שהייתה מבקרת אלל היולדות והייתה מוליאה להן סס רע) ותינוק שהוא עולה לחדשיו (שלא כלו לו חדשיו) ר' חלקיה בשם ר' סימון זה שהוא גדול בתורה שלא בפירקו ומבזה את הגדולים ממנו (תלמיד שהוא גדול בתורה ומפאת כן הוא מתגאה על רבותיו, אבל אינו מתבונן שכבותיו גדולים ממנו והוא זקוק לתורתם ולהלכותם) א"ר יוסי זהו שבן תשע ואבריו נראה כבן י"ב והוא בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה והן מתות על ידו והוא פטור. רבי פירש מציימה אובדת בתוליה מחמת צומות בתוליה נושרות אבל מורי אחי הרב ר"מ פי' עושה חסידה ומתפללת כדגרסינן בגמ' דידן צליינית וכאילו צמה ועושה תעניות שתהא נענת בתפלתה ואינה עושה אלא לגנב את העין שלא יבדקו אחריה ומזנה ואובדת בתוליה] **וחכ"א** כל שאינו מניח תפילין, **בן עזאי אומר** כל שאין לו ציצית בבגדו. **ר' יונתן בן יוסף אומר** כל שיש לו בנים ואינו מגדלן ללמוד תורה **אחרים אומרים** אפילו קורא ושונה ולא שימש ת"ח זהו ע"ה, קרא ולא שנה הרי זה בור, לא קרא ולא שנה עליו הכתוב **אומר וְזָרַעְתִּי אֶת-בְּיַת יִשְׂרָאֵל וְאֶת-בְּיַת יְהוּדָה זָרַע אֲדָם וְזָרַע בְּהֶמָּה.**

יְרָא-אֶת-תְּהוֹ בְּנֵי וּמְלִיךְ עִם-שׁוֹנִים אֶל-תְּתַעֲרַב אמר רבי יצחק אלו ששונים הלכות (שלא שימשו לתלמידי חכמים ולא הקפידו על טעמי המשניות, הלכות משניות). פשיטא (דהכי הוא אלא במאי נדרשיה אי לאו בהכי)? מהו דתימא שונין בחטא, וכדרב הונא, דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו (דומה בעיניו היתר) קמ"ל.

תנא התנאים מבלי עולם. מבלי עולם ס"ד (ומה הם גורמין לאחרים)? אמר רבינא שמורין הלכה מתוך משנתן (קאמר שמבלין

באדם שנכנס לעיר שיש שם חכם מורה, תמן לא תהוי גבר אפי' בשוין, אבל אם הוא קבוע בעיר כמותו ושוה לו בחכמה מותר לו להורות כמו שפי' רש"י. ור"ח פי' התם באתר דאית גבר ממונה משתדל בצרכי ציבור לא תקפוץ לתוך שררות אפי' בשוין, ולפי' לא מיירי בהוראה.

'ומכות פרושין...' ת"ר, שבעה פרושין הן פרוש שיכמי, פרוש נקפי, פרוש קיזאי, פרוש מדוכיא, פרוש מה חובתי ואעשנה, פרוש מאהבה, פרוש מיראה (כתבו התוס' בירושלמי עשה מאהבה ועשה מיראה, עשה מאהבה שאם באת לשנוא (הסורה והמלצה ולהסלק לחכי גוף) דע שאתה אוהבו, ואין אוהב שונא. עשה מיראה שאם באת לבעוט (ולעצור על הל"ת) דע שאתה ירא, ואין ירא מבעט. **שבעה** פרושין הן פרוש שכמי, פרוש מן הנבייה... פרוש שכמי מעון מצותיה על כתפיה (מלאה לזכויות שטוען מלוות על סכמו) פרוש נקפי אקיף לי ואני עבד מצוה (כשצאים לזקק ממנו איזה דבר לומר, המתן לי מעט שאני רוצה לעשות מלואו ואז לתפנה אלך) פרוש קיזאי עבד חדא חובה וחדא מצוה ומקיו חדא בחדא (וחושב זלעתו שהמלצה שעשה תכפר לו על העצירה) פרוש מן הנבייה מאי דאית לי אנא מנכה ועבד מצות (כשצאים לזקק שיתן איזה דקה לומר, מהמעט שיש לי, אנכה מעט לעשות מלואו) פרוש אדע חובתי ואעשנה הי דא חובתי עבדית דאעביד מצות דכותה (למנו לי איזו עצירה עשיתי, ולעשה מלואו כנגדה) פרוש יראה כאיוב, פרוש אהבה כאברהם דכתיב זרע אברהם אוהבי, אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם). **פרוש שיכמי** זה העושה מעשה שכס (שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים). פרוש נקפי זה המנקה את רגליו (מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקה אצבעותיו באבנים). פרוש קיזאי א"ר נחמן בר יצחק זה המקיז דם לכתלים (עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא). פרוש מדוכיא אמר רבה בר שילא דמשפע כי מדוכיא (בוכנא עשוי כמקבת וראשו כפוף). פרוש מה חובתי ואעשנה (למדוני מה עלי לעשות ואעשה) הא מעליותא היא (אם אינו בקי באיסורין ודקדוקי מצות ובא ללמוד)? אלא, דאמר מה חובתי תו ואעשנה (מה לעשות עוד ולא עשיתי ומראה עצמו

כשפיה והולד יוצא. פעם אחת, היה לה שכיר יום בביתה והיא הלכה לבית האשה היולדת ושמע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מקשקש במעי האם, ובא ופתח את מגופת הכלי והכשפים יצאו, והולד נולד וידעו כי בעלת כשפים היא).

מאי קטן שלא כלו לו חדשיו? **הכא תרגימו** זה ת"ח המבעט ברבותיו ונקרי ליה קטן שלא כלו לו חדשיו על ידי שימיו מתקצרין כדאמרינן בהגיגה (ה). **רבי אבא אמר** זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, דא"ר אבהו אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב **כִּי־רַבִּים חֲלָלִים הַפִּילָה אֶעְצָמִים כָּל־הַרְגִּיהָ,** כי רבים חללים הפילה (באשה זרה משתעי ותלמיד שאינו נוהג עצמו כשורה קרי ליה נמי הכי) זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה (הפילה לשון נפל שלא כלו לו חדשיו) ועצומים (לשון עוצם עיניו שסוגרים פיהם ואינם מורים לצורכי הוראה) כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה. **דף כב ע"ב** ועד כמה (הוי ראוי להוראה)? עד ארבעין שנין **וכתבו התוס' פי'** משנה שהתחיל ללמוד עד ארבעים שנה, ולא משנה שנולד כדאמרינן בע"ז (ה): ולא נתן ה' לכם לב לדעת עד היום הוזה ש"מ לא קאים איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין, וזה היה ממתן תורה עד מ' שנה שאז התחילו ללמוד.

איני, והא רבה אורי וכל שנותיו אינן אלא מ' כדאמרינן בר"ה (יה). רבה ואביי מדבית עלי קאתו? בשוין **פירש רש"י** אם שוה לגדול העיר בחכמה מותר להורות או שאין זקן ממנו בעיר. **הביאו התוס'** דקשה לר"י (על פירוש רש"י) מברכות (סג). דאמר אביי באתרא דאית גבר תמן לא תיהוי גבר, פשיטא! לא צריכא דשוין. אלמא היכא דשוין אין לו לקפוץ להוראה. **להכי מפתברא** הכא לפרש והא רבה דאורי והוא לא הגיע להוראה שכל ימיו לא היה אלא מ' שנה בשוין, הא דאמר שאין לו להורות עד ארבעין שנין, היינו כששוה לגדול העיר בחכמה וגדול העיר הגיע להוראה, הלכך כיון שיש שם חכם כמותו הגיע להוראה בשנים והוא לא הגיע לשני הוראה אין לו להורות לפניו, אבל אם הוא גדול העיר בחכמה אע"ג שלא הגיע לכלל שנים מורה, ורבה גדול העיר בחכמה היה. **אבל ר"י פי'** ההוא דפרק הוראה דמיירי

כב:

יראה מהן שלא יעבירו המלוכה מבניה, והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם עליה, ואמר לה אל תתיראי מן הפרושין שצדיקים הן ולא ינמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם] ולא ממי שאינן פרושין (שהם אוהביי) אלא מן הצבועין (שהם אוהביי) שדומין לפרושין, שמעשיהן כמעשה זמרי (שהן רשעים) ומבקשין שכר כפנחס (אומרים לבריות לכבדן כפנחס ואיכא דמפרש לה לענין צניעותא).

משנה ר"ש אומר אין זכות תולה במים המרים, ואם אתה אומר הזכות תולה במים המאררין, מדהה אתה את המים בפני כל הנשים השותות, ומוציא אתה שם רע על המהורות ששתו, שאומרים טמאות הן אלא שתלתה להן זכות. רבי אומר הזכות תולה במים המאררים, ואינה יולדת ואינה משבחת, אלא מתנוונה והולכת, לסוף היא מתה באותה מיתה. **פסק הרמב"ם** שוטה שהיה לה זכות ת"ת אע"פ שאינה מצווה על ת"ת הרי זו תולה לה ואינה מתה לשעתה אלא נימוקת והולכת וחלאים כבדים באין עליה עד שתמות אחר שנה או שתיים או שלש לפי זכותה והיא מתה בצביית בטן ובנפילת איברין סוטה (ג,כ).

(המשך המשנה) נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות (שנטמאו עד שלא קדשה בכלי) ותפדה (ותצא לחולין ומהמעוה יקנה אחרת) ואם משקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות ותשרף (שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאה עוד לחולין). **פסק הרמב"ם** הקריב את מנחתה ואחר כך השקה כשרה, נטמאת מנחתה קודם שיניחנה בכלי שרת הרי זו תפדה ככל המנחות שנטמאו קודם שיתקדשו בכלי שרת ויביא מנחה אחרת, נטמאת המנחה אחר שקדשה בכלי שרת הרי זו תשרף סוטה (ד,יד).

(המשך המשנה) ואלו שמנחותיהן נשרפות נחששו התוס' תימה אמאי לא חשיב נמי מת הוא או שמתה

כאילו קיים את הכל). פרוש מאהבה (מאהבת שכר המצות ולא לאהבת מצות הבורא) פרוש מיראה (של עונשין, אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש"י, כאשר צונו ה' אלהינו וסוף השכר לבא).

אמרו ליה אביי ורבא לתנא לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה, דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה **וכתבו התוס'** ואי קשיא הא אמרינן בתענית (ז). כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות ובברכות (יז). כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא **נראה לתרין** עוסק שלא לשמה כגון מיראת היסורין כי הכא, ומאהבת קיבול פרס, שאינו מתכוין להשלים רצון יוצרו שצויהו על כך אלא להנאתו כדאמרינן בע"ז (יט). במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו, והיינו דתנן (אבות א,ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, וכי הא דאמר לקמן (מז). ואיתא בנזיר (כג): ובהוריות (י): לעולם יעסוק אדם... שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות גם הוא נתכוין להנאתו שהעלה קרבן לשם להשלים חפציו בשכרו ולא לשם שמים וכדאמרינן בר"ה (ד). האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני ה"ז צדיק גמור, **אבל** ההיא שלא לשמה דתענית ומס' ברכות אינו עוסק בתורה כדי לקיים לא מאהבה ולא מיראה אלא להוסיף על הטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו וזדונות שאע"פ שידע שעובר לא מנע מכל תאות לבו כדמפרש התם (ברכות יז). תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים וכו'ט באביו ובאמו וברבו או במי שגדול הימנו שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה).

אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא ודמגליא מגליא, בי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי (הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות, ומ"מ לב"ד הגדול כולם גלויות, והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין).

אמר לה ינאי מלכא לדביתיה אל תתיראי מן הפרושין [שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי כדאמר בקידושין (סו). וכשמת היתה אשתו

נאכלת (דכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל כתיב, אבל כהנת הנשואה לישראל נאכלת, וכן כהנת אלמנה וגרושה שהביאה מנחתה נאכלת).

(המשך המשנה) מה בין כהן לכהנת, מנחת כהנת נאכלת, ומנחת כהן אינה נאכלת. כהנת מתחללת (מן התרומה ומן הכהונה אם נבעלה לפסול) וכהן אין מתחלל (אם נשא גרושה זונה וחללה) כהנת מטמאה למתים, ואין כהן מטמא למתים, כהן אוכל בקדשי קדשים (הטאת ואשם ומנחה בכולם כתיב כל זכר בכהנים יאכלנו) ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים.

(המשך המשנה) מה בין איש לאשה [בישראל נמי קמייירי בתבו התוס' בתוספתא (פ"ב) קא חשיב עובר על מצות עשה שהזמן גרמא מה שאין כן באשה, האיש עובר על כל תקיף ועל כל תשחית ועל כל תטמא למתים מה שאין כן באשה, האיש נדון בבן סורר ומורה ונעמף (המלורע עוטף לאשו) ומספר (כתב הרש"ס 'מספ' איני יודע מהו. ואולי לזכו ס' הרמב"ם בפ"ג מהל' ע"ז הל"י והטוס"ע יו"ד סי' קפ"ב לאשה אסורה לגלח לאשה כליש מלין 'לא ילכס') ואין האשה נעטפת ומספרת, האיש נמכר ונשנה ואין האשה נמכרת ונשנית, האיש נרצע ונמכר לעבד עברי וקונה לעבד עברי, ואין האשה נרצעת ונמכרת וקונה ולא קתני התם (בתוספתא) כל הני דמתני' אלא (חוץ מהל' דזכאי צתו... שנסנה גם צמסנה וגם צתוספתא) דזכאי בבתו (כיון שנאמרו שם כל הזכויות שיש בצד צתו, ולא היתה כונת התוס' לומר דין זה משום חילוק בין איש לאשה, וצתללס זכות זו לקדש אשה צכספ שטר וציאה, מלל הרועיס). ותימה אמאי לא חשיב (התוספתא) נמי סמיכות תנופות הגשות וקמיצות דבין כהן לכהנת וכל הני דתנן בקידושין (לו). ולא קתני נמי שהעברי יוצא בשנים וביובל ובמיתת האדון משא"כ בעבריה, הוב מטמא בראיות ולא הזכה, מצורע אסור בתשמיש המטה ולא מצורעת כדמפרש בכריתות (ה:): מחוץ לאהל ולא מחוץ לאהל[ה] האיש פורע ופורם (כשהוא מנוגע פורע ראשו ופורם בגדיו) ואין האשה פורעת ופורמת. האיש מדיר את בנו (קטן) בנזיר (וחלה הנזירות עליו אפילו לכשיגדל) ואין האשה מדרת בנה בנזיר. האיש מגלה על נזירות אביו (אם נדר אביו בנזירות והפריש קרבנותיו ומת, והיה בנו

היא דאמרינן לעיל (ו:): דנשרפת, וליכא למימר דוקא היינו לאחר שקידש הקומץ כדתני' לעיל אבל הכא לא חשיב אלא הנשרפת משקדשה בכלי, דה"ה אם משקדשה בכלי דנשרפת, ואידי דקתני סיפא קירב הקומץ דנאכלת נקט רישא קידש הקומץ, ורבותא נקט אע"פ דכבר קדוש וקרוב להקרבה טפי מקידשה בכלי אפ"ה נשרפת] [דף כג ע"א] האומרת טמאה אני לך [פתבו התוס' ירושלמי האומרת טמאה אני לא כהטאת שמתה בעליה היא, והטאת שמתה בעליה ילכו המעות לים המלח (וכאן המנחה נשרפת בעזרה) דמיא לאשם תלוי (כיון שמלכתחילה הצעל הפריש את המנחה מספק, גם כשאונה שותה גמר צלצו להקדיש את המנחה, ולפי שחפסה זה קדושה, נשרפת בעזרה) אם לאשם תלוי אפי' משקדשה בכלי (ואמרה טמאה אני, לא תשקר בעזרה, כי זה דומה לקרבן אשם תלוי שלא נשחט, והדין אשם הפריש קרבן לאשם תלוי ולפני שנשחט נודע שלא חטא, תרעה עד שתסתאב. וכאן צמנחה לפי שלא שייך לומר תרעה עד שתסתאב, ילכו דמיה לים המלח) א"ר מתני' דמיא לאשם תלוי שנשחט דתנינן תמן אם משנשחט נודע לו הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה (וה"ה צמנחה סוטה שנתצרך שנטמאה, דינה שתיסקר)] ושבאו לה עדים שהיא טמאה, והאומרת איני שותה, ושבעלה אינו רוצה להשקותה, ושבעלה בא עליה בדרך (הקשו התוס', תימה לר"י אמאי נשרפת כיון דבדרך בא עליה היינו קודם שתקדוש וכיון דאין המים בודקין אותה כדאמר 'ונקה האיש מעון' בזמן שהאיש מנוקה מעון... תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש בטעות קדוש כדאמרינן גבי ושבאו לה עדים שהיא טמאה דהואיל ולא לבדוק עומדת ולא ראויה למנחה לא היתה ראויה לכלי ואין כלי שרת מקדשין אלא בראוי להן. ונראה דדוקא לגבי שבאו לה עדים שייך למימר הכי משום דמנחה לברר עון וכשיש שם עדים הרי העון מבורר, וא"צ בירור, אבל הכא שבא עליה בדרך שצריך לברר אע"ג דאין המים בודקין כי קדוש מעיקרא שפיר קדוש מאחר שלא נתברר העון ולא הוי אלא כמו שנשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה קודם לכן דאין המים בודקין ואפ"ה מנחה שפיר קדוש. והאי דלא חשיב במתני' מנחת ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ"ג (לפי מה שביארו שאף אלו שאין המים בודקים אותם מנחותיהן קדושות) מפני שידוע פסול שלהן שאינן נבדקות ואין (בעליהן) מביאין אותם לשתות] וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות (ואפילו קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו, נשרפין שירים בבית הדשן כדמפרש בגמרא) בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת, וכהנת (בת כהן) שנשאת לישראל מנחתה

שותפות הא יש בה משום שותפות אינה קריבה משום דכתיב בה נפש, והכי קתני בספרי בהדיא וי"ל כיון דעיקר כפרה משום דידה, נפש קרינן בה, דהא הניח מנחתו לשני בניו דמסיק התם (ו.) דקניא להו אלמא משום דמכפרי קרינא ביה נפש]] כיצד, כהנת, לוייה וישראלית שנשאת לכהן אין מנחתה נאכלת מפני שיש לו חלק בה (שהוא מקריבה משלו וכתוב כל מנחת כהן...) ואינה עולה כליל מפני שיש לה חלק בה (שלכפרתה היא באה ואין מנחת זר וכת כהן קריבין כליל בלא קמיצה) אלא הקומץ קרב בעצמו והשירים

קריבין בעצמן [לאחר שקרב הקומץ כתבו התוס' וא"ת אמאי לא שדינן לכולה מנחה בתר דידה ויהו שיריה נאכלין כדאמר בנדרים (לו:)] ואיתא בזבחים (ו.) ובתמורה (ב:) מתכפר עושה תמורה, והכא היא מתכפרת במנחה זו וי"ל התם מיקני למתכפר כולי זבה ואין לו למקדיש חלק בו, אבל הכא יש לו לבעל חלק במנחה. עוד כתבו התוס' בירושלמי בעי אליביה דר"ש אלין שיריים משום מה הם באים משום קומץ או משום שיריים, אי תימר משום קומץ אינו נותנו בלילה ואינו נותנו לאחר מיתה (כלין חטאת שמחו בעליה) ואינו מחשב להן (לא נפסלים במחשבת פיגול) ואי תימר משום שיריים נותנו בלילה ונותנו לאחר מיתה. מהו שיחשב להן (האס שייך נשיכיים מחשבת פיגול) ופשיט לה מדר"א בר"ש דאמר דמתפזרין על גבי הדשן שלמטה כדמפרש בפ' ואלו הן מנחות הדא אמרו נותנו בלילה ונותנו לאחר מיתה ומחשב להן א"ר יוסי בר בון אינו מחשב להו שלא הוכשרו לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבחן.

איקרי כאן כל שהוא ממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו (הוה ליה למכתב 'כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו לה') למה ליה למכתב 'ממנו' אלא למדרשיה נמי באנפי נפשיה לא תקטירו כל שממנו עולה כבר אשה לה' (כל קרבן שזכר נתת ממנו את משפטו אשה לה' כגון אימורים בקרבן, וקומץ זמנחה, הכי מה שנותן מן הקרבן, לא תקטיר אותו לה') ויש בכלל לאו זה בשר כל קרבנות חוץ מעולה, ויש בכלל זה שירי מנחות. והכא נמי, דלמא בתר חלק שלה אית לן למיזל והויא הקטרת קומץ כהלכתו ואלו שירים גמורין הם וישנן בבל תקטירו?

אמר יהודה בריה דר"ש בן פזי דמסיק להו לשום עצים (פירש רש"י דנימא הכי אם ראויים הן להקטיר ולא היתה ראויה ליקמץ כדן מנחת כהן הרי

נזיר, הבן מגלה ביום מלאות ומביא קרבנות (שהפריש אביו) ואין האשה מגלחת על נזירות אביה. האיש מקדש את בתו (מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה) ואין האשה מקדשת את בתה. האיש מוכר את בתו (לאמה כשהיא קטנה), ואין האשה מוכרת את בתה. האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה. האיש נתלה, ואין האשה נתלית. האיש נמכר בגניבתו, ואין האשה נמכרת בגניבתה.

(גמרא) ת"ר כל הנשואות לכהונה מנחותיהן נשרפות פירש רש"י אחת מנחת סוטה ואחת מנחת נדבה. התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו ותימה מנחת נדבה מה חלק יש לו בה, והא אפילו רבי יהודה דאומר בנדרים (לה:)] אדם מביא על אשתו כל קרבנות שהיא חייבת, דווקא שהיא חייבת כדמפרש בספרי כגון אם הקיפה נזירות בראשה, והיללה את השבת דומיא דמנחת סוטה שהיא חובה, דליף לה מוהביא את קרבנה עליה כל קרבן שעליה, אבל מנחת נדבה מודה רבי יהודה שאינו מביא. וי"ל משום הכי יש לו חלק משום דקי"ל מה שקנתה אשה קנה בעלה כדתנן בפ"ד דנזיר (כד.) אם שלה היתה בהמה החטאת תמות וקא דייק בגמ' מנא לה מה שקנתה אשה קנה בעלה הלכך יש לו חלק בה, אפילו לרבנן דפליגי אדר' יהודה ואמרי דווקא קרבן שמכשירה לו מביא עליה דמה שקנתה קנה בעלה. מיהו בירושלמי משמע דבמנחת סוטה איירי (ולא גם זמנחת נדבה, וללא כפיוס רש"י) והכי איתא התם מנחתה מלמד שהיא קדשה לשמה, כשם שהיא קדשה לשמה כך היא קדשה לשמו (כלומר, שהיא כריך לכוין גם לשמו של הבעל) ותני רבי חייה ופליגי ליקרב כליל אינה יכולה מפני שותפתה של אשה (שהכי הקרבן צל לכפר עליה, ולא מלינו קרבן שאינו של כהן שנסקף כליל אלא כריך קמיאה) לאכול אינה יכולה מפני שותפתו של איש (בעלה הטהור, קדין מנחתו להיסקף כליל) אלא הקומץ לעצמו והשירים קריבין לעצמן. (לאחר כל זה לא מוזן לשון המשנה) ואת אומר מנחתה (איך אתה אומר שזו היא מנחתה. משמע שאין לבעל חלק בה, ואנו לאינו שיש לו חלק זמנחה, תרוץ...) אלא מה דאישתעי קרא אישתעי מתני' (מה שקורא אותה בתורה, קורא אותה זמנחה) ותו התם (בתורה מלינו...) והביא את קרבנה עליה (וזמנחה אומר היה מביא את מנחתה) בעלה מהו שיפריש עליה (מנחת סוטה) חוץ מדעתה (מבאלוין התוס') את לדלי השאלה) מכיון שיש לו שותפות במנחה מפריש עליה חוץ מדעתה. וא"ת (מקסיס התוס') מאחר שיש לו חלק בה א"כ הויא לה מנחת שותפות ואומר בזבחים (ה:) הניח מנחה לשני בניו ומת קריבה ואין בה משום

להו כר"א בר"ש [במנחות (עג): גבי מנחת חוטא כהן שמביא על שמיעת קול או על ביטוי שפתים או על טומאת מקדש וקדשיו בדלי דלות, ופליגי רבנן עליה דרבי שמעון ואמרי 'זהיתה לכהן כמנחה' מנחת חובתו של כהן כליל כמנחת נדבתו ואינה נקמצת [ר"ש דריש ליה לקרא התם הכי וכי נאמר 'זהיתה לכהן כמנחתו' לא נאמר, אלא כמנחת חוטא של ישראל, מה של ישראל נקמצת, אף מנחת חוטא של כהן נקמצת, אי מה מנחת ישראל שיריה נאכלין אף זו שיריה נאכלין ת"ל 'זהיתה לכהן כמנחה' לכהן כמנחה לענין עבודת כהן שטעונה קמיצה, ולא לאישים כמנחה, הא כיצד הקומץ קרב לעצמו והשיריים קריבין לעצמם ולית ליה כל שממנו לאישים כלל, ר"א בר"ש פליג עליה ואמר קומץ קרב לעצמו ושירים מתפורין לאיבוד] דתניא, רבי אלעזר בר"ש אומר הקומץ קרב בעצמו, והשירים מתפורים על בית הדשן. [דף כג ע"ב] ואפי' רבנן לא פליגי עליה דראב"ש אלא במנחת חוטא של כהנים דבת הקרבה היא (דמקשי חובתו לנדבתו דלא בעי קמיצה) אבל בהא (דלאו בת הקרבה היא, דדלמא בתרה דידה אזלינן ושירים גמורים נינהו) אפי' רבנן מודו (דמתפורין). **פסק הרמב"ם** היה בעלה כהן אין שירי מנחתה נאכלין מפני שיש לבעל חלק בה ואינה עולה כולה לאישים כמנחת זכרי כהונה מפני שיש לה חלק בה, אלא הקומץ קרב לעצמו ושירים מתפורין על בית הדשן... סוטה (ד,טו).

'בת ישראל הנשואה...' מ"ט [קאמר מתני' מנחת כהנת נאכלת כשאינה נשואה לכהן, וכשהיא נשואה לכהן אינה נאכלת, כליל מיהא לא הויא (להקומץ קרב בעלמא)? דאמר קרא וְכָל-מִנְחַת פֶּתֶן פְּלִיל תִּהְיֶה לָא תֹאכְל, כהן ולא כהנת [פתבו התוס' איתא בירושלמי ר' אבהו בעי קמיה ר"ל והכתיב 'וכהן כי יקנה נפש קנין כספו' מעתה כהן ולא כהנת (שאין כהנת מאכילה את עצליה כחומה, ולאו יודעים שכן מאכילה את עצליה כחומה) א"ל

זו הקטרה לשמה וקמיצה לא מעלה ולא מורדת, ואם ראויה היתה ליקמץ ואלו שיריה הרי הן כשאר עצי המערכה. **התוס' הביאו** את פירוש רש"י והקשו, **תימה** מאי תנאי שייך (לא שייך כלן להטות) הא ודאי כאילו מעורבין שיריים, והוי כאברי עולה ואברי הטאת שנתערבו דפליגי בה ר"א ורבנן (זבחים עז). דלא שייך בה תנאי, דליכא שום ספק, אלא ודאי מקצתן ראויה להקטיר ומקצתן לאכול ולהקטיר ואותן מה שבתוכן אין ראוי להקטיר לשם עצים בכל מקום שהוא, ולא שייך שום תנאי (כ"ל, כיון שאין ספק בדין המנחה, אלא ככור שיש כהן מנחה המעורבת מממון הבעל והאשה יחד, ולכן את חלק הבעל כריך להקריב ולאי לשם הקטרה, ואת חלק האשה ולאי לשם עצים, ואף שאי אפשר לזכר איזה חלק שייך למי, מ"מ לא שייך כהן תנאי, אלא הקריפה נעשית כלופן ולאי גם לשם עצים וגם לשם הקטרה) **ובמדומה** דרש"י נקט ליה אגב שטפיה, דההיא דיבמות (ק). דתנן כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה נותנין עליהם חומרי ישראל וחומרי כהנים ומפרש בגמרא דמנחתם נקמצת כמנחת ישראל ואינה נאכלת כמנחת כהנים וכולה סוגיא כי הכא, והתם ודאי שייך תנאי כשהאחד מקריב מנחה אינו יודע אם כהן הוא או ישראל וצריך להתנות כמו שפירש רש"י כאן (כ"ל, כיון שסוגיתנו לומה לסוגיא ביבמות, וביבמות ולאי שייך תנאי, כש"י אגב שיטפיה ציאלק לגם אללנו הוא מדין תנאי). **והא** דתנן במנחות (כג.) נתערב קומצה בשיריה או בשירים של חבירתה לא יקטיר, אית לן למימר דסתמא כרבנן דפליגי אדר"א [כ"א דתנאי, ר"א אומר לריח ניחוח אי אתה מעלה, אבל אתה מעליהו לשום עצים [פלוגתייהו בזבחים אברי הטאת שנתערבו באברי עולה, ר"א אומר יתנם למעלה ורואה אני את בשר הטאת על המזבח כאילו הן עצים, וחכ"א תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה שאסור להקטיר אברי הטאת משום לאו דכל שממנו לאישים, ור"א סבר, בתריה דההוא קרא (כי כל שאור...) כתיב 'קרבן ראשית תקריבו אותם לה' שאור ודבש, בכורים אתה מביא מן התמרים, ומנחת שתי הלחם שהוא ראשית מן השאור, ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח' קאי נמי אממנו אשה לה' דאוקמיה בכל תקטירו, ואשמעינן דלא אסר הקטרתו אלא כשמתכוין לריח ניחוח].

הניחא לר"א, דאית ליה האי סברא, אלא לרבנן דלית להו האי סברא, מא"ל? דעבדי

בנזיר (הלכה למשה מסיני הוא בהלכות נזיר).

האיש מגלח על נזירות אביו וכתבו התוס' בנזיר (ל) ובכריתות (כז): מפרש דדוקא על מעות שתומין ולא על מעות מפורשין ואין האשה מגלחת על נזירות אביה. אמר ר' יוחנן הלכה היא בנזיר.

'האיש מקדש את בתו, ואין האשה מקדשת את בתה' דכתיב אֶת־בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה (באביה נתלית נתינתה כתבו התוס' מרישא דקרא יליף ליה 'ואמר אבי הנערה אל הזקנים' משמע למעט אמה דאינה זכאה בכחה לתת).

'האיש מוכר את בתו, ואין האשה מוכרת את בתה' דכתיב וְכִי־יִמְכַר אִישׁ אֶת־בְּתוֹ. 'האיש נסקל ערום...' מ"ט, וְנָנְמוּ אֹתוֹ מֵאֵי אוֹתוֹ, אֵילִימָא אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ, וְהַכְּתִיב (גבי נערה המאורסה) וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אֹרְאָתָהּ אִשָּׁה הַהוּא (וסקלתם אותם) אלא (הא דממעט אשה לענין ערום דנפיק מהאי קרא מיעוטא) אותו בלא כסותו, ולא אותה בלא כסותה (להכי נקט ליה להאי משמעותא דערום בלשון זכר גבי איש למימרא הא אותה בכסותה).

'האיש נתלה ואין...' מ"ט? אמר קרא וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ, אותו ולא אותה וכתבו התוס' בסנהדרין (מו). נפקא לן מזכוי יהיה באיש' ולא באשה.

'האיש נמכר בגניבתו, ואין האשה נמכרת בגניבתה'. מ"ט אמר קרא וְנִמְכַר בְּגִנְבָתוֹ (אם אין לו מה לשלם) בגניבתו ולא בגניבתה וחקשו התוס', תימא כיון דאי גנבה אינה נמכרת בגניבתה, א"כ אין ב"ד רשאים למוכרה דבית דין אין מוכרין אלא בגניבתו, ובקידושין (יד): ממעטי רבנן מ'זרצע את אזנו' שלו ולא און של מוכר עצמו, דדוקא מכרוהו בית דין נרצע, ואשה הואיל ואין בית דין מוכרין אותה, אנא ידענא דאינה נרצעת. ואמאי איצטריך לרבנן למילף מהעבד ולא אמה העבריה דאינה נרצעת. וי"ל כיון דאינה נמכרת אלא ע"י אביה סד"א תיהוי מכירה דאב במקום מכירת בית דין ותרצע, להכי איצטריך קרא.

(אחר שקחה את הראיה, דן א"כ מניין לנו שמנחת כהנת נאלכת, ועונה...) והכהן המשיח תחתיו מבניו (ועליו נאמר פסוק לאחריו וכל מנחת כהן כליל תהיה) את שבנו עומד תחתיו (הוא יהיה צדין הזה) יצתה זו שאין בנה עומד תחתיה (ש"ס נישאה לישראל זנה אינו כהן ואסור בתרומה). ה"ה דבחולין (קלב). מקשה ש"ס הגמ' כילד לפקר לתת מתנות כהונה לכהנת דכתיב 'נתן לכהן' ויש לדרוש 'לכהן ולא לכהנת' הוה מצי לשנויי נמי הכי (הגמ' יכלה לתרץ ש"ס כמו תיכון היכושלמי) 'ונתן לכהן הזרוע' דלא אמר לכהן ולא לכהנת אלא אפילו לכהנת, דהכא טעמא משום דכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו אבל התם דחי ליה (מטעמים אחרים...) משום דאחרן ובניו כתיב בפרשת מנחה (ולא צנות אהרן) אי נמי משום דהתם הוי מיעוט אחר מיעוט]

'כהנת מתחללת, כהן אין מתחלל' מנלן? דאמר קרא וְלֹא־יִחַלֵּל זָרְעוֹ בְּעַמּוּיָו [בכהן הנושא פסולה לכהונה כתיב ודרשינן בקידושין (עז). לא יחלל שני חילולין אחד לה ואחד לזרעו, שהכהן מחלל את שתיהן אבל הוא אין מתחלל] זרעו מתחלל והוא אינו מתחלל.

'כהנת מטמאה...' מ"ט? אמר קרא אָמַר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן, בני אהרן (לנפש לא יטמא) ולא בנות אהרן (באזהרה זו).

כהן אוכל בקדשי קדשים. דכתיב (במנחה כתיב) כָּל־זֶכֶר בְּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָה.

זמה בין איש... ת"ר איש (צרוע הוא) אין לי (שנחלט בטומאת נתקים) אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר (סמוך לו) וְהִצְרִיעַ אִשְׁר־כּוֹ הַנֶּנֶע [ולא איבעי ליה למכתב אלא בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע, דהא כתיב לעיל דבמצורע קמירין] הרי כאן שנים (צרוע שני, כגון אשה) א"כ מה ת"ל איש (מה ת"ל איש מאחר שסופינו לרבות את האשה) לענין שלמטה (לאו למעוטי מטומאה האמורה בפסוק זה בא למעוטי, אלא מענין האמור בפסוק שלאחריו) איש פורע... (דכתיב ביה פריעה ופרימה לומר לך איש פורע ופורם ולא אשה).

האיש מויר את בנו בנזיר, ואין האשה מוירת בנה בנזיר. אמר ר' יוחנן הלכה היא

לממזר ולנתין לא שותות (דלא נאמרה פרשה אלא בראויה לקיימה. והכי תניא בספרי, כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר, פרט לאלמנה לכ"ג) ולא נוטלות כתובה וואע"ג דשאר אלמנה לכ"ג לא קנסוה רבנן כתובה כדאמרינן בכתובות (ק:) זו אין לה, דסתירתה גרמה לה ליאסר עליו ואפי' היא ראויה לו. הלכך, לאו בת כתובה היא דלא עדיפא מכשרה].

(המשך המשנה) ואלו לא שותות ולא נוטלות כתובה האומרת טמאה אני, ושבאו לה עדים שהיא טמאה, והאומרת אני שותה.

(המשך המשנה) אמר בעלה 'אני משקה, ושבעלה בא עליה בדרך (שהוא גרם לה שלא תשתה) נוטלות כתובה ולא שותות.

(המשך המשנה) מתו בעליהן (של כל סוטות הנסתרות וראויות לשתות) עד שלא שתו (לא הספיקו להשקותן) בש"א נוטלות כתובה וכתבו התוס' וא"ת מ"ש דאמרי ב"ש נוטלת כתובתה ובב"ב (קנה). גבי נפל הבית עליו ועל אשתו נפל הבית עליו ועל אביו והיתה עליו כתובת אשה... דאמרי ב"ש יחלוקו הואיל וספק הוא מי מת ראשון, וכן ביבמות (לח:) ובכתובות (פ:) גבי שומרת יבם שמתה מה יעשו בנכסים הנכנסין והיוצאין עמה, בית שמאי אומרים יחלוקו, ומפרש בגמ' ביבמות (לח:) משום דזיקת נשואה עושה ספק נשואה, אלמא דמספיקא אמרי ב"ש יחלוקו ולא מוקמי לכולהו נכסי בחזקת יורשי האשה מטעם שטר העומד לגבות כגבוי דמי. י"ל גבי נפל הבית עליו ועל אביו לא היו לבן נכסים אלא שהיא אומרת האב ראשון מת וירש הבן וישתעבדו לכתובתה התם ודאי נכסי האב לא עמדו מעולם בכח האשה ואעפ"כ כיון דאמר כגבוי דמי הרי הוא ספק אם האב מת ראשון ועמדו הנכסים בחזקתה או הבן מת ראשון ואין לה באותם נכסים כלום ובחזקת היורשין הן, הלכך ספק הוא אם עמד שטר שלה לגבות מאותן נכסים כלל הלכך חולקין, וכן נפל הבית עליו ועל אשתו ספק אם היא מתה ראשונה וירשה הבעל שלא ניתנה לגבות מחיים אי נמי איפכא ויורשיה באין מכחה. וכן גבי שומרת יבם שמתה אמר הואיל והללו באין לירש והללו באין לירש יחלוקו, אבל הכא שהיא בחיים והכתובה ניתן לגבות לאחר מיתת הבעל דכיון דדמיא כגבויה על היורשין להביא ראייה שזינתה, וכח"ג אומר ביבמות (לח:) רישא דאיתא לדידה הויה לה איהי ודאי ואינהו ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי, ספא מתה

פרק ארוסה

משנה ארוסה (שקניא לה ארוס) ושומרת יבם (שקניא לה יבם) לא שותות (דמעטינהו קרא) ולא נוטלות כתובה [שהיא גרמה לאסור עצמה עליו שנסתרה אחר קינוי, דמקינוי ואיסור לא אימעיש כדמפרש בגמ', ואפילו לית לן דרב המנונא דשומרת יבם שזינתה מותרת ליבמה, נהי דמותרת, מיהו לא בעי למינסב אשה זונה, והיא הפסידה כתובתה כתבו התוס', ירושלמי יודעת היתה שאין ארוסה שותה ולמה הכניסה עצמה למספק הזה המרובה (ונסתרה, הרי לא תוכל לזכר אם זינתה או לא) ובשביל (כך יט) לפוסלה מכתובתה. פר"ח ארוסה אע"פ שאין לה כתובה יש לה מנה ומאתים ועל מנה ומאתים קתני הכא לא נוטלת כתובתה. רש"י פי' דליכא למיפשט ממתני' הא דאמר רב המנונא שומרת יבם שזנתה אסורה ליבמה, דאפילו אי לית לן דרב המנונא, מיהו אי לא בעי יבם למינסב אשה זונה אינה נוטלת כתובתה. מיהו תימה אי לית לן דרב המנונא קרא (למייטי לקומרת יבם אינה קוטה) מאי איצטרך למעוטי, והא תנן לעיל (יה:) כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה, דמה קינוי שייך היכא דלא מיתסרא בסתירותיה, אלא מדאיצטרך למעוטי ש"מ דמיתסרא. מיהו ליכא למיפשט מהכא (כרז המנונא, שקומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה) משום דמוקי לה בגמרא כגון שבא עליה יבם בבית אחיו דקנאה לפוטרה בגמ' בלא חליצה אפילו אליבא דשמואל, הלכך (כיון שקנה אותה) שייכא נמי אשתו ליאסר עליו בזנות כדברי הכל] שנאמר אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁה (ביושבת תחתיו הכתוב מדבר) פרט לארוסה ושומרת יבם.

(המשך המשנה) אלמנה לכח"ג (כתבו התוס', האי דלא עריב ותני להו אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן ולתני ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ"ג... מעוברת חבירו ומניקת חבירו ואיילונית וקניה... י"ל משום הכי פלגינהו משום דחולקין בטעמם. מיהו תימה אמאי לא תנא מעוברת בתר בבא דאלמנה לכ"ג דדמי בטעמא (שקניסה נישואי איסור) וה"ל למיתני בתחלת הפרק אלו לא שותות וכתר ליחשב וליזל כולהו כל הני דדמיין להדדי כל חד וטפי הוה שייך למיתני אלו בראש כולן ממאי דתני קצת דלא שותות והדר תני אלו) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת [דף כד ע"א] ונתינה [מן הגבעונים ואסורין לבא בישראל כדאמרינן ביבמות (עח:) דוד גזר עליהן] לישראל, ובת ישראל

כד.

להפרישה (עד כ"ד חדש) ולהחזירה לאחר זמן (הלכך ראויה לאישות קרינא ביה).

(המשך המשנה) איילונית (דוכרניתא דלא ילדה שממעי אמה נבראת כך ואין לה סימני אשה לא דדים ולא שערות וקולה עבה) וזקינה, ושאינה ראויה לילד [פירש רש"י ששתת כוס עוקרין ואסורות לקיימה למי שאין לו בנים שהרי נצטוו ישראל על פריה ורביה. כתבו התוס', רש"י פי' שתת כוס עיקרין. אבל בכתובות (ס:) לא משמע הכי דמיתיית התם ברייתא ותני בה 'או שהיתה היא עקרה זקינה ואיילונית ושאינה ראויה לילד' אלמא דשאינה ראויה לילד לאו עקרה, ולפרש"י שתת כוס עיקרין היינו עקרה. וזה לשון ר"ח התם איכא למוישאל היינו איילונית היינו עקרה היינו שאינה ראויה לילד (למה הצרייתא מנתה את שלושות. עונים התוס') ותשובה שאמרנו (לשאלת הר"ח היא 7...) בב"ב (קי"ט:) ניסת לב' יולדת עד מ', ניסת למי שוב אינה יולדת (וזוהי שנקראת שאינה יכולה לילד, וא"כ מיושבת קושית הר"ח שאינה יכולה לילד אינה עקרה). וה"ה שנוכל לפרש שאינה ראויה לילד ששהתה אחר בעלה עשר שנים ולא היה דעתה לינשא (לְאַחַר, קשוב אינה יולדת) דאמר ביבמות (לד:) אמר רב נחמן אמר שמואל כל ששהתה אחר בעלה י' שנים שוב אינה מתעברת, כי אתא רבין אר"י ל"ש אלא שאין דעתה לינשא ואע"ג דאמר בגמ' (כה: מחלוקת ר"א ורבנן של משנתנו) בעקרה וזקינה (וקשה שלפנינו צמסנה לא כחוב עקרה, צמסמא לרש"י שאינה ראויה לילד, היינו עקרה שפיר) ולפי ר"ח (קשה 7...) לא הזכיר עקרה במשנה (שהכי לר"ח עקרה, ושאינה ראויה לילד, צ' דברים נפרדים הם) י"ל (ס"ב נחמן) לא דק בלישנא (לומר רק מה שכתוב צמסנה). מיהו תימה (קשה על פירוש ר"ח) אמאי לא תנא נמי במתני' עקרה לא נוטלות כתובה ולא שותות, ר"א אומר יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה.

(המשך המשנה) ושאר כל הנשים או שותות או לא נוטלות כתובה [הקשו התוס', תימה הא משנה יתירא מאי קמ"ל, הא שמעינן ליה מרישא, והאומרת איני שותה אינה נוטלת כתובה]. ואומר רבי דווקא מעוברת (צינמות מצ. איתא לא ישא אדם מעוברת ומינקת חבירו, ואם נשא יוליא, ולא יחזיר עולמית, ומסקנת הגמ' מטעם שמה תעבר ויתעבר חלבה, ולא תאכלנו וימות העובר או התינוק צעב. ונראה לרבי שר"מ של משנתנו שאומר שמעוברת ומינקת אינן שותות ואינן נוטלות כתובה, דוקא מעוברת ומינקת...) אינה שותה משום דאיכא סכנת נפשות, אבל ניסת בתוך ג' חדשים (לע"פ שיש איסור צלצל) מאי דהוה הוה, ותו לא קנסינן ליה

הללו באין לירש והללו באין לירש] ולא שותות (דבעינן והביא האיש את אשתו...) ובה"א או שותות או לא נוטלות כתובתן [כלומר מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובה ובגמ' מפרש פלוגתייהו כתבו התוס' ביבמות (שם) מפרש מתוך שלא שותות לא נוטלות כתובתן. ולא ידענא בנכסי צאן ברזל (נכסים שהאשה מכניסה לצעלה צנוניה מתוך כוונה שהיו צרכותו וקניינו, ושוויים נקסם צכתובה. נכסים אלו נכסיו הצעל והוא יכול לעשות בהם כרצונו אך יש עליו אחיות גמורה לגבי שמירת ערכם) מאי קא סבר ב"ה דבב"ב (קנה). גבי נפל הבית עליו ועל אשתו אמרי ב"ה הנכסים בחזקתן עומדות ופי' נכסי צאן ברזל ופליגי אמוראי בגמרא בחזקת מי בחזקת יורשי הבעל או בחזקת יורשי האשה, ובר קפרא תני הללו באין לירש והללו באין לירש יחלוקו, אבל הכא שהיא בחיים בחזקתה הן עומדים או דלמא כיון דאחריותם היו על הבעל היו בחזקתו ול"ש (צין הכל להתם) ושייכא בפלוגתא דהתם (בחזקת מי הנכסים). ובנכסי מלוג (נכסים שהאשה מציאה לצעלה עם נישואיה, ואינם נכסמים צכתובה. נכסים אלו אינם עוברים לרשות הצעל אלא הם שייכים לאשה צלצל, אך הצעל זכאי להנות מן הפירות היינו הנוחים שמפיקים נכסים אלו) לא פליגי ב"ה דאפי' גבי ספק מוקי להו בחזקת יורשי האשה, וכ"ש הכא דאפי' ודאי זינתה לא הפסידתה כדאמר בכתובות (קא.) היוצאת משום שם רע נוטלת מה שבפניה ויוצאה ופי' נכסי מלוג. וא"ת מ"ש מתניתין מפלוגתא דרב הונא ורב יהודה ורב נחמן ור' יוחנן דפליגי בכתובות (יב:) מנה לי בידך והלה אמר איני יודע, רב הונא ורב יהודה אמרי חייב רב נחמן ורבי יוחנן אמרי פטור, ה"נ היא שוענת ברי אבל הוא אינו יכול למעון טענת ברי ותהוי תיובתא דרב הונא. י"ל מאחר שהתורה עשאה ספק עד שתשתה אינה יכולה למעון טענת ברי. ופלוגתא דמתני' התם הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים לא שייכא להכא, דהתם אפילו ב"ש מודו דשמא אותו שטר מעולם לא עמד לגבות שהרי הבעל טוען מקחו היה מקח טעות, והכא לא שייך למימר אליבא דב"ה העמד אשה על חזקתה ואימור לא זינתה, שהרי רגלים לדבר שקינא לה ונסתרה, והכתוב הוציאה מאותה חזקה ועשאה ספק].

(המשך המשנה) מעוברת חבירו ומניקת חבירו (שמת והניחה מעוברת ומניקה או שגירשה והיא מעוברת או מניקה ואסרוה חכמים לינשא עד שיהא הולד בן ב' שנים שכך זמן יניקתו והלך זה ונשאה וקינא לה) לא שותות (שהרי אינה ראויה לו לקיימה) ולא נוטלות כתובה, דברי ר"מ. והכ"א יכול הוא

מיחסרא מסירה לחופה) ת"ל איש איש, דברי רבי יאשיה. ר' יונתן אומר תחת אישך פרט לשומרת יבם, אוציא שומרת יבם ולא אוציא את ארוסה, תלמוד לומר אשר תשטה אשה תחת אישה פרט לארוסה (משמע ליה מיעוטא קמא לשומרת יבם אבל ארוסה קרינא בה אישות אי לאו דהדר מעטיה קרא אחרנא כדמפרש לקמן משום דהוא קידשה ואינה באה לו מכח קדושי אחרים ועוד שנסקלת על ידו מה שאין כן בשומרת יבם).

מר אלימא ליה ארוסה (רבי יונתן חשיבה ליה ארוסה אשה גמורה טפי משומרת יבם) דקדושי דידיה (שע"י קידושי עצמו באה לו) וסוקלין על ידו (אם זינתה נסקלת בשבילו) ומר אלימא ליה שומרת יבם, דלא מיחסרא מסירה לחופה [דנקנית ליבם בביאה גרידתא ואפי' בזנות להיות כאשתו לכל דבר כדתנן ביבמות (נג:)] ומייתי' לה לקמן בפירקא.

ורבי יונתן, האי איש איש מאי עביד ליה? מיבעי ליה לרבות אשת הרש (שב"ד מקנין להן וברייתא היא בשילחי פירקין) ואשת שוטה, ואשת [דף כד ע"ב] שעמום [לקוי בתמהון לב].

הקשו התוס', תימה והא איהו דאמר בסנהדרין (פה:): גבי איש איש דכי יקלל את אביו ואת אמו קאמר דברה תורה כלשון בנ"א ולא דריש ליה לדרשה אחריתי, וכ"ת היכא דאיכא למדרש אפי' מאן דאית ליה דיברה תורה מודה הוא דדרשינן, א"כ מאי פריך בב"מ (צד:): אהא דקא בעי אבידה מזלן דשומר שכר חייב דתני' אם גנוב יגנב אין לי אלא גניבה אבידה מנין ת"ל גנוב יגנב מ"מ, הניחא למ"ד לא דיברה תורה, אלא למ"ד אמרינן מה איכא למימר, והא התם איכא למדרש ולא דרשינן אלא אמר דיברה תורה, והכא אמאי דריש לה, ואמרינן בזבחים (קה:): נמי ורבי יוסי מודה הוא איש איש דברה, האי איש איש נמי דברה, אלא השוחט להדיוט דחייב מנא ליה, ולא אמרת כיון דמצי למדרש מודה הוא דלא אמר דברה. וקשה ליישב שמועות דדיברה תורה,

דקשיא דר"מ אדר"מ, ודר' יהודה אדר' יהודה, ודרבי יוסי אדר' יוסי, ודר"ש אדר"ש. דר"מ (אלכ"מ קס"א) דאמר בסנהדרין (נו. הגמ' לנה גזי זככת ה' זכינוי, ר"מ מחייב זין זישראל זין זגוי קנא' איש איש) לרבנן גבי איש איש דכתיב גבי ברכת השם דיברה תורה (חכמים אליבא לר' מיישא פוטריס זישראל ומחייבס זגוי). ובע"ז

להוציא, וקרינן בה אשתו הראויה לו (ולכן סוטה). עוד נראה לרבי (שמחלוקת ר"מ וחכמים זמערות, היינו דוקא זישראל. אבל...) בכהן אפילו לרבנן אינה שותה דמסקינן ביבמות (לו). אפילו לרבנן יוציא בגט (סכיון שהגושא מעוברת ומינקת חזרו חייב להוליא זגט, אפי' אחז שיגשנה אסור לחזירה, שהי כהן אסור זגרושה, וכיון שמחוייב זגרושה ואינו יכול לחזירה, נמלאת שאינה ראויה לו, ולכן לכ"ע אינה סוטה). אשת כהן שותה ומותרת לבעלה (אם נמצאת נקיה). אשת סרים שותה (כגון שנפתרם לאחר שנשאה דקדמה שכיבת בעל לבועל).

(המשך המשנה) ע"י כל עריות מקנין (אם קינא לה מאביה ומאחיה ומאחד מכל העריות שבתורה ונסתרה הוי קינוי קנוי ונאסרת עליו ושותה) חוץ מן הקטן (דכתיב ושכב איש אותה) וממי שאינו איש.

(המשך המשנה) ואלו שב"ד מקנין להן (אם רואין אותם מתנהגות בפריצות) מי שנותרה בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין. לא להשקותה אמרו (הם לא ישקוה דבעינן והביא האיש את אשתו, ובעלה נמי לא ישקנה בקינוי זה לכשירצה דבעינן וקינא והביא, ורבי יוסי לא בעי וקינא והביא) אלא לפוסלה מכתובתה, ר' יוסי אומר אף להשקותה, לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה.

(גמרא) מישתא הוא דלא שתייא, הא קנוי מקני לה (ליאסר עליו, מדקתני לא נוטלות כתובה) מה"מ, דת"ר דבר אל-בני ישראל ואמרתן לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי [ולא גרם 'איש איש' דלדרשא אחרנא דרשינן ליה לקמן (כו:)]. אלא ריבויא מואמרת אליהם, וה"נ אמר לקמן בפירקין ואמרת רבויא הוא].

ומתני' (לחוסס ושומרת יבם לא סוטה) מני? רבי יונתן היא, דתניא תחת אישך פרט לארוסה, יכול שאני מוציא אף שומרת יבם (דממשמעות קרא משמע לן ארוסה למעוטי דלא קרינן בה תחת אישך כדמפרש לקמיה דלא

כד:

לדברה תורה ואידך לרביא (כפי שנתבאר לחף מאן לסכר
 לדברה תורה כלשון בני"א, סכר להיכא לאיכא למזכר
 לכינתן היכא ללא ילא קרא ממשמעותו, והכי כלן לא ילא
 ממשמעותו) דאישי אישי משמע שפיר כל ריבויי כרבי
 יונתן דהכא דדריש האי אישי אישי דכי תשטה לרביא,
 ואישי אישי כי יקלל לדברה תורה. יש לומר דהוה רבי
 יוסי מצי למידרשיה אישי אישי דשחומי חוץ לרבות
 שוחט אלא משום דכתיב אישי אישי דשחומי חוץ ואישי
 אישי דמעלה בחוץ בחד עניינא מהדר למדרשינהו בחד
 עניינא. וסוגיא דנדרים (ג.) צריך לפרושי הכי
 דמרבינן מ'נזיר להזיר' לעשות כינויי נזירות כנזירות,
 וידות נזירות כנזירות (כך גי' הס"ט) ומקיש נדרים
 לנזירות דכתיב 'לנדור נדר נזיר להזיר' (סגס נלכיס
 ילות וכינויי נלכיס נלכיס) וקא דייק (מקשה הגמ') מ"ש
 גבי נזירות דכתיב נזיר להזיר, נדרים נמי לנדור נדר,
 היקשא למה לי. (מתלכס הגמ') אי כתב נדר לנדור
 דכתיב נזיר להזיר כדקאמרת ולא צריך היקשא,
 השתא דכתיב לנדור נדר דיברה תורה כלשון בני"א.
 ופי' כיון דלא שינה קרא בדיבוריה א"כ דברה כלשון
 בני אדם ולא קרא יתירא הוא למדרש מיניה לרבות
 כינויי וידות, דמשמעות דקרא לא נפקא אלא מריבוי
 דקרא, ובלא קרא יתירא לא מסתבר לרבוויינהו ולמימר
 דליחייב קונם וקונם כמו שיאמר קרבן, וכן אם יאמר
 הריני או אהא כמו שיאמר הריני נזיר הלכך צריך קרא
 יתירא, ולא דמי לכינוי השם דמרבינן אישי אישי אפילו
 למ"ד דיברה תורה דאותן כינויי אשכחן דכתיבי בקרא
 כמו אל צבאות אהיה שדי כל הני דקתני בשבעות
 (לה.) ועוד דכינוי כתיב בההוא קרא דמכרך השם 'אישי
 אישי כי יקלל אלהיו' והיינו דאמרינן התם בריש נדרים
 הניחא למ"ד דיברה תורה דאליביה לא צריך
 למידרשיה... והכי אמר בכריתות (יא.) דאמר ליה
 ראב"ע לרבי ישמעאל בעלמא כוותיך סבירא ליה
 דדברה תורה, והכא שאני מכדי כתיב ליה קרא 'כי לא
 חופשה', והפדה לא נפדתה' למה לי ש"מ לחציה
 שפחה וחציה בת חורין אלמא אפילו למאן דאית ליה
 דיברה תורה דרשינן ליה משום עניינא דקרא הואיל
 וניתן לידרש ה"ה דדרשינן ליה נמי להעמיד קבלתן או
 סברתן היכא דלא עקר ליה ממשמעותיה כגון יגנב
 דכתיב בהדיא גניבה ודרשינן מיניה אבידה משום כפל
 הלשון הלכך כל הני דב"מ (לא.) דהשב תשיבם, שלח
 תשלח, הוכח תוכיח, עזוב תעזוב, הקים תקים, מות
 יומת, השב תשיב, חבל תחבול, פתח תפתח, נתון
 תתן, כולי עלמא מודו בהו דדרשא דידהו לא עקר להו
 ממשמעותיה. והא דאמרינן הניחא למ"ד לא
 אמרינן דיברה תורה, היינו ר"ע דלא אשכחינהו
 דקאמר דיברה תורה דדריש בכריתות (יא.) והפדה לא
 נפדתה לפדויה ואינה פדויה, וביבמות (ע.) בשמעתתא
 קמייתא דא"ר אליעזר אישי אישי דיברה תורה ודריש
 ליה ר"ע לרבות הערל וכן בסנהדרין (צ:) ובסנהדרין

(כז.) פליגי ר' יהודה ור' יוסי, דא"ר יהודה כותי לא ימול
 ישראל מפני שהוא מל לשם הר גריזים אמר לו ר' יוסי
 וכי היכן מצינו מילה בתורה לשמה, ומפרש טעמא דר'
 יהודה משום דכתיב לה' המול ורבי יוסי המול ימול
 כתיב, ואידך נמי הכתיב המול ימול, דיברה תורה
 כלשון בני אדם, והתם בההוא שמעתתא גופיה
 פלוגתא ר"מ ור' יהודה ואמרינן ימול כותי ולא ימול
 ארמאי דברי ר"מ, והיינו כר' יוסי דאמר כותי שפיר
 דמי דלא אמר דיברה תורה (א"כ צטני מקומות אלו, ר"מ
 ס"ל קלל אמרינן ליברה תורה) ובכריתות (יא.) אמרינן
 לאחרים בשלמא והפדה לא נפדתה דקסבר דיברה
 תורה, ואחרים היינו ר"מ כדאיתא בהוריות (יג:) א"כ
 נמלא שזכיתות סוכר ר"מ קליברה תורה כלשון בני"א,
 וסותר לשיטתו צ"ע וזכסנהלנין). דר' יהודה מהא
 דהמול ימול דקא אמר דיברה תורה ובכתובות (סז):
 מייתי ברייתא העבט תעביטנו זה שאין לו ואין רוצה
 להתפרנס נותנין לו לשם מתנה... דברי רבי יהודה,
 והכ"א יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נוקקין לו אלא
 מה אני מקיים תעביטנו דיברה תורה, אבל ר' יהודה
 דריש ליה, וכן בנדה (לב:) ובנדה (מד:) אישי אישי מה
 ת"ל אישי אישי לרבות תינוק בן יום א' שמטמא בזיבה
 דברי רבי יהודה ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה
 אומר א"צ הרי הוא אומר והזב את זובו... א"כ מה ת"ל
 אישי אישי דיברה תורה (א"כ סתיכה דצ"ע אמרינן לר'
 יהודה ליברה תורה ואלילו צתוצות וצנדה לא אמרינן לר'
 יהודה ליברה תורה). דר' יוסי מההיא דזבחים (קה):
 דאייתנין לעיל דקאמר אישי אישי דיברה תורה וההיא
 דהמול ימול דאיהו דדריש לה ופליג אדר' יהודה דאמר
 דיברה תורה. דר"ש ההוא אישי אישי דקא"ר יוסי
 בזבחים (שם) דיברה תורה פליג עליה ר"ש ואמר
 ודריש לרבות שנים שאחזו באבר והעלו שחייבין
 ובכ"מ (לא:) אמר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין
 נוקקין לו, א"כ מה ת"ל תעביטנו דיברה תורה. ונראה
 דמאן דס"ל דאמר דיברה תורה מודה כל היכא דאיכא
 למדרש דרשינן ליה, וכל הני תנאי סברי להו דיברה
 תורה, מיהו היכא דמצי למידרשיה להעמיד קבלתם או
 סברתם דרשינן ליה, ובהא פליגי, מאן דאית ליה דאמר
 דברה ומאן דלית ליה דברה, מאן דאית ליה דברה אין
 לו כח להוציא יתור הלשון ממשמעות, ואם אינו ענין
 לגופו, אלא כיון דמצינו למימר דברה תורה אמר
 דיברה תורה ולא נוציאנו ממשמעותו דלאו קרא יתירא
 הוה, להכי פריך בב"מ (לז: למ"ד ליברה תורה) הניחא
 למ"ד לא דיברה תורה אם כן יגנב קרא יתירא הוא
 ואם אינו ענין לגניבה תנהו ענין לאבידה, דיגנב גניבה
 משמע ולא אבידה, אלא למ"ד דברה תורה א"כ לאו
 קרא יתירא הוא, מאי איכא למימר. ובזבחים (קה):
 אע"ג דאמרינן מדא"ר יוסי האי אישי אישי דברה תורה
 (גבי שנים שהקטילו בחוץ) ההוא (גבי שמיטה בחוץ) אישי
 אישי נמי דברה תורה, הוה מצי למידרשיה שפיר הדא

כד:

זנות) דהאמר רב (ביבמות) קנה לכל (דתנן) הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד דהיינו בזנות קנה, ואמר רב קנה דקתני מתני' קנה לכל, אם כהן הוא מאכילה בתרומה ויורשה ומיטמא לה ומשקה ופוטרה בגט בלא חליצה כתבו התוס' הני לישני דפליגי בהבא על יבמתו (יבמות נח). בשומרת יבם שנפלה מן הנשואין או מן האירוסין (הגמ' סס מצילה שתי לישנות צמה להעמיד את מחלוקת רב ושמואל, האם כהן הבא על יבמתו בשוגג או צנות מאכילה בתרומה, לישנא קמא מעמידה בשומרת יבם מן האירוסין, אבל מן הנישואין לכ"ע אוכלת. ולישנא בתרא מעמידה שמחלוקתם בשומרת יבם מן הנישואין, אבל מן האירוסין לכ"ע אינה אוכלת בתרומה כיון שלא אכלה בחיי בעלה) לא שייכא דוקא אלא לענין תרומה משום דכבר אכלה (ולכן ללישנא קמא לכ"ע שומרת יבם מן הנישואין אוכלת בתרומה) אבל לענין להשקותה וליורשה ולטמא לה לא?

כשמואל (הא דאתא קרא למעוטי כשמואל) דאמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה (בפרשת יבמה לקום על שם אחיו בנחלתו ולפוטרה בגט, דהא דקני לה יבם בביאה כל דהו מיבמה יבא עליה נפקא לן דלא כתיב יבמה יקחנה לו לאשה אלא יבא עליה ולקחה לו לאשה, ואשמעינן דביאתו עליה הן הן ליקוחי האישות שלו הלכך למידי דאיתמר בהך פרשתא רבינהו קרא נישואין הללו אבל למידי אחרינא לאו נישואין נינהו, ומה אמור בפרשה פטור חליצה ע"י יבום ויקום על שם אחיו שיוורש את נכסי אחיו ואין אחיו חולקין עמו הקשו התוס', תימה כיון דקנה מיהת לדברים האמורים בפרשה לפוטרה בגט דכיון שבא עליה הרי היא כאשתו לאותן דברים א"כ מ"ט דרבי יונתן דאלימא ליה ארוסה משומרת יבם, אי משום דארוסה קידושין דידיה (משא"כ שומרת יבם זיקתה מחמת קידושין לחיו) שומרת יבם נמי ביאה דידיה היא ונחנקה על ידו, וכ"ש דתקשה לרב דאמר אנא דאמינא אפילו לרבי יונתן (א"כ אשת איש היא לכל דבריו, א"כ לא מוזן מדוע ארוסה אלימא ליה) ותו מאי דוחקיה למימר (לר' יונתן) כשמואל והא מסיק דאפילו רב הוה אתי מלתייהו אליביה (היינו שגם ר' יונתן ס"ל אשתו היא לכל דבריו, ורק...) לענין השקאה קפיד רחמנא דבעינן ביאה לשם אישות. וביבמות (נח). מוקי לה נמי הא דתנן אמון שלא שמיטי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה כגון

(סד:) הכרת תכרת דא"ר עקיבא הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב, והכי משמע נמי סוגיין בברכות (לא:) אם ראה תראה דלרבי ישמעאל דאמר דיברה תורה ולר"ע אם ראה מוטב ואם לאו תראה. אבל ר' ישמעאל אומר בכל דוכתי דיברה תורה כגון הני דפליגי אדר"ע ובכריתות (יא.) נמי, וכן ראב"ע בקידושין (יז:) ובב"מ (לא:) גבי הענק תעניק לבד מזההיא דכריתות כדמפרש התם טעמא ולר' אלעזר בר' יוסי בסנהדרין (צ:). והא דאמר במכות (יב.) בקרא אם יצא יצא כמ"ד דיברה תורה הא כמ"ד לא דברה (ולכלאו) קשה שרואים שאומרים ליברה תורה אף במקום שהלכה אינה עוקרת את הלשון) מ"ד התם דברה מסברא קאמר לה כדמפרש אביי התם מסתברא כמאן דאמר דברה (ר"ל שמסברא נראה לומר ליברה תורה ולא לרבות מטעם הנאמר סס) עוד הקשו התוס' תימה האי ריבוי לרבי יאשיה מנליה (ר' יאשיה שלומד מ'איש איש' לרבות שומרת יבם, מניין לו לרבות אשת חכם וסוטה) והיקישא דאיש לאשה לר' יונתן מנא ליה (ר' יונתן שממעט ארוסה, א"כ מניין לו להקיש אשה לאיש ללמד שהסומא אינה סוטה) וכי אית לן למימר דפליגי בהא נמי, דר' יאשיה לית ליה דאשת הרש שוטה, ור' יונתן לית ליה דסומא אינה שוטה (ודאי אין לומר כן, ולכן קשה).

ורבי יאשיה, האי תחת אישה (בתראה האמור בסוף הפרשה, זאת תורת הקנאות) מאי עביד ליה? מיבעי ליה להקיש איש לאשה (בריייתא היא בשילהי פרקין והתם מפרש למאי הלכתא) ואשה לאיש.

אלא טעמא דכתיבי הני קראי (דממעטי ארוסה) הא לאו הכי, הוה אמינא ארוסה שתיה, והא כי אתא רבי אחא בר חנינא מדרומא, אתא ואייתי מתניתא בידיה מפלגין אישך (משמע שבעלה נתן בה את שכבתו קודם לסתירה זו) משקדמה שכיבת בעל לבועל, ולא שקדמה שכיבת בעל לבעל? אמר רמי בר חמא משכחת לה (דאיצטריך למעוטי ארוסה מקרא אחרינא ולא ממעטא מהתם) כגון שבא עליה ארום בבית אביה (בזנות).

דכוותה גבי שומרת יבם, כגון שבא עליה יבם בבית חמיה (לאחר שמת אחיו) הא שומרת יבם קרית לה (דקאמרת דלא תשתה...) אשתו מעלייתא היא (בביאת

כד: - כה.

אותה על קינויו (שהיה צעודה ארוסה) קינא לה עודה שומרת יבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו (שקינא לה כשהייתה שומרת יבם) קינא לה ועודה ארוסה וכנסה ונסתרה וידע בה (כלומר, אם ידע שנסתרה צעודה ארוסה וכלל זאת כנס אותה) תצא בכתובתה (שהרי ידע ומחל) ואם לאו (ואם לא ידע שנסתרה עד לאחר שנסתרה) תצא שלא בכתובתה (כי זה מקח טעות, שאלו היה יודע שנסתרה לא היה כונס אותה, ומפסידה את כתובתה). לא קינא לה בעלה ומת ונפלה לפני היבם וקינא לה ולא הספיק לכונסה עד שמת ונפלה לפני אחיו אינו משקה אותה שלא נפלה לו אלא מחמת אחיו הראשון (והוא לא קינא לה לכן אינה שוטה) אבל אם קינא לה היבם וכנסה ומת ונפלה לפני היבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו (כי הייבוס הזה היה מחמת נישואיו היבם הראשון, והוא קינא לה, וכיון שנסתרה תשתה). **פסק הרמב"ם** ואלו הן הנשים שאינן ראויות לשתות אף על פי שהיא רוצה לשתות ובעלה רוצה להשקותה אלא יוצאות בלא כתובה משיבואו עידי סתירה אחר עידי קינוי ויאסרו על בעליהן לעולם, וחמש עשרה נשים הן, ואלו הן ארוסה, ושומרת יבם... מוטה (בב).

איבעיא להו עוברת על דת [יהודית], שאינה צנועה, יוצאה וראשה פרועה וטווה בשוק ומדברת עם כל אדם, דאמר בכתובות (עב). דיוצאה שלא בכתובה] צריכה התראה להפסידה כתובתה (שמא תחזור, ואם תחזור לא תפסיד כתובתה) או אינה צריכה (התראה דבלאו התראה מפסדא) מי אמרינן, כיון דעוברת על דת היא לא בעיא התראה, או דלמא תיבעי התראה, דאי הדרה בה תיהדר בה?

ת"ש ארוסה ושומרת יבם לא שוות ולא נוטלות כתובה, מישתא הוא דלא שתיא, הא קנוי מקני לה. למאי (כיון דלא שתיא קינוי למאי אהני) לאו להפסידה כתובתה (ואי לאו דקני לא מפסדא, אלמא צריכה התראה, וזו עוברת על דת היא שנסתרה עם אנשים). **אמר אביי** לא, לאוסרה עליו. **רב פפא** אמר להשקותה כשהיא נשואה (אם תסתיר לאחר נישואין שותה על ידי קינוי של אירוסין שאינו יכול להשקותה כשהיא ארוסה דבעינן

דבא עליה יבם בבית אחיו... כי הכא, ומקשה מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב קנה לכל, ולא מתריץ גבי השקאה גזירת הכתוב ביאה לשם אישות).

אי הכי, לימא, רב (דאמר קנה לכל) דאמר כרבי יאשיה (דאמר שומרת יבם שותה ואוקימנא בבא עליה) ושמואל (שלאמר קנה רק לדברים האמורים צפקסה) דאמר כרבי יונתן (לאמר שומרת יבם אינה שוטה)?

אמר לך רב אנא דאמרי אפילו לרבי יונתן מדאיצטריך קרא למעוטה (משתיה) מכלל דאשתו מעלייתא היא **פירש רש"י** וכל שכן כרבי יאשיה, והא דאיצטריך לרבי יאשיה לרבווי (שומרת יבם לשתייה) מאיש איש (וא"כ לכו' לכו' אשתו מעלייתא היא, ולא קנה לכל) לאו דוקא, אלא אסמכתא בעלמא ועיקר קרא לאשת חרש ושוטה. **כתבו התוס'** נראה דהכי פירושו לא מיבעיא לרבי יאשיה דמרבח שומרת יבם (לשתייה) דאמינא כוותיה (ומסתדר לקונה לכל) והאי דאיצטריך לרבווי משום דכתיב הכא תחת אישך דמשמע שבא עליה לשם אישות, ולא צריכא למימר דקרא אסמכתא בעלמא הוא כמו שפירש רש"י.

[דף כה ע"א] ושמואל (לאמר קנה רק לדברים האמורים צפקסה) אמר אנא דאמרי אפילו לרבי יאשיה (שומרת יבם שנבעלה, שוטה) מדאיצטריך קרא לרבווייה (לשתייה) מכלל דלאו אשתו היא כלל (**פירש רש"י** ש"מ לאו אשתו היא ליורשה וליטמא לה ולהאכילה תרומה, וכ"ש לרבי יונתן דאמר אינה שותה משום דלאו אשתו היא, והא דאיצטריך למעוטי, אסמכתא בעלמא היא, ולא דקרא להכי אתא אלא להקיש אשה לאיש כדשני לעיל. **כתבו התוס'** מה שפירש רש"י דלשמואל ההיא דאיצטריך רבי יונתן למעוטי שומרת יבם אסמכתא בעלמא הוא. **תימה** נהי דלאו אשתו היא אי לאו מעטיה קרא, מהיכא תיתי דבעינן אשתו טפי לענין השקאה מלענין קינוי אי משום דכתיב והביא האיש את אשתו ה"נ גבי קינוי כתיב וקינא את אשתו. **ירושלמי** 'ארוסה לא שותה' (צעי היכולטמי) וישקנה (מתלכלת הגמ') גזירת הכתוב הוא והביא האיש את אשתו (וזו לא אשתו אלא ארוסה). (מקסה הגמ' א"כ גס...) לא יקנא לה (מתלכלת הגמ') התורה אמרה וקינא את אשתו וקינא את אשתו אפי' מקצת אשתו. ר' יודן בעי כמה דתימר תמן וקינא את אשתו וקינא את אשתו אפילו מקצת אשתו (א"כ מקניס לארוסה) דכוותה תחת אישך תחת אישך אפי' מקצת אישך (שאלפי' ארוסה תשתה) היך עבדה (באזיזה אופן מקסה) קינא לה ועודה ארוסה וכנסה ונסתרה משקה

כה.

ששערה מכוסה במטפחות, או שהיתה טווה בשוק וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או על לחיה, כדרך שעושות העובדי כוכבים הפרוצות, או שטווה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם (הגה ורגילה בכך), או שהיתה משחקת עם הבהורים, או שהיתה תובעת התשמיש בקול רם מבעלה עד ששכנותיה שומעות אותה מדברת על עסקי תשמיש, או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה (וי"א דה"ה אם קללה אפילו אבי בעלה בפני עצמו) בכל אחד מאלו תצא בלא כתובה, אם יש עדים שהתרה בה תחלה ועברה על התראתו. אה"ע (קטו, ד).

איבעיא להו עוברת על דת ורצה בעל לקיימה, מקיימה או אינו מקיימה, מי אמרינן בקפידא דבעל תלא רחמנא (דכתיב וקנא את אשתו) והא לא קפיד, או דלמא כיון דקפיד קפיד (כלומר כיון דאורחיה דבעל למיקפד בהכי על כרחיה דהאי נמי הויא קפידא לגביה)?

ת"ש, ואלו שבית דין מקנין להן מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין. ואי אמרת רצה בעל לקיימה מקיימה, עבדי ב"ד מידי דדלמא לא ניחא ליה לבעל [והיאך] אנו נעשים שלוחים לו בדבר שהוא חוב לו שאינו חפץ בו וקיימא לן (כתובות יא.) דאין חבין לאדם שלא בפניו? סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא, מינה ניחא ליה. **פסק הש"ע** ואם רצה לקיים אותה אה"כ, אין כופין אותו להוציאה (מ"ב אבעיא שם ולא נפשטא, וכתבו הרא"ש והר"ן בפרק ז' דכתובות בשם הראב"ד מספיקא לא כייפינן ליה) מכל מקום מצוה עליו שיוציאנה אה"ע (קטו, ד).

איבעיא להו בעל שמחל על קינויו (והשתא ס"ד דקבעי בין שמחל קודם סתירה בין שמחל לאחר הסתירה, ואם תימצי לומר עוברת על דת שרצה לקיימה מקיימה, הני מילי בלא קינוי, אבל היכא דאיכא קינוי

תחת אישה) כדתניא אין מקנין לארוסה להשקותה כשהיא ארוסה, אבל מקנין לארוסה להשקותה כשהיא נשואה.

אמר רבא, ת"ש אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין לא שותות ולא נוטלות כתובה. מישתא הוא דלא שתיא, הא קנוי מקני להו. ולמאי, אי לאוסרן עליו, הא אסירן וקיימן, אלא לאו להפסידן כתובתן? אמר רב יהודה מדיסקרתא לא, לאוסרה לבעל (קיני לא מהני אלא לאוסרה על בועלה אם ימות זה או יגרשנה ולא שתת) כבעל, דתנן (כז): כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל.

א"ר חנינא מסורא ת"ש, ואלו שבית דין מקנין להן, מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין, ולא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה (מכלל דאי לא אתרו בה לא מפסדא) ש"מ בעי התראה, ש"מ.

וכולחו מאי טעמא לא אמרי מהא? דלמא שאני התם (הא דבעי התראה) דלית לה אימתא דבעל כלל (ואי לאו דאתרו בה בי דינא לא הוה לן למקנסה דכיון דלית לה אימתא, אין תימה בדבר אם עוברת על דת ואין זה פריצותא יתירתא, אבל מי שבעלה אצלה, ואינה יראה ממנו, ועוברת על דת, פריצותא יתירתא אית בה, ואיכא למימר דבלאו התראה נמי מפסדא כתובתה נתבו התופ, וא"ת (קסה) הני דבעי למפשט מארוסה ושומרת יבם (הגמ' לעיל לכתה לפשוט מהס את איבעית הגמ', וקסה הני גס הס) לית להו נמו אימתא דבעלה, דהא בעליהו לאו גבייהו נינהו (שהכי עליין לא נסאלו) י"ל אפ"ה אית להו אימתא פן ירגישו בעליהן בפריצותן). **פסק הש"ע** איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל. ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית. יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ

כה. - כה:

נאמן עליה, מקל וחומר ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו [אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה (יבמות יא:)] לא כל שכן. אמרו לו לא, אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר תאמר בסוטה שאין לה היתר. ואי אמרת לאחר סתירה מחול לה, משכחת לה דיש לה היתר, דאי בעי מחיל ליה לקינויה ובעיל, אלא ש"מ לאחר סתירה אינו מחול, שמע מינה. **פסק הש"ע** בעל שמחל על קינוי, קודם סתירה, קינוי מחול וכאלו לא קינא לה. אבל לאחר סתירה, אין קינוי מחול אה"ע (קעה"ב).

'מתו בעליהן עד שלא שתו ב"ש...' במאי קמיפלגי (איזה טעם נותנין לדבריהם) בית שמאי סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי (מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוח, והלכך כיון דנכסי ברשותיה קיימי הוו להו יורשי הבעל תובעין והמוציא מחבירו עליו הראיה ועליהן להביא ראיה שזינתה בסתירה זו ואבדה כתובתה כתבו התוס' אי קשיא מהא דאמר בב"מ (קי.) יתומים אמרו אנו השבחנו וב"ה אומר אביכם השביח על מי להביא ראיה סבר רב הונא למימר ארעא בחזקת יתמי קיימא ועל ב"ה להביא ראיה, אמר ליה ההוא סבא הכי אמר ר' יוחנן על היתומים להביא ראיה. מאי טעמא, ארעא כיון דלגוביינא קיימא, כמאן דגבי דמי, ויתמי נייתי ראיה ונשקול, וכי ר' יוחנן שבק בית הלל ועביד כב"ש. יש לתרין הכא דהשיעבוד עצמו של כתובה עומד בספק לא קיימא ארעא לגוביינא אמרי ב"ה דלאו כגבוי דמי, אבל התם היתומים מודו לב"ה בקרקע עצמו שהוא משועבד לו ואינם מעכבין לפניו הקרקע, הלכך אפילו בית הלל מודו דבכה"ג כגבוי דמי ולא קיימא ארעא בחזקת יתמי, וכיון דלא קיימא בחזקת יתמי על היתומים להביא ראיה מן השבחה דומיא דעיר ואילן דמייתי עלה ספק זה קודם ספק זה קודם קוצץ ונותן דמים אלמא כיון דלמיקץ קאי דבין אם קדם האילן בין אם קדם העיר קוצץ, אלא שאם קדם האילן קוצץ ונותן דמים אמרי ליה זיל קוץ ודמי אייתי ראיה ושקול, גבי הא ארעא נמי אמרי ליתמי הוה ליה ארעא לב"ה דהא לגוביינא קיימא, ושבח אייתו, ראיה ושקילו) **[דף כה ע"ב]** וב"ה סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי [והויא לה היא תובעת מספק,

וסתירה ורצה למחול מהו, מי עקר קינוי ושריא ליה או לאו) קינוי מחול או אינו מחול, מי אמרינן בקינוי דבעל תלא רחמנא, ובעל הא מחיל ליה לקינוי, או דלמא כיון דקני ליה מעיקרא לא מצי מחיל ליה?

ת"ש, ואלו שב"ד מקנין להן מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין. ואי אמרת בעל שמחל על קינוי קינוי מחול, עבדינן מידי דאתי בעל מחיל ליה (ואיכא זילותא דבי דינא)? סתמא דמלתא אדם מסכים על דעת ב"ד (וסמכינן אסתם דעתיה דאינשי ומקנינן לה ואי אתי ומחיל מחיל).

ת"ש ומוסרין לו שני ת"ה, שמא יבא עליה בדרך. ואי אמרת בעל שמחל על קינוי קינוי מחול, לחליה לקינויה ולבעול? מ"ש תלמידי חכמים, דגמירי, דאי בעי למיבעל, אמרי ליה אחליה לקינויך ובעלה (תירוצא הוא והכי קאמר לעולם מחיל ודיקא ליה ממתני' מאי שנא דבעינן תלמידי חכמים משום דגמירי דאסורה ליה בדלא מחיל קינוי, ואי אתי למיבעל אמרינן ליה אחלי לקינויך).

ת"ש דאמר ר' יאשיה, שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים בעל שמחל על קינוי קינוי מחול, וזקן ממרא (שהמרה על ב"ד של לשכת הגזית ומיתתו בחנק) שרצו בית דין למחול לו מוחלין לו, ובן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו. וכשבאתי אצל חבירי שבדרום, על שנים הודו לי, ועל זקן ממרא לא הודו לי, שלא ירבו מחלוקת בישראל. ש"מ, בעל שמחל על קינוי קינוי מחול, ש"מ (כתבו התוס' ותפשוט נמי עוברת על דת אם רצה בעלה לקיימה מקיימה אפילו התרה בה).

פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר קודם סתירה מחול, לאחר סתירה אינו מחול. וחד אמר לאחר סתירה נמי מחול. ומסתברא כמאן דאמר אינו מחול. ממאי, מדקא מהדרי רבנן לרבי יוסי דתניא, רבי יוסי אומר בעלה

וְנִקְתָּהּ וְנִזְרְעָה זָרַע, מי שדרכה להזריע, יצאה זו שאין דרכה להזריע (איילונית מבטן אמה לקינה היא ולא חזינא, משא"כ עקרה על ידי מכה, וזקינה מינא דבת הריון היא קודם לכן).

מיתיבי וכתבו התוס' כך ברייתא זו שנויה בתוספתא (הא) המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו אם משכנסה נסתרה או שותה או לא נוטלת כתובה. (הב) הרובא שנשא עקרה או זקינה ויש לו אשה ובנים או שותה או לא נוטלת כתובה. (הג) מעוברת עצמו או מניקת עצמו או שותה או לא נוטלת כתובה. (הד) כהנת לזיה וישראלית שנשאו לכהן ללוי וישראל, ממזרת למזור, נתינה לנתין, ואשת גר לגר, ועבד משוחרר והאיילונית או שותה או לא נוטלת כתובה, רבי שמעון בן אלעזר אמר איילונית לא שותה ולא נוטלת כתובה שנא' ונקתה ונזרעה זרע שראוי לזרע פרט לאיילונית שאינה ראויה להזרע, אבל המקנא לארוסתו ולשומרת יבמתו שלו, עד שלא כנסה נסתרה לא שותה ולא נוטלת כתובה. (הה) הרובא שנשא עקרה וזקינה ואין לו אשה ובנים לא שותה ולא נוטלת כתובה, מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותה ולא נוטלת כתובה, רבי אליעזר אומר יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן. המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו, אם עד שלא כנסה נסתרה לא שותה ולא נוטלת כתובה, [דף כו ע"א]

מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותה (דכתיב תחת אישה) ולא נוטלת כתובה, דברי ר' מאיר, שהיה רבי מאיר אומר לא ישא אדם מעוברת חבירו וכתבו התוס' בירושלמי (אס נשא מעוברת ומניקת חזרו) עליו הכתוב אומר 'אל תשיג גבול עולם, ובשדה יתומים אל תבא' (מתיהם לנושא מניקת חזרו, כי אם תיכנס להכין ממנו, יתעכר החלב והתינוקות לא יוכלו לינוק מחלב אמו והבעל השני שאינו אביו של התינוק לא יטרח לקנות צליס וחלב). ומודים חכמים לרבי אלעזר (צאדס שנושא איילונית) שאם היו לו בנים ואשה שהיא שותה או לא נוטלת כתובה (שהרי כל טעמם של חכמים שהאיילונית אינה שותה הוא משום שאסור לו לקיימה. אבל אם נשוי אישה אחרת וכבר קיים מצוות פניה ורביה, דינה של איילונית כלין כל אישה) היו לו אשה ובנים ומתו בין קינוי לסתירה (כיון שצדעת הקינוי הייתה לאויה לשמות, הרי זו שותה) כבר נראית לשתות ומניקת חבירו, ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית (קנסא קנסוהו רבנן) וחכמים אומרים יוציא, וכשיגיע זמנו (לאחר כ"ד חדש ללידת הולד) לכנסו יכנסו. והרובא (בחזר כמו ילד רביא) שנשא עקרה וזקינה (כתבו התוס')

דדלמא זנאי. הלכך, אינהו ודאי, והיא ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי, ועליה להביא ראיה שלא זינתה כתבו התוס' הכא לא שייכא כל הני פלוגתא דר"מ ורבנן דפליגי בב"מ (ק); דכל העומד לבצור כבצור דמי, ופלוגתא דרשב"ג ורבי בסנהדרין (טו). ובגיטין (לט). בכל העומד לגזוז, ופלוגתא דר"ש ורבנן במנחות (קב); כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכן לפדות ולשרוף, דלאו בחדא מחיתא נחות להו, דהכא כ"ע מודו דאמרינן לאו כגבוי דמי והעמד ממון בחזקת בעליו שהרי צריך דיינין ולא בידו הוא כדאמר גבי גר מי יימר דמודקקין ליה בי דינא, וטעמא דר"מ כבצורות דמיינן משום דבידו (לזולכן) ואין צריכין לגופו (של כס) הלכך לא חשיב להו כקרקע, והכי אמר בחולין (עג). גבי ידות הכלים דאין מטבילין אלא עד מקום מדה משום דעומדין ליקצין, וגבי שערו העומד לגזוז אמר בסנהדרין (טו). דמודה ר"מ דלאו כגזוז דמי משום דאשבוחי אשבח כל מה דקאי, ומיהו רשב"ג פליג ואמר כגזוז דמי דלא עביד איניש דשביק ליה, והני דרבי שמעון טעמא אחריןא אית בהו ולא אמר אלא במקום מצוה כגון זריקת דם ופדיית פרה כשמצא אחרת נאה ממנה ושריפתה, אבל בהני דרבי מאיר ורשב"ג לא שייך האי טעמא. והא דאמר גבי שופר של עבודת כוכבים בר"ה (כה). וגבי זולב של אשירה (סוכה לא); ומנעל ביבמות (קג); כתותי מכתת שיעוריה אפי' רבנן מודו משום דאיסור הנאה הוא ולא הוי אלא כעפרא דארעא בעלמא וליכא שיעורא, ופרה (לכא) גס פרה לא היתה אמורה ליטמא, כיון שהיא אסורה בהנאה, ואין זה שיעור צילה ליטמא טומאת אוכלין, אלא פ... היבת הקדש מהני (מקשרתה לקבל טומאה, אפי' אין זה שיעור). וצ"ע כלאי הכרם אמאי מטמאין טומאת אוכלים ולא אמר כתותי מכתת שיעוריה. הלכך (כיון שמחלוקות אלו אינם חלויות זו בזו, אלא כל מחלוקת מטעם אחר...) ליכא לדמויי להדדי. והא דאמר בכתובות (נא). כל העומד לקצור כקצור דמי (ומשמע שהגמ' מקשה לכ"ע, ומדוע רבנן דר"מ יזו צוה) התם טעמא דלא תקנו לב"ח לגבות אלא דבר הצריך לקרקע קצת, וכן פירש רש"י (ב"מ טו); שבה המגיע לכתפים שעומד בקרוב לקצור, וצריך עדיין קצת לקרקע].

'מעוברת חבירו...' אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה מחלוקת (דפליג ר"א ואמר יכול לישא אחרת) בעקרה וזקינה (דליכא למימר אינה שותה, אלא טעמא משום דלא חזינא לקיימה, עלה פליג ר"א ואמר ראויה לקיימה היא דיכול לישא אשה אחרת) אבל איילונית דברי הכל לא שותה ולא נוטלת כתובה (נהי נמי דראויה לקיימה, מיהו...)

ורבנן, האי 'ונקתה ונזרעה זרע' מאי עבדי ליה? מיבעי להו לכדתניא 'ונקתה ונזרעה זרע' שאם היתה עקרה נפקדת, דברי ר' עקיבא, אמר לו ר' ישמעאל אם כן, יסתרו כל העקרות ויפקדו, וזו (כל אשה צנועה עקרה) הואיל ולא נסתרה הפסידה, א"כ, מה ת"ל ונקתה ונזרעה זרע, שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח, נקבות יולדת זכרים, קצרים יולדת ארוכים, שהורים יולדת לבנים וחקשו התוס', תימה, ור' ישמעאל לימא ליה לנפשיה יסתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה (התוס' לא"ש תיך שצעבור זה לא תיסתרו וכע"ז במהרש"א שצעבור זה לא תכניס עלמה לחסד זנות. וכע"ז ביאר המנחת קנאות שצעבור זה לא תעבור על איסור ייחוד. וכע"ז תיך הכרס נטע שצעבור זה לא תכוסס למחיקת פס ה'. והל"ח בצרכות לא: תיך שקוקא עקרה אינה חוששת להיסתרו, שלא יראה שצעלה יגרסנה, שהרי ממילא יגרסנה, לאחר עסק שנים שלא תלד, אבל שאר חשה חוששת להיסתרו שמה יגרסנה זעלה)).

הרמב"ם א. מי שאין לו אשה הראויה לילד ולא בנים, ונשא עקרה או זקנה או אילונית אינה שותה ולא נוטלת כתובה, היו לו בנים או אשה אחרת ראויה לילד הרי זה משקה אותה אע"פ שהיא זקנה או עקרה או אילונית ואינה ראויה לילד שלא נאמר בתורה ונזרעה זרע אלא בראויה לילד שאם היתה יולדת בצער תלד בריוח היה דרכה לילד נקבות תלד זכרים... סוטה (כו.). ב. קינא לארוסתו או לזקנתו ונסתרה אחר שנשאה הרי זו שותה כשאר כל הנשים, נשואה שקינא לה ונסתרה קודם שיבעול אותה בעלה אינה שותה ויוצאה בלא כתובה ואסורה עליו לעולם שנ' ויתן איש בכך את שכבתו מבלעדי אישך שקדמה שכיבת הבעל לשכיבת הבעל סוטה (כה.). ג. מעוברת ומניקה מקנא לה ומשקה אותה כמות שהיא, אשה העומדת לשתות ומת בעלה קודם שתשתה אינה שותה ולא נוטלת כתובה סוטה (כו.). ד. הרמב"ם פבר כוותיה דרש"י (שמשקין אותה בעודה מעוברת) ודלא כהתוס', שממתינין לה שתלד. ד. הגיורת והמשוחררת ואשת הגר

והתימה אמאי לא תנא איילונית בהדי עקרה וזקינה) ואין לו אשה ובנים מעיקרא לא שותה ולא נוטלת כתובה, ר' אלעזר אומר יכול הוא לישא אחרת ולפרות ולרבות הימנה, אבל המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו ומשכנסה נסתרה או שותה או לא נוטלת כתובה, מינקת ומעוברת עצמו (שהיתה אשתו מעוברת וקינא לה) או שותה (פירוש רש"י ולא אמרינן לא ליקטליה לולד התוס' הביאו את פירוש רש"י והקשו, ותימה אמאי אית לן למקטליה מה איכפת לן נמתין עד שתלד, הא תנן בערכין (ז.) האשה היוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד, והתם גזירת הכתוב הוא ומתו גם שניהם לרבות את הולד, והתם משמע טעמא דרבי קרא הא לא רבי קרא לא קטליניה ליה משום דממונא דבעל הוא כדכתיב כאשר ישית עליו בעל האשה. והכא הכי פירושא מעוברת עצמו אע"ג דקינא לה כשהיא מעוברת שותה לאחר שתלד ולא אמרינן כמו גבי מעוברת חבירו דאי קינא לה כשהיא מעוברת וילדה ומת הולד או הפילה אפ"ה אינה שותה דלאו בת קינא היתה דממעט לה בספרי מכי תשטה אשתו וכדאמרינן בירושלמי לא היו לו אשה ובנים... כבר נראית שלא לשתות) או לא נוטלת כתובה. הרובא שנשא עקרה וזקינה ויש לו אשה ובנים או שותה או לא נוטלת כתובה, אשת ממזר לממזר (כלומר אשה הראויה לממזר וניסת לממזר וקינא לה ונסתרה) ואשת נתין לנתין, ואשת גר, ועבד משוחרר, ואילונית או שותה או לא נוטלת כתובה. קתני מיהא איילונית, תיובתיה דרב נחמן?

אמר לך רב נחמן תנאי היא, ואנא דאמרי כי האי תנא (דאית ליה עקרה וזקנה שותות מדלא נקט אלא איילונית, ונסיב תלמודא מונקתה ונזרעה זרע, ולא משום דאינה ראויה לקיימה, אלמא כר"א ס"ל דיכול לישא אחרת ולפרות ולרבות, ואפ"ה איילונית לא) דתניא, ר' שמעון בן אלעזר אומר איילונית לא שותה ולא נוטלת כתובה, שנאמר ונקתה ונזרעה זרע, מי שדרכה להזריע, יצאתה זו שאין דרכה להזריע.

ו**נראה** כל היכא דקרא דמסיק אדעתיה מתוכו למדרש הכי ומדריש לדרשא אחריתי לא פריך ואימא ה"נ, דקמ"ל דכך ניתן למדרש למשה בסניי ולא בענין אחר. כגון, 'זהיא נתפשה' לאסור אשת כהן, 'מבלעדי אישך' מי שקדמה שכיבת בעל, אבל לעיל בני ישראל משמע בהדיא למעוטי גרים (ולכן הגמ' קוללת 'זאימא הכי נמי'). וכן ביבמות (כב.) בגמרא דמי שיש לו אח (ממזכ) מ"מ זוקק את אשת אחיו ליבום דקא פריך פשיטא אחיו הוא מהו דתימא לילף אחוה אחוה מבני יעקב (נלחיס כסלים) קמ"ל התם פריך ואימא הכי נמי משום דאין גזרה שוה למחצה (והגמ' יז: לומדת מגז"ס ז, קלח מן האס לל זוקק ליבוס) וצריך טעמא להוציא מאותה סברא או קרא. וכן לענין ליורשו (שם): וליטמא לו (ללח ממזכ) פשיטא אחיו הוא סד"א לא יטמא בעל בעמיו יש בעל שמטמא ויש שאינו מטמא הא כיצד מטמא לאשתו כשרה ואינו מטמא לאשתו פסולה ה"נ קמ"ל ואימא הכי נמי דהא קרא ממעט פסולין והאי פסול הוא. וכן בערכין (ז.) גבי האשה שיוצאת ליהרג אין ממתנינים לה עד שתלד פשיטא גופה היא מהו דתימא (כי) כאשר ישית עליו בעל האשה כתיב והאי ממונא דבעל הוא קמ"ל ואימא ה"נ דמאי נפקא לן מהתם דממונא דבעל הוא, אבל הכא כיון דאשמועינן דעיקר קרא לדרשא אחריתי תו לא סלקי דעתא למעוטי מיניה מידי, וכן פרי"י).

'אשט כהן סוטה) ומותרת לבעלה' פשיטא! אמר רב הונא במתנוונה (לאחר ששתתה, איצטריך לאשמועינן דמותרת לבעלה דלא תימא זונה היא שהרי בדקה המים). מתנוונה, הא (ודאי) בדקה מיא (וזונה היא אלא שתלה לה זכות, ואמאי מותרת לבעלה)? במתנוונה דרך אברים (שאינה מתנוונה במעים וכירכים אלא ראשה ושאר אבריה כבידים עליה) מהו דתימא הא זנויי זנאי, והא דלא בדקה מיא כי אורחיה משום דבאונם זנאי (לפיכך מתנוונה שלא כדרכה כתב התוס' רא"ש אין להקשות כיון שאנוסה היא למה יבדקה המים כלל די"ל שפריצותה גרם לה שבעלה יקנא לה, והיתה צריכה ליהדר יותר מחברת הפריצים כדי שלא תיאנס ותיאסר על בעלה הכהן) ולגבי כהן אסירא, קמ"ל.

'אשת סרים שותה' פשיטא! מהו דתימא מבלעדי אישך (משמע דאישה בר הכי הוא) אמר רחמנא, והאי לאו בר הכי הוא, קא משמע לן (פירש רש"י דלמיקדם שכיבת בעל לבעול

ואשת עבד משוחרר וממזרת ואשת ממזר ואשת הסרים בין סרים חמה בין סרים אדם המותרות לבעליהן הרי הן ככל הנשים ושותות סוטה (ב.ו.). **ביאר הכס"מ** רבינו שכתב או סרים אדם המותרות לבעליהן צ"ל דמיירי בששתה כוס של עיקרין שמותרות לו וקרי ליה סרים אדם לפי שע"י אדם בא לו. ה. שוטה ששתת מי המרים ולא מתה מיד הרי היא מותרת לבעלה ואפילו היה כהן ואע"פ שהתחילו החללים לבוא עליה וחלו שאר איבריה הואיל ולא צבתה בטנה ולא התחיל ירכה לנפול הרי זו מותרת אבל משהתחיל בטנה לצבות וירכה לנפול הרי זו אסורה ודאית סוטה (ג.כא).

'אשת ממזר לממזר' פשיטא! מהו דתימא אפושי פסולין לא ליפוש (לא נעשה שלום ביניהם הלואי לא יפרה ולא ירבה הואיל וכל דורותיו ממזרין) קמ"ל (בשאילת יעב"ץ ח"ב סי' צ"ז דקדק מכאן דממזר חייב בפריה ורביה אמנם המנחה חריבה השיב על הראיה די"ל שאני התם דאיכא למימר דגדול השלום שלא יגרש ממזר את אשתו מכריע על דין דאפושי פסולין לא מפשינן, אבל אין ראיה שמחוייב לישא אשה).

אשת גר ועבד משוחרר ואיילונית. פשיטא! מהו דתימא דבר אל בני ישראל ולא גרים, קמ"ל. ואימא הכי נמי? ואמרת רבויא הוא [הקשו התוס' תימה והא אפיקתיה לעיל (כד.) לרבות הארוסה ושומרת יבם לקניו].

'אשת כהן שותה...' פשיטא! מהו דתימא והיא לא נתפשה אסורה (כלומר מהו דתימא פרשת סוטה על כרחך באשת ישראל קיימא מדכתיב 'זהיא' מיעוטא משמע, זו היא דכי לא נתפשה אסורה הא נתפשה... ועלה קאי קרא דבתריה ועבר עליו רוח... דהיכא דמספקא לן בהך אם נטמאה ואם לא נטמאה שותה, אבל אשת כהן דליתה בכלל 'זהיא לא נתפשה' ליתה נמי בכלל השקאה קמ"ל) הא נתפשה מותרת, וזו הואיל ונתפשה אסורה אימא לא תשתה, קמ"ל (הקשו התוס', תימה לר"י אמאי לא פריך הכא ואימא הכי נמי כדפריך לעיל

שחוף מקנין על ידו ופוסל בתרומה. מקנין על ידו, פשיטא! מהו דתימא וְשָׁכַב אִישׁ אֶתֶּהּ שְׁכֵבֶת-זָרָעֵי אָמַר רַחֲמֵנָא וְהָא לָאוּ בַר הַכִּי הוּא, קמ"ל. ופוסל בתרומה, פשיטא (אם הוא אחד מן הפסולים המחללין את האשה כגון עובד כוכבים עבד חלל נתין וממזר דקיימא לן בקדושיין וביבמות דפסולין האשה בביאתן מובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה למי שזר אצלה פסלה)? מהו דתימא וְלֹא-יִחַלֵּל זָרָעוֹ (מדלא כתיב לא יחל דרשינן שני חילולין אחד לה ואחד לזרעה) אמר רחמנא, דאית ליה זרע ליחלל (את האשה בביאה) דלית ליה זרע לא ליחלל, קמ"ל (שמואל דפוסל שמעינן ליה מהא דאמר מקנין על ידי שחוף הכי שחוף מקנין על ידו, ואי אפשר לומר שהמטנה מתכוונת למעט שחוף):

ואלא למעוטי עובד כוכבים. והאמר רב המנונא עובד כוכבים מקנין על ידו ופוסל בתרומה? מקנין על ידו, פשיטא, מהו דתימא נטמאה נטמאה שתי פעמים אחד לבעל ואחד לבעל, היכא דקמיתסרא בהא זנות, אבל הא הואיל ואסורה וקיימא (הקשו התוס' תימא מאי קמ"ל רב הונא והא מתני' היא ע"י כל עריות מקנין וי"ל דהכי פירושו מי שנאסר בכל בת ישראל ע"י בעילת זנות אפילו אינה קרובתו, יצא עובד כוכבים דבלאו הכי כל בת ישראל מתסרא וקיימא לגביה) אימא לא, קמ"ל. ופוסל בתרומה, פשיטא! מהו דתימא וּבֵת-פְּתוּחַן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר [ומיניה נפקא לן דפסולין פסלי לאשה בביאתן, ומדאפקיה בלשון הויה נדרוש דאית ליה הויה מי שקידושיין תופסין בה כגון ממזר נתין וחלל פסלי, אבל עובד כוכבים ועבד הרי הן כבהמה וכיון דלית להו הויה לא נפסלו. עוד פירש רש"י עובד כוכבים אין לו קידושיין בישראל דכתיב איש אשר ינאף את אשת רעהו ותניא בסנהדרין (נב:): פרט לאשת אחרים, אלמא לית להו אישות. עבד, 'עם החמור' כתיב בהו, עם הדומה לחמור. כתבו התוס' פירש רש"י דנפקא לן מדכתיב אשר ינאף את אשת רעהו פרט לאשת אחרים. תימא והא נפקא לן בקידושיין מלא תתחתן במ ובמזומה דלא אתי קרא פרט לאשת אחרים אלא

הוא דאתא וסרים בר שכיבה הוא ואע"ג דלאו בר זריעה הוא, ובסרים חמה קאמר דמותר לקיימה ולא בסרים אדם שאסור לקיימה משום לא יבא פצוע דכא התוס' הביאו את פירוש רש"י וכתבו ולא ידעינן מנלן דסרים אדם כגון ששתה כוס עיקרין דאסור לקיימה, אי משום האי ברייתא דמייתי ביבמות (כ: , פמ:): פצוע דכא וכרות שפכה סרים אדם והזקן... עד אסור לקיימה הא קתני נמי זקן, וכי זקן אסור לקיים, אלא על כרחיך אפצוע דכא וכרות שפכה קאי כדקתני טעמא משום שנאמר לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה אבל אסרים דקתני בברייתא לא ידענא מנליה דקאי נמי עלה).

על ידי כל עריות מקנין. פשיטא! [דף כו ע"ב] מהו דתימא נטמאה נטמאה שני פעמים [אמורים בפרשה ודרשינן ליה לקמן (כז:)...] אחד לבעל ואחד לבעל, היכא דקא מיתסרא (אבעל) בהא זנות (דנוהג בה דין סוטה) אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא, קמ"ל [דכי אתא קרא לגופיה אתא דהיכא דאינו קרוב לה נאסר עליה על ידי קינוי זה ולא למעוטי קרובים אתא הקשו התוס', תימא הא שמעינן לה מאלמנה לכהן גדול דאסירה וקיימא לבעל ואפי' הכי איצטריך קרא דכי תשטה אשתו למעוטי, הא לאו הכי הוה שותה, וכן על מה שאמר איש אמר רחמנא ולא קמן. נראה דדוקא מושתיה ממועט לה קרא, אבל נאסרה (בסתירתה) על ידי בן תשע שנים ויום אחד אע"פ שאינו איש, שהרי ביאתו פוסלת בתרומה כדאיתא ביבמות (סה:.) ונסקלת הערוה על ידו כדאיתא בסנהדרין (נה:.) ומקומו בנדה (מה:.) דומיא דכל עריות מקנא על ידן דלא איצטריך לאשמעינן אלא דשותות, אבל דנאסרו פשיטא, וכי משום דעריות נינהו גריעין.

'חוי' מן הקמן... איש אמר רחמנא (ושכב איש אותה) ולא קמן. 'ושאינו איש' למעוטי מאי, אילימא למעוטי שחוף (שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין בו כח, ובתורת כהנים בקללות שנינו דוגמתו יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו תלמוד לומר את השחפת מלמד שבשרו נשחף כתבו התוס' פירש ר"ח שאינו בועל כדרכו ואינו מזריע דתניא איזהו מרוח אשך זה הקליטים שנכנס רוח באשכיו דברי ר"ע, רבי ישמעאל אומר זה השחוף. תימא אמאי נקט שמואל שחוף ולא נקט סרים ושמא שחוף הוי רבותא טפי) והאמר שמואל

להבעל שלא כדרכה). אמר ליה רבא שלא כדרכה, משכבי אשה כתיב (הוקשו שני משכבותיה לכל דברים וכיון דנאסרת עליו אמאי לא הוי קינוי)? אלא אמר רבא פרט לשקינא לה דרך אברים. א"ל אביי פריצותא בעלמא היא (שוכב עמה בקירוב בשר) ופריצותא מי אסר רחמנא (אשה על בעלה בהכי וכיון דלא מתסרא עליה בהכי פשיטא דלאו קינוי הוא)? אלא אמר אביי פרט לשקינא לה בנשיקה (משיק השמש באותו מקום). הניחא למ"ד העראה זו הכנסת עטרה, אבל נשיקה ולא כלום היא, היינו דאתי קרא למעוטי נשיקה (דלא תימא העראה היא) אלא למאן דאמר [ביבמות (נה):] העראה האמורה בתורה שהיא כגמר ביאה בכל העריות כדכתיב את מקורה הערה את שארו הערה...] העראה זו נשיקה, מאי איכא למימר [היכי מצית למימר דאתא קרא למעוטה הלא כגמר ביאה היא לכל דבר חוץ משפחה הרופה כתבו התוס' והיינו שמואל ביבמות (נה):] והכא אליביה דשמואל נמי מסקינן. ותימא אדרבה איפכא מסתברא למ"ד העראה זו נשיקה והשיבה ביאה גבי שאר עריות היינו דאיצטריך קרא הכא למעוטי, אלא למ"ד העראה זו הכנסת עטרה ולא השיבה נשיקה גבי שאר עריות, הכא מאי איצטריך למעוטה)?

לעולם לשקינא לה דרך אברים, ומהו דתימא בקפידא דבעל תליא רחמנא (דכתיב וקינא) ובעל הא קא קפיד (שהרי קינא לה על כך) קמ"ל. **פסק הש"ע** כיצד הקינוי, אומר לה בפני שנים, אל תסתרי עם איש פלוני, אפילו אם הוא אביה או אחיה או עובד כוכבים או שחוף (פירוש שאינו מתקשה טו) והוא שיהא גדול. אבל אם אמר לה אל תסתרי עם פלוני, והוא קטן או בהמה, לא הוי קינוי. ומקנא לה בין אם היא ארוסה בין אם היא נשואה או זקוקה ליבם אה"ע (קעה.ב).

אמר שמואל ישא אדם [דף כז ע"א] דומה [נמטענת ונדברת כפי כל על ניאופיה, 'דומה' לשון קלסה ודיבור כדאמרינן בנדה (סו.)

למעוטי ישראל הבא על אשת עובד כוכבים וקמ"ל אע"ג דבעולת בעל יש להן, ישראל בעובדת כוכבים פטור] אמר רחמנא דבר הויה אין, דלאו בר הויה לא, קמ"ל דפסיל מדרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל מנין לעובד כוכבים ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסלוה, שנאמר וּבַת־פְּהֵן פִּי תְהִי־הָ אֶלְמָנָה וּגְרוּשָׁה, מי שיש לו אלמנות וגירושין בה (הוא דכי אין לה זרע ממנו ושבה אל בית אביה מלחם אביה תאכל דלא פסלה בביאתו, יצא עובד כוכבים ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה שלא תפסו לו בה קידושין וכשמת אין שם אלמנות עליה.... שמעינן מינה דמקנין ע"י עכו"ם, יצאו עכו"ם ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה!

ואלא (מי שאינו איש דמתניתין) למעוטי מאי? א"ר פפא למעוטי בהמה דאין זנות בבהמה [אינה נעשית זונה בבעילת בהמה ואינה נאסרת על בעלה הקשו התוס', תימא דהכא משמע דבזנות תליא מילתא, א"כ רבא דאמר ביבמות (נד.) דיש זנות לבהמה מתניתין למעוטי מאי, וכי אית לן למימר דל"ל דשמואל או דרב הונא].

אמר ליה רבא מפרזקיא לרב אשי מנא הא מילתא דאמור רבנן אין זנות בבהמה [אינה נעשית זונה בבעילת בהמה ואינה נאסרת על בעלה כתבו התוס' ה"ג בתמורה (ל):] מנא הא מילתא דאין זנות לבהמה, אמר ליה לא נישתמיש קרא ונכתוב אתנן זונה וכלב, א"נ הכי אתנן כלב...] דכתיב לֹא־תִבְיֹא אֶתְנֵן זֹנָה (נתן מלה באתננה) וּמִחִיר כָּלֵב (החליף כלב בטלה) ותניא אתנן כלב (שאם אדם אומר לזונה היליך מלה והבעלי לכלבי) ומחיר זונה (היתה לו שפחה זונה והחליפה בטלה, ומדקאמר אתנן כלב מותר, מכלל דלאו זנות הוא, דאי זנות הוא הוה חייל עלה שם אתנן) מותרין, שנאמר נִם־שְׁנִיָּהֶם, שנים ולא ארבעה.

ואלא שכבת זרע ל"ל (כיון דאמרת מקנין ע"י שחוף)? מיבעי ליה לכדתניא ש"ז פרט לדבר אחר. מאי דבר אחר, אמר רב ששת פרט לשקינא לה שלא כדרכה (אל תסתרי עמו

אבהו אשה מזנה בניה כשרין, רוב בעילות אחר הבעל [הלכך בת דומה כיון דכשרה היא טוב לו שישאנה שתהא תחתיו בחזקת היתר, ואל ישא דומה שמקלקלתו לשמש עמה משנאסרה לו כתבו התוס' לא איירי (להכשי לטאת את בת הזומה) אלא בקלא דפסק, דפסקינן כרב (יבמות כה.) דלא תצא דרוב בעילות אחר הבעל, ואע"ג דרב דאמר ביבמות (סמ:): הכא על ארוסתו בבית חמיו הולד ממזר, ומוקי בגמרא בדדיימא מיניה ומעלמא ולא שדינן לה בתר דידיה (למה לא נאמר כוב בעילות אחר הארוס) דוקא ארוס שאין מצוי אצלה, אבל כבעל שכנסה מודי. ולשמואל ל"ש, דלעולם הולד שתוקי, וכגון דליתא לדומה גופא קמן דלישייליה, אבל איתא קמן ואמרה לכשר נבעלתי נאמנת דאמרינן בקדושין (עה.) גבי ארוסה שעייברה אע"ג דמוקמינן לה ביבמות (סמ:): כגון דדיימא מעלמא מאי שתוקי דאמר שמואל בדוקי שבדוקין את אמו ואומרת לכשר נבעלתי דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג דאמר היא נאמנת דאפילו ברוב פסולין אצלה, והוא הדין האי דקאמר הכא אל ישא בת דומה כגון דליתא לדומה קמן דנישייליה. אבל איכא למתמה ללישנא בתרא

דאמר ביבמות (סמ:): בבא עליה (הארוס) דכ"ע לא פליגי דבתר דידיה שדינן (ומה שנחלקו רב ושמואל הוא כלופן שלא כל עליה ארוס). והא הכא דבעלה קבוע אצלה כל שעה לא שדי ליה שמואל בתריה דבעל (ולכן לא ישא בת דומה, ול"כ...) בתר ארוס לא כל שכן, ואפי' אם תמצא לומר דשאני התם דידעינן כברור דבא עליה ארוס, אבל הכא גבי בעל לא ידעינן ביאה ודאית דבא עליה, מ"מ לרבא תקשה דאמר אפי' בארוסה שעייברה אמר מסתברא דלא דיימא מיניה, בהא קאמר רב הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי, אבל דיימא מיניה בתר דידיה שדינן ליה ואפי' לרב וכ"ש לשמואל, והא הכא אע"ג דאית לה בעל קבוע והוה לן למימר רוב בעילות אחר הבעל ולא שדי ליה בדידיה, כ"ש התם).

בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר (דאיכא למיחש דרוב בעילותיה משל אחרים) מהו (שיהו בניה כשרים) אליבא דמ"ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה (לפני ווסת נדותה יום אחד דלא ידע הבעל את ווסת נדתה דלנטרה אותו היום מלזנות שלא תתעבר בזנות) לא תיבעי לך וכתבו התוס' הגמ' יכלה להעמיד גם באופן שלא קבעה ווסת, וה"ה דהוה מצי למימר, וכגון דלא קבעה ווסת לא תבעי לך, כי תבעי לך היכא דקבעה ווסת, אלא מילתא דפסיקא נקט. תימה לרבי והא אמרינן בנדה (כה:): ההוא

דומת עירך עלתה ביד, וההוא לאו חשד הוא אלא דיבור יתר שהיו נדברים בה על חביבותה של בעלה, ואף קלסה לשון דיבור יתר הוא, לפיכך הוא נהפך ללשון שבח וללשון גנאי כתבו התוס' פירש ר"ח שמלעיוזן עליה בני אדם שהיא מזנה כדגרסינן (ביבמות כה.) אמר אביי אמרה לי אם דומי דמתא יומא ופלגא והוא עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה פי' מוזרות נשים שטוות פשתן משזר כך מפרש בגמרא א"י. מה שהביא ר"ח דומי דמתא יומא ופלגא לא הביא אלא לראיה דלשון דומה לזות שפתים הוא, ומיהו הכא לא מיירי בדומה כה"ג, דא"כ אפי' כנס יוציא, דהא פסקינן התם ביבמות (כה.) כרבי בקלא דלא פסיק היכא דדומי מתא יומא ופלגא דקאמר הואיל ומכוער הדבר תצא, ואפילו רבי יוחנן (שלאמר ישא בת דומה ולא דומה) מודי הכא אם כנס דלא יוציא ואל ישא בת דומה, שזו באה מטיפה כשרה, וזו באה מטיפה פסולה (שמא מעובד כוכבים או ממזר)

ור' יוחנן אמר ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה, שזו (הבת) עומדת בחזקת כשרות (ומותרת לבעלה, ולטיפה פסולה לא חיישינן דרוב בעילות אחר הבעל, ומבעלה נתעברה) וזו אינה עומדת בחזקת כשרות (שמזנה תחתיו ונאסרת עליו והוא אינו רואה ואינו מגרשה ובא עליה באיסור).

מיתיבי נושא אדם דומה? אמר רבא ותסברא נושא לכתחלה (הא ודאי מקלקלה ליה) אלא (על כרחך משבשתא היא ובעית לתרוצה ולמתני) אם נשא... (אדם דומה מותר, וכיון דבעית לתרוצה, אלמא תנא לאו דוקא, ולא מותבינן מינה, דאיכא למימר בהא נמי טעה ו...) תני נמי בת דומה [ואנן נמי כי אמרינן ישא אדם זו ולא ישא זו, לאו לכתחילה אם ימצא אחרת, אבל מי שאינו מוצא אלא שתים אלו, ישא זו ואל ישא זו לענ"ד הקטנה, עולה מרש"י יסוד גדול, שיש עליפות לטאת אחת מאלו (כל אמורא לשיטתו) מאשר לא להתחתן כלל. ונ"ל שהדבר מלכיד התבוננות, ליהודים יקרים שדוחים שידוכים טובים, ומעדיפים שלא להינשא].

והלכתא ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה, דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר'

יכול אף להשקותן, ת"ל והביא האיש את אשתו. ר' יוסי אומר אף להשקותה, ולכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה.

במאי קא מיפלגי? רבנן סברי בעינן וקינא... והביא (המקנא לה ישקנה, ואי קשיא בקינוי נמי הא כתיב 'את אשתו' דמשמע דבעלה מקנא לה ולא אחר, הא מתרבי מאיש איש) ור' יוסי סבר לא בעינן וקינא... והביא. **פסק הש"ע** מי שנתחרש בעלה או נשתטה, או היה במדינה אחרת, או שהיה חבוש בבית האסורים, ושמעו ב"ד מרננים אחריה, קוראים ואומרים לה אל תסתרי עם פלוני. ואם באו עדים אח"כ שנסתרה עמו ושהתה כדי טומאה, אוסרים אותה על בעלה לעולם, וקורעים כתובתה. וכשיבא בעלה או יבריא או יצא מבית האסורים, יתן לה גט אה"ע (קעהיג).

ת"ר אֲשֶׁר תִּשְׁטָה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ [קרא יתירא הוא לדרשה בסוף הפרשה זאת תורת הקנאות...] להקיש איש לאשה ואשה לאיש (כדמפרש ואזיל למאי הלכתא).

למאי הלכתא? אמר רב ששת כשם שאם הוא סומא לא היה משקה, דכתיב וְנִעְלַם מֵעֵינַי אִישָׁהּ, כך היא אם היתה סומא לא היתה שותה. רב אשי אמר (מר מפרש היקישא דאיש לאשה ומר מפרש היקישא דאשה לאיש ולא פליגי) כשם שחיגרת ונידמת לא היתה שותה, דכתיב [דף כז ע"ב] וְהִעֵמִיד (ולא חגרת) הַפְּתִיחַ אֶת־הָאִשָּׁה לְפָנָיו ד'... [הקשו התוס', תימה לר"י מאי שנא הכא דממעט מזהעמיד' חגרת (שאיננה יכולה לעמוד) וגבי ערכין דכתיב 'זהעמיד והעריך' לא ממעט אלא גוסס בערכין (ד.) (ולא ממעט חונק בערכין) וכן העמדה דכתיב בקדשים בעלי מומין דאמרינן בחולין (ל.) שחטה ועדיין מפרכסת דבת העמדה והערכה היא (ולכא'ו' היה לניך למעט כיון שאינה יכולה לעמוד אמנס תוס' קס כתבו קאף שפרכסת יכולה לעמוד) וגבי יבם כתיב 'ועמד ואמר' ואפ"ה חליץ נחתכו רגליו למטה מן הארכובה, מיהו מחליצה לא תקשי דהתם מפרש טעמא משום דכתיב בה 'מעל רגלו' ועיקר קרא ד'ועמד ואמר' כדדריש ליה

שפירא דאתא לקמיה דמר שמואל אמר בר מ"א יומא הוא וחשיב מיום דאזלה לטבילה עד ההוא יומא ולא הוה אלא מ' יומא, אמר האי בנדוטה בעל וכפתיה ואודי, ותקשה למ"ד סמוך לווסתה (מתענלת) ונראה דמ"ד סמוך לווסתה, רוב עיבורין קאמר, מיהו מודי דוימנין מיקרי דמיעברה נמי סמוך לטבילתה או באחד מאותן הימים שבין טבילתה לווסתה, וכן למ"ד סמוך לטבילתה] דלא ידעי בה ולא מנטר לה, כי תיבעי לך [פלוגתא במסכת נדה (לא:)] אליבא דמ"ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה (לאחר שטבלה ביום טבילתה או ליום מחר) מאי, כיון דידע בה נטורי מנטר לה, או דלמא כיון דפרוצה ביותר לא (לא מצי מינטר לה שנשמטת מאצלו פתאום)? תיקו. **פסק הש"ע** אשת איש שיצא עליה קול שהיתה מזנה תחת בעלה, והכל מרננים אחריה, אין חוששין לבניה שמא הם ממזרים, שרוב בעילות תולים בבעל. אבל היא בעצמה, חוששין לה משום זונה. וכהן חושש לה מדין תורה (ביאר באר הגולה דכאן ל"ל רוב בעילות... דבבעילה א' נעשה זונה). (הגה ואם בעלה כהן, חוששין על בניה שהם הללים) וישראל, אם רוצה להתרחק מן הכיעור. ואם היא פרוצה ביותר, חוששין אף לבנים. (הגה ומ"מ היא נאמנת לומר על בניה שהם כשרים מהכ"מ פאלוואס סימן ל"ג). היתה פרוצה כשהיתה פנויה או ארוסה, ולא היתה פרוצה לאחר נישואין, אע"פ שראוה מנאפת פעם אחת, בניה כשרים אה"ע (ד,טו).

זאלו שב"ד... ת"ר איש מה ת"ל איש איש, לרבות אשת חרש, ואשת שוטה, ואשת שעמום [כתבו התוס' נראה דעיקר קרא (איט איש...)] לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל (לחכס וקוטה ולנועל) ע"י קינוי זה, אבל משום לפוסלה מכתובתה, לא צריך קרא, דהא אפילו רשב"ג דאמר בכתובות (ק'): כתובת אשה דאורייתא, לאו ממש דאורייתא, אלא אית ליה סמך מדאורייתא, כדאמרינן התם (י.) מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה, אלא תנא דנקט כתובה מילתא אנג אורחיה קמ"ל דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה] ושהלך בעלה למדינת הים, ושהיה חבוש בבית האסורין שב"ד מקנין להן לפוסלן מכתובתן,

ואשת הסומא, או החגור, או האלם, או מי שאינו שומע, או שהוא כרות יד, וכן החגרת, והאלמת, והסומא, וכרותת כף, ושאינה שומעת, כל אחת מאלו אינה ראויה לשתות סוטה (ב,ב).

פרק כשם שהמים

משנה כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו שנאמר ובאו ובאו (בגמ' מפרש אי י' יתירא דריש או ובאו ובאו יתירי דכתיבי בעניינא. **כתבו התוס'** ירושלמי המאריים אמר רבי תנחומא מְנִין המאריים (גימטריא 'המארכיס' - 496) נגד רמ"ח אברים שיש בה ונגד רמ"ח אברים שיש בו (248+2=496). כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת מבעלה לאחר הבעול (כל פעם שנעלה צא עליה לאחר שנעלה לבעול, המים מלקים אותה על כל ביאה וביאה) כך הן בודקין אותו (את הבעול על כל נעילה שנעל הבעול את אשתו לאחר שנעלה לו) וכשם שהיא אסורה לאחיו של בעל, כך היא אסורה לאחיו של בעל, היא על ידי שדרכה ליאסר בין לו בין לאחר (הסוטה שנאסרת על בעלה בין אם זינתה עם זה שקינא לה בין אם זינתה עם איש אחר) היא נבדקת (כמו שראינו שהיא נבדקת עם איש אחר) אבל הוא (הבעול, אע"פ שראינו כשם שהמים בודקים אותה כך בודקים אותו, אין בדיקתם שוה, לפי שאין דרכו להיאסר בזנות על אשתו, לכן לא שייכת בו בדיקה, לכן...) לבשתשתה הוא נבדק (כלומר, כשהסוטה תשתה אז הוא נבדק. נמצא ששם הבעול זנה עם אישה אחרת, לא זו שקינאו לו ממנה, לא היה נבדק). בדקו אותו ולא אותה (כלומר, שירכו נפלה ובטנו צבה, ולה ענמה לא קרה כלום) אני אומר הזכות תולה. ניהא כמאן דאמר הזכות תולה לה ואינו ניכרת, ברם כמאן דאמר הזכות תולה וניכרת (כלומר, אף על פי שהזכות תולה, מכל מקום היא מתנוונת והולכת) הרי לא הוכרה (ואם לא קרה לה כלום משמע שלא נטמאה) אלא אני אומר (אם הוא נבדק והיא לא נבדקה, אין זה מהמים המארכיס אלא כנראה) מים מגולים שתה ונצבה (צטנו) הכין לא הוון בעיית מבדקוניה (אם הוא ניזוק מהמים המגולים, לא היה קורה לו מה שכתוב בתורה שיקרה לה, היינו צביית צטן ונפילת ירך, ואם אכן צבה צטנו ואח"כ נפלה ירכו אין זה ממים מגולים) אלא בדין (ומה עכשיו, כלומר, איך תסביר דבר זה) אלא אני אומר (שצבה צטנו כי) עם אחרות נסתר (ולא נטמא עם זאת, לכן הוא נבדק והיא לא) ולא בן סברינן מימר לבשתשתה הוא נבדק (איך אתה אומר שהמים בודקים אותו גם אם זנה עם אישה אחרת, הרי לעיל ראינו שהמים בודקים אותו רק אם זנה עם הסוטה הזאת שקינא לו צבה) תיפתר (עונה, לעולם אין המים בודקים אותו אלא אם זנה

בספרי מלמד שאינו אומר דבריו אלא בעמידה. ותירין (ר"י) מדרבי רחמנא בן חדש לערבין ש"מ דאהעמדה ממש (שיכול לעמוד על גליו) לא קפיד רחמנא, וכן בהמה בעלת מום עיקרה לפדיון עומדת ולא חילק בה הכתוב בין בעלת מום אפי' נשברו או נחתכו רגליה דלא עדיפא מאדם דלא קפיד קרא אעמידתו) ונתן על כפיה [ולא גידמת קטועת ידים כתבו התוס' אי קשיא דהכא משמע דרב אשי בעי קרא כדכתיב (כל מקום שהתורה אומרת לעשות דבר צלורה מסוימת זה מעכב אפילו צדיעצד, גם כשאי אפשר לקיים את הדבר צלורה) ובסנהדרין (מה: גבי צן סוכר ומורה) אמרינן אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן היה אחד מהם גידם או חיגר... מאי טעמא לאו משום דבעינן קרא כדכתיב (ותירין לו רב אשי) לא, משום דכוליה קרא יתירא הוא, דמשמע אי לא דהוי יתירא דלא בעינן קרא כדכתיב. בשלמא דרב ששת דממעט סומא מעיני איכא למימר קרא יתירא דהוה מצי למימר זנעלם מאישה, וכן והעמיד דאמר רב אשי איכא למימר קרא יתירא הוא דהא כתיב והעמידה לפני ה', וכן הא דאמר מר בר רב אשי דאילמת אינה שותה משום דכתיב ואמרה, ואפי' למ"ד (סנהדרין מה:)] לא בעינן קרא כדכתיב מודה דאילמת אינה שותה משום דלא מציא לקבולי שבועה (צלמינת 'אמן אמן') ואפי' גבי חליצה, דקרייה לא מעכבא, אילם ואילמת שחלצו חליצתן פסולה משום דר' זירא כל הראוי לביילה (אין צילה מעכבת בו, אבל שאינו ראוי לצילה צילה מעכבת בו) אלא זנתן על כפיה' אע"ג דלאו קרא יתירא הוא בעי קרא כדכתיב, והכי משמע בנזיר (מו:)] דמאן דבעי קרא כדכתיב דנזיר ממורט (שאין לו שיער, אינו יכול לקיים את הפסוק וזיגלח את כל שעריו) או אין לו כפים אין לו תקנה משום דכתיב זנתן על כפי הנזיר' וכן אין לו בהן יד משום דכתיב 'על בהן ידו' יש לומר דרב אשי מהדר למר קשישא לפום סברתו דבעי למידק ממתני' דבעינן קרא כדכתיב, וא"ל רב אשי מהכא ליכא למידק מידי דהתם קרא יתירא, מיהו רב אשי (עצמו) ס"ל דבעינן קרא כדכתיב] כך הוא (הבעול) אם היה חיגר או גידם לא היה משקה. **מר בר רב אשי אמר** כשם שאילמת לא היתה שותה, דכתיב וְאִמְרָה הָאִשָּׁה אֲמַן אֲמַן, כך הוא אם היה אילם לא היה משקה. **פסק הרמב"ם** ואלו הן הנשים שאינן ראויות לשתות אע"פ שהיא רוצה לשתות ובעלה רוצה להשקותה אלא יוצאות בלא כתובה משיבואו עידי שתירה אחר עידי קינוי ויאסרו על בעליהן לעולם, וחמש עשרה נשים הן...

שהושיבו את ר"א בן עזריה לנשיאות שנתרבו תלמידים שנתנו רשות ליכנס לכל, שהיה ר"ג אומר כל ת"ח שאין תוכו כברו אל יכנס לבהמ"ד, ורבתה תורה בו ביום ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פירשהו, והא דקתני לה הכא נראה בעיני דהך דרשה דנטמאה ונטמאה דלעיל נמי בו ביום (הואי) וְכָל-כָּלִי-חֶרֶשׁ (הוא ראשון שנטמא מן השרץ והאוכל שבתוכו שני שנטמא בכליו) אֲשֶׁר-יִפֹּל מֵהֶם אֶל-תּוֹכוֹ כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא. אינו אומר טמא (כל אשר בתוכו טמא) אלא יטמא (למדרש נמי) לטמא אחרים, למד על ככר שני (להכי נקט ככר לפי שהוא מצוי בתנור שהוא כלי חרש) שנטמא את השלישי (בתרומה ואפי' בחולין דקרא סתמא כתיב).

(המשך המשנה) א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי (הפביר החזן עשיר כלומר מי יתן ויגלה עפר מעיניך, שהיו רגילים ליתן בעיני המת מעפר א"י, ותהיה רואה המקרא מן התורה שהביא ר"ע שלא ראית אותו בחיך שאמרת שאין לו מקרא מן התורה) שהיית אומר עתיד דור אחר (מן העתידין לבא) לטהר ככר שלישי (אף בתרומה) שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא (אנן הוא דמטמאינן ליה בתרומה מק"ו כדמפרש בגמ', ודור אחר פריך ליה לק"ו כדלקמן בגמ') והלא ר' עקיבא תלמידך מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא (אף בחולין) שנאמר כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא.

(המשך המשנה) בו ביום דרש ר"ע ומד"תם מתוין לעיר את פאת קדמה אלפים באמה... ומקרא אחר אמר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה, הא כיצד, אלף אמה מגרש (רחבה פנויה מזריעה ומכתים ומאילנות לנוי העיר להיות לה לאויר תחום שבת) ואלפים אמה (לא הוזכרו לתתן ללויים ולא נאמרו אלא ליציאת... תחום השבת, ר'

לחה, וכלן שהמים זרקו אותו ולא לוחה) שהיה הוא מזיד והיא שוגגת (ולכן) בדקו אותו ולא בדקו אותה. בדקו אותה ולא בדקו אותו, אני אומר הזכות תלה ליה, ניהא כמ"ד הזכות תולה ואינו ניכרת, ברם כמ"ד הזכות תולה וניכרת הרי הוא לא הוכר, אלא אני אומר מים מגולים שתת ונצבת, הכין לא הוה בעי מבדקונה, אלא כדין (מה יהיה, כלומר, איך תסביר שהיא נדלקת והוא לא) אלא אני אומר עם אחרים נסתרה. מעתה גרש (לוחה) הצעל ללחך שסתפה) יהא (החשוד) מותר בה (שהרי אותו המים לא זרקו, והיא זינתה מלחכים) תיפתר (עונה, לעולם אסורה גם על הצעל ומה שהמים לא זרקו אותו) שהיה הוא שוגג והיא מזידה, ובדקו אותה ולא אותו. (מקרה נוסף) הוא מזיד והיא שוגגת, פשיטא שהיא מותרת לביתה (אם צעלה ישראל מותרת לו שקינה כדין לנוסה) גירש מהו (אם הייתה שוגגת והצעל גרש לוחה) שיהא (הצועל) מותר בה (שהרי לא נאסרה על הצעל) אפשר לומר (כך), מזיד בה, ואת אמרת הכין (בתמיה). הוא שוגג והיא מזידה פשיטא שהיא אסורה לביתה (לצעלה) גירש מהו שיהא מותר בה (הרי הצעל היה שוגג) אפשר לומר (איך יעלה על דעתך לומר כך, הרי היא...) יצאה מתחת ידו (שצעלה חייב לגרשה כי זינתה תחתיו) ואת אמר הכין (ולחה לומר שתייה מותרת לו). ומנין שהדבר תלוי בה (שאם היא שוגגת מותרת לצועלה) שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן אמר 'ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע, לטמאה בה' בה הדבר תלוי, אם היתה מזידה אסורה שוגגת מותרת). כשם שאסורה לבעל כך אסורה לצועל, שנאמר נטמאה ונטמאה (ו' יתירא דריש אשר תשמה אשה תחת אישה ונטמאה) דברי ר"ע. א"ר יהושע כך היה דורש זכריה בן הקצב (וי' יתירא). רבי אומר שני פעמים האמורים בפרשה נטמאה ונטמאה, אחד לבעל ואחד לצועל [ונסתרה והיא נטמאה לא ממניינא הוא דאוקימנא לטומאה ודאית בעד אחד לעיל (ב:) אלא 'וקנא את אשתו והיא נטמאה' זוהיתה אם נטמאה ועוד כתיב 'אשר תשמה אשה תחת אישה ונטמאה'. ובגמ' דריש לה ר"ע לתרומה ורבי נמי מודי, והאי דנקט הכא תרי מינייהו ותו לא, משום דשמעינן לר"ע דדריש בעל וצועל מריבויה דו' יתירא, וקא"ל רבי בעל וצועל מנטמאה ונטמאה נפקי, ולא דרשי וו"י].

(המשך המשנה) בו ביום דרש ר"ע (כברכות כה.) אמרינן דכל היכא דתני בו ביום הוא יום

כו: - כזו.

תִּשָּׂא אֶת-עֹנֶהָ, בזמן שהאיש מנוקה מעון (שלא בא עליה משנאסרה עליו, האשה ההיא תשא עונה, שיבדקה המים) המים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו. ואלא לבועל (כך בודקין את הבועל) ליתני כדקתני סיפא כשם שאסורה לבעל, כך אסורה לבועל (ולא תנא כך אסורה לו)? לעולם לבועל, ורישא אידי דתנא אותה תני אותה, סיפא אידי דתנא בעל תנא בועל.

ישנאמר ובאו ובאו איבעיא להו באו ובאו קאמר (מרבויא דיו) או ובאו ובאו (הכפולים בפרשה) קאמר? ת"ש כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל, שנאמר נטמאה ונטמאה. (ש"מ רבי עקיבא ווי' דריש) ועדיין (בהא גופא) תיבעי נטמאה נטמאה קאמר, או נטמאה ונטמאה קאמר (נטמאה ונטמאה דריש מרבויא ווי' או חד נטמאה וחד ונטמאה קדריש).

ת"ש מדקתני סיפא, רבי אומר שני פעמים האמורין בפרשה ונטמאה ונטמאה אחד לבעל ואחד לבועל, מכלל דרבי עקיבא ווי קדריש. הלכך לרבי עקיבא שיתא קראי כתיבי [שלשה ובאו כתובים שם, ובאו¹ המים המאררים האלה במעיד לצבות בטן] להודיע לנו דבטן והדר ירך שלא להוציא לעז כדאמרינן (ט:), וחד 'זהשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו² בה המים...'
לצואה שהקב"ה גזור שיכואו בה המים למרים. וחד לעשייה 'זהשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה ובאו³ בה המים' לעשייה כאן הודיע הכתוב את ישראל דמבטיח להן שיבדקה המים, ובכולם כתיב ווי' יתירי הרי שית] חד לצואה דידה וחד לצואה דידיה (דבועל) חד לעשייה דידה וחד לעשייה דידיה, חד לידיעה דידה וחד לידיעה דידיה. ורבי (דלא דריש ווי') תלתא קראי כתיבי (וכולהו לדידה) חד לצואה, וחד לעשייה, וחד לידיעה.

אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אלף אמה מגרש, ואלפים אמה שדות וכרמים (אלפים סביב נתנו ללויים מהם הניחו אלף סביב העיר למגרש, והשאר שדות וכרמים).

(המשך המשנה) בו ביום דרש ר"ע אָז יִשִּׁיר-מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְהוֹיָאמוּרָו לְאָמֹר, שאין ת"ל לאמר (שאינו דומה לשאר לאמר שבתורה שהשכינה מדבר הדבור למשה לחזור הוא ולאמרו לישראל, אבל כאן אין לומר כן) ומה ת"ל לאמר, מלמד, שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את הלל, לכך נאמר לאמר, רבי נחמיה אומר בקורין את שמע ולא בקורין את הלל.

(המשך המשנה) בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה (שאוהב את המקום) שנא' הֲנָ יִקְטְלֵנִי לֹא אֶחָל, ועדיין הדבר שקול (משקלו שוה מכריע לכאן ולכאן) לו אני מצפה או איני מצפה (וה"ק הן יקטלני הלא הוא הורגני לא אייחל לו עוד דיש לא שהוא נדרש כמו לו בלמ"ד ווי' כדמפרש בגמ') ת"ל עַד-אֲנֹכֶנּוּ לֹא-אֶסִיר תַּמְתִּי מִמְּוִי, מלמד שמאהבה עשה.

(המשך המשנה) אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי, שהיית דורש כל ימך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה (מדאגת הפורענות שלא תבא עליו) שנאמר אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יָרָא אֱלֹהִים (ולא אוהב אלהים) וְסָר מִרָע, והלא יהושע תלמיד תלמידך (תלמידו של ר"ע היה) למד שמאהבה עשה.

(גמרא) אותו (כסס שהמים צולקים אותה כך המים צולקים אותו). למאן, אילימא לבעל, בעל מאי עביד, וכי תימא, [דף כח ע"א] דאי אית ביה עון (שבא עליה לאחר שנסתרה) בדקי ליה מיא, כי אית ביה עון בדידיה (שבא עליה לאחר שנסתרה) מי בדקי לה מיא לדידה, והא תניא וְנִקְהָה הָאִישׁ מֵעֵינָיו וְהָאִשָּׁה הִלְוָה

גירושין, זו... אינו דין שאמורה לכהונה ע"י זנות שנעשה בה, אבל בת ישראל מה שפסולה בתרומה אינו ע"י מעשה, ועוד אם תנשא בת ישראל לכהן תהא מותרת לתרומה מה שאין כן באלו שאין להם היתר לעולם. **בספרי מתני** הכי ומה גרושה קלה שמוותרת לחזור למגרשה בישראל פסולה מן הכהונה, סוטה המורה דין הוא שפסולה מן הכהונה) **מה** (לאו רבי ישמעאל לחודיה קאמר לה אלא סתמא היא וקראי דעניינא קדריש ואויל) **ת"ל** והיא נטמאה (דמשמע דודאי נטמאה ומה תלמוד...) והיא לא נטמאה, נטמאה למה שותה, אם (פשיטא ד...) לא נטמאה למה משקה, מגיד לך הכתוב, שהספק אסורה [והכי קאמר קרא אשה זו שמא נטמאה ושמא לא נטמאה וקאמר לך דישקנה לברר הספיקא ואי לא משקה לה אסורה **כתבו התוס'** וא"ת וכי איצטריך קרא למיסר ספיקא י"ל הכתוב אסורה קודם שתיה כאילו היא ודאי, ואע"ג דליכא מלקות כדמוכה ביבמות (יא): מיהו, לאו הבא מכלל עשה איכא, ואפי' אם היא פהורה נענש בב"ד של מעלה אם בא עליה כמו על חייבי עשה, ולא כשאר ספיקות כגון ספק חלב ספק שומן ואכלו ונדע שהוא שומן, אע"ג דצריך כפרה וסליחה, מיהו לא חמיר כחייבי עשה (כמו כלאן, מצולא מדציהס דכסוטה כ"ז שלא שחתה אף אם טהורה היא בעלה קאי עלה בעשה)]

(המשך הכנייתא) **מכאן** אתה דן (למד ק"ו) לשרץ (ספק נגע בטהרות ספק לא נגע דמחוקינן לה בטומאה מספק) ומה סוטה שלא עשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון (דכתיב והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת, והוא הדין לשוגג אשתו ואשת איש עמו בבית ונתכוון לאשתו ונדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה) עשה בה ספק כודאי, שרץ שעשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון אינו דין שיעשה בו ספק **[דף כח ע"ב]** כודאי **וכתבו התוס'**, **ליכא למיפרך** נזיר ועושה פסח יוכיחו שעשה בהן אונס כרצון דנפקא לן מ"כי ימות מת עליו בפתע פתאום' בספרי ובכריתות (ט). ואפ"ה לא עשה בהן ספק טומאת התהום כודאי לפי שטומאת התהום הלכה הוא, ולא סתרינן ק"ו מהלכה, וה"ה דאין להוכיח משם דהכי אמר בהוכחה 'אף אני אביא זה' והלא (טומאת התהום) אין ללמוד הימנו. **אבל** הא איכא למתמה אמאי לא פרכינן מה לסוטה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה כדפרכינן לעיל (ב:), **ואין לומר**

ורבי 'כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו' מנא ליה? נפקא ליה מדתני' לצבות בטן ולנפיל ירך, בטנו ויריכו של בועל. אתה אומר בטנו ויריכו של בועל, או אינו אלא בטנה ויריכה של נבעלת, כשהוא אומר 'וצבתה בטנה ונפלה יריכה' הרי בטנה ויריכה של נבעלת אמור, ומה אני מקיים 'לצבות בטן ולנפיל ירך', בטנו ויריכו של בועל. ואידך, ההוא, דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך (**כתבו התוס'** פירוש הכהן צריך להודיע שלא להוציא לעז, וכיון דגלי לן קרא דהוא נבדק כמותה וכתיב בה צואה ידיעה ועשייה לא צריך למכתב תו ביה) שלא להוציא לעז על המים המרים (משום דהוא אמר לה בקללה ברישא את יריכך נופלת... וסוף המים לבדוק כדרך כניסתן דכתיב וצבתה בטנה והדר ונפלה יריכה, לכך הוצרך להודיע תחילה שהמים כדרך כניסתן יבדוקה). ואידך, א"כ לכתוב קרא בטנה ויריכה, מאי בטן וירך, ש"מ לבועל. ואימא כולי להכי הוא דאתא (לבוועל, להודיע דבטן לקה ברישא מנלן)? אם כן, לכתוב בטנו ויריכו, מאי בטן וירך (סתם הכא והכא דריש ליה)? ש"מ תרתי.

'א"ר יהושע כך היה דורש זכריה... ת"ר שלש פעמים האמורין בפרשה אם נטמאה, נטמאה, ונטמאה (וקינא את אשתו והיא נטמאה, והיתה אם נטמאה, תחת אישה ונטמאה). למה, אחד לבעל, ואחד לבועל, ואחד לתרומה (שאפילו היא בת כהן ובעלה כהן נפסלה מן התרומה) דברי ר"ע, אמר רבי ישמעאל, ק"ו (אינו צריך להביא מן המקרא לפוסלה מן הכהונה מלינשא לכהן, דמק"ו אתי) ומה גרושה (בת כהן שנתגרשה מישראל וזרע אין לה) שמוותרת לתרומה (כדכתיב מלחם אביה תאכל) אסורה לכהונה, זו שאסורה בתרומה (מרביא דנטמאה כדקאמרת) אינו דין שאמורה לכהונה (**כתבו התוס'** וליכא למימר בת ישראל תוכיח שאמורה בתרומה ומותרת לכהונה, דה"פ ומה גרושה שמוותרת לתרומה אסורה לכהונה ע"י מעשה שנעשה בה דהיינו

כ"ז:

לכל ספק טומאה בכל מקום שנולדה, דמסברא אין לטהר זו יותר מזו, וסד"א דגזירת מלך כך היא בכל ספק טומאה, הלכך איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה ברה"ר אחזקתה דלא מחתינן ליה טומאה מספק. **ירושלמי** מ"מ יש רגלים לדבר (שדעתם לעצירה, היכן שנקנסו...) לפלמיא בלילה (אס נסתרה צרה"ר צלילה) לחורבה ביום למבואות אפילות ביום (בכל אלה נתקצ לסתירה, ואס קינא לה לפני כן חייבת לשתות). שאלו את בן זומא מפני מה ספק רה"י טמא (מדוע אתה אוסרה על צעלה, הכי ספק אס זינתה) אמר לון סוטה מה היא לבעלה ודאי או ספק אמרו ליה ספק, אמר להו מצינו שהיא אסורה לבעלה (לכן אין לכס מה לתמוה שהרי כל לין סוטה הוא ספק, ונאסרת לבעלה) ומכאן (מדין סוטה) אתה דן לשרץ, מה כאן (צסוטה) רשות היחיד, אף להלן (צצקז), ומה כאן דבר שיש בו דעת לישאל אף... מכאן אמרו דבר שיש בו דעת לישאל... (שאל) מיליהון דרבנן פליגין (דצרי חכמים שגארה להלן, חולקים על זה) דמר רבי זעירא ור' יוסי בשם ר' יוחנן קטנה שזינתה (שנתפתחה וזינתה) אין לה רצון להאסר על בעלה (אין אסורה לבעלה כיון שלא עשתה זאת צלון, והכי היא אנוסה) והא תנינן (צמסכת טהרות פ"ג, כל שאין צו לעת לישאל, ספיקו טהור. הא...) כל דבר שיש בו דעת לישאל ספיקו טמא. (וקשה) ברם הכא (צקטנה שזינתה) אע"פ שיש בו דעת לישאל ספיקו טהור (שהרי מותרת לבעלה, כואיס מלאן שלא לומדים מסוטה, שאס היינו לומדים מסוטה הייתה לריכה להיאסר על צעלה). (שאלו עוד לזן זומא) ומפני מה ספק רה"ר טהור, אמר להו (ענה להס צן זומא) מצינו שהציבור עושין את הפסח בטומאה בזמן שרוכו של ציבור טמאים, אם טומאה ודאית הותרה לצבור ק"ו לספק טומאה (ולכן ספק טומאה צרה"ר ספיקו טהור כי כל הספקות מלצריהס). וסיוס הברייתא בתוספתא דטהרות פ"ז רשב"ג אמר מפני מה ספק רה"י טמא וספק רה"ר טהור, מפני שאפשר לישאל ליחיד ואי אפשר לישאל לרבים. **עוד כתבו התוס'** מקשינן מנזיר (נז). דתנן שני נזירין שאמר להן אחד ראיתי אחד מכס שנטמא ואיני יודע איזה מכס הוא, שניהן מביאין קרבן טומאה. וקדייק בגמרא ואמאי כל ספק טומאה מהיכא גמירי מסוטה, מה סוטה בועל ונבעלת, אף כל ספק טומאה ברה"י כגון דאיכא בי תרי אבל הכא שני נזירין והאי דקאים גביהון הא תלתא הוי ליה ספק טומאה ברה"ר, אלמא כל היכא דאיכא תלת חשיב ליה כרה"ר, א"כ הא דתנן בנדה (ס:) שלש נשים שהיו ישינות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות, אמאי כיון דאיכא שלש הוה ליה כרה"ר. מיהו מהתם לא קשיא מידי דלא דמי לשרץ, דשרץ אפשר שלא נגע וטהור, אבל התם אחת מהן ודאי טמאה שיצא הדם מגופה והיאך נטהר כולם, ולא דמי אלא לשני שבילין (טהרות ה,ה). **אבל** מנדה (ב.)

משום דלעיל מיירי בטומאה דבתר קינוי וסתירה דמהימן עד א' התם ודאי איכא רגלים, אבל הכא ילפינן מסתירה דבתר קנויא גרידא דליכא למיפרך שבן קינא לה, דקנויא לא חשיב רגלים בלא סתירה, **דהא** בנדה (ב:) דמייתי התם מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו על גביו בין ברה"ר בין ברה"י טמא, ר"ש אומר ברה"ר טהור ברה"י תולין, ושניהם לא למדוה אלא מסוטה, רבנן סברי כסוטה מה סוטה ספק הוא ועשאוה כודאי אף... ופריך אי מסוטה נימא מה סוטה ברה"י טמא ודאי הכא נמי טמא ודאי, הכי השתא התם יש רגלים לדבר שהרי קנא לה ונסתרה הכא מאי רגלים לדבר איכא, אלמא אע"ג דמסתירה דבתר קנויא יליף כי הכא פריך, והכא אמאי לא פריך הכי. **ויש לומר** דסתירה על ידי קנויא בסוטה הוי כספק מגע שרץ, שהרי בלא קנויא לא היה שום ספק בסתירה גרידא דלא נחשדו על העריות הלכך הקנויא גורם הספק, וה"פ כמס' נדה התם גבי סוטה וספק שרץ הרי ריעותא דהיינו השרץ והבועל קמן אצל הטהרות והאשה, אבל גבי מקוה קודם טבילה לא ראינו שום ריעותא דאיכא לספוקי על ידה, ולעיל בפ"ק קודם העדאת עדים לא הואי שום ריעותא.

וממקום שבאת (הואיל ולא למדת דמטמינן מספק אלא מסוטה חזור ודון) מה סוטה (דטומאה מספק ברה"י) רשות היחיד (מקום הראוי ליסתרה) אף שרץ רשות היחיד (אבל ברה"ר טהור) ומה סוטה דבר שיש בו דעת לישאל (אם נטמאת אם לאו) אף (ספק טומאה) שרץ דבר שיש בו (בנוגע זה) דעת לישאל (אם נגע אם לאו, והוא אומר איני יודע כגון אדם או טהרות שהיה אדם עסוק בהם בשעה שנולד הספק). ומכאן אמרו דבר שיש בו דעת לישאל, ברשות היחיד ספיקו טמא, ברה"ר ספיקו טהור, ושאין בו דעת לישאל, בין ברה"י בין ברה"ר ספיקו טהור **ופתבו התוס'** בחולין (ט:) ובע"ז (לז:) אמר דספק טומאה ברשות הרבים (שספקו טהור) הלכתא גמירי לה מסוטה, דמשמע דדוקא במקום סתירה (רה"י) טמא, אבל שלא במקום סתירה גמירי דטהור ודאי הוא. **ותימה** למאי איצטריך הלכתא (לטהר) לספק טומאה צרה"ר (לימא העמד טהור על חזקתו ואימור לא נטמא, והכי אמר בנדה (ג.) דר"ש גמר לה מספק טומאה ברה"ר, ואמר ורבנן הכי השתא התם גברא בחזקת טהרה קאי, מספיקא לא מחתינא ליה טומאה. וי"ל אי לאו הלכתא דגמרינן דברה"ר טהור, הוה אמינא סתירה דנקט קרא לא דבר הכתוב אלא בהוה, וה"ה

כ"ז:

דדבר שיש בו דעת ספיקו טמא ולא פירש טומאתו היכן (רה"י או רה"ר) נלמוד סתום מן המפורש מסוטה דמפרש בו דוקא מקום סתירה (רה"י, ור"כ אין לורך שכל הספיקות יהיו דומים לספק סוטה, אלא רק לענין שיהיו כרה"י, אך לגבי שאר דברים לא) ואע"ג דמסיק אי מסוטה הוה אמינא דעת נוגע ומגיע, אגב שיטפיה נקמ ליה א"נ הכי פירושו ואי הוה גלי לן קרא בסוטה דבעינן דבר שיש בו דעת לישאל הוה אמינא דעת נוגע ומגיע. **סיום הברייתא דנגע באחד בלילה,** והכמים מטמאין שכל הטומאות כשעת מציאתן, ומודים חכמים לר"מ שאם ראוהו חי מבערב אע"פ שבא שחרית ומצאו מת טהור מפני שזה ספק רה"ר, אלמא דבין לרבנן בין לר"מ אפילו בלילה חשבינן ליה רה"ר. וקשיא מהא דתנן במסכת טהרות (הג.) המאבד ביום ומצא ביום טהור, ביום ומצא בלילה, ביום ומצא ביום של אחריו ספיקו טמא, זה הכלל כל שעבר עליו הלילה או מקצתו ספיקו טמא. אלמא דלילה חשיב לעולם כרה"י ולעיל אייתנין נמי מירושלמי מ"מ יש רגלים לדבר לפלטיא בלילה לחורבה ביום למבואות אפילים ביום אלמא דפלטיא בלילה חשיב רה"י (נשאלו דקוסיא). **בתוספתא דטהרות פ"ז יש דברים** ברה"ר ועשאוהו כרה"י, קופה ברה"י גבוה י' טפחים והטומאה בתוכו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור, הכנים ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא, היתה כפושא (כלי שאינו מקבל טומאה) על כתיפו וכבר תרומה כרוך בסיב או בנייר ונתן בתוכו ספק נגע ספק לא נגע טהור, הכנים ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא. חמור ברה"ר גבוה י' טפחים וטומאה נתונה על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור, פשט ידו על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא. סלע ברה"ר גבוה י' טפחים וטומאה עליו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור, עלה לראשו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא. היה זה רוכב על חמורו וזה רוכב על חמורו אחד טמא ואחד טהור, ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו, ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר. בנו של זה רוכב על כתיפו ובנו של זה רוכב על כתף, אחד (מהילדים) טהור ואחד (מן הילדים) טמא, ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר. היתה חבילה על כתיפו והרוק מדובק בכותל למעלה מ' טפחים ספק הסיט ספק לא הסיט ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר, שהיה ר' יעקב אומר כל שהוא למעלה מעשרה טפחים ברה"ר הרי הוא כרה"י ורבי יוסי אומר כל שדרך הילוכו ברה"ר טהור. **ועוד מפרש התם** דין בקעה בימות החמה ובימות הגשמים, אלו הן ימות החמה משתעקר תבואה, ואלו הן ימות הגשמים משתרד רביעה שניה, ובב"ב (קנ"ג:) מפרש הא דאמרינן בימות החמה רה"ר לטומאה לא שנו אלא שלא עברו עליו ימות הגשמים אבל עברו עליו ימות הגשמים רשות היחיד לכאן ולכאן.]

מקשינן דתנן כיצד דיה שעתה (רק מכלן ואילך מטמאת ולא למפרע) היתה יושבת במטה ועסקה במהרות ופירשה וראתה היא טמאה וכולן טהורות. ודייק בגמ' (ה:) מעמא דדיה שעתה, הא מעת לעת (אם היה לינה שמתמאת מעת לעת) מטה נמי מטמא, מכדי (מטה) דבר שאין בו דעת לישאל (ואם כן אמאי היא מטמאה, מספק, למפרע. והרי כל דבר שאין בו דעת לישאל) ספיקו טהור תרגמא כשהברותיה נושאות אותה במטה והויא לה יד הברותיה (שכל חפץ המוחזק ציד אלס נשעה שהתעורר בו ספק טומאה, אין מתייחסים אל החפץ כלכך שאין בו דעת להשאל, אלא הרי הוא נחשד כיד האלס, והאלס עלמו יך בו דעת להשאל, והילכך ילפינן לה מסוטה ספקו טמא) סוף סוף הברותיה והיא הויא שלש, והוה ליה ספק טומאה ברה"ר, ואמאי מטמינן לה. **ונראה** דלא חשבינן טומאה ברה"ר אלא היכא דספיקא היתה יכולה להיות גלויה לכל כגון ההיא דנזיר ותשעה צפרדעים ושרץ אחד ביניהם (כתובות טו.) אבל ההיא דנדה המגע ודאי הוא שנגעה במטה ואין שום ספק אלא אם ראתה או לא ומקום המקור מקום סתר הוא ולא שייך למימר ביה רשות הרבים אפילו אם נולד ספק ראיתיה ברשות הרבים. **אבל** בהא איכא למתמה אמאי משוינן מטה כספק טומאה ברה"י, והא לא דמיא לסוטה, דסוטה, ודאי שרץ (ולאי יך דבר המטמא) וספק מגע כגון בועל הוא השרץ (דבר המטמא) וספק אם בעל, אבל התם ודאי מגע (דולאי שצבא צמטה) וספק מעת לעת הוא שרץ (שאנו מסופקים אם יך כאלו דבר המטמא) דשמא לא ראתה, ואנן לא ילפינן מסוטה אלא דדמי לסוטה, דהא דבר שאין בו דעת לישאל מומעינן הואיל ולא דמי לסוטה (ור"כ כיון ללא דמיא לספק סוטה, לא היינו לריכס לזמות ספק מיטה לספק סוטה ולטמאות, ונגמ' משמע שמדמינן וטמא). ועוד (קסה) תניא בהדיא בתוספתא דטהרות (פ"ז) נגע (שרץ) באחד בלילה ואינו יודע אם חי (השרץ) אם מת, למחר עומד ונמצא (השרץ) מת. רבי מאיר מטהר שספק רה"ר טהור אלמא דמסוטה גמירי אע"ג דהוי ודאי מגע וספק שרץ ותימה מאי שנו דמטהרינן דבר שאין בו דעת לישאל הואיל ולא דמי לסוטה, ובכי האי גוונא לא מדמינן לסוטה (ומטהרינן, אע"פ ללא דמי לסוטה) וי"ל דהכי הלכתא גמירי לה (לחלק צין דבר שיש בו דעת להישאל, כלכך שאין לו דעת להישאל, ולא לחלק צין ולאי טומאה וספק מגע, לספק טומאה ודלוי מגע) א"נ עיקר הדבר שאין בו דעת לישאל, נפקא לן מזהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל' בדלקמן בשמעתין (כך הוא הלימוד והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל' דייקנן מינה, לספק אם נגע, יאכל. וכתוב פסוק אחר 'והבשר, כל טהור יאכל צפר', ודייקנן איפכא לרק טהור יאכל, ספק לא יאכל. והגמ' מיישבת, שדבר שאין בו דעת להישאל ספקו טהור, ושיש בו דעת להישאל ספקו טמא) וכיון דגלי לן קרא דאיכא לפלוגי בין דבר שיש בו דעת לישאל לשאין בו דעת,

קידושין תופסין בשום פסול, לא משמע ליה כי תהיה לשון הויה אלא כי תבעל?

אלא, לר"ע ארבעה קראי כתיבי (יתירי, ב' נטמאה וחד ונטמאה, ור"ע דריש וו"י הרי ארבעה) חד לבעל וחד לבועל, וחד לכהונה וחד לתרומה וכתבו התוס' אין להקשות וכי ספק חמור מן ודאי, דאילו ודאי זינתה מותרת בתרומה ולכהונה, דהא ביבמות (סח.) מרבינן מ'זכות כהן כי תהיה לאיש זר' כיון שנבעלה לפסול לה שזר אצלה פסלה ומרבינן גר עמוני ומואבי... וקא פריך התם אימא חייבי כריתות נמי פירוש אינהו נמי הוו בכלל נבעלה לפסול לה, ומאי שנא דלא תני להו לעיל, ומשני, 'כי תהיה' כתיב דוקא בני הויה, לאפוקי חייבי כריתות דלאו בני הויה נינהו, אלמא דחייבי כריתות לא מפסלי בביאתן, ואשת איש אינהו נמי מחייבי כריתות, ואם כן מספקא אמאי מיפסלי. ורש"י שיבש שם אותה הגירסא (נ"ל שג"י רש"י היא תרוץ למה שכתבו בתחילת דבריהם ז'אין להקשות) וזה לשונו, אימר נבעלה לפסול לה חייבי כריתות אבל חייבי לאוין כיון דתפסי להו בה קידושין לא פסלי לה, וכותי ונתין וממזר (לחייבי לאוין) דפסלי מזנן הנך דאית בהו הויה, מדאפקה להך ביאה בלשון הויה שמע מינה בהנך דתפסי בה קדושין משתעי קרא, ואפ"ה פסלי, ולאפוקי חייבי כריתות לא גרסינן. (מקשה הגמ') אי הכי כותי ועבד... והוא הדין דהוה מצי למימר חייבי כריתות לא מפסלי, אלא משום דאיירי בהו לעיל דקתני כותי והיינו עובד כוכבים ובמתניתין תנן העבד פוסל משום ביאה, ומשני (מתלכת הגמ') פסלי מדרבי יוחנן... (א"כ לגי' רש"י, גס חייבי כריתות פוסלים מן הכהונה) ואית דמפרשי, ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות נמי (אלו הס המשך דברי רש"י שמצינו את הגי' שהוצאה בתחילה, שממנה עולה שחייבי כריתות אינם פוסלים לכהונה, ומקשה על גי' זו...) וקשיא לי בגוה מובא דהא דתנן ביבמות (לג'): אם היו כהנות נפסלו מן התרומה בבעילת אשת איש, ועוד ק"ו חייבי לאוין פסלי חייבי כריתות לא פסלי (בתמיה) ועוד הוא אמר בקדושין (עז): כהן הבא על אחותו זונה משוי לה, וכיון דזונה משוי לה בעילתה פוסלתה. דתניא, לוייה שנשבת או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת. לוייה אין, אבל תרומה לכהנת לא ורבי ישמעאל תלתא קראי כתיבי חד לבעל, וחד לבועל, וחד לתרומה, וכהונה אתיא בקל והומר (ולא דריש וו"י).

ורבי ישמעאל (פרכינן לר' ישמעאל כיון דלא דריש וו"י) ממאי דאיצטריך קרא לתרומה, וכהונה אתיא בק"ו (ואתו כולהו) דילמא כי

(פרכינן לר' ישמעאל), ורבי ישמעאל אר"ע (ואחד ל...) תרומה, ומהדר ליה איהו כהונה, ותו לר"ע (דלא איירי בכהונה) כהונה מנא ליה (פירש רש"י דאסורה לכהונה אם מת זה, והא ליכא למימר דשריא, דהשתא לתרומה אסר לה, לכהונה מבעיא, ומק"ו הוא לא יליף, דא"כ היינו ר' ישמעאל. התוס' הביאו את פירוש רש"י. והקשו, ותימה אי לית ליה ק"ו דרבי ישמעאל, א"כ כיון שנבעלה לפסול לה בעילה ודאית מנא ליה דפסולה לכהונה, והא ביבמות (סח:) ילפינן ליה מהאי ק"ו, ועוד הא ליכא למיפרך עליה מיד. יש לומר הכא לית ליה ק"ו, משום דאי לא הוו כתיבי אלא תלתא קראי הוה אמינא חד לבועל וחד לבעל וחד לכהונה דחמיר טפי, כדפריך לרבי ישמעאל, אבל גבי בעילת פסולין כתיבה תרומה (בהדיא) וכי תימא, כהונה לא צריכא קרא (דממילא אסורה...) [דף כ"ט ע"א] שהרי עשה בה (הכתוב בסוטה) ספק זונה כזונה ולאסרה על בעלה, הלכך לגבי כהונה נמי אסירא דכתיב זונה לא יקחו וזו בחזקת זונה היא הקשו התוס', תימה אמאי לא אמר כיון דטמאה הכתוב מספק מהיכא תיתי דמותרת בתרומה ולכהונה. ויש לומר אי לאו קראי, איכא למימר דלא טמאה אלא לענין בעלה דאיכא ספק חייבי מיתות בית דין על ידו, אבל לענין תרומה וכהונה הוה אמינא אוקי איתתא אחזקה, אבל בירושלמי מתוך קושיא זו דריש חד מהני תלתא קראי ליבם, והכי איתא התם תני ר' מאיר אומר שלש טומאות אמורות בפרשה אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה. (מקשה היכושלמי) מצינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה (בתמיה), עונה היכושלמי... למה לא אילו בת כהן שנישאת לישראל ונאנסה שמה אינה מותרת לביתה ואסורה לאכול בתרומה. (לומר היכושלמי לעדין קשה ל...) לא מצינו אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לאכול בתרומה, אמר ר' אבין הכין איתאמרת אחת לבעל ואחת לבועל ואחת ליבם, אמר ר' יוסי מתניתא אמרה כן (כן מלינו דבבביתא) ואם מת חולצת ולא מתייבמת תרומה נמי לא תיבעי קרא שהרי עשה בה ספק זונה כזונה [ובתרומה הא ידעינן דזונה אסורה דכתיב 'כי תהיה לאיש זר' כי תבעל לזר אצלה היא בתרומת הקדשים לא תאכל, ואין לך פסול גדול מזה כשהיא אשת איש ונבעלה לאחר, ולר"ע מהאי קרא נפקא לן ביבמות (סח.) כל הפסולים דפסלי, והנך נמי דלא תפסי בהו קידושין, דכיון דלר"ע אין

כט. - כט:

קמ"ל דרב גידל דנפקא מכל טהור, הא ספק לא יאכל, כיון דיש בו דעת בזה שנטמא, אבל במטמא לא בעינן דעת) צריכא.

'בו ביום דרש ר"ע וכל כלי חרש...' ומאחר דאין לו (מקרא מן התורה) למה (הוא) טמא (בתרומה לרבי יוחנן דקאמר עתיד דור אחר לטהרו, אבל הוא היה מטמא)? אמר רב יהודה אמר רב מן התורה אין לו, מדין ק"ו יש לו, ומה טבול יום (שלא העריב שמשו) שמותר בחולין [כדאמרינן ביבמות (עד):] תלתא קראי כתיבי טבל ועלה מותר לחולין ולמעשר, העריב שמשו אוכל בתרומה, הביא כפרתו בטומאה שהיא בת קרבן, מותר בקדשים] פוסל בתרומה, כבר שני שפסול בחולין (דכתיב 'כל אשר בתוכו יטמא' חולין ותרומה וקדשים) אינו דין שיעשה שלישי בתרומה [ודיו ליכא למימר, דאם כן בטל ליה ק"ו, דהא שני בתרומה מקרא משתמע כי חולין וקיי"ל (בב"ק כה).] דהיכא דמיפרך ק"ו לא אמרינן דיו].

איכא למיפרך מה לטבול יום שכן אב הטומאה (כגון טמא מת או זב או מצורע שהן בטומאתן אבות)?

תיתי [דף כט ע"ב] מטבול יום דשרץ (אדם) שנגע בשרץ ראשון לטומאה היה ולא אב הטומאה, וכי טבל הותר לחולין ואסור לתרומה ואפי' לנגיעה דכתיב נמי הערב שמש בכלים 'במים יוכא וטמא עד הערב, וטהר' והא לנגיעה הוא להשתמש בו תרומה, ואשמעינן דכלי טבול יום פסל ליה).

מה לטבול יום דשרץ שכן במינו אב הטומאה (אם היה נוגע כלי זה או אדם זה במת נעשה אב הטומאה לטמא אדם וכלים, תאמר באוכל, שאינו נעשה אב הטומאה אפי' ע"י מת דכתיב 'וכל אשר יגע בו הטמא יטמא' ומהכא נפקא לן טמא מת דמטמא אדם וכלים, ועל כרחיך בטמא מת שיש לו טהרה במקוה כתיב, דהא כתיב לעיל מיניה

אצטריך (קרא) לכהונה (דכיון דלא כתיב תרומה בהדיא, אנא אמינא תרומה לא אתרבאי לאיסורא אלא כהונה הוא דאתרבאי דחמירא מיניה) ותרומה שריא? אמר לך מסתברא (דקרא תרומה רבי) דומיא (דתרין נטמאה דרבי בהן) בעל ובוועל, מה בעל ובוועל מחיים (קמיתסרא להו כגון אם יגרשנה אסורה לבעל) אף תרומה (מקרא שלישי) נמי מחיים, לאפוקי כהונה דלאחר מיתה (דמחיים הא אסירא וקיימא, דהא מגרש לה והויא לה גרושה ואסורה לכהונה).

ור"ע (דמצריך קרא לכהונה) דומיא דבעל ובוועל לית ליה (ואי לא כתיב קרא יתירא לא הוה מרבינן אלא כהונה דחמירא דכל חד וחד קרא באנפי נפשיה הוא, ולא אמרינן הא לא מרבי אלא דומיא דהנך) ואי נמי אית ליה (ומיתוקם קרא לתרומה, אפילו הכי אתא ו' יתירא לכהונה ואע"ג דאיכא למילפה בק"ו...) מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא.

אמר רב גידל אמר רב דבר שיש בו דעת לישאל ואין בו דעת לישאל מהאי קרא נפקא וְהַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר יִגַע בְּכָל-טָמֵא לֹא יֵאָכֵל, ודאי טמא הוא דלא יאכל, הא ספק טמא וספק טהור יאכל. אימא סיפא וְהַבֶּשֶׂר כָּל-טָהוֹר יֵאָכֵל בֶּשֶׂר, ודאי טהור הוא דיאכל בשר, הא ספק טמא וספק טהור לא יאכל, אלא לאו ש"מ כאן שיש בו דעת לישאל, כאן שאין בו דעת לישאל ('הבשר אשר יגע' דדבר שאין בו דעת לישאל הוא, דבשר הוי נוגע, הילכך ספקו טהור. 'וכל טהור יאכל בשר' דאיירי בטומאת הגוף, דיש בו דעת לישאל בההוא, וקאמר לך ספיקו טמא).

ואיצטריך דרב גידל אמר רב ואיצטריך למיגמר מסוטה, דאי מדרב, הוה אמינא בין ברה"י ובין ברה"ר, איצטריך למיגמר מסוטה. ואי מסוטה, הוה אמינא עד דאיכא דעת נוגע ומגיע (במטמא ונטמא כי סוטה דיש בה דעת ויש דעת בבוועל המטמאה,

כט:

לטבול יום, שאע"פ שמהור לחולין פסול לתרומה, שאין זו תשובה, דאין צריך הוכחה אלא לסתור תשובתו שתולה טעם החומרא דפסול תרומה מפני שהוא אב הטומאה, וקא מהדר ליה כלי חרש יוכיח שאין בו חומר זה ופוסל, וכן שיטת רוב הדינים כי ההוא דחולין (קטו). מנין לבשר בחלב שאסור בהנאה ק"ו, ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה אסורה בהנאה, בשר בחלב שנעבדה בו עבירה בכישולו אינו דין שאסור בהנאה, מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר, חמץ בפסח יוכיח, מה לחמץ שבו כרת, כלאי הכרם יוכיח, והא כלאי הכרם נעבדה בו עבירה בזריעתה וחמץ בפסח נמי עבר בכל יראה, ולא דמו לערלה בקולא דידה וקא הויא הוכחה] כל שכן ככר שני שפוסל בחולין (דפסיל טפי מטבול יום) דפוסל בתרומה.

ודור אחר פריך מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד חמור (טבול יום יש במינו אב הטומאה, כלי חרש מטמא מאוירו). ורבן יוחנן בן זכאי, צד חמור לא פריך (לא חשיב ליה פירכא הואיל ואין חומר שבשניהם שוה).

תניא, אמר רבי יוסי מנין לרביעי בקודש שפסול (ולא אמרינן טהור הוא כבתרומה?) ודין הוא, מה מחוסר כיפורים (בטומאות הצריכות קרבן כגון זב וזבה ויולדת ומצורע) שמותר בתרומה, פסול בקודש [ביבמות (עד:)] שלישי שפסול בתרומה (כדילפינן לעיל מטבול יום) אינו דין הוא שיעשה רביעי בקודש (ולא תימא דיו לבא מן הדין להיות כנדון ונימא הכי, שלישי שפסול בתרומה דיו הוא שיהא פסול לקודש, דאם כן בטיל ליה הא ק"ו, דשלישי בקודש לא איצטריך דלא מיבעיא, דכי היכי דבתרומה אייתיניה בק"ו מטבול יום הכי נמי אתי קודש בההוא ק"ו, אלא אפילו מן התורה למדנוהו והיינו דקאמר למדנו שלישי לקודש מן התורה הילכך אי אמרינן דיו איפרך ליה ק"ו...).

(המסך הצנייתא) ולמדנו שלישי לקודש מן התורה, ורביעי מק"ו. שלישי לקודש מן התורה מנלן, דכתיב וְהַפֶּשֶׁר אֲשֶׁר יִגַע בְּכָל־טָמֵא לֹא יֵאָכֵל, מי לא עסקינן (מי לא

זוהזו הטהור על הטמא ורחץ במים' דבר שיש לו טהרה נעשה אב הטומאה במגע טמא מת על ידי מגע המת, יצאו אוכלים ומשקין וכלי חרש שאין לו טהרה).

כלי חרש יוכיח (שאינן במינו אב הטומאה ומטמא את התרומה כשהוא ראשון וכ"ש שפוסלה, אף אתה אל תתמה על ככר שני שאע"פ שאין במינו אב הטומאה יפסול, דטעמא לאו באב הטומאה תלי). מה לכלי חרש שכן מטמא מאוירו? טבול יום יוכיח (שאינן כלי שטף הראוי לטבילה מטמא מאוירו, ופסיל תרומה). וחוזר הדין, לא ראי זה (טבול יום) כראי זה (כלי חרש, לומר שטעם פסול התרומה תלוי משום שמתמא מאוירו, דהא טבול יום אינו מטמא מאוירו ופסיל) ולא ראי זה (כלי חרש להיות אב הטומאה במינו) כראי זה (טבול יום, דליכא למימר טעמא דטבול יום דפסיל בתרומה משום דמין אב הטומאה הוא, דהא ליתא להא חומרא בכלי חרש ופסיל, צריך אתה למצוא חומר שוה בשניהם לתלות בו טעם פסול תרומה...) הצד השוה שבהן שמתמאין [טבול יום איקרי טמא דכתיב 'ובא השמש וטהר' מכלל דעד השתא טמא, וכלי חרש כתיב 'תנור וכירים יותין טמאים הם'. הגי' שהצדו 'הכל הסוה שמטמאין' היא גי' קס"י נגמ'. אמנס הגי' שמופיעה בלפס וילנא היא 'הכל הסוה שצנה שנותנין בחולין ופוסלים בתרומה' וכתב קס"י בלתיכות ללחות גי' זו, וז"ל: להך לישנא אין אדם יכול לפרש איזהו כלי חרש שמותר בחולין ופסולין בתרומה, ובדוחק גדול יש לפרש כלי חרש המוקף צמיד פתיל שמציל על חולין שבתוכו ואין מציל על התרומה שבתוכו. והרבה גמגומין ותשובות וביטול שיטת הגמ' יש בדבר, דהא דלא אשכחן דאינו מציל בתרומה, דבחיגיגה (כה). אמר אין הטאת ניצלת בצמיד פתיל, אבל תרומה לא תנן בה, ועוד אין זה פוסל בתרומה דהא לא פסיל מידי אלא אינו מגיין ומאיליה היא נטמאת מאהל המת, ועוד כל הצד השוה שבגמ' שבא ללמוד חומר צריך שיהא חמור, וזה קל דקאמר הצד השוה שבהן שמותרין בחולין ואין זו שיטה בכל הגמרא. וללשון שפירשתי (מה הכל הסוה שמטמאין) אל תשיבני מה שאומר כלי חרש יוכיח, שהיה לו להביא הוכחה בדבר הדומה

כט: - ל.

מתקיף לה רב פפא ממאי דר' יוסי כרבנן סבירא ליה (דתהוי תשובה בצדו) דילמא כאבא שאול ס"ל, דאמר לטמא שנים ולפסול אחד (והוא הדין דהוה מצי רב פפא למימר דילמא כר"מ סבירא ליה ואין כאן עוד תשובה, דהא עביד רביעי, אלא רבותא נקט. כלומר, מאן לימא לן דלא מחמיר כאבא שאול דילמא כוותיה סבירא ליה דאוכל הבא מחמת טבול יום אם של קודש הוא מטמא אחד ופוסל אחד דההוא דנגע ביה פסיל ליה דאורייתא ואפילו הוי קמא תרומה פסול לקודש מק"ו ממחוסר כפורים כדדריש רבי יוסי לעיל, ודריש ליה נמי הכא, ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול לקודש אוכל תרומה הבא מחמת טבול יום שפסול בתרומה אינו דין הוא שיעשה רביעי בקדש, והיכא דהוה ליה דקודש עבוד רבנן מעלה שיטמא אחד ויפסול אחד).

אי סלק"ד כאבא שאול ס"ל (מק"ו דמחוסר כפורים פסיל לקמא, וממעלה דרבנן מטמא ליה, כיון דמדאורייתא פסיל ליה להתהוי דנגע ביה) ליתיה לרביעי בקודש (סוטה פסול) מאוכל שבא מחמת טבול יום, ומה אוכל הבא מחמת טבול יום, דטבול יום גופיה (שבא מכחו) מותר בחולין אמרת עושה רביעי בקודש (כלומר פוסל את הקודש מקל וחומר ממחוסר כפורים) אוכל [דף ל ע"א] שלישי הבא מחמת שני, דשני גופיה אסור בחולין, אינו דין שעושה רביעי בקודש (דשמעינן מיניה תרתי ש"מ אוכל הבא מחמת טבול יום דסבירא ליה כאבא שאול, וש"מ שלישי הבא מחמת שני נהי דחמישי בקדש לא אמר דנייתי מינה כדקעביד בטבול יום דהתם מעלה דרבנן היא ובקודש מקודש מיירי ורבי יוסי מדאורייתא קאמר אבל רביעי מיהא אייתי מינה התופי הביאו את פירוש רש"י והקשו, תימה כיון דליף ק"ו לשלישי ממחוסר כפורים, לאו ממילא שמעינן מיניה דאית ליה כאבא שאול דבהאי ק"ו גופיה דמחוסר כפורים נפקא לן אוכל הבא מחמת טבול יום דעביד רביעי, א"כ אמאי הוי ליה למיתניה

מצינן למישמע מינה) דנגע בשני (דהא בכל טמא כתיב, ושני איקרי טמא דכתיב כל אשר בתוכו יטמא והאי בבשר שלמים כתיב דקדש נינהו) ואמר רחמנא לא יאכל. רביעי מקל וחומר, כדאמרן.

אמר ר' יוחנן טעם בריבי (טעמו של ר' יוסי שהוא חכם וגדול הדור, שלמד רביעי בקודש מק"ו) איני יודע מה הוא, שהרי תשובתו בצדו, אוכל הבא מחמת טבול יום (שנגע בטבול יום והוא של קדש או של תרומה) יוכיה, שפסול בתרומה (מן התורה כדפרישית לעיל דבכלים נמי כתיב הערב שמש לגבי תרומה ואינו אלא לנגיעה) ואינו עושה רביעי בקודש (לרבנן דפליגי עליה דאבא שאול ואמרו טבול יום פוסל בקודש ואינו מטמא לפסול את מי שיחזור ויגע בו. וקסלק"ד ר' יוסי, כרבנן סבירא ליה, הילכך תשובתו בצדו, דא"כ הכי נמי נדרש להאי ק"ו שיפסול אוכל הבא מחמת טבול יום את הקודש, ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול בקודש, אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה דין הוא שיעשה רביעי בקודש). דתניא אבא שאול אומר טבול יום תחילה לקודש לטמא שנים ולפסול אחד (מעלה עשו בקודש להיות טבול יום אצלו כראשון לטומאה ויטמא שני בקדש זה מזה שאוכל שנוגע בטבול יום נעשה שני ועושה את חבירו שלישי, ושניהם קרויין טמאין שמקלקלין את אחרים, והשלישי פוסל את הרביעי להיות הוא עצמו פסול, אבל לא יפסול את אחרים במגעו) ר"מ אומר מטמא אחד ופוסל אחד (הרי הוא כשאר שני שפוסל את התרומה והנוגע בו פוסל את הקודש, כך טבול יום הפוסל את התרומה הנוגע בו טמא לקודש ולפסול עוד אחד) וחכמים אומרים כשם שפוסל אוכלי תרומה ומשקי תרומה, כך פוסל אוכלי קודש ומשקי קודש (ואין הנוגע בטבול יום פוסל את הקודש אלא הוא עצמו פסול).

דתרי גזירות הווי, **הדא** (הגמ' בעיכונין) גזירת טומאת פנים אטו טומאת חוץ דהיינו פסול גויה, דהרואה סבר דמותר להגיע טומאה למשקין, דהא זה כשאכל תרומה ואח"כ שותה משקין טמאים נוגעין זה בזה בתוך מעיו ולא חיישינן, להכי נמי לא נחוש אפי' בחוץ (כ"ל סגזרו על האדם הטמא שאסור באכילת תרומה, שאם היה מותר, יאלמו כסם שצמעים נוגעים וספ"ל, א"כ אין צעיה גם שצחון יגע לזכ טמא בתרומה) ודוקא (מתי אלס טמא נלסר באכילת תרומה רק בשיעור...) שני ביצים, אבל בכביצה לא, שהרי האוכל כביצה מתעכל בתוך מעיו ונשאר בין שיניו ולכשיהיה בבני מעיו יפחת הרבה מכביצה ואין אדם טועה שאפילו אוכל אוכלין טמאין בכביצה ושותה משקין דתרומה לא יאמר א"כ טהורין הן בכביצה אפי' בחוץ, דהא בפנים לא היה כביצה שהרי נתעכל האוכל ולא היה כשיעור לטמא, ודוקא באוכלין מצריך יותר משיעור משום דמתעכל, אבל משקין פסלי גויה בכדי רביעית דאין דרך משקה להתעכל בתוך מעיו, וא"ת היה להן להוסיף יותר מעט (מכזילה) מ"מ כיון דנחית לשיעוריה העמיד אותה על שני ביצים שהוא שיעור ידוע. **וגזירה אחרת** אותה של שבת (אחת מיח' לזכ) שגזרו בכביצה (אם אכל שיעור כזילה) אף על מגע (אסור לנגע בתרומה, שאם יתירו לו לנגוע, הוא יצור לתת משקין של תרומה צפוי, בזמן שיס צפוי אוכלים טמאים, והם יטמאו צמגע).

חולין (לד. שלכאו' יס לין נוסף של גזירה על הטומאה) דאמר עולא האוכל אוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת תרומה נפסל גופו מלאכול בתרומה איני יודע לפרש אם היה מאותה גזירה ראשונה (שהוצאת צמסכת עיכונין) מ"מ למה גזרו אי משום טומאת חוץ, הלא אפילו אם היה נוגע בשלישי שבתרומה לא היה נפסל שאין שלישי עושה רביעי בתרומה כדמוכה התם דתניא חולין שנעשו על טהרת הקדש הרי הוא כחולין רבי אלעזר ברבי צדוק אומר הרי הן כטומאה לתרומה לטמא שנים ולפסול אחד א"כ אינו רביעי, וא"ת מגזירה שניה (שהוצאת צמסכת שבת) ומשום משקין דאכיל אוכלין טמאין ושתה משקין דתרומה, אם כן למה נפסל גופו, יהיה טמא אפי' במגע. וא"ת גזרה שלישית היא, מ"מ הטעם לא נודע, אלא א"כ נאמר רבו בגזרות וגזרו גזירה לגזרה (כלי לחזק את הגזרות הקיימות). ולפי פירוש רש"י שפירש שם אינו נראה ואינו מיושב יפה, שמפרש האוכל אוכל ראשון (ששנינו שטעם את אוכלו לחסון) זהו חצי פרס (שיעור צ' זיליס) שהרי אנו אומרים מאי טעמא דילמא אכיל אוכלין טמאין ושתי משקין דתרומה וזהו אפילו בכביצה. ע"כ לשון ספר הישר.

אמר רב אסי אמר רב, ואמרי לה אמר רבה בן אסי אמר רב, ר"מ ור' יוסי ור' יהושע ור' אלעזר ור' אליעזר, כולהו סבירא להו דאין שני עושה שלישי בחולין (בתב המאירי אע"פ

לרביעי בקודש מאוכל הבא מחמת טבול יום וכי לא מייתי ליה שפיר טפי ממהוסר כיפורים גופיה, מדהוי מייתי ליה מאוכל הבא מחמת טבול יום דאוכל הבא מחמת טבול יום גופיה לא שמעינן ליה אלא מק"ו דמהוסר כיפורים. **ונראה** דאפי' הכי הוי ניחא ליה טפי לעשות שלישי מק"ו ראשון כגון שלישי הבא מחמת שני דאלים טפי למיעבד רביעי ממאי דמייתי ליה ממהוסר כיפורים שצריך למייתי שלישי גופיה מק"ו דטבול יום דפסול בתרומה, אע"ג דבין כך ובין כך הוי ק"ו בן ק"ו מיהו לאלומי כה שלישי עדיף ליה טפי).

וכי תימא, משום דאיכא למיפרך מה לטבול יום שכן אב הטומאה? הא אייתנה (ר' יוסי מק"ו) ממהוסר כיפורים (דאיכא למיפרך נמי מה למהוסר כיפורים שכן אב הטומאה) ולא פרכיה (פירש רש"י דלא חשיב ליה ר' יוסי פירכא דהשתא דטבל לה אזלה לה ההיא טומאה. התוס' הביאו את פירוש רש"י (כיון לטבול...) וחקשו ולא ידענא אמאי פי' הכי, הא ע"כ אית לן למימר דר' יוסי סבירא ליה כרבן יוחנן בן זכאי דמייתי שלישי בתרומה במה הצד, דאי לא תימא הכי שלישי מנא ליה, ובאותו מה הצד גופיה מייתי רבי יוסי רביעי ממהוסר כיפורים ומכלי חרם (וקס הגמ' להליא לחתה 'מה כלי חרם לאינו אב הטומאה') ומשום הכי לא פריך. **ספר הישר** מסיק בשבת (יד.) זימנין דאכיל אוכלין טמאין ושקיל משקין דתרומה ושדי לפומיה, ופסיל להו (נאמר קס שהטעם שגזרו על אלס האוכל שני לטומאה, שנעשה האלס שני לטומאה, ופוסל את התרומה, הוא משום שלפעמים אלס מננים אוכל טמא לפיו, ועמו שותה משקה של תרומה, ופוסל האוכל את המשקה שצפוי, ולכן גזרו על האוכל אוכל שני שהוא טמא, וא"כ ימנע לשותת עמו משקין של תרומה) **הקשה ריב"א הלוי זצ"ל** אלמא דאוכלין טמאין פוסלין את הגויה בכביצה דאפי' כביצה מטמאין למשקין דתרומה דשדי לפומיה. והתנן בעירובין (פב:) הציה לבית המנוגע וחצי הציה לפסול את הגויה דהיינו שני ביצים ותירין מורי אין דרך בני אדם לשתות אלא לאחר אכילת שני ביצים וקודם לכן מילתא דלא שכיחא היא. ואין נראה לר"י תירוץ זה חדא שאפילו בלשון לא דקדק, שבכאן (שבת יז.) הוא אמר לפסול את הגויה ולשם (בעיכונין פג:) הוא אומר אלו פוסלין בתרומה משמע אפילו במגע ובכאן לא גזרו אלא טומאת פנים אטו טומאת חוץ, ועוד היאך אנו אומרים ביומא (פג:) אמר רב פפא הנח לטומאת גויה דלאו דאורייתא ומותיב מי אמר רב פפא הכי והכתיב לא תטמאו בהם ואמר רב פפא מכאן לטומאת גויה דאורייתא ומתרין מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ואם היה מגזרת י"ח דבר, וכי בזה היה טועה בעל הגמרא שהם דאורייתא והלא פשט איסורם בכל העולם, אלא ודאי נראה

(שבעליהם כהן ורגיל בתרומה וקיבל עליו לאכול חולין שלו בטהרת תרומה כדי שיהא רגיל לתרומותיו בטהרה הזקוקה להן, הילכך משכחת בהו שלישי, דבחולין אחרים לא משכחת שלישי) על טהרת התרומה אין, על טהרת הקודש לא (ומאן דגרים 'על טהרת הקדש, לא' הכי מפרש לה על טהרת הקדש לא, דהו להו חולין גרידי שהמתפים חולין לטהרת הקדש במלה דעתו ואין בדבריו כלום) אלמא קסבר אין שני עושה שלישי בחולין.

ר"א דתניא, ר' אלעזר אומר שלשתן שוין (הנך דמפרש להו ראשון של חולין וראשון של תרומה וראשון של קודש) הראשון שבקודש ושבחולין ושבתרומה מטמא שנים ופוסל אחד בקודש (דהיינו רביעי) מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה (דהוה ליה שלישי), ופוסל אחד בחולין (דהוה ליה שני ותנא דפליג עליה סבר ראשון של חולין לא אזיל בקדש עד רביעי שאין קדש בא לידי רביעי אלא אם כן היה ראשון של קודש ומיהו שמעינן מינה דאין שלישי בחולין).

ר' אליעזר דתנן, ר"א אומר חלה ניטלת מן הטהורה על הטמאה [רישא דמתני' במסכת חלה (בז) הכי שיעור חלה אחד מכ"ד, נטמאה עיסתה שוגגת או אנוסה אחד ממ"ה, נטמאת במזיד אחד מכ"ד שלא יהא חוטא נשכר. ר"א אומר, היכא דנטמאת מזידה תלוש אחרת בטהרה ותטול מן הטהורה על הטמאה, משום דמצוה לתרום מן המוקף] כיצד (תעשה שיהא מן המוקף וטהורה) שתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה, נוטל כדי חלת (הטמאה) מעיסה (הטהורה, עד...) שלא הורמה חלתה (דאי הורמה חלתה דטהורה, תו לא מצי לאפרושי מן הפטור על החיוב ולא חייל עליה תו שם חלה) ונותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף [מוקף לשון מהובר ומקורב כמו אין מקיפין שתי חביות במסכת ביצה (לב); ומקרא נפקא לן

שברוב המקומות אמרו אין הלכה כשיטה, ובסוגיא זו העמידו זו שאמרו שאין שני עושה שלישי בחולין כשטה מ"מ זו יצאה מן הכלל והלכה פסוקה היא).

ר"ב דתנן כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים (כל שהוא טהור מן התורה וחכמים הזקיקוהו לבא במים וליטהר כגון הבא ראשו ורובו במים שאובין, והאוכל חצי פרס אוכלין טמאין, והידיים שהצריכום טבילה כולם בתורת שנים הטעינום) מטמא את הקודש (להיות שלישי ויעשה רביעי) ופוסל את התרומה, ומותר בחולין ובמעשר, דברי ר"מ וחכמים אוסרין במעשר [באכילה אבל נגיעה שרי, וחולין אף לאכול. והכי אמר בחגיגה (יה): והוא הדין נמי דלרבנן אין שני עושה שלישי בחולין, והאי דלא חשיב להו לפי שלא נתפרשו שמותן ור"מ ומחלוקתו קאמר].

ר' יוסי, הא דאמרן, דאם איתיה (דשלישי מן התורה) ליתיה לרביעי בתרומה (מק"ו מטבול יום, כדאייתי לשלישי לעיל משני בחולין) וחמישי בקודש (מרכיעי בתרומה מק"ו ממחוסר כיפורים, כדאייתי לרביעי לעיל משלישי בתרומה).

רבי יהושע, דתנן, ר"א אומר האוכל אוכל ראשון [חצי פרס (סמי צ"ס) מאוכל ראשון נעשה גופו...] ראשון (לטומאה מדרבנן. והאוכל אוכל...) שני (נעשה גופו...) שני [ובחולין (לה) מפרש טעמא שעושה את האוכל חמור כמאכל] שלישי שלישי. רבי יהושע אומר האוכל אוכל ראשון ואוכל שני, שני (מאכל ראשון לא עביד ליה ראשון אלא שני, שאין האוכל חמור כמאכל, אבל מאכל שני עושה אותו שני, והתם מפרש טעמא מצינו שהשני עושה שני על ידי משקין. האוכל אוכל...) שלישי (נעשה גופו...) שני בקודש (שאם יגע בקדש יטמאנו לפסול עוד אחד, והתם מפרש טעמא, וכל הנך טומאות מדרבנן נינהו) ואין שני בתרומה. (כאיזו חולין אמרו שהאוכל שלישי שלהן נעשה שני לקדש...) בחולין שנעשו על טהרת תרומה

שלישי, אלא משום דכמה דאפשר למעוטי טומאה דאמצעית ממעטינן דאסור לגרום טומאה לחולין אלא משום תקנת תרומה הוא דשרי והא אפשר בהכי, אי נמי משום דילמא לא מיזדהר בה שלא תגע חלה באמצעית זו אחר קריאת השם, וחכמים אוסרין דילמא אתי למיעבד כביצה ומטמא אמצעית והדרא ומטמיא לחלה).

אמר רב מרי בריה דרב כהנא דכולי עלמא (ואפילו לרבנן) אין שני עושה שלישי בחולין, והכא בחולין הטבולין לחלה קמיפלגי, מר (רבנן דקאסרי) סבר (משום דקסברי, חולין הטבולין לחלה) כחלה דמו (ומיפסלי משום שם שלישי) ומר סבר לא כחלה דמו.

ואיבעית אימא דכ"ע חולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו, ואין שני עושה שלישי בחולין, והכא במותר לגרום טומאה לחולין שבא"י קמיפלגי מ"ם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ומר סבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל (טעמא דרבנן דאסרי משום אמצעית הוא דמיטמא מחמת העיסה שהיא ראשונה וקסברי אסור לגרום טומאה לחולין משום תקנת תרומה, ור"א סבר מותר לגרום טומאה לאמצעית כדי לתקן חלה בטהרה, ותנא דמתניתין ותנא דברייתא אליבא דר"א נמי כהא פליגי דתנא דמתניתין סבר אע"ג דמותר לגרום לה טומאה מיהו כל כמה דאפשר למעוטי לא מפשינן להו לגרום להן טומאה בחנם והא אפשר בהכי הלכך כביצה לא דחשיב, ותנא דברייתא סבר כיון דמותר לגרום, לא שנא שיעורא רבא ולא שנא שיעורא זוטרא דאפילו בכדי ביצה נמי מותר לגרום אי נמי תנא דמתני' סבר דילמא נגע חלה באמצעית אחר קריאת השם ותנא ברא לא חייש).

'בו ביום דרש רבי עקיבא... במאי קא מיפלגי (ר"ע ור"א בנו של ריה"ג)? מר (ר"ע) סבר תחומין דאורייתא (ולכן הסניף שהפסוק צל ללמד על

והרמותם ממנו מן המוקף לו בספרי הילכך צריכה להקיף החלה אצל העיסה קודם שתקרא לה שם והכי מקיפה לה נותנת בעריבה לצד אחד ונותנת מן העיסה הטהורה פחות מכביצה בין החלה הטהורה ובין העיסה הטמאה, והאמצעית נוגעת בשתייהן ומצרפתן, וקורא שם על החלה ומסלקת עם קריאת השם ופחות מכביצה אינו מטמא את החלה ואע"פ שהוא עצמו מקבל טומאה, כדתניא בתורת כהנים 'מכל האוכל אשר יאכל' מלמד שהוא מיטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא ת"ל אשר יאכל, ודרשינן ליה ביומא (פ) אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת] **דף ל ע"ב** וחכמים אוסרין (כדבעינן לפרושי טעמא). ותניא (בברייתא דאליבא דר"א ונותנת אף) כביצה (באמצע, ואפ"ה לא מטמא לה לחלה עד שלא נקרא עליה שם).

סברוה (הני דבי מדרשא דבעו למשמע מינה דר"א אין שני עושה שלישי בחולין) אידי ואידי (הך ברייתא נמי אליבא דר"א, דשרי כביצה, ומתני' דאמר פחות תרווייהו) בעיסה ראשונה (העיסה הטמאה ראשונה לטומאה היא, ואפ"ה קאמר ר"א בברייתא כביצה ואע"ג דמיטמאה אמצעית מחמת ראשונה והויא לה שניה לא הדרא ועבדא לה לחלה עד שלא קרא עליה שם שלישי, ואע"ג דמעיסת חולין הטבולין לחלה הוא דכ"ע בין לר"א בין לרבנן לאו כחלה דמיא למיהוי עלה תורת תרומה) וחולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו, מאי לאו כהא קמיפלגי (ר"א ורבנן) דמר (ר"א דשרי) סבר אין שני עושה שלישי בחולין, ומר (ורבנן דאסרי) סבר שני עושה שלישי בחולין (ואיטמא לה חלה לפני קריאת השם, ואע"ג דחולין הוא ואשתכח דספינן לכהן חלה טמאה בחזקת שהיא טהורה, ותנא דמתני' דאמר לר"א פחות מכביצה, לאו משום דאית ליה שני עושה

וזמרת יה וישראל אומרים זה אלי ואנוהו משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אומרים ה' שמו].

במאי קמיפלגני? ר"ע סבר לאמר אמילתא קמייתא (קאי, שעונין תמיד אשירה לה) ורבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי סבר לאמר אכל מילתא ומילתא, ור' נחמיה סבר ויאמרו (אמשה ובני ישראל קאי) דאמור כוליהו בהדי הדדי, לאמר דפתח משה ברישא (הכי קאמר ויאמרו כולם אחר שנרשו לאמר דהיינו אחר שפתח חכם).

תנו רבנן, דרש רבי יוסי הגלילי בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, עולל (גדול מיונק כדכתיב 'מעולל ועד יונק' ודרך המקרא לומר כן כלומר כלה הכל מן החשוב עד הגרוע כמו משור ועד שח) מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה, עולל הגביה צוארו ותינוק שמט דד מפיו, ואמרו **זֶה אֵלֵי וְאַנְיָהוּ, שְׁנֵאמַר מִפִּי עוֹלָלִים וְיוֹנְקִים יִסְדְּתָּ עֵז.** היה רבי מאיר אומר מנין שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה (כתבו התוס' אין לומר דרבי יוסי הגלילי ור"מ פליגי דרבי יוסי אית ליה דוקא עוללים ויונקים ולא עוברים אלא מקרא דמפי עוללים ויונקים נפקא ליה דתינוק שמט דד מפיו (ולאמר שירה) דמשמע יונקים בשעה שהוא יונק, ולכך איצטריך קרא דמפי עוללים, דאי לא הכי כיון דנפקא לן מקרא ממקור ישראל במקהלות ברכו אלקים אפילו עוברים, לא הוה צריך למימר תו עוללים ויונקים דבברכות (מטו): תנינן בעשרה אומרים נכרך אלהינו... רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלקים אר"ע מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה' וקדייק עליה בגמ' (ג.) ור"ע האי קרא דר"י הגלילי מאי עביד ליה מבעי ליה לכדר"מ... ואידך דהיינו רבי יוסי הגלילי ממקור ישראל נפקא אלמא דלר' יוסי הגלילי נמי עוברים אומרים שירה, ובכתובות (ז): דריש לה דברכת התנים בעשרה מדהוי מצי למיכתב מבטן ישראל וכתיב ממקור על עיסקי מקור בתוספתא מסיים הכי ואותן המלאכים שאמרו מה אנש כי תזכרנו אמר להן הקב"ה באו וראו את השירה כיון שראו את ישראל פתחו אף הן ואמרו שירה שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ... ור"ש בן אלעזר אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לענין

אלפים אמה תחוס שנת) וומר סבר דרבנן ולכן הסזיר שהפסוק מדבר צערי הלויים, ולא מדבר הפסוק בתחומין. הקשו התוס', תימה דהכא משמע דאי הוה משתעי קרא דאלפים אמה בלויים (ולא לענין תחוס שנת) דהוה סבר דתחומין דרבנן (לכאן' כיון שזה הפסוק היחילי, שיתכן שמדבר בתחומין) אלא מעמא משום דמשתעי בשבת (ולכן תחומין לאורייתא) והא יליף לתחומין בעירובין (נא.) מג"ש מקום ממקום ומקום מניסה... א"כ אפי' הוה משתעי בשדות וכרמים, הוי מצי למילף בהו ג"ש דמקום דכתיב גבי שבת היינו אלפים, דהא פריך התם ונילף מקיר העיר וחוצה אע"ג דההוא קרא משתעי לדברי הכל בלויים. ובעירובין (יו): משמע מאן דסבר דתחומין דאורייתא נפקא לן מאל יצא איש ממקומו.

ת"ר, בו ביום דרש ר"ע בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, כגדול המקרא את הלל (מקרהו לציבור להוציאן ידי חובתן) והן עונין אחריו ראשי פרקים [שהוא ראש הפרשה על כל דבר שהוא אומר עונין אחריו הללויה דתנן במסכת סוכה (לה.) מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרינ אותו הוא עונה אחריהן מה שהם אומרים, ואם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה] משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה והן אומרים אשירה לה', רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר כקמן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משה אמר אשירה לה', והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה והן אומרים כי גאה גאה. רבי נחמיה אומר כסופר (מלמד תינוקות והוא תדיר בבית הכנסת) הפורס על שמע בבית הכנסת [לעשרה הנועדים, פורס לשון פרום החג לפני החג (שקלים ה.)] שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו [מתחיל בברכות שלפני ק"ש והן עונין אחריו וקורין כולן יחד, וכך שרתה רוח הקודש על כולם וכווננו יחד את השירה ככתבה כתבו התוס' בתוספתא (פ"ו) ר' נחמיה אומר כבני אדם שקורין את שמע שנאמר ויאמרו לאמר מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל עונין אחריו וגומרין, משה אמר אז ישיר משה וישראל אומרים אשירה לה', משה אמר עזי

ל: - לא.

מִצְוָתוֹ לְאַלֵף דָּוָר. הַתָּם נִמְי כְּתִיב לְאַהֲבֵי וּלְשִׁמְרֵי מִצְוָתוֹ לְאַלֵף דָּוָר? הַאִי לְדַסְמִיךְ לִיה, וְהַאִי לְדַסְמִיךְ לִיה [סִמְךְ אוֹהֲבֵי לְאַלְפִים וְאִידֵךְ קָרָא סִמְךְ לְאַלְפֵךְ דָּוָר אֵל שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָי דְהֵינּוּ מִירָאָה וְאִין אֵלּוּ דּוּמִין לְפָרוּשׁ מֵאַהֲבָה לְפָרוּשׁ מִירָאָה (כב:)] דְהֵנָּה מֵאַהֲבַת שְׂכָר וּמִירָאָה פּוֹרְעֵנוֹת הַקְּלָלוֹת וְהַעוֹנְשִׁין וְהַכֹּא מֵאַהֲבַת הַמְּקוֹם וּמִירָאָתוֹ שְׁמוֹרָאוֹ גְּדוּל וּמוֹטֵל עַל הַבְּרִיּוֹת].

הֵנָּה תְּרֵי תַלְמִידֵי דְהוּוּ יִתְבִי קַמִּיה דְרַבָּא, חַד אִמְר לִיה אִקְרִיּוֹן בַּחֲלֵמָאִי מָה קָב־טוֹבָךְ אֲשֶׁר-צָפַנְתָּ לִּירְאִיךָ, וְחַד אִמְר לִיה אִקְרִיּוֹן בַּחֲלֵמָאִי וַיִּשְׁמְחוּ כָּל-חֹסֵי בְךָ לְעוֹלָם וָיָרְנְנוּ... וַיַּעֲלֶצּוּ בְךָ אֲהַבֵי שְׁמֶךָ, אִמְר לְהוּ תְּרוּיִכוּ רַבְּנָן צְדִיקֵי גְמוּרֵי אֲתוֹן, מֵר מֵאַהֲבָה, וּמֵר מִירָאָה.

פרק מי שקינא

משנה מי שקינא [כתבו התוס' פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה בבא דאלו אסורות לאכול בתרומה ואח"כ היה לו לשנות כיצד עושה לה וכל הסדר, אבל תימה דלאחר ששנה שבדקה המים הוא חוזר לקינוי. ח"ג בפדר המשנה (עפ"י המהרש"א הוא קטע חלש) 'משקינא לה אפילו שמע מעוף הפורח' (ולא גרסנון 'מי שקינא לאסתו ונסתרה') והכי מסתברא (שהרי המשנה לא ליצרה בנסתרה בעלים) ונראה דה"פ (כך פירוש המשנה לגירסא זו) מאחר שקינא לה אפילו קודם (שהיו עליו...) סתירה, שמע (מעוף הפורח) פריצותא (שזינתה) שהרי עכשיו (לאחר שקינא לה) קצת רגלים לדבר (שזינתה) מכוער הדבר, ומוציאה בכתובתה מאחר שלא נסתרה (בעלים) ולא נאסרה עליו. ובענין זה (סיק פרייט) מצוה לגרשה, דאפילו לב"ה דאמר 'אפילו אם הקדיחה תבשילו', היינו רשות, מיהו מצוה ליכא אלא בכה"ג, ואם מקיימה דומה לאדם שנפל זכוב לתוך תמחוי שמוצצו ואוכלו. ולבית שמאי, חובה, הואיל וקינא לה רגלים לדבר, מיהו כתובתה גובה הואיל ולא נסתרה, והשתא אתי שפיר דרבי יהושע (דס"ל שאין חייב להוציאה משום קול בעלמא על הסתירה, אלא בעינן קול שיצא בקול העיר). אבל לפירוש רש"י (הוצא לקמן) דפירש משקינא לה אפי' שמע מעוף הפורח שנסתרה, דעוף פורח היינו עבד ושפחה שנאמנין בעידי סתירה (א"כ מייכי בעזות, והא קמ"ל לאלו נאמנים) ואם אינו רוצה להשקותה יוציא

עקידה) שנאמר [דף לא ע"א] בַּמְּקָהֳלוֹת (כשנקהלו על הים) בְּרָכוּ אֱלֹהִים הוּ' מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל (אף אותם שבמקור).

'בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס, שלא עבד איוב... וליחזי האי לא, אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא, אי בלמ"ד וי"ו כתיב לו הוא (ואמאי אמר הדבר עדיין שקול)? וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא, אלא מעתה, בְּכָל-צָרְתְּסוֹ לֹא צָר, דכתיב בלמ"ד אל"ף, הכי נמי דלא הוא (וה"ק קרא אינו חושש לצרתם ולא צר בה) וכ"ת ה"נ, והכתיב וּמִלְאֲךָ פָּנָיו הוֹשִׁיעֵם, אלא משמע הכי ומשמע הכי.

תניא, רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם (כי ירא אלהים אתה) מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה, אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה. ואברהם גופיה מנלן? דכתיב זָרַע אֲבָרְהָם אֲהָבֵי.

מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה, איכא הא דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר גדול העושה מאהבה וכתבו התוס' בירושלמי (ברכות פ"ט) ר"ע הוה מתדין (היה עומד ללון) קמיה טורנוסרופוס הרשע (והיו סורקים את צפרו במסכות של צלזל) אתה עונתא (הגיעה עונת) דק"ש, שרי קרי (התחיל לקרוא) וגחך (טוטסטופוס הכשע לחק עליו) א"ל סבא סבא או חרש אתה (או שאתה מכסף, שעשית איזה כסף שלא תכניס ציטוריס) או מבעט ביסורין את (או שאתה עושה ענמך שאינך מתייסק כלי להכעיסני) א"ל תיפח רוחיה דההוא רשיעא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא, אלא כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, רחמתיה בכל לבי, רחמתיה בכל נפשי, רחמתיה בכל ממוני, לא הות בדיק ליה (לא עלה צילי) וכיון דמטי ליה בכל נפשיה ואתיא ענתיה דקריית שמע ולא איפליג עליה (לא הסחתי לעתי מאהבתו אף שנטל את נשמתו) בגין כן אנא קרי, וגחך (לכן אני קורא, ומייד) יותר מן העושה מיראה, שזה תלוי (זכותו לדורותיו להגין עליהם) לאלף דור, וזה תלוי לאלפים דור, הכא כתיב לְאַלְפִים לְאַהֲבֵי וּלְשִׁמְרֵי מִצְוָתֵי, והתם כתיב וּלְשִׁמְרֵי

לא. - לא:

נשים שונאות אותה וביבמות (ק"ז): מפרש טעמא אמאי סנו לה, ואינן נאמנות לה לשום עדות שהיא לרעתה] הרי אלו נאמנות (לה לעדות זו שהתורה האמינה כל עדות שיש בה, ומיהו...) לא לפוסלה מכתובתה (הואיל ושונאות אותה) אלא שלא תשתה, שהיה בדין (שלא יהא נאמן בה עד אחד אם לא מגזירת הכתוב) ומה אם עדות ראשונה (סתירה) שאין אוסרתה איסור עולם (עד שתשתה) אינה מתקיימת בפחות משנים (כדבעינן למימר מגזרה שוה, ורבי יהושע היא) עדות אחרונה (טומאה) שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים, תלמוד לומר וְעַד אֵין קָה, כל עדות שיש בה (נאמן בה ובגמ' ילפינן לה דהכי קאמר תרי לית בה אלא אחד וקאמר והיא לא נתפשה למיסרה אלמא מהימן). ק"ו לעדות הראשונה מעתה ומה אם [דף לא ע"ב] עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם [כדאמר לעיל (כה). בסוטה ספק מנטמאה ונטמאה וכ"ש ודאית] הרי היא מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד, תלמוד לומר כי מַצָּא בְהָ עֲרֻנַת דְּבָר, ולהלן הוא אומר על-פְּיוֹ שְׁנֵי עֲדִים יִקּוּם דְּבָר, מה להלן על פי שנים, אף כאן פי שנים.

עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת (אוקי חד בהדי חד והרי היא כספיקא ושותה) אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת היתה שותה. אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת (כלומר לא נטמאת בפניך שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפינו לא נטמאת הרי נסתלק העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים והרי היא כספיקא אם נטמאת קודם שבאו אלו ומצאום והיתה שותה, ובגמ' מפרש למאי איצטריכו כל הנך בבי) היתה שותה, שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה.

ויתן כתובתה (סזריה זילו, או להקנותה, או ליתן כחובה) וכי היה רבי יהושע מחייב כתובה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה והלא אין המים בודקין אותה כדאמרינן (ו): ומאחר שהיא גרמה שתיאסר עליו ואין יכולה לשתות הויא כארוסה ושומרת יבם שלא שותות ולא נוטלות כתובה. מיהו מצי (קס"י) למימר הא דאמרינן אין המים בודקין אותה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה דוקא לאחר קינוי ועידי סתירה לרבי יהושע, אבל כאן אין עידי סתירה אלא שמוזרות בלבנה נושאות ונותנות בפריצותה] לאשתו ונסתרה (אם לאחר שקינא לה נסתרה) אפילו שמע מעוף הפורח (שנסתרה) יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר [רבי אליעזר למעמיה דאמר (כ): סתירה לא בעיא עדות ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין, דהיינו נמי כעוף הפורח דאיתקש לטומאה דכולהו מהימני בה, הילכך נאסרה עליו, ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה] רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה [כלומר משום סתירה שאין בה ב' עדים אינה נאסרת עליו, ור' יהושע למעמיה דאמר משקה על פי שנים. מיהו, כשישאו ויתנו מוזרות בלבנה בפריצותה מכווער הדבר ותצא, דהא אפילו מיא תו לא בדקי לה כדתניא לעיל (ו): וטהורה היא, ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה].

(המשך המשנה) אומר עד אחד אני ראיתה שנטמאת (באותה סתירה שהיא על פי שנים עדים לרבי יהושע, ולרבי אליעזר ע"פ עוף הפורח) לא היתה שותה (דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגלים לדבר, ומקראי ילפינן לה לקמן במתניתין) ולא עוד, אלא אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה (שלא תשתה ולא תטול כתובתה).

(המשך המשנה) חמותה, ובת חמותה, וצרתה, ויבמתה (אשת אחי בעלה אף היא כצרתה ושונאתה שדואגת הימנה שסופה להיות צרתה אם ימות בעלה בלא בנים תתייבם לבעלי) ובת בעלה [מאשה אחרת, אלו חמש

לא:

וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן, איך היכי מצי מכחיש ליה, והא אמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים? **אלא אמר עולא**, תני לא היתה שותה. וכן אמר רבי יצחק לא היתה שותה. **ורבי הייא אמר** היתה שותה. לרבי הייא קשיא דעולא (דכיון דהאמינה תורה הרי העמידתו במקום שנים)? לא קשיא כאן בבת אחת (מתני' כשהעידו שניהם בתוך כדי דיבור דבטלו דבריו מיד דלא נתקיימה עדותן בב"ד, והיכא האמינהו תורה כשנים כגון אם העיד עדותו ויצא דתו לא מצי חוד לאכחושיה) כאן בזה אחר זה והקשו התוס', קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון, ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו שום מעשה ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים, **הכי משמע לפירוש רש"י**. והא ביבמות (ק"ז:) תנן עד אומר מת וניסת ובא אחר ואמר לא מת לא תצא, וקא דייק בגמ' טעמא דניסת, הא לכתחילה לא תנשא, והאמר עולא... ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואמר לא מת לא תצא מהתירה הראשון, והא התם דבזה אחר זה מיירי דהא ניסת בנתיים ואפ"ה בכה"ג בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא אא"כ התירוה לינשא דאמר לא תצא מהתירה הראשון ופירש נמי רש"י התם דדוקא שהתירוה קודם שיבא עד השני המכחישו, אבל אם קודם שהתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא, דאכתי לא אחשביניה כתרי לחכי נראה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו. **מיהו**, תימה עולא גופיה דאמר הכי, אליביה תני 'לא היתה שותה' (היינו שמטנים את גי' הגמ') מה דוחקיה למימר הכי, והא מתניתין לא משמע ששהה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוה עליו ואמרו אינה שותה (א"כ היה אפשר להעמיד הגי' הנוכחית ולגרוס 'היתה שותה' ולהעמיד צלופן שעדיין לא הורו עפ"י הראשון) וי"ל דמתניתין בסתם קתני (היינו אפי' צלופן שכבר הורו עפ"י הראשון) **אי נמי** רבי יצחק ועולא הוה מתרצי לההיא דהאשה זוטא כדמתרצי אליבא דר' יוחנן בכתובות (כב:) משום לזות שפתים (היינו שסומעים לאחד אף קודם שצית הלין הורו כמותו, ומה שהגמ' ציטתה אמרה שכל עוד שלא נישאת עפ"י העל איננה יכולה להינשא משום לזות שפתים, שלא יאמרו בעלה חי ונישאת) וההיא דיבמות (פח:) לא דמיוא לתרווייהו משום דגברא אתי וקאי (צא

גמרא) האי [המשנה לעיל שאלה זמה אם עדות אחרונה (טומאה) שאוסרתה איסור עולם, הרי היא מתקיימת צעד אחד, עדות הראשונה (סתירה) שאין אוסרתה איסור עולם, אינו לין שתקיים צעד אחד, ת"ל, כי מלא זה ערות דבר, ולהלן הוה אומר על פי שני עדים יקום דבר, מה להלן על פי שנים, אף כאן פי שנים] ת"ל **פִּי־מִצָּא בְּהָ עֲרֻנָת דְּבָר**. (כך היה לו לתנא לומר) ת"ל בה, בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה, מיבעי ליה (למאי איצטריך גז"ש, הא כתיב גבי טומאה 'ועד אין בה' ומיעוטא הוא, בה עד אחד נאמן ולא בעדות אחרת, והויא לה עדות סתירה כשאר כל עדיות שבתורה)? הכי נמי קאמר, תלמוד לומר בה, בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה. וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה (עד א' שהעיד על אשה שלא קינא לה בעלה ואמר נטמאת) דלא מהימן עד אחד מנלן [דלא מהימן, ולא אמרינן אטומאת אשה הימניה רחמנא לא שניא לאחר קינוי ולא שניא בלא קינוי ת"ל... וכי הימניה רחמנא בטומאה שאחר קינוי ויש עידי סתירה שנים ועד מעיד שנטמאת שרגלים לדבר]? נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר, מה להלן בשני עדים, אף כאן בשני עדים.

'עד אומר נטמאת' טעמא דקא מכחיש ליה, הא לא קא מכחיש ליה עד אחד מהימן (הוא הדין דהוה ליה למבעי ארישא דקתני בהדיא אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא מהימן, אלא משום דבעי לאקשוויי עלה כי מכחיש ליה מאי הוי הא הימניה רחמנא להאי דאמר נטמאת כבי תרי, והוי ליה האי דמכחיש ליה חד, ואין דבריו של אחד במקום שנים). מנהני מילי? דתנו רבנן 'ועד אין בה' בשנים הכתוב מדבר, אתה אומר בשנים, או אינו אלא באחד, ת"ל לא יקום עד אחד באיש... ממשמע שנאמר **לֹא־יָקוּם עֵד**, איני יודע שהוא אחד, מה תלמוד לומר אחד, זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד, ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד, והיא לא נתפשה אסורה.

לא: - לב.

קאמר כגון נשים או עבדים ואשמועינן דשתי נשים מבטלות דברי עד א' בין ברישא בין בסיפא. ולקמן פריך תרתי למה לי, והאי דלא שני ר' חייא מציעתא בזה אחר זה, משום דקא דייק מתני' בבת אחת דקתני ושנים אומרים לא ראינוה, אלמא בהדי הדדי קאתו, דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד.

אלא כולה בפסולי עדות, ור' נחמיה היא דתניא, רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות (הוציאנו לעדות זה מכלל כל עדות שבתורה לפיכך פסולין וכשירין שוין בה והלך אחר רוב דעות המעידין בדבר) ועשו שתי נשים באיש אחד (כמו לין סל...) שני אנשים באיש אחד.

ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא (ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו ואחר כך באו...) אפי' מאה נשים נמי כעד אחד דמיינן (והוה ליה קמא שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים ואינה שותה) **דף לב ע"א** והכא במאי עסקינן (דקתני עד אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה ואוקימנא בפסולי עדות ובין בבת אחת בין בזה אחר זה כר' נחמיה, ועל כרחיך דבזה אחר זה איצטריך עיקר לאשמועינן, דאי בבת אחת מאי הלך אחר רוב דיעות איכא, בחד וחד נמי היתה שותה, אלא בהכי עסקינן דההוא דאתא מעיקרא ואמר נטמאת אשה הויה הילכך אפי' בזה אחר זה אתו תרתי ומבטלי לה) כגון דאתאי אשה מעיקרא, ותרצה לדרבי נחמיה הכי (דהא דאמרן לעיל ועשו שתי נשים באיש אחד... לאו סיפא דמילתיה דרבי נחמיה הוא אלא פירושא דמילתיה הוא דאנו פרשין לה הכי) ר' נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דיעות, ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד, אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי (כלומר כי חד וחד, ואי בבת אחת

אלס וטען שהוה בעל, וא"כ הוי אלס טפי מעד הסותר את דברי העד השני).

תנן עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה, הא חד וחד (על כרחיך) לא היתה שותה (תנא ברישא, דאי היתה שותה קתני, הא תו למה לי השתא בחד הוי הכחשה תרי מבעיא, פשיטא דאין אחד במקום שנים, ומתני' לדיוקא דידיה תנא ליה, דאי לאשמועינן היא גופה פשיטא דלא איצטריך) תיובתא דרבי חייא (פתבו התוס' נראה האי דלא דחי ליה בזה אחר זה, משום, דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה במאי מוקמת לה ע"כ בבת אחת, מאי קמ"ל היינו רישא, הילכך צריך לתרוצי כר' נחמיה בין לר' יצחק בין לר' חייא הני תרתי כבי דסיפא. **תימה** היכי הוה מתרין ר' יצחק מתני' דכריתות (יא): דתנן עד אמר אכל ועד אמר לא אכל, אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי כיון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאו הודע אליו הטאת הויה ליה לאיתויי, בשלמא רבי חייא הויה מוקי לה בבת אחת (נשאלו הסוס' נקטיל). **ירושלמי** גידל בר בנימין בשם רב אמר, בכל מקום שהכשירו עד אחד עדות האשה באיש (כל מקום שהכשירו עדות האשה בליש) האיש מכחיש את האשה, והאשה מכחשת את האיש (אם כנגד עדותה יש עדות של עד אחד, מעמידים זו כנגד זו ונשאלים כספק). דתנן (מקשה הירושלמי, נכתוב נמשנה חילוק גדול יותר) עד א' אמר נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת, אשה אומרת נטמאת ועד א' אמר לא נטמאת (הייתה שותה, תרוז...) תנא דבי רבי אומר כן (וכך היו שונים תלמידי רבי). **ותו בירושלמי** עד אחד אמר נטמאת ועד אחד אמר לא נטמאת שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה, ובעגלה ערופה היו עורפין, ומעמא (שכחו לל שותה) מפני שרגלים לדבר, ומסיק נמי התם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה מפני שרגלים לדבר)?

אמר לך רבי חייא וליטעמך (דסבירא לך דמתני' לגופיה לא איצטריך, דהא פשיטא דאין א' במקום שנים, ולדיוקא אתא) אימא סיפא (סיפא מאי תידוק מינה) שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה, שותה, הא חד וחד היתה שותה (אלא מתני' לא לדיוקא אתא אלא לאשמועינן היא גופה איצטריך דשנים דקא תנא בפסולי עדות

לכ.

גירסא דמתניתין ולא משבש לה (ל"ל להכס"מ הבין לעולא ס"ל שאפי' צלו צ' עדים צבת אחת, נאמן האחד לומר שנטמאה כיון שהאמינתו תורה, וחו' לין הסני יכול להכחישו, ולכן הכניחו לומר שהרמז"ס פסק כעולא. וע"ע צלזול"ג והחזו"א זכריות יא:). **ב.** באו שניהן כאחד זה אומר נטמאת וזה אומר לא נטמאת, או שאמר אחד נטמאת וצאו שנים אחרים ואמרו לא נטמאת, הרי זו שותה סוטה (א"י). **ג.** בא עד אחד כשר ונשים רבות או פסולין רבים כאחד, העד אומר נטמאת והנשים והפסולין אומרים לא נטמאת הרי זו שותה, שעד אחד ופסולין רבים כמחצה על מחצה הם סוטה (א"י). **כתב הכס"מ** משמע מדברי רבינו דטעמא משום שבאו כולם כאחד אבל אם בא העד כשר תחלה ואמר נטמאת ואחר כך באו נשים רבות או פסולים רבים ואמרו לא נטמאת לא היתה שותה וכדאמרינן בגמ' דכל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפילו מאה נשים כע"א דמיון. **ונראה** מדברי רבינו שהוא סובר דאע"ג דאסיקנא אלא כולה בפסולי עדות היינו כי היכי דלא תיקשי לן דיוקא דמתני' אבל קושטא דמלתא הוי דינא כפשטא דמתניתין בעד כשר ועד כשר, וכדמפליגנא בין בבת אחת בין בזה אחר זה ומפני כך כתב דין עד כשר ועד כשר וחילק בין באו בבת אחת לזה אחר זה ואחר כך כתב דין עד אחד כשר ופסולי עדות רבים בבאו בבת אחת. ומינה נשמע דבבא עד כשר תחלה ואמר נטמאת לא משגחינן בפסולים רבים שבאו אח"כ ואמרו לא נטמאת וכמו שכתבתי, דכיון דקיימא לן כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ופסולים רבים לא חשיבי אלא כע"א הרי דברי הפסולים הרבים בטלים ד. היו כולן פסולין הולכין אחר הרוב, כיצד שתי נשים אומרות נטמאת ושליש אומרות לא נטמאת הרי זו שותה, שלש אומרות לא נטמאת וארבע אומרות נטמאת הרי זו אינה שותה, היו מחצה למחצה הרי זו שותה סוטה (א"י). **ביאר הכס"מ** מבואר בלישנא בתרא עשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד.

פרק אלו נאמרין

משנה אלו נאמרין בכל לשון והתוס' גרפו (וכן צמא"י) 'אלו נאמרין בלשונם' ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע, לאפוקי לַמְדֵי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו (מצ"ט) אבל 'בכל לשון' (הג"י סלפנינו) משמע בין שומע בין אינו שומע, ובגמ' לא משמע הכי] פרשת סוטה (מה שהכהן אומר לה, ולא

אתו אוקי תרי לבהדי חד ואוקמיה אספיקא, ואי בזה אחר זה וההוא דהאמינה תורה קדם ואתא ברישא הוה ליה כשנים והנך כחד ואין דבריהם במקומו, והיכא דשתים אומרות נטמאת ועד אחד כשר אומר לא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו, ומתניתין דקתני לא היתה שותה כגון דההוא חד הוה (פסול).

ותרתי בפסולי עדות למה לי (למתני מתני' הלך אחר רוב דיעות)? מהו דתימא, כי אזלינן בתר רוב דיעות לחומרא (שתשתה), אבל לקולא (להקל מעליה שלא תשתה) לא אזלינן (בתר רוב דיעות בפסולי עדות, והיכא דשתים אומרות נטמאת ואחד אומר לא נטמאת כיון דאיכא הכחשה כל דהו נימא אוקי האי לבהדי הנך ואוקי מילתא אספיקא ותשתה קא משמע לן) קמ"ל **ובתבו התוס'** ואם תאמר הא ממתני' ביבמות (ק"ז:) וממתני' לקמן (מ"ז.) שמעינן לה י"ל דהכא איצטריך דאפילו לקולא אע"ג דרגלים לדבר, ועוד דלא תנא פסולי העדות בהדיא במתני', להכי תנא גבי כל חד וחד]. **פסק הש"ע**

א. שמע העם מרננים אחר הקינוי והסתירה, בלא שני עדים, עד שהנשים נושאות ונותנות בה שזינתה מהאיש שקינא לה, אסורה לו, ויוציאנה ויתן כתובה אה"ע (קעה"א). **פסק בר' יהושע**. **ב.** בא עד אחד והעיד שנטמאה מאותו שקינא לה, תצא בלא כתובה. אפילו אם עד הטומאה הוא אחד מעדי הסתירה, ואפי' עבד או שפחה או אשה או קרוב, כשר לעדות אה"ע (קעה"ד). **ג.** חמש נשים ששונאות אותה, נאמנות עליה לומר שנטמאת אחר הקינוי לאוסרה על בעלה, אבל לא להפסידה כתובתה אה"ע (קעה"ט).

פסק הרמב"ם **א.** בא עד אחד כשר ואמר נטמאת הרי זו אינה שותה כמו שבארנו, בא אחר והכחישו ואמר לא נטמאת אין שומעין לו, שעד אחד בטומאת שוטה כשנים ואין דבריו של אחרון דוחין דברי הראשון שהוא כשנים סוטה (א"טז). **ביאר הכס"מ** פסק כרבי חייא משום גדול היה מעולא ועוד דדידה עדיפא דמוקים

ל.ב.

בתורה את הפרשה ומברך שמנה ברכות כדמפרש במתניתין) ופרשת המלך (פרשת הקהל) ופרשת עגלה ערופה (ידינו לא שפכו... כפר לעמך ישראל) ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם (והיה כקרבתם אל... שמע ישראל אתם קרבים היום... כי ה' אלהיכם).

(המשך המשנה) מקרא ביכורים כיצד (כמו מנין) וְעֵינֶיךָ וְאַמְרֶיךָ לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, ולהלן הוא אומר (בברכות וקללות של הר גריזים ולקמן מפרש התם גופיה מנא לן) וְעֵינֶיךָ הַלְלוּם וְאַמְרֶיךָ, מה להלן בלה"ק, אף כאן בלה"ק.

(המשך המשנה) חליצה כיצד, וְעֵנְתָהּ וְאַמְרָהּ, ולהלן הוא אומר וְעֵינֶיךָ הַלְלוּם וְאַמְרֶיךָ, מה להלן בלה"ק, אף כאן בלה"ק, ר' יהודה אומר (אינו צריך ללמדה בגז"ש שמעצמה היא למידה) וְעֵנְתָהּ וְאַמְרָהּ בְּכָה, (דמשמע) עד שתאמר בלשון הזה (אינו צריך ללמדה בגז"ש).

(המשך המשנה) ברכות וקללות כיצד, כיון שעברו ישראל את הירדן, ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון (אצל שומרון) שבצד שכם שבאצל אלוני מורה, שנאמר הַלֹּא־הָפָחָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן... ולהלן הוא אומר וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שָׁכָם עַד אֶלּוֹן מוֹרָה, מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף אלון מורה האמור כאן שכם. ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע (בין שני ההרים) הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן (על ההרים) שנא' וְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיִּקְרְאוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁפְּטוּ עַמְּהֶם מִיְמֵהוּ וּמִיְמֵהוּ לְאֶרְוֹן... הפכו (הלוים) פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה (כל הארורים היו אומרים תחלה בלשון ברכה) ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו (שבהר גריזים ושבהר עיבל, והא דכתיב ואלה יעמדו לברך לא שהיו השבטים מברכין

אמרינן צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך שנכתב. ובספרי אמרינן דאי לא כתיב קרא להתיר בכל לשון כדלקמן הוה אמינא ניגמר מיבמה בק"ו ומה יבמה, קלה, לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש, סוטה חמורה לא כל שכן) ויודוי מעשר [בשנה השלישית 'בערתי הקודש מן הבית' שהוא מוציא כל מעשרותיו ומבערן מביתו ואין יכול עוד להשהותם ונותן מעשר ראשון ללוי, ומעשר עני לעניים, ומעשר שני של שתי שנים שעברו מעליהו לירושלים עכשיו אם לא העלהו, ומתוודה 'בערתי הקודש' זה מעשר שני 'וגם נתתיו ללוי' זה מעשר ראשון 'לגר ליתום ולא למנה' זה מעשר עני, ואומרו בכל לשון כדיליף לקמן ולא אמרינן בלשון זה הזקיקו הכתוב לאומרה בלה"ק] קרית שמע ותפלה [הקשו התוס', תימה אמאי שייר הלל וקידוש וברכת הפירות וברכת המצות, וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא, דהא בברכות (כא.) משמע דתפלה וק"ש דרבנן, ועוד דהתם (כ:) משמע דקידוש דאורייתא, והכי משמע נמי בנזיר (ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר, דתנא במגילה (יז.) הלועז ששמע אשורית יצא, אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי' אינו שומע, הלכך לא דמו להני דמתניתין דנאמרין דוקא בלשונם] וברכת המזון, ושבעת העדות ושבעת הפיקדון (בכל לשון שהשביעוהו וכפר ולא הודה חייב קרבן עולה ויורד האמור בשבעת העדות, ואשם גזילות בשבעת הפקדון).

(המשך המשנה) ואלו נאמרין בלשון הקודש (ולא אמרינן נגמר מהנך דלעיל שנכתב ונסדר עליהן כל מצות דיבורם ואין צריך לאומרן בלה"ק כדכתיב בכולהו, משום דבהני כתיב עיכובא) מקרא ביכורים (שהיה קורא מארמי אובד אבי עד סוף כל הפרשה) וחליצה (היא אומרת מאן יבמי... והוא אומר לא הפצתי לקחתה ואחר החליצה היא אומרת ככה יעשה לאיש...) ברכות וקללות (שאמרן יהושע וישראל בהר גריזים והר עיבל) ברכת כהנים (נשיאות כפים), וברכת כה"ג (ביוה"כ אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה קורא

ל.ב. - ל.ב.:

ולא נבדקת, שלא תהא סבורה אילו נטמאתי מזידה גם כן לא היו בודקים אותי).

וידו מעשר' מנלן, דכתיב וְאִמְרָתְךָ לְפָנַי הִיא אֶל־הָיָה בְעֵרְתִי תִקְדָּשׁ מִן־הַבַּיִת, וילף אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר. א"ל רב זביד לאביי וילף אמירה (אמירה) מלויים, מה להלן בלה"ק אף כאן בלה"ק? דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא, ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה.

תניא, רשב"י אומר, אדם אומר שבחו (לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי, היינו שבה עצמו) בקול נמוך (מדלא כתיב ביה ענייה) וגנותו (כגון 'ארמי אובד אבי', היינו גנותו, שמתודין שאביהן לבן הארמי היה רשע) בקול רם, שבחו בקול נמוך מן וידו המעשר, גנותו בקול רם ממקרא ביכורים.

וגנותו בקול רם (צממיה) והאמר רבי יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש (כדאשכחנא בחנה וקולה לא ישמע) כדי שלא לבייש את עוברי עבירה (המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם) שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה (לא קבע לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו שלא יבינו שהיא חטאת ומתבייש?) לא תימא גנותו (צקול רס) אלא אימא צערו (צקול רס, צרות שעברו עליו דהיינו צרות שעברו על ישראל צרת לבן הארמי, צרת מצרים) כדתניא וְטָמְאָה טָמְאָה יִקְרָא (כלומר סורו מעליו שטמא הוא) צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים, וכל מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים.

גופא, א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מפני מה תיקנו תפלה בלחש, שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ולא, והא איכא (כלומר והרי יש סימנים אחרים להכירה) דמים, דם חטאת למעלה (מחוט הסיקרא

ומקללין, אלא הלויים העומדים בין שני ההרים הופכין פניהם להר גריזים בברכה ולהר עיבל בקללה) עונין אמן, הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות. ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבה, וסדוהו בסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון (כדכתיב ובנית שם מזבה... וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב), שנא' בְּאֵר הַיִּטָּב, ונטלו את האבנים (סדרו את המזבה לאחר שהעלו העולות והשלמים כדכתיב והעלית עליו עולות) ובאו [דף לב ע"ב] ולנו במקומן (בבית מלונם בגלגל ושם הקימו את האבנים).

(גמרא) פרשת סוטה מנלן, דכתיב וְאִמְרָה אֶל־הָאִשָּׁה (משמע דברים הנכנסין בלבה שתהא מכרת בלשון) בכל לשון שהוא אומר.

תנו רבנן משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת, על מה היא שותה (כדמפרש ואזיל שאומר לה פריצות גרם לך שתשתה) ובמה היא שותה (בכלי מאוס במקידה של הרש) על מה נטמאת (מי הביאה לידי טומאה שחוק וקלות ראש, כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים שעל ידי כך באות לידי וצבתה בטנה) ובמה היא נטמאת (משמיעין אותה הלכות המים המאררים על איזו טומאה הן בודקין אותה, שאם נטמאה והיא מזידה וברצון בדקה, ואם שוגגת כגון אמרו לה מת בעליך או אנוסה לא יבדקה), על מה היא שותה, על עסקי קינוי וסתירה, ובמה היא שותה, במקידה של חרש, על מה נטמאת, על עסקי שחוק וילדות, ובמה היא נטמאת, בשוגג או במזיד, באונס או ברצון, וכל כך למה (לנו להודיע בהלכות המים, בשלמא הנך קמייתא משום ונוסרו כל הנשים, אלא הך למה) שלא להוציא לעז על מים המרים (שאם נטמאת באונס או שוגגת

לב: - לג.

שנאמר בשכבך ובקומך, וב"ה אומרים בשעה שבני אדם שוכבין, אלמא דתרווייהו סבירא להו דקרא משתעי בק"ש, וסתמא דגמרא נמי התם פריך תנא היכא קאי דקתני מאימתי, תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך, ותו (שם יג): בפלוגתא דרבי זוטרא ורבי יאשיה דתניא והיו שלא יקראם למפרע הדברים על לבבך רבי זוטרא אמר עד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה רבי יאשיה אמר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה אמר מר רבי זוטרא... מ"ש מכאן ואילך מצות קריאה דכתיב לדבר בם, ה"נ הא כתיב ודברת בם... אמר מר רבי יאשיה... מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה דכתיב על לבבכם, ה"נ כתיב על לבבך אלא עד כאן מצות כוונה וקריאה מכאן ואילך כוונה בלא קריאה, מ"ש עד כאן מצות כוונה וקריאה דכתיב ודברת בם, ה"נ כתיב לדבר בם, ההוא בדברי תורה כתיב, מדקאמר ההוא בדברי תורה, מכלל ודברת בם דוקא בק"ש. ותו התם, הפועלים שעשו מלאכה עם בעל הבית קורין ק"ש ומברכין לפניו ולאחריה ואוכלים ומברכין לאחריה שתים כיצד ברכה ראשונה כתיקנה שניה כולל בונה ירושלים בברכת הארץ ולא מברך הטוב והמטיב משום דמדרבנן היא דביבנה תקנה מכלל דק"ש דחייב לקרות דאורייתא. ובברכות (כא). פריך סתמא דגמרא ק"ש דרבנן אהא, דקאמר דק"ש וברכת המזון דאורייתא, ותו אמרינן התם (כא). אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר, מאי טעמא ק"ש מדרבנן. ודוחק לומר דכל הני דמשמע מיניהו דמדאורייתא הוי אסמכתא בעלמא, דאין שיטת הגמרא לדייק כל כך על אסמכתא רבי ורבנן, ועוד דאמר לימא קסבר כל התורה בכל לשון נאמרה ואי הוי אסמכתא בעלמא לא הוה צריך למידק מיניה? נפקא ליה מדברים הדברים. ורבנן, דברים הדברים לא משמע להו. ורבי נמי הכתיב שמע? ההוא מיבעי ליה להשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך [פלוגתא היא במסכת ברכות (טו):]. ורבנן, סברי לה כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא [הקשו התוס', תימה מאי דוחקיה למימר הכי, הוה מצי למימר ורבנן תרתי שמעינן מיניה, כדאמר בברכות (טו): דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, רבי יוסי אומר לא יצא, ומפרש בגמ' מ"ט דר' יוסי משום דכתיב שמע השמיע לאזניך, ות"ק שמע בכל לשון שאתה שומע, ואידך תרתי ש"מ].

לימא קסבר רבי (מדאיצטריך קרא שתהא קריאת שמע ככתבה) [דף לג ע"א] כל

דכתיב על קרנות) ודם עולה למטה (בעולה לא כתב קרנות, והוא נותן דמים למטה מחוט הסיקרא, וכן שאר כל הדמים)? התם כהן (לחודיה) הוא דידע (ולא שאר כל העולם ואין בשת בכך). והאיכא חטאת נקבה, עולה זכר? התם מיכסיא (הנקבות של נקבה) באליה (בזנב ולא ניכר). תינה כבשה, שעירה מאי איכא למימר (שאיין לה זנב וניכר הנקבות)? התם איהו דקא מיכסיף נפשיה [הקשו התוס', תימה והא אמר בשמעתא קמייתא דמנחות (ג): דבין זכרים לנקבות לאו דעתיהו דאינשי, ואמר רבי התם דוקא אמרי הכי, דאין מעשיו מוכיחים, מפני שסומכין השומעין על דבורו שהוא שוחט חטאת לשם עולה (היינו שאומר שקוחט 'לשם עולה' לכן לא שמים לב) אבל בסתמא כי הכא (קלא אומר כלום) ודאי מרגישים בדבר] דאיבעי ליה לאיתויי כבשה (אם היה לו בשת שהרי כל החטאות של יחיד רצה כשבה רצה שעירה, חוץ מחטאת עבודת כוכבים שכתוב בה עז בת שנתה בפרשת שלח לך אנשים) וקא מייתי שעירה. חטאת דעבודת כוכבים דלא סגי דלאו שעירה, מאי איכא למימר? התם ניכסיף וניזיל (הטיל עליו הכתוב שיתבייש) כי היכי דנכפר ליה (מעונש גדול כזה כתבו התוס' וא"ת יחלוק כמו כן בקביעות מקום שחישתה כי היכי דליהוי ליה כפרה גמורה י"ל כיון שחלק הכתוב בדבר אחד שיש היכר בדבר מה צריך יותר).

'קרית שמע' מנלן? דכתיב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, בכל לשון שאתה שומע.

תנו רבנן קרית שמע ככתבה (בלה"ק) דברי רבי, וחכמים אומרים בכל לשון. מאי טעמא דרבי, אמר קרא וְהָיוּ בְהוֹיִיתָן יְהוָה. ורבנן, אמר קרא שמע, בכל לשון שאתה שומע. ורבנן, נמי הא כתיב והיו? ההוא, שלא יקראנה למפרע. ורבי, שלא יקראנה למפרע מנליה [הקשו התוס', תימה דהכא משמע דבין רבי ובין רבנן (מכך שקנינה מסכימים שאין לקרוא את ק"ש למפרע, ולומדים כן מן הסוטה) אית להו דק"ש דאורייתא וכן תנאי דפליגי התם בקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, וכן ב"ש וב"ה התם בברכות (י): דתנן בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא ובבקר יעמוד

בצבור (ציבור לא צריכי להו דכתיב הן אל כביר לא ימאם, אינו מואם בתפלתן של רבים).

ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, והתניא יוחנן כהן גדול שמע ב"ק מבית קדש הקדשים שהוא אומר נצחו מליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא (שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם יוונים לפני יום הכפורים, ונלחמו ביום הכפורים, ושמע יוחנן בת קול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים) ושוב מעשה בשמעון הצדיק, ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר בטילת עבידתא (חיל לשון העביד את חילו עבודה גדולה) דאמר שנאה לאיתאה על היכלא ונהרג גסקלגם (שם מלך יון) ובטלו גזירותיו, וכתבו אותה שעה וכיונו, ובלשון ארמי היה אומר? **אי בעית אימא** בת קול שאני דלאשמועי עבידא (אותה מידה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה). **ואי בעית אימא** גבריאל הוה, דאמר מר [לקמן (ל:)] בא גבריאל ולימדו (ליוסף) שבעים לשון. **פסק הש"ע** יכול להתפלל בכל לשון שירצה, וה"מ בצבור, אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש (מ"ב לפי שאין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמית וה"ה שאר לשונות חוץ מלשון אבן צבור א"צ מליין, שהקב"ה בעצמו מקבל תפלתם) וי"א דה"מ כששואל צרכיו, כגון שהתפלל על חולה (מ"ב ר"ל שלא בפניו, אבל בפניו של חולה מותר בכל לשון דהקב"ה מצוי שם) או על שום צער שיש לו בביתו, אבל תפלה הקבועה לצבור, אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון (מ"ב דכיון שהתפילה קבועה לצבור הקב"ה בעצמו פונה אליה אפילו שלא בזמן שהצבור מתפללין) וי"א דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה, חוץ מלשון ארמי (מ"ב דס"ל דהמלאכים מכירין בכל לשון רק שאין נזקקין לארמית שמגונה בעיניהם. ומשו"ה מותרות הנשים להתפלל בשאר לשונות) או"ח (קא,ד).

התורה בכל לשון נאמרה ולקרות בבית הכנסת כתבו התוס', פי' ר"ח הא פשיטא דבשעת מתן תורה ניתנו למשה בלח"ק, והאי דקאמר הכא היינו אם ניתנה להעתיקה (לכותבה) בלשון אחר, או לא. ומפירושו נשמע דלמ"ד לא ניתנה להעתיקה (לכותבה) בלשון אחר, לא ניתנה לקרוא כמו כן בלשון אחר, דמי שהיה קורא אותה בלשון פרסי והיא כתובה לשון עברי כאילו היה קורא בע"פ, כדאמרינן במגילה (יח.) קראה תרגום לא יצא. היכי דמי, אילמא דכתיבא מקרא וקא קרי תרגום היינו על פה הוא, לא צריכא דכתיבא תרגום וקא קרי תרגום. ולא ידענא לפירושו, היכי סלקא דעתיה למימר אליבא דרבי דבכל לשון ניתנה ליכתב (היינו לשיטת ר"ח שניתן לכתוב את התורה כלשון אחרת) אם כן הא דאמר רבי ק"ש ככתבה, היינו בכל לשון, שהרי בכל לשון ניתנה ליכתב, אם כן היינו רבנן, ותו תפשוט מיהא התם דאליבא דרבי בלשון הקודש נאמרה, ותו מאי קמבעיא ליה, והא פלוגתא היא במגילה (ח:) תנן אין בין ספרים למוזוזות ותפילין אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומוזוזות אינן נכתבין אלא אשורית בלבד רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית בלבד. וי"ל (לישן את פיוסו של ר"ח) מהא דאמר רבי קרית שמע ככתבה ליבא למידק מיניה (שניתן לכותבה בכל לשון) דאיבא למימר ככתבה המיוחד לה כשנכתבה יחידי, כגון במוזוזות ותפילין דכ"ע מודו דבלח"ק, והא דקאמר לימא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה (הקוסיא הלחכונה) ה"פ ולית ליה דרשב"ג דאמר דוקא יוונית, ולרבנן דאמרי בלשון הקודש לית להו דרבנן דאמרי ספרים נכתבים בכל לשון דאי סלק"ד בלשון הקודש נאמרה, והיו דכתב רחמנא למה לי? איצטריך, משום דכתיב שמע (איצטריך והיו דלא תדרשיה לק"ש בכל לשון אלא להשמיע לאזניו). לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה, דאי סלק"ד בכל לשון, שמע דכתב רחמנא למה לי? איצטריך, משום דכתיב והיו.

'תפלה' (דקתני מתני' בכל לשון לא צריך קרא, דהא...) רחמי היא, כל היכי דבעי מצלי.

ותפלה בכל לשון, והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? לא קשיא הא ביחיד (צריך שיסייעוהו מלאכי השרת) הא

'ואלו נאמרין בלשון הקודש... מקרא ביכורים כיצד, וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנָיו הוֹי אֱלֹהֵיךָ, ולהלן הוא אומר וְעָנְנוּ הַלְלוֹתָם וְאָמְרוּ אֵל-כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל (חקשו התוס', תימה אדרבה לילף ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מוידוי מעשר דהא מדדמי ליה ילפינן, וא"ת הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך ונילף אמירה אמירה מלויס וי"ל (עפ"י המהספ"ל) דנין עניה ואמירה מעניה ואמירה ואין דנין עניה גרידתא מעניה גרידתא) מה ענייה האמורה להלן (בנכסות וקלות) בלח"ק, אף כאן בלח"ק. ולויס גופייהו מנלן? אתיא קול קול ממושה (פתבו התוס', אין לומר אדרבה נילף קול קול משבועת הפקדון, דעניה וקול מעניה וקול גמיר, ואין דנין עניה וקול מקול גרידא) כתיב הכא קול רם, וכתיב התם מוֹשֶׁה יִדְבֹר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל, מה להלן (במתן תורה) בלח"ק אף כאן בלח"ק.

'חליצה כיצד... ורבנן, האי ככה מאי עבדי ליה? מיבעי להו לדבר שהוא מעשה מעכב (בה, כגון חליצה ורקיקה דככה משמע עיכובא דאסור לשנות וסמכו ליעשה לומר שהמעשה מעכב). ור' יהודה, מכה ככה נ"ל היה די לומר 'כה' כלי ללמד שהמעשה מעכב. כתבו התוס' לא ידענא אי דריש ר' יהודה מכה ככה דכל האמור בפרשה אפילו קריאה מעכבא דאין לשנות מכל האמור, דלחכי אחני כה ככה, וממילא הוי לשון קודש נמי עיכובא דפרשה נאמרה בלשון קודש. ותימה לומר כן, דא"כ כמאן מרבותיו ס"ל, לא כר"א ולא כר"ע, דתרווייהו מודו דקריאה לא מעכבא ולא פליגי אלא ברקיקה (ביבמות קד): דלר"א מעכבא כיון דהוי מעשה, ולר"ע לא מעכבא, מעשה באיש בעינן (ר"ל דוקא מעשה המוטל על האיש לעשות מעכב, משא"כ רקיקה שהיא מעשה התלוי בצאקה, אינו מעכב) ואם אית לך למימר דרבי יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעכב אבל אם לא קראה כלל אינו מעכב, גם הוא סברא תמוה שאם לא קראה כלל אינו מעכב, ואם קראה בלשון חול מעכב. ומסתברא טפי למימר דסבירא ליה דקריאה מעכב ופליגי את"ק דמתניתין ביבמות (קד): דקא סבר רבי יהודה לא נחלקו ר"ע ור"א בדבר זה והכי אמר בעלמא כגון בשבת (קלה): גבי פלוגתא דב"ש וב"ה. תימה לרבי כיון דהטיל הכתוב ככה בין קריאה למעשה נימא דלעכבו תרווייהו, ותו איכא למיתמה אדרבה הוה לן למימר אליבא דרבי יהודה אפילו אי לא הוה כתיב אלא כה דקריאה מעכבא ולא מעשה דהא שמעינן ליה בר"ה (מ): דמקרא נדרש לפניו ולא לאחריו, דאמר יובל אע"פ

'ברכת המזון' דכתיב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וְלֹא גְרַסִּינָן מִנְלָן, דלא בעיא קרא (ללמד שאפשר לומר כהמ"ז ככל לשון) דמהיכא תיתי דבעינן לשון קודש. כתבו התוס' רש"י שיבש הגירסא דלא גרס מנלן, ופי' משום דלא בעי קרא, דמהיכא תיתי דליבעי לשה"ק. ומיהו, נראה עיקר כגו' הספרים דגרסי בהו מנלן, דסד"א נילף ברכה מברכות הר גריזים דכתיב בהו אלה יעמדו לברך, מה להלן בלח"ק אף כאן, דהא בהאי ג"ש ילפינן לקמן (לה). ברכת כהנים דבלשון הקודש, להכי כתיב וברכת את ה' כלומר מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה תוכל לברך בכל לשון שתמצא ומסתמא בלשון שאתה מכיר שתתן שבה לחקב"ה בלבב שלם להנאתך, והכי נמי איתא בירושלמי דפרקין דאמר התם וברכת כדי שיהא יודע למי מברך, ומשמע בברכות (מ): אפילו אמרה בלשון חול שלא כתיקונה יצא דומיא דבנימין רעיא כרך ריפתא, בתר דכרך אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ואמר רב דיצא ידי ברכה ראשונה. ומואמרת לפני ה' אלהיך' דכתיב גבי וידוי מעשר לא יליף, דלא דמי להאי, דהכא כתיב את ה', אבל התם לפני ה' דלחכי כתיב לפני ה', דמשמע דבעזרה היה מתודה, ולהכי איצטריך גזירה שוה דאמירה אמירה] וּבִבְרָכָתָּ אֶת-הוֹי אֱלֹהֵיךָ, בכל לשון שאתה מברך (לא קבע לו הכתוב לשון).

'שבועת העדות' מנלן (פירש רש"י דאי לא כתב קרא איכא למימר דבעינן דומיא דשבועת הר גריזים והר עיבל שהוא בלח"ק. כתבו התוס', נראה לפרש אי לאו קרא הוה אמינא נילף קול קול ממושה אבל לפירוש רש"י דפי' אי לאו קרא הוה אמינא דומיא דשבועת הר גריזים והר עיבל שהיו בלשון הקודש, אדרבה נילף משבועת סוטה שהיא בלשון חול, ועוד נילף אלה אלה מסוטה דכתיב בה בשבועת האלה, להכי אית לך למימר אי לאו דכתיב ושמעה, לא הוה ידענא אי הוה לן למילף קול קול או אלה אלה? דכתיב וַנִּפֶשׂ כִּי-תִחַטָּא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים (מדלא כתיב והשביעה באלה, תלמד...) בכל לשון שהיא שומעת.

'שבועת הפקדון' אתיא תחטא תחטא משבועת העדות וכתבו התוס', נראה דהא גז"ש לאו דוקא נקט לה הכא, דהא מהיכא תיתי דנבעי בלח"ק, אדרבה בלא גז"ש דתחטא תחטא הוה משמע טפי דבכל לשון דהוה ילפינן מעילה מעילה מסוטה, אלא אגב דילפינן בשבועות (לד). בהא גז"ש דבתביעת מומן הכתוב מדבר, נקט לה נמי הכא.

ממזרחו של ירדן, ומצינו בבראשית רבה כל מקום שנאמר אחרי מופלג) **בְּאֶרְץ הַכְּנַעֲנִי הַיֵּשֶׁב בְּעַרְבָּה** אלו הר גריזים והר עיבל שיושבין בהם כותיים, מול הגלגל סמוך לגלגל [כתבו התוס', משמע מקום הרואה את הגלגל כדאמר (חולין יט:)] 'ממול ערפו' מול הרואה את העורף ולהכי אמר רבי אלעזר מול הגלגל והלא לא ראו את הגלגל (דעת ר"א, שאין הכונה להר גריזים ועיבל הכחוקים מן היכדן, וכלייתו כיון שאינן שיהיה מקום הסמול לגלגל, והכי מהר גריזים ועיבל, אין הגלגל יכול להיראות). ירושלמי מה מקיים ר"א הר גריזים והר עיבל, שתי גבושיות היו עשויו (עגון סמוך ליכדן) וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל, על דעתיה דרבי יהודה (שהכרכות והקללות נאמרו על הר עיבל והר גריזים ממש) מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום (ציוס שעברו את היכדן, כי ציוס שעברו את היכדן נאמרו הכרכות והקללות) על דעת ר"א לא זוו ממקומם (אלא מיל צעזכס את היכדן עשו להם גבשושיות). ותו בירושלמי דר' ישמעאל אומר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד שנים נאמרו, ז' שנים שכיבשו ושבע שנים שחילקו, ודכוותיה לא נאמר ברכות וקללות אלא לאחר י"ד שנים. היתבי ר' הנינא קמיה ר' מנא והכתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה (ומדוע אתה אומר אחר י"ד שנים) א"ל אבנים הקימו אותם מיד, ברכות וקללות לאחר י"ד שנים נאמרות] **אֶצֶל אֱלוֹנֵי מוֹרָה שְׁכֵם**, ולהלן הוא אומר **וַיַּעֲבֵר אַבְרָם בְּאֶרְץ עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד אֱלוֹן מוֹרָה**, מה אלון מורה האמור להלן שכם, אף כאן שכם.

(המשך הברייתא) אמר רבי אלעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי כותיים (שיש להם תורה שבכתב ואינן מאמינים בתורה שבע"פ) אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום, שאתם אומרים אלוני מורה שכם, אף אנו מודים שאלוני מורה שכם, אנו למדנוה בגז"ש, אתם במה למדתם!

(המשך הברייתא) רבי אלעזר אמר **הֲלֹא הִמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן** סמוך לירדן, דאי מעבר הירדן ואילך, הלא כתיב 'והיה בעברכם (משמע בו ביום תקימו את האבנים בהר עיבל) את הירדן, אַחֲרֵי דְרָךְ (מופלג מן המערב דאחרי לשון הפלגה) מְבֹאֵה הַשְּׁמֶשׁ מקום שהחמה

שלא שמטו אע"פ שלא תקעו, יכול אע"פ שלא שילחו ת"ל היא דברי רבי יהודה, ומפרש מעמא מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו, כלומר עיכובא דהיא נדרש דוקא אוקראתם דרור שלפניו ולא אושבתם איש אל אחוזתו של אחריו, ולא אתקיעה שלפני פניו וי"ל דה"פ ורבי יהודה האי דמעשה מעכב מכה ככה, דאי לא הוי כתיב אלא כה, הוה אמינא דדרשינן ליה דוקא אקריאה שלפניו להכי כתיב ככה יתירא למדרשיה נמי אמעשה שלאחריו ורבנן, כה ככה לא משמע להו.

דף לג ע"ב ורבי יהודה, האי וענתה ואמרה מאי עביד ליה (גז"ש עניה עניה' למה ניתנה)? מיבעי ליה, לאגמורי ללוים (כרכות וקללות) דבלשון הקודש (כלומר גז"ש זו לא ניתנה כדי ללמוד מלוים לחליצה, אלא כהיפוך, כדי ללמוד מחליצה ללוים שיאמרו בלש"ש דעניה עניה למד מרבו) קול קול לא גמיר (ואין האדם דן גז"ש אא"כ קבלה).

תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר כל מקום שנאמר כה¹, ככה², ענייה ואמירה³ (בדבר התלוי בדיבור) אינו אלא לשון הקודש כה¹, כה תכרכו [כלומר לענין נשיאות כפים איתמר דילפי לה רבנן לקמן (לה)]. בגזירה שוה ואתא ר' יהודה למימר בגופה כתיב] ככה² דחליצה, ענייה ואמירה³ דלוים (ולא גרסינן מלוים כלומר לענין לויים אמר דילפי לה רבנן בקול קול ואתא איהו למימר דמעניה עניה ילפה מיכמה דכתיב בה ככה).

'ברכות וקללות כיצד, כיון שעברו ישראל את הירדן... תנו רבנן הֲלֹא הִמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מעבר לירדן ואילך (כשהיו ישראל במדבר נאמר להם סימני הר גריזים ועיבל ומקומם שהם בעבר השני של ירדן, ישראל היו למזרח הירדן כדכתיב בני גד ובני ראובן לקחו נחלתן מעבר לירדן וריחו קדמה מזרחה, ונאמר להם שההרים האלה במערב הירדן ואילך, הרבה להלן מן הירדן לצד מערב ולא סמוך לירדן) דברי רבי יהודה (שהכי נאמרו...) אַחֲרֵי דְרָךְ מְבֹאֵה הַשְּׁמֶשׁ (ומהו מבוא השמש...) מקום שהחמה זורחת (כלומר רחוק

לג: - דה.

ארון ברית ה'...) וכשהחזירוהו למקומו [בימי שלמה לבית קדשי הקדשים דכתיב ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון והיינו החזירוהו למקומו, שכשהגלה בימי עלי מתוך בית קדשי הקדשים של משכן שעשה משה משם נוטל שהמשכן נקבע בשילה וכשהחזירוהו פלשתים לא היה לו מקום קבוע שהרי הרב משכן שילה ונשתהא בבית אבינדב ומשם הביאו דוד לסוף עשרים שנה לבית עובד אדום ומשם לעיר דוד, עד שבנה שלמה את בית המקדש ובנה לו הדביר לפנים מן ההיכל ואמה מרקסין חוצצת במקום הפרוכת והוא קרוי מקומו המיוחד כדכתיב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית כתבו התוס', ואי קשה והא בדברי הימים (ב,ה) כתיב וישאו הלויים את הארון תריץ דהאי אחד מכ"ד מקומות שנקראו הכהנים ליום, דהא כתיב התם ויעלו את הארון ואת אהל מועד... וכתיב העלו אותם הכהנים הלויים ופירוש הכהנים (העלו את... הארון, והלויים (העלו את... אהל מועד וכליו. וכתיב, ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו. וכתיב במלכים, וישאו הכהנים את הארון וכתיב ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד וגו' וכתיב ויעלו אותם הכהנים והלויים (ו' החיצור מלאה שנתלקו כהעללה) אי נמי הכהנים נמלוהו ממקומו אשר נטה לו דוד ומסרוהו ללויים, והלויים נשאו עד ההיכל, והכניסוהו הכהנים לדביר הרי כל המקראות מקויימים ועל זה אמר רבי יוסי כשהחזירוהו למקומו].

(מכאן הוא המשך הכתיבת הקולמת, המתארת את מעבר בני ישראל צילקו) [דף לד ע"א] וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים (בשפת מזרחית בכניסתן לתוכו) חזרו המים לאחוריהם (שלא היו יורדין מן הכהנים ולמטן אלא שם עומדים והמים הבאים תמיד נגבהים ועולין למעלה כדכתיב קמו נד אחד והכהנים עמדו שם עד שעברו כולם) שנאמר וּכְבֹּא נְשֵׂאֵי הָאָרוֹן עַד-הַיַּרְדֵּן... וַיַּעֲמֵדוּ הַמַּיִם הַיַּרְדִּים מִלְּמַעַלָּה קָמוּ נְדָ-אֶחָד, וכמה גובהן של מים, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל (שהיו שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והם עברו כחנייתם רוחב מחניהם עברו יחד כמות שהוא רוחב שנים עשר מיל,

שוקעת (מערב הוא, מופלג משקיעתה, והיינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד) בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶרֶץ חוּי הִיא (בניחותא, אינה ארץ הכנעני אלא ארץ החוי דהא שכם חוי היא דכתיב ויבא יעקב שלם... וכתיב שכם בן המור החוי נשיא הארץ). הַיֵּשֶׁב בְּעֶרְבָה (אינו אלא הרים) והלא בין הרים וגבעות הן יושבין? 'מול הגלגל' (רחוקים מן הגלגל הם) והלא לא ראו את הגלגל (והסימנים הללו לא עליהם נאמרו, ולמה נאמרו...) ראב"י אומר (ורבי אלעזר נמי אדראב"י סמך וכוותיה מפרש לקרא) לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה כדרך שהראה להן בראשונה (בצאתם ממצרים בעמוד ענן לנחותם הדרך כך בא עכשיו ליישר דרכיהם ולהורותם הדרך, לפי שגלוי לפנינו שעתיד הענן לפסוק במיתת משה ולא ילך עם יהושע, הורה להם לאחר שיעברו את הירדן לכבוש את הארץ ילכו דרך כבושה ודרך יישוב ודרך ארץ הכנעני שהיא ערבה, ואל יקיפו סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעות, אלא יכנסו לתוכה מצד מערב רחוק מן הירדן ויקיפו ויכבשו) דרך בדרך לכו ולא בשדות וכרמים, 'היושב' ביישוב לכו ולא במדברות, 'בערבה' בערבה לכו ולא בהרים וגבעות.

תנו רבנן כיצד עברו ישראל את הירדן, בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים (כדכתיב בפרשת נשא גבי מסעות דגלים) והיום נסע תחילה, שנאמר הִנֵּה אֶרֶץ הַפְּלִיית אֲדָוִן כָּל-הָאָרֶץ עֲבָר לְפָנֶיכֶם (משמע לפני כולם) בכל יום ויום לויים נושאים את הארון (בני קהת כדכתיב ומשמרתם הארון והשולחן) והיום נשאוהו כהנים, שנאמר וְהָיָה פְּנֹת כַּפֹּת רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אֲרוֹן ה'...

תניא רבי יוסי אומר, בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון כשעברו את הירדן, וכשהסיבו את יריחו (כדכתיב ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את

לד.

התנה עמהם על מנת להורישם) על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם... אם אתם עושין כן מוטב, ואם לאו באין מים ושוטפין אותיכם. מאי אותיכם? אותי ואתכם. (המשך המשנה) עודם בירדן, אמר להן יהושע הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל (הם האבנים שהקימו תחת מצב רגלי הכהנים לזכרון להיות סימן לבנים שעברו אבות את הירדן) וכתוב לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי־יִשְׁאַלְוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם... סימן לבנים שעברו אבות את הירדן.

עודם בירדן, אמר להן יהושע שְׂאוּ־לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמַּצֵּב רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים (הם שהקימו בהר עיבל ובנו המזבח וקפלום וקבעום בגלגל) הֲכִין שְׂתִים־עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וְהִעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בְּמַלְוֵן אֲשֶׁר־תִּלְיֶנוּ בּוֹ הַלַּיְלָה... יכול בכל מלון ומלון, ת"ל אשר תלינו בו הלילה.

אמר רבי יהודה אבא חלפתא ורבי אליעזר בן מתיא וחנניא בן חכניאי עמדו על אותן אבנים, ושיערום, כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה, וגמירי, דטעונא דמדלי איניש לכתפיה (שהאדם עצמו מגביהו על כתיפו ואין אחר מסייעו) תילתא דטעוניה הוי נאינו אלא שלישי משאוי שנושא כשמטעינו אחר נמצא שהיה כל אחד מהן נושא משא ק"ד סאין כתבו התוס', ירושלמי לא דמי ההוא דטעין מן ארעא אל ארכבותיה ומן ארכבותיה לכתפיה, לההוא דתלי ליה מן ארעא על כתיפיה (אינו דומה מי שמרים משא מהאלמה לארכבותיו, ומארכבותיו לכתפו, למי שטוען מהאלמה ישר על כתפו) ולא דמי ההוא דתלי ליה, לההוא דאוחרן טעין ליה. מכאן אתה מחשב לאשכול (כמה היה באשכול שנשאוהו שמנה אנשים והיו מסייעין זה את זה כשמרימין אותו על כתיפן) שנאמר וַיִּשְׁאַהּוּ בְּמֹוט בְּשָׁנַיִם, ממשמע שנאמר במוט, איני יודע שבשנים, מה תלמוד לומר בשנים, בשני מוטות, אמר רבי יצחק טורטני וטורטני

נמצאו שלא שהו בעברן אלא מהלך שנים עשר מיל של אורך מחניהם עד שעלו אחרונים של סוף המחנה וכנגדן גבהו המים) דברי ר' יהודה, אמר לו ראב"ש לדברך, אדם קל או מים קלים, הוי אומר מים קלים (לרוץ מן האדם) אם כן (שהמים לא גבהו אלא שנים עשר מיל וחזרו למקומם נמצא שעדיין לא הספיקו לעבור) באין מים ושוטפין אותן, אלא מלמד, שהיו מים נגדשין ועולין כיפין (אולמות) על גבי כיפין יתר משלש מאות מיל והקשו התוס' תימח לר"י, והא ליכא מעיבא לארעא אלא תלתא פרסי וי"ל שהיו נגדשין והולכין למעלה מן העננים. לבו של רבי, תמן אמרינן עד בבל (ציאל קדש העדה גבהו של מים היו כמירדן עד צבל א"י עד צבל ממס צרחו) נאמר כאן הרחק ונאמר להלן מארץ רחוקה מבבל עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב, שנאמר וַיְהִי כַשְׁמַע כָּל־מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָה וְכָל־מַלְכֵי הַפְּנִיעֵי אֲשֶׁר עַל־הַיָּם אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ ה' אֶת־מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־עֲבָרָם וַיִּמָּס לְבָבָם וְלֹא־הָיָה בָּם עוֹד רֹיחַ מִפְּנֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל. ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע (קודם שעברו את הירדן שעל קריעת ים סוף היו מתפחדין עדיין) כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ ה' אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם... וכתוב וַנִּשְׁמַע וַיִּמָּס לְבָבֵנו וְלֹא־קָמָה עוֹד...

עודם בירדן, אמר להם יהושע וכתבו התוס' ירושלמי אמר ריש לקיש בירדן קיבלו עליהן את הנסתרות (עונש לרזים, על עזירות שעשו ישראל צסטר) אמר להן יהושע אם אין אתם מקבלין את הנסתרות המים באין ושוטפין אתכם, אמר רבי סימון ב"ר זביד ויאות (טוב למי ריש לקיש) תדע לך שהוא כן שהרי עכן חטא ורובם של סנהדרין נפלה בְּעֵי, אמר ר' לוי ביבנה הותרה הרצועה (התפללו שלא ייענשו על הנסתרות) יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות דעו על מה אתם עוברים את הירדן (כדכתיב והכהנים נושאי הארון עומדים בתוך הירדן עד תם כל הדברים אשר צוה ה' את יהושע לדבר אל העם וזהו הדבר דהכי כתיב במשה כי אתם עוברים את הירדן אלא ארץ כנען והורשתם... כלומר כשיעברו את הירדן

לד. - לד:

דחשיבי, ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה (להביא אשכול משונה כזה שהמרגלים לרעה, נתכוונו לומר כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים).

פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר לדברי רבי יהודה (שאמר לא גבהו המים אלא שנים עשר מילין) [דף לד ע"ב] כחנייתן עברו [כאורך מהניהם דרך חנייתם עברו בירדן, כל רחב מהניהם עברו יחד, הילכך לא היה אורך העברה אלא שנים עשר מילין כתבו התוס', יש לבאר (תוס') יולאים מנקודת הנחה שזמן שהתנה יהושע עם הידן, כולם בלי יולא מן הכלל עמדו בתוך הידן בלוחה שעה) הראשונים (שידן לידן תחילה) לעולם כשהיו מוגיעין לשפת עבר השני לצד מערב היו הולכין למטה בירדן ועושין מקום מעמד לבאין אחריהם, שהרי רוחב מחנה ישראל היה שנים עשר מיל, ורוחב הירדן לא היה כי אם חמשים אמה, ומיל הוא אלפים אמה (א"כ כיון דבעינן סולס יהו צנת אחת בתוך המים, לכן הרמקונים צמקוס לעצור את הידן, נמשכו לאורך הידן צמקוס 5760 מיל (1440 פרסאות) כך שהמחנה היה 5760 מיל . 50 אמה כרוחב הידן, וכך כולם נכנסו יחד) וי"ל דדוקא באורך ורוחב חנייתן נכנסו בירדן אבל לאחר שנכנסו בירדן נמשכו זה אצל זה וצמצמו עצמן, שאם לא תאמר כן אלא בדרך חנייתן עמדו בירדן (ולא מלמממין) אם כן לא עמדו כולם בירדן בשעה שהתנה יהושע עמהן, שהרי אתה מוצא ברוחבם 5760 מיל שהוא 1440 פרסאות, והירדן לא נכרת (יצט) כי אם (ממקום הארון) עד ים הערבה, ויוצא הוא ממערת פמיים שהוא בחלק דן (כ"ל שאינו יצט כל אורך הידן, שהרי הידן יולא ממערת פמיים, ויהושע וישראל עברו את הידן מול יריחו הנמלאת צמקוס א"כ) כדאיתא בבכורות (נה). ואורך כל ארץ ישראל לא היה כי אם ת' פרסאות, ועוד דהיאך היו יכולין לשמוע התנאים מפי יהושע (מליאותית, שקול אדם אינו נשמע למרחל כה רב) אלא ע"כ בירדן לא היו עומדים בדרך חנייתן אלא מצומצמין. ותימה לר"י נהי דדרך חנייתן עברו, מ"מ הלא עמדו בירדן עד שגמר יהושע התנאים ונטלו האבנים ולא חזר לאיתנו עד שעברו כולן, א"כ אותם נ' אמה של ירדן ושהות זה שעברו היו המים נגדשין ועולין יותר על י"ב מיל וי"ל אותו גודש שהיה מיותר על י"ב מיל לא הגיע לכלל גובה מיל, ולהכי לא חשיב ליה]. לדברי ראב"ש (דאמר יותר משלש מאות מיל) בזה אחר זה עברו [איש אחר איש, נמצאו ששהו הרבה לעבור, דאי כחנייתן עברו משום קולא דמים מאדם לא

דטורטני [משאוי ומשאוי תחת משאוי, שהתחתונים מסייעין את העליונים ובכל אחד היו שני מוטות כיצד שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאין אותם, ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאין אותם והם באלכסון מתחת שנים העליונים מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני והולכין באלכסון, ורבי יצחק לאו מקרא שמייע ליה אלא דפשיטא ליה דרימון ותאינה סגי בשנים, ויהושע וכלב לא נשאו כלום פשו להו תמניא לאשכול, ואם לאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא לא היינו יודעים לכיון שמנה בני אדם למשאוי אלא דשמעינן מיניה דשני מוטות היו ואתא רבי יצחק לאשמועינן דשני משאות היו שם וכל אחד שני מוטות כתבו התוס', פירש ר"ח דטורטני בלשון יון קנה של מאזנים, וכיצד נשאוהו, הביאו שני עמודים וסירגום בחבלים (ועשאוהו כמין מיטה) ונתנו האשכול על גבי חבלים ונתנו מוטות בחבלים בקצה העמודים המסורגים והאשכול, נתן מוט בראש א' מן הקצה מזה הראש וכיוצא בה בראש מקצה האחר, נמצאו שתי מוטות בראש העמודים המסורגים בחבלים והאשכול נתון בחבלים, ועל כל מוט מאלו המוטות שתי מוטות פחותין מהן מוט בראש זה ומוט בראש זה, נמצאו ארבע מוטות בראשי שני מוטות הנתונים בראשי העמודים, וכל מוט ומוט מאלו ד' מוטות היו טוענים אותן שני אנשים נמצאו שמנה סובלין את האשכול וזה פירוש טורטני וכו' כלומר מוטות ומוטות על מוטות. ירושלמי כתיב איש אחד איש אחד למטה על דעתיה דרבי ישמעאל דו אומר לשונות ריבוי הן (כיון שכתוב בתורה 'איש אחד, איש אחד', דכנה תורה כלשון בני אדם ואין הכפל צא לרבות) שנים עשר היו שמנה באשכול, ארבעה בתאנים ורימונים ובנושאי כלים, על דעתיה דרבי עקיבא דו אומר לשונות כפולים (כפל הלשון צא לרבות) עשרים וארבעה היו ט"ז באשכול שמנה בתאנים ורימונים ונושאי כלים, על דעתיה דרבי ישמעאל טורטרין (מוט שקני עלים מונחים בלוח, הכי שמונה קלות, כלומר, משא של שמונה בני אדם) על דעתיה דרבי עקיבא טורטרין וטורטרי טורטרין (ביאל קרנן העלה הוא מוט שקני עלים ארוכים מונחים בלוח ושנים כרוחב הרי לו שמונה קלות בהן נושאין שמונה בני אדם וע"ג העלים היה מונח האשכול) הא כיצד, שמנה נשאו אשכול, אחד נשא רימון, ואחד נשא תאינה, יהושע וכלב לא נשאו כלום. אי בעית אימא משום

לד:

מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידינו (אין אנו יודעין לדרוש) אלא אחד סתור בן מיכאל, 'סתור' שסתר מעשיו של הקב"ה, 'מיכאל' שעשה עצמו (שונאו של הקב"ה) מך (חלש כדאמרינן לקמן אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם).

אמר רבי יוחנן, אף אנו נאמר נַחְבֵי בֶן-נַפְסֵי, 'נחבי' שהחביא דבריו של הקב"ה (ולא אמרן כמות שהן) 'נפסי' שפיסע (דילג שלא אמרן כאשר הם) על מדותיו של הקב"ה.

וַיַּעֲלֵנוּ בְּנֵינָנוּ וַיָּבֵאוּ עִדֵי-הַקְּבָרוֹן וַיִּבְאוּ מִבְּעֵי לֵיהֶּ? אמר רבא מלמד, שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים [כתבו התוס', וא"ת והאמר בברכות (יה). דמיתי לא ידעין מידי, ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם (קסה, שלכאורה מסקנת הגמ' עס להיפך שאבות העולם יודעים מהנעשה בצ"ח, וכן הקסה במסורת הס"ס, וכתב שמטרה ליישב. ובהגהות בן אריה תיכף שהכוונה שממסקנת הגמ' מוכח שר' יונתן עסכר בתחילה שהמתים אינם יודעים מאומה קאי גם על אבות העולם]. יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין להן שכך נתפלל והכי אמר בתענית (טז). למה יוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים וכן בפרקי דהסידים בעובדא דרבי מנא דאשתתחא אמערתא דאבוה]. יהושע (לא הוצרך לילך ש...) כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשִׁיעַ בֶּן-נֹנִן יְהוֹשֻׁעַ, יה יושיעך מעצת מרגלים. והיינו דכתיב וַעֲבָדֵי כָּלֵב עֲקַב הָיְתָה רוּחַ אַחֲרָת עִמּוֹ... (והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה והיא חברון כדכתיב ויתן את חברון לכלב ש"מ כלב הוא דאזיל לחברון)

וְשֵׁם אַחֲמִימֵן שִׁשַׁי וְתַלְמִי... 'אחימן' מיומן שבאחיו (גבור שבהם כמו שיד הימין חשובה מן השמאל) 'ששי' שמשים את הארץ כשחתות (שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו וניכר שם כגומא וכשחת. ולשון ששי לא פורש לנו מאי דמי לשחיתות, ונראה לשון עמודי שש שהם כבדים ומקום מעמדם

נגבהין כל כך הקשו התוס' תימה, א"כ אמאי תלי ליה ר"א בקלות המים, והלא אינו תלוייה אלא בעיכוב העברתם (הרי לעיל דחה את דברי ר' יהודה, שהמים קלים וצאים וקוטפים אותם, והרי כאן מוכח שהמים נערכו צעזעור שהיו עוצרים אחד אחרי השני) וי"ל דבתרתי פליגי, על מה שמושה קלות האדם לקלות המים אמר זה אינו שאפילו אם היו עוברין דרך הנייתן היו המים נגדשין יותר מי"ג מיל והוא לא אמר אלא י"ב, ועוד שבזה אחר זה עברו. ועל זה תמיה רבי אם בזה אחר זה עברו מה קצבה שייך דקאמר שלש מאות מיל, שלפי חשבון גודל המים היו עוברים ברוחב חצי מיל (12-12/300=0.48) והא מנא ליה שכך עברו. ונראה דלר"א בר שמעון לא עברו כלל דרך הנייתן שהרי בשעת הנייתן היו מפוזרים מפני שהיו נוטים אהליהם זה רחוק מזה כדרך חניית שיירות, אבל כשעברו נמשכין כולן זה אצל זה, ושמא לא היה כל ישראל כי אם ברוחב חצי מיל על חצי מיל, וכשעברו זה אחר זה כדרך בני אדם העוברים דרך שביל אחד בעשרה בני אדם זה אצל זה יכול להיות כשיעור ס' ריבוא ששוהין בהעברתן כל כך (על שנערכו המים לגובה שלש מאות מיל) וחד אמר בין מר ובין מר כחנייתן עברו, מר סבר אדם קל (לרוץ כמו המים כתבו התוס' נראה דה"פ אע"פ שהדבר ידוע שמים קלים, היינו דוקא כשהן יורדין כדי דרך מרוצתן, אבל כאן שהיו נגדשין ועולין, שיעור קלות מים ושיעור קלות אדם שוה) ומר סבר מים קלים (הרבה מן האדם).

שְׁלַח-לְךָ אַנְשִׁים אמר ריש לקיש שלח לך מדעתך (אני איני מצוה אותך אבל ישראל הם אומרים לך כדכתיב 'ותקרבוני אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ' אני איני מעכב על ירך) וכי אדם זה בורר חלק רע לעצמו (כלומר אם הקב"ה צוה כלום היה אומר לו לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה) והיינו דכתיב וַיִּיטַב בְּעֵינָי הַדְּבָר, אמר ריש לקיש 'בעיני' ולא בעיניו של מקום.

וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אמר ר' חייא בר אבא מרגלים לא נתכוונו (אותה שאילה ששאלו תחילה שלוח המרגלים) אלא לבושתה של א"י, כתיב הכא וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ, וכתיב התם וַחֲפְרָה תִּלְכְּנָה וּבֹשָׁה תִּחַמְנָה...

ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור אמר רבי יצחק, דבר זה מסורת בידינו

לד: - לה.

בגרונדי היא שניהם משלמין, איידי דקלישא ארעא (עפר של טרשים דק וקלוש ומועט הוא ומתוך כך לא היו חורשים וזורעים אותה תבואה מאכל אדם) עבדה רעיא (מצמחת ומעלה עשבים ואוכלים הצאן) ושמן קניינא (המקנה הצאן שכן דרך הצאן להשביח בארץ יבשה וטרשים יותר מארץ לחה).

וַיָּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ [דף לה ע"א] וַיֵּלְכוּ וַיִּבְאוּ (וילכו ויבאו לא גרסינן (גילוי הכ"ל סהגורסיס כן כוונתם להקישא הוא, וכ"י סאומר ש"ל גרסינן ר"ל סהלמוד הוא מיתורא) אלא כתיב וילכו יתירא הוא, כיון דכתיב לעיל וישבו לא הוה ליה למימר אלא ויבאו אל משה) א"ר יוחנן משום רשב"י מקיש הליכה (שהלכו לתור) לביאה, מה ביאה בעצה רעה, אף הליכה בעצה רעה (שמתחילה להוציא דבה נתכוונו).

וַיִּסְפְּרוּ לּוֹ וַיֵּאמְרוּ פָּאנוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת הַלֵּב וְדַבַּשׁ הוּא וְזֶה-פְּרִיָּהּ וּכְתִיב אַפְסֵי כִי-עָזוּ הָעַם אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשׁוֹם ר"מ כּל לִשׁוֹן הִרְעָ שְׁאִין בּו דְּבַר אִמַּת בְּתַחֲלִיתוֹ (ננד"ל) אִין מִתְקִיִּים בְּסוּפּוֹ (שְׁמַחֲזִיקִין אוֹתָן הַשׁוֹמְעִין כְּבִדְאִין לִפְיֶךָ אוֹמַר דְּבַר אִמַּת תַּחֲלִילָה כְּדִי שִׂיאֲמִינוּ וְאִף מִרְגְּלִים לִכְךָ פִּתְחוּ בְּשִׁבְחָה הָאָרֶץ תַּחֲלִילָה שְׁאֲמִנוּ עַל הַלֵּךְ שְׁהִיא זַבַּת חֵלֶב וְדַבַּשׁ).

וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת-הָעָם אֶל-מֹשֶׁה (בדברים שהתחיל לדבר במשה והיו סבורים שבגנותו רוצה לספר) אָמַר רַבָּה שֶׁהִסִּיתָן בְּדִבְרֵי (כדמפרש ואזיל) דְּחֻזִּיָּה (כלב ל...) יְהוֹשֻׁעַ דְּקָא מִשְׁתַּעִי (שרצה לדבר ושיתקוהו בניזיפה) אָמַרִי לִיה דִּין רַאשׁ קִטְיַעָה (ידבר מי שראשו קטוע שאין לו בנים ליטול חלק בארץ) יִמְלֵל (הוא ידבר בפנינו) אָמַר אִי מִשְׁתַּעִינָא אָמַרִי בִי מִילְתָּא וְחִסְמִין לִי (משתקין אותי) אָמַר לְהֵן וְכִי זִו בְּלִבְד עֵשָׂה לָנוּ בֵּן עִמְרָם, סְבִרִי בְּגִנּוּתִיָּה קָא מִשְׁתַּעִי, אִישְׁתִּיקוּ, אָמַר לְהוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְקִרְע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהַאֲכִילָנוּ אֶת הַמֶּן, אִם יֵאמֹר עֲשׂוּ סוּלְמוֹת וְעֲלוּ לְרַקִּיעַ

ניכר) 'תלמי' שמושים את הארץ תלמים תלמים (כתלם המחרישה שמעלה העפר ומעמיק בארץ). ד"א (כתב הרש"ש רש"י ביומא מחק ד"א) אחימזן בנה ענת, ששי בנה אלש, תלמי בנה תלבוש. 'ילידי הענק' שמעניקין חמה בקומתן (מרוב גובה קומתן דומין כאילו צוארם נוקב ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו).

וְחִבְרוֹן שִׁבְעַ שָׁנִים נִבְנְתָה מֵאִי נִבְנְתָה, אִילִימָא נִבְנְתָה מִמֶּשׁ, אֲפֻשֶׁר אָדָם בּוֹנֵה בֵּית לְבָנוּ קָטָן קוֹדֵם לְבָנוּ גְדוֹל (כְּנֻעַן קָטָן הַבְּנִים שֶׁל חָם הִיָּה וּמִצְרַיִם שְׁנֵי לְבָנִים) דְּכִתִּיב וַיִּבְנֶי חָם כְּנֻשׁ וּמִצְרַיִם... אֵלָּא שֶׁהִיתָה מִבּוֹנֵה (לִשׁוֹן אֲבִנָּה מִמְנָה כְּלוֹמַר מִיּוֹשֶׁבֶת בְּפִירוֹת) עַל אֶחָד מִשְׁבַּעַת בְּצוּעָן, וְאִין לָךְ טְרָשִׁים (סְלַעִים שְׁאִין עוֹשִׂין פִּירוֹת כְּאָרֶץ לַחָה) בְּכֹל א"י יֵתֵר מִחִבְרוֹן, דְּקִבְרֵי בַּהּ שִׁיכְבִּי (וְתַדְעַ דְּטָרְשִׁין הִיא, וְאִינָה רְאוּיָה לְפִירוֹת כְּכֹל שְׂאֵר הָאָרֶץ לְפִיכְךָ יַחְדוּהָ לְקִבּוּרַת מֵתִים) וְאִין לָךְ מַעוֹלָה בְּכֹל הָאֲרָצוֹת יֵתֵר מִאָרֶץ מִצְרַיִם, שְׁנֵאמַר כְּנֻחָהּ פְּאָרֶץ מִצְרַיִם, וְאִין לָךְ מַעוֹלָה בְּכֹל אָרֶץ מִצְרַיִם יֵתֵר מִצוּעָן, דְּכִתִּיב כִּי-הָיוּ בְּצוּעַן שְׁרָיו (שֶׁל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁשׁוֹלְחִים אֶל פְּרַעֲהָ לְעֻזּוֹר לּוֹ עַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲלֵמָא פְּרַעֲהָ בְּצוּעַן יִתִּיב וְשֵׁם הוֹלְכִין לְבִקְשׁוֹ) וְאִפִּילוּ הִכִּי חִבְרוֹן מִבּוֹנֵה אֶחָד מִשְׁבַּעַת בְּצוּעָן.

וְחִבְרוֹן טְרָשִׁים הוּי, וְהָא כְּתִיב וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֵּאמֶר אֲבִשְׁלוֹם אֶל-הַמֶּלֶךְ אֲלֶכָה נָא (וְאֲשִׁלֵּם אֶת-נַדְרֵי אֲשֶׁר-נִדְרַתִּי לָךְ כְּחִבְרוֹן)... וְאָמַר רַב אֹיִא, וְאִיתִימָא רַבָּה בַר בַּר הֵנָּה שְׁחַלְךָ לְהַבִּיא כְּבָשִׁים מִחִבְרוֹן [לְעוֹלָה, דְּאָמַר מַר בְּמַס' מִנְחוֹת כְּבָשִׁים מִחִבְרוֹן אֲלֵמָא אָרֶץ מִרְעָה הִיתָה כְּתִיב הַתּוֹס' אַע"ג דְּמִסִּיק בְּתַמּוּרָה (יד:) דְּלֵאקְרוּבֵי אוּל, מִיְהוּ שְׁמַעִינָן מִיְהִת דְּשִׁמּוֹן קְנִינָא מִדְּסַלְקָא דְּעַתָּד לְמִימַר שְׁחַלְךָ לְהַבִּיא כְּבָשִׁים] וְתַנִּיא אִילִים מִמּוֹאֲב, כְּבָשִׁים מִחִבְרוֹן? מִינָה [כְּלוֹמַר מִתְּשׁוּבַתְךָ אֵתָה מִסִּיעֵנִי שְׁלֵא הִיתָה חֲשׁוּבָה לִיזְרַע כְּשֵׂאֵר הָאָרֶץ מֵאַחַר שֶׁהִיא בֵּת טְרָשִׁים כְּדֵאמְרֵי בְּב"מ (פ.) וְאִי אֲרַעָא דְּמַחְזָקָא

לה.

וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לְרִגּוּם אַתֶּם בְּאַבְנֵי, וכתוב וכבוד ה' נראה באהל מועד אמר רבי חייא בר אבא מלמד, שנמלו אבנים וזרקום כלפי מעלה [שרצו לרגום אותם, וקאי נמי אכבוד ה'] (היינו שלו לפגוע במעלה ותמה צעל אילת הפחך וכי חסבו שאפשר לפגוע בו מ"ו).

וַיִּמְתְּלוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דְבַת־הָאָרֶץ רָעָה בְּמִגְפָּה [פירש רש"י מדלא קרינן במגפה (אלא במגפה) משמע במיוחדת וראויה להם במדה כנגד מדה אמנם התוס' כתבו דנראה דרעה במגפה דרש] אמר רבי שמעון בן לקיש שמתו מיתה משונה. אמר רבי חנינא בר פפא, דרש ר' שילא איש כפר תמרתא מלמד, שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם, והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם, ומטיבורם ונכנסות בלשונם. ורב נחמן בר יצחק אמר באסכרה מתו [שהיא באה על לשה"ר כדאמרינן בשבת (לג.)].

וכיון שעלה (סיפא דברייתא דלעיל היא אלא אידי דתנא בה ומכאן אתה מחשב לאשכול נקט לה לפרשת מרגלים הכא) האחרון שבישראל מן הירדן חזרו מים למקומן (שהכהנים עמדו במקומם עד שעברו כל העם וכשעברו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה ונמשכו לאחוריהם פסיעה אחת נמצאו כהנים מצד זה... ואע"ג דההוא קרא דזיהי כאשר תם כל העם לעבור קדים דמשמע דהאי נתקו רגלי הכהנים בעבר השני כתיב, לא הוי הכי אלא אין מוקדם ומאוחר, דאי כסדרן כתיב הא נפקי להו מן הירדן דכתיב ויעבור ארון ה' והכהנים לפני העם והעם עלו, וכיון דארון והכהנים עלו ועברו אחריהם עד שבאו לפניהם, הרי יצאו מן הירדן ומאי תו דקאמר ויצו יהושע את הכהנים לאמר עלו מן הירדן, אלא אין מוקדם ומאוחר, והאי עלו מן הירדן דקאמר להו הכי קאמר להו סלקו רגליכם לאחוריכם ועודם בעבר המזרחית וכתוב בתריה נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישבו מי הירדן אל מקומם) שנאמר וַיְהִי

לא נשמע לו, עֲלָה נַעֲלָה (אף לשמים אם יצוה עלינו) וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ...

וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוֹכַל... אמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, כִּי־חִזַּק הוּא מִמֶּנּוּ, אל תקרי ממנו אלא ממנו, כביכול (לא גרם שאין הפרש קרייה בין ממנו הנאמר על יחיד שנדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמן), אפילו בעל הבית (אדון העולם) אינו יכול להוציא כליו משם.

אָרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא דרש רבא, אמר הקב"ה אני חשבתיה לטובה (שהראיתיה להם כאוכלת יושביה שמתים בה תדיר) והם חשבו לרעה, אני חשבתיה לטובה דכל היכא דמטו, מת חשיבא דידהו, כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתריהו, ואיכא דאמרי אויב נח נפשיה (שלא תגין זכותו עליהם והיינו דקאמר כלב סר צלם מעליהם) ואטרידו כולי עלמא בהספידא, הם חשבו לרעה ארץ אוכלת יושביה היא.

וַיְהִי בְּעֵינֵינוּ כְּחֻנְכִּים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם אמר רב משרשיא מרגלים שקרי הוו, בשלמא ונהי בעינינו כחגבים לחיי, אלא וכן היינו בעיניהם מנא הוו ידעי? ולא היא, כי הוו מברי אבילי, תותי ארזי הוו מברי (ולא היו שקרנים בזאת דאינהו שמעינהו לאמוריים שקורין אותן חגבים דכי הוו אמוריים מברין את אביליהם כשהוזרין מן הקבר כדאמר לעיל דכל היכא דמטו שכיב חשיבא מנייהו ומברין לאבל סעודה לנחמו תותי ארזי הוו מברי להו) וכי חזינהו (והם יראים לעמוד לפניהם) סלקו יתבי באילני, שמעי דקאמרי קחזינן אינשי דדמו לקמצי באילני.

וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו היום ערב תשעה באב היה, אמר הקב"ה הן בכו בכיה של חנם, ואני אקבע להם בכיה לדורות.

לה. - לה.:

וַיֵּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּית־שֹׁמֵשׁ (לא בהך הכאה דדוד כתיב אלא כשהביאוהו הפרות מפלשתים ואידי דאיירי בארון נקט לה) כִּי רָאוּ בְּאַרְוֹן, משום דראו (ונסתכלו בו) ויך (בממיה)? רבי אבהו ורבי אלעזר, חד אמר קוצרין ומשתחויים היו (לא בטלו ממלאכתן לכבדו והאי ראו לשון בזיון כמו אל תראוני שאני שחרחורת) וחד אמר מילי נמי אמור [דף לה ע"ב] מאן אמריך דאימריית (מי הכעיסך כשכעסת ולא הצלת את עצמך מן השבייה) ומאן אתא עלך דאיפייסת (מי מפייסך כשנתפייסת לבא מאליך).

וַיֵּךְ בְּעַם שְׁבַעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלְפֵי אִישׁ רבי אבהו ורבי אלעזר, חד אמר שבעים איש היו, וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף, וחד אמר חמשים אלף היו, וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרין.

וַיְהִי כִּי צָעְדוּ נְשָׂאֵי אֶרְוֹן־הָיָה שֵׁשֶׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא, וכתוב (בדברי הימים) שְׁבַעֲה־פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים? אמר רב פפא בר שמואל על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא, על כל שש ושש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים. אמר ליה רב חסדא אם כן, מילאת את כל ארץ ישראל במות (מוזבחות דעל כל פסיעה מוזבח)? אלא אמר רב חסדא על כל שש ושש פסיעות שור ומריא, על כל ששה סדרים של שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים.

כתיב כידון (בדברי הימים כתיב ויבאו עד גורן כידון וישלח עוזא) וכתוב (בשמואל כתיב, גורן...) נכון? אמר רבי יוחנן בתחלה כידון (כשבא הארון שם נעשה להם כידון ההורג שהרג עוזא) ולבסוף [לאחר שנשתתה שם ששה חדשים בבית עובד אדום נעשה... נכון] ושהכין את ביתו דכתיב ויברך ה' את עובד אדום, אשתו של עובד אדום ושמנה כלותיה ילדו ששה ששה בכרם אחד, והיינו דכתיב פעלתי השמיני כי ברכו אלהים,

כְּעֻלֹת הַפְּתָנִים נְשָׂאֵי אֶרְוֹן בְּרִית־הו' מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְקוּ כַּפּוֹת רִנְלֵי הַפְּתָנִים אֶל הַתְּרַבָּה וַיָּשְׁבוּ מִי־הַיַּרְדֵּן לְמִקּוֹמָם וַיֵּלְכוּ כְּתָמוּל־שִׁשׁוֹם עַל־כָּל־זְדוּתָיו. נמצא ארון ונושאו וכחנים מצד אחד וישראל מצד אחד, נשא ארון את נושאו (וכל הכהנים) ועבר שנאמר וַיְהִי כְּאֲשֶׁר־תָּם כָּל־הָעָם לְעִבּוֹר וַיַּעֲבֹר אֶרְוֹן־הָיָה וְהַפְּתָנִים לְפָנָי הָעָם. ועל דבר זה נענש עוזא, שנאמר וַיָּבֹאוּ עַד־יַרְדֵּן בֵּידָן וַיִּשְׁלַח עֲזָא אֶת־יָדוֹ לְאַחֲזֹ אֶת־הָאֲרוֹן, אמר לו הקב"ה עוזא, נושאו נשא, עצמו לא כ"ש, ויחר אף הו' בְּעֵזָה וַיִּכְהוּ שֵׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשָּׁל... רבי יוחנן ור"א, חד אמר על עסקי שלו (שגגה ששגג לאחוז בו) וחד אמר שעשה צרכיו בפניו (ושל לשון כי ישל זיתך ובשלייתה דבר המוטל מלמעלה למטה).

וַיָּמַת שָׁם עִם אֶרְוֹן הָאֱלֹהִים א"ר יוחנן עוזא בא לעוה"ב, שנאמר עם ארון האלהים, מה ארון לעולם קיים [שהרי נגנו כדאמר ביומא (נב.) שגנזו יאשיהו] אף עוזא בא לעוה"ב.

וַיַּחַר לְדָוִד עַל־אֲשֶׁר פָּרַץ הו' פָּרַץ בְּעֵזָה א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה (עונה שאופין על פני הגחלים). אלא מעתה, כל היכא דכתיב ויחר ה"נ? התם כתיב אף, הכא לא כתיב אף.

דרש רבא מפני מה נענש דוד (שמת עוזא על ידו) מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר זְמִירוֹת הָיוּ־לִי חֲקִיךָ בְּבֵית מְנוּקָי (כשהייתי בורח מפני אויבי ואגור מפניהם הייתי משתעשע בחוקך והיו לי לזמירות לשעשעני) אמר לו הקב"ה ד"ת שכתוב בהן הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנוּ, אתה קורא אותן זמירות, הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותן, דכתיב וְלִבְנֵי קָהָת לֹא נָתַן (עגלות, משה לבני קהת, לפי שיש עליהם לשאת בכתף, כי לא היו ממונים אלא על דבר קדושת הארון והשולחן) כִּי־עִבְדָת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בְּכַתְּף וַיִּשְׂאוּ ואיהו אתייה בעגלתא.

לה:

המלון בכל יום ויום אומות העולם היו משלחין נוטירין ומשיאיין את התורה (כזיכול העתיקו את הכתוב לספרים שלהם, ויכלו לעשות כד לפי...) שהיתה כתובה בשבעים לשון. מ"ד על אבני המזבח לא לשעה היו ונגנזו (וקסה, לקס מה נכתבו אם מיל הרסו את המזבח והצילו את אבניו לגלגל, תיכונ...) עוד הוא מעשה נסים (שלא נתקלקל הכתב כשהרסו את המזבח, וכשחזרו וצנו אותו) נתן הקב"ה בינה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בע' לשון. מ"ד על אבני המלון נכתבו ניהא ושדת אותם בסיד (כלי שיהיה הכתב ניכר) אלא מאן דאמר על אבני המזבח נכתבו מאי ושדת בסיד (הכי כשהסתמסו צמזבח להקריב קרבנות, נעשה הכל שחור מחמת האש, ולקס מה היה הסיד)? בין כל אבן ואבן רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתובה, שנאמר **וְכָתְבָתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת...** ואחר כך סדו אותן בסיד, אמר לו ר"ש לדבריד, היאך למדו אומות (העולם) של אותו הזמן תורה (הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון, אלא לבא וללמדה, כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה) אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב"ה, ושיגרו נוטירין (סופרים) שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה (והעתיקוה כלומר נטלוה משם ע"י העתקה) ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת **וְכָתְבוּ הַתּוֹסֵף, וְאִתּוֹ תִּפּוֹק לִיה דְּבִשְׁעַת מִתֵּן תּוֹרָה הַחֲזִירָה הַקְּבִ"ה עַל כָּל אֹמָה וְלִשׁוֹן וְלֹא קְבֻלָּה וְיִלְ דְּעוֹנָשׁ זֶה גְדוּל הוּא שְׁלֹאֲחַר שֶׁהִיְתָה כְּתוּבָה בִּידֵם וְלֹא רָצוּ לְלַמּוּד. וּמִיָּחוּד תִּימָה וְהֵאמַר בְּע"ז (ב): דְּעִדִּין יֵשׁ לְהֵן פִּתְחוֹן פֶּה שִׁיאֲמָרוּ כְּלוֹם כְּפִית עֲלִינוּ הֵר כְּנִיגִית כִּי־יִשְׂרָאֵל, וְכָל זְמַן שִׁישׁ לְהֵן פִּתְחוֹן פֶּה אֵיךְ נִתְחַתֵּם גִּזְרֵ דִינָם] שְׁחִיָּה לְהֵן לְלַמֵּד וְלֹא לְמַדּוּ. ר"ש אֹמַר עַל גְּבֵי סִיד כְּתוּבָה, וְכָתְבוּ לְהֵן לְמַטָּה (בסוף הַדָּף) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל... [לְעֵיל מִיְנִיָּה כְּתִיב כִּי הַחֵרֵם תַּחֲרִימֵם וְדָבָר זֶה כְּתוּב לְמַטָּה לְהוֹדִיעַ לְשִׁבְעָה אֹמּוֹת הַיּוֹשְׁבִים חוּץ מִגְּבוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נִצְטְווּ לְהַחֲרִימָם, אֲלֵא אֹתָן שֶׁבִתּוֹךְ גְּבוּלָם נִצְטְווּ לְהַחֲרִיֵם כְּדִי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ אֹתָנוּ מִעֲשִׂיהֶם הַמְּקוֹלְקִלִים, אֲבָל אַתֶּם הַיּוֹשְׁבִים חוּצָה לָהּ, אִם אַתֶּם הוֹזְרִין בְּתִשׁוּבָה נִקְבַּל אַתְכֶם וּשְׁבִתּוּכָה אֵינן מְקַבְּלִין שְׁמַחֲמַת יִרְאָה עוֹשִׂין, וְהִ"ג לָהּ בְּהִדְיָא בְּתוֹסְפָתָא (פ"ח) אִם אַתֶּם**

וְכָתִיב אַח"כ שְׁשִׁים וּשְׁנַיִם לְעוֹבֵד אֲדוּם. **וּשְׁמַעְתִּי בְּשֵׁם ר' מִנְחֵם בְּר' חֲלָבו גֹרֵן נִכּוֹן הוּא גֹרֵן אַרְוֵנָה הַיְבוּסִי, וְאַ"כ הוּא בְּכִי גְרַסִּינָן בְּתַחֲלִילָה נִכּוֹן וְלִבְסוּף כִּידוֹן עַל שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ שֶׁתַּחֲלִילָנוּ בְּנוֹי וְסוּפו חֲרָב, וְכִידוֹן לְשׁוֹן שֶׁבֵר וְחֹרֵבָן הוּא כְּמוֹ יִרְאוּ עֵינֵינוּ כִּידוֹן.**

נְמוֹצָאֵת (סיפא דברייתא דלעיל הוא אלא משום דתנא בה ועל דבר זה נענש עוזא אפסקיה בכל הני) אתה אומר שלשה מיני אבנים היו וכתבו **הַתּוֹסֵף, יְרוּשְׁלַמִי ג'** מיני אבנים הן אבני המלון, ואבנים שהניחום יהושע תחת כפות רגלי הכהנים, ואיסטליות (זילח הפני משה מיני אבנים) שנתן להם משה. אמר רבי יצחק פשוט לן ארבעה מיני אבנים הוה אמר ר' סימן בר זבדא ויאות (ונטון הוא הדכ סד' אבנים הן ואבני המלון אינן אבני המזבח, שהרי...) אין תימר (אם תאמר) אבני המלון לשעה היו ונגנזו (מפני קדושתן ואיך נעשה מהן מזבח) אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים (גם את זה אי אפשר לומר, שהרי...) משוקעות הן במים, אין תימר איסטליות שנתן להן משה כבר נכנסו עמהן לארץ, אלא אם כן כמה אנו קיימין (אתה מוכרח להעמיד שאבני המזבח היו) באבנים שהקים יהושע להן על גב הירדן אחד שהקים משה (בעבר הירדן) בארץ מואב (בערכות מואב, ותנא דברייתא כי קאי בארץ כנען קרי עבר המזרח עבר הירדן, וכי קאי בערכות מואב או בשאר המסעות קרי ארץ כנען עבר הירדן והוא עבר המערבי) שנאמר **בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאַרְץ מוֹאָב הוֹאִיל מִנְשֶׁה בְּאַר... וְלַחֲלֵן הוּא אֹמֵר וְכָתְבָתָּ עַל־יָהֵן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת... וְאִתִּיא בֵּאר בֵּאר, וְאֶחָד שֶׁהִקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר וּשְׁתִּיִם עֲשֶׂרָה אֲבָנִים הִקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן, וְאֶחָד שֶׁהִקִּים בְּגִלְגַל (לאחר שבנו מהן המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם) שנאמר וְאֵת שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ...**

ת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה [על המזבח בהר עיבל כתבו התוסף, בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כתובה. אבל בירושלמי תני על אבני המלון נכתבו דברי ר' יהודה, ר' יוסי אמר על אבני מזבח נכתבו, מאן דאמר על אבני

לה: - לו.

ראשונה, ואף רחב קיבלה עליה קודם שהתחילו במלחמה, ולא נחלקו רבי יהודה ור"ש אלא באותן כנענים שהיו לגבולים אם מקבלים אותם לאחר מכאן, דר"ש לא איצטריך למימר, הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלין אותן אלא אכנענים שבח"ל ולאחר שהתחילו במלחמה שדינם כדון שאר אומות שמקבלין מהן לעולם (ולר' יהודה לא מקבלין עליהם כחשני הארץ) **ש**אם חוזרין בתשובה מקבלין אותן. **דף לו ע"א** **כ**מאן? כר"ש (דאמר שכתב להם שיחזרו בתשובה ויקבלום אלמא לא היו העומדין חוץ לגבולין בכלל לא תחיה כל נשמה, אבל לר' יהודה כולן בכלל לא תחיה

(בין כנעניים שבח"ל ובין כנעניים שבח"ל). **כתבו התוס'** (הגמ' מעמידה את הלכסה וצבית שבין) (הפסוק בפסוקו עוסק בדון יפת תואר) לרבות כנעניים שבח"ל שאם קנים בתשובה מקבלין מהם, כר"ש (וא"ת דלמא ביפת תואר (כנענית יפת תואר במלחמה) אפילו ר' יהודה מודה, דהא לא דברה תורה אלא כנגד היצר (ולכן התייחד בעילת ארמית) והואיל והותרו שאר נכריות (אף...) דהלכה למשה מסיני דקנאין פוגעין בו כדאיתא בפרק שני דע"ז (לו:) הותרו אפילו כנענים שבחוצה לארץ במקום שהותרה יפת תואר (ולא להסביר לו...) דאמר בקידושין (כא:) איבעינא להו כהן מהו ביפת תואר רב אמר מותר, ושמואל אמר אסור, כביאה ראשונה כ"ע לא פליגי דשרי שלא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע (הכי סהסביר נותנת שהטעם 'ליצרה תורה כנגד יצרה', ויעיל גם כנגד כהן ועלילית) ועוד (קשה...) אפילו ר"ש מה הוצרך להתירה, מאי שנא מכהן אע"ג דזונה היא לא איצטריך קרא למשרייה הואיל ולא דברה תורה אלא כנגד היצר הרע. וי"ל כיון דלא התיר יפת תואר אלא במלחמות הרשות שבו הכתוב מדבר שמע מינה דגבי כנענים (שזה נאמר 'לא תחיה כל נשמה' והיא מלחמת מלטה) לא אמרינן לא דברה תורה אלא כנגד היצירה, דאע"ג דאיכא יצר אמר לא תחיה אפילו במקום יפת תואר, הלכך לרבי יהודה דאית ליה כנענים שבחוצה לה נמי בכלל לא תחיה ואין מקבלין אותן לא היה מתיר במקום יפת תואר. **מיהו איכא למיתמה** לר"ש דאמר מקבלים אותם ואינם בכלל לא תחיה למה לי קרא ושבת שביו לרבות יפת תואר, ואכתי נימא איכא דדוקא לרבי יהודה (סאין להתיי מסביר) איצטריך (הייחוד וצבית שבין) להתיי יפת תואר כנענית שבח"ל וגזירת הכתוב הוא גבי יפת תואר שבחוצה לה אע"פ שכנענים אחרים שבחוצה לה הם בכלל לא תחיה וי"ל דעיקר טעמא דר"ש אקרא ושבת שביו סמך, דאי מההיא קרא למען אשר לא ילמדו איכא למימר כר' יהודה דאתא למשרייה או שאר אומות או כנענים קודם שהתחילו במלחמה).

חוזרין בכם אנו מקבלים אתכם] הא למדת, שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן.

אמר רבא בר שילא מ"ט דר"ש (דאמר על גבי סיד כתובה)? דכתיב וְהָיוּ עַמִּים מְשַׁרְפֹּת שִׁיד, על עסקי סיד (שהתורה נכתבה עליו והיתה מגולה לפנייהם ולא למדוה). ור' יהודה, כי סיד, מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה (גיהנם שכל זמן שאין מתגיירין והם קרויין עמים אין חלקם אלא משרפות הסיד) אף אותם הכותים אין להם תקנה אלא שריפה.

כמאן אזלא הא דתניא וְשָׁבִיתָ שְׁבִינָה לרבות כנענים שבח"ל [נדקרא בח"ל כתיב, כי תצא למלחמה מארץ לחו"ל והכי תניא בספרי 'כי תצא למלחמה' במלחמת הרשות הכתוב מדבר, דכי תצא משמע כשתעלה על דעתך לצאת, וישבית שביו' לרבות כנענים שבתוכה, בא הכתוב להתיר כנענים שבח"ל ולקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל לא תחיה כל נשמה, דהאי ושבית קרא יתירא הוא.

הקשו התוס', תימה היאך קבלוה לרחב שהרי היא היתה מכנענים שבתוכה (ב"ל) כדאיתא בספרי בפרשת בהעלותך, ומה אם מי שהיתה מעם שנאמר בו 'לא תחיה כל נשמה' על שקירבה עצמה, כך קירבה המקום, וארחב קאי. ואמרינן נמי במס' מגילה (יד:) שנתגיירה ונסכה יהושע, והכא משמע דכנענים שבתוכה (שבח"ל) לדברי הכל שאין מקבלין אותן. **ושמא** על פי הדיבור היה, **ואין לומר** (עפ"י המהסכ"ל) דקודם שהתחילו המלחמה היו מקבלין, שהרי כתיבת התורה על גבי האבנים היה קודם שהתחילו במלחמה ואפילו הכי לא היו מקבלין אלא היושבים חוץ לגבול ישראל כמו שפרש"י. **ומיהו** (עפ"י המהסכ"ל) מצינו למימר דאם היו חוזרין אז בתשובה בשעה שכתבו את התורה אפילו כנענים שבתוכה היו מקבלין, ואפילו לר' יהודה ולמען אשר לא ילמדו אתכם לעשות' קאי נמי אשבעה אומות, והכי משמע נמי לשון הספרי בפרשת שופטים 'למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות' מלמד שאם עושין תשובה אין נהרגין, אין מקבלין אותן' לא קתני, אלא 'אין נהרגין' משמע אותם שצוה הקב"ה לא תחיה כל נשמה אין נהרגין, ולא נאמר לא תחיה כל נשמה אלא לאחר שהתחיל יהושע במלחמה, שהרי יהושע שלח שלש פרוזטגמאות הרוצה להשלים ישלים להלחם ילחם, אלמא אותן שהיו רוצין להשלים לא היה הורגן. וצ"ל אותן שהיו רוצין להשלים קודם שהתחיל במלחמה

לו. - לו:

פְּאֲלוֹנִים וְאֲשָׁמִיד פְּרִיז מִמֶּעַל וְשָׂרְשׁוֹ
מִתַּחַת...? רב פפא אמר שתי צרעות הואי,
חדא דמושה וחדא דיהושע, דמושה לא עבר,
דיהושע עבר.

'ששה שבטים עלו לראש הר גריזים...' מאי
והחציו (ביהושע הכי כתיב בהאי קרא
דמתני' וכל ישראל... חציו אל מול הר גריזים
והחציו אל מול הר עיבל, למה לי למיכתב
והחציו דמשמע או חציו המיוחד או חציו
הנזכר במקום אחר)? אמר רב כהנא כדרך
שחלוקין כאן (השבטים בהר גריזים והר
עיבל כדכתיב אלה יעמדו לברך את העם...
ואלה יעמדו על הקללה) כך חלוקין באבני
אפוד (שאמור בהן ששה משמותם... הנך
ששה דהר גריזים כתובים על האחת וששה
דהר עיבל כתובין על השנית, והיינו דכתיב
והחציו אותו חציו החקוק באחת מן האבנים).

מיתבי שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול
על כתיפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות
שנים עשר שבטים כתוב עליהם, ששה על
אבן זו וששה על אבן זו, שנאמר ששה
משמותם על האבן האחת... שניה כתולדותם
(כסדר לידתן, ששה האחרונים כסדרן גד
ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין זהו סדר
לידתן) ולא ראשונה כתולדותם (נכתבו בה
יהודה ראובן שמעון ולוי דן ונפתלי. כסדר
לידתן חוץ מיהודה) מפני שיהודה מוקדם,
וחמשים אותיות היו, עשרים וחמש על אבן
זו, ועשרים וחמש על אבן זו (לקמן פריך
ששה אחרונים עשרים וארבע הוא דהוּוּ כְּתוּבֵי
הַתּוֹפִי, ירושלמי והלא אינן אלא כ"ג מכאן (באבן סכנג
העומדים צהר עיבל: לרובן 18, 7, אשכר 10, זבולן 16, 17
ונפתלי 29) וכ"ז מכאן (באבן סכנג העומדים צהר גריזים:
שמעון 5, לוי 8, יהודה 13, יששכר 18, יוסף 22, בנימין 27) ומשני א"ר
יוחנן בנימין היה חצי מכן וצ"ל דעל השניה שכתובין
עליה אותו של הר עיבל היה כתוב ב"ג ועל הראשונה
ימין. א"ר זבידא ויאות מי כתיב ששה שמותם לא
כתיב אלא ששה משמותם משמותם ולא כל שמותם)
רבי חנינא בן גמליאל אומר [דף לו ע"ב] לא
כדרך שחלוקין בחומש הפקודים (כלומר לא

בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום עברו
ישראל את הירדן, ובאו להר גריזים ולהר
עיבל יתר מששים מיל (57.6 ק"מ) ואין כל
בריה יכולה לעמוד בפניהם, וכל העומד
בפניהם מיד נתרזו (מתקלקל מרעי) שנאמר
אֶת־אֵימַתִּי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמַּתִּי (לשון מהומה
ועירובב הגוף ומה שבתוכו) אֶת־כָּל־הָעַם
אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם... ואומר תִּפְּלֵ עֲלֵיהֶם אֵימַתְּהוּ
וְפָחַד... עַד־יַעֲבֹר עִמָּךְ ה' זו ביאה ראשונה
(סנאו ישראל לחרץ כנען בימי יהושע) עַד־יַעֲבֹר
עִמָּךְ קָנִיתָ זו ביאה שניה (בימי עזרא) אמור
מעשה ראויין היו ישראל לעשות להם נס
בביאה שניה כביאה ראשונה (לעלות בזרוע
ולא יהיו משתעבדים למלכות) אלא שגרם
החטא (של ישראל בימי בית ראשון ונגזר
עליהם שלא יעלו אלא ברשות כדכתיב מי
בכם מכל עמו).

(ממשיכה הכייתא לזכר את סדר מעשה בני ישראל)
ואחר כך הביאו את האבנים וכתבו התופי ה"ג
בתוספתא (פ"ח) והביאו את האבנים שהעלו מן הירדן
ובנו את המזבח והעלו עולות ושלמים ולא גרסינן
וכתבו עליו את התורה ובנו את המזבח וסדורו
בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה
בשבעים לשון, שנאמר בְּאֵר הַיֵּטֵב, והעלו
עולות ושלמים (שכך נצטוו באותה פרשה
אבנים שלמות תבנה... וזבחת שלמים...)
ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו, וקיפלו את
האבנים ובאו ולנו בגלגל, שנאמר וְהַעֲבַרְתָּם
אוֹתָם עִמָּכֶם וְהַנַּחְתָּם אוֹתָם בְּמִלּוֹן, יכול בכל
מלון ומלון, ת"ל אֲשֶׁר־תָּלִינוּ בּוֹ תִּלְיָהּ,
וכתיב וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
לָקַחְתָּ מִן־הַיַּרְדֵּן הַקִּיּוֹם יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָּל.

תנא צרעה לא עברה עמהם. ולא, והא כתיב
וְשַׁלַּחְתִּי אֶת־הַצְרָעָה לְפָנֶיךָ אמר ר' שמעון
בן לקיש על שפת ירדן עמדה זורקה בהן
מרה, וסימתה עיניהן מלמעלה וסירסתן
מלמטה, שנאמר וְאֲנֹכִי הַשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֲמָרִי
מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּנְבָה אֲרָזִים נִבְּהוּ וְחָסֵן הוּא

ואפילו אם עמדו ליום למטה שמנה אלף עדיין היו מרובין של הר גריזים קרוב לאלף שהרי אתה מוצא בפרטן של אותן שבטים שעמדו על הר עיבל של מאות ושבעת אלפים ותתק"ל (307,930) ובפרטן של הר גריזים ג' מאות וששה עשר אלף ות"ת (316,800) וי"ל הא דאמרין בירושלמי שאם היה שם כל שבט לוי היו שוין לאו דוקא שוין שהרי מרובין היו אלא כלומר לא היו של הר גריזים פחותין (ולכרזה יתיריס) והשתא שלא היו כל שבט לוי שם צריך לומר שעמדו ליום למטה תשע אלף או יותר (ואז בלמט מתקיים ט"ס לויים למעלה, חלוי טעל הכ עיבל מרובה). אבל הא דאמר רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אילו היה שם כל שבטו של לוי לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף קשיא שהרי המנין היה אחרי כן, כדכתיב ויהי אחרי המגפה... ומה שחלק עליו ר' יוסי בר בון לפי שלא בא משבט ראובן וגד אלא מ' אלף חלוצי צבא א"כ לא נשארו משבט ראובן אלא ג' אלף ותש"ל שהרי כל פקודי שבט ראובן לא היו כי אם מ"ג אלף ותש"ל והיאך היו אותן ג' אלף ותש"ל של ראובן שנשארו מעבר לירדן ממלאין לכ"ד אלף שנפלו משמעון שהיה בשנת הארבעים. מיהו הא לא קשיא דאיכא למימר דהכי קאמר מהמת חסרון משבט שמעון שנפלו במגפה אפילו היה שם שבטו של לוי לא היו שוין דמתוך כך היו של הר גריזים מועטין ולא שיחסרו מהן עשרים וארבעה אלף משמעון אלא ג' אלפים או פחות ועלה קאי רבי יוסי בר בון אפילו לדבריק כשאתה מחסר כנגדו ג' אלף ותש"ל משבט ראובן שנשארו מעבר לירדן והיו שוין שמחמת חסרון משבט שמעון אין חסר יותר מוג' אלף ותש"ל, אבל ההיא דר' שמואל בר נחמני תיקשי כדפרישית שהמגפה היתה קודם למנין) מפני שלוי למטה (זקני כהונה ולויה היו עם הארון בין שני ההרים). אדרבה, מפני שלוי למטה בצרי להו (חציו של הר גריזים שהרי שבט לוי מהן היה)? הכי קאמר אע"פ שלוי למטה (אפ"ה חציו של הר גריזים מרובה מפני שיוסף עמהן ומרובין היו) בני יוסף עמהם, שנאמר וַיִּדְבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מִדּוֹעַ נִתְּתָה לִי נַחֲלָה גּוֹרָל אַחַד וְחֶבֶל אַחַד וְאָנֹכִי עִם־רַב... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם־עַם־רַב אַתָּה עֲלֶיךָ לָנֶחֱמָה, אָמַר לָהֶן לָכוּ וְהַחֲבֵאוּ עֲצֻמְכֶם בֵּיעָרִים שְׂלֵא תִשְׁלוּט בְכֶם עֵין הָרַע, אָמְרוּ לִיה זָרְעִיה דְיוֹסֵף לֹא שְׁלֵמָא בִיה עֵינָא בִישָׂא, דְכָתִיב בְּן פְּרָת יוֹסֵף בְּן פְּרָת עָלֵי־עֵין, וְאָמַר ר' אֲבָהוּ אַל תְּהִי קוֹרָא עָלֵי עֵין אֲלֵא עוֹלֵי עֵין

כדרך שמדורים בחומש הפקודים הוא ספר וידבר שנמדדו בראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו) חלוקין באבני אפוד, אלא כדרך שחלוקין בחומש שני (בתחילת ואלה שמות ראובן שמעון לוי ויהודה ויששכר וזבולון באחד מהן, בשני בנימין דן ונפתלי גד ואשר ויוסף) כיצד בני לאה כסידרן, בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן, ובני שפחות באמצע, ואלא מאי אני מקיים כתולדותם (הואיל ולא כדרך לידתן נסדרו)? כשמותן שקרא להן אביהן ולא כשמות שקרא להן משה, ראובן ולא ראובני, שמעון ולא שמעוני, דן ולא הדני, גד ולא הגדי תיובתא דרב כהנא (דלכ"ע אין זה סדר הר גריזים והר עיבל דאילו סדר הר גריזים שמעון ולוי ויהודה יששכר ויוסף ובנימין ודהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי א"כ זין לתנא קמא וזין לכדי חנינא זן גמליאל לא היו חלוקים על האנשים, כלכך שהיו חלוקים זהים)? תיובתא.

ואלא מאי והחציו? תנא חציו של מול הר גריזים (כמות האנשים שהיו אל מול הר גריזים) מרובה מחציו של הר עיבל (והיינו דקאמר והחציו אל מול הר עיבל החציו ממועט שבחציו כתבו התוס' לשון הירושלמי מיושב יותר (לפי גימטריה) למסקנה של הר גריזים מרובה) דגרסינן התם מה תלמוד לומר והחציו מלמד שמעוטין בהר גריזים ומרובין בהר עיבל למה שאין שבטו של לוי כולו שם, שאם היה כל שבט לוי שם היו שוין, ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אמר אילו היה כל שבטו של לוי שם לא היו שוין למה שכבר נפלו משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף בשטים, א"ר יוסי בר בון אילו היה שם כל שבטו של לוי היו שוין למה שלא בא משבט ראובן וגד אלא מ' אלף חלוצי צבא (כיון שחלק מהם נשארו בעבר הירדן, ורק חלוצי הצבא עברו) והשתא אתי שפיר והחציו אל מול הר עיבל חציו המבורר שהוא הרוב דהוי חציו בשבטים ורובא בגברי. ומיהו כשתדקק במנין אחרון שנאמר בו לאלה תחלק הארץ לאחר שמתו מרגלים כדכתיב ובאלה לא היה איש... והיה בשנת הארבעים לאחר פטירת אהרן דכתיב ביה ויעל אהרן הכהן... וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי והכי מוכח בסדר עולם, תמצא במנין שבטים שעמדו על הר גריזים עודף על אותן שעמדו בהר עיבל תשע אלף חסר ק"ל (8,870)

לו:

לא) אמר לו יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות, דכתיב וְרַעַה זֹנוֹת יִאָבֵד-הֶזֶן (שם טוב שהוא יקר מכל הזן) מיד וַתָּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ (שכבת זרעו על שם שיורה כחיץ) א"ר יוחנן משום ר' מאיר ששבה קשתו לאיתנו.

וַיִּפְּזוּ זְרַעֵי יִדְיוֹ נַעֲץ יָדָיו בְּקִרְקַע (ונסמך עליהן כדי שיתייסר ויטרד בצערו ויעבור תוקף יצרו) ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו. מִיָּדֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִי גֵרָם לֹא שִׁחַקְקָה עַל אַבְנֵי אַפּוּד, אלא אביר יעקב. מִשֵּׁם רַעַה אֲבָן יִשְׂרָאֵל מִשֵּׁם זָכָה וְנַעֲשָׂה רַעַה, שנאמר רַעַה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה (כלפי שכינה נאמר) נִהְיָ כִּצְאֵן יוֹסֵף (קרי כצאן יוסף המנהיגים כצאנו של יוסף אלמא מיקרו ישראל צאנו של יוסף והוא הרועה).

תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר אֲלֵהוּ תִלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף (תולדות שיצאו מיעקב כנגדן ראוי לצאת מיוסף) אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו (יש להקשות וכי חסרות לו טיפות בגופו שמהם יעמיד שבטים וי"ל שכיון שהיה בחינה של כעין פגם בקדושה ירד ממעלתו וסוב אינו יכול להעמיד שבטים, ואעפ"כ ה' יתברך שמו, כיון שהיה לו גם בחינת מעלה של התגברות הילכ, הוילאס מצנימין אחיו, וכולס קראס על שמו של יוסף) ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו (אותן עשרה שפחתו מיוסף בעשר אצבעותיו) וכולן נקראו על שמו, שנאמר וּבְנֵי בְנִימִן בְּלַע וּבְכָר וְאַשְׁבֵּל נִקְרָא וְנַעֲמָן אֲחֵי נִרְאֵשׁ מִפִּים וְחַפְּסִים וְאַרְדִּי. בלע שנבלע בין האומות, וּבְכָר בכור לאמו היה וְאַשְׁבֵּל ששבאו אל גֵּרָא שגר באכסניות (בארץ נכריה) וְנַעֲמָן שנעים ביותר, אֲחֵי וְרֵאשׁ אחי הוא וראשי הוא מופים וחופים (מפורש במדרש רבי תנחומא שהיה פיו כפי יעקב אבינו בהלכות שקיבל משם ועבר) הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו, וְאַרְדִּי שירד לבין אומות העולם א"ר וְאַרְדִּי שפניו דומין לוורד.

(עולין על העין ואין העין עולה עליהם). רבי יוסי בר' חנינא אמר, מהכא וַיִּדְּגוּ לְרֵב בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ (כן ברכן יעקב למנשה ואפרים) מה דגים שבים מים מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן, אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן.

הני חמשים אותיות, חמשים נכי חדא הויין? א"ר יצחק יוסף הוסיפו לו אות אחת, שנאמר עֲדוּתוֹ בְּיַחֲסֵף שָׁמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל-אָרֶץ מִצְרָיִם. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק כתולדותם בעינן (כשמות אשר קרא להם אביהם)? אלא, כל התורה כולה בנימן כתיב, והכא בנימין שלם, כדכתיב וְאָבִיו קָרָא-לּוֹ בְנִימִין.

אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקב"ה, יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא (על הים כדלקמן) נקרא כולו על שמו של הקב"ה. יוסף מאי היא? דכתיב וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבְּיָתָה לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתּוֹ, א"ר יוחנן מלמד, שישניהם לדבר עבירה נתכוונו.

וַיָּבֵא הַבְּיָתָה לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתּוֹ רב ושמואל, חד אמר לעשות מלאכתו ממש (מלאכה), וחד אמר לעשות צרכיו (תשמיש) נכנס (כתבו התוס' נראה משום דהוציאו בלשון כיאה ויבא הביתה קא דייק נמי דלעשות צרכיו נכנס). וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבְּיָתָה... אפשר, בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בו איש, תנא דבי ר' ישמעאל אותו היום יום חגם היה, והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן חולה היא, אמרה אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה. וַתִּתְפַּשְׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאֹמֶר שְׂכָבָה עִמִּי באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון (כתבו התוס' כתב רבינו משה הדרשן ואין איש מאנשי הבית שם בבית, דמשמע דוקא מאנשי הבית לא היה שם, מכלל דאיש אחר שלא מאנשי הבית כלומר חלוק ומופלג מתורת אנשי הבית היה שם, וזהו דמות דיוקנו של אביו. ותימא קצת מנלן דנראית לו בחלון ושמא מדכתיב בבית דמשמע בבית

רד ים, והיו שרי יהודה רוגמים אותם ופתחו התופ' כך שנויה ברייתא במכילתין משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן, אמר לקטן העמידני עם הנץ החמה אמר לגדול העמידני בג' שעות, בא הקטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו גדול אמר לו לא אמר לי אלא עד ג' שעות, והקטן אמר, לא אמר לי אלא עד הנץ החמה מתוך שהיו עומדים צהובין, ננער אביהן אמר להן בניי מכל מקום שניכם לא כיוונתם אלא לכבודי, אף אני לא אקפח את שכרם מה שכר נטלו שבטו של בנימין שירד תחילה לים, ששרתה שכניה בחלקו שנאמר... ומה שכר נטלו שבטו של יהודה זכה למלכות שנאמר שרי יהודה רגמתם, אין רגמתם אלא מלכות שנאמר באדין אמר בלשצר והלבישו לדניאל ארגוונא) שנאמר שְׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתְכֶם, לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיוזן לגבורה (שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו) שנאמר וּבֵין פְּתָפְיוֹ שָׁכַן אֱמֶר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה לֹא כֵךְ הִיָּה מַעֲשֵׂה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה, שנאמר סִבְבֵי בְּכַחַשׁ אֶפְרָיִם (שיראו לסמוך עליו וכחשו באמונתם) וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה עֵד רָדָה עִם־אֵל (ירד בים על שבטח בחקב"ה) ועליו מפרש בקבלה הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד־נַפְשִׁי: טְבַעְתִּיו בֵּינָן מְצוּלָה וְאֵין מְעַמָּד... אֶל־תִּשְׁטַפְּנִי שִׁבְלַת מַיִם וְאֶל־תִּבְלַעֵנִי מְצוּלָה... באותה שעה היה משה מאריך בתפלה, אמר לו הקב"ה ידידי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני, אמר לפני רבש"ע, ומה בידי לעשות, אמר לו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: וְאַתָּה הָרַם אֶת־מִטְאֵה וְנִטְּהָ אֶת־יָדְךָ... לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל, שנאמר הִיָּתָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו, מה טעם היתה יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו (דיהודה שנתקדש למשול בהן)? משום דהים ראה וינזם.

תניא, ראב"י אומר אי אפשר לומר לוי למטה שכבר נאמר (לוי) למעלה (משה כתב בתורה אלה יעמדו לברך... שמעון לוי ויהודה) ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה

א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף וּבִלְעָדָיִךְ לְאֶיְרָם אֵישׁ אֶת־יָדְךָ... אמרו איצטגניני פרעה (חכמים וחוזים בכוכבים ויודעים בחכמת המזלות) עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילוהו עלינו, אמר להן גנוני מלכות (גונוני מלכות בחכמה גבורה ויופי) אני רואה בו, אמרו לו א"כ, יהא יודע בשבעים לשון, בא גבריאאל ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד, שנאמר עֲדוּתוֹ בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ (סיפיה דקרא שפת לא ידעתי אשמע) בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם. ולמחר, כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה אהדר ליה. אישתעי איהו בלשון הקדש, לא הוה קא ידע מאי הוה אמר, א"ל אגמרי, אגמריה ולא גמר, אמר ליה אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו. כי א"ל אָבִי הַשְּׂבִיעֵנִי לְאֱמֶר, א"ל זיל איתשיל אשבעתך (השאל לחכמים שיתירוה לך) אמר ליה ואיתשלי נמי אדידך, ואע"ג דלא ניהא ליה א"ל עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הַשְּׂבִיעֵךָ נַחֲשׂוּ הַתּוֹפִ' וְתִימָה הֲלֹא לֹא הִיָּה יִכּוֹל לִישָׁאֵל עַל נַדְרוֹ כִּי אִם מַדְעַתוֹ שֶׁל פֶּרַעַה כְּמוֹ הַהוּא מַעֲשֵׂה דַצְדֻקְיָהוּ וְנִבּוּכַדְנֶצַּר דְּמִיִּיתֵי הַתַּם (לדקיהו ראה את נבוכדנצר אוכל לרננת חיה, והשביעו נבוכדנצר סלא פירסס זאת, ונסצע לו, ואח"כ התחרט לדקיהו, ונסאל על סבעתו, ופירסס את הדבר, נבוכדנצר שמע על כן, וסאל את הסנהדרין, אם אפשר להישאל על הנדר סלא צפני מי שנסצע לו, וענו לו שאין נשאלין סלא צפניו. וא"כ אוך יכל יוסף להישאל על סבעתו סלא צפני פרעה) מיהו מהכא משמע דהוה בפניו דאמר בנדרים (סה). המודר הנאה מחברו אין מתירין לו אלא בפניו פי' בפניו ואפילו בעל כרחו. ומיהו תימיה לומר דהנודר על דעת חבירו מתירים לו שלא מדעת חבירו. ושמא אוקמיה במלתא, דגיוזם בעלמא שגיוזמו כד (ר"ל שאיים עליו, אע"פ שצאמת לא יכל לנצע את חיומו) מיהו לא היה יכול לישאל עליו, אי לא ניהא ליה לפרעה].

יהודה מאי היא? דתניא, היה ר"מ אומר כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ [דף לו ע"א] שבטו של בנימין וירד לים תחילה, שנאמר שָׁם בְּנִימִן צָעִיר רָיָם, אל תקרי רודם אלא

בשעה שהיו אומרים ברכות היו הופכין פניהם... ופלוזגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דפליגי במנחות (עח.) השוחט את התודה לפני ולחמה חוץ לחומה וכן בפסחים (סג:) השוחט הפסח על החמץ לא שייכא להכא. ונראה לר"י דרבי מודה נמי דכל על לכתחלה ולמצוה על ממש ושאיני הכא דגזירת הכתוב היא וכדפרישית, וכדיעבד מכשר על בסמוך דומיא דההיא דמנחות (צב.) דאם סידר מערכת לחם הפנים שתים של שבע שבע אמר רבי רואין את העליונות כאילו אינן, והא בעינן ונתת על המערכת לבונה, מאי על בסמוך, ורבי למעמיה דאמר על בסמוך, וגבי בזיכי לבונה מעמא נמי כיון דמשמע על בסמוך אמרינן דהאי על נמי לכתחילה בסמוך קאמר הדא שלא יפרוס הלחם ועוד דכי יהיב בסמוך הוי דרך כבוד טפי לפני ממי"ה הקב"ה כדאמרינן במנחות (סכ.) גבי כבשי עצרת דכתיב והניף הכהן אותם על לחם הביכורים יכול יניח כבשים על גבי לחם תלמוד לומר על שני כבשים, אי על שני כבשים יכול לחם על גבי כבשים ת"ל על לחם הביכורים... ר' חנינאי אומר מניח הלחם בין שתי יריכותיהם של כבשים ומניף ונמצא מקיים שני מקראות הללו, אמר רבי לפני מלך ב"ז אין עושין כן לפני ממי"ה עושין כן (בתמיה) אלא מניח זה בצד זה ומניף והא בעינן 'על' אמר רב חסדא לרב המנונא ואמרי לה רב המנונא לרב חסדא רבי למעמיה דתניא...).

'הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה...' תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט ארור בכלל ארור בפרט (כל הברכות והקללות נאמרו בהר גריזים ובהר עיבל בכלל ופרט, ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת, ארור אשר לא יקים, הרי בכלל. וכל אחת ואחת בפרט ברוך וארור ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה, ארור אשר יעשה פסל ומסכה וכן כולן) ללמוד וללמד לשמור ולעשות (כל המצות כולן טעונות ארבעה אלה ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכתוב ולמדתם אותם את בניכם... הרי כאן ארבע מצות לכל מצוה, ועל ארבעתן נמסרו ארור וברוך בכלל ופרט ברוך אשר ילמדו, ארור אשר לא ילמדו, וכן ללמד וכן לשמור וכן לעשות, בכל אחד ארבע בריתות ברית לברוך בכלל ברית לברוך בפרט, ברית לארור בכלל ברית לארור בפרט) הרי **לז ע"ב** ארבע,

(בספר יהושע פ"ח כדכתיב וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלוים אלמא כהנים ולוים למטה היו) הא כיצד, זקני כהונה ולויה למטה, והשאר למעלה, רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת (לשאת את הארון דהיינו מבין שלשים ועד בן חמשים) למטה (אצל הארון) והשאר למעלה, רבי אומר אלו ואלו (ישראל ולוים) למטה הן עומדים [כדכתיב בספר יהושע כתבו התוס' ירושלמי ר"ש אומר שמעון ולוי מה שמעון כולו למעלה אף לוי כולו למעלה, מה אני מקיים הדין תנייה (עס הפסוק זה) 'נגד הכהנים והלוים', כדאמר ר' יהושע בן לוי בעשרים וארבעה מקומות הכהנים נקראו לויים, וזה אחד מהן והכהנים הלוים בני צדוק (יבמות פו:)].

הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל ופתחו בקללה. מאי על (וְנִתְּתָה אֶת-הַבְּרָכָה עַל-הַר גְּרִיזִים וְאֶת-הַקְּלָלָה עַל-הַר עֵיבָל)? על בסמוך, כדתניא וְנִתְּתָה עַל-הַמְּעַרְכָּת לְבִנְיָה זִכָּה. רבי אומר על בסמוך אתה אומר על בסמוך, או אינו אלא על ממש, כשהוא אומר וְסִכַּתָּ עַל-הָאָרֶץ אֶת-הַבְּרָכָה (על כרחק לאו על ממש דהאי מחיצה הואי פרוכת ולא היה סכך) הוי אומר על בסמוך וכתבו התוס' האי דלא מייתי מתניתין במנחות (צו.) אבא שאול אומר שם (צקני הטפחים ליוח) היו נותנין בזיכי לבונה של לחם הפנים, אמרו לו והלא כבר נאמר ונתת על המערכת לבונה זכה (ולא צסמוך להם) אמר להם והלא כבר נאמר (דגל מחנה אפרים ללכחותם ימה) ועליו מטה מנשה (והיינו צסמוך). יש לומר משום דברייתא מפרש בהדיא על בסמוך. ונראה אפי' ר"מ ור' יהודה דפליגי התם אבא שאול ואמרי על ממש (כאן יודו ס'ע"ל) הוא צסמוך) והכי משמע נמי במנחות (כו.) כל היכא דאיכא למימר על ממש דאמרינן על ממש, דבעי שם רבי יצחק איברים שסדרן בצידי מערכה מהו, אליבא דמאן דאמר על ממש לא תיבעי לך דעל העצים כתיב, מ"מ הכא כולי עלמא מודו דעל בסמוך ולא אמרינן המברכין על הר גריזים ממש והמקללים על הר עיבל כדאמרינן בירושלמי יכול אלו שבהר גריזים היו אומרים ברכות ואלו שבהר עיבל היו אומרים קללות ת"ל הברכות והקללות, אלו ואלו היו אומרים ברכות ואלו ואלו אומרים קללות, יכול אלו שבהר גריזים היו עונין אחר הברכות אמן, ואלו שבהר עיבל היו עונין אחר הקללות אמן ת"ל וענו כל העם ואמרו אמן, אלו ואלו היו עונין אחר הברכות והקללות אמן, הא כיצד

לו:

התוס', וא"ת מאי (ר"ע) איצטריך למימר שלישי דערבות מואב, והא לא איירי ר' ישמעאל בערבות מואב כלל יש לומר משום סיפא נקט לה דבעי למימר אין לך כל דבר מצוה ומצוה (ומצוה) ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמנה בריתות. ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון וכתבו התוס' ירושלמי עד כדון (עד כאן לאינו רק...) דברים שנכללו ונפרטו, דברים שנכללו ולא נפרטו (כל התורה שנכללה צארוך אשך לא יקיס, ולא נפרטו, מניין שנכרתו כולם צנרית צפרט) אמר ליה בן אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (אותן המצוות המפורשות צפרטה היו בכלל התורה ולא מן הכלל ללמד על כל המצוות כולן שנכרתו בכלל וצפרט. וסאל...) אמר לו, לא (אמר את הכלל הזה אל...) בדבר אחד (היינו שפאשך מלטה אחת ילטה, אני אומר ללמד על הכלל כולו, אבל) דילמא בשני דברים (האם הכלל הזה חל גם על שני דברים שילאו הכלל) בתמיהה, והכא בשני דברים אנן קיימין (ולא רק שנים אלא הרבה יותר, ועונה...) אמר ר' תנחומא מכיון דכתיב בסוף (הפרשה, כתוב...) אמן (נעשה...) כמו שכולו דבר אחד (ונידון בכלל כל שילא מן הכלל ללמד על הכלל כולו ילא). כתיב אשר לא יקיס את דברי התורה. וכי יש תורה נופלת (שכריכים להקיס אותה) רבי שמעון בן אליקים אומר זה החזון שהוא עומד (להתפלל ולקרות צתורה, ועליו נלמר אשך לא יקיס, שצעומדו הוא מקיס את התורה ומעלה אותה לפני העס) רבי שמעון בן חלפתא אמר זה הבית שלמשה (והכוונה לבית המלך ולנשיא שצידס להקיס את התורה ולמחות על אלה שצעוצכים עליה) דאמר רב הונא בר יהודה בשם שמואל דעל הדבר הזה קרע יאשיהו (המלך את צגליו כשחלקיהו הביא לו את הס"ת ומלא שנלמר צו ארוך אשך לא יקיס) ואמר עלי להקיס, ר' אחא בשם ר' תנחום בר' חייא למד ולימד שמר ועשה והיתה סיפקו בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארוך, ר' ירמיה בשם רבי חייא בר' אבא לא למד ולא לימד לא שמר ולא עשה ולא היתה סיפקו בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך, דאמר רבי הנא א"ר ירמיה עתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי מצות בצילן של בעלי תורה שנא' כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר עין חיים היא למחזיקים בה] אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמנה בריתות (לכל אחד) של שש מאות אלף ושלוש אלפים וחמש מאות וחמשים (כמנין שהיו במדבר שכל אחד נעשה ערב על כל אחיו) אמר רבי לדברי רבי שמעון בן יהודה

ארבע (בריתות ללמוד) וארבע (ללמד) הרי שמונה, שמונה ושמנה (לשמור ולעשות) הרי שש עשרה, וכן בסיני (כשנאמרו כל המצות למשה נתנו כולן בארוך וברוך בכלל ופרט) וכן בערבות מואב (כשאמרה לישראל כדכתיב בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה) שנא' אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה... (בתר קללות וברכות כתיב מלבד הברית... אלמא כברית ערבות מואב בברכות וקללות כך ברית בחורב דהר גריזים ודהר עיבל לא איצטריך לאתויי קרא, דעלה קאי ובה איירי) וכתוב ושמרתם את דברי הברית הזאת... נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה (לכל אחד מישראל שש עשרה תלתא זימני מ"ח הוי). ר"ש מוציא הר גריזים ודהר עיבל (לפי שלא אמר יהושע עליהן כל התורה אלא מצות שבפרשה כתבו התוס' הכי מסיים לה בירושלמי וכן היה ר"ש אומר אין לך כל דבר ודבר מן התורה שאין כרות עליה תקע"ו בריתות שתים עשרה בברוך (48-12=576) ולא ידענא אמאי י"ב ושמא ברית כנגד כל שבט ושבט וי"ב בארוך י"ב בכלל וי"ב בפרט הרי מ"ח בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי קצ"ב בריתות וכן בהר סיני וכן בערבות מואב הרי תקע"ו בריתות) ומכנים אהל מועד שבמדבר (שלאחר שהוקם המשכן נדבר הקב"ה עם משה בישוב ולמדו כל התורה כדכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר).

ובפלוגתא דהני תנאי דתניא, רבי ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני (בסתם נאמרה תורה בסיני ולא נתפרשה לו כגון בסיני נאמר וזכחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ולא פירש מתן דמים כיצד הקטרת אימורים והפשט ונתוח וכליל של עולה ובספר ויקרא באהל מועד פירשה) ופרטות באהל מועד. ר"ע אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני, ונשנו באהל מועד, ונשתלשו בערבות מואב (מפי משה לישראל, ת"ק סבירא ליה כר' ישמעאל הלכך הר סיני ואהל מועד הדא היא, ור"ש ס"ל כר"ע הלכך תרי נינהו כתבו

לו:

איש כפר עכו, שאמר משום רבי שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים, נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים.

מאי בינייהו (מאי מוסיף רבי ובמאי פליגי)? אמר רב משרשיא ערבא, וערבא דערבא איכא בינייהו [אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חברו או לא, רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על חברו אלא שישמרו את המצות נמצא כל אחד ואחד ערב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד אבל לא נעשה כל אחד ואחד ערב על ערבות של חברו אלא על חובתו של חברו, ואתא רבי למימר לדברי ר"ש שבא למנות את בריתות הערבות יש לו למנות ארבעים ושמונה בריתות של ששים ריבוא לכל אחד ובכל אחד האלה יש ששים ריבוא שכולם נתערבו זה בזה על חובותם ועל ערבותם נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובות של חברו וכל אחד מששים ריבוא הללו קבל עליו בריתות ששים ריבוא בשביל ערבות שנתערבו אחיו על חבריהם וזה קבל עליו אף ערבות של ערבים כתבו התוס' (עפ"י הגהות הט"ז) לפי ר"ש בן יהודה יש בכל מצוה ארבעים ושמונה בריתות, ויש לך להכפילם ב-603,550 כמניין בני ישראל שערב להם. נמצא לכל מצוה 28,970,400 בריתות, ואם נכפול ב-613 מצוות הוי 17,758,855,200 ולרבי יש לך להכפיל זאת בעוד 603,550 שהרי הוא ערב גם לערבות כל אחד, א"כ הוא 10,718,357,055,960,000.]

ת"ר וְנִתְּתָה אֶת-הַבְּרָכָה עַל-תֵּר גְּרָזִים וְאֶת-הַקְּלָלָה עַל-תֵּר עֵיבָל מַה תִּלְמֹד לומר, אם ללמד שתהא ברכה על הר גריזים וקללה על הר עיבל, הרי כבר נאמר אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים, וכתוב ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל, אלא להקדים ברכה לקללה, יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללות (שיגמרו כל הברכות תחילה עד ברוך אשר יקים... ואח"כ יפתחו בקללה) תלמוד לומר ברכה וקללה, ברכה אחת קודמת לקללה (כתבו התוס', ירושלמי יכול משהיו אומרים ברכות היו אומרים קללות תלמוד לומר הברכה והקללה קלה באחת וברכה באחת) ואין כל הברכות קודמות לקללות ולהקיש ברכה לקללה, לומר לך מה קללה בלויים אף ברכה בלויים, ומה קללה בקול רם אף ברכה בקול רם, ומה קללה בלשון הקודש (כדילפינן קול קול ממש) אף ברכה בלח"ק, ומה קללה בכלל ופרט אף ברכה בכלל ופרט, ומה קללה אלו ואלו עונין ואומרים אמן, אף ברכה אלו ואלו עונין ואומרים אמן.

משנה ברכת כהנים כיצד, במדינה אומר אותה שלש ברכות (שמפסיקין הכהנים בין

איש כפר עכו, שאמר משום רבי שמעון אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה, שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים, נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים.

מאי בינייהו (מאי מוסיף רבי ובמאי פליגי)? אמר רב משרשיא ערבא, וערבא דערבא איכא בינייהו [אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חברו או לא, רבי שמעון בן יהודה סבר לא נעשה כל אחד ערב על חברו אלא שישמרו את המצות נמצא כל אחד ואחד ערב על מ"ח בריתות של כל אחד ואחד אבל לא נעשה כל אחד ואחד ערב על ערבות של חברו אלא על חובתו של חברו, ואתא רבי למימר לדברי ר"ש שבא למנות את בריתות הערבות יש לו למנות ארבעים ושמונה בריתות של ששים ריבוא לכל אחד ובכל אחד האלה יש ששים ריבוא שכולם נתערבו זה בזה על חובותם ועל ערבותם נמצא כל אחד מקבל עליו ערבות של ששים ריבוא בשביל חובות של חברו וכל אחד מששים ריבוא הללו קבל עליו בריתות ששים ריבוא בשביל ערבות שנתערבו אחיו על חבריהם וזה קבל עליו אף ערבות של ערבים כתבו התוס' (עפ"י הגהות הט"ז) לפי ר"ש בן יהודה יש בכל מצוה ארבעים ושמונה בריתות, ויש לך להכפילם ב-603,550 כמניין בני ישראל שערב להם. נמצא לכל מצוה 28,970,400 בריתות, ואם נכפול ב-613 מצוות הוי 17,758,855,200 ולרבי יש לך להכפיל זאת בעוד 603,550 שהרי הוא ערב גם לערבות כל אחד, א"כ הוא 10,718,357,055,960,000.]

דרש רבי יהודה בן נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כל הפרשה כולה (של הר גריזים) לא נאמרה אלא בנואף ונואפת, ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה... בארור סגני ליה (בתמיה כופר בעיקר הוא וסגני ליה בארור)? אלא, זה הבא על הערוה (אשת איש) והוליד בן (ממזר, ומתוך בושתי שאסור לבא בקהל ואינו מוצא אשה...), והלך לבין עובדי כוכבים ועבד עבודת כוכבים, ארורין

לו: - לוז.

נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהלך את ידיו אל העם ויברכם, מה להלן בנשיאות כפים, אף כאן בנשיאות כפים.

קשיא ליה וכתבו התוס' לשון קשיא ליה אינו לשון הברייתא אלא לשון פי הגמרא (ולאסוף לכך...) דה"ג לה בסיפרי, ר' יונתן אומר אי מה להלן... [ר' יונתן (אהך גז"ש, אי בגז"ש ילפת לה, איכא למיפרך...)] אי מה להלן (מה למלואים) כהן גדול וראש חודש (ר"ח הוה כדכתיב 'ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים...') והוא היה יום שמיני למלואים כדתניא בסדר עולם אותו היום נטל עשר עטרות) ועבודת צבור (כדכתיב 'זירד מעשות החטאת והעולה והשלמים' וכולן של ציבור כדכתיב 'קחו שעיר עזים...') אף כאן כהן גדול וראש חודש ועבודת ציבור?

ר' נתן אומר אינו צריך (משום דפרכא ליה גז"ש מייתי ליה בהקישא) הרי הוא אומר הוא וּבְנָיו כָּל־הַיָּמִים, מקיש בניו לו, מה הוא בנשיאות כפים, אף בניו בנשיאות כפים (ולא תיקשי תו שכך כ"ג, דאין משיבין על ההיקש) וכתוב כל הימים (ולא תיקשי לך תו ראש חדש ועבודת צבור הקשו התוס', תימה אכתי עבודת יחיד מהיכא לן דאיתרבי דאיכא נשיאות כפים, והא בכל הימים איכא נמי עבודת צבור כגון תמיד. ונראה דודאי לדברי הכל אימעיט עבודת יחיד מנשיאות כפים (ר"ל שאין נשאלת כפיס נקדנן יחיד) ור' יונתן נמי אגב שיטפיה נקט ליה, ולא הוה נשיאות כפים בכל יום אלא בעבודת תמיד כדתנן ביומא (לב:) דלאחר שנתנו איברים על גבי כבש ומלחום ירדו ובאו להן ללשכת הגזית, אמר להן הממונה ברכו ברכה אחת, והם ברכו קראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים והוא הדין במוספין ובתמיד של בין הערבים) ואיתקש ברכה לשירות (כלומר ואע"ג דבהאי קראי לאו ברכה כתיבא אלא שירות לעמוד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים, איתקוש ברכה ושירות בקרא אחרינא כדאמרינן לעיל לשרתו ולברך בשמו פתבו התוס' לעיל קאי דקאמר מקיש בניו לו, אימא לענין שירות דוקא איתקוש, להכי קאמר כיון דאיתקוש

פסוק לפסוק וענין הציבור אמר) ובמקדש ברכה אחת (לפי שאין ענין אמר במקדש ואין צריך כאן שום הפסק) במקדש אומר את השם [דף לה ע"א] ככתבו (ביו"ד ה"י), ובמדינה בכינויו (באל"ף דל"ת). במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן (מפני שצריך נשיאות כפים כדאמרינן בברייתא בגמ') ובמקדש על גבי ראשיהן (מפני שמברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם) חוץ מכה"ג, שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ (מפני שהשם כתוב עליו) ר' יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ, שנא' וישא אהלך את ידיו אל העם ויברכם.

(גמרא) תנו רבנן פה תברכו בלה"ק, אתה אומר בלשון הקודש, או אינו אלא בכל לשון, נאמר כאן פה תברכו ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם והקשו התוס', תימה אדרבה אימא ונאמר להלן ואכלת ושבעת וברכת, מה להלן בכל לשון, כדאמר לעיל (לג.). וי"ל דמסתברא ליה טפי למילף ברכת כהנים מברכת הר גריזים דשתיהן מפורש בתורה דהברכות עצמן נמי מפורשות שהיה היפך הקללות המפורשות ארור האיש לברכה, אבל לשון ברה"מ אינה מפורשת בתורה] מה להלן בלה"ק, אף כאן בלה"ק. רבי יהודה אומר אינו צריך, הרי הוא אומר כה (פתבו התוס') אבל לרבנן לא משמע להו עיכובא כה אלא ככה) עד שיאמרו בלשון הזה.

תניא אידך כה תברכו בעמידה, אתה אומר בעמידה, או אינו אלא אפי' בישיבה, נאמר כאן כה תברכו, ונאמר להלן אלה יעמדו לברך, מה להלן בעמידה, אף כאן בעמידה. ר' נתן אומר אינו צריך, הרי הוא אומר לשרתו ולברך בשמו, מה משרת בעמידה, אף מברך בעמידה. ומשרת גופיה מנלן, דכתיב לעמוד לשרת.

תניא אידך כה תברכו בנשיאות כפים (שיגביהו את ידיהם) אתה אומר בנשיאות כפים, או אינו אלא שלא בנשיאות כפים,

לזו.

תניא אידך כה תברכו את בני ישראל אין לי אלא בני ישראל, גרים, נשים, ועבדים משוחררים מניין? ת"ל אמור להם, לכולהו.

תניא אידך כה תברכו פנים כנגד פנים, אתה אומר פנים כנגד פנים, או אינו אלא פנים כנגד עורף (שאינן הציבור צריכין להסב פניהם לצד הכהנים)? ת"ל אמור להם, כאדם האומר לחבירו. **פסק הש"ע**... ומחזירים פניהם כלפי העם... (מ"ב דילפינן בגמרא שברכת כהנים צריך להיות פנים כנגד פנים) ... או"ח (קכח,י).

תניא אידך כה תברכו בקול רם, או אינו אלא בלחש ת"ל אמור להם, כאדם שאומר לחבירו (הקשו התוס', תימה לר"י אמאי לא נפקא לן מיניה מג"ש דברכה ברכה מהר גרזים, מה להלן בקול רם אף כאן בקול רם ומצינו למימר דלא איצטריך אלא לר"י דלא יליף ליה מגזירה שוה אלא מכה). **פסק הש"ע**... ובקול רם... ומ"ב היינו בקול בינוני לאפוקי בלחש. ומ"מ לפעמים צריך בקו"ר ממש כגון שהמתפללים הם רבים ובעינן שיחא כל הקהל שומע כדאמרינן בספרי (פר"ח). והנה מי שקולו צרוד, שאינו יכול לדבר בקול בינוני כ"א בלחש לכאורה פשוט שאינו יכול לישא כפיו וטוב שיצא קודם רצה]... או"ח (קכח,יד). **כתב הפסקי תשובות באות מו'** הסכימו האחרונים שאם קולו יכול להישמע לעשרה אנשים העומדים סביבו יוכל לישא כפיו, ולכן כהן שנפגעו לו מיתרי הקול ר"ל עקב ניתוח או הצטננות וכיוצב"ז כל שמגביה קולו עד שיוכלו עשרה אנשים לשמוע, יכול לשאת כפיו, ואם לאו יוכל להצטרף לנשיאת כפיים כשיש עוד כהנים, ולא יברך אלא ישמע הברכה מהם ויאמר פסוקי יברכך, ואם הוא כהן יחיד יצא מביהכ"נ קודם רצה. **בשו"ת צי"א חט"ו סי' כ"א** כתב דמנהג העולם להתיר לכהנים צרודים ליש"כ עם כהנים אחרים, ומישב המנהג מכמה הוכחות וראיות מספרי הקדמונים וספרי מנהגים שהיו קהילות שלכתחילה נהגו שאחד הכהנים מברך בקול רם ושאר הכהנים בלחש.

אמר אביי, נקטינן לשנים קורא כהנים (כשיש שם שני כהנים לברך שליח צבור כשגמר ברכת הודאה קורא אותן כהנים, והן הופכין פניהן שהיו הפוכין לצד התיבה להתפלל, דהא אמרינן לקמן יהי רצון מלפניך שתהא ברכה זו... **כתבו התוס' בירושלמי** אמר רב חסדא צריך שיחא החזן ישראל, רב נחמן בר יצחק אומר אם

לשירות, הוא הדין לברכה דהא איתקוש ברכה (לשירות).

ותניא אידך כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש (ככתבו) אתה אומר בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי [כתבו התוס', רבינו הלל פי בספרי (צפיון על הסיפרי) ביאר 'בכינוי' כגון אל אלהים צבאות. ולא מסתבר דהיכי תיסק אדעתא לשבושי קרא למימר יברך אלהים במקום שם בן ארבע אותיות, אלא בכינוי יש לומר כקריאתו באל"ף דל"ת] ת"ל וְשָׁמוּ אֶת־שְׁמִי, שמי המיוחד לי יכול, אף בגבולין כן, נאמר כאן ושמו את שמי ונאמר להלן לְשׁוֹם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם, מה להלן בית הבחירה, אף כאן בבית הבחירה. רבי יאשיה אומר אינו צריך, הרי הוא אומר **בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֶּיר אֶת־שְׁמִי אָבּוֹא אֵלַיךְ וַיְבָרֶכְתִּיךָ (כתבו התוס') הכי תני בספרי בכל מקום אשר אני נגלה, שם תהא מזכיר את שמי, והיינו דקמתמה הכא 'בכל מקום ס"ד', וכי בכל מקום אשר אני מצוה שמי להזכיר דהיינו אפילו בגבולין תברכו, דבכל מקום אשר אבא אליך משמע אני בעצמי שיחא שם גילוי שכינה, אלא מקרא מסורס הוא בכל מקום אשר אבא אליך שאני נגלה שם, שם אני מצוה להזכיר שמי המיוחד לי והיינו דוקא בבית הבחירה, והיינו דקתני בספרי בכל מקום אשר אני נגלה שם תהא מזכיר את שמי. **ונראה** דמזה הטעם נמנעו כהנים לברך בשם המיוחד, משמת שמעון הצדיק כדאמרינן ביומא (לט:): לפי שלא זכו שוב לגילוי שכינה. **ונראה לר"י** כהן שברך ברכת כהנים בישיבה לא עשה ולא כלום הואיל ואיתקוש ברכה לשירות וגבי שירות אמר בזבחים (כג:): דיושב מחלל עבודה הילכך אף כאן צריך לחזור ולברך מעומד] בכל מקום ס"ד [וכי בכל מקום שם המיוחד נזכר הכתיב זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא (פסחים ג:)] ועוד וכי בכל מקום שכינה באה ושורה דכתיב אבא אליך, והוא לא יחד מקום להזכרת השם? אלא מקרא זה מסורס הוא (מהופך) בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתך (באהל מועד שבמדבר ובשילה ובבית עולמים) שם אזכיר את שמי, והיכן אבוא אליך וברכתך, בבית הבחירה, שם אזכיר את שמי בבית הבחירה.**

לזו. - לזו:

(ביאר התורה תמימה דאל"ה למה צוה לכהנים לברך
הא אפשר לברכם מעצמו... וגם י"ל דמדייק מדלא
כתיב בלשון צווי, וישימו. ודריש ושמנו כמו שהיה אומר
ולואי שישימו).

ואמר רבי יהושע בן לוי כל כהן שמברך
מתברך, ושאינו מברך אין מתברך, שנאמר
וְאֶבְרַכְהָ מִבְּרַכְיָהוּ [דאילו 'ואני אברכם'
אישראל קאי כר"ע דאמר בחולין (מט.) למדנו
ברכה לישראל מפי כהנים, מפי הגבורה לא
למדנו, כשהוא אומר 'ואני אברכם' הוי אומר
הכהנים מברכים את ישראל והקב"ה מסכים
על ידם (לחלו לר' ישמעאל סס לומדים מחינות אלו
שהקב"ה מצד לכהנים)].

ואמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה
לדוכן, עובר בשלשה עשה פה תְּבַרְכֵנוּ, אָמֹר
לָהֶם, וְשָׁמְנוּ אֶת־שְׁמֵי [בתבו התוס' ירושלמי (מקורו
נזיר פ"ז ה"א, אמנס הגירסא סס שונה ממה שהובא
בתוס'...) נזיר מהו שיטמא אדם לנשיאת כפים (כלי
שיוכל לעלות לדוכן ולצדק, לריך לעצור לך טומאה) אחוי
דר' אבא בר כהן אמר קמיה ר' יוסי בשם ר' אחא
מטמא כהן לנשיאת כפים, שמע ר' אחא ואמר אנא לא
אמרי ליה כלום, חזר ואמר או דילמא (אולי מה שגרס לו
לטעות ולומר כך בשמי, כו...) לא שמע מיני (ממני) אלא
כיון דאמר ר' יהודה בר פזי בשם ר"א כל כהן שעמד
בבהכ"נ ואינו נושא את כפיו עובר בעשה, וסבר
למימר שמצות עשה דוחה למצות ל"ת, אמר אנא לא
אמרית ליה, אייתוניה ואנא מלקי ליה (הציאו אותו אלי
וללקה אותו). ר' אבובא הוי יתיב ומתני בבי כנישתא
דקיסרין והוי תמן מיתנא (ולא הפסיקו מלימודם כי חשבו
סמותר להיטמא ללימוד תורה) ואתא עונתא דנשיאת
כפים ולא שאלון ליה (ולא שאלו אותו האם להפסיק
מלימוד תורה לנשיאת כפים) אתא עונתא דמיצליא
ושאלון ליה אמר להון על נשיאות כפים לא שאילתון
לי ועל מיצלא אתון שאלון, כד שמעון כן, הוה כל חד
וחד מנהון משמט גרמיה וערק). **פסק הש"ע** כל

כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים, אם
אינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה
אחת, הרי זה כעובר בג' עשה (מ"ב עיקר עשה
אינו אלא אחת והוא כה תברכו שנאמר בלשון צווי
לברכה) אם היה בבהכ"נ כשקראו כהנים (מ"ב
דבלא"ה אינו עולה דכתיב אמור להם ומתרגמינן כד
יימרון להון, והוא קריאת כהנים שאנו אומרינן. וכתב
המ"א, ודוקא שעקר רגליו בעבודה אבל אם לא עקר
רגליו אינו רשאי לעלות... ואף דהחזן קרא כהנים או

היה כהן א' אומר (הס"ז) כהן, (אס היו...) שנים אומר
(הס"ט) כהנים. אמר רב חסדא אפי' כהן אחד קורא
(הס"ט) כהנים, שאין קורא כהנים אלא לאותו השבט)
ולאחד אינו קורא כהן, שנא' אָמֹר לָהֶם,
לשנים. **פסק הש"ע** ...ואז אם הם שנים
קורא להם (הש"צ) כהנים... ואם הוא א', אינו
קורא לו, אלא הוא מעצמו מחזיר פניו או"ח
(קכה,י).

ואמר רב חסדא, נקטינן כהן קורא כהנים
(אם שליה צבור כהן הוא קורא ומזהיר את
חביריו העומדים לפניו להחזיר פניהם ולברך
את ישראל) ואין ישראל קורא כהנים,
שנאמר אמור להם (מקרא ד'להם' נפקא לן
ששלוח צבור מזהיר אותן לברך) אמירה [דף
לח ע"ב] משלהם תהא (אזהרה זו הכהנים
יזהירו). והילכתא כוותיה דאביי, ולית
הילכתא כוותיה דרב חסדא. **פסק הש"ע**
משתדלין שיהא המקרא ישראל, וכשהחזן
כהן, יעמוד ישראל אצל ויקרא כהנים, ויקרא
אותם, והחזן עומד ושותק או"ח (קכה,כב).
נוראות נפלאתי על פסק הש"ע, שבבבלי מוכח
למסקנה שבין שהש"צ כהן בין שהוא ישראל מקרא
כהנים, וא"כ אע"פ שבירושלמי להדיא (הובא בפסקה
קולס) שבעינן שהש"צ יהיה ישראל, הוי ליה לפסוק
כהבבלי. ובי"ה מצאתי שהמגן גיבורים מקשה ומתריץ,
וז"ל אמנם הא גופיה טעמא בעי מדוע בחר לו רבינו
דברי ר"ח שבירושלמי, אמנם באמת הדבר נכון דהרי
לכאורה הדבר תמוה אמאי לא מקשה הש"ם על רב
חסדא שם ממתניתין דקתני ואם אין שם כהן אלא הוא
לא ישא את כפיו מפני המירוף, ותיפוק ליה דאם אין
שם כהן אלא הוא אין כאן מי שמקרא לו משלהם ובלא
מקרא אין כאן חיוב נשיאת כפים דמתרגמינן אומר
להם כד יימרון להון כמבואר בסעיף ב', אמנם צריך
לומר כיון דרב חסדא דרש אמור להם שיהיה אמירה
משלהם אין כאן דרש דצריך להקרות לו דלא נפיק רק
מקרא זה... וכיון שכן ממילא אנן בדין דקיי"ל דצריך
לקרות לפניהם א"כ אין צריך כלל שיהיה האמירה
משלהם, ולכך תפס דברי ר"ח שבירושלמי עיקר.

אמר ר' יהושע בן לוי מנין שהקב"ה מתאזהר
לברכת כהנים, שנאמר וְשָׁמְנוּ אֶת־שְׁמֵי עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל (תלה הכתוב הדבר בהן להיות
ברכה זו שימת שמו על עמו ולא עשאה
צורך ישראל אלא צורך מקום) וְאֵנִי אֶבְרַכְכֶּם

לז:

בדבר ולא תטרף דעתו נושא את כפיו וחוזר לתפלתו) רשאי (לישא את כפיו) והוינן בה הא לא עקר (לא עלה בעבודה) אלא דנד פורתא (וש"מ סגי בהכי שעוקר מעט רגליו לילך לצד הדוכן בעבודה) הכא נמי דעקר פורתא. **פסק הש"ע** כשמתחיל ש"צ, רצה (מ"ב היינו לכתחלה יזהר לעקור בהתחלת הש"ץ רצה אבל אם לא עקר עד שכבר התחיל הש"ץ רצה כל שלא סיים ברכת רצה שפיר דמי) כל כהן שבבהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן, ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים ש"צ רצה ומ"ב לא דוקא דאפילו אם לא יגיע שם עד שיסיים הש"ץ ברכת מודים ג"כ לית לן בה כל שעקר רגליו ברצה, ואידי דרישא נקט רצה. **עוד כתבו** דעיקר העקירה מקרי אחר נטילה, שאז ראוי לעלות לדוכן, ולכן יעקרו רגליהם ליטול ידיהם קודם רצה, וברצה יעקרו רגליהם לילך למקום המוכן לדוכנם ובדיעבד אם לא נטל ידיו קודם רצה ואם ילך ליטול ידיו יסיים הש"ץ ברכת רצה, אעפ"כ יעקור ברצה לילך למקום הדוכן ואח"כ יטול ידיו שם והיינו שיביאו לו שם מים סמוך למקום הדוכן שפיר דמי, אבל אם לא עקר רגליו ברצה, שוב לא יעלה (מ"ב ואפילו היה מחמת אונס. **כתב הביאור** עיין בא"ר שהביא בשם תשובת מהר"מ מינין שמסתפק באם אמרו לו עלה אם צריך לעלות) אור"ח (קכה,ח).

ואמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לכרך אלא לטוב עין (שונאי בצע וגומלי חסד בממונן) שנאמר טוב עין הוא יברך פירש"י מלחמו לך, אל תיקרי יבורך אלא יברך.

ואמר ר' יהושע בן לוי מנין שאפי' עופות מכירין בצרי העין (ואין אוכלים משלהם) שנאמר פירש"י מורה הרשת פניני כל בעל פנה (לעיל מיניה משתעי בצרי עין נארבה לדם... כל הון יקר נמצא... כי חנם מזורה הרשת לשון יזורה על נוהו גפרית, כך דרכם של ציידים לזרות חטים ושעורים ברשתם, כדי שיבואו העופות לאכול, ואלו צרי העין חנם מאבדין מזונות שזורין ברשתם בעיני כל בעל כנף שאף הן מכירין בהן, ואין נהנין ממזונותיהן ביאר המח"ל שהם מרגישים כי חנם מזורה הרשת, שלא נתן להם לאכול כי אם לצוד אותם,

שא"ל בפירוש לעלות אינו עובר בעשה והא"ר הביא בשם תשובת מהר"ם מינין שמסתפק בזה דאולי באופן זה מהוייב לעלות ע"כ יש לזהר שלא להיות אז בבהכ"נ כדי שלא יבוא לזה ובלא"ה יש לעשות כן משום שלא יאמרו עליו שהוא פגום דמי ידע שלא עקר רגליו קצת בעבודה), או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו (מ"ב בא המחבר להורות לנו דאין נ"מ בדין בין תיבת כהנים שקורא החזן בכלל לכל הכהנים או שאמרו לו בפרט לעלות או במה שאמר לו השופך מים ליטול ידיו שהוא מרמוז ג"כ על ברכת כהנים כולם בכלל אמור להם הוא ועובר בעשה אם אינו עולה) אור"ח (קכה,ב).

רב אמר חוששין שמא בן גרושה או בן חלוצה הוא. ולא פליגי הא דסליק לפרקים (בחגים ובמועדים כתבו התוס' ה"ה אי לא סליק, אלא דמחזיק נפשיה ע"י מתנות כהונה, כמו שאמר בחולין (קלג). אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא... עד משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי יומא דכיפורי לאחזוקי נפשי בכהני, ולפרום ידיה אנסי ליה עידיניה) הא דלא סליק לפרקים.

ואמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שאינו עולה בעבודה (קודם שיסיים ש"צ רצה צריך לעלות על הדוכן) שוב אינו עולה, שנאמר וישא אהלך את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת (אלמא בעוד עבודה בידו בירך ואח"כ יורד מעשות אלמא השתא הוא דגמר) החפצא והעלה והשלקים, מה להלן בעבודה, אף כאן בעבודה.

איני, והא ר' אמי ורבי אסי סלקי? רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו (ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן) ממטא לא הוה מטו התם (עד דגמרה ברכת העבודה) וכדתני ר' אושעיא לא שנו אלא שלא עקר את רגליו, אבל עקר את רגליו עולה, ותנן נמי (בברכות) אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו (רישא הכי איתא העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף, ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו שלא תיטרף דעתו בשוכו לתפלתו ולא ידע להתחיל מיד בשום שלום, ואם הבטחתו שהוא מלומד

לזו:

קשיא הא דאישתייר בי עשרה (מקצתן עולין לדוכן והעשרה עונין אמון) הא דלא אישתייר בי עשרה (לא חשיב לברכה לחודיהו, הילכך כולן עולין ומברכין לאחיהם שבשדות). **פסק הש"ע** בהכ"נ שכולה כהנים, אם אין שם אלא י' כולם עולים לדוכן, למי מברכין, לאחיהם שבשדות, ומי עונה אחריהם אמון, הנשים והטף (מ"ב ר"ל אם ישנם שם ואם אינם שם ג"כ נושאים כפיהם דעניית אמון אין מעכב את הברכה). ואם יש שם יותר מעשרה, היתרים מעשרה יעלו ויברכו, והעשרה, עונים אחריהם אמון או"ח (קכה,כה).

גופא, תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה. פשיטא, אריכי באפי גוצי לא מפסקי (בין כהנים מהיות בכלל ברכה דאם כן אין לדבר סוף) תיבה לא מפסקה, מחיצה מאי ופתבו התוס' י"ל דדוקא בדלא אניסי קמבעיא ליה אבל בדאניסי פשיטא דמי גרע מאחיהם שבשדות. וא"ת אי לא אניסי אמאי עדיפי מעם שאחורי הכהנים בלא הפסק מחיצה י"ל עם שאחורי הכהנים מראין בעצמן כאילו אין הברכה חשובה בעיניהם דכתיב אמור להם, פנים כנגד פנים, והן עומדים אחורי עורף, אבל בהפסק מחיצה כיון דלא קיימי אחורי עורף לאו מילתא היא, דלא חוינן דקפיד קרא בהכי. מההיא דר"ה (לה). משמע דה"ה לתפלה (מחילה אינה מפסקת) והכי משמע נמי בפסחים (פה): דתנן אבר שיצא מקצתו לחוץ מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ אמר רב וכן לתפלה ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אפי' מחיצה... מדקא פשיט סתמא דגמ' ממילתא דריב"ל ש"מ דקיימא לן כוותיה, וכמדומה דהכי פסק ר"ח דבכל דוכתא קי"ל כר' יהושע בן לוי. ומקשה (אולי כונת תוס' ש"ח סקס) מעירובין (צב). דיתיב ר' זירא ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי שמע מינה ממתני' דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה... עד צבור בגדולה ושליח צבור בקטנה יוצאין ידי חובתן צבור בקטנה וש"צ בגדולה אין יוצאין ידי חובתן, תשעה בגדולה וא' בקטנה מצטרפין, תשעה בקטנה וא' בגדולה אין מצטרפין וה"ה גדולה בגדולה דליכא למימר דיורי גדולה בגדולה, אלמא לענין תפלה לא אמר אפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת. ונראה דלא דמי דהיכא דאיכא עשרה בגדולה ושליח צבור עמהן ואחד בגדולה כיוצא בה מתוך שמוציא בני הגדולה יוצא גם זה שבאחרת כה"ג אמרינן דוקא אפילו מחיצה... שהרי

לכך אינם באים ברשותו כמו שיבאו לאיש שאינו מקפיד כל כך על המזון).

ואמר רבי יהושע בן לוי כל הנהנה מצרי העין עובר בלאו, שנאמר אַל-תִּלְחֶם אֶת-לֶחֶם רַע עֵינַי וְאֶל-תִּתְּאוּ לְמַטְעַמְתָּיו: פִּי כְמוֹ-שֶׁעַר בְּנִפְשׁוֹ (שער זה על כרחנו לשון פעל הוא ונקודתו מוכחת עליו שחציו קמוץ וחציו פתח וטעמו למטה כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו של צר עין וכך הוא לשון כתאנים השוערים, ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד מתי) פֶּן-הוּא אֶכְלֵ וְשִׁתָּה יֹאמֶר לְךָ וְלִבּוֹ בַל-עֲמֹד. רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין, אל תלחם ואל תתאו.

וא"ר יהושע בן לוי אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי העין, שנאמר וְעֵנּוּ וְאָמְרוּ יָדִינוּ לָא שְׁפָכוּ אֶת-הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ, וכי על לבנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הם, אלא, לא בא לדינו ופטרנוהו, ולא ראינוהו והנחנוהו, לא בא לדינו ופטרנוהו בלא מזונות, לא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה (חבורה שילך עמהם).

אמר אדא א"ר שמלאי בית הכנסת שכולה כהנים, כולן עולין לדוכן. למי מברכין? אמר ר' זירא לאחיהם שבשדות (דאניסי במלאכתן ואין יכולין לבא).

איני, והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה? לא קשיא הא דאניסי, הא דלא אניסי (העומדין בבהכ"נ אחורי הכהנים לא אניסי אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת הלכך אינם בכלל ברכה כדאמרינן כה תברכו פנים כנגד פנים כתבו התוס' בר"ה (לה). אמרינן דדוקא הני שבשדות אניסי, אבל הני דקיימי במתא לא אניסי).

והתני רב שימי מבירתא דשיחורי (לשון בירה, שחורי מקום) בית הכנסת שכולה כהנים, מקצתן עולין ומקצתן עונין אמון? לא

לזו: - לט.

שאני משום דהוה מאור עינים והוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעת שמועה היה יכול לעסוק בדבר הלכה והיינו דקאמר אנן בדידן כגון דברי הלכה דברים דעל פה, ואינהו בדידהו דברים שבכתב. **מיהו מסתברא כפירוש ר"ח דפי' התם דוקא רב ששת וכיוצא בו דתורתו אומנתו, אבל האידינא כרבא סבירא לן דאמר רבא כיון שנפתח ס"ת... והאי דהוה מהדר אפי' י"ל דלא הויא אורחא דמילתא לאיעסקוי בדבר הלכה באנפי ציבורא בעוד שהן עסוקין בשמועת התורה) שנאמר וּכְפַתְחוּ עֵמָדוֹ (שתקו) כָּל־הָעָם, ואין עמידה אלא שתיקה, שנא' וְהוֹחַלְתִּי כִּי־לֹא יִדְבְּרוּ כִּי עֵמָדוֹ לֹא־עָנּוּ עוֹד. ר' זירא אמר רב חסדא מהכא וְאֲנִי כָּל־הָעָם אֶל־סֵפֶר הַתּוֹרָה. **פסק הש"ע** כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר אפילו בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, ואפילו אם השלים הוא הפרשה. ויש מתירים לגרום (פי' ללמוד) בלחש, וי"א שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לס"ת, מותר לספר (בד"ת) ויש מתירים למי שתורתו אומנתו. ויש מתירים למי שקודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות, ומתחיל לקרות. ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור, ופרשת פרה, שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא. והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא (מ"ב ר"ל אפילו להעביר הסדרא שמו"ת בשעת הקריאה אינו מן המובהר אלא ראוי לדקדק ולשמוע מפי הקורא מלה במלה) או"ח (קמוב). ידוע שהוצאו צלאשונים הרבה חינוליס לייסב כלל רב שסת למד בזמן קריאת התורה. בש"ע הביא הרבה מן החינוליס. ויש לזו דלעת הש"ע האם מעיקר הדין מותר לסמוך על חינולקי הראשונים. שיש לז' לומר שמ"ש הש"ע זיהנכו' קאי רק על שמו"ת, וא"כ צלימוד אחר יש לפסוק כלעת הסתס. צד מין דין הפכ"ח לחה מההלכה את כל חינולקי הראשונים, חוז' מ'תורתו אומנתו ש'אני' (אמנם יש מהאחרונים שחלקו על דבריו).**

ואמר ר' יהושע בן לוי כל כהן שלא נטל ידיו (לפני עלותו לדוכן כתבו התוס' פירש רש"י אמר

מוציא אפילו אחיו שבשדות כדאיתא במסכת ר"ה (לה). אבל היכא דצריך לצרופינהו ודאי לא מצטרפי, וההיא דברכות (לב:) דא"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים לא שייכא להכא, דההיא אמר לגבי הא שאין תפלתן מקובלת כמו בזמן שבהמ"ק קיים, מיהו לענין זה אין מפסקת אם יתברכו הצבור ע"י ברכת כהנים שעמהן בבית הכנסת או יוציא ש"צ ידי חובתן גם זה יתברך ויוצא ידי חובתו עמהן, דכלפי אבינו שבשמים לא תלי בהפסק מחיצה? ת"ש, דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

איבעיא להו צדדין, מהו? אמר אבא מר בר רב אשי, ת"ש דתנן נתכוון להזות לפניו [דף לט ע"א] והזה לאחריו (ואף שם היו כלים הצריכין הזאה) לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה (דבעינן כוונה לטהרה כדכתיב והזה הטהור על הטמא שיהא מתכוין לו) לפניו והזה על צדדין שבפניו (צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שישנו ממנו ולאחור, והכי נמי, העומדין בצדדין של כהן הימנו ולהלן בכלל ברכה הן דכלפניו דמי, אבל של אחר הימנו אע"פ שאינן אחריהן ממש כלאחריו דמי) הזאתו כשרה (כתבו התוס' בירושלמי בפרק אין עומדין אמרי' הדא אמרה העומדין מן הצדדין בכלל ברכה).

פסק הש"ע עם שאחורי הכהנים (מ"ב היינו אפילו אינו אחוריהם ממש אלא משוכים לצדדים כיון שעכ"פ הוא מאחוריהם אינו בכלל ברכה ואפילו אינו מפסיק מידי בינם לבין הכהנים) אינם בכלל ברכה, אבל מלפניהם ובצדיהם (מ"ב פי' לא מיבעיא אלו שהם מלפני הכהנים משוכים לצדדים פשיטא דבכלל ברכה הם אלא אפילו כנגד צדדי הכהנים ממש אפ"ה בכלל ברכה הם וצדדים שלאחריו כבר כתבנו דאינו בכלל ברכה) אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי, אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות, שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבא, הם בכלל הברכה או"ח (קכה,בד).

אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה וכתבו התוס' מקשינן מברכות (ח). דאמר רב ששת הוה מהדר אפיה וגרים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן ומצינו למימר דמהדר אפיה שאני אי נמי רב ששת

לט. - לטז:

לשון מפסע ונראה כמפסע על ראשיהם לפיכך צריך להקדים או ישב לו מבחויץ) ולא נשאתי כפי בלא ברכה [שכהן היה כתב הריטב"א (מגילה כז:)] לא ידענא מאי חסידותיה בהאי דהא משמע דהאי ברכה חובה היא לכל כהן מברך, ודילמא היא גופה קמ"ל דכל כהן המברך אותה מתברך ומאריך ימים. **המאירי ביאר** שהיה מוסיף ברכה יתירה בעלייתו וכדמהדר אפיה שהיה מראה חיבה יתירה ואהבה עזה **אמנם בחידושי כתב ואע"פ** שאין הברכה מעכבת מ"מ הידור מצוה הוא **ובטורי אבן כתב** כי ר"א הוא שתיקן לברך].

מאי מברך? אמר רבי זירא אמר רב חסדא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. **פסק הש"ע** כשמחזירין פניהם כלפי העם, מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה (מ"ב ויש מהראשונים שס"ל דברכה זו מברכין קודם שמחזירין פניהם והמדקדקין יוצאין ידי שניהם דהיינו שמתחילין הברכה בעוד שפניהם כלפי החיכל ובתוך הברכה מחזירין פניהם כלפי העם וגומרין) או"ח (קכה,יא).

כי עקר כרעיה (בעבודה למיסק והוא מחזיר פניו כלפי תיבה) מאי אמר, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון. **פסק הש"ע** כשעוקרים (רש"י ותוספות ור"ן כתבו דלא יאמר אותו עד עמדו לפני התיבה, וכ"כ הב"י) כהנים רגליהם לעלות לדוכן, אומרים ירמי"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה, ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם, ומאריכים בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור **נמ"ב** לאו דוקא אלא עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות כדי שיענו הקהל אמן על שתיחן (מ"א). ולפ"ז פשוט דגם הכהנים יענו אמן על ברכת הש"ץ או"ח (קכה,ט).

וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר? (כשגומר ברכותיו מחזיר פניו לצד התיבה עד שיגמור ש"צ המברך את עמו ישראל בשלום) אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש רבש"ע, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו **דף לט ע"ב** מה שהבטחתנו (שתסכים על

עיקר הליכתו היא כדי לקיים את התכלית אשר לשמה נטל את ידיו. ואין בזה גדר היסח הדעת או הפסק, כיון דתכלית ההליכה כ"ב אמות היא כדי שיוכל לישא כפיו על הדוכן, ועי"ז תבוא נטילת ידיו לידי תכליתה, וכיון שעוסק כל רגע בהתקרבות אל מקום הדוכן, אין זה היסח הדעת ולא הפסק. **והא** דבסמיכה ושחיטה הוי הפסק בהליכת כ"ב אמות ממקום עמידת המצורע בשער הנקנור ועד מקום השחיטה בעזרה וכמבואר בתוס' סוטה הנ"ל, הנה התם השחיטה אינה גמר הסמיכה, והסמיכה לא נעשתה לשם שחיטה, דאע"ג דבעינן סמיכה לפני שחיטה, מכל המקום הסמיכה אינה הכשר לשחיטה אלא דדינא היא דקרבן בעי סמיכה ובעי שחיטה, והסמיכה צריכה להיות סמוך לשחיטה, אבל אין הסמיכה הכשר לשחיטה, והשחיטה אינה גמר הסמיכה, אלא שהן שתי מצוות נפרדות הצריכות להיות סמוכות זו לזו, ובזה אם הלך כ"ב אמות הוי הפסק, כיון דאין לסמיכה שייכות לשחיטה... **ועל פי זה יש לדון** במה שכתוב בשו"ע או"ח (סי' קס"ו ס"א) שיש אומרים שטוב ליזהר מלהפסיק בין נטילת ידים להמוציא, ואם שהה כדי הילוך כ"ב אמה מקרי הפסק עיין שם, ולדרכנו דין זה נאמר רק אם שהה כהליכת כ"ב אמות שלא לשם תכלית ההליכה למקום אכילתו, דאז נקרא הפסק הליכת כ"ב אמות, אבל כשהלך ממקום הנטילה ועד מקום אכילתו, אז אף כשהלך יותר מכ"ב אמות לא הוי הפסק, כיון דתכלית נטילת ידיו היתה לצורך אכילת המוציא, וכשהולך לשם סיום וגמר הנטילה אין זה בגדר הפסק. **ושוב ראיתי** בשו"ע הרב ז"ל (או"ח סי' קס"ו ס"א) שכתב 'שהשהייה בניגוב והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק כיון שהוא צורך הסעודה' ומבואר דהילוך לצורך הסעודה לא חשוב הפסק, והוא כסברתינו הנ"ל. **וא"כ** בנדון שאלתינו בברכת כהנים, כשנטל ידיו רחוק ממקום הדוכן, כיון שההילוך הוא לצורך נשיאת כפים לא הוי הפסק אף ברחוק מכ"ב אמות.

שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע במה (איזה זכות בידך ש...) הארכת ימים, אמר להן מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא ולקצר דרכו דרך בהכ"נ ליכנס בפתח זה ולצאת כנגדו, ולשון קפנדריא מפרש בברכות (פב:) אדמקיפנא אדרי איעול בהא עד שאני מקיף סביב השורות הללו אכנס בזה ואקצר דרכי ודרי שורות בתים] ולא פסעתי על ראשי עם קודש (שהיו יושבים התלמידין בבית המדרש על גבי קרקע והמהלך ביניהם כשהן יושבין ונכנס לישב במקומו מרחיב פסיעותיו בעל כרחו והוא

לט:

שיסיים ש"צ שים שלום, ויש מי שאומר שצריכין להמתין עד שיסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום (מ"ב דקודם אמן עדיין לא נסתיים הברכה. ועכשיו שהמנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן יישר מהנכון שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד לאחר שיסיים הש"ץ קדיש כדי שלא יתבטלו הכהנים והעם מעניית איש"ר ושאר אמנים עי"ז כמו שמצוי) (וכן המנהג) או"ח (קכה,טז).

א"ר זירא א"ר חסדא אין הקורא (שליח צבור) רשאי לקרות כהנים (שקורא כהנים שיחזירו פניהם לברך) עד שיכלה אמן (של ברכת הודאה) מפי הצבור וכתבו התוס', פירש ר"י אע"ג דאמרינן בברכות (מוז.) אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין, ואמר רב חסדא מפי רוב העונין, דכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. מיהו, לענין ברכת כהנים כיון דמשום לשמוע הוא לא משתמע כל זמן שעונין, דהוה להו תרי קלי, קולות העונין וקול כהנים המברכים, ולא משתמע. ואי תקשי לדברי הרב א"כ לא ישאו שנים כפיהם דהא אמרינן במגילה (כא:) בתורה אחד קורא ואחד מתרגם וקתני סיפא דאפי' שנים בנביא אין קורין וטעמא מפרש בירושלמי משום שאין שני קולות נכנסין באוזן אחד, ואנן אומרים לעיל לשנים קורא כהנים, אלא מאי אית לך למימר ברכות איידי דחביבי להו יהבו דעתייהו ומשתמע תרי קלי, כדאמר גבי מגילה קראוה שנים יצא, גבי אמן נמי יהבי דעתייהו ולישתמע תרי קלי. תריין דלא דמו תרי קלי

וקורין דבר אחד, לתרי קלי שקורין שני דברים כגון אמן והני ברכות, כדתנן בר"ה (כו:) שופר של ר"ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב, וב' הצוצרות משתי צדדיו שמצות היום בשופר, ופריך בגמ' (כו.) ותרי קלי מי משתמעו והתניא זכור ושמור כדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע, ע"כ היכא דהקולות משונות כגון קול אחד זכור והשני שמור אין האוזן יכולה לשמוע כלל, וקול שופר וקול הצוצרות. י"ל דאין משונין להכי מסיק התם דמשתמעו איידי דחביבי

אי נמי (לעולם היכא דחביבי משתמעו אפי' בתרי קלי המשונים זה מזה, ולא עפ"כ לריכס הכהנים להמתין שהליבור יסיימו לענות אמן, והוא מקום...) הני דמאריכין באמן בעי דלישמעי נמי הברכה, אע"פ שמועין, וכל שעה שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חבריהם. ותפוס לשון אחרון דהא מסיק התם תרי קלי מחד גברא לא משתמעו כגון זכור ושמור מפי הגבורה מתרי גברי משתמעו, משמע אפי' דומיא דזכור ושמור איידי דחביבי וקול שופר וקול הצוצרות תרי קלי משונין זה מזה דומיא דזכור ושמור ומשתמעו איידי

ידינו כדכתיב ואני אברכם) השקיפה ממעון קדשך מן השמים... (כתבו התוס', מדר נשיאת כפים מפי רבינו שלמה עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה זו... ומאריך בה עד שיאמרו אמן של הודאה מפי הצבור וקורא כהנים אם שנים הם, ואם אחד אינו קורא ש"צ, והוא מחזיר פניו מאליו, כדאבי דאמר לעיל לאחד אינו קורא, וכשכלה דבור מהקורא מברכין אשר קדשנו... ואח"כ מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין וכופפין קשרי אצבעותיהן אם רוצין, ושליח צבור מתחיל שים שלום, והכהנים יתפללו רבש"ע עשינו מה שגזרת... ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי ש"צ עוקרין רגליהן והולכין להן. בשאלות

פרישת קרח כהן שעבד עבודת כוכבים לא ישא את כפיו דגרע מהורג את הנפש דאמרינן בברכות (לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו. ור"ג מאור הגולה השיב בתשובותיו דנושא כפיו וקורא ראשון בתורה דכיון דחזר בתשובה חזר לקדושתו דתנן במנחות (קט.) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם והרי הן כבעלי מומין שחולקין ואוכלין, וכשם שבעלי מומין נושאים את כפיהם וקורא ראשון בתורה ואף זה, שאם לא תאמר כן נמצאת מרפה ידיהן של בעלי תשובה שיאמרו אוי לאותה בושא אוי לאותה כלימה וימנעו מעשות תשובה, ואמר ר' יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעה"ב מרפה ידיהן של בעלי תשובה, ותנא דבי רבי ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כהן לאלילים אדחה אבן אחר הנופל...).

פסק הש"ע ואח"כ מתחיל ש"צ שים שלום, ואז כהנים מחזירים פניהם להיכל, ואומרים רבון העולמים, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל (הגה ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים ש"צ שים שלום ושיענו הציבור אמן על שניהם...) או"ח (קכה,טז).

אמר רב חסדא אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן (שפושטין אצבעותיהם כשמברכין ולאחר שגמרו סוגרין אגרוף שלהם כשאר בני אדם קשרי אצבע הם החליות שכופפים ופושטין בהם) עד שיחזרו פניהם מן הצבור. פסק הש"ע... ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם, ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד

לט:

ומאריכין בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור ועוקרין רגליהם והולכין להם). **פסק הש"ע** אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"צ שים שלום... ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים ש"צ שים שלום; ויש מי שאומר שצריכין להמתין עד שיסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום (וכן המנהג) או"ח (קכח,טז).

וא"ר זירא אמר רב חסדא אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא, ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן (של ברכת התורה) מפי הצבור (וכל הני משום דתרי קלי לא משתמעין) ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום עד שיכלה פסוק מפי הקורא, ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם. **פסק הש"ע** אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא, ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור (מ"ב ואפילו יש אנשים שמאריכין באמן צריך להמתין עליהם דהא כולם צריכין לשמוע הקריאה לכן צריך הקורא להמתין אפילו על המיעוט שיגמרו האמן ואח"כ יתחיל לקרוא וכתבו האחרונים שהמנהג שהקורא עונה אמן עם הצבור בקול רם וממשיך בו קצת יותר מן הצבור בכדי שיבינו שמתחיל לקרות ויטו אוזן לשמוע ומתחיל לקרות מיד וטוב שיפסיק קצת בין אמן להתחלת הקריאה שלא יהא נראה מחמת נגינת אמן שהוא דבוק אל מה שקורא) או"ח (קמא,ה).

אמר רבי תנחום א"ר יהושע בן לוי המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה (מנז"כ בגמ' במגילה כג. שהטעם הוא משום כבוד התורה שיהיה היכר שהיא חשובה מן הנביא, שאין קורא בנביא אלא מי שקרא מקודם בתורה).

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלגל ס"ת (במטפחותיו כדי שלא יהו הגולגלים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר). **פסק הש"ע** אין המפטיר מתחיל, עד שיגמרו לגלול הס"ת, כדי שלא יהא הגולל טרוד, ויוכל לשמוע ההפטרה או"ח (קמז,ז).

דחביב). ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור (כהנים) מפי הקורא, ואין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים, ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור. **פסק הש"ע** אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים, עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים, ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא, ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאים להתחיל יברכה, עד שיכלה מפי כל הצבור אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה, עד שתכלה התיבה מפי המקרא (מ"ב כדי שישמעו הצבור התיבה יפה מפי הכהנים ולא תתערב בה שמיעתם מהמקרא) ואין הצבור עונים אמן, עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. הגה ולא יתחילו הכהנים רבון העולמים... עד שיכלה אמן מפי הצבור או"ח (קכח,יח).

ואמר רבי זירא אמר רב חסדא אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום, ואינן רשאים לעקור רגליהם ולילך עד שיגמור שליח צבור שים שלום (מן הדוכן אלא עומדין כפופין לפני התיבה. יש ללמוד מכאן סדר נשיאות כפים כך הוא עוקר רגליו בעבודה ממקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון שתהא ברכה... כדלעיל ומאריך בה עד שתכלה אמן של הודאה מפי צבור ושליח צבור קורא כהנים אם שנים הם ואם יחיד הוא אינו קורא והוא מחזיר פניו מאיליו כדאביי דאמר לעיל (לה). לא' אין קורא כהנים וכשכלה דיבור מפי קורא מברך אשר קדשנו... ואח"כ מתחילין בברכה וכשכלה אמן אחרון מפי צבור הן מחזירין פניהם וכופפין קשריהם אם רוצים ושליח צבור מתחיל שים שלום והכהנים מתפללין רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו...

לט:

שיוצא קודם הס"ת, ובלבד שילכו אחר הס"ת וילווחו למקום שמצניעין אותו שם (מ"ב פי' אף שהתרנו לצאת בפתח אחר מ"מ צריך להמתין בחוץ עד שיוציאו הס"ת וילווח אותה למקומה). (הנה ובמקומות שמצניעין אותו בהיכל, שהוא הארון בבהכ"נ, מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם (מ"ב וכן כשמוציאין מההיכל מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד הכימה) ... או"ח (קמט,א).

בזמן שהכהנים מברכים את העם, מה הן אומרים (שיראו מסבירי פנים ומוודים לפניו על ברכותיו להראות שהן נוחות להן) אמר ר' זירא אמר רב חסדא פָּרְכוּ הוּ' מְלֹאָכְיוּ וְנִפְרִי כַח עֲשֵׂי דְבָרְךָ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרְךָ: פָּרְכוּ הוּ' כָּל-צְבָאֵי מְשָׁרְתָיו עֲשֵׂי רְצוֹנֵנוּ: פָּרְכוּ הוּ' כָּל-מַעֲשֵׂי בְּכָל-מְקוֹמוֹת מְמַשְׁלָתוֹ פָּרְכֵי נַפְשֵׁי אֶתְהוּ.

במוספי דשבתא (שהוא נשיאת כפים חדש שאינו בחול צריך לחדש את דברי העם) מה הן אומרים? אמר רבי אסי שִׁיר הַמַּעֲלֹת הֵנָּה פָּרְכוּ אֶתְהוּ כָּל-עַבְדֵי הוּ' הָעֹמְדִים בְּבֵית-הוּ' בְּלִילֹת: שְׁאוּ-יְדֵכֶם קָדֶשׁ וּבְרָכוּ אֶתְהוּ. פָּרוּךְ הוּ' מִצִּיּוֹן שֶׁכֵּן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּ-יָהּ (אינו באותו מזמור והיינו דקא פריך ונימא יברכך ה' מציון דכתיב בההוא עניינא). ולימא נמי יְבָרְכֶךָ הוּ' מִצִּיּוֹן דכתיב בההוא עניינא (פסוק חמ"ט ילכס קולט)? אמר יהודה בריה דר"ש בן פזי מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה, מסיים בברכותיו של הקב"ה.

במנחתא דתעניתא [שנושאין בו כפים מה שאין כן בשאר מנחות משום שכרות כדאמרינן במסכת תענית (כו:)] מאי אמרי וכתבו התוס' אע"ג דפסקינן בתענית (כו:)] כר' יוסי דאמר ליכא נשיאות כפים במנחתא דתעניתא משום דשכיח שכרות, ואתי לאחלופי בשאר יומי י"ל הכא אליבא סתמא דמתני' דהתם בעי דקתני ד' פעמים ביום אי נמי אפי' לר' יוסי, כדאמר התם מאחר דקי"ל כר' יוסי האידנא מ"ט פרסי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא, כיון דסמוך לשקיעת החמה קפרסי בתפלה, כתפלת נעילה דמי? אמר רב אחא בר יעקב

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור (כל זמן שהצבור בבהכ"נ, שהיה דרכם להביא ס"ת מבית אחר שמשתמר בו לבית הכנסת, ופורסין בגדים נאים סביב התיבה ומניחין אותה בתוכה וכשיוציאין משם ונוטלין ס"ת להוליכו לבית המשתמר בו, לא יפשיטו הבגדים מן התיבה בפני הצבור) מפני כבוד צבור (שטורח צבור לעכב שם עם ס"ת, אלא מוליך ס"ת לביתו ומניחו, והעם יוצאים אחריו, ואח"כ הוא בא ומפשיט את התיבה). פסק הש"ע אין ש"צ רשאי להפשיט התיבה (מ"ב בכל מקום תיבה פירושו ארון הקודש ותיבה האמורה כאן שלחן שס"ת מונח עליו כשקורין בו) בצבור כל זמן שהם בבהכ"נ (פי' רש"י שהיו רגילים להביא ס"ת מבית אחר שהיא משתמרת בו... עד שטורח צבור הוא להתעכב שם...) או"ח (קמח,א).

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי אין הצבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה ויניח במקומו ושמאל אמר עד שיצא. ולא פליגי הא דאיכא פיתחא אחרינא, הא דליכא פיתחא אחרינא (משנטל ס"ת לצאת דרך פתחו הרוצה לצאת בפתח אחר יוצא ואפי' לא יצא ס"ת, ליכא פיתחא אחרינא נכון שיצא ס"ת תחילה ולא יצא האדם בפתח לפני ס"ת). אמר רבא, בר אחינא אסברה לי (הבינני טעמו של דבר) אַחֲרֵי הוּ' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ. פסק הש"ע אין הצבור רשאים לצאת מבהכ"נ, עד שיצניעו ס"ת (מ"ב שאין זה דרך כבוד לתורה שיניחנה וילכו להם ומיירי במקום שמנהג להצניע הספר אחר ובא לציון דאל"כ בלא"ה הלא אסור לאדם לצאת מבהכ"נ קודם קדושה דסדרא) ... ואם מצניעים הס"ת בבית אחר, אם אין לבהכ"נ אלא פתח א', צריכין להתעכב עד שיצא הס"ת וילכו אחריו למקום שמצניעים אותו שם (מ"ב דאין נכון שיצא אדם בפתח קודם הספר תורה) ואם יש לבהכ"נ שני פתחים, יכולים לצאת בפתח אחד קודם שיצא הס"ת בפתח האחר (מ"ב דבזה לא מנכר

לט: - מ.

להתענות תענית חלום. פירש ר"ח הני כולו רבי חייא בר אבא, ודרכי חנינא בר פפא, ודרכי אבהו הילכתא נינהו (שלין לומר פסוקים צרכת כהנים).

אמר רבי חנינא בר פפא תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו, כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין, א"ר אחא בר חנינא תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו, כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים (להראות שברכת רבו חשובה לו ועריבה עליו ותגמל לרבו עליו בכך) א"ר אבהו מריש הוה אמינא להו, כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו, אנא נמי לא אמינא להו. **פסק הש"ע בשעה**

שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה (מ"ב דכלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין). הגה ומכל מקום, עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים, נהגו גם כן לומר פסוקים, וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ז לענין ברכו, אך יותר טוב שלא לאמרם (ד"ע). או"ח (קכת,כו).

ואמר רבי אבהו מריש הוה אמינא עינותנא אנא, כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה (המתרגם לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה) חד טעמא, ולא קפיד, אמינא לאו עינותנא אנא.

ומאי עינותנותיה דרבי אבהו, דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דרבי אבהו, הא דידן לא צריך ליה לדידך (חכם הוא כמו בעליך) והאי דגחין וזקיף עליה, יקרא בעלמא הוא דעביד ליה [שהרי רבי אבהו נשוא פנים בבית המלך כדאמרינן בחגיגה (יד). נשוא פנים כגון ר' אבהו בי קיסר ובסנהדרין (יד). אמר דהוון נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין קמיה רבה דעמיה מדברנא לאומתיה] אזלא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו, אמר לה ומאי נפקא לך מינה, מיני ומניה יתקלם עילאה.

אם עונינו ענו כנו ה' עשה למען שמך, מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כנגד בארץ וכארת נטה ללון: למה תהיה פאיש נדחם כגבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא אל־תנחנו וכתבו התוס' א"ת הני פסוקים דמנחתא מאי הסברת פנים איכא בהו י"ל משום דהיו מתענין על הצרה שלא תבא על הצבור ואמר בתענית (יב:) ובמגילה (ל:) דבריבעא בתרא דיומא בעי רחמי דהיינו ממנחה ואילך כדכתיב 'ואני יושב משומם עד מנחת הערב, ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרע על ברכי ואפרוש כפי אל ה' אלקים' הלכך התירו למבעי רחמי בעינדא דפרסי ידיהו דעת רצון הוא וענו ציבורא אמן כדמשמע בברכות (נה:): האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזי ליקו קמי כהני בעינדא דפרסי ידיהו ולימא רבון העולמים חלום חלמתי...].

[דף מ ע"א] בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר [כתבו התוס'] לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית כי היכא דאמר במנחתא דתעניתא דהא משמע בגמרא בתענית (כו:): דבתענית הוה נמי נעילה אבל מוסף לא הוה בהו? אמר מר זוטרא, ואמרי לה במתניתא הנה כי־כן יברך נְבִירָא יְרָא ה', יְבָרְכֶךָ ה' מִצִּיּוֹן וְרָאָה בְטוֹב יְרוּשָׁלַם כֹּל יְמֵי חַיֶיךָ, וְרָאָה בָנִים לְבָנֶיךָ שְׁלֹום עַל־יִשְׂרָאֵל.

היכן אומרן? רב יוסף אמר בין כל ברכה וברכה, ורב ששת אמר בהזכרת השם (כשהכהנים מזכירין את השם).

פליגי בה רב מרי ורב זביד, חד אמר פסוקא לקבל פסוקא (שהכהנים אומרים פסוק ראשון והם אומרים אחד מאלו, ובשני היו אומרים את השני, ובשלישי את השלישי, וכן במוסף וכן במנחה שהרי כולן שלשה שלשה הם), וחד אמר אכל פסוקא אמר להו לכולהו.

א"ר חייא בר אבא כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה [שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד הנזכר במקדש כתבו התוס' פירש ר"י אע"ג דאמרינן בברכות (נה:): האי מאן דחזי חלמא... (משמע שם שמוחר להתפלל בזמן צרכת כהנים, א"כ מדוע כאן אסור לומר פסוקים בזמן צרכת כהנים בגבולין) דהתם משום סכנה התירו שמא חלום מסוכן הוא שצריך רפואה, דהא אפילו בשבת התירו

כפופים מלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י האל
ההודאות, בר קפרא אומר לך כריעה, לך ברכה, לך
כפופה, לך השתחויה, כי לך תכרע כל ברך וכל לשון
לך תשבע לך ה' הגדולה והגבורה... והעושר והכבוד
מלפניך... ועתה ה' אלהינו בכל לב ובכל נפש לך
משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בא"י האל
ההודאות. אמר רבי יודן נהגין אמרי רבנן כולהון ואית
דאמר או אדה או אדה או אדה) **ושמואל אמר**
אלהי כל בשר על שאנו מודים לך (על שנתת
בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך) **רבי**
סימאי אומר (מוסיף הוא וכן כולם מוסיפין
הן על הראשונים) יוצרנו יוצר בראשית על
שאנו מודים לך, **נהרדעי אמרי משמיה דרבי**
סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על
שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך, **רב**
אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו
ותחננו, ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות
קדשך, לשמור חוקך ולעשות רצונך בלבב
שלם, על שאנו מודים לך. **אמר רב פפא**
הילכך נימרינהו לכולהו.

אמר ר' יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך,
שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם
כלפי שכינה. רב נחמן אמר, מהכא וְיָקָם
דְּנִיד הַמִּלְכָּד עַל-רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּנִי אֲתִי
וְעַמִּי (מזהירם היה להתנדב לבדק הבית
לבנין המקדש) אם אחי למה עמי, ואם עמי
למה אחי, אמר רבי אלעזר, אמר להם דוד
לישראל אם אתם שומעין לי (להיות שלימים
למקום) אחי (וחבריי) אתם (אלמא המלך
אימת צבור עליו אם כשרים הם) ואם לאו
עמי אתם (כבושים תחתי) ואני רודה אתכם
במקל.

רבנן אמרי, מהכא דאין הכהנים רשאים
לעלות בסנדליהן לדוכן, וזהו אחת מתשע
תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי מאי
טעמא, לאו משום כבוד צבור (מפני
שמסתלקין בגדיו העשויין למדתו בהגבהת
ידיו ונראין סנדליו לצבור והן אין ראויין
לראות מפני טיט שעליהן)? אמר רב אשי
לא, התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו

ותו (ועוד זו מענוותנותו) רבי אבהו אימנו
רבנן עליה למזמניה ברישא, כיון דחזיה לר'
אבא דמן עכו דנפיש ליה בעלי חובות
(שהיה צריך ללוות) אמר להו איכא רבה
נחכם גדול וראוי לישב בראש יותר ממני,
כדי שיושיבוהו בראש ונותנין לו מנות
ומעשירין אותו כדי שיהא חשוב וישמעו
דבריו, כדתניא והכהן הגדול מאחיו, גדלוהו
משל אחיו (יומא יח.).

ר' אבהו ור' חייא בר' אבא איקלעו לההוא
אתרא, רבי אבהו דרש באגדתא, רבי חייא
בר אבא דרש בשמעתא (הלכות דינין
ואיסור וטהרות) שבקוה כולי עלמא לרבי
חייא בר אבא ואזול לגביה דר' אבהו, הלש
דעתיה. אמר ליה אמשל לך משל, למה
הדבר דומה, לשני בני אדם, אחד מוכר
אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית (כלי
מלאכות נשים ועניים כגון פלכים מחטין
וצינורות) על מי קופצין, לא על זה שמוכר
מיני סידקית (בתמיה מתוך שדמיהם קלים
יש להם קונים הרבה ולהפסיד דעתו הוא
אומר) כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא
לרבי אבהו עד אושפיזיה, משום יקרא דבי
קיסר, ההוא יומא אלויה רבי אבהו לרבי
חייא בר אבא עד אושפיזיה, ואפילו הכי לא
איתותב דעתיה מיניה.

בזמן ששליח צבור אומר מודים, העם מה הם
אומרים, אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו
על שאנו מודים לך וכתבו התוס' בערוך בערך
הודאה בשם רב משה ביאר דקא מודו צבור על שליח
צבור אינון סומכין ומאי על שאנו מודים לך, על
ההודאה דקאמר שליח צבור וקא ענו אינון אמן (פי'אל
הצ"י סימן כז וז"ל עכשו לנו מודים לך מלכד מה שאנו
מודים לך בחזרת התפילה שאנו עונין אמן אחר שליח ליצור)
בירושלמי פ"ק דברכות איתא נמי רבי אבא ב"ר זבדא
בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לך,
שמך תרננה שפתי כי אזמרה לך... בא"י האל
ההודאות, ר' שמואל ב"ר אונאי בשם רבי אחא הודייה
ושבח לשמך הגדול לך גבורה לך תפארת יהי רצון
מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו בתפלתנו
ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נפלים וזוקף

ואזיל ומברך שמנה ברכות כדבעינן למימר לקמן כיצד, חזן הכנסת (שמש הכנסת שטורח עיסקי הכנסת עליו להכניס ולהוציא ולהפשיט את התיבה ולהכין הכל) נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת (על פיו נחתכין דברי הכנסת, מי יפטיר בנביא, מי יפרום על שמע, מי ירד לפני התיבה) וראש הכנסת נותנה לסגן (המוכן תחת כ"ג שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו) והסגן נותנה לכ"ג, וכ"ג עומד ומקבל וקורא אחרי מות (שהוא סדר יום הכפורים ופרשה ראשונה לחודה קאמר) ואך בעשור (פרשת שור או כשב הסמוכה היא לאחרי מות ויכול לגלול ס"ת לשם בעוד שהתורגמן מתרגם מקרא אחרון של פרשת אחרי מות ואין כאן שהות כדי שיפסיק מתרגם, ואין כאן גנאי לצבור, וגולל את התורה ואע"פ שעדיין יקרא בעשור של חומש הפקודים, על פה יקרא אותה, ולא יגלל ס"ת לשם מפני שהוא רחוק, ויש שהות שיפסיק מתרגם וישתוק לפניהם ואין מתחיל בפסוק אחר ואיכא גנאי) וגולל את התורה ומניחה בחיקו, ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן (אע"פ שאני עתיד לקרות עוד פרשה שלישית אל תדמו לאמר שחסירה היא מן הספר הזה ולכך אני גוללו, דיותר ממה שקריתי לפניכם בענין היום כתוב בו) ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, ומברך עליה שמנה ברכות, על התורה (ברכה של אחריה) ועל העבודה (רצה) ועל ההודיה (מודים לפי שנגמרה העבודה ואין עבודה בלא הודאה כדאמרינן במסכת מגילה (יה) זוכה תודה יכבדני אחר זביחה הודאה) ועל מהילת העון (אתה בחרתנו שחותם מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו...) ועל המקדש (מתפלל על המקדש וחותם בברוך אשר בחר במקדש) ועל ישראל (מתפלל על ישראל וחותם ברוך הבוחר בעמו ישראל וכן על ירושלים) ועל הכהנים, ועל ירושלים, והשאר תפלה.

(וגנאי הוא לעצמו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת) והדר אזיל למיקטריה [וחביריו מברכין, ואני למימר אינו ראוי לנשיאות כפים והלך וישב לו כתבו התוס', פירש ר"ח שמע מינה דיותר ליכנס בבית הכנסת בסנדל ובמנעל, דלא אסרו אלא שלא לעלות לדוכן בסנדל, ורבי הביא כמו כן ממגילה (כד): האומר איני עובר לפני התיבה בסנדל אף יחף לא יעבור, אלמא דאפילו לפני התיבה מותר לעבור בסנדל, והכי מסיק בהדיא בברכות (סג). אמר רבא מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש, ארקיקה ואמנעל לא קפיד איניש, אף בית הכנסת קפנדריא אסור ורקיקה ומנעל שרי) ואמרי בן גרושה או בן חלוצה הוא.

ז'במקדש ברכה אחת... [דף מ ע"ב] וכל כך למה (שבמקדש אומר את שלשתן ברכה אחת) לפי שאין עונין אמן במקדש [ואין כאן במה להפסיק הקשו התוס', תימה והלא היו עונין בשכמל"ו כשהיו שומעין שם הקדוש, כדתנן ביומא (לה: למ). וזה היה הפסק גדול מעניית אמן, ועוד שהיו נופלין על פניהם שהרי כשהיו שומעין את השם מפי כה"ג בשעת הגרלה היו נופלין על פניהם כדאיתא בירושלמי הקרובים היו נופלין על פניהם והרחוקים היו אומרים בשכמל"ו, ואלו ואלו לא היו זזין משם עד שהיה מתעלם מהן (על שסתתימה למיכת ה'). ונראה דהתם ה"פ, הקרובים היו נופלים וכ"ש שהיו אומרים בשכמל"ו, אבל הרחוקים לא היו נופלין אלא בלא נפילה היו אומרים והיה שם הקדוש מתעלם ומשכח מן השומעים קודם שהיו זזין משם, מ"מ קא חזינן שהיו מפסיקין בענייתן בשכמל"ו. ושמא היו עונין בשכמל"ו לאלתר כשהיו שומעין שם הנכבד והנורא ולא היו ממתניין עד סוף הפסוק, ולפי שלא היו מפסיקין בין פסוק לפסוק חשוב להו כמו ברכה אחת].

תנו רבנן מנין שאין עונין אמן במקדש (ואין כאן במה להפסיק) שנא' קִימוּ בְּרַכּוֹ אֶת־הַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן־הָעוֹלָם עַד־הָעוֹלָם. ומנין שעל כל ברכה וברכה תהלה, שנאמר וַיִּבְרַכּוּ שָׁם בְּבוֹרְךָ וּמְרוֹמָם עַל־כָּל־בְּרַכָּה וְתִהְיֶה וְכַתְּבוּ הַתּוֹסֵף וְאוֹתָהּ תִּהְיֶה מִפְּרֵשׁ בְּתַעֲנִית (טז): שהיא בשכמל"ו על כל ברכה וברכה תן לו תהלה.

משנה ברכות כהן גדול (ביום הכפורים לאחר שכלתה עבודת היום, קורא בתורה כדמפרש

מ: - מא.

וישב לו. והכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' (משמע שהוא ישב ואף אמר ר"ל שלא הייתה להם ישיבה) אמר ר' אייבו ב"ר נגרי (לא שישב, אלא...) שישב עצמו בתפלה (וישז את דעתו, התכוון לתפלה). (עוד שאל) תמן תנינן יצאת כת הראשונה וישבה לה בהר הבית השניה בחיל השלישית במקומה (משמע שהיו יושבים בעזרה) (ועונה) רבי נחמיה בשם ר' מנא מי תנינן ישבה לה במקומה (וכי יעלה על דעתך לפרש את המסנה שישבה לה) עמדה לה במקומה. והא דרבי אמי דמייתי בירושלמי דאף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה במקומה בתחילת מדרש שוחר טוב, והתם משמע דלביית דוד היה מתוקן כסא ושם היתה ישיבה וי"ל שאותו כסא היה חוץ לעזרה, והכי איתא התם אשרי האישי זש"ה ויבא המלך דוד וישב לפני ה', וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד, רבי אמי בשם ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא במקום מלכות בית דוד בלבד (מקום המיועד להם) משמע דבאותו מקום היתה ישיבה לכל אדם, ומינה דייק דכסאו היה נתון חוץ לעזרה מכלל דאף לעצמו אין ישיבה בעזרה, ותו התם וכן הוא אומר וישב לפני ה' ולא כן א"ר הונא בשם רבי שמעון אין ישיבה למעלה שאין להם קפיצת רגל שנאמר ורגליהם רגל ישרה, וכתיב שרפים עומדים ממעל לו, וכתיב וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו, למעלה אין ישיבה ודוד יושב (בתמיה) אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין להן ישיבה בעזרה מהו וישב לפני ה' שסמך עצמו לכותל, ולמי היתה ישיבה בעזרה ובהיכל הוי אומר לכ"ג שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא, אם כן מהו וישב שישב עצמו בתפלה. וקשה לר"י אם לכ"ג היתה ישיבה א"כ מאי מקשה הכא והא אנן בכ"ג קיימינן, ותו קשיא מזבחים (יט): דאמר התם כיצד קידש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ומקדש אמר לו הפלגת אי אפשר לעשות כן שפיר קאמר ליה אמר רב יוסף חבירו מסייעו, מחי בנייהו עמידה מן הצד איכא בנייהו) אלא למלכי בית דוד (שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלימה) בלבד, שנאמר ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי...? כדאמר רב חסדא בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים.

מיתבי והיכן קורין בו, בעזרה, רבי אליעזר בן יעקב אומר בהר הבית, שנא' [דף מא ע"א] ויקראו לפני ה' הרחוב אשרו לפני שער הפנים? אמר רב חסדא (מ"ש ת"ק עזרה' הכוונה...) בעזרת נשים. פסק הרמב"ם ואסור לכל אדם לישב בכל העזרה ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד

(גמרא) שמעת מינה (מדקתני חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת... ואין חזן הכנסת נותנה לכ"ג אלא מכבד את ראש הכנסת בפני הסגן ובפני כהן גדול וראש הכנסת מכבד הסגן בפני כ"ג...) חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב? [חולקין כבוד לתלמיד, תלמיד קטן חולק כבוד לתלמיד גדול ממונו ואע"פ שהרב שם, ואין גנאי לרב, וסתמא כמ"ד חולקין, דפלוגתא היא בב"ב (קטז): כתבו התוס' פי' הריב"ם נראה (הקלוק' חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב' נלמד מהסגן...) דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ואינה מקבלת (ישיבות) מחזן בית הכנסת, נמצא שזה חלק לו לסגן כבוד שראש הכנסת צריך לקבל מיד חזן הכנסת וליתן לסגן, ומשני אביי כולה משום כבודו דכ"ג דסופו לקבל מיד הסגן אע"פ שסגן חשוב ומכובד, עדיין כהן גדול מעולה ממונו (ר"ל למכבדו את הסגן כלי להראות שלמותו שהוא מכובד, כה"ג מכובד ממנו). עוד כתבו התוס', וא"ת אמאי לא משני כגון דפליג ליה כ"ג יקרא לסגן וסגן לראש הכנסת (ר"ל שצ"ל שסגן חולק כבוד לקטן, מותר לחלוק כבוד לקטן לפני הגדול) כדפסיק התם ביש נוחלין (ב"ב קטז): והילכתא חולקין והילכתא אין חולקין, קשיא הילכתא אהילכתא, ל"ק, הא דפליג ליה רביה יקרא, הא דלא פליג ליה. י"ל הכא בסתמא קתני דלעולם היה המנהג כך, בין פליג בין לא פליג, ופלוגתייהו התם נמי בין פליג בין לא פליג, דאי פלוגתייהו בדפליג לפסוק בהדיא כמ"ד חולקין, ואי בדלא פליג לפסוק כמ"ד אין חולקין].

אמר אביי (לעולם אין חולקין, והכא...) כולה משום כבודו דכ"ג הוא (שמראין את מעלותיו מעלה למעלה ממעלה).

זכ"ג עומד ומקבל וקורא... עומד, מכלל דיושב הוא, והאמר מר אין ישיבה בעזרה [דאין כבוד שמים בכך, ואפי' מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב עומדים ממעל לו קרבת על חד מן קאמריא כתבו התוס' לא ידעתי מקומו (של מאמר זה 'אין ישיבה בעזרה...') ומייתי לה בתמיד (כו.) ובקדושין (עח): וביומא (כה.) ובתוספות רבי הראני דבחלק (סנהדרין קא): בגמ' דג' מלכים מקומו, ומורי הרב רבי מאיר בר קלונימוס הראני מקומו בתוספתא דסנהדרין בפרק כה"ג, ונראה דבתוספתא דר' חייא מקומה, דהא מקשה בירושלמי לא כן תני רבי חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, ואמר ר' אמי בשם ר"ל אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה, תיפתר שסמך לו בכותל

מא.

מות ואך בעשור, שכהן גדול קורא ביום הכפורים, מדלגין, והוא שלא יקרא על פה, שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת. ובנביא מדלגין אפי' בשני ענינים, והוא שלא ישהה בדילוג בענין שיעמדו הציבור בשתיקה. וה"מ, בנביא אחד, אבל מנביא לנביא אין מדלגין, ובתרי עשר מדלגין מנביא לנביא, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו או"ח (קמ"ד, א).

ו'גולל את התורה ומניחה בחיקו... וכל כך למה (לו לומר להם) שלא להוציא לעז על ס"ת (שלא יאמרו פרשה שהוא קורא על פה אינה כתובה בו וספר משובש הוא).

ו'בעשור שבחומש הפקודים קורא על פה' וליכריה לספר וליקרי (יגלול את הספר לשם ויקראו בו הציבור והעדות הגדול"ה הקשו הראשונים זימא ע. הא כבר נחזק לעיל דאין מדלגין, וחילקו לארבעה הכל קאתי למימר טעם הדבר אמאי אמרינן לעיל דאין מדלגין? א"ר הונא בר יהודה א"ר ששת לפי שאין גוללין ס"ת בצבור.

וליתי ס"ת אחרינא וליקרי? רב הונא בר יהודה אמר משום פגמו של (ספר) ראשון ר"ש בן לקיש אמר לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה, (ואם יציא ספר תורה אחר יהיה לך לזוז ולכרך).

ומי היישינן לפגמא, והאמר רבי יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביא שלש תורות, וקורא אחת מעניינו של יום (פרשה של אותה שבת לפי סדר פרשיות התורה) ואחת של ר"ח, ואחת בשל חנוכה? תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא, חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא. פסק הש"ע אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה, משום פגמו של ראשון (פירוש שנראה כפוגם ומטיל דופי בראשון) אבל שלשה גברי בשלשה ספרים, כגון ר"ח טבת שחל להיות בשבת, ליכא משום פגם או"ח (קמ"ד, ד).

זמברך עליה שמנה ברכות... ת"ר מברכין על התורה כדרך שמברכין בבהכ"נ, ועל

שנאמר ויבא המלך דוד וישב לפני ה', והסנהדרין שהיו יושבין בלשכת הגזית לא היו יושבין אלא בחציה של חול בית הבחירה (ו, ג).

זקורא אחרי מות ואך בעשור'. ורמינהי מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה? אמר אביי, לא קשיא כאן בכדי שיפסוק התורגמן, כאן (מתני') בכדי שלא יפסוק התורגמן (שפרשת שור או כשב קרובה לפרשת אחרי מות ולא גמר התורגמן לתרגם עד שזה רואה אך בעשור ומתחיל כשמפסיק זה).

והא עלה קתני מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה, ועד כמה מדלגין (בנביא) עד כדי שלא יפסוק התורגמן, מכלל דבתורה כלל כלל לא?

אלא אמר אביי, לא קשיא כאן בענין אחד (מדלגין בתורה כגון מתניתין דתרווייהו בעניינא דיה"כ נינהו הילכך מדלגין בכדי שלא יפסוק) כאן (וברייתא דקתני דאפי' בכדי שלא יפסוק תורגמן אין מדלגין) בשני עניינין (שזה בענין יום הכפורים וזה בצו את אהרן או בפרשה אחרת שאין הלב שהוא נמשך אחר ענין אחד ממחר לצאת ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר, הלכך תורה שהמצות תלויות בה ומשמיעין אותה לצבור ופסוק אחד שלא יבין בו הוא שוכחו ועובר עליו ואינו מקיימו ובאה חורבה על כך לכן אין מדלגין מענין לענין ואפילו אין התורגמן מפסיק אבל בנביא שפיר דמי) והתניא (בניחותא) מדלגין בתורה בענין אחד, ובנביא בשני עניינין (וכל שכן בענין אחד) וכאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן, ואין מדלגין מנביא לנביא, ובנביא של שנים עשר מדלגין (מנבואה לחברתה דכוליה חד ספרא הוא) ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו (למפרע). פסק הש"ע מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה מפרשה זו לפרשה אחרת, וה"מ בשתי ענינים, דחיישינן שמא תתבלבל דעת השומעים, אבל בחד ענינא, כגון אחרי

מ.א.

מדלג וקורא כי תכלה לעשר וברכות וקללות, ומשם חוזר למפרע וקורא אשימה עלי מלך. (הטעם שקורא פקטות אלו) 'שמע' קבלת מלכות שמים, 'והיה אם שמוע' קבלת עול מצות כדאמר בברכות (יג.) וכן ברכות וקללות קבלת בריתות של תורה, ומשמיע לרבים עשר תעשר כי תכלה לעשר מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות, ואע"פ שפרשת המלך מפסקת בין עשר לכי תכלה, קורא את אלה יחד שלא להפסיק במעשרות, ואח"כ קורא פרשת המלך, ואי משום דיש כאן דילוג בתורה בכדי שיפסיק התורגמן אין למלך תורגמן ואין מתרגמין אחריו] עשר תעשר, כי תכלה לעשר, ופרשת המלך וברכות וקללות, עד שגומר כל הפרשה. ברכות שכהן גדול מברך אותן [ביוה"כ אחר מקרא פרשה כדאמרן (יומא פה.) מברך עליה שמונה ברכות] המלך מברך אותן (אחר קריאתו) אלא שנותן של רגלים (מקדש ישראל והזמנים מברך מחילת העון) תחת (ברכות של) מחילת העון (שביו"כ).

(גמרא) בשמיני (משמע ח' לחודש תשרי) סלקא דעתך? אימא בשמינית (כ"ל בשנה השמינית).

וכל הני למה לי? צריכי (כל הסימנין הללו) מקץ שנת השמיטה, ובחג הסוכות, ובמועד) דאי כתב רחמנא מקץ, הוה אמינא נימנו מהשתא (משנת ארבעים והלאה שבערבות מואב נאמרה פרשה זו) ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה [שלא מנו שמיטין עד לאחר שבע שכיבשו ושבע שחילקו כדאמרינן (מ:)] ובערכין (יב:)] כתב רחמנא שמיטה. ואי כתב רחמנא שמיטה, ה"א בסוף שמיטה (קודם ר"ה של שמינית, דהא מקץ שבע בסוף שנה משמע) כתב רחמנא במועד. ואי כתב במועד, ה"א מריש שתא (שכולן נקראו מועד כדכתיב אלה מועדי ה' וקחשיב נמי ר"ה) כתב רחמנא בחג הסוכות [הקשו תוס', תימה השתא דכתיב בחג הסוכות, 'במועד' למה לי, ועוד לא

העבודה, ועל ההודאה, ועל מחילת עון כתיקנן, על המקדש בפני עצמו, ועל הכהנים בפני עצמן, על ישראל בפני עצמן, ועל ירושלים בפני עצמה.

והשאר תפלה' ת"ר השאר תפלה (זו היא שיש ברכה אחת וכו' תפלה...) תחנה רנה ובקשה שעמד ישראל צריכין ליוושע, וחותרם בשומע תפלה. מכאן ואילך (לאחר שגמר כה"ג לקרוא פרשה בברכותיה...) כל אחד ואחד (מן הצבור) מביא ספר תורה מתוך ביתו (לעזרה, דקסבר אין עירוב והוצאה ליום הכפורים, אי נמי ירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה) וקורא בו, וכל כך למה, כדי להראות חזותו לרבים [של ס"ת ונויו דאמר מר (נזיר ב:)] זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות בס"ת נאה בציצית נאה].

משנה פרשת המלך כיצד, מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני, במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה, שנאמר **מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים** (בסוף שבע שנים, ואותה קרייה על יד מלך היא כדתניא בספרי בפרשת המלך את משנה התורה הזאת, אין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה) **בְּמֵעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת**, חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכ"ג נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך (מלך ישראל היה מורעו של הורדוס והוא שנחרב בהמ"ק בימיו) עמד וקבל וקרא עומד, ושבוהו חכמים, וכשהגיע ל'א תוכל ל'ת ע'ל'ך א'יש נ'כ'רי, זלגו עיניו דמעות (שהמקרא הזה פוסלו מן המלכות) אמרו לו אל תתירא, אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה (שאמו מישראל).

(המשך המשנה) וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע (שבואתחנן), ושמע, והיה אם שמע [ע"י דילוג, ומשם מדלג לעשר תעשר ומשם

שאני [כתבו התוס' והכי פרכינן נמי בסנהדרין (יט): גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו, רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב. איני והאמר רב אשי... ומשני מצוה שאני. וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בכתובות (יז). מעבירין את המת מלפני כלה, וזה וזה לפני מלך ישראל, אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבהו חכמים, וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי... ומשני פרשת דרכים הוה, ואמאי לא משני מצוה שאני. ותו איכא למיתמה והא ההיא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה, דמעיקרא אמרינן אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו מחול, נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן... אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי אליעזר בר צדוק, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה דאברהם אבינו והוא עומד עליהם, אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול. ונראה לתרין דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה, וכן ההיא דסנהדרין (יט): דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו, אבל ההיא דכתובות (יז). וקידושין (לב): שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון כללה ות"ח, בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו, שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו, נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה].

זכשהגיע ללא תוכל לתת' תנא משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה שהחניפו לו לאגריפס [פירש רש"י דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא. כתבו התוס' ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה הללים נפלו באותו יום שהחניפו לו. ודבר תמוה לומר אם היה ראוי מפני התורה כיון דאמו היתה מישראל אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י שיתחייבו על הנופה מועמת כזאת עונש גדול. ופירש ר"י אע"ג דאמר ביבמות (קב., מה:): גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל וגבי

ליכתוב אלא 'מקי'ן שבע שנים שנת השמיטה בבא כל ישראל ליראות' ואנא ידענא דלאו היינו מר"ה דאז אינם באים ליראות. וי"ל א"כ הוה אמינא כהג המצות להכי איצטריך כהג הסוכות, מיהו במועד לא הוה צריך. ונראה דלהכי איצטריך משום ד'בבא כל ישראל ליראות' משמע מאתחלתא דמועד ביום ראשון (סיינן יו"ט ללשון) קמ"ל במועד דמשמע בתוך המועד, ואהני 'בבא כל ישראל' דמשמע מאתחלתא דמועד לא ביום ב' או ביום ג', אלא במוצאי יו"ט הראשון. אבל פ' רש"י תמוה דפי' דמהאי טעמא ביום טוב ראשון לא, דתיקון בימה אינה דוחה יום טוב, כיון דגזירת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד יקראו בלא בימה מנלן דבימה מעכבת, להכי מסתבר כדפי'. ונראה דהיו בונין הבימה מעיי"ט בנין של פרקים, ובחוח"מ לא היו עושין שום בנין אלא מקימין אותה ומחברין הפרקים יחד, ואם לא בנו אותה מערב יום טוב, נראה דבניינה לא היה דוחה אפילו חוח"מ (וללא כק"י שהבימה היתה נעשית צחוק"מ) ואי כתב רחמנא כהג הסוכות, הוה אמינא אפי' יום טוב אחרון, כתב רחמנא בבוא כל ישראל, [דף מא ע"ב] מאתחלתא דמועד [ומיהו ביום טוב לא שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יום טוב, ומאתמול נמי לא עבדינן לה דדחקה לה עזרה, והאי טעמא מפרש בגמ' ירושלמי דקתני הקהל מאחרין כשחל להיות בשבת וקאמר מפני הבימה, ונעבדה מאתמול דחקה לה עזרה].

וחזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת. שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב? אמר אביי כולה משום כבודו דמלך.

זהמלך עומד ומקבל, וקורא יושב, אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד. עומד, מכלל דיושב, והאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד (אבל לא למלכי בית חשמונאי) שנאמר וַיבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיָּשֶׁב לִפְנֵי ה' וַיֹּאמֶר... כדאמר רב חסדא בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים.

ושבהו חכמים' שבהוהו, מכלל דשפיר עבד, האמר רב אשי, אפי' למ"ד [בקידושין (לב):] נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנא' שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך? מצוה

מא: - מב.

שטעמתי בבית המלך, אמר ידע ליה מלכא, מיסתפי ולא קטיל ליה.

אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם, שנאמר וְחַנְפֵי-לֵב יְשִׁימוּ אֶף וְלֹא עוֹד, אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר לֹא יִשְׁנְעוּ בִּי אֲסָרָם (כשיבואו עליהם יסורין לא יועילים שועה).

ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמון מקללין אותו, שנא' אָמְרוּ לְרִשְׁעֵי צַדִּיק אַתָּה יִקְבְּהוּ עַמִּים יִזְעַמְוּהוּ לְאֲמִים, ואין קוב אלא קללה, שנא' לֹא קָבָה אֵל, ואין לאום אלא עוברין, שנא' וְלֹאִם מְלֹאִם יֵאָמֵן.

ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם, שנא' תְּהִי הָאֲמָרִים לְרַע טוֹב וְלְטוֹב רַע... מה כתיב אחריו, לְכֹן כָּאֲכָל קֶשֶׁל לְשׁוֹן אִשׁ וְחִשַּׁשׁ לְהַבָּה יִרְפָּה...

ואמר רבי אלעזר כל המחניף לחבירו ופתחו התופ' יש לפרש שלא במקום סכנה, אבל במקום סכנה מותר, כי ההיא דנדרים (כב.) עולא אול לארעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחמיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה, כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא ח"ו אחזקית ידי עוברי עבירה, א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה[ן] סוף נופל בידו, ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו, ואם אינו נופל ביד בניו נופל ביד בן בנו, שנא' וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהּ הַנְּבִיא אֶל-הַחֲנָנִיָּה הַנְּבִיא (שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקודש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה אמר כן יעשה ה', חנופה היא זו שהיה לו לומר בהדיא שקר אתה ניבא) לְעֵינֵי הַפְּתָנִים וְלְעֵינֵי כָל-הָעָם הַעֲמִידִים בְּבֵית ה': וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהּ הַנְּבִיא אֲמֵן כִּן יַעֲשֶׂה ה' יְקָם ה' אֶת-דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כָּלֵי בֵית-ה' וְכָל-הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה, וכתיו [דף מב ע"א] וַיְהִי-הוּא בְּשַׁעַר בְּנֵימָן (לאחר כמה ימים היה ירמיה יוצא מירושלים ללכת

אושפיוזכניה דרב אדא בר אחבה אם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה (קדושין עו:) היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קצת כגון אמו מישראל, אבל מלך חור ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל, וזו היתה החנופה שמלך בזרוע שלא כדין תורה, והודו לו והחזיקו בכך נהי שלא יוכלו למחות, היה להן לשתוק ולא להחזיק, וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו, ואינו חושש על יראת הקב"ה ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה. בירושלמי כתיב שום תשים עליך מלך, אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דינין ומכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתשימוהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך (בספר אור החמה כתב שאלו כוונת התוס' לומר שמהירושלמי משמע, שאין חילוק בין מינוי סכנה מועט למינוי מלך, ולא כמו שציארו לעיל דעת הבבלי).

אמר ר"ש בן חלפתא מיום שגבר אגרופה (כחה) של חנופה, נתעוותו הדינין (שהחניפו הדינין את בעלי הדין) ונתקלקלו המעשים (שהגדולים ראו עוברי עבירה, ולא מיחו בידם מפני חנופה) ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך (שמתוך שלא מיחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין).

דרש ר' יהודה בר מערבא, ואיתימא ר' שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר לֹא-יִקְרָא עוֹד לְנֶגְלָל נְדִיב וְלְכִילִי (לשון 'כלתה נפשי' שמתאוה לשתות יין תדיר) לֹא יֵאָמֵר שוֹעַ, מכלל דבעולם הזה שרי. ר' שמעון בן לקיש אמר, מהכא (ש"מ) יעקב לעשו) כִּרְאֵת פְּנֵי אֱלֹהִים וְתִרְצָנִי. ופליגא (הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון... פליגא א...) דרבי לוי, דאמר רבי לוי (דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים) משל של יעקב ועשו, למה הדבר דומה, לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו, אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל

מ.ב.

לומר דלא שייך למימר פרשת משוח מלחמה, שהרי לא נתנה משום מצות קריאה אלא משום התראה בשעה שמדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר, שנאמר וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנָגַשׁ הַפֶּהֶן זֶה כֹּהֵן מִשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְדָבַר אֶל הָעָם בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ, וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל... עַל־אֵיבֵיכֶם וְלֹא עַל אַחֵיכֶם, לֹא יְהוּדָה עַל שְׁמֵעוֹן וְלֹא שְׁמֵעוֹן עַל בְּנֵימִין, שֶׁאִם תִּפְלוּ בִידֵם יִרְחָמוּ עֲלֵיכֶם, כִּמָּה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקְמוּ הָאֲנָשִׁים (כְּתִיב גַּבִּי פָקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ שֶׁנִּלְחַם עִם אַחֵז בְּדַבְרֵי הַיָּמִים שֶׁשָׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה הַרְבֵּה, וְשֵׁם הָיָה נָבִיא עוֹדֵד שְׁמוֹ וְהוֹכִיחָם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם בַּחֲמַת ה' עַל בְּנֵי יְהוּדָה נִתְּנָם בִּידְכֶם וְהִכִּיתֶם בָּהֶם לֹאִין מִרְפָּא, וְעַתָּה אַתֶּם אוֹמְרִים לִכְבוֹשׁ אוֹתָם לְעַבְדִּים שְׁמֵעוֹנֵי וְהִשִּׁיבוּ אֶת הַשְּׂבִיָּה...)

אֲשֶׁר־נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת וַיִּחְזְקוּ בַשְּׂבִיָּה וְכָל־מַעֲרָמֵיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל וַיִּלְבְּשׂוּם וַיִּנְעֲלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיִּשְׁקוּם וַיִּסְכּוּם וַיִּנְתְּלוּם בַּחֲמָרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל (כָּל הַכּוֹשָׁלִים שֶׁבָּהֶם שְׂאִינָן יְכוּלִין לִילֵךְ בְּרַגְלֵיהֶם) וַיִּבְיָאוּם יִרְחֹו עִיר־הַתְּמָרִים אֲצֶל אַחֵיהֶם וַיִּשׁוּבוּ שְׁמָרוֹן... עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְלוּ בִידֵם אִין מִרְחָמִין עֲלֵיכֶם אֵל יֵרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תִּחַפְּזוּ... אֵל יֵרֵךְ לְבַבְכֶם מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים (צִנָּף סוּסִים קְרוּי צַהֲלָה בְּלִשׁוֹן הַמִּקְרָא) וְצִיחָצוֹחַ הַרְבּוֹת, אֵל תִּירְאוּ מִפְּנֵי הַגַּפְת תְּרִיסִין (מְגִיפִין וְסוּגְרִין וּמְדַבְּקִין הַתְּרִיסִין זֶה סִמוּךְ לִזֶּה כְּדֵי שִׁינְקֶשׁוּ זֶה עַל זֶה וְהַקּוֹל נִשְׁמַע כְּקוֹל הַמּוֹן לֵאמֹר עַל שְׁכַנְגָדִם) וְשִׁפְעַת הַקְּלָגְסִין, אֵל תַּחְפּוּזוֹ מִקּוֹל קִרְנוֹת, אֵל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵי קוֹל צוּזוֹת, כִּי הֵן אֵלֶיְהֵיכֶם תִּהְלֹךְ עִמָּכֶם הֵם בְּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בֶּשֶׁר וְדָם וְאַתֶּם בְּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, פְּלִשְׁתִּים בְּאוֹ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גְּלִית, מָה הָיָה סוּפוֹ, לְסוּף נִפְלָה בַּחֲרָב וְנִפְלוּ עִמּוֹ, בְּנֵי עִמּוֹן בְּאוֹ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוּבֵךְ (שֶׁר צִבְאָה הַדְּרֵעוֹר) מָה הָיָה סוּפוֹ, לְסוּף נִפְלָה בַּחֲרָב וְנִפְלוּ עִמּוֹ, וְאַתֶּם אֵי אַתֶּם כֵּן, כִּי הֵן אֵלֶיְהֵיכֶם תִּהְלֹךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֵיבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן.

ארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפסו יראיה ויאמר לו אל הכשדים אתה נופל) וְשֵׁם בְּעַל פְּקֻדֹת וְשֵׁמוֹ יִרְאִיָּה בֶן־שְׁלֹמֹה בֶן־חֲנַנְיָה וַיִּתְּפֹשׂ אֶת־יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא לְאָמַר אֶל־הַכַּשְׁדִּים אַתָּה נָפַל, וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ שְׁקַר אֵינִי נָפַל עַל־הַכַּשְׁדִּים... וְכַתִּיב וַיִּתְּפֹשׂ יִרְאִיָּה בְּיְרֵמְיָהוּ וַיִּבְאֵהוּ אֶל־הַשָּׂרִים.

וא"ר אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה, שנאמר כִּי־עָבַדְתָּ חֲנָף וְגִלְמוּד, שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה (כדולה). מאי גלמודה, גמולה מבעלה.

ואמר ר' אלעזר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה, כתיב הכא כִּי־עָבַדְתָּ חֲנָף וְגִלְמוּד, וכתו' התם וְאִמְרַתְּ בְּלִבְבְּךָ מִי יִלְדֶּ־לִי אֶת־אֱלֹהִים וְאֵי שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה גִלְתָּה וְסוּרָה...

א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע. כת ליצים דכתיב מִשֶׁךְ יָדוֹ אֶת־לְצִיצִים. כת חניפים דכתיב כִּי־לֹא לְפָנָיו חֲנָף יָבֹוא, כת שקרים דכתיב דִּבְרַ שְׁקָרִים לֹא־יָפוֹן לְגַגֵּד עֵינָי, כת מספרי לשון הרע דכתיב כִּי לֹא אֶל־חַפְּצֵיךְ יִשְׁעוּ אֲתָה לֹא יִגְרַךְ רַע (לא יגור עמך רע וגבי מספרי לשון הרע כתיב דכתיב בההוא פרשתא כי אין בפיהו נכונה) צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע.

פרק משוח מלחמה

משוח מלחמה [כהן שנתרבה לכך שנאמר ונגש הכהן... כתבו חתום' נראה האי דלא תנא הכי 'משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם כיצד' כדקתני לעיל (לב). מקרא בכורים כיצד, משום דהתם סליק מיניה דתני לעיל מיניה ואלו נאמרין בלשון קודש. אבל תימא למה הקדים פרק זה קודם פרק עגלה ערופה, והלא שנה משוח מלחמה בכבא אחרונה אחרי כולן. ויש לומר דהתם הקדים פרשת עגלה ערופה משום דאיירי בפרשת המלך, נקט בתריה פרשת עגלה ערופה, אבל הכא שבא לפרשה מקדים משוח מלחמה משום דזוטרי מיליה ופסיק ושדי להו. וא"ת וליתני לעיל פרשת משוח מלחמה כדתני פרשת עגלה ערופה יש

הוא [לאיזה דבר הוא ממונה ומוכן כתבו התוס' וא"ת הא אמרינן בסנהדרין (יט.) כשהוא מנחם אחרים כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו, ותניא כשהוא עומד בשורה לנחם את האחרים סגן ומשוח מלחמה עומד בימינו, ואמר רב פפא ש"מ מהא מתניתין תלת ש"מ, היינו סגן היינו ממונה י"ל ודאי ממונה היה לדברים שמינוהו אחיו הכהנים כדתנן (יומא כה.) אמר להם הממונה, אבל מן התורה אין לו שום מנוי ושררה יותר על אחיו הכהנים, ואינו אלא כעין מינוי אמרכל וגיזבר שגידלוהו אחיו הכהנים] דתניא, אמר רבי חנינא סגן הכהנים למה סגן ממונה, שאם אירע בו פסול בכהן גדול נכנס ומשמש תחתיו (אבל בעוד שלא אירע פסול לכהן גדול, אין לסגן גדולה של כלום).

וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל. מאי שנא שמע ישראל (למה מתחיל בלשון זה)? אמר רבי יוחנן משום רשב"י, אמר להן הקב"ה לישראל אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, אי אתם נמסרין בידם.

'אל ירך לבבכם אל תיראו' תנו רבנן פעמיים מדבר עמם, אחת בספר (כשיצאו מארצם) ואחת במלחמה, בספר מה הוא אומר **[דף מב ע"ב]** שמעו דברי מערכי המלחמה (מי ראוי לחזור ומי ראוי לילך) וחזרו במלחמה (הראויים לחזור, כגון בנה בית ונטע כרם ואירש אשה וירא ורך הלבב, ואע"ג דכתיב בהן 'ודברו השוטרים' לקמן אמרינן דכהן קאמר להו, אלא שהשוטרים משמיעין דבריו לעם) מה הוא אומר, **אֱלֹהֵינוּ לְבַבְכֶם אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵינוּ** (ארבעה אזהרות) כנגד ארבעה דברים שעובדי כוכבים עושין (לאיים) מגיפין (בתריסין) ומריעין (בקרנות) צווחין (בקולם) ורומסין (בצהלת סוסיהן ודהרותם, אבל צחצוח חרבות ושפעת קלגסים הן עיקר המלחמה ואינן לאיים).

'פלשתים באו בנצחוננו של גלית...' 'גלית' אמר רבי יוחנן שעמד בגילוי פנים (בחוצפה) לפני הקב"ה, שנאמר **פָּרוּ לְבָבְךָ אִישׁ וַיָּרֶד אֵלָיו**, ואין איש אלא הקב"ה, שנא' ה'

(גמרא) מאי קאמר (צמסנה כתוב סלומים לשה"ק מהפסוק 'דבר אל העם היכי יליף לשון הקודש מהכא)? הכי קאמר, שנאמר **וַיְדַבֵּר אֶל-הָעָם** ולהלן אומר **מִשֶּׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל**, מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש **וַכַּתּוּב הַתּוֹס', ירושלמי** למה (מניין שמדבר בלשון הקדש) בגין דכתיב 'ודבר' (ולומים בג"ש, נאמר כאן ודבר ונאמר להלן משה ידבר והאלקים יענו בקול, מה להלן לשון הקדש אף כאן לשון הקדש. וסאל...) הרי ק"ש דכתי' בה ודברת במ, והיא נאמרת בכל לשון? (ועונה) אלא בגין דכתיב בה (אלל משוח מלחמה) אמירה. הרי פרשת ודוי מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמרת בכל לשון (ועונה) אמר רבי חגי נאמר כאן הגשה (ונגש הכהן) ונאמר להלן (צעגלה ערופה) הגשה ונגשו הכהנים בני לוי, מה נגישה שנא' להלן בלשון קודש (ולומים זאת מייחור הלשון וענו ולאמרו) אף כאן בלשון קודש. עד כדון (כאן נוכל ללמוד אס נלך) כר"ע דאמר לשונות ריבויין הן (כשקפ כל לשון, כגון כאן וענו ולאמרו, זה בא לרבות, מוכן שהיכויו הוא שמדבר בלשון הקדש) כרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולין הן (כלומה, לשיטת ר' ישמעאל הסוכר שאין ללמוד מכפל הלשון כי דברה תורה כלשון בני אדם, מניין לך שזה בלשון הקדש) ברם מאי, אמר ר' חייא בר אבא נאמר כאן נגישה ונאמר להלן נגישה ונגש משה אל הערפל מה לשם לה"ק אף כאן לה"ק. **מסתברא** דלא (אס נתבונן בפסוקים נראה שאינם כתובים כסדר המאורעות, שכתוב והיה כקרבנם... ונגש הכהן... וצסוף הפרשה אומר והיה ככלות השוטרים... ופקדו שרי צבאות צלאש העם. ולכאורה לא היה לריך להיות כך, אלא) ופקדו שרי צבאות בראש העם, ואחרי כן ונגש הכהן ודבר אל העם (והסבאל נותנת) בתר דמתקן להון (אחרי שמתקן להם מערכות המלחמה ולפקדו שרי צבאות) הוא משמע לון (הוא לריך להשמיע להם ולדבר צענייני המלחמה, ולא מקודם, לפני שתיקן להם עיקר המערכות, וזה הסדר הנכון)].

תנו רבנן **וַיַּגֵּשׁ הַכֹּהֵן וַיְדַבֵּר אֶל-הָעָם** יכול כל כהן שירצה, ת"ל **וַיְדַבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים**, מה שוטרים בממונה (מינו אותם לתפקיד) אף כהן בממונה (כהן פשוט לא נתמנה לקום תפקיד). ואימא כהן גדול? דומיא דשוטר, מה שוטר שיש ממונה על גביו (השופט ממונה על השוטר, ששוטר עשוי לנגוש את מי שיצוה השופט לכוף) אף כהן שיש ממונה על גביו. כהן גדול נמי האיכא מלך על גביו? בעבודתו קאמר. ואימא סגן (מדבר דברים הללו, דהא ממונה הוא ויש ממונה על גביו)? סגן לאו ממונה

מב:

לראשון או בשני לטני, אבל לא חוששים שמא תחזור ותתעצב, שאם היה חשק כזה היתה לריכה להמנע מלהנשא (עד שתלד) את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת (כלומר, שאין ציאת השני מועלת כלום ללידה הולד אחר שהתעצבה מהראשון) ופליגי על רבנן דאגדתא, דרבנן דאגדתא אומרים ויצא איש הבינים ממערכות פלשתים ממאה ערלות פלשתים שהערו בה מאה ערלות פלשתים (לא לומר שערכה נבעלה למאה חנסי ולכן לא צנה ענק) אמר רבי מתניא ולא פליגיין (אין מחלוקת בין המשנה לבעלי האגדה) עד שלא נסרחה הזרע האשה מתעברת משני בני אדם כאחת (ביאר קרבן העדה היינו קודם שלשה ימים אם לא עליה השני מתעבר הזרע יחד ומתעצבה משניהם יחד) משנסרה הזרע אין האשה מתעברת משני בני אדם כאחת, זה משמע שכולן מאה היו אבותיו שהרי מכולן נתעברה אמו, ולא כפי' רש"י שפירש, וחד נאנאי שאחד מהן אביו. ופי' הערוך נאנאי כלב, שבאו עליה מאה אנשים וכלב אחד, וכן מפורש בויקרא רבה ובאגדה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הלילה שפירשה ערפה מחמותה נתערכו בה גיים של מאה בני אדם הדא דכתיב והוא מדבר עםם והנה איש הבינים... ממערכות פלשתים, ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים, רבי תנחומא אמר אף כלב אחד שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי... ותו התם ויתיבב ארבעים יום, אמר רבי ברכיה ב"ר יצחק בשכר ארבעים פסיעות שהלכה ערפה עם חמותה נתלה לבנה ארבעים יום] וגלית שמו מנת, תני רב יוסף שהכל דשין את אמו כגת.

כתיב מערות (ממערות פלשתים) וקרנין מערכות תני רב יוסף שהכל הערו באמו.

כתיב הרפה, וכתיב ערפה (שם האחת ערפה וכתיב הרפה אשר בילידי הרפה והיא ערפה כדאמרינן לקמן שנגזר עליה שיפלו בניה בהרב ביד בני רות שדבקה בשכינה)

רב ושמואל, חד אמר הרפה שמה, ולמה נקרא שמה ערפה, שהכל עורפין אותה מאחריה (הפקירה עצמה כבהמה פנים כנגד עורף) וחד אמר ערפה שמה, ולמה נקרא שמה הרפה, שהכל דשין אותה כהריפות (חטין כתושין) וכן הוא אומר [תקח האשה ותפרש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות ואי בעית אימא, מהכא אם

איש מלחמה, אמר הקב"ה הריני מפילו על יד בן איש, שנא' וידוד בן-איש אפרתי ה'.

א"ר יוחנן משום רבי מאיר, בשלשה מקומות לכדו פיו לאותו רשע (אמר פיו את כשלונו) אחד, ברו-לכם איש ויירד אלי (משמע עלי שהוא יגבר, דהוה ליה למימר וילחם אתי) ואידך, אם-יוכל להלחם אתי והפני... (ואע"ג דהדר אמר ואם אני אוכל לו והכיתיו, מכל מקום פתיחת פיו לרעתו) ואידך, דקאמר ליה לדוד הבלבב אנכי פיי-אתה בא-אלי במקלות. דוד נמי אמר ליה אתה בא אלי בקרב ובחגיית ובכידון (ואין זו פתיחת פה לרעה דאמר ליה אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש, ואני בא למשול כך בשם שהנצחנות שלו)? הדר אמר ליה ואנכי בא-אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת.

ויגש הפלשתי השכם והערב אמר ר' יוחנן כדי לבטלן מק"ש שחרית וערבית.

ויתיבב ארבעים יום א"ר יוחנן כנגד ארבעים יום שנתנה בהן תורה (שאיחרה תורה להתקבל ניתן לו כח להתיבב).

ויצא איש-הבנים ממחנות פלשתים... מאי בינים? אמר רב שמבונה מכל מום (מתוקן ומנוקה מכל מום של כיעור) ושמואל אמר בינוני שבאחיו (ארבעה היו כדלקמן) דבי רבי שילא אמר שהוא עשוי כבנין רבי יוחנן אמר בר מאה פפי [פרשטרא (אז חונו) ולשון 'איש הבינים' שיצא מבין אנשים הרבה] וחדא נאנאי [אב בלשון פרסי, בן התערובת שבאו הרבה אנשים על אמו בלילה אחת ונתעברה מן אחד נמצא האחד אביו וכולן מנאפים כתבו התוס' ירושלמי (ספק בן ט' לראשון, ספק בן ז' לאחרון) והייבין אשם תלוי (שמא התעצבה מהבעל שמת ואסורה ציבוס, שמא התעצבה מהיבוס) את ש"מ שהאשה מתעברת וחוזרת ומתעברת (מפסי הכירוסלמי כתבו שריד לגרום שאין חזרת ומתעצבת, כלומר אשה בהריון אינה יכולה לחזור ולהתעבר הריון נוסף לפני שילדה. והראיה היא שכל החשק שלא נלע אם ילדה בתשיעי

הרבה בגבורה) ושמא תאמר מפני שחולי מעיים הם, תלמוד לומר כולם גבורים.

אמר רב מרי שמע מינה (מדקאמר שמא תאמר חולי מעיים הם) האי מאן דנפיש זיבליה חולי מעיים הוא. למאי נפקא מינה, ליטרה בנפשיה (לבקש לו רפואות טרם יכבד חוליו עליו).

דאגנה בלב איש ישחנה ר' אמי ורבי אסי, חד אמר ישחנה מדעתו, וחד אמר ישחנה לאחרים.

זאתם אי אתם כן... וכל כך למה (אומר להם, ומה היא הבטחה הזו שהבטיחן כי ה' אלהיכם ההולך, ולא אמר כי ה' אלהיכם עמכם, ומה היא הליכה זו, דמשמע הולך ממש?) מפני שהשם וכל כינויו [דף מג ע"א] מונחין בארון (היוצא עמהם במלחמה כתבו

התופ' תוספתא 'כי ה' אלהיכם ההולך עמכם' זה השם הנתון בארון שנאמר וישלח אותם משה... מלמד שהיה פנחס משה מלחמה, 'וכלי הקודש' זה הארון, ויש אומרים (סכלי סקולט) אלו בגדי כהונה שנא' ובגדי הקודש אשר לאהרן, רבי יהודה בן לקיש אומר ב' ארונות היו עמהם זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות שנאמר ויסעו מהר ה'... זה שהיה עמהן היה בו ס"ת שנא' ויעפילו לעלות... ובירושלמי אמרינן ארון אחד היה). וכן הוא אומר וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס, 'אותם' אלו סנהדרין, 'פינחס' זה משה מלחמה, 'וכלי הקודש' זה ארון ולוחות שבו, 'וחצוצרות התרועה' אלו השופרות.

תנא לא לחנם הלך פינחס למלחמה, אלא ליפרע דין אבי אמו, שנאמר והמדנים מכרו אתו אל-מצרים... למימרא, דפינחס מיוסף אתי, והא כתיב ואלעזר בן-אהרן לקח-לו מבנות פוטיאל לו לאשה, מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים? לא, מיוסף שפיטם ביצרו. והלא שבטים מבזין אותו [כדאמרינן בסנהדרין (פב.) לפיכך הוצרך ליחסו שם פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן] ראיתם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יחרוג נשיא

תכתוש-את-האילן במכתש בתוך הריפות בעלי.

את-ארבעת אלה ילדו להרפה בנת ויפלו ביד-דוד וביד עבדיו מאי נינהו? אמר רב חסדא סף, ומדון, גלית, וישבי בנוב.

ויפלו ביד-דוד וביד עבדיו דכתיב ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה, אמר רבי יצחק, אמר הקב"ה יבואו בני הנשוקה (שנשקה לחמותה להפרד מעמה שלא נתגיירה) ויפלו ביד בני הדבוקה.

דרש רבא בשכר ארבע דמעות (שתי בכיות משתי עינים) שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים, שנאמר ותשנה קולן ותבכינה עוד (פעם שניה דלעיל מיניה כתיב ותשאנה קולן ותבכינה).

כתיב חץ חניתו (לשון חצי הודיעך הכתוב שלא סיפר בחצי גבורתו) וקרינן עץ חניתו אמר רבי אלעזר עדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע, מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים. ולא לפתח ביה כלל? לאודועי שבחיה דדוד (שנלחם עם גבור כמוהו).

'בני עמון באו בנצחוננו של שובך...' כתיב (שמואל ב פ"י) שובך, וכתיב (דברי הימים א,יט) שופך, רב ושמואל, חד אמר שופך שמו, ולמה נקרא שמו שובך, שעשוי כשובך. וחד אמר שובך שמו, ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון.

אשפתו כקבר פתוח (בחיילות של נבוכדנצר כתיב, ואידי דנקט פלוגתא דרב ושמואל בדרשות דקראי נקט לה) כולם גבורים רב ושמואל, ואמרי לה רבי אמי ורבי אסי, חד אמר בשעה שזורקין חץ עושין אשפתות אשפתות של חללים, ושמא תאמר שאומנין בקרב (אבל אינם גבורים) ת"ל כולם גבורים וחד אמר בשעה שעושין צורכיהן עושין אשפתות אשפתות של זבל (מחמת שאוכלין

(המשך המשנה) ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער, אכסדרה ומרפסת הנוטע ארבע אילני מאכל, וחמשה אילני סרק (כגון ארזים ושקמים שאינן עץ פרי) המחזיר את גרושתו (ואירסה אינו חוזר שאינה חדשה לו, וקרא אאשה חדשה קפיד כדכתיב כי יקה איש אשה חדשה) אלמנה לכהן גדול (ואירסה כהן גדול אינו חוזר בשבילה דאימעוט מולא לקחה מדלא כתיב ולא לקח) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין לא היה חוזר. רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכוננו (סתרו ובנאו במדה ראשונה) לא היה חוזר (דלאו חדש הוא הואיל ולא חידש להוסיף עליו ואפילו אצלו אינו חדש וגרע מהלוקח והיורש). ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון (מקום הוא ששמו שרון ואין הקרקע יפה ללבינים, ולא הוי דבר קיימא, שפעמיים צריך לחדשה בשבע שנים) לא היה חוזר.

(המשך המשנה) אלו שאין זזין ממקומן (דהנך דלעיל הולכין עד לספר, ושם שומעין דברי כהן וחוזרין מן המערכה לארץ ישראל ואינם חוזרין לבתיהם אלא עוסקין בסיפוק מים ומזון להולכי מלחמה, ואלו אין זזין ממקומן אפילו ללכת עד הספר ולשוב ע"פ כהן) בנה בית וחנכו (ולא דר בו עדיין שנה) נטע כרם וחללו (ועדיין לא עברה שנת רביעית עליו שלימה) הנושא את ארוסתו, הכונס את יבמתו, שנא' נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ (בשביל ביתו) שָׁנָה אֶחָת, 'לביתו' זה ביתו, 'יהיה' (רבויה הוא הוסיף לך הויה אחרת להיות כזו) זה כרמו, 'ושמח את אשתו' זו אשתו, 'אשר לקח' להביא את יבמתו, אין מספיקין (להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים.

(גמרא) תנו רבנן וְדָבְרוּ הַשְּׁטָרִים יכול דברים של עצמן (יכול שהדברים הללו שהם אומרים מי האיש אשר בנה... של עצמן הן, ולא היה כהן אומרן אלא השוטרים) כשהוא אומר

מישראל? אלא, אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו, ואי אימיה דאימיה מיוסף אבוה דאימיה מיתרו. דיקא נמי, דכתיב מבנות פוטיאל, תרי משמע (מדלא כתיב פוטיאל) שמע מינה.

משנה וְדָבְרוּ הַשְּׁטָרִים אֶל-הָעַם לֵאמֹר מִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית-חֶדֶשׁ וְלֹא חָנְכוֹ יִלְךְ וַיָּשֶׁב לְבֵיתוֹ... אחד הבונה בית התבן, בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות (לאוצר יין שמן ותבואה) אחד הבונה ואחד הלוקח (בית בנוי שהרי אצלו הוא חדש ובגמ' מרבינן ליה מקרא) ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה.

(המשך המשנה) וּמִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר-נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ... אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל (דבהכי הוי כרם שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב) ואפילו מחמשת המינין (מצטרפין) אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב, ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה.

(המשך המשנה) וּמִי-הָאִישׁ אֲשֶׁר-נָטַע כָּרֶם וְלֹא חָלְלוֹ... (בשנת הרביעית לנטיעתו שחלל את הפירות במעות כדרך מעשר שני ומעלה את המעות לירושלים, ואוכלן כדכתיב קדש הלולים וגמר קדש קדש ממעשר) אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל, ואפילו מחמשת המינין, אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב, ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שנתן לו מתנה.

(המשך המשנה) 'ומי האיש אשר ארש אשה...' אחד המארים את הבתולה ואחד המארים את האלמנה, אפי' שומרת יבם, ואפי' שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו.

(המשך המשנה) כל אלו ואלו שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין (כמו שומעין דברי מערכי מלחמה של כהן כלומר שהכהן אומר להן) ומספיקין מים ומזון, ומתקנין את הדרכים.

כניסת שער החצר להסתופף שם שומר הפתח) אכסדרה ומרפסת, תלמוד לומר בית, מה בית הראוי לדירה, אף כל הראוי לדירה. ר' אליעזר בן יעקב אומר בית כמשמעו.

לא חנך, ולא חנכו (מדלא כתיב חנך הוי מיעוטא חנכו לזה ולא לאחר) פרט לגזולן (גזול בית). לימא, דלא כרבי יוסי הגלילי (דמתני') דאי רבי יוסי הגלילי, הא אמר ורך הלבב זה המתיירא [דף מג ע"ב] מעבירות שבידו [והאי (גזול בית) אית ליה למיהדר משום הירא ורך הלבב]? אפילו תימא רבי יוסי הגלילי, כגון דעבד תשובה ויהבי דמי. אי הכי, הוה ליה לוקח, וליהדר? כיון דמעיקרא בתורת גזילה אתא לידיה לא.

'ומי האישי אשר נטע כרם...' תנו רבנן 'אשר נטע' (מדלא כתיב אשר כרם נטע דרוש ביה נמי נטע מכל מקום ואפי' אינו כרם שהרי לא הזכיר כרם עדיין) אין לי אלא נטע, לקח וירש וניתן לו במתנה מנין, תלמוד לומר ומי האישי אשר נטע (מדלא כתיב אשר כרם נטע דרוש ביה נמי נטע מכל מקום ואפי' אינו כרם שהרי לא הזכיר כרם עדיין).

כרם אין לי אלא כרם, מנין לרבות חמשה אילני מאכל ואפילו משאר מנין, תלמוד לומר אשר נטע. יכול שאני מרבה הנוטע ארבעה אילני מאכל, וחמשה אילני סרק? תלמוד לומר כרם (דדמי לכרם ופחות שבכרמים חמשה גפנים הם) רבי אליעזר בן יעקב אומר כרם כמשמעו (ולא שאר אילנות).

לא חילל, ולא חיללו (משמע מיעוטא לזה ולא לאחר) פרט למכריך (שכופף הזמורה או היחור בארץ) ולמרכיב (שנוקב האילן ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו ועושה ענף בתוך הנקב ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו וישראל מותר להרכיב משני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוו ממין אחד זה בזה). והא אנן תנן אחד

ויספו השטרים (לדבר אל העם ואמרו מי האישי... ויספו משמע שדבר זה הם מוסיפים משלהם) הרי דברים של עצמן אמור (שהדבר זה לבדו הן מוסיפין על של כהן, מדעד השתא גבי נטע וגבי אירס אשה לא כתיב ויספו והכא כתיב ויספו, ש"מ עד הנה דברי כהן ואת זו הן מוסיפין) הא מה אני מקיים ודברו השוטרים (בכנה ונטע ואירס) בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר, הא כיצד, כהן מדבר ושוטר משמיע.

תני חדא כהן מדבר ושוטר משמיע ותניא אידך כהן מדבר וכהן משמיע ותניא אידך שוטר מדבר ושוטר משמיע אמר אביי הא כיצד, מונגש ועד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע, מודברו עד ויספו כהן מדבר ושוטר משמיע, מוסיפו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע.

והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הפהן ודבר אל העם: ואמר אלהם שמע ישראל אלהם קרבים היום למלחמה על איביכם אל תבוך לבבכם אל תיראו ואל תתחפזו ואל תערצו מפניהם: כי ה' אלהיכם החלף עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם: ודברו השטרים אל העם לאמר מי האישי אשר בנה בית חדש ולא חנכו גלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו: ומי האישי אשר נטע כרם ולא חיללו גלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו: ומי האישי אשר ארש אשה ולא לקחה גלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה: ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האישי הנרא וברך הלבב גלף וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו בלבבו.

'ומי האישי אשר בנה בית חדש...' תנו רבנן 'אשר בנה' אין לי אלא אשר בנה, לקח וירש וניתן לו במתנה מנין, ת"ל מי האישי אשר בנה (ריבויא הוא דמצי למיכתב מי אשר בנה ומדלא כתיב אשר בית בנה דרוש ביה בנה מ"מ, והאי דכתיב בית למעוטי בית שער אכסדרה ומרפסת שהם עשויים לדריסת רגל ולא ראויים לדור בהם).

'בית' אין לי אלא בית, מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות, ת"ל אשר בנה, מכל מקום. יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער (בית

אקמייתא, הא מיהא לאכילה הוא ומתניא מחשבה דעיקר דידה נמי, אי הוה חשיב עלה הוה מהני מחשבה, ואע"ג דבשעת נטיעה לאו להכי נטעה) מידי דהוה אעלו מאיליהן (דבשעת נטיעה ליכא כוונה) דתנן עלו מאיליהן חייבין בערלה.

ולוקמה בכרם של שני שותפין (למה לי לאהדורי אשינויא דחיקא בנוטע לסייג ולקורות, לוקמה בנוטע לאכילה, ודקשיא לך תיפוק לי משום דבעי למהדר משום ראשונה לישני כגון שהנטיעה של ראובן ובא שמעון והרכיב בה להיות פירות הרכבה שלו) דהאי הדר אדידיה, והאי הדר אדידיה? אמר רב פפא, זאת אומרת כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו מערכי המלחמה. ומאי שנא מחמשה (ברייתא מד.) אחין ומת אחד מהן במלחמה דכולן חוזרין (מפני שהיא שומרת יבם לכולם)? התם כל חד וחד קרינא ביה אשתו (שמא לזה תתייבם) הכא כל חד וחד לא קרינא ביה, כרמו (המיוחד לו שאין לך בה גפן שאין לשנים חלק בה).

רב נחמן בר יצחק אמר (הא דקתני מתני' מרכיב חוזר) במבריך אילן בירק (דלא בעי למיהדר משום קמא, וא"ת מין בשאינו מינו הוא, ואימעיטא לה הרכבת איסור מולא חיללו פרט למבריך ומרכיב) והאי תנא הוא (דאמר מותר) דתניא המבריך אילן בירק רבן שמעון בן גמליאל מתיר, משום רבי יהודה בן גמדיא איש כפר עכו, וחכמים אוסרין.

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן הא מני (דקתני פרט למבריך ומרכיב לאו סתמא היא) ראב"י היא (ואפי' הרכבת היתר לא הדר עלה) לא אמר ראב"י, התם כרם כמשמעו, הכא נמי נטע כמשמעו, נוטע אין, מבריך ומרכיב לא.

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב ילדה פחותה מטפח (שהיא שפל קומה ולא תגבה לעולם עד טפח) חייבת

הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב? אמר רבי זירא אמר רב חסדא, לא קשיא כאן (ברייתא) בהרכבת איסור (מין בשאינו מינו ומעטיה קרא כדמעטיט ולא הנכו גבי בית פרט לגזלן) כאן בהרכבת היתר.

האי הרכבת היתר, היכי דמי (דחוזר מפני חילול ההרכבה) אילימא ילדה בילדה (שאף זו שבקרקע שהרכיב את הענף בה נטיעה היא ועדיין לא הגיעה לשנה רביעית לחללה, הא לאו משום הרכבה הדר, דבלאו הרכבה...) תיפוק ליה דבעי מיהדר (מן המלחמה) משום ילדה ראשונה, אלא ילדה בזקינה (שכבר נתחללה), והאמר רבי אבהו ילדה שסיבכה בזקינה (לשון נאחו בסבך, שעשאה ענף בזקינה) בטלה ילדה בזקינה (ואינה חייבת בערלה, ואין בה דין רבעי, וכי תנן במסכת ערלה דמרכיב חייב בערלה זקינה בילדה תנן, שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מזקינה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו) ואין בה דין ערלה?

אמר רבי ירמיה לעולם ילדה בילדה (ודקשיא לך בלא הרכבה נמי בעי למיהדר ממערכי המלחמה אקמייתא) וכגון דנטע להך קמייתא לסייג (כגון שהיתה פרצה בגדר שדהו ונטעה בפרצה לסתום לשון סוגה בשושנים גדורה בשושנים) ולקורות (לקוץ ממנה קורות לכשתגדל) דתנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה.

ומאי שנא ילדה בזקינה דבטלה (זקנה) ומאי שנא ילדה בילדה (שמיועלת לסייג ולקוות ופטורה מעולה וכצ"ע) דלא בטלה (כי הך ילדה קמייתא דבזקינה היא לענין ערלה, בטלה הרכבה בה להפטר מן הערלה כמותה)? התם (גבי זקנה) אי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא (לחזור ולהיות ילדה על שום מחשבה) הכא (נטע לסייג) אי מימליך עלה (בתוך שני ערלה לקיימה לפירות) בת מיהדר היא (חייבת בערלה, הילכך ילדה דקא מרכיב בגוה לאכילה חייבת בערלה, ואע"ג דלא אימליך

פסק הש"ע שני חורגין הגדלים יחד בבית, מותר כל א' באשת חבירו, ולא חיישינן למראית העין לומר שנראה כאשת אחיו אה"ע (טו, כג).

ואמר רבי יצחק אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב לקט שכחה ופאה שעשאן (העני) גורן (שכינס הרבה כאחד, ועשה מהן כרי) הוקבעו למעשר (מדרבנן דמאן דחזי סבור שגדל בשדהו).

אמר עולא לא אמרן אלא בשדה (שלא ידעו הכל שנכנסו מעט מעט וסבורין שגדל שם) אבל בעיר קלא אית ליה למלתא (כל שכיניו ראו שכינס על יד על יד ויודעין שהן של לקט שכחה ופאה ופטור מן המעשר כדתניא בספרי 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך' בדבר שאין לו בו חלק ונחלה עמך הוא בא ונוטל מעשר ראשון שלו, יצא לקט שכחה ופאה שיש לו חלק ונחלה עמך, שאף לעניים ליום הם מופקרים כשאר עניי ישראל). **פסק הרמב"ם** ואלו פטורין מן התרומה ומן המעשרות הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות, אפילו העמיד מהן כרי, ואם עשה מהן גורן בשדה הוקבעו למעשרות ומפריש מהן תרומה ומעשרות, אבל אם עשה הגורן בעיר פטורין, שהרי קול יש להן שהכל יודעין שהן לקט או שכחה או פאה תרומות (בט).

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים [משום כלאי הכרם דכתיב בהו תקדש המלאה הזרע. ונ"ל דקסבר כדאמרינן במנחות (טו:) קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן נינהו, ובכי האי כרם לא גזור רבנן אשאר זרעים]. והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, אבל כולי כרם (גדול שהיא שפלת קומה הואיל וחשיבה גזור עליה) מקדיש. **פסק הש"ע** ילדה, פחותה מטפח, אינה מקדשת את הזרעים. במה דברים אמורים, בשתים

בערלה כל שנותיה (מדרבנן כל הימים ערלה נוהגת בה) דמתחזיא כבת שתא (והרואה שאוכלין פירותיה אומר שפירות ערלה מותרין). והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, אבל כוליה כרם קלא אית ליה נהכל אומרים כרם יש לפלוני משונה מכל הכרמים ויודעין שהיא זקינה להכי נקט שתים... דסבר לה כמאן דאמר במסכת ברכות (לה). כרם רבעי תנן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם].

פסק הרמב"ם אחד הנוטע כרם, ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל, ואפילו מחמשת מיני מאכל, אחד הנוטע, ואחד המבריק, ואחד המרכיב, הברכה והרכבה שהיא חייבת בערלה, אחד הלוקח, ואחד היורש, ואחד שניתן לו במתנה, אבל הנוטע ארבעה אילני מאכל, או חמשה אילני סרק, או שגזל כרם, אינו חוזר עליו, וכן כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו מלכים (זו). **פסק הש"ע** א. וכן המרכיב ירק באילן או אילן בירק, לוקח בכל מקום יו"ד (רצה, א). ב. ילדה שאינה גבוהה טפח, חייבת בערלה לעולם, משום מראית העין, שנראה כאילו היא בת שנתה. במה דברים אמורים, בנטיעה אחת או אפילו שתים כנגד שתים ואחד יוצאת זנב אבל אם כל הכרם כך, שרי, דאית ליה קלא יו"ד (רצה, כא).

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב מת תופס ארבע אמות לק"ש (שאסור לקרות בארבע אמותיו) דכתיב לעג לרש חרף עשהו (שזה קורא וזה אינו יכול לקרות).

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב חורגתא (בת אשתו) הגדילה בין האחין (בני הבעל מאשה אחרת) אסורה לינשא לאחין, דמתחזיא כי אחתייהו (מי שאינו מכיר בה ורואה אותה שגדלה אצלו כסבור שהיא אחותו ואומר שנושא אחותו). ולא היא, קלא אית ליה למילתא.

לצאת דרך צדדים, איכא למימר כיון דלא גזור רבנן ארבע אמות במחיצות ניכרות, סגי להאי חצר בארבעה טפחים, והעומד בה הרי זה טהור שאין לנו במה למטא, דאינו צריך לטפס ולעלות שיפשוט זרועותיו ויאחיל וכנפיו על חלל הפתח, דכי נפיק מידי ונפיק נשמט ונמשך לו מן הפתח של מערה לצד פתח של חצר ויוצא לו) מלמעלה אי אפשר דלא מאחיל (כיון דאינו אלא ארבעה טפחים אי אפשר לו לפרוש כנפיו ולטפס ולעלות אלא אם כן מאחיל על חלל הפתח)? אלא, במה דברים אמורים שפתחה מן הצד, אבל פתחה מלמעלה ארבע אמות.

והני מילי חצר הקבר, דמסימא מחיצתא, אבל מת בעלמא (שאינו נמלא צמקוס מוגלך צנולות) תפים (השתא מהדר לפרושי סייעתיה מהכא מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור ש"מ הני מילי חצר הקבר דמסימא מחיצתא דמערה לחודיה ודחצר לחודיה, ויש היכר בדבר, אבל מת בעלמא המוטל באויר מודו בית הלל דתפים ארבע אמות מדאיצטריך למיתני העומד לתוכו טהור, דאי בעלמא לא גזור למה לי לאשמועינן הכא דטהור). **פסק הרמב"ם** מערה שהקבר בתוכה וחצר לפני המערה, בזמן שהחצר לאויר העומד לתוכה טהור ובלבד שלא יגע במשקוף המערה, ובזמן שהחצר מקורה אם היה בה [מגולה בצד המערה כגהה הלאצ"ל] ד' טפחים על ד' טפחים או יתר הנכנס לשם טהור, היתה פחותה מד' על ד' הנכנס לשם טמא ואע"פ שלא נגע בפתח המערה. **השגת הראב"ד** אני לפי טעותו הגהתי (מגולה צל המערה) אבל לשון המשנה ולשון התוספתא אין שם חצר מקורה אלא שפתחה באויר ואין כאן קירוי, אלא שפתחה למעלה או מן הצד ומן הצד קרוי פתחה לאויר טומאת מת (ו,ט). **כתב הכפ"מ** שמצא בכתיבי יד, כהגהת הראב"ד.

'מי האיש אשר ארש אשה... ת"ר אשר ארם אחד המארם את הבתולה ואחד המארם את

כנגד שתים ואחת יוצאת זנב, אבל אם כל הכרם כן, הרי זה מקדש יו"ד (רצו,כב).

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב [דף מד ע"א] מת תופם ארבע אמות לטומאה (הכמים גזרו שיהא המת מטמא כל הנכנס באמותיו כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו ויהא סבור שלא האחיל, ויש לחוש שמא יפשוט ידו ויאחיל ולא אדעתיה). ותנא תונא [וכן תני תנא דידן במשנה הנשנית בינינו בבית המדרש בסדר טהרות (אהלות טוה)] חצר הקבר [שלפני המערה כדאמר סדר בנין הקברות בב"ב (ק):] שעושין מערות גדולות של שש על שש, וחופר בכותליה סביב כוכין ארוכות כמדת המת ותוחבו לתוכן, והמערה מקורה בתקרה וכיסוי, ועושה גומא רחבה בצד המערה, ופותח פי המערה לתוך הגומא בכותל המערה כמין פתח, ואותה גומא היא חצר הקבר] העומד בתוכה טהור (כל מקום שהוא עומד בה טהור, דכיון דמערה חלוקה הימנה ומחיצותיה ניכרות, לא גזור רבנן כמתים שבתוכה שיתפסו ד' אמות סביבותיה לצד המערה, דכי גזור רבנן ארבע אמות במת המוטל באויר, וכגון למעלה אצל גג המערה כדי להרחיק את האדם מלהאחיל על הטומאה, אבל כאן יש היכר) והוא שיהו בה (צמל הקנר) ארבע אמות (הוא דחשיבא מקום לעצמה, אבל פחות מכאן בטלה אצל המערה ולא חשיבא למיהוי מקום לעצמה) דברי בית שמאי, ב"ה אומרים ארבעה טפחים (הוי מקום חשוב בכל דוכתא) במה דברים אמורים (ב"ה אמרו ליה צל"א שלי שיהו צה ל' טפחים) שפתחה (של המלך) מלמעלה (שאינו לה כניסת מדרון במעלות מן הצד אלא כשיורדין לה קופצין לה וכשעולין מתוכה מטפס ועולה) אבל פתחה מן הצד דברי הכל ארבע אמות. כלפי לייא (כנגד איפוא הפכת דבריד) אדרבה, מן הצד מידריד ונפיק (מסתברא מן הצד כשעשוי לחצר מדרון

מד.

המהרש"א ביאר בחכמה עיונית וביאר בשו"ת דברי יציב סי' קלג שכוונתו במה שאינו הלכה למעשה וכ"כ בספר הבתים) וקבל שכר.

'ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער... תנא אם הוסיף בו דימום אחד (שורה של אבנים או בגובה או בעובי, תו לא הוי על מכונו וקרינא ביה חדש) חוזר.

ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר. תנא מפני שמחדשין אותו (שאינו מתקיים) פעמים בשבוע (בשמיטה). **פסק הרמב"ם א.** אחד

המארים את הבתולה, ואחד המארים את האלמנה, וכן אם נפלה לו יבמה, אפילו חמשה אחים ומת אחד מהן כולן חוזרין מלכים (ז.ז). ב. דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה, שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא הנכו, מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, אבל הטפשי מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה, וכן הוא אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע, כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך, ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו דעות (היא).

'ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית חדש והנכו... תנו רבנן אשה חדשה אין לי אלא אשה חדשה (בתולה) אלמנה וגרושה (מאחר, ונשאה זה) מנין, תלמוד לומר אשה, מכל מקום. א"כ, מה ת"ל אשה חדשה, מי שחדשה לו, יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו.

ת"ר לא יצא בצבא יכול בצבא הוא דלא יצא, אבל יספיק מים ומזון ויתקן הדרכים, תלמוד לומר ולא יעבר עליו לכל דבר. יכול שאני מרבה אף הבונה בית (חדש) ולא הנכו (יהא כזה שיחא נקי מן הכל) נטע כרם ולא

האלמנה ואחד שומרת יבם (שלא קדשה הוא, אלא מכה אחיו באה לו) ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהם במלחמה כולן חוזרין. לא לקח, ולא לקחה (מדלא כתיב לקח מיעוטא הוא, למעוטי לקיחת איסור) פרט לאלמנה לכה"ג, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתונה (מן הגבעונים דכתיב בהו זיתנם יהושע לחוטבי עצים' והן משבעה אומות) לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין.

לימא, דלא כרבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי, הא אמר 'הירא ורך הלבב' זה מתירא מעבירות שבידו? אפילו תימא ר' יוסי הגלילי, כדרכה (דאמר אין עבירה בקידושין עד שיבעול שיביא זרעו או את האשה לידי חילול, וממזרת ונתונה אין עבירה בקידושין, דלא כתיב ביה לא יקח אלא לא יבא ולא תתחתן, אבל אלמנה כתיב בה לא יקח, וקיחה היינו קידושין, ואיצטריך דרבה דלא תימא מקידושין עבד ליה איסור) דאמר רבה לעולם אינו חייב עד שיבעול, מה טעם לא יקח, משום לא יחלל, משום הכי אינו לוקח עד שיבעול.

תנו רבנן אשר בנה אשר נטע אשר ארש לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה. ואף שלמה אמר בחכמתו הִכֵּן בַּחוּץ מִלֵּאכֶתֶךָ וְעִתְדָה בְּשַׂגָּה לְךָ (ונצבה בשדה מלאכתך לך) אַחֲרֵי וּבְנִיתָ בֵּיתְךָ, הכן בחוץ מלאכתך זה בית, ועתדה בשדה לך זה כרם, אחר ובנית ביתך זו אשה. ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא, ועתדה בשדה לך זה משנה, אחר ובנית ביתך זה גמרא (לתת סברא להבין בטעמי המשנה והלכה כדברי מי) ד"א הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה, ועתדה בשדה לך זה גמרא, אחר ובנית ביתך אלו מעשים טובים. ר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי אומר הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ומשנה וגמרא, ועתדה בשדה לך אלו מעשים טובים, אחר ובנית ביתך, דרוש (ביאר הצ"ח בתורה לרבים

מד. - מד:

ואחרים (ואנשים אחרים) מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהן (לשמור שלא ינוסו) וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו, [דף מד ע"ב] שתחילת ניסה נפילה (כגמי פריד איפכא מבעי ליה שהניסה היא תחילת הנפילה) שנאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מנפה גדולה היתה בעם, ולהלן הוא אומר וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים...

(המשך המשנה) בד"א (דחוזרין מן המערכה ויש שאינן זזין ממקומן) במלחמות הרשות, אבל במלחמות מצוה (כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע) הכל יוצאין, אפילו התן מחדרו וכלה מחופתה. אמר רבי יהודה כמה דברים אמורים במלחמות מצוה, אבל במלחמות חובה הכל יוצאין, אפי' התן מחדרו וכלה מחופתה.

(גמרא) מאי איכא בין רבי יוסי לר"י הגלילי? איכא בינייהו עבירה דרבנן (לר"י הגלילי אפי' עבר על דברי סופרים חוזר, ולרבי יוסי עד שיעבור על דבר תורה דומיא דאלמנה לכהן גדול, וכגון שנשאה דאיכא איסור).

כמאן אזלא הא דתניא שח (סיפר) בין תפילה לתפילה (בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש) עבירה היא בידו [אם לא חזר ובירך, דהכי אמרינן במנחות (לו.) סח, מברך שתים. לא סח, מברך אחת] וחוזר עליה מעורכי המלחמה, כמאן? כר"י הגלילי.

מאן תנא להא דתנו רבנן שמע קול קרנות והרתיע (ועל מפחד) הגפת תריסין והרתיע, צחצוח הרבות ומים שותתין לו על ברכיו (מי רגלים מחמת יראה) חוזר. כמאן, לימא, ר"ע היא ולא רבי יוסי הגלילי? בהא אפי' ר' יוסי הגלילי מודה, משום דכתיב וְלֹא יִמָּס אֶת-לִבָּב אֶחָיו כְּלִבָּבוֹ. **פסק הרמב"ם א.**

מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד

חללו, ארם אשה ולא לקחה, ת"ל עליו, עליו אי אתה מעביר, אבל אתה מעביר על אחרים. ומאחר דכתב לא יעבור, לא יצא בצבא למה ל? לעבור עליו בשני לאוין. **פסק הרמב"ם א.** ואלו שאין יוצאין לעורכי המלחמה כל עיקר, ואין מטריחין אותם לשום דבר בעולם, הבונה בית וחנכו, והנושא ארוסתו או שייבם, ומי שחלל כרמו, אין יוצאין עד תום שנה, שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמה את אשתו אשר לקח, מפי הקבלה למדו שיהיה נקי שנה בין לבית שקנה, בין לאשה שנשא, בין לכרם שהתחיל לאכול פריו מלכים (זי.). ב. כל השנה אין מספק מים ומזון, ולא מתקן דרך, ולא שומר בחומה, ולא נותן לפסי העיר, ולא יעבור עליו שום דבר בעולם, שנאמר לא יצא בצבא, ולא יעבור עליו לכל דבר, לעבור בשני לאוין, לא לצרכי העיר ולא לצרכי הגדוד מלכים (זיא.).

משנה וְיִסְפוּ הַשְּׁטָרִים (על דברי כהן) לְדַבָּר אֶל-הָעָם... ר"ע אומר הירא ורך הלבב כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה (כשמתקשרים לעמוד צפופים שלא יפרידום אויבים) ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זהו המתירא מן העבירות שבידו, לפיכך (שהירא זהו הירא מעבירות...) תלתת לו התורה את כל אלו (בנה ונטע ואירס) שיחזור בגללן (כדי שיתלה בכך החזרה ולא יתבייש לומר מעבירות שבידו הוא ירא וחוזר). רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין הרי הוא הירא ורך הלבב.

(המשך המשנה) וְהָיָה כְּכֹלֵת הַשְּׁטָרִים לְדַבָּר אֶל-הָעָם וּפְקָדוֹ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם, ובעקיבו של עם (בסופו של עם שעומדים שלא יחזרו אחרונים לאחריהם לנזם) מעמידין זקיפין לפניהם (בראשה של צד המלחמה מעמידין בני אדם גבורים ממונים לכך ויזקיפוהו ויגבירו את אנשי הצבא בדבריהם)

מד:

'בד"א במלחמות הרשות...' א"ר יוחנן רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה (ובאותה מלחמה שאמרו חכמים שהיא רשות ואין חתן יוצא לה, אמר נמי ר' יהודה דאין חתן יוצא לה, אלא שרבי יהודה קורא אותה מצוה, ונפק"מ לפוטרו משאר מצות בעודו עסוק בה כדמפרש רבא ואזיל) מצוה דרבנן (דאמרו בה הכל יוצאין אמר נמי ר' יהודה הכל יוצאין אלא דקרי לה חובה, ולא מידי אשמעינן בהא, אלא כולה משום מצוה ורשות נקטו פלוגתייהו, אלא משום דקרו רבנן להא רשות די להם אם קראו את זו מצוה ואפילו היא חובה שהרי אין הדבר אלא להעלותם מעלה אחת ולומר אבל בזו הכל יוצאין, וגבי רשות דיים לקרות את שלמעלה ממנה מצוה ורבי יהודה דקרי לקמייתא מצוה לאשמועינן דהעוסק בה פטור מן המצוה, והוצרך להעלות את זו מעלה אחת לומר אבל בזו הכל יוצאין הילכך קרייה חובה כדאיתא) זו היא חובה דרבי יהודה.

אמר רבא (מילתיה דרבי יוחנן מפרש ואזיל וקאמר דהא דאמר רבי יוחנן דאיפליגו רבנן ורבי יהודה באחת המלחמות בקריאת השם נפקא לן מיניה לענין עוסק במצוה דלמר חובה ולמר רשות, ופריש לן נמי רבא בהי מינייהו איפליגו) מלחמות יהושע לכבש דברי הכל חובה (בהא ליכא למאן דקרי רשות דאפילו חובה נמי איתא, והעוסק בה פטור מן המצוה, ורבנן הוא דלא איכפת להו לקרותה חובה דדיים לקרותה מצוה אצל הרשות, שהרי אין אנו צריכין אלא למצוא בה מעלה אחת ומצוה לגבי רשות מעלה היא) מלחמות בית דוד, לרווחה (שנלחם בארם צובה להוסיפה על א"י, ובשאר מביבותיה להעלות לו מנחה ומס עובד) דברי הכל רשות (ואפילו רבי יהודה להא לאו מצוה קרי לה, והעוסק בה אינו פטור מן המצוה) כי פליגי (ר' יהודה ורבנן במצוה ורשות, דלמר פטור מן המצוה ולמר חייב,

השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה אָרוּר עֲשֵׂה מְלָאכֶת ה' רְמִיָּה וְאָרוּר מִנְעַ תְּרַבּוֹ מְדָם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר (דברים אלו) אֲנִיגֵל אֶסֶף נֶגַל אֹמַת לְדוֹד כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדָנָי בֵּית נְאֻמָּן כִּי־מִלְחָמוֹת ה' אֲדָנָי נִלְחָם וְרָעָה לֹא־תִמְצָא בָּךְ (מִיְמֵיךָ: נִגְמָם אָדָם לְרִדְפָּךְ וְלִבְקֶשׁ אֶת־נַפְשֶׁךָ) וְהִיתָה נֶפֶשׁ אֲדָנָי צְרוּרָהּ בְּצִוּוֹר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ מַלְכִים (ז,טו). ב. ואחר שחוזרין כל החוזרין מעורכי המלחמה, מתקנין את המערכות, ופוקדים שרי צבאות בראש העם, ומעמידין מאחור כל מערכה ומערכה שוטרים חזקים ועזים, וכשיליץ של ברזל בידיהם, הרוצה לחזור מן המלחמה הרשות בידן לחתוך את שוקו, שתחלת נפילה ניסה, כמה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה מלכים (ז,ד).

זוהיה ככלות השוטרים...' האי מפני שתחילת ניסה נפילה, מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה (תחילת משמע הגרמת הדבר, והכי איבעי ליה למימר כשהן נסין זו היא תחילת הגרמת הנפילה, ובניסה לא שייך למימר תחילה, דהא ממש קא ערקו)? אימא מפני שתחילת נפילה ניסה.

מד:

ואפשר דגם דעת רבנו כך שאין חייבים לילך אבל אם רוצים יכולים לילך... וזת"ד הביאור הלכה (לבעל דרך אמונה) הנה בספרי פ' מטות אי' לכל מטות ישראל להביא שבטו של לוי, כ"ה הגי' לפנינו, וכ"ג רש"י, ורבנו הלל, והילקוט. אבל הגר"א גרים להוציא שבטו של לוי. והנה בין להגי' להביא ובין להגי' להוציא אין משם ראייה, די"ל דמדאיצטריך קרא כאן מכלל דבשאר מלחמות אינו כן, וי"ל דאדרבה גלי רחמנא במקום א' למילף מינה בשאר מקומות... ואין לומר דבמלחמת מצוה גם כהנים הולכין שהרי מלחמת מדין מלחמת מצוה היתה ואיצטריך לרבות שבט לוי אלמא דגם במלחמת מצוה אין הולכין... ונראה דמש"כ רבנו שאין עורכין מלחמה הכונה שאין חייבין לילך למלחמה אבל אם רוצין מעצמן לילך למלחמה רשאי, ולא דמי להני שהורין מעורכי המלחמה שיש עליהן איסור לילך כדאיתא בספרי, אבל על כהנים ולוים אין איסור לילך, אלא שא"א לכופן, אבל אם רוצים יכולין לילך, לכן לא הביא רבנו דין זה בה' מלכים, כי אין זה דין במלחמה רק כאן בכבוד הכהנים והלוים הביאם, ובהכי ניהא.

פרק עגלה ערופה

משנה עגלה ערופה בלשון הקודש (נאמרת מה שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו, והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל בלשון הקודש הוזקקו מן התורה לאמרה) שנאמר **כִּי־יִמָּצָא חָלָל בְּאֶרֶץ־מֵהָ...** (ובגמ' פריך היכי יליף מהכא).

(המשך המשנה) **וַיִּצְאוּ זְקֵנֵיהֶּ וְשֹׁפְטֵיהֶּ, שְׁלֹשָׁה מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שְׁבִירוּשָׁלַיִם הָיוּ יוֹצְאִין** (ובאין שם ומודדין מן החלל לצד העיירות שסביבותיו לידע איזו קרובה) רבי יהודה אומר חמשה, שנאמר זקניך שנים, ושופטיך שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד.

(המשך המשנה) **נִמְצָא טְמוֹן בְּגָל (של אבנים) או תלוי באילן, או צף על פני המים לא היו עורפין, שנא' 'באדמה' ולא טמון בגל, 'נופל' ולא תלוי באילן, 'בשדה' ולא צף על פני המים. נמצא סמוך לספר, או לעיר שרובה עובדי כוכבים, או לעיר שאין בה ב"ד, לא היו עורפין, אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד.**

במלחמה שהיא...) למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתי עלייהו, מר קרי לה מצוה, ומר קרי רשות, נפק"מ, לעוסק במצוה שפטור מן המצוה. **פסק הרמב"ם** ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמועו מלכים (ה,א).

(לגר"ש זויף) סוג מלחמה חדש הכנים כאן הרמב"ם. מלבד שתי המלחמות של כיבוש ארץ ישראל ולהרחיב גבול ישראל, אף מלחמה אחרת מלחמת התגוננות 'עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם'. הרמב"ם כולל אותה בתוך הסוג של מלחמת מצוה, שאין צורך בה בנטילת רשות מסנהדרין. ב'כנסת הגדולה' תמה בסוגיית סוטה מבואר, שמלחמה 'למעוטי נכרים דלא ליתי עלייהו' נחלקו בה ר' יהודה וחכמים, לר' יהודה היא מלחמת מצוה ולחכמים מלחמת רשות. למה פסק אפוא הרמב"ם כיחיד נגד רבים, אבל יפה כתב ב'שיירי קרבן' על הירושלמי, שדבריו תמוהים, 'מי איכא למאן דאמר דעזרת ישראל מיד צר שבא עליהם לאו מצוה היא, דהא אפילו ביחיד הנרדף איכא עשה ולא תעשה להצילו כדכתיב 'לא תעמוד על דם רעך' וכתיב 'זהשבותו לו' זו אבידת נפש, והא דאמר בכבלי למעוטי עכו"ם דלא ליתי עלייהו, אין הפירוש כמו שהבין הרב בכנה"ג דהיינו להצילם מיד צר שבא עליהם, אלא הפירוש שעושה מלחמה עם שכניו שיש לחוש שברוב הימים יעשו עמהם מלחמה, לכך עושה מלחמה עכשיו עמהם למונעם שלא יהיה בהם כח לבוא על ישראל'... נמצינו למדים כשהעכו"ם כבר באו, לדברי הכל מצוה היא. דברים מפורשים יותר כתב המאירי בסנהדרין 'מלחמת הרשות ר"ל כל המלחמות שאינן לכבוש ארץ ישראל, והיא מלחמת שבעה עממין או שבאו האויבים על ישראל מאיזה צד, שכל אלו מלחמות מצוה הן... אבל שאר מלחמות שהוא עושה מעצמו מצד הרצון או כעם אויב, או להרחבת גבולו או לפרסם גבורתו, הרי אלו מלחמת הרשות'. * לעיל ראינו שגרושה והלוצה לכהן הדיוט לא חוזר מעורכי המלחמה. **משמע מכאן** שגם שבט לוי היו יוצאים למלחמה וקשה שהרי הרמב"ם שמיטה ויובל (יג,יב) כתב ולמה לא זכה לוי בנחלת א"י ובביתתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל (דרך אמונה ויש מסתפקים דגם כל הכהנים ולוים הלכו למלחמה

מד: - מה.

לרבי שמעון הרי כאן שבעה? ההוא מיבעי ליה לכדתניא ויצאו הן ולא שלוחיהן, ומדרו שאפי' נמצא בעליל לעיר (במגולה ופשוט שאין עיר קרובה כזו) היו מודדין, שמצוה לעסוק במדידה.

מתניתין (דלא קתני מלך וכהן גדול) דלא כראב"י, דתניא, ראב"י אומר זקניך זו סנהדרין, שופטיך זה מלך וכהן גדול. מלך, דכתיב מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֲרֶץ, כהן גדול, דכתיב וּבֵאתָ אֶל-הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל-הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה...

איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב במלך וכהן גדול הוא דפליג, אבל בסנהדרי אי כרבי יהודה (חמשה) אי כר"ש (שלשה) סבירא ליה (ולא בעי כולה סנהדרין) או דלמא בסנהדרי נמי פליג עד דאיכא כולה סנהדרי?

אמר רב יוסף, ת"ש מצאן זקן ממרא (לב"ד הגדול שאינו נעשה ממרא אלא בב"ד של שבעים ואחד כדיליף בפ"ק דסנהדרין) אבי פגי [כל שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלים קרוי בי פאגני. ולי נראה שהוא לשון חבישה כמו שקורין ציגל"א של עיר (לעז"י כ"מ ט.) בית ראש של אפסר קורין כן] והמרה עליהן (כלומר על מה ששאל מהם שם ואמרו לו תהלכה הלך לעירו והורה לעשות כדרך שהיה מורה בתחילה דהוה ליה ממרא על פיהם) יכול תהא המראתו המראה, תלמוד לומר וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל-הַמִּקְוֹם (המיוחד למשפט והוא לשכת הגזית) מלמד שהמקום גורם. דנפוק כמה (לבי פאגני דאיצטריך לאשמועינן דפטור משום טעמא דהוין לב"ד) אילימא דנפוק מקצתן, דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו (ומהיכא תיתי לן חיובא דאיצטריך קרא למיפטריה) אלא פשיטא דנפוק כולהו, ולמאי, אי לדבר הרשות, מי מצו נפקי, והכתיב שְׂרָדְךָ (זה סנהדרין שיושבת בטיבורה של א"י) אַגְן

(גמרא) מאי קאמר (היכי יליף לשון הקודש מהכא)? אמר ר' אבהו ה"ק, שנאמר ז'ענו ואמרו, ולהלן הוא אומר וענו הלויים ואמרו... מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. וסדר עגלה ערופה כיצד, כי ימצא חלל באדמה... ויצאו זקניך ושופטיך, שלשה מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין. רבי יהודה אומר חמשה...

ת"ר וַיֵּצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשׁוֹפְטֶיךָ, זקניך שנים, ושופטיך שנים, ואין בית דין שקול (אין עושין ב"ד שיהא יכול ליחלק שוה בשוה, אלא שיהא הרוב לצד אחד לקיים אחרי רבים להטות) מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה, דברי ר' יהודה, ר"ש אומר זקניך שנים, ואין ב"ד שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה.

ור"ש נמי הא כתיב ושופטיך? ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך (הנך דלשכת הגזית). ורבי יהודה, מזקני זקניך נפקא (מדמצי למיכתב זקני וכתב זקניך מיוחדין שבזקניך). ור"ש, אי כתב רחמנא זקני, הוה אמינא אפי' זקני השוק (אע"פ שאינן סנהדרין) כתב רחמנא זקניך, ואי כתב רחמנא זקניך, הוה אמינא אפי' סנהדרי קטנה, כתב רחמנא ושופטיך (זקנים שהם שופטים את ישראל) למיוחדין שבשופטיך. ור' יהודה, גמר זקני זקני מזקני העדה (דסמיכת פר העלם דבר) מה להלן מיוחדין שבעדה, אף כאן מיוחדין שבעדה (ואייתר ליה שופטיך להביא עוד שנים). אי גמר, לגמרה לכולה מילתא מהתם (דהא רבי יהודה התם נמי חמשה קאמר ויליף לה מקראי בפ"ק דסנהדרין) זקניך ושופטיך למה לי? אלא וי"ו ושופטיך למנינא (כלומר לא גמיר גז"ש ואיצטריך שופטיך לסנהדרי גדולה כר"ש, וי"ו דושופטיך דריש ר' יהודה למנינא להביא עוד שנים). ור"ש, [דף מה ע"א] וי"ו לא משמע ליה. אלא מעתה, ויצאו שנים ומדרו שנים, לר' יהודה הרי כאן תשעה,

מה.

מענייניה דקרא, דכתיב כִּי תִקְצַרְוּ קִצְיֹרֵיךָ בְּשִׂרְיָךְ וְשִׁכְחֶתָּ עֲמֶר, שכחה דומיא דקציר, מה קציר בגלוי, אף שכחה בגלוי (והוה ממעט טמון ממשמעותא, אי לאו דהדר רבייה) כתב רחמנא בשדה לרבות את הטמון.

לרבי יהודה נמי תיפוק ליה משכחה דומיא דקציר? אין הכי נמי. ואלא בשדה למה לי? מיבעי ליה לרבות שכחת קמה (שאם שכח זוית אחת לקצור קאי עלה בלא תשוב לקחתו, והכי משמע ושכחת עומר או ושכחת בשדה). ורבנן, שכחת קמה מנא להו? נפקא להו מְכִי תִקְצַרְוּ קִצְיֹרֵיךָ בְּשִׂרְיָךְ (מבשדך ושכחת קרי ביה, ששכח את קצת שדהו). ור' יהודה, מיבעי ליה לכדרבי אבהו אמר ר' אלעזר, דאמר רבי אבהו אמר ר"א פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו (שנשבה הרוח והרימה את העומרין מן הארץ והציפתן לתוך שדה חבירו ושכחן כסבור שאינן שלו, נפקא מבשדך ולא בשדה חבירך דלא הוה שכחה). ורבנן מכשדה, בשדך (מיעוטא דשדה חבירו נפקא להו מדהוה ליה למכתב כי תקצור קצירך בשדה ושכחת, וכתוב בשדך). ור' יהודה, בשדה בשדך לא משמע ליה.

בעי ר' ירמיה צפו עומרין לתוך שדהו (שהיו מוטלים על גבי אבן או עמוד או זו על זו) מהו, אויר שדה בשדה דמי, או לאו בשדה דמי? א"ל רב כהנא לרב פפי, ואמרי לה רב כהנא לרב זביד, תפשוט ליה מדרבי אבהו א"ר אלעזר, דאמר פרט לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו (וקא סלק"ד צפו ממש על גבי אבן או על גבי עמוד) דחבירו אין, לתוך שדהו לא? וליטעמיה, לתוך שדה חבירו צפו (על גבי אבן) אין (הוא דמעייט), מונחין לא (מיעט), והא בעינן בשדך וליכא. אלא, לתוך שדה חבירו ואפילו מונחין (וצפו, לאו דוקא צפו על שום דבר קאמר, דאפי' מונחים על גבי קרקע נמי קאמר אינו שכחה) והאי

הִפְהָר (שעשויוין כחצי לבנה עגולה בשורת ישיבתן כדי שיהו כולן רואין זה את זה) אֶל-יַחְסֵר הַמָּזֶג (כשיעור מזג שני חלקים מים ואחד יין, ואף כאן צריך שישתייר שליש) שאם נצרך אחד מהם לצאת, אם יש שם עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קטנה יוצא, ואם לאו אינו יוצא, אלא פשיטא לדבר מצוה, למאי, לאו למדידת עגלה, ורבי אליעזר בן יעקב היא? א"ל אבבי לא, דלמא להוסיף על העיר ועל העזרות, כדתנן אין מוסיפין על העיר (על ירושלים) ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד.

תניא כוותיה דרב יוסף (דאמר רבי אליעזר בן יעקב כולוהו סנהדרי בעי) מצאן אבית פני והמרה עליהן, כגון שיצאו למדידת עגלה או להוסיף על העיר ועל העזרות, יכול תהא המראתו המראה, ת"ל וקמת ועלית, מלמד שהמקום גורם. **פסק הרמב"ם א.** הרוג שנמצא נופל בארץ ולא נודע מי הכהו, מניחין אותו במקומו ויוצאין חמשה זקנים מבית דין הגדול שבירושלם שנ' ויצאו זקניך ושופטיך ומודדין ממנו אל הערים שסביבות החלל אפילו נמצא בצד עיר זו שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה מצוה למדוד רוצה ושמירת הנפש (ט,א).

נמצא טמון בגל או תלוי באילן לימא, מתניתין (דיליף פרט לטמון) ר' יהודה היא ולא רבנן, דתניא וְשִׁכְחֶתָּ עֲמֶר בְּשִׂרְיָךְ פרט לטמון דברי רבי יהודה, והכ"א בשדה לרבות את הטמון (ושכחת עומר בשדה' לרבי יהודה משמע בשדה על פני השדה, ולרבנן משמע בתוך השדה)?

אמר רב אפי' תימא רבנן, הכא מענייניה דקרא (תדרוש) התם מענייניה דקרא (צריכין למידרשיה) דכתיב (גבי חלל) כִּי-יִמָּצֵא תָּלָל (כל) היכא דמשתכח (ואפי' טמון, הלכך על כרחך כי אתא...) באדמה פרט לטמון (למעוטי טמון בא, דתדרוש ביה על פני האדמה, דאי לרבווי לא איצטריך). והתם

מה. - מה:

לעיר אחרת) מהיכן הוא מודד, מין במינו הוי טמון ומין במינו לא הוי צף, ומעליון מודד, או דלמא מין במינו הוי צף ומין במינו לא הוי טמון, ומתחתון מודד, או דלמא מין במינו הוי טמון ומין במינו הוי צף, ולא מתחתון מודד ולא מעליון מודד (וה"ה דמיבעיא ליה נמי או דלמא מין במינו לא הוי טמון מין במינו לא הוי צף ומשניהם מודד, אלא שהוא בכלל אלו)?

א"ל, [דף מה ע"ב] תניתוה עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר, והניחו על גבי חבירו ושכחו התחתון שכחה, והעליון אינו שכחה, ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש שניהן אינן שכחה, התחתון מפני שהוא טמון, והעליון מפני שהוא צף. סברוה (רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מינה דפלוגתא בטמון דמין במינו הוא...) דהני תנאי (אפילו ת"ק דאמר תחתון שכחה) כר' יהודה סבירא להו, דאמר בשדה פרט לטמון (וטעמא משום דמין במינו לא הוי טמון) מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמר סבר מין במינו הוי טמון, ומר סבר לא הוי טמון?

לא, אי כר' יהודה סבירא להו דכ"ע מין במינו הוי טמון, והכא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן קמיפלגי, דרבנן כרבנן, ור' שמעון בן יהודה כרבי יהודה. אי הכי, מאי איריא על גבי חבירו, אפי' בעפר ובצרור נמי? אין הכי נמי, ולהודיעך כחו דר' יהודה, דאמר אפי' מין במינו הוי טמון. **פסק הרמב"ם נמצאו** זה על גבי זה מודדין מן העליון כמות שהן מונחין. **השגת הראב"ד** א"א זה הפסק אינו מתברר מן הגמרא. רוצה ושמירת הנפש (ט"ו). עיין בכס"מ שנתן טעם לדברי הרמב"ם.

תנו רבנן 'חלל' (לא מקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב) ולא חנוק, 'חלל' ולא מפרפר, 'באדמה' ולא טמון בגל, 'נופל' ולא תלוי באילן, 'בשדה' ולא צף על פני המים ר' אלעזר אומר בכולן (ואפי' מפרפר צף וטמון ותלוי) אם היה חלל (כמו שכתב ולא חנוק) עורפין.

דקאמר צפו, דלא משכחת לה אלא בצפו (שהרוח מצפתן על הארץ ומביאתן לשם).

תא שמע עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר (ס"ד השתא דאורחא דמילתא נקט ולא דוקא) והניחו על גבי חבירו ושכחו, התחתון שכחה, והעליון אינו שכחה, רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון שניהם אינן שכחה, התחתון מפני שהוא טמון, והעליון מפני שהוא צף. עד כאן לא פליגי אלא בתחתון, אבל בעליון דברי הכל לא הוי שכחה? שאני התם, כיון דאחזיק ביה זכה ביה. אי הכי, מאי איריא על גבי חבירו, אפילו בשדה נמי? אין הכי נמי, והאי דקתני על גבי חבירו, משום תחתון. והא מפני שהוא צף קאמר! אימא מפני שהוא כצף (שהוא פטור על שהחזיק בו כאילו היה עודנו צף מעל הקרקע ומונח בידו). **פסק**

הרמב"ם עפו עמריו ברוח חזקה לתוך שדה חבירו ושכח שם עומר אינו שכחה שנאמר קצירך בשדך אבל אם פזר העמרים בתוך שדהו ושכח הרי זו שכחה מתנות עניים (ה,ה). **ביאר הכס"מ** גי' הרמב"ם עפו במקום צפו. **ביאר המעשה** רקח 'אבל אם פזר' והוא מ"ש דבעי רבי ירמיה צפו עומרים לתוך שדהו מהו, אלא דרבינו העתיק לשון פזר מפני שלשון צפו שייך כשמוליך הרוח העומרים למקום רחוק כגון לשדה חבירו, אבל כשמוליכן ממקום למקום באותו שדה עצמו שייך טפי לשון פזר מלשון עף, **אלא** שראיתי להפר"ח ז"ל שהקשה על רבינו שהשמיט בעיא זו וכו' **ולא ידעתי** מהו שהרי זו היא הבעיא עצמה כאמור ובין שנאמר שנפשטה בעיין בין אם נאמר שלא נפשטה הרי קי"ל דספק לקט לקט ואית לן למיזל לחומרא לגבי עניים מדכתיב תעזוב הנח לפניהם משלך.

אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא (יום אחד היה דעתו צלולה אמר הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשואל בעומק ובחריפות כבן עזאי שהיה חריף ודורש בשוקי טבריא) אמר ליה ההוא מדרבנן לאביי שני חללים זה על גבי זה (והאחד משוך להלן מחבירו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד מחבירו יקרב

מה:

אליעזר, ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה (מפרש טעמא בגמ'). נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף, (בגמ' מפרש למאי הלכתא מוליכין) דברי רבי אליעזר, ר"ע אומר הגוף אצל הראש. מאין היו מודדין, רבי אליעזר אומר מטיבורו, ר"ע אומר מחוטמו, רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל, מצוארו.

(גמרא) מאי טעמא דרבי אליעזר? קסבר אפשר לצמצם (אפשר לכוין המדה ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו כלל והוו להו שתיהן קרובות) וקרובה (דכתיב בקרא) ואפילו קרובות (במשמע כמו ובהמה רבה, דאי ס"ד אי אפשר לצמצם אין כאן קרובה אלא אחת, ואנן הוא דלא ידעינן הי מינייהו, והוה ליה למימר יביאו עגלה בשותפות ויתנו אם שלנו קרובה חלקכם יהא קנוי לנו, ואם עירכם קרובה חלקנו יהא קנוי לכם).

'ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה' דאמר קרא (כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלוקיך נותן לך...) לְרִשְׁתָּהּ, וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים.

'נמצא ראשו במקום...' במאי קמפלגי, אילימא לענין מדידה קמיפלגי (קאמר יביאו הראש אצל הגוף, דממקום שנמצא הגוף שם צריך למדוד, ויביאו הראש לכאן) הא מדקתני סיפא מאין היו מודדין, מכלל דרישא לא במדידה עסקינן?

אמר ר' יצחק במת מצוה קנה מקומו קמיפלגי [לקוברו שם דזה אחד מי' תנאים שהתנה יהושע בב"ק (פא.)] והכי קאמר לקוברו קנה מקומו, והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף, דברי ר' אליעזר, ר"ע אומר הגוף אצל הראש. במאי קמיפלגי? מר (כ"א) סבר גופיה בדוכתיה נפיל, רישא דנאדי ונפיל, ומר (כ"ט) סבר רישא היכא דנפיל נפיל, גופא הוא דרהיט אזיל. **פסק הרמב"ם** ...וכן כל

תניא אמר רבי יוסי בר יהודה, אמרו לו לר"א אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל באשפה שאין עורפין, אלמא חלל (לא מקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב) ולא חנוק, הכא נמי באדמה ולא טמון בגל, נופל ולא תלוי באילן, בשדה ולא צף על גבי מים. ור"א? חלל יתירא כתיב. **פסק הרמב"ם** נאמר כי ימצא חלל, לא חנוק ולא מפרפר שאין זה נקרא חלל, באדמה, לא טמון בגל, נופל, לא תלוי באילן, בשדה, לא צף על פני המים רוצח ושמירת הנפש (ט,יא).

'נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה עובדי כוכבים...' דכתיב **פְּיִי־מִצָּא פֶּרֶט לְמִצּוֹי** (תדיר כגון ספר או עיר שרובה עובדי כוכבים).

'או לעיר שאין בה ב"ד' דבעינא זקני העיר וליכא.

'אין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד' פשיטא, כיון דתנא לעיר שאין בה ב"ד, אנא ידענא דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין? הא קמ"ל, כדתניא (והכי קאמר נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד אין מודדין לה אלא לעיר שיש בה ב"ד, מודדין איזו היא עיר שיש בה ב"ד קרובה לו, ואי לא הדר תניא הוה אמינא אין מודדין כלל) מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד, שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין? ת"ל ולקחו זקני העיר ההיא, מכל מקום (דהאי העיר קרא יתירא הוא דמצי למכתב והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר). **פסק**

הרמב"ם נמצא קרוב לירושלם או לעיר שאין בה בית דין מניחין אותה ומודדין אל שאר העיירות הסמוכות לו, נמצא סמוך לספר או לעיר שיש בה גוים אין מודדין כל עיקר שהרי זה בחזקת שהרגוהו גוים רוצח ושמירת הנפש (ט,ה)

משנה נמצא מכוון בין שתי עיירות (מצומצם, שאין זו קרובה לו מזו, אפי' כמלא חוט) שתיהן מביאות שתי עגלות, דברי רבי

ועורפין אותה בקופיץ (כמין סכין גדול) מאחוריה (ממול עורפה) ומקומה אסור (לעולם) מלזרוע ומלעבוד, ומותר לסרוק שם פשתן (דוקא נקט עבודה שאינה בגופה של קרקע כדמפרש בגמרא) ולנקר שם אבנים. זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו. וכי על דעתינו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הן, אלא, שלא בא על ידינו ופטרנוהו (בגמ' מפרש בלא מזונות והיינו ידינו לא שפכו לא נהרג על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטים את הבריות ועל כך נהרג) ולא ראינוהו והנחנוהו (יחידי בלא חבורה והיינו ועינינו לא ראו). [דף מז ע"א] והכהנים אומרים כפר לַעֲמֹךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-פָּדִיתָ הוּא וְאֵל-תַּתָּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם (כלומר ז'נכפר' דכתיב בקרא לאו אוענו ואמרו קאי, שיהא אף זה בכלל אמירה, אלא מילתא באנפי נפשה היא...) אלא רוח הקודש משרתת (ע"י משה רבינו) אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר להם.

גמרא ויהא מום פוסל בעגלה, מקל וחומר, ומה פרה שאין השנים פוסלות בה (פרה אדומה אין שיעור לשנותיה) מום פוסל בה (דכתיב בפרה אדומה 'אין בה מום') עגלה ששנים פוסלות בה (עגלה בת שנתה היא ואם עברה שנתה פסולה, דכל מקום שנאמר בתורה עגל סתם, בן שנה הוא, דיליף מועגל וכבש בן שנה) אינו דין שיהא מום פוסל בה? שאני התם, דאמר קרא אֲשֶׁר אֵין-פֶּה לְמוֹם, בה (מיעוט) מום פוסל, ואין מום פוסל בעגלה.

אלא מעתה (דכל היכא דכתב 'בה', מיעוטא הוא, ולא גמרינן מיניה בקל וחומר) לא יהו שאר עבודות פוסלות בה (בפרה, דהא עול בלבד כתיב בה, אלא דגמר לה בק"ו מעגלה דכתיב 'אשר לא עובד בה' כל עבודות

מת מצוה מוליכין גופו אצל ראשו ונקבר במקומו רוצח ושמירת הנפש (ט,ט) כתב הכפ"מ ידוע דהלכה כר"ע.

'מאין היו מודדין' במאי קמיפלגי? מר סבר עיקר חיותא באפיה (הלכך עיקר חלל מיקרי ומודדין מיניה כדכתיב אל הערים אשר סביבות החלל) ומר סבר עיקר חיותא בטיבוריה.

לימא כי הני תנאי מהיכן הולד נוצר, מראשו, וכן הוא אומר מִמְעַי אָמִי אֶתָּה גִזְיָן [אתה מראשי (כלומר) יצרת ראשי תחילה, דגזוי לישנא דרישא, כמו גזי נזרך, שער ראשך תלשי וגלי ראשך] ואומר גִּזְיָן נִזְרָךְ וְהַשְּׁלִיכֵנִי... אבא שאול אומר מטיבורו, ומשלח שרשו אילך ואילך?

אפילו תימא אבא שאול (כר"ע ס"ל) ע"כ לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה, דכי מיתצר ולד ממציעתיה מיתצר, אבל לענין חיותא דכולי עלמא באפיה הוא, דכתיב כָּל אֲשֶׁר נְשַׁמְת־רוּחַ חַיִּים בְּאֲפִיו...

רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל, מצוארו' מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב, כדכתיב לָתֵת אוֹתָךְ אֶל-צְוֹאֲרֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים (והלכך ממנו מודדין כדכתיב אל החלל). **פסק הרמב"ם** מהיכן מודדין מחוטמו, נמצא גופו במקום אחד וראשו במקום אחר מוליכין הגוף אצל הראש וקוברים אותו במקומו רוצח ושמירת הנפש (ט,ט). כתב הכפ"מ ופסק כר"ע, ויש לתמוה דהא קי"ל משנת ראב"י קב ונקי וצ"ל שסובר שלא נאמר כלל זה לדחות מאי דקי"ל הלכה כר"ע מחבירו.

משנה נפטרו זקני ירושלים והלכו להן (שאין עליהם אלא למדוד כדכתיב ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו). זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול, ואין המום פוסל בה, ומורידין אותה לנחל איתן, איתן כמשמעו קשה, אע"פ שאינו איתן כשר (דלא כתיב ביה עיכובא, ולא נאמר אלא למצוה)

אבל עבודת איסור (כגון בשבת או כלאים בשור וחמור) אימא ליתסרו, צריכא.

והא נמי (עבודת איסור) מהכא נפקא (דכיון דתרי קראי כתיבי על כרחיך חד מינייהו לעבודת איסור) ומיך פן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מפל אלה, אלה אי אתה מקריב, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה? איצטריך, ס"ד אמינא הני מילי היכא דעבד בהן כשהן חולין, אבל עבד בהן כשהן קדשים אימא ליתסרו, צריכא.

גופא, אמר רב יהודה אמר רב הניח עליה (על פסה) עודה של שקין פסולה, ובעגלה עד שתמשוך. מיתבי עול (גבי פרה תניא) אין לי אלא עול, שאר עבודות מניין? אמרת ק"ו, ומה עגלה שאין מום פוסל בה, שאר עבודות פוסלות בה (דכתיב אשר לא עובד בה) פרה שמום פוסל בה, אינו דין ששאר עבודות פוסלין בה, ואם נפשך לומר (ואם יש לך להשיב על ק"ו זה צא ולמד בג"ש...) נאמר כאן (בפרה) עול ונאמר להלן (בעגלה) עול, מה להלן (בעגלה) שאר עבודות פוסלות בה, אף כאן (בפרה) שאר עבודות פוסלות.

מאי אם נפשך לומר (מאי הוה לך למיפרך דשבקה תנא לאורחיה ויליף בגז"ש) וכי תימא, איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה, אי נמי, קדשים יוכיחו, שמום פוסל בהן ואין עבודה פוסלת בהן? נאמר כאן עול (והאי עול יתירא הוא דהא בכלל שאר עבודות הוא) ונאמר להלן עול, מה להלן שאר עבודות, אף כאן שאר עבודות.

וממקום שבאתה (לאו תנא קתני לה אלא תיובתיה קא מפרש ואזיל גמרא דקא מותיב לרב יהודה דאמר לעיל שאר משאות פוסל בפרה בעלייה בעלמא, והא כיון דשאר משאוי בפרה לא כתיב ומעגלה יליף לה בגז"ש, וממקום שבאת, משם יש לך ללמד נמי...) מה להלן (עגלה) עד שתמשוך, אף כאן (פרה) עד שתמשוך?

במשמע, ואי בה מיעוטא לא נגמר מיניה) אלמה א"ר יהודה אמר רב הניח עליה (על פרה) עודה של שקין פסולה (ואע"ג דלאו עול הוא, ובעלייה לחודיה מיפסלא כדכתיב בפרה במלאכת עול האמורה בה אשר לא עלה, בעלייה לחודה ואפילו שלא משכה) ובעגלה עד שתמשוך (שתלטל המשא מעט, דבעגלה כתיב אשר לא משכה). ולקמן פריך כיון דשאר עבודות בפרה לא כתיבי ומעגלה ילפינן, אמאי מיפסל בעלייה לחודה דשאר משאוי שאינו עול ממש. מ"מ שמע מינה דגמר פרה מעגלה בק"ו בשאר עבודות ואע"ג דכתיב בה מיעוטא? שאני פרה, דילפינן עול עול מעגלה (וכיון דגזירה שוה מופנה היא, הוה ליה כמאן דכתיב בגופה, ומיעוטא דבה דריש ליה לדרשא אחרינא כדלקמן).

עגלה נמי תיתי עול עול מפרה (למום)? הא מיעט רחמנא בה.

בעגלה נמי כתיב בה? ההוא מיבעי ליה למעוטי קדשים דלא פסלה בהו עבודה (מהקרבה, אבל פרה לא ממעטא דאתיא מג"ש) סלקד"א ליתי בק"ו מעגלה, ומה עגלה שאין מום פוסל בה, עבודה פוסלת בה, קדשים שמום פוסלת בהן אינו דין שעבודה פוסלת בהן.

איכא למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה? אטו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים (והרי פסח וחטאת דכתיב בהו בני שנתן) כי איצטריך קרא ('בה' למעטינהו מפסול עבודה, להכי איצטריך דאי לא מעטינהו הוו גמרי בקל וחומר מעגלה...) להנך קדשים דפסלה בהו שנים.

וקדשים דלא פסלה בהו עבודה מהכא נפקא, מהתם נפקא, עֹנֶתְךָ או שְׂבוֹר או־תְּרוֹן או־יִפְלֹת או־נָרֵב או־יִלְפֹת לא־תִקְרִיבוּ אֵלָה לָהּ, אלה אי אתה מקריב, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה? איצטריך, סד"א ה"מ היכא דעבד בהן עבודת היתר,

נאמר עול מאחר שנאמר אשר לא עובד בה שהוא כולל העול עם שאר עבודות, שהעול פוסל בין בשעת מלאכה בין שלא בשעת מלאכה, כיון שמשכה בעול טפח נפסלה אע"פ שלא חרש בה ולא עשה בה מלאכה ושאר עבודות אינן פוסלין אלא עד שעת מלאכה רוצה ושמירת הנפש (יג. ב. עגלה ערופה בת שתי שנים או פחות אבל אם היתה בת שתי שנים ויום אחד פסולה, ואין המזמין פוסלין בה... רוצה ושמירת הנפש (יג. ב.).

א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות (עגלה בת שנתה לא ילדה) ויערף במקום שאין עושה פירות (נחל איתן קשה) ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות (שהרגוהו). מאי פירות, אילימא פריה ורביה, אלא מעתה, אזקן ואסרים ה"נ דלא ערפינן? אלא מצות.

זמורדין אותה אל נחל איתן איתן כמשמעו קשה.

תנו רבנן מנין לאיתן שהוא קשה, שנאמר **דף מו ע"ב** איתן מושבך ושים בסלע קנהך (אלמא איתן הוא סלע) ואומר שמעו הרים את-הרים ה' והאתנים מסדי ארץ (הם הרים וכל הר של אבנים הוא) אחרים אומרים מנין לאיתן שהוא ישן (ולא שהובא קרקעיתו מחדש מקרקע אחריתית)? שנאמר ג'ו איתן הוא ג'ו מעולם הוא (היינו ישן).

זעורפין אותה בקופיץ מאחוריה מ"ט? גמר עריפה עריפה מהטאת העוף (דכתיב בה ממול ערפו).

זמקומה אסור מלזרוע ומליעבד' ת"ר אשר לא-יעבד בו ולא יזרע לשעבר, דברי רבי יאשיה, רבי יונתן אומר להבא.

רבא אמר להבא דכ"ע לא פליגי, דכתיב ו'לא יזרע' [משמע להבא, מדלא כתיב ואשר לא יזרע דלהוי משמע לשעבר (כ"ל שמיצת אשר מורה

תנאי היא, דאיכא דמייתי לה מעגלה, איכא דמייתי לה מגופה דפרה, דתניא (מגופה דפרה) עול הוא כלי רחמה לזקק עובד. עשוי שני מוטות, העליון הרחב מונח על עורף הבהמה, שני המוטות מחוברים צימוד) אין לי אלא עול, שאר עבודות מנין, ת"ל אשר לא עלה עליה, מכל מקום [דריש ליה 'בלא עול' (כ"ל סך לזקק, אשר לא עלה עליה) היינו כל זכר, וזקק כן... מדלא כתיב 'אשר לא עלה עול עליה'. ותו הדר כתיב עול (כ"ל, דמיצת עול, יס לזקקה צפני"ע) לדרשא כדדרשינא ואזיל]. א"כ, מה ת"ל עול, עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה (ואפילו הניחו עליה להקל משא מידו ולא למשוך) שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה (כלומר שעבודה זו לצורך היא, אבל אקראי בעלמא שהניח שק עליה ולא להוליכו אלא אקרי ואותיב לא פסלה). ואימא 'אשר לא עלה עליה' כלל, עול פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, עול אין, מידי אחרינא לא? אשר רבויא הוא.

ותניא נמי גבי עגלה כי האי גוונא, עול אין לי אלא עול, שאר עבודות מנין? ת"ל אשר לא עובד בה, מ"מ. א"כ מה ת"ל עול? עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה, שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה. ואימא אשר לא עובד בה כלל, עול פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, עול אין, מידי אחרינא לא? אשר רבויא הוא.

א"ר אבהו, בעי מיניה מר' יוחנן משיכת עול (לפסול בעגלה) בכמה? א"ל כמלא עול.

איבעיא להו לארכו או לרחבו? אמר להו ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן משיכת עול לרחבו טפח. ולימא טפח? הא קמ"ל, שיעורא דעול טפח הוי. למאי נפקא מינה? למקח וממכר.

פסק הרמב"ם א. כל העבודות פוסלות את העגלה כמו שפוסלין בפרה אדומה, שנ' אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול, ולמה

מו:

עריפתה של עגלה, ואמרו יְדִינֵנו לֹא שָׁפְכוּ אֶת־הַקָּהָם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאָה, וכי על לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים, אלא, לא בא לדינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה.

תניא, היה ר"מ אומר כופין ללויה (כופין את מי שאינו רוצה ללוות את חברו לדרך שילוחו) ששכר הלויה אין לה שיעור, שנאמר וַיִּרְאוּ הַשְּׂמָרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן־הָעֵיר וַיֵּאמְרוּ לוֹ הֲרֵאֵנוּ נָא אֶת־מִבְּוֹא הָעֵיר וְעֵשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד, וכתוב וַיִּרְאֵם אֶת־מִבְּוֹא הָעֵיר, ומה חסד עשו עמו, שכל אותה העיר הרגו לפי חרב, ואותו האיש ומשפחתו שלחו. וַיִּלְכְּ הָאִישׁ אֶרְצָן הַחַתָּים וַיִּבֶן עֵיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוֹ הוּא שְׁמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה (סיפיה דקרא היא שמה עד היום הזה, ומיניה יליף דלא נתבלבלה ולא חרבה כדאמרינן כל מקום שנאמר עד היום הזה לעולם ולעולמי עולמים הוא).

תניא היא לזו שצובעין בה תכלת, היא לזו שבא סנחריב ולא בלבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים. והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה, שלא דיבר בפיו (דלא כתיב אלא ויראם באצבעו או בעקמימות שפתים כדלקמן) ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו (כדאמרינן שאין מלאך המות שולט בהם) עד סוף כל הדורות, מי שעושה לוויה ברגליו על אחת כמה וכמה.

במה הראה להם? חזקיה אמר בפיו עקם להם, ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם. תניא כוותיה דר' יוחנן בשביל שכנעני זה הראה באצבעו, גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות.

אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לוויה יעסוק בתורה, שנאמר פִּי לֹוֹיֹת חֵן הֵם לְרֵאשִׁיךָ וְעֲנִקִים לְגַרְגְרֹתֶיךָ.

ללא הוּ לָסוֹן לַיוּוִי, ולכן משמע לשעבר) כי פליגי לשעבר, רבי יאשיה סבר מי כתיב ולא יעובד (אי הוה כתיב 'אל נחל איתן ולא יעבד בו' הוה משמע להבא, אבל השתא דכתיב לא יעבד משמע לשעבר, דאשר לאו לשון צואה הוא) ורבי יונתן מי כתיב אשר לא נעבד, ורבי יאשיה, אשר לשעבר משמע (אע"ג דלא יעבד להבא משמע, הני מילי בלאו 'אשר' אבל השתא דכתיב 'אשר' על כרחיך מוכח עלה דלשעבר הוא). ור' יונתן, אשר רבויא הוא (לא בא אלא לרבות כל עבודות כדלקמן דלא תדרשיה בכלל ופרט).

זמותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים' ת"ר אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע אִין לִי אֵלֹא זריעה, שאר עבודות מניין? תלמוד לומר אשר לא יעבד בו, מכל מקום. אם כן, מה ת"ל ולא יזרע, לומר לך מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע, אף כל שהוא בגופה של קרקע, יצא סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע. ואימא אשר לא יעבד בו כלל, ולא יזרע פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, זריעה אין, מידי אחריןא לא? אשר רבויא הוא.

הרמב"ם הנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם שנ' אשר לא יעבד בו ולא יזרע, וכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע כגון שחרש או חפר או זרע או נטע וכיוצא באלו לוקה. ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים, שזה כמי שארג שם בגד או תפרו שאינה מלאכה בגוף הקרקע, לכך נאמר לא יעבד ולא יזרע, מה זריעה בגופה של קרקע אף כל עבודה שנאסרה שם אינה אלא בגופה של קרקע רוצה ושמירת הנפש (י"ט). הסביר בשו"ת שואל ומשיב מהדורה תליתא ח"א סימן שצ"ד שהרמב"ם פסק כר' יונתן שאסור רק להבא.

זקני העיר רוחצין ידיהן... ת"ר וְכָל זְקֵנֵי הָעֵיר הֵהוּא תְּקַרְבִּים אֶל־הַקֶּלֶל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֵגְלָה הָעֵרוּפָה בַּנְּחָל, שאין ת"ל הערופה, ומה ת"ל הערופה, על מקום

מו:

ואמר ר' יהושע בן לוי בשביל ארבעה פסיעות שלוחה פרעה לאברהם, שנאמר וַיֵּצֵא עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ נִשְׁתַּעֲבַד בְּבָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שנאמר וַעֲבָדוּם וַעֲבָדוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.

אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק (אותו היוצא לדרך). רבינא אלויה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר, מטא לדיה היזיקא ואיתציל.

ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר (שהוא יוצא ממנה והוא בבית החיצון שבתוך שבעים אמה ושירים לבתי העיר) חבר לחבר עד תחום שבת, תלמיד לרב אין לו שיעור. וכמה, א"ר ששת עד פרסה. ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק, אבל רבו מובהק שלשה פרסאות. רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל [מקום הוא ובו דקלים הרבה כמו ציני הר הברזל (סוכה כט:)] כי מטו התם, אמר ליה, ודאי דאמרינו הני ציניתא דבבל משני אדם הראשון איתנהו, א"ל אדכרתן מלתא, דאמר רבי יוסי בר' חנינא, מאי דכתיב בְּאֶרֶץ לֹא-עֹבֵר בָּהּ אִישׁ וְלֹא-יָשָׁב אָדָם שָׁם, וכי מאחר שלא עבר היכן ישב, אלא, ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה, ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לא נתישבה (והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדם הראשון לישוב שם, והיינו דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון, שגזר עליו אדם הראשון לישוב דקלים ולא לישוב אחר). רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כיפי, ואמרי לה עד בי דורא.

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים. שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתינוקות, שנא' וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית-אֵל וְהָיָא עֲלָהּ בְּדֶרֶךְ וַנְּעָרִים קִטְנִים יֵצְאוּ מִן-הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ-בוּ וַיִּנְאֲמְרוּ לֹא עָלָה קָרְחַת עָלָה קָרְחַת,

אמרו לו עלה שהקרחת עלינו את המקום (שכשהיו המים הרעים היתה פרנסתינו להביא מים ולמכור). מאי ונערים קטנים? אמר ר' אלעזר שמנוערים מן המצות, קטנים שהיו מקטני אמנה (שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים). **פסק הרמב"ם א.** שכר הלוייה מרובה מן הכל, והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלוה אותן, וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר וירא והנה שלשה אנשים, ולוויים יותר מהכנסתן, אמרו חכמים כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים אבל (יד,ב). **ב.** כופין ללווייה כדרך שכופין לצדקה, ובית דין מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום, ואם נתעצלו בדבר זה מעלה עליהם כאילו שפכו דמים, אפילו המלוה את חבירו ארבע אמות יש לו שכר הרבה, וכמה שיעור לוייה שחייב אדם בה, הרב לתלמיד עד עבורה של עיר, והאיש לחבירו עד תחום שבת, והתלמיד לרב עד פרסה, ואם היה רבו מובהק עד שלש פרסאות אבל (יד,ג). וז"ל הבאר **שבע** (פוטה מו:). כל דיני לוייה... שאר המהכרים האחרונים השמיטו ולא ידענא למה. ואפשר משום דבזה"ז אין נוהגין דיני לוייה, מפני שכל הדרכים הם בחזקת סכנה טפי ממה שהיו בימי חכמי הגמ', כמו שכתבו התוס' בכתובות (קי:). גבי הוא אמר לעלות לא"י... שאינו נוהג בזה"ז, שאיכא סכנת דרכים שאין אדם חייב למסור עצמו לסכנה בעבור לוייה משום דחייך קודמין. **וכתב עליו העיון יעקב** ודבריו דחוקים, דמ"מ ה"ל להם לומר שעכ"פ ילוה ד' אמות כדי להציל חבירו מסכנת דרכים השכיח, ובאמת הדרכי משה והסמ"ע בחו"מ סוף סימן תכ"ז כתבו דין לוייה, וכתבו מצאתי האידנא אין נוהגין ללות עד פרסה משום דמוחלים על כבודם, ויש לילך עמו או עם חבירו עד השער או לפחות ד' אמות עכ"ל. **ול"נ הטעם** כיון דעיקר הלוייה הוא להראות את הדרך אשר ילך בה כדמשמע הכא בש"ס ועכשיו כל הדרכים מיושבים ומצויינים לכיון הדרך די בלווייה בעיר ד' אמות. **החפ"ן חיים באהבת חסד** הביא כדברים הללו, ומיים: אבל כ"ז הוא רק ללמד זכות על העולם כמה שאינם זהירים לילך עד פרסה או עד תחום שבת אבל הלילה לפטור עצמו ממצות לוייה לגמרי כי מגמרא משמע שהוא דבר סגולה להמתלוה שלא יארע לו אסון בדרך וגם ע"י

אמר ר' יהושע בן לוי בשביל ארבעה פסיעות שלוחה פרעה לאברהם, שנאמר וַיֵּצֵא עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ נִשְׁתַּעֲבַד בְּבָנָיו אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, שנאמר וַעֲבָדוּם וַעֲבָדוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.

אמר רב יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק (אותו היוצא לדרך). רבינא אלויה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר, מטא לדיה היזיקא ואיתציל.

ת"ר הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר (שהוא יוצא ממנה והוא בבית החיצון שבתוך שבעים אמה ושירים לבתי העיר) חבר לחבר עד תחום שבת, תלמיד לרב אין לו שיעור. וכמה, א"ר ששת עד פרסה. ולא אמרן אלא רבו שאינו מובהק, אבל רבו מובהק שלשה פרסאות. רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל [מקום הוא ובו דקלים הרבה כמו ציני הר הברזל (סוכה כט:)] כי מטו התם, אמר ליה, ודאי דאמרינו הני ציניתא דבבל משני אדם הראשון איתנהו, א"ל אדכרתן מלתא, דאמר רבי יוסי בר' חנינא, מאי דכתיב בְּאֶרֶץ לֹא-עֹבֵר בָּהּ אִישׁ וְלֹא-יָשָׁב אָדָם שָׁם, וכי מאחר שלא עבר היכן ישב, אלא, ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה, ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לא נתישבה (והיינו לא ישב אדם שם לא גזר אדם הראשון לישוב שם, והיינו דאמרי אינשי איתנהו משני אדם הראשון, שגזר עליו אדם הראשון לישוב דקלים ולא לישוב אחר). רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כיפי, ואמרי לה עד בי דורא.

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים. שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתינוקות, שנא' וַיַּעַל מִשָּׁם בֵּית-אֵל וְהָיָא עֲלָהּ בְּדֶרֶךְ וַנְּעָרִים קִטְנִים יֵצְאוּ מִן-הָעִיר וַיִּתְקַלְסוּ-בוּ וַיִּנְאֲמְרוּ לֹא עָלָה קָרְחַת עָלָה קָרְחַת,

וּתְצַאנָה שְׁתֵּים דְּבִים מִן הַיַּעַר וּתְבַקְעֶנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים [דף מז ע"א] רב ושמואל, חד אמר נם, וחד אמר נם בתוך נם. מ"ד נם יער הוה, דובים לא הוו, מ"ד נם בתוך נם, לא יער הוה ולא דובים הוו. וליהוי דובים ולא ליהוי יער? דבעיתי (הדובים להתגרות בהם כשאין מקום קרוב להם לנוס ולהתחבאות, וכשהן קרובים ליער יוצאין בהבטחה).

אמר רבי חנינא בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים.

איני, והאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, זכה ויצתה ממנו רות שיצא ממנו (דוד ו...) שלמה (שהרבו להקריב קרבנות) שכתוב ביה אלף עולות יעלה שלמה (אלמא זה היה שכרו) ואמר רבי יוסי בן חוני, רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה? תאותו מיהא לקללה הוי (למעט את ישראל ואותה כוונה כאן נתקיימה).

וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל-אֱלִישֶׁע הַנֶּה-נָא מוֹשֵׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אָדְנִי רָאָה וְהַמִּים רָעִים וְהָאָרֶץ מְשֻׁכֶּלֶת. וְכִי מֵאַחַר דְּמִים רָעִים וְאָרֶץ מְשֻׁכֶּלֶת, אֵלֵּא מָה טוֹבְתָה (דמקום הואיל והמים רעים והארץ משוכלת)? אמר רבי חנין חן מקום על יושביו (ואפילו הוא רע, נראה להם טוב).

אמר רבי יוחנן, שלשה חינוות הן: חן מקום על יושביו (ואפי' הוא רע נראה להם טוב) חן אשה (תמיד) על בעלה (ואפי' היא מכוערת נושאת חן בעיניו) חן מקה על מקחו.

תנו רבנן, שלשה חלאין חלה אלישע אחד (בעון) שגירה דובים בתינוקות, ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידיים, ואחד שמת בו, שנאמר וְאֱלִישֶׁע חָלָה אֶת-חֲלָיו אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ.

הלויה נגמר המצוה בשלימות כי אש"ל ר"ת אכילה שתיה לוייה (ושמעתי שהיה מעשה במכנים אורח אחד ששלט אש בנכסיו ותמחו העולם עליו על מה לא הגינה עליו זכות מצותו, ואמר גדול הדור אחד מפני שמנהגו היה רק לקבל את האורחים באכילה ושתיה ולא ללותם כלל, ואכילה ושתיה ר"ת אש, ור"ל שע"כ לא היה כח בהמצוה להגין עליו כי שם אשל אינו מונח אא"כ השלימה כראוי) ובפרט אם הלויה היא לתועלת להורות לו את הדרך יש חיוב גדול בזה וכמו שכתב במהרש"א דאף דמצוה ללותו בכל גווני מ"מ עיקר לוייה היא להראות להמתלזה את הדרך שלא יכשל בה. **בערוך הושלחן פי' תכ"ז איתא** דעכשיו לא נהגו במצות לוייה מפני שאין הולכין ברגל אלא נוסעים בקרון ואינו נוסע לבדו, משמע דכשאינו יחידי אינו זקוק ללויה. **לד' מסכת א.** עיקר מצות לוייה אינה אלא ד' אמות בעיר. **ב.** נראה כי יש עכ"פ קצת מצוה ללוות גם לרבים היוצאים לדרך. **ג.** בזמנינו אפי' תלמיד לרבו מובהק אין חובה ללוות רק עד שער העיר ולכה"פ ד"א ויל"ע למעשה. **ד.** נוסע ברכבת יש ללוותו עד תחנת הרכבת שבעיר. נוסע באוירון יש ללוותו עד סוף העיר ואם מלווה יותר עד שדה התעופה איכא תוספת מצוה ובדיעבד יוצא באלה בלויה של ד"א, וכן ילוה את מי שנוסע במכונית מפתח ביתו ועד למחוז חפצו ד"א ברגל בצד המכונית, ואם אפשר לו לנסוע במכוניתו של היוצא לדרך או שיש אתו מכונית לעצמו ילונו עד סוף העיר.

תנא נערים היו, ובזבזו עצמן (ניזו את עצמם זההתנהגותם...) כקטנים. מתקיף לה רב יוסף ודלמא (קטנים ממש הוו ו...) על שם מקומן (נקראו נערים שהיו מן נעורן...) מי לא כתיב וְאֶרֶם יִצְאוּ גְדוּלִים וַיִּשְׁבוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קַטְנָה, וקשיא לן נערה וקטנה, ואמר ר' פדת קטנה דמון נעורן? התם לא מפרש מקומה, הכא מפורש מקומן (יריחו).

וַיִּפֶן אֶתְרֵיו וַיִּרְאֵם וַיִּקְלָלֵם בְּשֵׁם ה'. מה ראה? **אמר רב** ראה ממש, כדתניא, רשב"ג אומר כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני. **ושמואל אמר** ראה שכולן נתעברה בהן אמן ביוה"כ **ורבי יצחק נפחא אמר** בלורית ראה להן כאמוריים **ורבי יוחנן אמר** ראה שלא היתה בהן לחלוחית של מצוה. ודלמא בזרעייהו ניהוה הוה? אמר ר"א לא במ ולא בזרעם עד סוף כל הדורות.

יהושע בן פרחיה מאי היא, כדהוה קא קטיל ינאי מלכא לרבנן [כדאמרין ב'קידושין (פו.)] שמעון בן שטח אטמינהו אחתיה, ר' יהושע בן פרחיה אזל ערק לאלכסנדריא של מצרים כי הוה שלמא שלח ליה שמעון בן שטח מני ירושלים עיר הקודש לך אלכסנדריא של מצרים אחותי בעלי שרוי בתוכך [נשיא היה כדאמרין בהגיגה (טז:)] ואני יושבת שוממה אמר ש"מ הוה ליה שלמא, כי אתא אקלע להווא אושפיזא קם קמייהו ביקרא שפיר (כיבדתו) עבדי ליה יקרא טובא, יתיב וקא משתבח כמה נאה אכסניא זו (במעשיה), א"ל אחד מתלמידיו רבי עיניה טרוטות (עגולות) א"ל רשע בכך אתה עוסק (מסתכל באשת איש) אפיק ארבע מאה שפורי ושמתיה, כל יומא אתא לקמיה ולא קבליה יומא חד הוה קרי קרית שמע אתא לקמיה הוה בדעתיה לקבוליה אחוי ליה בידיה (שיקבלנו) סבר מדחא דחי ליה אזל זקף לבינתא פלחא, אמר ליה חזור בכך, א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דאמר מר כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר יצר (של) תשמיש תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה (ורביה) תינוק (פן יברח ויאבד את עצמו) ואשה (אף היא דעתה קלה ואם ירדפוה תצא לתרכות רעה) תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (וז"ל ספר מלמד התלמידים בפרשת תזריע שהורו כאמרם זה שלא לקרבם לגמרי, גם לא להשוות הריחוק אל הקירוב ולפיכך יחסו הדחיה אל השמאל והקירוב אל הימין. בספר מגיד מושרים בפרשת צו כתב דלא ליבעי לאשתמושי מהנאין וכסופין דנפשא, ואוף לא ירחיק יתהון לגמרי דלעולם שמאל דוחה וימין מקרבת אלא דישתמש ויתנהג מיצר הרע מאי דצריך לקיומא דעלמא ולא יתיר).

משנה נמצא ההורג, עד שלא נערפה העגלה תצא ותרעה בעדר [כשאר חולין]. והאי תנא לית ליה הא דאמרין בכמה דוכתי עגלה ערופה נאסרה מהיים וירידתה לנחל איתן

תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו, ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו לאחד מתלמידיו בשתי ידיו.

אלישע מאי היא? דכתיב וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הֲוֹאֵל קַח כֶּכְרִים, וכתיב וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא-לִבִּי הֵלֶךְ כַּאֲשֶׁר הִפְדֵּ-אִישׁ מַעַל מְרַכְבּוֹ לְקִרְאֲתָךְ הֵיטָה לְקַחְתָּ אֶת-הַכֶּסֶף וְלְקַחְתָּ בָגָדִים וְזֵיתִים וְכֶרְמִים וְצֹאן וּבָקָר וְעֶבְדִים וּשְׁפָחוֹת. ומי שקיל כולי האי (בהאי קרא כתיב שמנה דברים כסף ובגדים וצאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים) כסף ובגדים הוא דשקיל (דכתיב ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים)? אמר ר' יצחק באותה שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים, אמר לו רשע, הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים (שכר תורתך בעולם הזה).

וְצִרְעַת נַעֲמָן תִּדְבַק-בְּךָ וּבְזֶרְעֶךָ לְעוֹלָם. וארבעה אנשים היו מצורעים אמר רבי יוחנן זה גחזי ושלשת בניו.

וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דְּמִשְׁקַי, למה הלך? אמר ר' יוחנן שהלך להחזירו לגחזי בתשובה, ולא חזר, אמר לו חזור בכך, אמר לו, כך מקובלני ממך כל מי שחטא והחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. מאי עבד, איכא דאמרי אבן שואבת (שמגבהת את המתכת מן הארץ ומעמידתו באויר) תלה לו לחטאת (העגלים של) ירבעם והעמידו בין שמים לארץ. ואיכא דאמרי שם חקק לה אפומה, והיתה אומרת אנכי ולא יהיה לך. ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה (דוחה היה את התלמידים מפני אלישע כשהיה משמש לפניו דכתיב לאחר שפירש ממנו המקום אשר אנחנו יושבין בית המדרש של רבנן צר ממנו שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה) דכתיב וַיֹּאמְרוּ בְנֵי-הַנְּבִיאִים אֶל-אֱלִישָׁע הִנֵּה-נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צָר מִמָּנוּ, מכלל דעד האידנא לא הוה דחיק.

והן הראשונים שנחלקו בסמיכת קרבנות ביו"ט כדאמרינן בחגיגה (טז.) והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה] שנאמר אין אֶשְׁפּוֹל לְאֶכּוֹל בַּפּוֹקֶה אֶתְּהָ נַפְשִׁי.

(המשך המשנה) יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר (שלא יהיו מתוודין בערתי הקדש... ובגמ' מפרש טעמא) אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין. [דף מז ע"ב] עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים [בבית הנפחים בחוה"מ לעשות מלאכת דבר האבד שמוותרת במועד, ועמד הוא וגזר על הנפחים אפילו בדבר האבד מפני שקולן נשמע למרחוק, ואין הכל יודעין שהיא לדבר האבד, והכי אמרינן לה (מו"ק יא.)] ובימיו א"צ לשאול על הדמאי (אם מעושר אם לא, שהוא התקין שיהו כל הלוקחין מעם הארץ מעשרין).

(גמרא) ת"ר מנין שאם נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג, שאין פוטר אתו? ת"ל וְלָאָרֶץ לֹא יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי־אִם בְּדָם שָׁפַךְ.

עד אחד אומר ראיתי את ההורג... טעמא דמכחיש ליה, הא לא מכחיש ליה עד אחד מהימן, מנהני מילי? דת"ר לֹא נִדְעָ מִי הִכָּהוּ, הא נודע מי הכהו, אפילו אחד בסוף העולם (הכיר בו) לא היו עורפין, ר"ע אומר מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו, שלא היו עורפין, ת"ל וְשִׁנְיִנּוּ לֹא רָאוּ, והלא ראו.

השתא דאמרת עד אחד מהימן, אידך חד היכי מצי מכחיש ליה, והאמר עולא [מוגיא זו כולה פירשתיה לעיל (לא):] ואינה חלוקה כאן כלום] כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים? אמר לך עולא, תני לא היו עורפין. וכן א"ר יצחק, תני לא היו עורפין. ור' חייא אמר, תני היו עורפין. ולרבי חייא קשיא דעולא? לא קשיא כאן בבת אחת, כאן בזה אחר זה.

אוסרתה, ובכריתות (כה.) מוקמינן לה למילתא בפלוגתא דתנאים] משנערפה העגלה תקבר במקומה, שעל ספק באתה מתחילתה, כיפרה ספיקה והלכה לה (היא עשתה את שלה, ואם לא נמצא ההורג נתכפר הספק ולכשנמצא נעשה ודאי ויהרג, ומיהו היא באיסור הנאה דידה קיימא, דכפרה כתיב בה כקדשים) נערפה העגלה, ואח"כ נמצא ההורג הרי זה יהרג.

(המשך המשנה) עד אחד אומר ראיתי את ההורג, ועד אחד אומר לא ראית, אשה אומרת ראיתי, ואשה אומרת לא ראית, היו עורפין. עד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית היו עורפין, שנים אומרים ראינו ואחד אומר להן לא ראיתם, לא היו עורפין (דהא נודע מי הכהו ואע"פ שאינו עכשיו בפנינו לדוננו).

(המשך המשנה) משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה (שהרי מכירין בהן מי הרגיל בהן להרוג, וזמן זה התחילו...) משבא אליעזר בן דינאי (ביאר המהרש"א היה מפורסם לרוצח בימיהם כפרש"י פ"ב דכתובות גבי כגון אשתו של בן דינאי) ותחינה בן פרישה היה נקרא (ביאר המהרש"א ר"ל שהיה מסבב שמו בשם אחר כדי שלא ידעו בו) חזרו (ביאר המהרש"א לפרסם שמו ביותר...) לקרותו בן הרצחן (כלי שיועד לכל שהוא כולא).

(המשך המשנה) משרבו המנאפים פסקו המים המרים, ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקו, שנאמר לֹא־אֶפְקֹד (על ניאוף נשותיכם לבודקן ומפני מה... כי הם עם הזונות יפרדו) עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־כְּלוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְנָה (ועוד) כִּי־הֵם עִם־הַזְּנוֹת יִפְרְדוּ (הם עצמן נואפין כפרדים הללו)...

(המשך המשנה) משמת יוסי בן יעזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות [מפרש בגמ' שהכל בהן, עד ימיהן לא היה מחלוקת בחכמי ישראל כולן היו אומרים דברים כנתינתן למשה מסיני,

מו:

אשתו מליבדק) תא שמע לא־אֶפְקֹד (לבדוק את הנשים ומה טעם...) על־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־כָּל־זוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְּנָה וְכִי תִימְאָ, עוֹן אִשָּׁת אִישׁ אִין, עוֹן דַּפְנוּיָה לֹא, תִּישׁ כִּי־הֵם עִם־הַזְּנוּת יִפְּרְדּוּ וְעִם־הַקְּדָשׁוֹת יִנְבְּחוּ...

מאי וְעִם לֹא־יִבִין יִלְבֹּט? אמר רבי אלעזר, אמר להם נביא לישראל אם אתם מקפידין על עצמכם מים בודקין נשותיכם, ואם לאו אין המים בודקין נשותיכם.

משרבו בעלי הנאה נתעותו הדינין (דמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין עצמן לעיין בדין ובאיסור והיתר להורות לציבור, ומתוך כך...) ונתקלקלו המעשים (וכיון שכך) ואין נוח בעולם (אין להקב"ה נחת רוח בעולמו ואין עולמו נוח לו).

משרבו רואי פנים בדין בטל לא תגורו, ופסק לא תכירו, ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם.

משרבו לוחשי לחישות בדין (עורכי הדינין ומתלחשים עם הדיינין לפתוח להם פתח בזכותו של זה ובחובתו של זה) רבה חרון אף בישראל (שעל הטיית המשפט חרון אף בא שנא' אם ענה תענה אותו... וחרה אפי) ונסתלקה השכינה, משום שנאמר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט.

משרבו אחרי בצעם (להנאתם) לבם הולך, רבו האומרים לרע טוב (שמשבחין את הרשעים) ולטוב רע. משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע, רבו הוי הוי בעולם (דכתיב הוי הוי בההיא פרשתא טובא).

משרבו מושכי הרוק (מאריכין הרוק ומדת גאווה הוא) רבו היהירים, ונתמעטו התלמידים [כדקי"ל (קידושין מט:)] סימן לגסות הרוח עניות של תורה] והתורה חוזרת על לומדיה (מהזרת אולי תמצא לומדיה).

תנן עד אחד אומר ראיתי את ההורג ושנים אומרים לא ראית היו עורפין, הא חד וחד לא היו עורפין, תיובתא דרבי חייא? וליטעמיה, אימא סיפא שנים אומרים ראינו ועד אחד אומר לא ראיתם לא היו עורפין, הא חד וחד היו עורפין? אלא, מתני' כולה בפסולי עדות, וכדרכי נחמיה, דאמר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות, ועשו שתי נשים באיש אחד, כשני אנשים באיש אחד.

ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפילו מאה נשים כי אחד דמיון, והכא במאי עסקינן כגון דאתאי אשה מעיקרא, ותרצה לדרכי נחמיה הכי, רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות, ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד, אבל שתי נשים באיש אחד כי פלגא ופלגא דמי. תרתי פסולי עדות למה לי (לדעת ר' חייא שתי ההוראות האחרונות של המשנה בלא ללמד, שבמקרה של פסולי עדות, הולכים אחר רוב דעות, למה לריך ז' מקרים ללמד על כך)? מהו דתימא, כי אזלינן בתר רוב דעות לחומרא (שעדות הרוכז מנכיכה להציא עגלה ערופה) אבל לקולא לא, קמ"ל.

'משרבו הרוצחין...' ת"ר משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה, לפי שאינה באה אלא על הספק (ועכשיו יודעים את ההורגים מי הם) משרבו הרוצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה (שהיו רואין מי ההורג, וזכוב המקרים היה אחד בסוף העולם קידע מי הכהו, ואף שלא העידו, אין עורפין).

'משרבו הנואפין...' ת"ר וְנִקְּה הָאִישׁ מֵעוֹן, בזמן שהאיש מנוקה מעוון (ניאוף באשה האסורה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת) המים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעוון אין המים בודקין את אשתו.

ז'אומר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה... מאי ואומר? וכי תימא, עון דידיה אין, דבניה ודבנתיה (שהם נואפין) לא (אינו מונע את

משרבו מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים היו ישראל למעלה והם למטה, ישראל לפנים (כינוי הוא) והם לאחור.

'משמת יוסי בן יועזר...' מאי אשכולות? אמר רב יהודה אמר שמואל איש שהכל בו (תורה באמתה ואין דופי ושכחה ומחלוקת).

'יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר...' מ"ט? אמר רבי יוסי בר' חנינא לפי שאין נותנין אותו כתיקונו, דרחמנא אמר דיחבי ללוים [דף מח ע"א] ואנן קא יהבינן לכהנים [דקנסינהו עזרא כדאמרינן ביבמות (פו): וכיון דאינן נותנין כתקנן אין יכולין לומר וגם נתתיו ללוי ככל מצותך].

ולודי אשאר מעשרות? אמר ריש לקיש כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון, שוב אין מתודה על שאר מעשרות. מאי טעמא, אמר אביי הואיל ופתח בו הכתוב תחילה ('ונתת ללוי' זה מעשר ראשון 'לגר' זה מעשר עני 'בשעריך' זה מעשר שני, דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך).

מכלל דאפרושי הוו מפרשי, והא תניא אף הוא (יוחנן כהן גדול) ביטל את הוידוי וגזר על הדמאי, לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד, ומעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין, אמר להם בני, בואו ואומר לכם, כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה, כך תרומת מעשר וטבל יש בהן עון מיתה [בסנהדרין (פג.) ילפי' לה וכשאתם לוקחין מעם הארץ והם לא הפרישו אלא תרומה עודנו טבל למעשרות ואתם נענשים מיתה] עמד והתקין להם, הלוקח פירות מע"ה מפריש מהן מעשר ראשון ומעשר שני, מעשר ראשון מפריש ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן (מפריש כל המעשרות ממנה להוציא מידי טבל ואחר כך מפריש מתוך מעשר ראשון תרומת מעשר מה שעל הלוי להפריש ונותנו לכהן משום דאית ביה עון מיתה אחמור עלייהו שלא

משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים, שאין דורינו רואה אלא לפנים. איני, והאמר מר האי מאן דמיהר, אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל, שנאמר גְּבַר יְהִיר וְלֹא יִנָּה, לא ינוה, אפי' בנוה שלו? מעיקרא קפצה עליה, לסוף מיתזיל עלייהו (נמאם בעיניהם).

משרבו מטילי מלאי (הדיינים מטילין מלאי פרקמטיא שלהם...) על בעלי בתים (היודעים בטיב סחורה שישתכרו הדיינין על ידו) רבה השוחד והטיית משפט, ופסקה טובה.

משרבו מקבלני טובתך ומחוקני טובותך, רבו איש הישר בעיניו יעשה (שהרואה שהדיינין מסבירים לו פנים מפני טובה שעשה לו ואינו מתיירא מהם) שפלים הוגבתו (שאינן אימת הגדולים על הקטנים ואין ניכר בין גבוה לשפל) והגבוהים הושפלו, ומלכותא (מלכותם של ישראל) אזלא ונולא (הולכת ומתנוולת).

משרבו צרי עין (מלהנות אחרים בממונם) וטורפי טרף (גזלנים ומאמצי הלב מן העניים לרחם) רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלות, ועברו על מה שכתוב בתורה הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן...

משרבו נטויות גרון ומשקרות עינים, רבו מים המרים (רבו המקנאים לנשותיהם והיה למים המרים להרבות) אלא שפסקו (מלהשקותם, כדאמרינן שאין המים בודקין משרבו המנאפים).

משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים, דכתיב וְשָׁנָא מִתְּנַת יְחִיָּה.

משרבו זוחי הלב (שאינן מטיין את אונם לשמוע יפה מפי רבם וסומכים על בינתם לדקדק שמועתם) רבו מחלוקת בישראל.

משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.

במתניתא תנא שהיו חובטין אותו במקלות
 ולהפילו לארץ ונוקפין לשון חבטה ומכה
 כדאמרינן אין אדם מנקף אפי' אצבעו, דם
 ניקוף מרצה בדם עולה (הולין ז:) כדרך
 שעושיין אותו לפני עבודת כוכבים, אמר להם
 עד מתי אתם מאכילין נבילות למזבח.
 נבילות, הא שחיט להו? אלא טריפות, שמא
 ניקב קרום של מוח, עמד והתקין להם
 טבעות (להכניס צואר בהמה לתוכו) בקרקע.
 'עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים' בחוה"מ.

'כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על
 הדמאי' כדאמרן (שתיקן שיהו כל הלוקחין
 מפרישין, ולא היה אדם צריך לישאל לחבירו
 חבר שלקה מעם הארץ הפרשת דמאי).

משנה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית
 המשתאות, שנאמר בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתַּדְּגוּ...
 משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים
 ותומים. משחרב בהמ"ק בטל השמיר, ונופת
 צופים, ופסקו אנשי אמנה מישראל (בוטחים
 בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין
 דואגין לחסרון) שנאמר הוֹשִׁיעָה ה' כִּי-נִגְמַר
 חֲסִיד. רשב"ג אומר, העיד ר' יהושע מיום
 שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה, ולא
 ירד הטל לברכה, וניטל מעם הפירות. ר' יוסי
 אומר אף ניטל שומן הפירות. ר' שמעון בן
 אלעזר אומר הטהרה נטלה את הריה,
 המעשרות נטלו את שומן הדגן. וחכמים
 אומרים הזנות והכשפים כילו את הכל.

(גמרא) וממאי דמשבטלה סנהדרי כתיב? אמר
 רב הונא בריה דרב יהושע, דאמר קרא
 זְקֵנִים מִשְׁעַר שְׁכָתוֹ בַּחוּרִים מְנַיִנְתָּם.

אמר רב אודנא דשמעא זמרא תעקר.

אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא,
 שנאמר קוֹל יְשׁוּרָר בְּחִלּוֹן תִּרְבַּב בְּסָף כִּי
 אֲרָזָה עָרְהָ. מאי כי ארזה ערה? אמר ר'
 יצחק בית המסובך בארזים עיר הוא (בממיה)

לעכבו אצלו ולמכור לכהן, כשם שהוא מעכב
 אצלו מעשר ראשון ומעשר עני ואומר
 המוציא מחבירו עליו הראיה, גזירה דלמא כי
 משהי ליה גביה אכיל ליה, אבל מעשר
 ראשון ומעשר עני מותרים לזרים ואין בהן
 אלא גזל כהן הלכך המוציא מחבירו עליו
 הראיה, אלמא אפרושי נמי לא הוו מפרשי
 ואת אמרת לפי שאין נותנין אותו כתקנן הא
 אפרושי מפרשי ליה) ומעשר שני עולה
 ואוכלו בירושלים, מעשר ראשון ומעשר עני
 המוציא מחבירו עליו הראיה?

תיתי תקן ביטל וידוי דחבירים, וגזר על
 דמאי של עמי הארץ (לעולם העברת
 הודאות מעשר' משום שאינם נותנין אותו
 ללוים הוא, והא דתניא לפי ששלח... לאו
 אביטל את הוידוי קאי אלא אנזר על הדמאי
 קאי ותיתי תקנות תקן, ביטל וידוי של
 חברים אע"פ שמפרישין אותו לפי שאין
 נותנין אותו כתקונו, וגזר על הדמאי על לוקח
 מעם הארץ לפי ששלח...).

זאף הוא ביטל את המעוררים' מאי
 מעוררים? אמר רחבה בכל יום ויום שהיו
 עומדים לזים על דוכן ואומרים עֹרְהוּ לְפָנֶי
 תִּישָׁן אֲדָנִי, אמר להן וכי יש שינה לפני
 המקום, והלא כבר נאמר הִנֵּה לֹא-יָנוּם וְלֹא
 יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל, אלא בזמן שישראל
 שרויין בצער ועובדי כוכבים בנחת ושלוחה,
 לכך נאמר עורה למה תישן ה' (ביאר המאירי
 שהיה אצלם כהטחת דברים, כאילו שינה לפניו,
 ובאמת אינו אלא שבזמן שישראל בצער ואומות
 העולם בשלוחה נעשה הקב"ה כישן ר"ל שאינו משגיח
 בהם).

זאת הנוקפים' מאי נוקפים? אמר רב יהודה
 אמר שמואל שהיו (כשהיו רוצין להפילו
 לארץ לשוחטו...) מסרטיין לעגל בין קרניו,
 כדי שיפול דם בעיניו (ואינו רואה ואינו
 מתחזק כל כך על רגליו, ונוקפין לשון ונקף
 סבכי היער) אתא איהו בטיל, משום דמיהזי
 כי מומא.

גַּן יְדִלְיָקָם, וְהָיָה כְּנֹר וְנִבֵּל תָּף וְחִלְלִיל נִינֵן
 מִשְׁתִּיחֵם וְאֵת פֶּעַל ה' לֹא יִפְיטוּ, מִה כְּתִיב
 אַחֲרָיו, לָכֵן גָּלָה עִמִּי מִבְּלִי-דָעַת שְׁגוּרְמִין
 גְּלוּת לְעוֹלָם, וְכַבֹּדוֹ מִתֵּי רָעֵב שְׁמִבִּיאִין רַעֲב
 לְעוֹלָם, וְהִמּוֹנֵן צִחָה צָמָא שְׁגוּרְמִין לְתוֹרָה
 שְׁתִּשְׁתַּכַּח מְלוּמְדִיהָ, וַיִּשָּׁח אֲדָם וַיִּשְׁפֹּל-אִישׁ
 שְׁגוּרְמִין שְׁפִלוּת לְשׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקְּב"ה, וְאִין
 אִישׁ אֵלָא הַקְּב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר ה' אִישׁ מִלְחָמָה,
 וְעֵינָי גְּבָהִים תִּשְׁפָּלְנָה שְׁגוּרְמִין שְׁפִלוּת שֶׁל
 יִשְׂרָאֵל, וְמִה כְּתִיב אַחֲרָיו? לָכֵן [דָּף מִה ע"ב]
 הִתְחִיבָה שְׂאוּל נִפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלִי-חֶק
 וַיִּרְדַּ הַדְּרָה וְהִמּוֹנָה וּשְׂאוּנָה וְעָלָז בָּהּ.

'מִשְׁמַתּוֹ נִבְיָאִים הִרְאִישׁוֹנִים (בְּטֹלוֹ לֹחִים וְתוֹמִים)
 מֵאַן נִבְיָאִים הִרְאִישׁוֹנִים? אָמַר רַב הוֹנָא זֶה
 דּוֹד וְשִׁמּוּאֵל וְשִׁלְמָה. רַב נַחֲמָן אָמַר בִּימֵי דוֹד
 זִימְנִין סְלִיק וְזִימְנִין לֹא סְלִיק, שֶׁהָרִי שָׂאֵל
 צְדוּק וְעֵלְתָה לוֹ, שָׂאֵל אֲבִיתֵר וְלֹא עֵלְתָה לוֹ,
 שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַל אֲבִיתֵר (פְּעָמִים עוֹלִים בִּידָם
 שְׁנַעְנִים וּפְעָמִים שֶׁלֹּא עָלָה בִידָם, שֶׁהָרִי
 כְּשִׁבְרָה דוֹד מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם יֵצֵא מִירוּשָׁלַיִם
 שָׂאֵל צְדוּק בְּאוּרִים וְתוֹמִים וְעֵלְתָה לוֹ
 שֶׁהִשְׁיִבּוּהוּ, וְשָׂאֵל אֲבִיתֵר וְלֹא עֵלְתָה לוֹ.
 שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּעַל אֲבִיתֵר שֶׁנִּסְתַּלַּק מִן הַכְּהוֹנָה
 מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִעְנָה בְּאוּרִים וְתוֹמִים. וְהָכִי תִנְיָא
 בְּסִדְר עוֹלָם גְּבֵי אַרְוֵן, וּבְבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם
 יֵצֵא עִמּוֹ עַד שֶׁעָלָה בְּמַעְלָה הִזִּיתִים וְנִשְׂאֵל
 בְּאוּרִים וְתוֹמִים וְנִסְתַּלַּק אֲבִיתֵר מִן הַכְּהוֹנָה
 גְּדוּלָה נִכְנַס צְדוּק תַּחְתּוֹ כְּדַכְתִּיב וַיֹּאמֶר
 הַמֶּלֶךְ לְצְדוּק הֲשִׁב אֶת הָאֲרוֹן).

מִתִּיב רַבָּה בַר שִׁמּוּאֵל וַיְהִי לְדָרְשׁ אֱלֹהִים
 בְּיַמֵּי זְכַרְיָהוּ (וְהוּא בְּנוֹ שֶׁל יְהוֹדֵעַ שֶׁהָיָה
 בִּימֵי יוֹאָשׁ) הַמְּבִיֵן בְּרָאֵת הָאֱלֹהִים, מֵאִי לֹא
 בְּאוּרִים וְתוֹמִים? לֹא, בְּנִבְיָאִים.

ת"ש מִשְׁחָרַב בְּהַמ"ק רֵאשׁוֹן בְּטִלוֹ עָרֵי מְגִרָשׁ
 (עָרֵי לֹוִים שֶׁהִטְעִינָן הַכְּתוּב מְגִרָשׁוֹת) וּפְסָקוֹ
 אֲוִרִים וְתוֹמִים, וּפְסָק מֶלֶךְ מְכִית דוֹד, וְאִם
 לְחַשֵּׁךְ אָדָם לֹוֹמֵר וַיֹּאמֶר הִתְרַשְׁתָּא לְהֵם אֲשֶׁר
 לֹא-יֵאכְלוּ מִקְדָּשׁ הַקְּדָשִׁים עַד עָמַד פְּתָן

אֵלָא אִפִּי בֵּית הַמְּסוּבָךְ בְּאַרְזִים מִתְּרוּעַע
 (לְשׁוֹן עֵרָה כְּמוֹ עָרוֹ עָרוֹ).

אָמַר רַב אִשִּׁי שָׁמַע מִינָהּ, כִּי מִתְחִיל חוֹרְבָא,
 בְּסִפָּא מִתְחִיל (מֵאוּסְקוּפַת הַבַּיִת וּפְתַחְיוֹ
 מִתְחִיל) שֶׁנֶּאֱמַר תָּרַב בְּפָף. וְאִיבַעִית אִימָא,
 מִהֲכֹא וּשְׂאִיָּה (לְשׁוֹן בֵּית הַשָּׂאָה מֵאִין יוֹשֵׁב
 וּמִתּוֹךְ כֶּךָ שְׁעִירִים מִרְקָדִים שֵׁם וּמִנְגַחִין
 וְכוֹתֵתִין אֶת שְׁעָרָיו) יִפְתַּח-שְׁעָרָא. אָמַר מַר בַּר
 רַב אִשִּׁי לְדִידִי חוֹזִי לִיָּהּ, וּמִנְגַח כִּי תוֹרָא.

אָמַר רַב הוֹנָא זְמֵרָא דְנַגְדִי (מוֹשְׁכֵי סְפִינּוֹת
 בְּחַבְל שְׂרֵי שְׂאִינוֹ אֵלָא לְזֹרֵם בְּמִלְאֲכַתָּם)
 וּדְבַקְרִי (שְׁמִזְמוּרִין בְּשַׁעָה שְׁחוֹרְשִׁין, וְאִינוֹ
 אֵלָא לְכוּיִן אֶת הַשְּׁוֹרִים לְתַלְמוּיָהֶם שֶׁהוֹלְכִין
 לְקוֹל הַשִּׁיר דְּעָרַב עֲלֵיהֶם) שְׂרִי, דְּגִרְדָּאִי (אִינוֹ
 אֵלָא לְשַׁחוּק) אִסִּיר.

רַב הוֹנָא בְּטִיל זְמֵרָא (גָּזַר עַל דוֹרוֹ שֶׁלֹּא
 יִזְמְרוּ בְּבֵיתָם וּבְבֵית מִשְׁתָּאוֹת) קָם מֵאָה
 אוֹוִזִי בּוֹזוּא, וּמֵאָה סָאָה חֵיטִי בּוֹזוּא וְלֹא
 אִיבַעִי (וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לְקַנּוֹתָם בְּכַךְ). אֵתָא
 רַב חֲסֵדָא זְלוּזִיל בֵּיהּ (וְלֹא הִקְפִיד לְמַחּוֹת
 בִּידָם) אִיבַעִיא אוֹוִזָא בּוֹזוּא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח.

אָמַר רַב יוֹסֵף זְמֵרִי גְּבָרִי וְעֵנִי נָשִׁי פְּרִיצוֹתָא,
 זְמֵרִי נָשִׁי וְעֵנִי גְּבָרִי כֹּאשׁ בְּנַעֲוֵרַת (לְפִי
 שֶׁהָעוֹנָה מִטָּה אֲזוֹנוֹ לְשִׁמוּעַ אֶת הַמְּזוּמֵר
 לְעֵנּוֹת אַחֲרָיו, וְנִמְצְאוּ הָאֲנָשִׁים נוֹתְנִים לָבָם
 לְקוֹל הַנָּשִׁים, וְקוֹל בְּאִשָּׁה עָרוּהָ כְּדַכְתִּיב
 הַשְּׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ, וּמִבְעִיר אֶת יִצְרוֹ כֹּאשׁ
 בְּנַעֲוֵרַת, אֲבָל זְמֵרִי גְּבָרִי וְעֵנִיִן נָשִׁי קֶצֶת
 פְּרִיצוֹת יֵשׁ דְּקוֹל בְּאִשָּׁה עָרוּהָ, אֲבָל אִינוֹ
 מִבְעִיר יִצְרוֹ כֹּל כֶּךָ שְׂאִין הַמְּזוּמְרִים מִטִּים
 אֲזוֹנָם לְקוֹל הָעוֹנִים). לְמוֹאֵי נַפְק"מ, לְבִטּוּלֵי הָא
 מְקָמֵי הָא (אִם אִין שׁוֹמְעִין לָנוּ לְבִטּוּל אֶת
 שְׁנֵיהֶם נִקְדִים לְבִטּוּל אֶת זֶה שֶׁהוּא כֹּאשׁ
 בְּנַעֲוֵרַת).

אָמַר ר' יוֹחָנָן כֹּל הַשׁוֹתָה בְּאַרְבַּעָה מִינֵי (כְּלוּ)
 זְמֵר מְבִיא חֲמֵשׁ פּוֹרְעֵנִיּוֹת לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
 הוּי מִשְׁפִּימִי בְּבִקְרָה שְׂכָר יִרְדְּפוּ מֵאַחֲרַי בְּנִשְׁפָּךְ

שהסיעה מן ההר ולא סיתתוה שוב בכלי ברזל) דברי ר' יהודה, אמר לו ר' נחמיה וכי אפשר לומר כן, והלא כבר נאמר כָּל-אֱלֹהִים אֲבָנִים יְקָרֹת פְּמַנְתָּ נְזִית מְנַרְקוֹת בְּמַנְרָה, אם כן, מה ת"ל לא נשמע בכית בהכנותו, שהיה מתקין מבחוץ ומכנים מבפנים. אמר רבי נראין דברי רבי יהודה באבני מקדש, ודברי ר' נחמיה באבני ביתו.

ור' נחמיה, שמיר למאי אתא [דאמרינן בגיטין (פח.) שהביאו שמיר ע"י אשמדאי מלכא דשדאין]? מיבעי ליה לכדתניא אבנים הללו (שבאפוד וחשן) אינן כותבין אותן בדיו, משום שנאמר פְּתוּחֵי חוֹתָם (חקק משמע) ואין מסרטיין עליהם באיזמל, משום שנאמר בְּמִלּוֹאֲתָם (שיהיו שלמות שלא יחסרו מהם כלום) אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להן שמיר (על פני הדיו כחריץ האות) מבחוץ והן נבקעות מאליהן, כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום.

ת"ר שמיר זה ברייתו כשעורה, ומששת ימי בראשית נברא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו. במה משמרינן אותו, כורכין אותו בספוגין של צמר, ומניחין אותו באיטני של אבר (גובתא לעז"י נס"י חגז) מליאה סובי שעורין.

אמר רבי אמי משחרב מקדש ראשון במלה שירא פרנדא, וזכוכית לבנה. תניא נמי הכי משחרב מקדש ראשון במלה שירא פרנדא (מין משי הוא) וזכוכית לבנה, ורכב ברזל, וי"א אף יין קרוש הבא משנר, הדומה כעייגולי דבילה.

'ונפת צופים' מאי נופת צופים? אמר רב סולת שצפה על גבי נפה (מרוב שומנה מדבקת בדופני נפה ודומים לעיסה היה שנילושה ביין... 'נופת' דבק הנפה צופים שצפה) ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן, ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור

לְאוֹרִים וּלְתָמִים (אלמא הוו אורים בבית שני)? אמור (לא שהיו אורים ותומים אלא...) כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבא משיח בן דוד (אלמא כל ימי המקדש ראשון הוו)?

אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן נביאים הראשונים, לאפוקי מהגני זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו, דת"ר (חגי זכריה ומלאכי נקראו אחרונים) משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואע"פ כן היו משתמשים בבת קול, שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן בת קול מן השמים, ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו ראוי לכך, נתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת, הספידוהו הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא, ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה, נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו זכאין לכך, נתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת, הספידוהו הי עניו, הי חסיד, תלמידו של הלל, ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל (רבן שמעון שהיה נשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול שהרגתם מלכות יון) לחרבא (שעתידין ליהרג בחרב) וחברוהי לקטלא ולשאר מיתות כגון ר"ע שסרקו בשרו במסריקות פיפיות של ברזל כדאמר בברכות (פא:) ור' חנניה בן תרדיון שנשרף ורבי יהודה בן בבא בלונביאות של ברזל כדאמר בסנהדרין (יא.) ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאין עתידין למיתי על עמא, ואף על ר' יהודה בן בבא בקשו לומר הי חסיד, הי עניו, אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות (מאימת המלך לפיכך מיחו בידם).

'משחרב בהמ"ק בטל השמיר...' ת"ר שמיר שבו בנה שלמה את בהמ"ק, שנא' וְהַפִּיֹת בְּהַבְנֹתוֹ אֶבֶן-שְׁלֵמָה מִסֵּעַ נִבְנְהָ, הדברים ככתבן (כמשמען אבן שלמה מסע כמה

הזיפים ודבש הצפחת הניצוק שלהן חיבור ואפילו היה מערה מצונן לצונן מפני שיש להן ריר והרי הן נמשכין כדבק, לפיכך כל האוכלין אין הניצוק שלהן חיבור ואפילו היה עבים הרבה כגון הגריסין והחלב המותך וכיוצא בהן, לפי שאין להן ריר, וכן שאר כל המשקין אין הניצוק שלהן חיבור אלא א"כ עירה מצונן לחם כמו שביארנו טומאת אוכלין (ג.ד).

ז'פסקו אנשי אמנה' אמר רבי יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה (לוותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים) דתניא, רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה. והיינו דאמר ר' אלעזר, מאי דכתיב **כִּי מִי בֹא לְיוֹם קְטָנוֹתָ**, מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנן לעתיד לבא (שאינן מקבלין שכר שלם והכי משמע כי מי בז ליום הבא את הצדיקים) קטנות (אמנה) שהיה בהן, שלא האמינו בהקב"ה.

רבא אמר אלו קטני בני רשעי ישראל (שמתו כשהן קטנים) **[דף מט ע"א]** שמבזבזין דין אביהם לעתיד לבוא (קורעים דין אביהם שכשבאין לדונם...) אומרים (אלו הקטנים) לפניו, רבש"ע, מאחר שאתה עתיד ליפרע מהן, למה הקהיתה שיניהם בם (למה האבלתם וצערתם עלינו במותינו ונפרעת מהם בחייהם).

אמר ר' אילעא בר יברכיה אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב (דבר מאוס כגון חלב ושומן ונדבק בבגדים ונמאסין ואין לך אדם מתעסק בהם אלא עני) שנאמר **שִׁיתָה הוּוּ מוֹזְהָה לָהֶם** (לעיל מיניה כתיב כי לא לנצח ישכח אביון תקות עניים תאבד לעד, שיתה ה' מורה להם תן להם מרות לאותן עניים עושר שיהו הגוים נוהגין בהם כבוד וידעו הגוים שהן אנוש ואינם אלהות שאין כל הכבוד והגדולה שלהם)

ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו (שהיתה ברכה מצויה בעיסה וכשמדבקין ככרות בדופני התנור אחת בדופן זה ואחת בדופן זה שכנגדו והן תפוחות עד שמגיעת פני זו לזו כצוף זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר כן אלו צפות ותפוחות באויר) **ורבי יהושע בן לוי אמר** זה דבש הבא מן הציפאי (צופים, ההרים הגבוהים שמשם צופה למרחוק). מאי משמע (מהיכא ילפת שדבש בא מן ההרים)? כדמתרגם רב ששת (אח הפסוק... כאשר תעשינה הדבורים) כמא דנתזן דבריא אתה ושייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעישבי טורא (כמו שנוטות הדבורים, ומשטטות בגובה העולם ומניחות לנש מעשבי ההרים, ומשמע שס מקור הנש המטבח).

תנן התם כל הניצוק טהור (המערה מכלי טהור לכלי טמא אין הקילוח מצרפן להיות חיבור לטמא את מה שבתוך הכלי שהוא מערה מומנו) חוץ מדבש זיפים (שהוא עב מאד, והרי הוא כמחובר שכשהקילוח פוסק הוא הולך מלמטה למעלה והכי אמרינן במדות) והצפיהים (שהן עבות ונכנסת השעוה עם הדבש).

מאי זיפים? **אמר רבי יוחנן** דבש שמזייפין בו (מתוך שהוא טוב ועב מערבין בו מים ויין ואין נכרות בו) **זריש לקיש אמר** על שם מקומו, כדכתיב **זֵיף וְטָלָם וּבְעָלֹת**. כיוצא בדבר אתה אומר **בְּבֹא הַזִּיפִים וַיֵּאמְרוּ לְשֹׂאֵל הֲלֹא הַיָּוֵד מְסַתֵּר עֲמָנוּ**. מאי זיפים? אמר רבי יוחנן בני אדם המזייפין דבריהם (שקרנים והולכי רכיל) ורבי אלעזר אומר על שם מקומו, כדכתיב זיף וטלם ובעלות. **פסק הרמב"ם א.** הניצוק אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה, כיצד היה מערה משקין טהורין לתוך כלי טמא ואפילו על גבי השרץ הרי העמוד הניצוק טהור, ואם קלט מן המשקין הניגרין מן האויר הרי זה שקלט טהור, ואין צריך לומר שהמשקין שמערה מהן טהורין טומאת אוכלין (ז.א). **ב.** נחיל דבש

'רשב"ג אומר משום ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין...' אומר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר בַּפֶּקֶד תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עָרֵב וּבְעֶרְבֵי תֹאמַר מִי־יִתֵּן פֶּקֶד, הי בקר, אילימא בקר דלמחר (מי יתן שיכא יום) מי ידע מאי הוי (אם ייטב מן הלילה) אלא דחליף (מי יתן והיה זה יום הבא כזה שעבר). ואלא עלמא אמאי קא מקיים (מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה)? אקדושה דסידרא (סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב) ואיהא שמיה רבא דאגדתא (שהדרשן דורש ברכים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם) שנא' אֶרֶץ עֵיפֹתָהּוּ כָּמוֹ אֶפְלֵ צְלָמוֹת וְלֹא סֻדְרִים (סדרי פרשיות דתורה), הא יש סדרים תופיע מאופל.

'ולא ירד טל לברכה, וניטל טעם פירות' תניא, ר"ש בן אלעזר אומר טהרה (שפסקה מישראל) בטלה טעם (הפירות) וריח (שמתוך שהיו טהורים ונוהגין בטהרה אף הקב"ה מטהר פירותיהן מריח רע ומטעם רע). מעשר ביטל שומן דגן ובעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן, כשמו של מעשר דאיקרי חלב כדכתיב כל חלב יצהר.

רב הונא אשכח תומרתא דחינוניתא (שמינה ויש בה ריח טוב ומין תמרים הוא לעצמן) שקלה כרכה בסודריה. אתא רבה בריה, א"ל מורחינא ריחא דחינוניתא, א"ל בני, טהרה יש בך (לפיכך מריחה לך ולא בטל הריח מאצלך) יהבה ניהליה. אדהכי אתא אבא בריה, שקלה יהבה ניהליה, א"ל בני, שמחת את לבי (בטהרתך) והקהיתה את שיני (שהראיתני שאהבתך על בנך יותר מעלי שנמלת מומני ונתת לו). היינו דאמרי אינשי

וא"ר אילעא בר יברכיה אלמלא תפלתו של חבוקק היו ב' תלמידי חכמים מתכסים בטלית אחת (משום עוני) ועוסקין בתורה, שנאמר ה' שָׁמַעְתִּי שְׁמֵעֵךְ יְרֵאתִי הו' פִּעְלֵךְ בְּקֶרֶב שָׁנִים חֲיִיהוּ, אל תקרא בקרב שנים אלא בקרוב שנים (אותה פעולה שלך דהיינו דבר תורה שהיא בקירוב שנים ששנים צריכין להתקרב יחד בכיסוי אחד, 'חיהו' רפאהו והרווח להם ותן להם חיותם).

ואמר ר' אילעא בר יברכיה שני תלמידי חכמים המהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לישרף באש, שנאמר וַיְהִי תְּמָה הַלְּכִים הַלּוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב־אֵשׁ... טעמא דאיכא דיבור, הא ליכא דיבור ראויין לישרף (שעל מנת כן בא הרכב אש עליהם).

וא"ר אילעא בר יברכיה שני ת"ח הדרין בעיר אחת ואין נוהגין זה לזה בהלכה אחד מת (ע"י חבירו שהרגו בשוגג) ואחד גולה (לערי מקלט, ואם אין כאן מיתה סימן למיתה וגלות סימן לגלות, שאחד מת ואחד גולה) שנאמר לָנֶס שְׁמָה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת־רֵעֵהוּ בְּבַלְי־דַעַת (על שלא היה להם דעת להיות מלמדין זה את זה ולמדין זה מזה) ואין דעת אלא תורה, שנאמר נִדְּמוּ עִמִּי מִבְּלִי הַדַּעַת (וסיפיה דקרא ותשכח תורת אלהיך).

אמר ר' יהודה בריה דר' חייא כל ת"ח העוסק בתורה מתוך הדחק תפלתו נשמעת, שנאמר פִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַם בְּכוֹ לֹא־תִבְכֶּה חֲנוּן יִחַנְדֵּל לְקוֹל זַעֲקָךְ כְּשָׁמְעָתוּ עֲנֵךְ, וכתוב בתריה וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צָר וַיִּמַּיִם לָחֵץ (כמי הכתוב מדבר כמי שמוזנותיו קשין עליו ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה). ר' אבהו אומר משביעין אותו מזיו שכינה, שנאמר וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת־מוֹרֶיךָ. ר' אחא בר חנינא אומר אף אין הפרגוד (מחיצה) ננעל בפניו, שנאמר וְלֹא־יִכְנַף (לא יתכסה ממך בכנף בגדו ומחיצתו) עוֹד מוֹרֶיךָ.

בתענית (כה). נמטי כשוריק יאמר לחומין וידלוק ולעזים להביא זאבים בקרניהם]. משמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קטנתא, שהיה קטנתא של חסידים (שהיו החסידים הולכים וכלים והוא היה מקטניהם וסופן). משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה [זה לא ידענא מאי היא בתפארת ישראל ביאר שמלבד שגדול בתורה היה, ידע גם כן שאר חכמות שנותנין הדור זיו וקשוט לתורה בעיני כל אדם כדאי בסוכה כה. וכעיי"ז בבאר שבע]. משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה [במגילה (כא). אמר שעד שמת הוא היה בריאות בעולם ולא היו למידין תורה אלא מעומד, משמת הוא ירד חולי לעולם והוצרכו ללמוד תורה מיושב] ומתה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה (שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלין על שולחנו). משמת רבי בטל ענוה ויראת הטא.

(גמרא) ת"ר ר' פנחס בן יאיר אומר משחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין (מיוחסין) וחפו ראשם (שגברה יד עזי פנים ממזרים שהם עשירים ואלו עניים) ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש (לישראל) ואין מבקש (עליהם רחמים) ואין שואל, על מי לנו להשען, על אבינו שבשמים.

ר"א הגדול אומר מיום שחרב בית המקדש שרו (התחילו) חכימיא, למהוי כספריא (מלמדי תינוקות, שהם קטנים מן החכמים) וספריא (מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים) כחזניא, וחזניא כעמא דארעא (כעמי הארץ), ועמא דארעא [דף מט ע"ב] אזלא ודלדלה (הולכים ודלים ומתנוולים) ואין שואל ואין מבקש, על מי יש להשען, על אבינו שבשמים.

בעקבות משיחא (בסוף הגלות לפני ביאת משיח) הוצפא יסגא, ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריה, והיין ביוקר (שהכל עוסקין במשתאות)

רחמי (אהבה) דאבא אבני, רחמי דבני, אבני דהוו ליה.

רב אחא בר יעקב איטפל ביה (גידלו בביתו) ברב יעקב בר ברתיה, כי גדל, א"ל אשקיין מיא, אמר לו לאו בריך אנא. והיינו דאמרי אינשי רבי רבי (גדל גדל אותי, ואעפ"כ איני בנדך) בר ברתך אנא (ואין עלי לכבדך כבן).

משנה בפולמוס (חיל) של אספסינוס (שהביא על ירושלים) גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. בפולמוס של טיטוס (שהביא הורקנוס אאריסתובלום אחיו, ובין זה לזה היו חמשים ושתים שנה כדאמר בסדר עולם) גזרו על עטרות כלות, ושלא ילמד אדם את בנו יוונית. בפולמוס האחרון (של חורבן הבית, ושל טיטוס נמי הוה) גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר (שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה ואפריון של מעילים וטליתות מוזהבות מוקפות לה) ורכותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר.

(המשך המשנה) משמת ר"מ בטלו מושלי משלים [לתת אות אמתלא וטעם לחכמה ליכנס בה בשערי בינה כגון ממשלות שועלים דאמר בסנהדרין (לה): כי הוה דריש ר"מ בפירקא הוה דריש תילתא שמעתא ותילתא אגדתא ותילתא מתלין]. משמת בן עזאי בטלו השקדנים [שוקדין על דלתות בית המדרש לילה ויום, כדאמר ביבמות (סג): אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה]. משמת בן זומא בטלו הדרשנים [שהיה בקי בטעמי המקראות כדאמר לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא (ברכות יב:)]. משמת ר"ע בטל כבוד התורה [שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות, וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש (סנהדרין נא): וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה]. משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה [בטוח בחשיבותו ועושה מעשים מופלאים כדאמר

מט:

עליה) זיל עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא (כלי מחזיק ג' לוגין).

'בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות...' מאי עטרות כלות? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עיר של זהב (עטרה של זהב ועיר של זהב מצויירת עליה).

תניא נמי הכי איזהו עטרות כלות, עיר של זהב, אבל עושה אותה כיפה של מילת (כמו כובע של צמר לבן).

תנא אף על חופת התנים גזרו. מאי חופת התנים, זהורית המוזהבות (מלית צבועה שני ובו קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותה כמין כיפה). תניא נמי הכי אלו הן חופת התנים, זהורית המוזהבות, אבל עושה פפירית ותולה בה כל מה שירצה (כמין כיפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין ותולין בה צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין).

ושלא ילמד את בנו יוונית. ת"ר כשצרו מלכי בית השמונאי (שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס) זה על זה, היה הורקנוס מבחויץ (צר על ירושלים והביא עמו חייל רומיים) ואריסטובלוס מבפנים (מתרומת הלשכה לתמידים). בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים. היה שם זקן אחד (מבפנים) שהיה מכיר בחכמת יוונית (לשון חכמה שמדברים בו בני פלטיין ואין שאר העם מכירין בו) לעז להם (לאותן שבחויץ) בחכמת יוונית, אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו, נודעזעה א"י ארבע מאות פרסה (מחמת המלך שבערה על חילול שמו). אותה שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית, ועל אותה שנה שנינו (שאותה שנה החריבו החילול את הזרעים שמביבות מדינת ירושלים) מעשה ובא עומר מגגות

ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחת (אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני) בית וועד (של חכמים) יהיה לזנות (שכלו החכמים ואין לומד תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי זימה מתגודדים שם מפני שחויץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם) והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמות סופרים תסרה, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת (עיין נקילות כהלכה ע"מ סנהדרין עמוד 407) נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב (עיין נקילות כהלכה ע"מ סנהדרין עמוד 407) הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים.

(גמרא) אמר רב לא שנו אלא של מלח וגפרית (ענין עטרה עושין מאבן של מלח שהוא צלול כאבן הבדולח וצובעין אותה כמין ציורין בגפרית כשם שעושין בכלי זהב וכסף) אבל של הדם ושל וורד מותר. **ושמואל** **אומר** אף של הדם ושל וורד אסור, של קנים ושל חילת מותר. **ולוי אמר** אף של קנים ושל חילת אסור, וכן תני לוי במתניתיה אף של קנים ושל חילת אסור.

זעל האירוס מאי אירוס? א"ר אלעזר טבלא דחד פומא (זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות).

רבה בר רב הונא עבד ליה לבריה טנבורא (כך קורין אותו בלשון לעז טנבור והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטיין של ברזל ושומחין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא מתייבש שם מאליו וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול צלול ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כמין שיר) אתא אבוח תבריה, אמר ליה מיחלף בטבלא דחד פומא (זוג של עינבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול ואתי למעבד ההוא דגזור

שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואין ושלש מאות בבהרת עזה].

משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה [שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות ובתשובת האפיקורסים ולהבין ברמזיהם כדאמרי' בחגיגה (ה:)] כי נח נפשיה אמרו ליה רבנן מאי תהוי עלן ממינים אמר להן אבדה עצה מבני ישראל נסרחה חכמה של עובדי ע"פ (עומק סברא ולסמוך טעמי תורה שבע"פ על מדרשי המקראות ואותיות היתרים ולשונות המשתנים במקרא) ונסתתמו מעיינות החכמה. משמת ראב"ע [עשיר הוא כדאמרינן (שבת נד:)] תריסר אלפי עגלי הוה מעשר מעדריה כל שתא] בטלו עטרות חכמה, שעטרת חכמים עשרם. משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה. משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו חסידים, ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא, שהיה מקטני חסידים. משמת בן עזאי בטלו השקדנין. משמת בן זומא בטלו הדרשנין. משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות, משמת רבי הוכפלו צרות.

משמת רבי בטלה ענוה ויראת הטא. אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה, דאיכא אנא (שאני ענוותן הובא בדברי אליהו לכאורה קשה הלא זהו גופא הוי גאווה באם שיאמר אדם דהוא עניו, וי"ל דהנה נמצא בירושלמי אמורא אחד הנקרא בשם 'אנא' וז"ש רב יוסף לא תיתני ענוה דבטלה, דאיכא אמורא אחד 'אנא' והוא עניו עד למאד). אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת הטא, דאיכא אנא.

תם ונשלם השבח לה' בורא עולם

צריפים ושתי הלחם מבקעת עין סוכר (ובשאר השנים מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב כרמל תקריבו, שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו, וכשהוא בא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כר השבלת מלא מן הגרעין).

איני, והאמר רבי בא"י לשון סורסי [קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואומות העולם קורין אותו (לעז"י קס"י ספס סוכית)] למה, אלא אי לשון הקודש אי לשון יוונית (שהיו קרובין לארץ יון ולשון יון יפה מזה והיה לו לספר בו) ואמר רב יוסף בבבל לשון ארמי למה, אלא או לשון הקודש או לשון פרסי? לשון יוונית לחוד, וחכמת יוונית לחוד.

וחכמת יוונית מי אסירא, והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג, מאי דכתיב (לא גרם אלא ר"ש קרא מקרא זה על עצמו ואמר שעליו לעולל את עיניו בבכי יותר מן הכל) עֵינַי עֹלְלָהּ (מנוולת את עיני) לְנַפְשִׁי (על נפשי מפני קורותיי) מִפְּלִ בְּנֹת עֵינֵי, אלף ילדים היו בבית אבא, חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יוונית, ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא? שאני של בית ר"ג, דקרובין למלכות הוו דתניא מספר קומי (שערו שלפניו ומניח בלורית מאחוריו) הרי זה מדרכי האמורי (שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים) אבטולום בן ראובן התירו לספר קומי, שהוא קרוב למלכות, של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית, מפני שקרובין למלכות.

'בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון... מ"ט? משום צניעותא.

'משמת רבן יוחנן בטלה החכמה' ת"ר משמת רבי אליעזר נגזו ס"ת [שהיה בעל הלכות מפי שמועה הרבה וסדורות בפיו כאילו כתוב בספר כדאמר בסנהדרין (סח.) הרבה תורה למדתי מרבותי ולא עוד אלא

